

ARKIV
FÖR
NORDISK FILOLOGI

UTGIVET MED UNDERSTÖD AV AXEL KOCKS FOND FÖR
NORDISK FILOLOGI SAMT STATS BIDRAG FRÅN
SVERIGE OCH DANMARK

GENOM

KARL GUSTAV LJUNGGREN

UNDER MEDVERKAN AV

JOHS. BRØNDUM-NIELSEN JÓN HELGASON
HJALMAR LINDROTH ERIK NOREEN MAGNUS OLSEN
DIDRIK ARUP SEIP PETER SKAUTRUP ELIAS WESSÉN

FEMTIOSJUNDE BANDET.

FEMTE FÖLJDEN. FÖRSTA BANDET. ~~HJESSEN~~

C. W. K. GLEERUP
LUND

OTTO HARRASSOWITZ
LEIPZIG

LUND MCMXLIV

INNEHÅLL.

Andersen, Harry, Dr Phil., Köpenhamn, Nogle Tilføjelser til »Runedansk <i>rita</i> og <i>rata</i> »	106
Beckman, Nat., Prof. em., Stockholm, Cod. Holm. B 59	68
— En smula språkstatistik	78
— Nekrolog över Marius Kristensen	114
Belfrage, Sixten, Fil. dr, Åkarp (Lund), Anmälan av A. Wifstrand: Andlig talekonst	242
Bengtsson, Arne, Lektor, Östersund, Gotiska (us-)hramjan	97
Berendsohn, W. A., Prof., Anmälan av N. C. Lukman: Skjoldunge und Skilfinge	251
Bergman, Gösta, Lektor o. Docent, Lund, Mer eller mindre skånska drag i Esaias Tegnér's språk	208
Bæksted, Anders, Cand. Mag., Köpenhamn, Anmälan av »Norges innskrifter med de yngre runer. I»	256
Ekwall, Eilert, Prof. em., Lund, Nýjamóda	87
Holtsmark, Anne, Docent, Oslo, Anmälan av W. Åkerlund: Studier över Ynglingatal	245
Larsson, Erik, Herr, Kungälv's Ytterby, Svar på Erik Abrahamsons och Otto A. Larssons genmälen	234
Lindblad, Gustaf, Docent, Lund, Frågan om översättningen av Nya testamentet 1526 i belysning av urkundens relativa satsfogning	137
Lindroth, Hj., Prof., Göteborg, Kritiken mot ortnamns- och dialektinstitutet i Göteborg	230
Ljunggren, K. G., Prof., Lund, Nekrolog över Ernst Albin Kock	224

Mezger, Felix, Prof., Bridgeport Pa., Vkv. 5: <i>lukþi hann alla lind bauga vel</i>	110
— Vkv. 12: <i>besti byrsima</i>	111
— Aisl. <i>fiarg- fiargu</i> pl., Gott, Götter	112
Naert, Pierre, Fil. lic., Lund, Utvecklingen av suffixet i fvn. <i>norrónn, sudrónn</i> osv.; nyisl. <i>hafrænn</i> m. fl.	161
— Anmälan av G. Leijström och J. Magnússon, Isländsk-svensk ordbok	248
Norlind, Wilhelm, 2. Bibliotekarie, Lund, Bibliografi för åren 1938, 1939 och 1940	269
Ohlmarks, Åke, Fil. dr, Universitetslektor, Greifswald, Till frågan om den fornordiska skaldediktningens ursprung	178
Rooth, Erik, Prof., Lund, Anmälan av F. Maurer: Nordgermanen und Alemannen	119
Stähle, Carl Ivar, Fil. lic., Stockholm, Anmälan av G. Blomqvist: Schacktavelslek och Sju vise mästare	122
Åkerlund, Walter, Lektor, Växjö, Om det finita verbets plats i den fornsvenska bisatsen	1
Meddelanden	136

WALTER ÅKERLUND

Om det finita verbets plats i den fornsvenska bisatsen.

Inledning.

I regel har bisatsen i fornsvenskan predikatsverbet på andra plats, om man frånräknar konjunktion eller annan inledningspartikel. Åtskilliga undantag förekomma dock: verbet kan stå först, och det kan vara framflyttat till en senare plats än den andra. Den sistnämnda företeelsen synes mig hittills icke ha blivit riktigt bedömd, ehuru flera förklaringsförsök ha gjorts.

Helmut de Boor, Studien zur altschwedischen Syntax (1922), kallar företeelsen »ein emporkommender Typ». Han tycker sig finna, hurusom vissa bestämningar ha en tendens att träda före verbet även i de fall, då en annan bestämning stod före detta. »Damit ist die festestellungsregel, dass das Verbum an dritter Stelle steht [o: relativpartikeln, konjunktionen medräknad], faktisch durchbrochen und aufgelöst, und durch die in die Regel gebrochene Lücke dringen auch sonst vielfach, ohne erkennbare Regelmässigkeit, andere Bestimmungen in eine 'regelwidrige' Stellung ein» (s. 167). — Hans huvudet vid detta problem synes emellertid vara, att ett pronominalt subjekt införts i subjektlösa satser av typen: konjunktion (relativpartikel) — bestämning — verb — övriga bestämningar. »Nun befinden wir uns mit unseren ältesten aschw. Texten in der Tat in einer Periode, wo die zwangsmässige Durchführung des pronominalen Subjektes noch im Fluss und z. T. bei weitem noch nicht erreicht ist. — — — Während dies aber ein Sprachprozess ist, der erst kurz vor, resp. in der hier behandelten Epoche in Fluss kommt und sich vollendet, muss die Stellungenregel, dass das Verbum stets auch im subjektlosen Satz an zweiter Stelle steht, im Beginn unserer schrift-

lichen Überlieferung als abgeschlossen gelten. Sie war also wesentlich durchgeführt, als die Einführung des Pronominalsubjektes begann. Die Folge war die Entwicklung des Schemas: Konjunktion — pronominales Subjekt — eine Bestimmung — Verbum — übrige Bestimmungen» (s. 203). — Slutligen säger de Boor, att han icke anser det osannolikt, att tyskt inflytande främjat denna utveckling vid bisatserna.

Redan här må ett par invändningar göras. Då de Boor (för relativsatserna) undersöker olika bestämningars benägenhet att träda före verbet och synes finna denna olika stark vid olika grupper: verbalpartikel, infinit verbform, korta adverb (lokala och temporala, negation etc.), objekt, prepositionala förbindelser, så är detta ju blott ett konstaterande och ingen förklaring av företeelsen. Men oriktigheter i grupperingen kunna tänkas föreligga, så länge vi icke kunna säkert bedöma företeelsen. Detta må belysas därmed, att de Boor förbisett, att en del av exemplen med verbet på tredje plats (inledningsordet (relativet) oräknat) ha samma ordföljd som bisatserna i den nutida svenskan, där s. k. rörliga bestämningar (negation, tidsadverbial etc.) ställas före verbet. Vi ha här en företeelse, som måste brytas ut och behandlas för sig. — Pronominalinscottsteorien passar endast delvis in på materialet; vissa exempel måste anses direkt motsägande, varom nedan. (Jfr kritiken hos Wenning, *Ordf. i fsv.* (1930), sid. 30.) En konkret bedömning lämnar åtskilliga frågetecken. — Om en eventuell tysk påverkan se strax här nedan.

E. A. Wenning, *Studier över ordföljden i fornsvenskan* (1930), har — i jämförelse med de Boor — en rakt motsatt uppfattning om lagtexternas exempel med verbet senare än på andra plats: det är reminiscenser av äldre ordföljdsagar. Hans grundsyn är följande: »Vi hava ovan anslutit oss till teorien om verbets urgermanska slutställning i såväl huvud- som bisats, ävensom till den Delbrückska teorien om en framflyttningstendens, som först träffade det svagare betonade huvudsats verbet och därefter — men först i nordgermansk tid och i anslutning till huvudsatsen — lät det starkare betonade bisats verbet följa efter» (s. 30). I enlighet härmed bedömer han nu exemplen i Äldre västgötalagen, i Dalalagen och i Östgötalagen. »Min förmodan bekräftas därav, att företeelsen [ɔ: vad W. betraktar som ursprunglig bisatsordföljd] uppträder rikligast i de båda ålderdomligare av dessa lagar, Vg I och Da» (s. 31). En betydande svårig-

het uppstår emellertid därigenom, att Upplandslagen och Magnus Erikssons landslag ha denna ordföljd i vida större utsträckning än VG I, DL, ÖG. Detta måste framstå som en direkt motsägelse, men den är enligt Wenning blott skenbar. VG I, DL, ÖG äro »rättsböcker», »av enskilda gjorda uppteckningar av den inom landskapet gällande rätten», U och MELL äro »lagböcker», »av lagstiftaren ombesörjda normerande lagtexter». Det officiella lagspråket är ålderdomligt. »Är transpositionen [ɔ: verbets slutställning] en antikvit, som vi antagit, är det .. att vänta, att den påträffas ännu rikligare i det officiella lagspråket, som konservativare än rättsböckernas språk bör fasthålla vid ålderdomliga konstruktioner» (s. 36). Jfr Wenning, Fornsvenska ordföljdsprinciper (1941) sid. 24. — Emellertid räknar Wenning även med andra möjligheter. I några fall antager han emfas som orsak till omställning av orden (s. 25). Särskilt beträffande diplomerna och den religiösa medeltidslitteraturen pekar Wenning på inflytande från latinet.

De faktiska förhållandena i de nordiska språken stämma icke särskilt väl med den delbrückska teorien om urgammal slutställning, som skulle övergått till andraplatsställning. Fornvästnordisk prosa och poesi (se min avhandling om Ynglingatal angående denna dikt och eddadiktningen på fornyrdislagen) vittna om att redan mycket tidigt verbet ej stått senare än på andra plats. Den förhärskande bisatsordföljden i de nordiska språkens äldsta litteratur är i regel konjunktion (relativ) + led + verb + led ... med verbet på andra plats, om konjunktionen frånräknas. Detta talar för att hypotax utbildats ur paratax med konjunktionen ursprungligen hemmahörande i försatsen (den styrande satsen), i varje fall sekundärt införd i den styrda satsen. När av paratax blev hypotax, synas satserna ha haft sin ordföljd bestämd efter de regler, vi känna till från huvudsatserna i litterär tid. Då Wenning vill göra gällande, att »i nordgermansk tid» bisatsens ordföljd anslutits till huvudsatsens, synes han lämna ur sikte det märkliga faktum, att parallellism icke råder, om konjunktionen icke räknas ifrån.

Carl Larsson, Ordföljdsstudier över det finita verbet i de nordiska fornspråken I (1931), tar delvis upp de synpunkter, som de tidigare forskarna lagt på problemet. Han är icke alldeles avvisande mot Wennings antagande, att en urgammal ordföljdstyp är att finna i de onormala bisatserna, men han synes mest benägen att icke räkna

därmed. Wennings hypotes, att den onormala bisatsordföljden i vissa texter, t. ex. Upplandslagen, kommit till riklig användning på grund av en speciell strävan att använda ett ålderdomligt språkbruk, avvisas icke heller helt. Men Larsson anser det oriktigt att häri med Wenning se den så gott som enda orsaken. »Åtminstone kan jag icke finna något skäl att antaga lagböckernas kommissioner vara mera känslöbetonade [!] än rättsböckernas upptecknare» (s. 133). — Välvilligare ställer sig Larsson till de Boors synpunkter, att förskjutning av verbet till senare plats skett genom att vissa bestämmingar följt en tendens att träda före verbet och genom att pronominalinskott ägt rum i subjektlösa satser. Larsson har, i motsats till de Boor, blicken öppen för den moderna bisatsordföljden med vissa adverb, särskilt nekande, före verbet, men tillerkänner denna typ en mycket underordnad roll vid den fornsvenska bisatsordföljden i dess helhet och särskilt under äldre fornsvenskan (s. 140 ff.). Beträffande teorien om pronominalinskott erkänner Larsson, att dylikt kan ha spelat en viss roll, ty talrika exempel i vissa äldre fornsvenska texter synas medge en sådan tolkning. »I det vida övervägande antalet fall råder dock normal verbställning även i satser med pronominalt subjekt. Man kan därför tänka sig anomalin uppkommen av två konstruktioner. De normala *æn han lighær siukær* och *æn siukær lighær* ge lätt genom kontamination ett tredje uttryckssätt *æn han siukær lighær*» (s. 135). (Enligt min mening har språkprocessen i dessa fall varit en annan, varom nedan.) Emellertid anser Larsson, att icke heller pronominaltypen kan ha utövat något större inflytande.

De nämnda förklaringsförsöken få således träda i bakgrunden. Så mycket livligare omfattar Carl Larsson tanken, att utländsk påverkan orsakat den »onormala» bisatsordföljden. Medan de Boor osäkert talar om tyskans inflytande och Wenning för vissa litteraturarter söker påvisa latinets påverkan, anser Larsson, att det i regel är dessa båda språk, som ligga bakom den »onormala» verbställningen. »Schon die Abweichungen in den Landschaftsgesetzen müssen im grossen und ganzen so erklärt werden» (s. 189). Lågtyskan anser han därvid ha spelat en större roll än latinets. Emellertid lämnar detta antagande rum för mycken osäkerhet. »Att bestämma graden av det främmande inflytandet på bisatsordföljden i de båda nämnda lagarna [Ϸ: Upplandslagen och Södermannalagen] är emellertid ogörligt. Det latinska får ej överdrivas, eftersom huvudsatserna bevarat sin självständighet.

Åtminstone vid ett ytligt betraktande synes det medellågtyska ha varit vida betydelsefullare. Vi kunde ju möjligen spåra det redan bakom en huvudsatsavvikelse i samordnad eftersats, och större delen av bisatsernas avvikelser kan komma på dess konto. Det bjuder likväl något emot att tänka sig medellågtyskans roll alltför avgörande. De tyska lånordens antal i UL är dock ej särdeles imponerande» (s. 154). Resonemanget framhäver en svag punkt: latinet vågar Larsson icke alltför mycket peka på, emedan huvudsatsen icke visar åt detta håll; tyskan, för vilken huvudsatsen icke kan anses ge något utslag, vare sig i positiv eller negativ riktning, får då träda in. Svagheten ligger alltså i frånvaron av säkra hållpunkter för det utländska inflytandet här. Larsson ger mycket intressanta utredningar av de kulturhistoriska förhållanden, genom vilka antagandet av latinskt och tyskt inflytande kan motiveras, men några övertygande bevis för att språklig påverkan verkligen skett på bisatsen i våra äldsta fornsvenska texter har han icke presterat. Endast en språklig analys torde här kunna ge bindande skäl. I detta sammanhang kan det påpekas, att det försök, som Larsson gjort, att på denna väg styrka sin åsikt, icke lyckats vad rör förbindelsen infinit + finit form i VG II, ÖG, DL. »I ÖgL äro omkring 30 st. av de 34 exemplen sådana som *skriptas han, för æn [han] fælder uarþær*, d. v. s. de kunna föras till den ovan . . . behandlade pronominaltypen» (s. 158). Företeelsen torde alltså här ha uppstått på annat sätt.

Trots Larssons motiveringar synes det mig icke rimligt att bakom avvikelserna i en text som VG I antaga utländsk påverkan. (Jfr Wennings uppfattning a. a. s. 30.) Det är icke fråga om något enstaka fall utan om en hel grupp. Det synes mig omöjligt att antaga, att latinsk eller lågtysk påverkan skulle ha gjort sig gällande på VG I i den omfattning, som 20—21 exempel måste förutsätta, ty främmande inflytande spåras i övrigt icke i en därtill svarande utsträckning. Att åter förklara företeelsen genom att antaga dels pronominalinskott, dels utländsk påverkan ter sig vid närmare eftertanke som föga övertygande. Ingen av teorierna mäktar förklara hela gruppen av »onormala» bisatser: där pronominalinskottet icke kan ligga bakom, få latinet och tyskan rycka in för att supplera.

Hos Larsson brister det enligt min mening i fråga om analysen av materialet. I sina översikter ställer han mot varandra normalsats och avvikelser. Vad vi därigenom vinna, är en uppfattning om normal-

satsens frekvens (dominerande ställning), men inte mer. Gruppen »avvikelser» kan rymma flera olika typer. Jag tror mig bland de »onormala» satserna kunna urskilja en starkt framträdande grupp, utmärkt därigenom, att verbet står sist i satsen. Mitt syfte är att undersöka denna typ och dess frekvens i förhållande till andra satser eller satstyper, som ha verbet senare än på andra plats, särskilt till dem, vilkas ordföljd icke synes kunna karakteriseras annorlunda än som »oregelbunden». Genom ingående analys av slutställningstypen i ett par texter ämnar jag söka få fram de väsentliga och ursprungliga dragen hos denna för att sedan särskilt rikta uppmärksamheten mot övriga satser med verbet senare än på andra plats.

I min undersökning avser jag att på bisatsordföljden i fornsvenskan tillämpa synpunkter, som jag tidigare framlagt i de båda avhandlingarna »Fornnordiska ordföljdsprinciper» (1935, Arkiv LI) och »Studier över Ynglingatal» (1939). I den förra påvisades en nordisk ordföljdstyp, som kom till synes i andra leden av en koordination, och som utmärktes av att verbet ställdes sist i en »komplex», d. v. s. i ett satsuttryck, som framsprang som ett helt i medvetandet. Granskningen av Ynglingatal utgör ett led i ordföljdsundersökningarna i så måtto, att jag därmed bl. a. avsåg att utröna, huruvida vi i fornnordisk poesi från slutet av 800-talet och framåt äga motsvarigheter till under senare skeden förekommande ordföljdstyper, vilka ha bedömts eller kunna bedömas som urgamla, som nyutbildade eller som inlånade. Som grundval för de fortsatta undersökningarna fastslog jag följande: »Ordföljden kan för slutet av 800-talet med ledning av Ynglingatal och för de följande århundradena med ledning av eddadikterna på fornyrdislag såsom normalordföljd fastställas vara den, vi känna från den isländska prosan».

Äldre västgöotalagen (VG I).

De 22 exemplen med verbet senare än på andra plats äro av två väsentligt olika slag: verbet står sist — ännu någon led följer efter verbet. Exempelen av sistnämnda art äro endast två. Carl Larsson har i sin förteckning icke upptagit följande: *i þæssu male ær hirþingi fulper vittnismapær hvæt (för hvat) hældær han ær fræls allær þræl* 40:5. Och detta är riktigt. Bisatsen tillhör en särskild typ, framgången ur en utveckling, som resulterat i en inledningsformel *hvæt hældær*

(se nedan sid. 10). Jfr Wenning a. a. sid. 38. — Vi ha då endast ett exempel kvar: . . . *eig skal lauarþær skapa gialpa, num han aptær fa hion sit* 41: 3. Här synes man böra antaga pronominalinscott med verbets förskjutning till tredje plats hellre än sammansmältning av partikel och verb. (Jfr Ljunggren, Verbalpartikel I, sid. 143.) Exemplet står i varje fall som en helt isolerad företeelse vid sidan om de båda huvudtyperna: verbet på andra plats — verbet sist. Beaktansvärt är, att satsen i VG II ändrats till full överensstämmelse med den sistnämnda typen: *num han hion sin ater fa* 158: 6.

Exemplen med verbet sist kunna karakteriseras som »den normala avvikelser». Deras gemensamma kännetecken synes ge vid handen, att de bildat en utpräglad typ. Detta måste undersökas. Utgångspunkten för min granskning är den regel, jag i tidigare undersökningar av hithörande företeelser (Arkiv LI) funnit: i en verbkomplex ställes verbet sist. Undersökningen måste emellertid här riktas mot tvenne moment: icke blott mot satsernas predikatsled utan även mot deras subjektsled.

Subjektsleden har tidigare varit förmål för uppmärksamhet. Enligt en av de hypoteser, som uppställts till förklaring av de »oregelbundna» bisatserna i äldre fornsvenskan, ligger, som vi sett, tyngdpunkten just i subjektsledens beskaffenhet: i ursprungligen subjektlösa satser har ett i och för sig onödigt pronomen inskjutits. Ett stöd för denna förklaring kan, ytligt sett, synas ligga däri, att 16 av de 20 exemplen med verbet sist ha pronominalt subjekt. Härvid är dock att märka, att av dem tre äro fyrledade och således icke kunna återföras till den normala typen med ett dylikt antagande. Vidare vålla de tre exemplen med nominalt subjekt liksom den hithörande subjektlösa satsen svårighet. Dessa sju exempel äro i själva verket direkt motsägande.

Kvar står det faktum, att VG I i så hög grad har pronominalt subjekt i satserna med verbet i slutställning. Detta förhållande kan lika litet som andra klart bedömas utan jämförelse med förhållandena överhuvud i Äldre västgöotalagens bisatser. Det visar sig, att obetonat pronominalt subjekt är vanligare i bisats än annat slags subjekt. (Jag bortser nu helt från bisatser, som icke ha i satsen utsatt subjekt.) Det förekommer till ung. 60 %. Fördelningen vid våra 19 exempel med verbet sist i satsen är då icke fullt så påfallande. Det större procenttalet här, 84, kan kanske vara en tillfällighet, ty

siffrorna äro ju små. Man kan emellertid ha rätt att fråga, varför obetonat pronominalt subjekt överväger i bisatserna. Ett exempel vilket som helst torde omedelbart ge upplysning: *Lanar mæpær manni præel sin svari hin sakum ær uip lani havir takit. e mæpæn han ær i hans varpæpe* 41: 7. Bisatsen kan icke stå självständigt; den är underordnad något redan givet (ibland dock en följande sats). Dess subjektsled kommer i stor utsträckning att utgöras av ett, i medvetandet redan infört begrepp: det senare antydes medelst personligt pronomen — i äldre tid fick subjektet ofta icke ens särskilt uttryck i satsen. Stundom ha bisatser med pronominalt subjekt i VG I subjektslösa motsvarigheter i VG II, och omvänt. Håri ligger ett vittnesbörd om subjektsledens föga framträdande roll i dessa satser.

Kan predikatsuttrycket tänkas ha framgått som ett samhörigt helt? — Det är ett känt förhållande, att verbalpartikel och verb höra intimt samman. Det finnes därför sannolikhet för att i följande exempel verbalpartikel + verb framstått som en begreppskomplex, ehuru full sammansmältning till ett ord ännu icke torde ha skett: *pær skulu arvær vææ, er skyldasti uaru hanum, þa han heman for* 28: 7, *skyldir skulu bapir luce ok bapir kræfiæ, slikt hvart, sum i bo a, hvat pær fyr görær wrpu, æn þer samæn komo, allær sipæn* 30: 8; med nominalt subjekt: *at han uan þat alt a endaghæ til fridær hans, sum lagh til sæghia* 11: 8, 44: 19 (jfr Ljunggren, Verbalpartikel I, sid. 144), *mopir skal til faræ prysvar a iamlangæ, bos at vittia, æn bryti firi sitir* 25: 19; subjektslös: *taksætær han firi rani þa skal lösæ pær, sum stapit ær, num fylswat firir gangi* 56: 21.

Det finnes emellertid åtskilliga andra förbindelser, vid vilka lederna äro nära samhöriga, kanske bilda fastare präglade uttryck. Särskilt framträder ju detta vid stereotypa eller ofta återkommande förbindelser, såsom speciella laguttryck. Ex.: *þa scal han væriæ sik a mote mæder siæx prestum, at han laghæ forfall fæk* 7: 20, *liuir annar sua længi æftir annan, at han vip husli takar* 28: 11, *þa han til pings kombær* 37: 1, *at spyria, hvi han ranzsak sunði* 55: 17, *ok leper aptær a hand hanum, ær han piuf kallær, til garp ok til grinder* 59: 17, *þor han uitæ firi mæp tylptær epe, at han eigh köpe værpæpe* 42: 18, *vitir bonde bondæ, at han abyrd upp a han bar* 56: 4.

Dessa förbindelsers fasthet kan ofta i viss mån bero på reminiscenser: ett juridiskt begrepp har man plägat ge ett bestämt språkligt

uttryck, detta erbjuder sig i sin helhet och behöver icke för varje gång nyskas. Tjuvabalken 5 pr står: *Eig mughv grænnær ranzsak syniæ och Bonpe skal eig ranssak syniæ*. I tjuvabalken 6 finna vi: *Far bonde æftir sinv sins hanum ranszsak. þa skal han mæþ vittnum bepæz firi þy at han ma eigh hanum syniæ ranszsak þa han ær sialvær hemæ. syns hanum ranszsak þa dragher han þiufsku a sik. þa skal skirskutæ firi grannum at nu ær ranssak svnd. þa kallær bonde han þiuþ sin. þy at han sundi ranssak. Nu kuaþær han ne vip. þa skal sa sighiæ til sinum hærcæszhöppingæ han skal þing til namnæ ok næmd sætiæ ok at spyria hvi han ranssak sundi. en kallar sik eigh þiuþ . . . § 1. Nu ær þæt böt at ranssak sundi*. Vi påträffa här en juridisk term med olika ordföljd: i de båda första fallen står verbet sist, såsom förhållandet ofta är vid infinitivform (här har komplextypen särskilt kommit till sin rätt i vårt fornspråk, jfr numera Diderichsen, Sætningsbygningen i Skaanske Lov sid. 38 ff.). I tredje fallet, liksom i femte, ha de mekanisk-logiska ordföljdsreglerna (ytterst tydlighetskravet) icke tillåtit komplextypen att göra sig gällande. I fjärde fallet ha vi infinitivuttryck och kunde vänta verbet sist; har månne den nyss nämnda förbindelsen utövat påverkan? I den växling, vi sålunda kunna iakttaga, ser jag en strid mellan tvenne ordföljdsprinciper: verbet avslutar en verbkomplex — verbet är förbindelselänken, relationsleden, mellan begrepp. (Från dessa utgångspunkter har man nått mekaniserade ordföljdsregler.) Av särskilt intresse äro de tre sista exemplen, bisatserna *at han sundi ranssak* — *hvi han ranssak sundi* — *at ranssak sundi*. De lämna — beakta särskilt den sista satsen — enligt min mening en värdefull fingervisning beträffande det mellersta exemplets bedömning. — Belysande är också följande fall: *Siunætting skal uisæ þem manni, ær köþæ varþæþæ, . . .* (två rader senare:) *þor han uitæ firi mæþ tylptær eþe, at han eigh köþe varþæþi* 42: 16. Det vill tyckas, som om en verbkomplex i oförändrad form upptages ur det föregående.

Det förekommer emellertid i VG I också exempel, där predikatsleden för sig tagen icke från innehållssynpunkt synes utgöra en komplex: *Liggær han fiura dagha ok tyughu, þa böte öre. þy at han længær liggi, far ikki meræ firi þæt* 19: 18. — *Skyldöir skulu bapir lucæ ok bapi kræfiæ, slikt huart, sum i bo a, hvat þær fyr görær wrþu, æn þer samæn komo, allær siþæn* 30: 9. — *Þæt ær laghæ*

forfal manz ok kono, at þer siuk æru ællær brup vapir inni brænþær 35:25. — *Þa skal þen löst hauir grip sin luca tva öræ firi hæst at vningia laghum æn han steper han utan haraz ok öre en han innan hærez lösir* 59:9. I dessa exempel finns emellertid ett drag, som icke kan undgå uppmärksamheten: de bygga alla på en kontrast, mest framträdande i det sista.

Satsen *hvat þær fyr görær wrþu . . . allær sipæn* 30:9 tillhör en typ, som undergått en intressant utveckling. Enligt min mening ha vi att söka utgångspunkten i satser sådana som **þa aghu tolf mæn þæt witæ. hvat þæt var hældær : wæþiæ fastær ællr apælkjöps fastær*, d. v. s. med paus före predikatsfyllnaden (i andra satser objektet). Vid denna satstyp inträder emellertid en förskjutning. Pausen försvinner, och predikatsfyllnaden står icke längre som en självständig led utanför satsen, vilket visar sig däri, att predikatet rättar sig efter den: i Upplandslagen JB 9:2 möter denna satsförbindelse med pluralformen *waru*. *Hældær* attraheras till inledningsordet, ty det är dessa båda, som tillsammans ange satsens karaktär eller allmänna innehåll; därigenom uppstår omsider typen *hvat hældær þæt war* (jfr ovan sid. 6). Även på annat sätt sker mekanisering: den interrogativa karaktären träder tillbaka, och satsen får tjäna nya syften. Från ovan nämnda eller likartad utgångspunkt har man kommit fram till *hvat — ællær* 'antingen (vare sig) — eller' såsom i VG I 30:8. Tydligt är, att det karakteristiska draget är motsatsen mellan tvenne fall, angivna med de båda adverbena *fyr* och *sipæn*.

Det första exemplet har motsättningen *liggær fiuræ daghæ ok tiughu : længær liggi*, och även i det tredje ställas två fall mot varandra. Dylig motsättning gör, att satserna framträda som utpräglade innehållskomplexer.

Vi ha i en föregående undersökning (Arkiv LI) funnit, att komplextypen ofta möter vid samordnade predikat, t. ex. vid uppräkningsar. Därvid ställes begrepp mot begrepp, varigenom komplexkaraktären framhäves; detta påverkar ordföljden, där icke de mekanisk-logiska ordföljdsreglerna med stöd av tydlighetskravet lägga hinder i vägen. Det visar sig, att ett par bisatser med verbet sist ingå i uppräkningsar: *Forfal prests æru æn biscuper hauir hanum bup sænt oc ær bortfarin för, annur, æn han siukær ligher, pridæ, æn han pigændæ mæssu sighir, fyardæ æn han ær i sokn farin, siukum at hialpæ*

7: 16, 16. Av de fyra här uppräknade fallen ha således endast två fått verbet sist. Varför denna skillnad? Man kunde peka på den första satsens längd, som försvårat överblicken, likaså med den fjärde, varjämte verbuttrycken långt ifrån äga komplexkaraktär, i det att satserna ha sammansatt tempus med participet för sig utbildat med bestämning: *bup sænt, i sokn farin*. Däremot innebära den andra och den tredje satsen en enkel förknippning av subjekt och en predikatsled, vilken led kan ha framträtt som ett slutet helt: *siuiker ligger, pighiændi mæssu sighir*.

Det är givetvis möjligt, att också andra omständigheter än kontrast eller samordning skänkt överblick och komplexkaraktär. Jag har pekat på den stora betydelse, som stereotypi eller ofta förekommande bruk kan ha haft för uppfattningen av predikatsuttryck som verbkomplexer. Det ligger nära till hands att utsträcka denna synpunkt, att pröva, i vad mån den kan tänkas tillämplig även på hela satser. Följande exempel må belysa, vad jag härmed menar. I lagspråket har man ofta haft bruk för en sats *num sakær se* el. *num han se sakær* (at *prænni sextanortoghom*), som fogats efter en bestämmelse med negation, t. ex. *eigh ma lik iuir toft mans faræ olouandis, num han se sakær at prænni sextanortoghom* 46: 18, *bonde skal eig tak synia, num han sakær se* 56: 7. Omständigheterna äro här gynnsamma för att satsen skall erbjuda sig som ett färdigt helt: begreppsförknippningen behöver icke för varje gång företagas som en självständig språklig akt.

Det finnes alltså exempel, som ge en antydning om att vi kunna ha att räkna med icke blott verbkomplexer utan även satskomplexer. Förhållandena kunna ha varit följande. Blott under gynnsamma omständigheter lyckas komplextypen med verbet sist göra sig gällande. Den förutsätter — på ett ursprungligt stadium — omedelbar överblick. Dylig underlättas av satsens korthet, av predikatsledens »fasthet» från innehållssynpunkt sett, av reminiscenser från liknande, nyss eller ofta använda förbindelser och av motsättningen till annat innehåll. Dessa faktorer kunna var för sig eller i förening ha varit verksamma.

Om komplext teorien tillämpas även på bisatserna, få vi en naturlig förklaring till det för pronominalinskottsteorien synnerligen besvärande förhållandet, att exempel med verbet på fjärde plats förekomma. I samma mån verbet vid dem står i slutställning (och det är fallet vid dem alla i VG I), är problemet enligt min uppfattning

av företeelsen löst: de tillhöra en komplextyp. Emellertid äro dessa fyrledade satser med verbet sist blott 3, gentemot 17 treledade. Det är av intresse att veta, om det är ett genomgående drag i VG I, att bisatser med mer än tre leder äro så tämligen sällsynta. Detta visar sig ingalunda vara fallet.

Det är närmast satser med pronominalt subjekt, som intressera oss. Då satserna med subjektet framflyttat ett steg till senare plats på grund av pronominalinskott i övrigt böra överensstämma med bisatserna i gemen, så väntar man ungefär samma proportioner i alla avseenden.

Vid bisatser med normal ordföljd och pronominalt subjekt förhålla sig satserna med tre leder till satserna med mer än tre leder som 46:101. Inräknas de fall, som tillhöra den specialtyp, vi just söka klargöra, få vi siffrorna 59:105. (Även vid annat subjekt äro satserna med mer än tre leder vanligare, proportionen är där 39:49.) Om vi reducera talen, kunna vi uttrycka proportionen med siffrorna 0,56:1.

Då nu vid pronominalinskottet en förskjutning ett steg framåt skedde i viss utsträckning — naturligtvis vid sidan om anslutning till den rådande ordföljdstypen —, så måste man vänta, att treledade satser med verbet förskjutet till tredje plats skola förhålla sig till längre satser med verbet framflyttat till tredje plats (således med ännu någon led efter verbet) ungefär enligt proportionen 0,56:1. I själva verket visar sig proportionen vara 13:1.

Beträffande pronominalinskottsteorien ha vi redan tidigare funnit, att den icke stämmer med de faktiska förhållandena i VG I: direkt motsägande äro tre exempel med pronominalt subjekt och verbet på fjärde plats, vidare tre exempel med nominalt subjekt och verbet på tredje plats, liksom en subjektlös sats med verbet på tredje plats. Och här finna vi, att de återstående exemplen, som, ytligt sett, stämma med teorien, icke i första hand utmärkas därav, att verbet står på tredje plats: denna karakteristik visar sig felaktig, när gruppen sättes in i ett större sammanhang.

Vad är då det karakteristiska? Det är, att verbet i påfallande hög grad står i slutställning. Detta gäller treledade såväl som än längre satser och satser med pronominalt såväl som satser med nominalt subjekt. Först i andra hand kommer den iakttagelsen, att satserna i stor utsträckning ha pronominalt subjekt.

Hur är då den i jämförelse med förhållandena i övrigt frapperande proportionen *satser med tre leder : satser med mer än tre leder* = 17: 3 vid denna typ med verbet i slutställning att förklara? Jag har sökt anknytning till en språklag, enligt vilken en verbkomplex har verbet sist. Om vi också här, för denna bisatstyp i VG I, ha att utgå ifrån att komplexkaraktären har varit det utslagsgivande, är saken icke svår att förklara: ju kortare uttrycket är, desto lättare framgår det under överblick, som en komplex. Möjligen ha emellertid speciella, språkhistoriska förhållanden inverkat, varom nedan.

Vi finna således, att vissa omständigheter tala för att denna ordföljdstyp tillgripits under intryck av bisatsinnehållets komplexkaraktär. Med denna syn på företeelserna följer, omvänt, att ju större självständighet, som måste tillerkännas de enskilda lederna i satsen, desto mera fjärran står i regel denna från komplextypen. Ju mera utpräglad karaktär av tillfällig begreppsförknippning predikatsleden har, desto svårare borde komplexkaraktär ha haft att göra sig gällande för satsen i dess helhet. Detta som ursprunglig regel. Förhållandet torde kunna närmare belysas.

Vi ha ovan funnit, att för de flesta av exemplen med verbet i slutställning torde man ha rätt att anta, att predikatsleden haft fastare prägel. Gå vi till satserna med verbet i normal andraplatsställning, så finna vi där i vida större utsträckning begreppsförknippningar, som i framträdande grad bära tillfällighetens prägel. Jag anför exempel ur kategorien treledade satser med pronominalt subjekt: *at han tændi eigh* 5: 16, *æn han vill sva* 9: 10, *fyr æn han dræpær han* 14: 14, *at han gaf half mark* 19: 20, *æn han dör innan nath ok iamlangæ* 22: 17 (omkr. 20 dylika ex.). — Finit + infinit form får anses ha karaktär av tillfällig sammanställning: *þa er han havir svoret* 5: 16, *huarn per uiliæ hava* 37: 7, *huru mykil hun skal uaræ* 50: 15, *at þu havir ualdit* 55: 24. — Likaså är det a priori stor sannolikhet för att kopulan mindre ofta ingått fastare förbindelse med annat ord; då vi påträffade två exempel med verbet sist (*at þer siuk æru* 35: 25, *num han sakær se* 56: 7), funno vi också, att särskilda omständigheter kunde anses föreligga. Ex.: *sum per varu værd* 6: 3, 6: 10, *þo at hun se bættir* 6: 11, 19: 21, *æn hun ær havande* 25: 8, *til þes ær þer æru sattir* 51: 7, *æn þer æru arvær* 31: 1, *e mæþæn han ær i hans varþmæþe* 41: 7 (+ 6 ex. med ær).

I jämförelse med dessa exempel äro de få, där predikatsleden kan anses utgöra en mera sluten helhet: *at han fæk laghæ forfæll* 36: 4, *þy at han sundi ranzsak* 55: 16; med verbalpartikel: *æn han sitær kuær* 11: 11, *æn han falz at* 62: 17.

Samma förhållanden, vi funnit vid denna kategori, tredade bisatser med pronominalt subjekt, finna vi i övrigt: i de flesta fall innebär bisatsen en tillfällig begreppsförknippning, vad predikatsleden beträffar. Särskilt må därvid nämnas dels finit + infinit form, dels *ær* + predikatsfyllnad. I VG I finna vi i bisats med mer än två leder finit verbform jämte infinit 42 ggr, men aldrig med det finita verbet sist; *ær* förekommer 69 ggr i normal andraplatsställning, 2 ggr på grund av särskilda omständigheter sist. — Det vill synas, som om i VG I predikatsledens fasthet haft betydelse för satsens komplexkaraktär.

Frågan, huruvida satsen i sin helhet framgått som en komplex i de fall, då verbet står sist, kan man icke fatta ståndpunkt till utan att ha ställt in ifrågavarande satser i det större sammanhang, vari de höra: bisatskategoriens säregna förhållanden måste undersökas.

Det har, som vi sett, antagits, att vi i de fornsvenska bisatserna med verbet i slutställning skulle ha en kvarleva av urgamla ordföljdsförhållanden. Denna näraliggande förklaring blir lätt alltför abstrakt och famlande och är i grund och botten helt otillfredsställande. Ty när bisatser med tydlig slutställning uppträda i fornsvenskan, är det äldst ett ringa antal exempel gentemot den stora mängden av flerledade satser med verbet på andra plats, och man måste fråga, varför icke också detta lilla fåtal underkastat sig den dominerande ordföljdsregeln. Det blir en fråga för varje enskilt fall: vilka omständigheter ha här föranlett anslutning till den »gamla» ordföljdstypen och avsteg från den dominerande? Satserna äro ju nämligen i hög grad skapelser för stunden och kvarstå sällan — såsom ord och fraser kunna göra — oförändrade från det ena användningsögonblicket till det andra långa tidrymder igenom, såvida icke särskilda omständigheter äro för handen.

Åtskilligt talar för att en komplextyp, sådan som vi förut (Arkiv LI) kunnat konstatera i vårt fornspråk, också här utövat inflytande på ordföljden. Var hämtade då språkmedvetandet näring för denna uppfattning om komplexkaraktär med därav beroende viss ordföljdstyp? Det bör här då erinras om att vi i nyssnämnda undersökning

funnit, att komplextypen hade djupa rötter i språket; till synes kom den emellertid särskilt vid infinit form. Men problemet tillspetsas här därigenom, att det icke är fråga om verbkomplex utan om satskomplex.

Först måste beaktas, huru ordföljdsförhållandena satslederna emellan gestaltade sig i bisatsen. Betydelsefull är insikten om att det finita verbet kommer på samma plats i bisatsen som i huvudsatsen, om man frånräknar konjunktion eller liknande inledningsord. Närmast intressera oss flerledade bisatser med i satsen utsatt subjekt. De visa i vida övervägande grad, till 93 %, följden subjekt + predikat + led. Och de återstående utgöras av sådana, där subjektet flyttats efter predikatet, emedan första platsen intagits av annan satsled. Samtliga dessa satser, 234 till antalet, visa alltså exakt den ordställning, huvudsatsen har, vad det finita verbet beträffar. Denna markanta överensstämmelse synes ge stöd åt den uppfattningen, att ordföljden med verbet på andra plats redan förelåg utbildad, då av paratax blev hypotax. I varje fall är emellertid att märka: det kan för bisatsens del bevisas, att mekanisering inträtt, så att ordföljden med verbet på andra plats genomförts, där a priori annan ordföljd vore att vänta.

Detta bevis hämtar jag från vissa indirekta frågesatser. De inta en särställning bland bisatserna. Klar skillnad råder här mellan samma sats som huvudsats och som bisats, vad ordföljden beträffar. Man kan visserligen säga, att verbet i bägge fallen står på andra plats, men blott under den förutsättningen, att vid huvudsatsen allting medräknas, vid bisatsen inledningsordet lämnas därhän. Det kronologiska förhållandet mellan de båda satserna torde icke vara tvivelaktigt. Den direkta frågan är säkerligen äldre: *huarn vilæ per hauæ?, horo skal pinglot skiptæ?* Då dessa satser överföras till indirekt tal, få vi: *En biscup skal taka, þa skal konongær alla landæ at spyriæ, huarn per vilæ hava* 37: 7, *Hær sighær, horo ping lot skal skiptæ bo mællum a aldoræ mannæ pingi* 69: 2. Tänkbart är ju här, att ur en fogning *spyriæ* : *huarn vilia per hauæ* framgått en bisatstyp med exakt samma ordföljd som den direkta frågans. Eller från annan synpunkt sett: bisats och huvudsats borde här fått samma ordföljd, om den senare varit mönster för den förra. Det kan knappast ifrågasättas, att ordföljden här fått tjäna tydlighetskravet, blivit ett medel att markera bisats (indirekt fråga) gentemot huvudsats (direkt fråga). Härav

framgår, att för bisatsen bestämd ordföljdsregel utbildats, vilken verkade mekaniskt och uppenbarligen var ett mäktigt, för att inte säga övermäktigt tvång vid satsbildningen. Denna mekaniska regel har tydligen så att säga självständigt varit bestämmande utan att för varje fall hämta stöd i huvudsatsens ordföljd.

Om vi nu som en mycket starkt dominerande, mekaniskt verkande regel för bisatsen kunna fastslå, att det finita verbet står på andra plats, konjunktion och liknande inledningspartikel frånräknad, så kan det icke synas tvivelaktigt, att de tvåledade bisatserna med verbet på andra plats ha bildats enligt samma regel. Men de tillåta också en annan bedömning. I dem står nämligen verbet visserligen på andra plats, men därjämte också i slutställning. Rent teoretiskt lämna de således rum för ett antagande, att gammal slutställning lever kvar i bisatsen ännu i litterär fornsvenska. En sådan bedömning är dock icke riktig, ty de kunna icke skiljas från övriga bisatser. Men deras tvetydighet är i varje fall värd att observeras. Kan man tänka sig, att i fornsvensk språkuppfattning en förskjutning vid deras bedömning inträtt, så att uppmärksamheten halkat förbi deras egentliga karakteristikum: verbet på andra plats, och blott fäst sig vid biomständigheten: verbet i slutställning? Vissa förhållanden torde ha gynnat en sådan förskjutning i uppfattningen.

Korta, en- eller tvåledade, bisatser äro icke ovanliga: de utgöra 226 gentemot 329 flerledade (häri icke inräknade ett par skenbart flerledade, av olika anledningar tvivelaktiga exempel) = 1:1,45. (Anmärkas bör dessutom, att åtskilliga satser ha obetonat pronominalt subjekt, och att dylika satser kunna antagas motsvara tidigare satsbildningar utan utsatt subjekt. Om denna synpunkt dreves till sin spets, finge vi proportionen 272:283, d. v. s. att satstyperna skulle väga tämligen lika.)

Dessa siffror säga emellertid icke mycket utan närmare granskning. Åtskilligt bör här skalas bort. Först och främst äro enledade satser, som alltså endast bestå av predikat (t. ex. *þæn a hæra ær hændir*), utan intresse. De äro 36. Vid de tvåledade är det givetvis satsledsföljden, som har betydelse. Tydligt är, att vi böra räkna från de 8 exempel, som ha predikat + satsled (dels typen *mæp tua vittnismæn þa ær vittnæ a þinge* 53:12, dels typen *æn lepess til gaarsz ok grinþær* 54:5).

Kvar stå då 182 tvåledade satser med verbet sist gentemot 337 satser, som ha en led efter predikatet; proportionen är 1:1,85. Det är alltså i denna grupp av 182 satser med verbet enligt den normala ordföljden på andra plats och därmed samtidigt sist, som vi kunde söka en utgångspunkt.

Emellertid är det icke troligt, att vi finna denna i sådana satser, som blott bestå av subjekt + predikat, ty här är parallellen med huvudsatsordföljden så tydligt framträdande och karaktären av tillfällig begreppsförknippning så helt dominerande, att knappast i något fall omtydning till komplextyp varit möjlig, t. ex. *vrækæ bōndær fridlōsæn man. æn þer uilia* 9: 17, *vet eigh a hvat dōgre ær han do* 28: 18, *stok þænnæ þu klandær* 65: 5, *gialdæ skapa apter þen sum kyrkia fik* 5: 6, *sum lægh sigiæ* 26: 15. Dessa satser äro 64.

Annorlunda ställa sig förhållandena vid övriga tvåledade satser. Det för dem utmärkande draget är, att de icke ha ett i satsen utsatt subjekt. Härmed är möjligheten given till frigörelse från det normala ordföljdsschemats helt betvingande inflytande. Det är emellertid nödvändigt att först pröva de bisatser, som rymma mer än två leder.

Vi ha redan funnit, att den vida dominerande ordföljdstypen vid flerledade bisatser med i satsen utsatt subjekt är subj. + pred. + led; dessa satser utgöra 93 %. De återstående ha på grund av emfas eller andra omständigheter satsled + pred. + subjekt eller en ordföljd, som under liknande omständigheter skulle ha tillkommit satsen såsom huvudsats, t. ex. [*æn*] *braplikæ kumæ buþ* 64: 11, [*at*] *sva kum dombær a mal þit* 10: 16, 48: 12, [*at*] *eigh drap mit fæ þit fæ* 40: 10, 57: 9, [*at*] *nu ær ranssak svnd* 55: 15, [*sva skyuld sum*] *nu havir iak taltt* 34: 15, 20: 5, [*at*] *þrir æru þiuuær* 54: 2, [*num*] *viþ liggi fiuratighi mærkær* 55: 2, [*æn*] *annættvægiæ quæls værþ ællær vmfærþ* 42: 16, [*eigh þy meræ at*] *mere se skapi gör* 5: 14, 63: 1, 63: 3, [*þa*] *alt var iamrift nat ok daghe'r* 38: 19, [*þy at*] *þrer nætær liggi lik inni* 8: 5, [*at*] *i hanss gardi þer var þænni gripær hemæ föder* 58: 17.

I ett par hithörande satser skönja vi emellertid, att bisatsen kan ha speciella förhållanden vid sin begreppsföljd på grund av sin underordnade karaktär. Mindre träder detta i dagen vid exempel som *Grænnær skulu i garþ gangæ þæs fyrst ær næst ær grun a* 54: 13, där egentligen relativ + *a* bildar en led. — Av än större intresse

äro sådana indirekta frågesatser som *at spyrice huarn per uilia: hava* 37: 7, *huru mykil hun skal uaræ* 50: 15. Här är bisatsens inledningsord alldeles outhärligt för att bisatsen överhuvud skall kunna framgå som sats. Det ställer icke blott denna i relation till annan sats: *per uilia: hava* saknar objektet, *hun skal uaræ* saknar predikatsfyllnaden utan inledningsordet. Men detta innebär, att här mot förhållandet vid de vanliga narrativa huvudsatserna och det överväldigande flertalet av bisatserna en begreppsled mera kommer före predikatet. Vi finna således, hurusom den enligt min mening ursprungligen psykologiskt betingade ordföljdsregeln: »predikatet på andra plats» rubbats, rent logiskt sett, utan att detta kunnat märkas av språkuppfattningen. Och orsaken till att förändringen icke känts, är den, att för språkmedvetandet icke begreppssynpunkten utan den mekaniskt verkande formella principen varit avgörande: »predikatet på andra plats, inledningsordet oräknat».

Den nämnda principen framträder även i sådana bisatser, som icke ha i satsen utsatt subjekt. Vi skola till att börja med hålla oss till dem, som ha mer än två leder. Enligt de Boors åsikter är såsom mera ursprunglig att anse *þa skal eighi típir uetæ. fyr æn hauir biscups lof til* 6: 16 (a. a. t. ex. sid. 201). Men denna typ är sällsynt. Om det är den ursprungligare, måste vi här draga samma slutsats som beträffande den interrogativa bisatsen, nämligen att den mekaniska formella ordföljdsregeln: » verbet skall stå på andra plats » så gott som helt lyckats få makten. För att uppnå denna ordställning skjuter man en led före predikatet, d. v. s. att begreppssynpunkterna underordna sig denna dominerande strävan att nå fram till bisatsens vanliga formella karakteristikum beträffande ordföljden. Skenbart kan vilken som helst satsled på detta sätt dragas fram till satsens början. Förhållandena äro dock värda en mera ingående granskning.

En särskild typ uppkommer i sådana satser, som bestå av finit verb + infinitivform med objekt. Det nästan undantagslösa bruket här är det, att infinitivkomplexen klyves, därigenom att objektet ställes före och den infinitiva formen efter det finita verbet: *æn hall bana uil sökia* 12: 7, *æn læghæ bötær vill biupæ* 20: 20, *en biscup skal taka* 37: 7, *æn tyaldrur uil flytia* 50: 18, *huru myulnu skal gæræ* 51: 8, *horo þing lot skal skiptæ* 69: 1, 69: 2. Blott en gång: *æn sælia uill iorþ sinæ* 43: 10. — På samma sätt synas mig följande exempel ha en starkt framträdande prägel av kluven komplex : *æn*

vranct kallar liggia 50:18, *sa ... ær ærft kallæs havæ* 45:12, *per ... ær in uilia takæ* 50:5, *han ... ær up uil taka* 50:7. — Lika markerat kommer detta förhållande till synes vid participkomplexer: *iammarghar skæppur sum a ær sait* 32:4, 64:3, *paghar firi fæst ær skilt* 33:2, *paghar in ær takit* 48:9, *sipen i attungæ ær repæt* 48:13, *sipæn vp ær runnit* 62:11, *bonde pæn sins haur mist* 54:18, 55:23, *per uid hauæ köpt[s]* 57:20, *hin ... ær uip lani havir takit* 41:7, *sa ... ær til uinordz ær bipin* 60:15 etc. (Und.: *pæn löst haur grip sin* 59:7, *hin skal fyl hauæ ær fõt haur hema* 59:14, *pæn ... gyptær ær til mæp lagmælum* 27:1.) — På motsvarande sätt har i treledade infinitiv- och participkomplexer en led ställts före: *æn presti vill gipt gyuæ* 9:4, *ær hanum pykkir næst varæ* 9:10. — Adjektivkomplexer ha splittrats på motsvarande sätt: *pær ær næst* 11:18 (3 ggr), 16:11, 18:4, *pæn dræpæ* (för *pæm dræpnæ*) *ær skyldestær* 27:22, *pæn skal mæp barni bænæ næmpna. py ær skyldaste'r a fæpærni* 10:9, *pæn ... vittnum uærpær sipæri* 52:9, *pæt fæ ... ær tueggia* öra *ær vært* 39:20, *til pæs landæmerkiz ær pæm ær næst* 58:1. (Und.: *pær skulu arvær væræ. er skyldasti uaru hanum pa han heman for* 28:7, *svnnudaghin pæn ær næst ær æptir martens mæssu dagh at qvældi* 35:15.)

Dessa exempel ha — enligt min syn på företeelserna — framgått ur en strid mellan tvenne ordföljdsprinciper, och de visa, vilken som är den mäktigare. De böra enligt min mening tydas som kompromisser på följande sätt. *Hall bana sökia, laghæ bötær biupæ* etc. borde egentligen ha framgått som infinitivkomplexer och därmed fått verbet sist, men när den mekaniska ordföljdsregeln för bisatsen krävt det finita verbet på andra plats, har man måst kila in detta i komplexen efter dess första led. Ordföljden kan således i dessa satser tänkas ha rönt tvång från två håll. Denna uppfattning finner ett starkt stöd i följande exempel, där ett attribut och rent av en preposition skilts från huvudordet: *at sælia pem næst biupær værþ firi* 43:14, *garþ ... pæn ær mælli war toftæ* 46:11. — Det anförda torde vara nog att visa, att den mekaniska ordföljdsregel, som kräver verbet på andra plats, haft ett övermäktigt inflytande.

Medan de exempel, vi hittills anført, rent logiskt sett bestått av predikatsverb och ett satsuttryck, som delats upp på ömse sidor om det förra, så står predikatsverket i andra satser mellan två leder, till vilka, var för sig, det har nära relation, men vilka inbördes icke

bilda ett intimt samhörigt uttryck: *æn i diki laghi döt* 40: 18, *firi hanum . . . ær i handum havir grip* 57: 17, *firi pem hæst havir i handum* 56: 9, *firi þan . . . ær han* (obj.) *havir handamælli* 31: 13.

Särskilt märkes en typ, där det är fråga om objekt till helt verbaluttryck: *en pem skil a* 26: 15, 39: 7, 49: 2.

I denna grupp, subjektslösa bisatser av led + verb + led, möta ytterligare två intressanta typer. Den ena utmärkes av att leden före predikatet står i lösare men leden efter i intimare förhållande till detsamma. I dylika fall framträder leden före närmast som bestämning till hela det följande, det modifierar, avgränsar det på ett eller annat sätt. Hit hör först och främst negationen *eigh*, som här alltid ställts främst: *firi alla þa mæn eigh göra tyundæ sin* 8: 2, *af pem eig baru uittni* 49: 6, *þem ær eig hava niþingsværk giort* 37: 5, *þe hærcæz* (för *hæræþ*) *skulu uitu eghæ ær eig sökæ fang til* 50: 1, *æn eigh uill fyr* 48: 14, 48: 16, *æn eig far aflæstir af* 41: 12, *æn eigh gangær fyls uat firir* 59: 13, *at eig ma ne uid kvæþæ mæþ gusz ræt* 27: 17. Det förhållandet, att det i dylika satser alltid är negationen, som dragits före, torde ha samband med den senare företeelsen, att i bisats negationen, liksom vissa andra adverbiala uttryck, överhuvudtaget placeras före predikatet. — På motsvarande sätt torde vara att fatta: *þy at þa hetir sörgatæ* 62: 13, *sua . . . sum þa ær til buþit* 44: 2, *æn nu ær fram lagþ* 45: 3, *sa maþær a mylnu stad, ær fyrst gær uærk a* 52: 6, *þæn skal barn æghæ ær huærræ nat liggær hoss* 26: 21. Och väl även: *gialdi aptær allæn þæn scaþ[æ] þær gangær gönum* 62: 18, *þa skal hærcæþ bötæ. þe't næst ær ok þingæt sökær fang* 16: 13, *þa skal han landfæstu köpæ af pem ær þær a iord i by* 52: 18. (Jfr Paul Diderichsen, Sättningsbygningen i Skaanske Lov sid. 33 f.)

Om det förhållandet skulle inträffa, att leden efter predikatet står i lösare, men leden före i intimare förbindelse med detsamma, uppstår möjligheten av att karaktären helt förändras: *offær þet til cruszu fotæ kombær a langafreadaghi* 8: 19; här sluter sig *til cruszu fotæ* nära till *kombær*, och de båda lederna kunna tänkas hopsmälta för medvetandet till ett predikatsuttryck. En förskjutning i språkuppfattningen torde här ligga inom möjligheternas ram: *kombær* står i relativ slutställning med *a langafreadaghi* som ett mera löst påhäng. Av samma art äro följande exempel: *þen barn a vid ambut* 34: 8, *firi allum pem iorþ æghu i by* 48: 10, 42: 10, *dötær . . . ær*

vm fapur æru map hanum 24: 17. — »Relativ slutställning» är en företeelse, som vi i det följande ofta träffa på och som vi få tillfälle att närmare diskutera. Se särskilt redogörelsen för Stockholms stads tänkeböcker.

Den möjlighet av förändrad uppfattning i språkmedvetandet, vi ovan räknat med, beror således ytterst på det förhållandet, att den mekaniska ordföljdsregeln i bisatsen ofta tvingar en led mera före predikats verbet. Utvecklingsmöjligheterna vid flerledade satser visade sig därvid vara: förskjutning av relationsinnebörden för predikats- verbet genom anslutning till en komplextyp, vilken, såsom vi av en föregående undersökning sett (Arkiv LI), måste ha funnits i språket. I flerledade satser ha vi endast i mycket ringa utsträckning påträffat satser, som kunna bilda utgångspunkten för en dylik utvecklings- tendens; större utrymme kan denna tänkas ha fått i tvåledade bisatser.

Det är emellertid troligt, att därvid samhörigheten mellan lederna spelat en roll. Ju lösare förbindelse dem emellan, desto mera fjärran ligger tanken på komplex, och ju mera slutet och fast uttrycket synes vara, desto närmare. Materialet måste prövas i detta hänseende. Det kan vara lämpligt att först behandla konjunktionsbisatserna och de relativsatser, i vilka relativet icke är subjekt.

Mycket lös förbindelse finnes i följande exempel: (bonde skall giva åt prästen *örtogh firi natuaku*) *eigh mæra pit fleræ* (scil. *nættær*) *vaki* 8: 4, *æn fyr illiz* 42: 12.

Tydlig avvikelse från den annars gängse ordföljden har fram- tvingats i följande exempel med infinit form före det finita verbet: *firi hiona huart er olia scal* 8: 1, *alt pæt giuæ vill* 33: 1, *a sea æn læst ær* 18: 13, *siax örer æru prals æn barpær ær* 21: 10, *sum saghæt ær* 54: 8, *pær sum stapit ær* 56: 20, *fyr æn burghit ær* 62: 17, *hinnugh sum dræpit var* 16: 8, *sin farit ær* 42: 9, *sva sum mælt ær* 40: 17.

På linje med dessa i fråga om begreppsförknippningens tillfällighet stå följande: *hvat sum varp* (för *værp*) *er* 5: 13, *sua . . . sum vært ær* 39: 22, *iord æn til ær* 33: 1, *en a tiu vittrum er* 4: 4, *æn væpa sar ær* 19: 9, *æn præstær ær* 29: 2, 29: 3, *æn maghændi mapær ær* 53: 8.

Oftast knyts naturligtvis också objekt endast mycket tillfälligt samman med predikats verbet och utan att ingå som led i något fastare präglat uttryck: . . . *hauv ki[r]kya vixl sinæ samu. po at hana böte* 5: 2,

taki hanæ þær han[æ] fa 29: 9, *han ma eig sua gæræ at topt annærs manns spillis* (för *spillir*) 51: 10, *at þem ælpri fiskigarpi spillir* 51: 14.

Är det tänkbart, att utifrån dylika exempel bisatstypen med verbet i slutställning uppstått? Problemet är: har man här kunnat uppfatta skillnaden mellan huvudsatsens vanliga typ med verb + predikatsled och denna bisatstyp med verbet sist och så låtit detta specifika, till sitt omfång starkt begränsade bisatstecken utsträckas till bisatser överhuvud? Härvid är följande moment värt beaktande. Vi finna språket i ett utvecklingsskede, då subjektlösa satser erhålla inskott av pronomen. Detta har inneburit, att det något äldre språket haft *ær olia skal*, det något yngre *ær han skal olia*. När den äldre generationens språk har trätt emot den yngre generationen, kan mycket väl det karakteristiska ha synts ligga just i ordföljden: det finita verbet sist. Det är ej otänkbart, att detta då och då direkt kan ha påverkat det vardagliga talade språket genom reminiscenser; det har dock otvivelaktigt varit så, att den ordföljdsprincip, som krävt verbet på andra plats, här hållit språket i starkt tvång. Däremot torde den nämnda förskjutningen i språkuppfattningen ha fått större spelrum i stilarter, som gärna hållit sig på språkets ålderdomligare ståndpunkt. Då gäller: när den yngre generationen mot egna språkvanor vill använda ålderdomligt språkbruk, kan den gripa fel av den anledningen, att det egentligen karakteristiska skymmes bort av en medföljande omständighet, som tilldrar sig hela uppmärksamheten. Det utmärkande draget här i det äldre språkbruket var subjektlöshet; det drog med sig en viss gruppering av satslederna. Det är blott, eller främst, denna, som uppmärksammas av den yngre generationen; den lägges därför till grund vid språkbildandet. Med nu givna framställning av företeelsen följer, att ett stilistiskt moment skulle ha spelat in. Detta måste i det följande beaktas.

En ytterligt starkt främjande faktor kommer till i sådana satser, där bisatsens båda leder bilda en fastare begreppsförknippning. Det kan ofta vara svårt för oss att avgöra, hurudan den tidens språkkänsla varit. Men det synes mig sannolikt, att i följande bisatser lederna trätt i närmare förbindelse med varandra och tillsammans framstått som uttryck för ett visst begrepp: *Ingsins manss arv takær hæen mæn* (för *han mæpan?*) *i girklandi sitær* 28: 8. Här är *i girklandi sitær* ett pregnant uttryck med vidare syftning, än det rent bokstavliga innehållet ger vid handen. — *Hængir klocka i kyrkiu*,

falder i hovod mannæ, böte soþn firi niv marcher, kirkiudroten [oc] iardeghendi, æn bane far 6: 4; Nu ær pæt böt at ranzsak sundi 55: 19. De båda förbindelserna kunna mycket väl fattas som uttryck för enhetliga begrepp, och stor sannolikhet finnes för att de varit fastare präglade i språket, åtminstone i lagspråket. — På liknande sätt: *Eig skal a flæt faræ num vili hvat pæt ær maþær ællær konæ, æn i bo sitær 43: 16; þreær ærv þiuþs vitulösor. En æn i handi takar. Annur æn or husi draghær 54: 4 f.* — Särskilt verbalpartikel har naturligtvis haft lätt för att närmare ansluta sig till verbet: *bötæ firi III markum þær sum i kum ok þrim þer sum vr com 19: 4, idem 19: 7.*

Här torde anknytning till den i språket förekommande verbkomplexyten ha kunnat ske: verbet uppfattas som grundordet i en komplex. Och med hjälp av det nyss anförda momentet, skillnaden mellan det äldre och det yngre språkbruket, kan man lätt förklara, hurusom ur en verbkomplex kan ha uppstått en satskomplex. Det något äldre språkets *æn i bo sitær* har gentemot det av det yngre språket egentligen fordrade *æn han sitær i bo* kommit att kännetecknas av verbets slutställning i förening med en starkt framträdande komplexkaraktär. Den korta bisatsen *æn i bo sitær* har framstått som uttryck för ett slutet begrepp. I denna karaktär hos begreppsförknippningen gör införandet av det pronominala subjektet ingen märkbar ändring; skillnaden kan icke uppfattas av språkmedvetandet, emedan uppmärksamheten helt är fångad av det dominerande draget: bisatsen — ett slutet helt — verbet sist.

Men härur kan tydligen lätt en tendens uppstå att låta sådana bisatser få verbet sist, vilkas karaktär av ett avrundat helt i särskild grad framträder. VG I synes, som analysen ovan av exempelgruppen visar, befinna sig på detta stadium. Vid den fortsatta undersökningen ha vi emellertid att räkna med den möjligheten, att med tiden en utvidgning av regeln skett, så att bisatsen över huvud kan få verbet sist, d. v. s. även då satsen icke framgår som ett fastare slutet helt.

Exemplen i VG I med verbet i slutställning i tre- och fyrledade bisatser tillhöra alla nu behandlade typ: de äro konjunktionsbisatser och sådana relativsatser, i vilka relativet icke är subjekt. Det är tänkbart, att ordföljden kan återföras på motsättningen mellan subjektlösa satser och satser med infört pronominalt subjekt, såsom

ovan skett. Det förhållandet, att inga satser med relativet som subjekt ha fått verbet på tredje eller senare plats i slutställning, synes tyda på att dessa satser utmärkts av speciella förhållanden, som ställt dem på annan linje.

Ifrågavarande relativsatser äro av två, i detta fall väsentligt olika slag: sådana, som icke ha, och sådana, som ha utsatt relativ. De förhålla sig ungefär som 1:2. De förra ha som en tydligan mycket fast utbildad regel verbet på andra plats: 44 exempel mot ett enda med verbet främst: *pæn ætær mæp hanum ok drikkær ok hauir mot mæð hanum* 11:12. Även i satserna med utsatt relativ är verbets andra-platsställning vida dominerande: 92 exempel gentemot 7 med verbet främst.

I viss mån kunna här naturligtvis förhållanden ha rätt, motsvarande dem, vi ovan antagit: i tvåledade bisatser kan den möjligheten tänkas, att slutställning synts föreligga. Vi möta dels satser med löst samband mellan lederna: *sa byr ær sua gærid* (för *gærpi*) 50:11, *valdi per sum flere æru* 6:13 etc.; *pæn ryuæ uill* 42:8, *at pem köpt havir* 43:4 etc., dels satser, i vilka intimare förknippning är tänkbar: *pæn up resti* 16:21, *af pem uip takar* 41:16, *uip pæn i by bor* 47:19 etc., *kono pærræ ær til arff[s] stande'r* 29:16, 29:17, *sa ... ær vp yrkir* 47:2, *firi pem ... ær i tak gik* 56:8, 60:1.

Jag har vid övriga slag av bisatser som en starkt främjande faktor vid slutställningstypens uppkomst antagit en motsättning mellan äldre och yngre språkbruk, vilken sammanhänger med att de subjektlösa satserna fått vika för satser med pronominalt subjekt. En dylik motsättning kan icke tänkas här. Det förhållandet, att här heller icke något fall av slutställning i flerledade satser förekommer, kan tala för nämnda faktors betydelse.

Emellertid synas vi dock också vid denna typ kunna urskilja äldre och yngre språkbruk. Verbet kan stå främst i satsen: ... *pæn ætær mæp hanum ok drikkær ok hauir mot mæð hanum* 11:12, *hin ... ær kannir sit* 59:1, *mæp tua vittnismæn þa ær vittnæ a þinge* 53:12, *sum per uiliæ, ær eghu pem* 29:9, *hittir pæn koppofund, ær a lagha lot i skoghe* 65:8, *num alli uili per ær eghu attundæ lot af attungi* 48:8, *pæn sum leghir af bondæ hæst ællær öxa allær ko* 41:9, *pæn sum förir sin gar [p] af akrum fyr æn burghit ær* 62:17.

Det kan icke råda tvivel om att denna typ är stadd i utveckling i satser med utsatt relativ: jfr det låga procenttalet i VG I, 7, med

våra dagars genomförda bruk (varvid dock det vanliga undantaget för rörliga bestämmingar: negation etc. gäller). Vi finna alltså också här möjligheten av att under ett visst skede en motsättning mellan äldre och yngre språkbruk framträtt. Emellertid torde typen *pen sum mæp gighu gangar* 67: 3 gentemot *pen sum gangar mæp gighu* ännu icke ha fått ålderdomlig karaktär; det sannolika är, att döma av typernas frekvens i nu behandlade skrift, VG I, att det dominerande språkbruket ännu varit: verbet på andra plats.

Sammanfattning. Utvecklingsmöjligheterna ifrån den här antagna utgångspunkten, tvåledade satser, äro följande.

I. En förändring i språkuppfattningen: verbet på andra plats > verbet i slutställning skulle i och för sig ha fällt utslaget. Med denna utvecklingsgång kunde vi vänta lös förbindelse mellan predikatsverb och föregående led i mycket stor utsträckning i slutställningstypen. Förhållandena i VG I visa icke i denna riktning. Vi kunde också vänta slutställning i flerledade relativsatser med utsatt eller »underförstått» relativ som subjekt. Men inga sådana exempel finnas.

II. Tänkbart är i andra hand, att de tvåledade satserna med verbet i intimare förbindelse, begreppsmässigt sett, med den framförställda satsleden orsakat slutställningstypen i flerledade satser. Men i så fall kunde vi vänta denna även i relativsatser med relativet som subjekt.

III. Av förhållandena i VG I att döma ha andra faktorer medverkat. Att det är skillnaden mellan äldre och yngre språkbruk vid ursprungligen subjektlösa satser, göres troligt därav, att exemplen i VG I till allra största delen falla inom denna grupp, medan intet enda exempel tillhör relativsatstypen med relativet som subjekt.

Om vi endast hålla oss till VG I, synas vi böra tillmäta stor betydelse åt tvåledade och subjektlösa konjunktions- och relativsatser med satsled + predikat bildande en stereotyp eller fast förbindelse eller utgörande en begreppsmässigt sluten helhet. Man kan tänka sig, att dessa satser under inflytande av motsättningen mellan äldre och yngre språkbruk funnit anslutning till komplextypen i språket, vilken gjorde sig gällande vid andra slag av satsuttryck, och att härur, genom en helomvändning, den regeln uppstått, att sats, som

bildar ett slutet helt, k a n få verbet sist.¹ På så sätt har då slutställningen blivit till ett karakteristikum för den språkliga enhet, som bisatsen utgör.

Emellertid vill jag understryka, att vad här sagts icke får fattas alltför schematiskt. Att bestämt fixera en utgångspunkt kan lätt föra till en felaktig syn på språkprocessen. Vad det gäller att få en uppfattning om, är de förhållanden, ur vilka språkmedvetandet hämtat näring vid förskjutningen. Det kan under ett övergångsskede ha uppstått olika beskaffade »oregelbundna» satsers, av vilka vissa i högre grad äro ägnade att dunkelt påverka det oreflekterade språkbruket.

Mycket talar för att VG I skall lämna en ursprungligare bild än andra fornsvenska texter. Materialet i VG I är emellertid ej stort. Innan vi fortsätta vår undersökning av de fornsvenska texterna, böra vi ett ögonblick dröja vid förhållandena i andra urkunder, som kunna tänkas belysa ett tidigt skede i denna utveckling.

De fornorska lagarna.

Om de fornorska lagarna gäller, att bisatser med verbet på senare plats än den andra förekomma i vida mindre utsträckning än i de fornsvenska lagtexterna. Ja, utom i Äldre gulatinglagen, som har denna företeelse i viss omfattning, träffar man på den ytterligt sällan.

I Gulatinglagen förekomma följande slag av bisatser med mer än två leder:

¹ Av intresse äro de motsvarigheter till våra exempel, som framför allt VG II framvisar. Följande avvikelser förekomma: *hvi han ranzsak sundi* VG I 55: 18, ej i VG II, men jfr *at ranzsak sundi* VG I 55: 19; *en han innan hææz lösir* VG I 59: 9 / *æn innan hææz löser* VG II 174: 15; *at þer siuk æru* VG I 35: 25 / *æn siuk æru* VG II 148: 20 (dessa exempel synas vittna om pronominalinskottets betydelse); *sum lagh til sæghicæ* VG I 11: 8, 44: 19 / *ær lagh sighicæ* VG II 123: 9, *sum lagh sighicæ* VG II 183: 21 (här torde vi finna vittnesbörd om samhörigheten mellan partikel och verb). — I sex fall står verbet i VG II på andra plats, i VG I i slutställning.

I. Verbet på 1—2 plats	2227
II. Verbet senare än på 1—2 plats	80 (3,4 %)
1. Verbet ej i slutställning	11
2. Verbet i slutställning	69
a) Treledade med personl. pron. som subj.	56
(1 pers. 4, 2 pers. 2, 3 pers. 50)	
b) Treledade med annat pronominalt el. med nomi- nalt subj.	7
c) Fyrledade (med personl. pron. som subj.)	6

Materialet:

II: 1. *en ef hann um ferr kirkiur æða kennemenn 13: 21, er hann heim kemr i fylki 27: 11, [hverr a sinn fynd er hittir.] til eigande efter kemr með vattom 58: 6, en ef hann undan rennr til skogs 60: 24 (jfr en ef undan rennr til skogs 68: 30), en ef hann eið vinnr at skilum 62: 19, en ef hann ór gengr garðe 86: 28, ef hann því svarar at forsogn 89: 22, en ef hann i gegn setr suma. en suma eigi. 90: 15, hinn er hann iorð brigðir at 90: 25, 94: 35, hvessu hann til auratocu stemde hanom 93: 4.*

II: 2 a. *ef hann sidarr kemr 4: 32, ef hann fyrr kemr 4: 33, sem hann tidir helldr 11: 5, ef hann kross fellir 11: 11, at hann pengat bære 11: 13, ef hann krossviti reidir 11: 14, ef hann niðr svelgir 11: 24, þeim er hann hinum hugðe 13: 18, [þa skal hann af þeirri kono lata] er hann sidarr tóç 16: 16 (jfr er sidarr toc hann 16: 19), þat barn er hann við þeirri kono getr. er hann sidarr tecr 16: 17, 17 (jfr þeirri kono er sidarr toc hann 16: 19), ef hann eigi ferr 18: 20, er hann heim kemr 29: 26, er hon a sæng férr 30: 6, sem þeir við varo 32: 7, at þeir við þat varo 32: 7 (jfr vatta sina þa er við þat varo 32: 5), fyrr en hann af iorðu fare 38: 1, nu ef hann þau hus gerer 38: 1, ef hann þat bu a 47: 35, ef hann tax syniar 48: 1, ef þat at roge verðr 57: 9, þat fe er hann at hanom keypti 57: 23, sliçt sem hann hinum hugði 62: 21, sem hann karlmann vege 62: 28, er hann fyrst hitti 63: 7, er þeir þar koma 63: 25, er þeir fyrst finna 65: 8, er hann fyst hitti 67: 17, i þa þing-sokn sem hann stuld stal 83: 3, nema hann með sonnom iartegnum sege 85: 25, nema þu af dauðum drager 86: 12, ef ec því svara 86: 14, [en hann skal hanom því svara] er hann at forsogn svaraðe 86: 22 (jfr en ec því svara sem at forsogn svaraða ec 88: 36), ef hann út rennr 86: 26, er hann kvaddan hafðe 86: 28, er hann a fyrra dome nemde*

87: 23, *er hann a fiordongs þingi fecc* 88: 7, *pau vitni, er ec undir skirskotada* 88: 8, *ef hann minna lið fær* 88: 13, *ef ec því svara* 88: 32, *ef hann því svarar* 89: 10, *hvessu ec at forsogn svaraða* 89: 2 (jfr *sem at forsogn svaraða ec* 88: 36), *er hann at forsogn hafðe* 89: 13, *nema þu af mér dauðum drager* 89: 23, *er hann at sokn sinni hafðe* 90: 5, *sem hann þa myndi* 90: 20, *ef hann þar kemr* 90: 29, *ef hann eigi keæmr* 90: 29, *sem hann keypt hafðe* 93: 23, *ef hann sva brigðir* 94: 20, *ef hann síðarr brigðr* 94: 21, *ef hann enn síðarr brigðir* 94: 23, *er hann undan skaut* 97: 15, *meðan þeir suðr fara* 99: 19, *ef þeir sva hoggva* 99: 30, *ef þeir þa ór fella* 102: 26.

II: 2 b. *ef henni þat vitni fellr* 17: 28, *ef hanom eiðfall verðr* 18: 22 (jfr *ef hanom verðr eiðfall* 57: 3, *sa . . . er eiðfall verðr* 68: 19), [*hundr a skinn*] *ef menn dyr veiða* 46: 12, *þo at annarr upp grave* 58: 37, *oc hava verðlausu lengr maðr sva misverr* 89: 19, *sem hinn þar være* (tvá ggr) 94: 10.

II: 2 c. *ef hann eið rett vinnr* 18: 22, *er hann hanom heim stemdi* 87: 10, *þeirra manna er þeir male sinu undir skutu* 87: 35, [*foera fram vitni sin oc gogn þau er hann at sokn sinni hafðe.*] *er hann hanom firi iorðu sagðe. oc hvessu hann hanom heim stemdi* 90: 5, *ef hann engi i gegn setr* 90: 18. (Dessa fem sistnämnda fall förekomma alltså samlade på ett par sidor.)

I Äldre frostatingslagen har jag gentemot ungefär 3,000 bisatser med mera än två leder och med verbet på första eller andra plats funnit 5 med verbet senare. Samma förhållanden råda vid övriga fornorska lagar. — Material:

1. Verbet ej i slutställning: *en ef hann nei kveðr við Frost.* 181: 21 (jfr *ef hon nei kuæðr Frost.* 155: 6, jfr äv. *en ef hann kveðr nei við Gulat.* 28: 12, 30: 23, 47: 1, 47: 5 etc), *þetta fe skal leggiaz til þeirra luta sem vallyd monnum með logmannz raðe þike mest nauðsyn til bera þa xij manaðe Hákonarbók* 260: 5 (verbet på andra plats?), (*þo at æit lið a fiordonge se niðr fallet* A. Borgarthings Christenret II 359: 31 bör anses ha verbet på andra plats trots *þo at æit lið se opeð a fiordonge* I, *þo at æit lið se a fiordonge niðr fallet* II), *ef han þæn æið vinnr reet Kong Sverrers Christenret* 431: 4 (jfr *ef hann eið rett vinnr Gulat.* 18: 22), *en ef han vm fær kirkiur. eða kenne men ib* 433: 6 (= Gulat. 13: 21), *nema guð með sinni heilagre miskun late bradlegar boeter till koma Haakon Sverrerssöns Retterbod om Kirkens Friheder* 444: 24 (verbet på andra plats?, jfr f. ö. ex. Håk.-b. 260: 5 ovan),

(*på skall hvar þeirra er þæs lík flytr eða niðr græfr i kirkiu garðe gjalda . . .* Erkebiskop Jons Christenret 351: 10, här råda speciella förhållanden: predikat mot predikat, dessutom partikel + verb,) *þan sem honum líkazstr þickir vera* Erk. Jons Chr. 343: 8, *en hvar sem þet ey goerer af allum rettom afla* Gulathings Chr. 337: 1, *en ef nockor i þeima græinum gerer odru uis* Nyere By-Lov 250: 5, *sa maðr . . . er ser til fostrs stelr til æyris* ib 268: 6 (verbet på andra plats?), *nema konunge með hinna skynsamaztu manna raðe litizt annat logligr* Nyere Lands-Lov 16: 7 (verbet på andra plats?, jfr Hák.-b. 260: 5 ovan), *en ef baðer i sænn renna togum sinum* ib 136: 19 (verbet på andra plats?). — De säkra fallen äro alltså ytterst få.

2 a. Verbet i slutställning, treledad sats med personl. pron. som subj.: *en ef hon nei kuæðr* Frost. 155: 6, *á iörðu. þá er hann á býr* ib 242: 19, [*sva se oss guð hollr*] *sem vær satt segium* [*gramr ef vær liugom*] Hák.-b. 264: 10, 18 (obs. motsättningen *satt segium* : *liugom*), *lengr en hann leigt hafi* Ä. Bjarkö-Ret 322: 20, *þá er hann gipta skal* ib 326: 18, *ef han at falle verðr* Borg. Chr. II 359: 30, III 368: 22, *en han þær ræiddi* Sverr. Chr. 413: 6, *er han sidar tok* ib 427: 6, 9 (= Gulat. 16: 16), *þæt barn er han með þeirri kono getr* ib 427: 8 (= Gulat. 16: 17), *er hon næi kuæðr* ib 428: 21, *er han hinum hugði* ib 433: 18 (= Gulat. 13: 18), *sem han hennar hugði* ib 434: 32, [*guð se mer hollr*] *ef ek satt sæghi* [*gramr ef ek lygr*] Hirdskraa 397: 17, 398: 2, 13, 23, 423: 6, *nema han nauðigr ete* Jons Chr. 361: 4, *sæm han sua segir* Gulat. Chr. 337: 19, 22, 25, *er han hæim kemr* Nyere By-Lov 244: 9, (jfr koordinationstypen *huart sem þeir briota i afkeris sæte eða landfestum eða reida spell gera* ib 281: 12,) [*guð se mer hollr*] *er ek satt segir* [*gramer en ek lygr*] Nyere Lands-Lov 30: 11, 18, 31: 7, 19, *en ef hann upp slitr* ib 112: 11 (jfr *en ef upp slitr . . . ett par rader tidigare*).

2 b. Verbet i slutställning, treledad sats med annat subj. än personl. pron.: *er hinn söc á* Frost. 174: 3, *er bein ur sári manns leysir* Ä. Bjarkö-Ret 312: 23 (opers. med ack.), *ef fylkis kirkia* [resp. *heraz kirkia, su (kirkia)*] *at niðr falle* [resp. *at falle*] *værðr* Borg. Chr. 343: 26, 344: 9, 344: 21, 358: 33, 359: 11, 359: 21, 367: 26, 368: 4, 368: 15 (jfr rubriken 343: 23 *ef at niðr falle værðr fylkis kirkia oc heraz kirkia oc hoegenda kirkia . . .*), *en ef hoegendes kirkia at falle verðr. eða bræn-nær vp* Ä. Eidsivath. Chr. II 402: 27, *ef æinka menn kirkiur gera* Sverr. Chr. 410: 2 (rubrik, jfr texten: *en ef gera æinka menn kirkiu*),

þeir sem fyrri lut vaka skulu Hirdskraa 425: 2, *ef odr maðr manz bane uerðr* Nyere Lands-Lov 54: 18 (jfr sid. 48: *ef odr maðr uerðr manz bane*).

2 c. Verbet i slutställning, fyrledad sats: *nema hann með lýritar eiði undan foerez* Frost. 165: 22, *nema han með lýryctar æiði vndan fare* (övriga hss *foerez*) Jons Chr. 343: 5 (jfr *nema hann foerezt vndan a fyrsta dome* Frost. 130: 19). Här bör även nämnas: *nema han með lýrittir æiði vndan foerez a fyrsta dome er han er til kuaddr* Sverr. Chr. 419: 5 med relativ slutställning.

Förhållandena i Gulatingslagen böra underkastas en närmare granskning. Det är lätt att se, var tyngdpunkten vid avvikelserna befinner sig. Det är vid gruppen verbet i slutställning: tredledade satser med personl. pron. som subjekt (: 3-dje personens pron.). Detta förhållande har stort intresse liksom det faktum, att 10 exempel av 11 med verbet framflyttat utan att stå sist ha *hann* som subjekt och verbet på tredje plats. Här torde vi få en direkt anvisning om att den normala satsbyggnaden (med verbet på andra plats) rubbats genom inskott av pronomen.

Vid den sistnämnda gruppen bör dessutom observeras, att predikatsverbet — likaledes i 10 fall av 11 — föregås av ett ord, med vilket det kan anses ingå en fast begreppsförknippning eller i varje fall har kunnat bilda en särpräglad förbindelse.

De elva exemplen med »verbet framflyttat, ej sist» visa alltså i sin helhet i bestämda riktningar. Undantag äro: i ena fallet *til eigande efter kemr með vattom* 58: 6 och i andra *ef hann því svarar at forsogn* 89: 22 (i båda exemplen kan relativ slutställning föreligga).

F. ö. märkes, att ofta ungefär samma fras går igen bland exemplen: *er hann fyrst hitti* 63: 7, likaså 67: 17, *er þeir fyrst finna* 65: 8 — *er hann sidarr tóć* 16: 16, *er hann sidarr tecr* 16: 17 — *þeim er hann hinum hugðe* 13: 18, *slićt sem hann hinum hugði* 62: 21 — *er hann heim kemr i fylki* 27: 11 (relativ slutställn.?), *er hann heim kemr* 29: 26 (= Nyere By-Lov 244: 9) — *nema þu af dauðum drager* 86: 12, *nema þu af mér dauðum drager* 89: 23 — *ef ec því svara* 88: 32, *ef hann því svarar* 89: 10, *ef hann því svarar at forsogn* 89: 22 (rel. slutställning) — *er hann at forsogn svaraðe* 86: 22, *hvessu ec at forsogn svaraða* 89: 2 — *er þeir þar koma* 63: 25, *ef hann þar kemr* 90: 29 — *ef hann sva brigðir* 94: 20, *ef hann sidarr brigðr* 94: 21, *ef hann enn sidarr brigðir* 94: 23 — *ef hann eið rett vinnr* 18: 22 (jfr *ef han*

pæn æið vinnr reet Sv. Chr. 431: 4, ef hann eið vinnr at skilum 62: 19 (rel. slutställning?) — *er hann hanom heim stemdi 87: 10, hvessu hann hanom heim stemdi 90: 5 — ef hann i gegn setr suma, en suma eigi 90: 15, ef han engi i gegn setr 90: 18.* — Beakta även, hurusom dessa uttryck med onormal ordföljd oförändrade kvarstå från äldre till yngre lagar (anmärkt ovan i materialsamlingen). — Intressanta äro även de upprepade fraserna från Borg. Chr.: *ef fylkis kirkia [hann etc] at (niðr)falle værðr.*

Slutligen bör nämnas, att exemplen i Gulatingslagen i påfallande hög grad äro samlade på de tio sidorna 85—95, där vi finna nära nog hälften, eller 37 av 80.

Om vi sammanställa förhållandena i VG I och Äldre gulatingslagen, finna vi några skiljaktigheter.¹ Gruppen »verbet ej i slutställning» omfattar 11 fall i Gul. mot blott 1 i VG I; gruppen »verbet i slutställning : treledade satser med personl. pron. som subjekt» uppvisar i vida mindre utsträckning komplexkaraktär i Gul.

Hur ha vi att bedöma dessa fakta? Vi måste, hur vanskligt det är, söka bilda oss en uppfattning om hur dessa »onormala» satsbildningar framträtt för den tidens språkkänsla. Vi finna vid sidan om varandra så olika återgivningar som *er sidarr tok hann* och *er hann sidarr tok*, vilka ge intryck av att återgå på ett fast präglat *er sidarr tok* med pronomenet sekundärt tillagt. Förbindelsen led + verb finna vi i båda exemplen bibehållen, men i ena fallet har man gjort en eftergift åt den normala ordföljdsregeln, i andra fallet har man uppgivit den ordföljd, som synes ha varit förhärskande i naturligt språk. Man kan tänka sig, att en lagformel *er sidarr tok* känts särpräglad genom motsatsen mot vad som var brukligt i ledigt språk: *er hann tok sidarr*. Likaså: *ef um ferr kirkiur æða kennemenn : ef hann ferr um kirkiur æða kennemenn — er heim kemr i fylki : er hann kemr heim i fylki — ef undan rennr til skogs : ef hann rennr undan til skogs* etc. Förhållandena här peka, synes det mig, i den riktningen, att den onormala ordföljden nära sammanhänger med lagspråkets tendens att bibehålla hävdvunna formuleringar: uppmärksamheten fångas av ett visst karakteristikum, som man strävar att bevara. Detta är i överensstämmelse med den tydning, som ovan givits: en

¹ Överensstämmelse märkes bl. a. däri, att inga »oregelbundna» satser med relativet som subjekt förekomma.

viss stilfärg har från början tillkommit slutställningen, denna har känts höra hemma i ett högre språk än talspråket.

Gruppen »verbet ej sist» och gruppen »verbet sist» vid dessa satser, som kunna antagas ha fått pronominalinskott, visa proportionen 10:56. Detta vittnar om att den språkliga säregenheten trätt mera markerat fram som följd av verbets slutställning. Enligt min tydning ovan ligger orsaken däri, att verbet kunnat ge intryck av att avsluta ett samhörigt helt. Tydligast synes mig detta träda fram vid edsformuläret *sem vær satt segium*, där mot varandra svara predikatsuttrycken *satt segium* och *liugom*. Att verbet emellertid känts avsluta icke blott en predikatskomplex utan en hel satskomplex, framgår enligt min mening av de satser, vid vilka antagandet av pronominalinskott ej alls ger någon lösning av problemet. I dessa fall måste vi antaga ett mera självständigt nyskapande på grundval av den nämnda ordföljdsprincipen. Ex.: *er hann hanom heim stemdi* 87:10 (jfr: *er hann stemde hanom heim*).

Med min teori få vi ett tillfredsställande svar på den fråga, som här nödvändigt måste erbjuda sig och som man annars icke torde kunna komma till rätta med: varför äro exemplen med slutställning så dominerande ibland de oregelbundna bisatserna, här såväl som i fornsvenskan?

(Blott ett exempel i Gul. synes gå mindre väl ihop med mina ovan givna förklaringar: *tíl eigande efter kemr með vattom* 58:6, men här kan relativ slutställning föreligga.)

Att denna företeelse i de gamla norska lagarna spelar en mycket obetydligare roll än i de fornsvenska, kan bero på de litterära förhållandena. Betingelserna för utvecklingen av detta stildrag ha varit olika.

Yngre västgötalagen (VG II), dess additamenta (VG II Add.), Lydekini excerpter (VG III) och Vidhemsprästens anteckningar (VG IV).

I VG II förekomma flera satser, som ha verbet framflyttat, utan att det står sist. Det är dock ofta endast skenbart så.

Först och främst bör följande exempel utskiljas: *huat þæt helder ær aldin scogher æller vndir vípur* 200:10, ty det tillhör en särskild satstyp, där ursprungligen paus torde ha funnits före de uppställda

alternativen (se ovan sid. 10) — i så fall *ær* i slutställning — och sedermera *hældær* attraherats till *hvat*. Ordställningen här sammanfaller f. ö. med den moderna bisatsordföljden. Denna föreligger otvivelaktigt i satsen *æn han ey sigher thigiandamæssu* 90: 15.

I viss utsträckning ha vi att räkna med relativ slutställning, d. v. s. att man först har bragt satsen till ett slut men därefter bifogat en satsled, som man underlåtit att placera inuti satsen. Det synes ibland vara en avlastning av satsen, ibland ett efteråt påtänkt förtydligande: *fals han aat. böte VIII örtogher saksökianum oc pæt han ater hioht aff tiundanum* 93: 16 (jfr Brynjolfs stadga 1: *oc pæt mæd af tiundanum ær han ater hælt* 71: 10), *oc ater thæt han undan dro aff tiundanum* 108: 4, *num fylswæt firi gange meþ tylftar eþe oc tuegixæ mannxæ vitnum* 171: 8 (jfr VG I 56: 21, som ej har prep.-adverbialet), *utan han saker se at prenni sæxtan ortughum* 200: 14 (jfr VG I 56: 7, som saknar prep.-adverbialet), *æn þo at han flere mæn ðræpi æn en* 124: 5.

Mindre klara äro följande fall: *iord þa þe köpt hauæ i garþe* 136: 4, *þa aghæ þer vitu. þær allum þem vitnæ vilæ til egnær* 189: 4. Det synes troligt, att de tillkommit under inflytande av formuleringar i en förlaga. VG I har här resp. *ok iord þa ær köpt i garþi* 26: 10 och *ær allum þem uillæ uitæ til egnær* 48: 20. Utav en förlagas (en äldre formulering) uttryck har avslutningen fått stå orubbad kvar.

Säkra avvikelser från bisatsens huvudtyper äro blott två satser: *en han þing later visæ* 148: 22 (jfr VG I 36: 2 *æn han latær þing visæ*), *æn þo at þön vilð haua uærit* 131: 3. De äro synnerligen intressanta. Enligt min mening böra de tolkas på följande sätt. Vi ha ovan funnit, att bisatsens mekaniska ordföljdsregel: »verbet på andra plats» i satser utan utsatt subjekt tvingat fram en i VG I ganska vanlig satsform: *en biscup skal taka; þæn annöþoghær havir varit* (se ovan sid. 18 f.). Genom pronominalinskott uppstå nu behandlade fall, som kunna ha framträtt som en särskild typ, ett specialfall av slutställningstypen, vilket med denna har verbalbegreppet sist men med andra satstyper har finit + infinit form.

Fyra exempel i VG II Add. med *hvat hælder* som inledning måste anses ha normal ordställning. — Till den moderna bisatstypen synas mig höra: *sum atalæn ok akallan fyst stod a þingi* 240: 25, *æn doþsöker swa þraplikæ kom til, at . . .* 252: 16. — Relativ slutställning är tydlig i följande fall: *æn þer eig viþer gangæ siæluær* 252: 24,

hwat han ok minnæ æruær æller meræ 243:18. Så väl även: *æptir þy fyst mætit war a þingi* 244:21, *æn þo at han hus bryti æptir henni* 251:18, *þæn skyldaste af þeem hana i æt tok mep sik* 240:14. — Kvar står då blott ett enda exempel: [*allir tolf manna eper ... skulu standæ oc eig ater gangæ. vtan þee eþær sum laghlikæ agho till nemð liggæ. ok*] *særlik mep skript lysir laghboc var* 252:6, men här bör nog *særlik mep skript* fattas som en enda satsled.

Slutställningstypen har blivit vanligare. I VG I utgjorde den 5 å 6 % av de flerledade bisatserna, i VG II (utom Add.) 7 å 8 % eller riktigare 8 å 9 %, om fallen med relativ slutställning inräknas, och i VG II Add. få vi procenttalet 26. Att denna företeelse är i tilltagande, stämmer väl med vår ovan framställda förklaring av typen.

Det visar sig, att i VG II liksom i VG I de flesta exemplen äro treledade satser. De utgöra 86 å 87 % (satserna med obetonat pronominalt subjekt 72 å 73 %). Vidare innehålla de i stor utsträckning en predikatsled, som från begreppssynpunkt sett kan fattas som ett slutet helt. Verbalpartikel + verb: *them præsti han til faar* 95:11, *æn han bort foor* 109:6, *sipæn han ater kom* 109:7, *thær han til faar* 112:12, *thæn han fraan faar* 112:13, *þa ... ær han heman for* 138:4, *æn þe saman komo* 141:1, *æn gengærth up brænder* 84:1 (VG I *æn gengyærd perra brinder vp*), *num fylsuæt firi gange* 171:22. — Övriga: *tha han buth fek* 83:13, *æn han syker ligger* 83:7, *at han forfal hauer* 83:9, *men hun i bo sat* 134:17, *mæpan han* (för hun) *vgipt sitir* 135:8, *mæn han i greklandæ sitir* 138:3 (VG I *mæn i girklandi sitær*), *ee til han ræt gior* 147:11, 88:12, *þa ær han til þings komber* 151:7, [*æn asynær vitni ær til.*] *æller þiufnæper i handum taks* 158:8, *ee þær til han til suara komber* 211:7. (Särskilt framträder predikatsleden som ett slutet helt i följande fall, där predikat står mot predikat: *at hun eig stal oc eig stulit nöte mep sinu viti æller vilæ* 164:9; exemplet belyser synpunkterna i den första undersökningen rörande vår ordföljdslag, Arkiv LL.)

De nu nämnda exemplen komma således nära den utgångspunkt, vi trott oss kunna skönja: tvåledade subjektlösa satser med verbet på en gång i andraplats- och slutställning och med intimare samhörighet för verbet och det framförställda ordet eller uttrycket. Det utslagsgivande har då varit, att verbet synts bilda slutleden i en komplex, och utan rubbning i komplexkaraktären har ett subjekt

(i synnerhet ett obetonat pronomen) kunnat införas i satsen. Men detta är blott det första steget i en utveckling. Sedan på detta sätt en satskomplex hade uppstått, kunde allt flera leder ingå. Utvecklingen vill jag belysa med följande exempel. Vi ha nyss påträffat en sats, där ett *buth fæk* antogs bilda ett begreppsmässigt helt. Som en antagbar utgångspunkt kunna vi ansätta en tvåledad subjektlös sats **tha buth fæk*, vilken föresvävat medvetandet i det ögonblick satsen *tha han buth fæk* 83: 13 bildades, d. v. s. att dylika predikatsuttrycks fasthet, ofta stereotypi, underlättar komplexkaraktärens framträdande för hela satsen, emedan den medför reminiscens av tidigare utbildade satser, vilka känts vara hemmahörande på visst stilområde, t. ex. i ålderdomligt språk, såsom lagspråket. Liksom man på detta sätt från ett äldre språkbruk *mæn i girklandi sitær* VG I fick *mæn han i greklandi sitir* VG II, så kunde man utifrån en sats *tha han buth fæk* VG II 83: 13 (där talspråket torde ha krävt *tha han fæk buth*) komma dels till den fyrledade *æn han braplíka bup far* 216: 6, dels till den sexledade *at han pem thagar ey buth fik* 83: 11 (i beroende av denna står *at han them thagar buth sænde* 83: 12).

Lagspråket använde ofta satser, som hade ett från förut välkänt innehåll och som måste ha framstått som speciella, pregnanta lagspråksuttryck; det torde då endast ha behövts en svag impuls, för att komplexkaraktären med sin särskilda bisatstyp skulle göra sig gällande. Det är möjligt, att i följande exempel — som med något undantag icke kunna direkt föras tillbaka på tvåledade subjektlösa satser — predikatsuttryckets leder ingått en fastare förbindelse, vilket kan ha spelat en viss roll: *po at thre næter lik inne ligger* 91: 12 (VG I 8: 5 *py at prer nætær liggi lik inni*), *pæn han först sak giuir* 122: 10, *sipan pet vtan lanz æller hærap comber* 215: 1 och *pen skal barn agha huaría nat hos ligger* 136: 17 (VG I *ær huærríæ nat liggær hoss*), *firi hanum ær grip i handum hauer* 172: 20 (VG I 57: 17 *ær i handum hauir grip*).

De båda sistnämnda exemplen äro av en typ, som saknar motsvarighet i VG I: det är satser med relativet, utsatt eller »underförstått», som subjekt. Då i VG II typen med verbet i förstaplatsställning i dylika satser är obetydlig, torde dessa båda exempel icke böra förklaras annorlunda, än som nu skett: de visa ännu ett steg i utvecklingen från de tvåledade subjektlösa satserna; den nya typen

har gripit om sig, den börjar göra sig gällande vid bisatserna över huvud taget.

Att slutställningstypen fått vidare utrymme, märkes också på så sätt, att i ganska stor utsträckning exempel påträffas, vilkas predikatsled i och för sig synes innebära helt tillfällig förknippning av begrepp. Så vid *ær*. Vid ett av exemplen äro speciella förhållanden skönjbara, vilka torde ge oss en vägledning vid bedömningen: [*helmingh af allum lös örüm ma han giuæ æn siuker ligger. oc ællæ* (för *alla*)] *æn han hell ær* 192: 14 (VG III 108 *oc allæ en hæler*). VG III har subjektslös sats, föregående *æn*-sats är ävenledes subjektslös. Vi kunna återföra exemplet på en tvåledad sats med verbet sist. Denna torde ha framstått som en ålderdomlighet för språkkänslan, sedan man nått fram till *æn han ær hel* som dominerande bisatsform här. Slutställningstypen gör sig gällande då och då, och detta kan tänkas ha skett dels under intryck av att ett visst satsinnehåll ofta förekommit i lagspråket eller på annat sätt varit fastare präglad där (i det ovan anförda exemplet har komplexkaraktären understrukits av motsatsförhållandet till förut nämnda *æn*-sats), dels utan dylik speciell påverkan som ett uttryck för en mer eller mindre omedveten stilsträvan. Ex.: *böte sum hun uærth ær* 88: 3 (VG I 6: 10 *sum hun ær værð*), *tho at klocka bætre ær* 88: 4 (VG I 6: 11 *þo at hun se bætri*), *ey i kirkyugarthe för æn han skiþr ær* 88: 13, *æn þo at han vt lænskær se* 126: 18, *at þer lender æru* 183: 18, *vtan biskupsdömes mather huar han hælst boren ær* 109: 1. Detta har i ett fall gripit över på satserna med relativet som subjekt: *til þes landæ mæris sum þem næst ær* 173: 1 (VG I 58: 1 *ar þæm ær næst*).

I VG II förekommer i några fall slutställningstypen i satsar med sammansatt verbalform: *swa mykit sum þer hua vilia* 139: 5, *hven þe hua vilia* 151: 13, *swa sum siæluer giort hafþi* 118: 16, *æn þyt han eig talat giti æller husl takit* 138: 7.

Andra exempel, som innebära tillfälliga begreppsförknippningar: *vtan han kasnæ vargher hete* 151: 21, *ok late se huilkæ miscun þe þer fingo* 148: 7 (jfr VG I *huilkæ miskun þer fingu*), *æn þen þa var* 138: 4.

I VG II Add. har, som vi funnit, slutställningstypen starkt ökat. Några beaktansvärda företeelser kunna påpekas. Materialet är följande.

Obetonat pronominalt subjekt i treledad sats: *þa han boort for* 229: 12, 234: 13, 245: 8, 245: 20, 246: 4, 246: 11, 251: 1, 251: 5, *a hans tomt. sum han til hiælpæ söker* 230: 9, 241: 19, 251: 9, 252: 13, *þaghær han i garpen comber* 230: 4, 241: 11, 245: 14, 246: 12, 250: 14, (251: 22, 252: 2,) 252: 7, *dör fyr æn han böt hauær* 243: 17, 249: 4, *at han biltugher var* 236: 15, 240: 2, 240: 10, 241: 11, 241: 13, 245: 5, 245: 18, 247: 9, 247: 23. Satser av detta utseende äro i VG II Add. avsevärt färre (knappt 40 %) än i VG I och VG II (65 à 70 %). — Fyrledad sats: *væri firi sinum garpi. þeem han þa i boþe* 242: 6, 238: 1, 242: 7, 243: 4. — Femledad sats: *þy at han þa meþ laghum fangit hauær* 245: 4.

Nominalt eller betonat pronominalt subjekt i treledad sats: *mæþæn lagha loter i kom* 242: 21, 244: 19, 244: 24, 245: 2, 245: 11, 242: 8, 247: 10, 249: 14, 253: 1, (250: 16,) 244: 7, 245: 6, 241: 19. — Fyrledad sats: *lösir sum a þingi mæþænz ord a kom* 244: 10, 244: 13, 241: 2, 242: 14, 245: 25, 251: 11. Denna grupp har svällt ut. — Femledad sats: *at mæþer vskildære manbötrenæ vpp taka skulde* 249: 20.

Subjektslös sats, treledad: *æn laghlikæ stemt var* 241: 1, 242: 15, 244: 4, 244: 14. — Fyrledad sats: *sighir þapirin þæt meþ vapæ giort haua. ok eig meþ vilicæ. æller oc annær skilnæþær þerræ mellum. ok eig han til arfs drapp* 247: 13.

Relativet (inledningsordet) som subjekt, treledad sats: *stande i lot hans iaa sit til gaf* 246: 23, 252: 19, *þæn sami hanæ i æt tok* 251: 14, 243: 9, *nokon þen i hans garp giæst hauær* 230: 3, 246: 3, 246: 6, *soknæmæm* (för *-mæn*) *þe a alhelghum daghe at kirkiu varo* 241: 6, 240: 23, 241: 8, 245: 20, 239: 15, 244: 2. — Fyrledad sats: *vndan tacnum þem eig i epe standæ mughu* 252: 18, 247: 6, *hvar ep þær firi gangær* 238: 3. — Denna grupp med relativet, utsatt eller »underförstått», eller inledningsordet som subjekt har avsevärt ökat: VG I 0, VG II 3 (6 à 7 %), VG II Add. 15 (20 %).

(Exempel i koordination: *sua at tuer vitni bæraæ. oc ater innan epe standæ* 223: 4, 5, *þær fore at han stempde æller siunætting giorþe æller eþa sa* 235: 2, 3. Här stå predikatsuttrycken i motsats till varandra. Exempler belysa de synpunkter, som framhävts i Arkiv LI: de visa, att känslan för verbkomplexer varit en levande faktor i språkmedvetandet. Emellertid torde en predikatskomplex lätt för uppfattningen ha kunnat flyta samman med bisatskomplexen. Det är ganska naturligt, om man icke alltid haft känsla för skill-

naden mellan: *pær fore at han stempde æller siunætting giorpe* och ett **pær fore at (han) siunætting giorpe.*)

VG III och VG IV äro av föga intresse. De satser, som där ha verbet på senare plats än den andra, tillhöra i regel slutställningstypen. De enstaka undantagen äro lätt förklarade: *swa mykit ... sum han vp bar af hans loth* VG III: 136 kan anses ha relativ slutställning (möjligen kunde man dock antaga fast sammansättning av partikel + verb); *næmpdæ madær a hwat han hældær wil pæt mal wæriæ ællær ffællæ* VG IV: 18 (308: 17) tillhör en speciell typ (se ovan sid. 10, 32 f.), här enklast karakteriserad, om man förutsätter en ursprunglig paus (återgiven med kolon) efter *wil*; *swa at han badhi tappædhi walð oc laghmanz namn* ib 14 (296: 7) kan tillhöra den moderna bisatstypen med rörlig bestämning. Ivar Lindquist, Västgötalagens litterära bilagor sid. 16, antager, att en ursprunglig versutformning ligger bakom, men hans försök till rekonstruktion här är intet annat än en gissning med avsevärt ingrepp i det faktiskt föreliggande stoffet. Det är detta, vi måste hålla oss till.

Övriga fornsvenska lagtexter.

Även exemplen i Östgötalagen understryka, vad jag i denna avhandling särskilt velat betona: då verbet står senare än på andra plats, tillhöra exemplen med få, oftast mycket lätt förklarade undantag en speciell typ — det står sist i satsen. (Om ÖG jfr de Boor sid. 167, 198 f.)

Tre av undantagen visa den moderna bisatsordföljden med rörlig bestämning före verbet: *at han egh lokkape ælla spanape bo hans ælla fæ hans* 128: 6, 141: 13, 157: 12. — Satsen *för æn han hem kombær til sin* 32: 11 bör sannolikt förklaras så, att verbet står i relativ slutställning. Den sistnämnda företeelsen föreligger tydligt i fyra fall: *all pön mal a biskups næmd feld uarpa ok skriptap uarpa manap firi biskups tilkuæmd* 14: 7, *at dylia at han egh bana fik af perræ handuærkum* 68: 17, *at iak hauær lagh hæfpat ok aldrigh mik afhænde utan uip pænna man* 141: 14, *pæn hans forfall suæria will a pinginu* 144: 6. — Kvar stå tvenne fall, tillhörande en förut (ovan sid. 33) behandlad typ av säregen art: *pa stauin per sum a pinginu til æru næmdi* 144: 7, *huru alli epa lagh fult skulu gangas* 164: 2

(index); jfr nedan de talrika exemplen med infinit + finit form. Anmärkas bör, att i dessa båda fall subjektet icke är ett personligt pronomen — ett vittnesbörd om att man tagit ytterligare ett steg bort från utgångspunkten.

Av exemplen med verbet sist kunna följande sju icke medräknas, då de torde tillhöra den moderna bisatstypen: *firi nat huaria han sijan uakær* 7: 11, *at han aldrih gaf* 21: 7, *nu æ firi huat pæt hælzst ær* 70: 17, *sum per för haffu* 101: 8, *sum han mistir ok han egh æruir* 114: 14, *æn þe egh suæria* 191: 6, *at han egh satte* 222: 18.

Vid slutställningstypen finna vi obetonat pronominalt subjekt i treledade satser 68 ggr: *af förste röke han skær ok han in bær* 9: 11, 32: 12, 104: 14, 107: 3, 107: 10, 122: 6, 149: 10, 151: 16, 157: 16. (Möjligheten av normal ordföljd bör beaktas för dessa tio fall: partikel och verb kunna vid ett och annat tänkas ha sammansmält, även om förhållandena i sin helhet icke kunna så bedömas, se Ljunggren, Verbalpartikel I, 188.) — Övriga exempel: *sum han til hialpa sökir* 28: 19, 29: 6, 38: 11, 39: 3, 40: 17, 50: 9, 58: 5, *paghar han i garpin kombær* 28: 14, 47: 3, 47: 5, 52: 10, 52: 12, 76: 2, 76: 16, 77: 12, 80: 9, 85: 19, 122: 11, 122: 11, 125: 3, 132: 18, 133: 12, 141: 13, 146: 19, 156: 12, 168: 13, 169: 10, 183: 7, 229: 17, *at hon hauande uar* 14: 17, 15: 2, 24: 4, 41: 14, 94: 16, 108: 6, 119: 13, 119: 16, 231: 16, 165: 3, *utæn pæt myrt æ* 40: 13, 72: 15, 99: 10, 119: 19, *för æn han fældær uarpær* 14: 6, 46: 1, 58: 16, *hua han ærua skal* 113: 10, 33: 8, 167: 10, 189: 3, *sum hun ærft hauær* 105: 4, 105: 4, 132: 6, 137: 11, 152: 17, 155: 9, 161: 10, 230: 5.

Obetonat pronominalt subjekt i fyrledade satser finna vi i 12 exempel, varav 9 ha rörlig bestämning och 3 möjligen skulle kunna höra till den moderna bisatstypen, om nämligen partikel och verb ingått fast förbindelse. Ex.: *æn han egh æfte kære* 22: 14, 35: 19, 183: 2, *sum han ællæ ærua matte* 40: 13, 137: 2, 149: 3, 151: 9, 154: 13, 155: 1, 77: 19, 106: 15, 107: 4.

Nominalt eller betonat pronominalt subjekt i treledade satser förekommer 6 ggr: *sum hin uæria uill* 48: 4, 50: 8, 94: 17, 112: 15, 121: 11, 206: 12.

För sig bör följande exempel nämnas: *at iak hauær ræt kært ok pættæ ær mit ok osini heman gik* 160: 12.

Subjektslös treledad sats: *Nu skal sua huar somartelningær gialda sum at höste uerpær uare* 213: 19.

Relativet är subjekt i 6 treledade satser med verbet sist — två av dem med partikel + verb kunna dock tänkas ha verbet på andra plats —: *pæn omundina ut lukær* 106: 7, 133: 6, *pæn sum i hans garpe gæst hawær* 28: 13, 106: 14, 157: 10, 191: 10.

Dalalagen (jfr de Boor sid. 164 f., 196 f.) har till synes sex avvikelser från huvudtyperna. Den moderna bisatsordföljden: *at hun aldri atti barn* 10: 12, 46: 17. — Normal andraplats på grund av sammansmältning partikel + verb: *sum han in flytti i garpin* 51: 11? — Slutställningstyp med attraktion: *vtañ till seen at han j garpi fangit hafpi pæt han döþ af löt* 12: 17. — Relativ slutställning: [*æn han hawir wæpiat a fyrsta pingi*] *pær dombir a han gik wm mall pæt sama* 62: 6, *stande pæt a epa taka. oc a pem twem sum han meþ sik lepir til* [s] *kiæla* 65: 17. — Den speciella typen vid finit + infinit form: *e hvilikum fallum pön hemfölghe wt skal takas* 49: 1 (subj. ej personl. pron.).

Slutställningstypen omfattar 47 fall, om 3 treledade med rörlig bestämning icke medräknas (9: 16, 33: 15, 51: 9). Obetonat pronominalt subj. i treledad sats: 8: 13, 19: 3, 22: 23, 36: 6, 36: 6, 39: 13, 58: 3, 58: 8, 58: 10, 65: 10, 11: 19(?), 12: 8, 18: 20(?), 21: 3, 24: 20, 33: 10, 44: 2, 47: 16, 65: 5, 65: 7, 65: 10, 53: 7, *skapa pæn peer fangit hawa* 6: 2, 12: 20, 15: 12, 55: 14, 61: 22 (= 27). — Fyrledad sats: 11: 5, 12: 11, 12: 18, 44: 11, 58: 5, 58: 19, 60: 4.

Nominalt eller betonat pronominalt subjekt i treledad sats: 15: 17, 20: 7. — Fyrledad sats: 55: 15.

Subjektslös treledad sats: 44: 4.

Relativet (inledningsordet) som subjekt, treledad sats: 11: 4, 41: 11, 53: 6, 53: 7, 55: 3, 60: 8, 62: 11, 62: 14. — Fyrledad sats: 59: 16. — Denna grupp med relativet etc. som subjekt är något talrikare här än i ovan behandlade lagtexter med undantag av VG II Add.

Upplandslagen (jfr de Boor sid. 166 f., 199) har ytterst få oregel-mässiga bisatser. Till dem för jag icke typen *hwat pingi sum pæt hælzt ær. quiet ællr dött* 168: 15, 189: 14, 205: 13, 272: 12, varmed sammanhänger *j hwat skapæ pæt hælzt kan wærpæ* 213: 18. Sist-nämnda exempel överensstämmer med den moderna bisatstypen, lik-som *at han æi drap hanæ mæp wilæ* 145: 10, 208: 8, 231: 6, äv. 277: 12. Även följande fall visar modern bisatsordföljd med rörlig bestämning (»obj. nekat med ingen»): *at per ripæ i garp ok ængin skapæ gitæ giört* 90: 8 (jfr DL 12: 11 *oc ængin skapa giort gita*). —

Relativ slutställning: *at þe hion fæst æru. mæþ lanzlaghum* 61:2, *æ mæn þe o skipt hawæ. sinæ mællum* 118:7, *sum þe tolff mæn wiþ bindæ mæþ eþe sinum* 159:9 (möjl. andraplatsställning med fast ssg *wiþ + bindæ*), *at han æi komit gat fore þæssum forfallum* 199:17, *æn þöm fatöct hæmdir ællr aldær* 201:6, *at garþær brutin ær antwiggæ aff folk ællr fæ* 221:17, *at han wildær for j byæmali* 229:15, *e mæn þæn nokot hawær innæn samu wærn* 231:9, *mæþæn han inni är. mæþ bondænum* 266:6, *at han æi takin war. at hans goz. sum æptir kærir* 237:13.

Oregelrässiga äro blott fyra satser. Två ha finit + infinit form: *hwar han þöm kan fa* 273:8, *æn þæt nokon skapæ hawær fangit* 225:11. — Två ha finit verb + verbalpartikel, en typ, som ävenledes spelar en viss roll i lagtexterna: *at klæpit ær wærræ. æn swa sum han þæt kiöpti fore* 205:9, *sum han sækær ær at* 266:5. — Utan pronomenet finge vi verbet på andra plats i samtliga fyra satser, vilket torde ge oss en fingervisning vid typens förklaring.

Slutställningstypen finna vi ung. 300 ggr. Treledade satser med obetonat pronominalt subjekt utgöra här mindre än hälften (45 à 46 %). Satser med nominalt eller betonat pronominalt subjekt förekomma till ung. 20 % och satser med inledningsordet (relativet etc.) som subjekt till 11 à 12 %.

(Inom parentes må nämnas, att exemplen i Upplandslagens Præfatio och Confirmatio fördela sig annorlunda på satstyperna än så, som vi funnit utmärkande för själva Upplandslagen och för övriga ovan behandlade lagtexter. Materialet är dock obetydligt. — Oregelrässig?: *hærræ byrghi laghmanni sum fyrræ j þæssu brewe hawær wærit næmpdær* 4:9. — Övriga: *ær byggæ þær wir fyrmer saghpum* 7:9. — *sipæn wir piklærmær þær um bipni warum* 4:5 (femledad). — *at skilia hwat gamul lagh wærit hawæ* 4:11. — *sipæn allir mæn. mæþ samsæt ok utæn genmæli. wiþ þem laghum takit haffpu* 5:3 (femledad). — *aff aldær þæræ halwm. sum fyrræ næmpdir æru* 4:1, *þæt sum ewærþilikæ wææ skal* 4:8, *ær allum mannum þarfflikt ær* 7:1, *hwat j þæssu mali syst war* 5:4. — *ær j þæssu brewe piklæ næmpd æru* 5:7.)

Västmannalagen har skenbart ganska många avvikelser från huvudtyperna. Den moderna bisatsordföljden med rörlig bestämning före verbet finna vi i några fall: *at han aldre giorpe hanom forsæte* 145:5, 116:10, 147:5, 152:8, 158:2, 190:6, 204:5, äv. 195:4. —

Relativ slutställning: *at þer mæssu hafpo mæþ þem af kirkio sættær war 100: 12, at þe hion fæst æro mæþ lanzlaghom 102: 11, æn han witne hafr tweggia manna 211: 8, at han æi takin war a hans goz. som æfte kerir 212: 17.* — Hopsmåltning av partikel och verb kan tänkas vid det ensamstående exemplet *vtan han wiþ hæti lagha botom 196: 11.*

Kvar stå 7 mera anmärkningsvärda fall. Tre tillhöra den ovan nämnda typen med finit + infinit form: *at han biltogha war laghþær 116: 9, swa som þön* (hs C saknar *þön*) *i sæng haffpen waret 124: 7, æn þæt nocon scaþa hawær fangit 203: 12 (= UL 225: 11).* Nära dessa står: *þa han hona hafwær swa fæst* (jfr UL 123: 1 *hawær* [hss B, C, D, E tillfogar *han*] *hanæ swa fest*). *som nu ær sact 132: 12.* — Följande tre satser (med verbalpartikeln sist) äro av en typ, som har sin motsvarighet i UL (se ovan sid. 41): *warþær* (scil. *man*) *dræþin i garþe ællær oc swa nær garþe. at han aske oc odde taker til 146: 7, e hwat han þænninga hafwer til ællær æi 184: 15* (jfr UL 201: 7 *æ hwat han þænningæ til hawær ællr æi*), *ar fore marc hwaria som han sackær ær at 234: 1 (= UL 266: 5).* — Dessa sju anomalier torde sammanhänga med pronominalinskottet. Den sporadiska förekomsten talar för våra ovan givna förklaringar: dessa fall, vilka liksom slutställningstypen torde ha uppstått på grund av en viss särprägel vid predikatsuttrycket, ha icke kunnat framträda som så markerade typer som den med predikatet sist i satsen.

I VM förekomma icke mindre än ung. 200 exempel med verbet i slutställning. Jag medräknar då icke de ung. 40 fall, som kunna föras till den moderna bisatstypen *at han æi wiste 102: 8.* Däremot har jag funnit det principiellt riktigast att taga med de satser, som innehålla partikel och verb särskrivna.

Gruppen »obetonat pronominalt subjekt i treledad sats» synes ha lidit någon inskränkning: VG I 65 %, VG II 70 %, ÖG 70 %, DL 58 % — VM 53 %, jfr: VG II Add. 40 %, UL 45 %. — Fyrledad sats med dylikt subjekt företer intet särskilt märkligt: 30 exempel = 15 %. — De femledade satserna äro relativt många: *at han hæne æi inleþning sunde 91: 14 (= UL 39: 6), at han alldre fore þæt mal þænninga böte 107: 14, at þe æi bonda abyrf bæren 167: 5* (jfr HL 56: 18), *þæt han þæt æi þy miste at . . . 171: 11 (= UL 178: 8), at þe æi mera mætit hawa 235: 14 (= UL 268: 15) = 5 ex.*

I relativt stor utsträckning finna vi nomen eller betonat pronomen

som subjekt, 28 fall (= 14 %), varav 26 i treledade och 2 i fyrledade satser.

Subjektslösa satser av typen *æn swa til ær* 90:14 förekomma i ringa utsträckning, 8 exempel (4 %). — Satser med relativet eller annat inledningsord som subjekt påträffas ganska ofta, 22 ggr (= 11 %), alla treledade.

Hälsingelagen. — Den moderna bisatstypen: *dylid the, at the ey badho han vpkliwä* 45:4 (hs B); så ock: *at pe i garp komæ ok ængin skapa gitæ giort* 19:10 (= UL 90:8). — Relativ slutställning: *til atz pæs han a æller han afwlæ fa i lözörum* 30:9 (hs B saknar han på senare stället), *swa mykit gooz præst foræ sik taker a kirkiu bolæ* 7:17, *ok pæn hafwi dyur sum pe till witnæ. mæp sinum epe* 75:3, *at han pær war mæp sinum epæ mannum* 89:3. — I följande två fall är det möjligt att antaga såväl relativ slutställning som ock andraplatsställning med hopsmältning av partikel och verb: *sum bapum a sember præsti ok sokn* 8:4, *wtan han aff föræ innan V nætter* 71:13.

Från slutställningstypen räknar jag bort tio exempel med rörlig bestämning: *at han æy wiste* etc., liksom *bapæ pa pæt inlægx ok wt tax* 65:12, 13, där sammanskrivningen torde markera hopsmältningen av partikel och verb.

Slutställningstypen förekommer ung. 90 ggr: obetonat pronominalt subjekt i treledad sats 54 ggr; i fyrledad sats 10; i femledad 2: *at pe æy bondæ abyrr bææ* 56:18 (jfr VM 167:5), *fyr æn han annæn tima skyldæstæ mannom medh witnum biudher ok at spör* 61:11 (hs B). — Nominalt eller betonat pronominalt subjekt i treledad sats 16 ggr, i fyrledad 1 g. — Subjektslös treledad sats 3 ggr. — Relativet som subjekt 3 ggr.

Smålandslagen har ett exempel på den moderna bisatstypen (110:13), en gång verbet i relativ slutställning (*enn han forfall siin wtitit faa meth siu præstom* 106:11) och endast en oregelmässig bisats: *huilkin een præster aaf them fælli nither* 104:25. Detta exempel är synnerligen anmärkningsvärt, då som utgångspunkt torde kunna antagas subjektslös treledad sats med verbet på andra plats och partikeln sist (se ovan sid. 41). Närmaste steg i utvecklingen är pronominalinskott. Men här befinna vi oss tydligen längre borta från utgångspunkten, som dock kan skönjas.

De 18 exemplen med verbet i slutställning förete intet anmärk-

ningsvärt. Den längsta satsen är femledad: *at han hæne ey inlethning sunde* 103: 7 (= UL 39: 6).

I Björköarätten (jfr de Boor sid. 168, 200) torde en sats kunna föras till den moderna bisatstypen (119: 5). I ett fall finna vi relativ slutställning: *swa at hun skiamð wærpær at sinni quin[s]ku* 125: 3. Oregelmsig är blott följande sats: *swa at han fulsæri kombær i* 124: 16, jfr motsvarigheterna i U, VM, Smål. och beakta möjligheten av pronominalinskott.

Av de 32 exemplen med verbet i slutställning ha ganska många, 9, inledningsordet (relativet, utsatt eller »underförstått»,) som subjekt.

Södermannalagen visar förhållandevis fler avvikelser från huvudtyperna än ovan nämnda lagar. Någon betydelse kan i detta sammanhang icke tillmätas *hwat hæller han cöper quikt eller döt* 127: 3 etc. — som har verbet på andra plats —, ej heller *hwat han hæller will hæmnæ æller wip botum taka* 152: 20, liksom ej *hwat þe hæller* (hs B saknar *hæller*) *winnæ eller tapa þe delo* 83: 13. — Den moderna bisatstypen finna vi vid *æn han ei gömer innæn þe priæ sunnudagha* 22: 7, 31: 10, 117: 17, 181: 13, äv. 178: 19, 179: 5. — Relativ slutställning kan anses föreligga i följande fall: *swa sum wi ok eptirdöme hawm af þæn rætwise æbel adams sun. sum . . .* 9: 6, *af þem stað han byggher war af soknne* 13: 2, *vtan han a sin egghin cost byggi oc ei soknne* 13: 4, *þet sum þy barne a faat war i cristendom* 26: 5, *vtan han forfall haffi af siukdom* 28: 5, *sum þet giort wari i kirkiu siælwri* 44: 6, *at þe ei gullith hawa innæn þen dagh sum nu sagt ær* 65: 11, *vtan han en fiarpung hoggi af fullum gisninga scoghe* 101: 6, *at han rænter war i siælfis sins scoghe eller oc annærstaþ* 105: 7, *mæn . . . þe siælwri æghander æru at watum* 110: 8, *þær ængiæ saman coma twæggæ byæ* 115: 1, *þe sculu oc þæt wita hwat bonde þem frælsæ gaf eller ei firi sokn æller þingi* 127: 16, *hwar sum annær þylica mæn halder XV næter epti þæt sum nu sagt ær* 133: 12, *vtan nocor man hanum biuþa wili hem til sijn* 134: 15, *hulikin hærra eller lænsman hæstæ sinæ i hundare scender at föþæ oc föþra* 134: 15, *at han rænt hawer til X marka æller mera* 146: 5, *at han þen man drap mæþ folkwapnum oc ei mæþ morþwapnum* 154: 22, *fyr æn han lagsökter ær til sac sinnæ a þinge* 164: 2, *at þe ei bonda abyrrþ berin. vnde clæpum sinum* 169: 12, *hwat þæt wara kan en æller flere* 171: 8, *þen domare sum rætlica takin*

ær i hundare 175: 18, *at han ei biþin war at þingstæmnæ* 176: 11, *at han ei ræt giorþe i lagþingum* 177: 1, *at han ræt fæ vm wæþ fæ sit* 179: 22. Denna grupp måste anses vara ganska stor och torde lämna ett ej alldeles oviktigt vittnesbörd om utformningen här. — I följande fyra exempel bör man möjligen antaga hopsmältning av partikel och verb i stället för relativ slutställning: *þa þet vt gafs oc in förþis i þeræ fæþernes garð* 60: 5, *þa han bort far af iorþ þeræ* 77: 6, *sum han til grep a fyrstæ þinge* 178: 17, *æ hulikin þeræ sinæ talan vm* (hs B saknar *vm*) *wænder bort af þy sum han staplica grep til kiæru* 179: 4. Fast sammansättning kan också föreligga i *hulikit eth af þæssum wizorþum han til griper fyrst* 165: 12 (hs B: *fyrste til gripir*).

Till de verkliga avvikelserna från huvudtyperna räknar jag dels fyra satser med finit + infinit form: *þa þet hema wari giort* 53: 16, *a þe iorþ han at afrapum hawer haft* 77: 5, *sum han innæn hawer skipt* 78: 17, *slícan tima dax þæt til hans can coma* 135: 6, dels två satser med verbalpartikeln sist: *sum iorþena atti han scapa fik a* 49: 11, *æller giælde vt mansins sac þær han borghat hafpe firi* 131: 7 (hs B *hawer*, saknar *firi*). Om det personliga pronomenet utelämnades i dessa sex satser, komme predikatet på andra plats.

Ännu oregelbundnare äro emellertid följande åtta, av vilka blott tre ha obetonat pronominalt subjekt och verbet på tredje plats: *at han scogh hawer brænt af eldsto sinne* 107: 15 (om prep.-adverbialet här fattas som ett löst tillägg, kan exemplet föras till gruppen ovan med finit + infinit form), *griper han sipan til nocra andra talu. i lagþingum. æn þe samu han sic stadde vppa a fyrstæ þinge* 179: 1, *böte sac þe han fallin ær at æpte lanzlaghum* 181: 2 (de båda sista exemplen kunna jämföras med de ovan nämnda med verbalpartikeln sist); *þem sum eptir wæþe sinu a han gitæ fasta bundit* 72: 15, *minnæ iorþ æn han sic til föþo sinnæ hulpit giter wiper* 82: 4, *at han þem ei hiolt sipan i sinu huse* 133: 11, *hwar þær nocot halder firi andrum quart nocra leþis* 146: 15, [*hwar buþcafla willer æller fæller.*] *swa at ei þing buþit ær fult* 174: 2 (oklart, jfr hs B: *fullas þing. thæt buðit ær*).

I ingen av de förut behandlade texterna ha vi funnit oregelmässigheter, som det är så svårt att anknyta till kända typer. Det är värt att beakta, att Södermannalagen häri intar en särställning. Jfr vad som säges om lagens avfattande hos Holmbäck-Wessén, Svenska

landskapslagar III, sid. XXVII med not 2. (Det är dock enligt min mening icke möjligt att så utan vidare finna stöd i Carl Larssons oanalyserade material.)

Nu anförda oregelbundna satser utgöra — ehuru förhållandevis många — ett försvinnande litet antal i jämförelse med dem, som ha verbet sist. Dessa äro c:a 325. Därigenom markeras också här, liksom vid förut behandlade lagtexter, de förras tillfälliga och oregelmässiga karaktär gentemot de senares egenskap av starkt utpräglad typ.

Av slutställningstypen utgöra, liksom i VG II Add. och i U, de tredade satserna med obetonat pronominalt subjekt mindre än hälften (i SM ung. 40 %). Jämförelsevis ofta förekomma subjektslösa satser eller satser med inledningsordet (relativet etc.) som subjekt (ung. 27 %). Ganska många femledade satser finnas: *at han þem ei warat hawer* 15: 2, *at han ei penninga fore þet bötte* 39: 12 (jfr VM 107: 14), *sum han in til gömo takit hafði* 81: 21, *at han ei rezscap firi þenninga sinæ fic* 132: 3, *at han sic þæt aldrigh afhænde* 166: 9; jfr koordinationstypen *firi þy at han ei com til þinx oc ep firi þem stawaþe* 117: 18. Möjl. femledade (obs.: partikel + verb!): *at han aldri þe egn vt satte* 75: 11, *at þæt ei mæþ hans wilia til com* 123: 17, *þa han fæ þæt sum drap giorþe laglica vt böþ* 147: 12. Möjl. sexledad: *at han ei eghanda fyrræ til sagþe* 70: 10.

(Liksom vid U ha vid SM bisatserna i Confirmatio och i prologen lämnats å sido. Exempler äro delwis desamma i U och i SM. Följande avvikelser från huvudtyperna sammanhänga uppenbarligen med de stilistiska förhållandena (satsernas överlastning) och med tendensen att placera rörliga bestämningar före det finita verbet i bisatsen: *at ui af særlicum nadom skipaðin boot os wærdelica ok them tharflica a mote thæssum thera thunga* 2: 1, [*siðan ui thiklaren þær um biðne uarum.*] *ok os mangfaldelica uistes þunge ok misfal þær . . .* 2: 6, *hærra laufrenze laghmanne. sum i thæssi book fyrra hauer næmder wærit* 2: 9. Slutställningstypen har intet enda exempel med obetonat *han, hon, þæt* som subj.; däremot utgöres subjektet i hälften av exemplen (sju) av inledningsordet (relativet etc.). En i UConf. femledad sats är i SMConf. sexledad: *siðan alle með samsæt ok utan genmæle uider them laghum gladlica takit hafðo* 3: 5. — SM Add. företer inga särskilt anmärkningsvärda drag.)

Magnus Erikssons landslag visar ungefär samma skenbara avvikelser från huvudtyperna som övriga lagtexter: *huat han hælder*

köpir quikt ællæ döt 202:11, 111:1, 123:2, 299:5, 371:1. — Den moderna bisatstypen: *æt þe ei haua barn saman* 81:8, 142:2, 347:1, 358:8, äv. 222:9. — Relativ slutställning: *sua margha af þem honum fallit ær af þem sum i hans rike boa* 19:4, *sua længe þe saman æru vm disk ok duk* 26:4, *æpter þy sum þet a rættum torghdagh gelder i næstum köpstap* 34:9, [*nu huar sum taker með valzuærkum af þem i handum hauer, huus, iorþ, skogh, vatn ællæ vatn uærkæ,*] *ællæ með nakra handa at gærþ onyt gör fore honom* 38:6, *sum för sakt ær vm giftomaal* 69:3, *huat hon forgiort hauer af þy goze* 70:8, *sua æt han aldre hona hæppæ i þem fyritighi vikumin innan þet æt . . .* 87:2, *æt han ei komit gat fore forfallum þæssum* 119:10, *æt han ei takin var a hans vatne sum æfte kære* 159:11, *æn þet mera ær æn til öris köp* 202:7, *æt han ei lagh veet vm þet maal* 222:9, *mæþan han inne ær með bondanum* 227:2, *vm han fangin varþer a vppinbare gerning* 277:5, *um ængin kænnis ok ængin laghlika tilwinnin ær innan naat ok aar* 284:15, *æt han þet drap giorþe oprængder* 291:5, *huat han a vighualle var þes vilænde ok valdande æt han döþ fik ællæ ei* 295:13, 296:14, 322:16. Likaså: *almoghe, sum af alder varit hauer ok æn ær skatskyldugher* 15:7. — I några fall kan tvekan råda, huruvida relativ slutställning föreligger eller andra-platsställning med hopsmältning av partikel och verb: *för æn hon heem komber til hans* 56:6, *för æn han hem komber til siin* 252:5, 252:8, *þe mæn sum kununger til sæter með sino bræue* 26:9, *þa hon a biuz til rikesins værn* 27:7, *innan þet han vt dragher innan rikesins pianist ok ater komber innan sit heem* 29:7, 8, *a þen dagh sum kunungin a lægger með sino breue* 42:2, *ællæ giftena sum han vp bar af honum* 114:2, *allan þen þunga þe iorþ til höre af þy areno* 115:5. — En särställning intar: *Fiarþe æt rike sino suerike skal styra ok rapa með inlænzskum mannum ok ei vtlænzskum* 9:9. Hs. A har verbet på andra plats. Utgivaren insätter i överensstämmelse med övriga handskrifter (BCDEFGHIKLNOPQRST etc.) *han* efter *æt*. Exemplet ger en anvisning om hur nedan anförda oregelbundna satser kunna ha uppkommit. Högst 10 av de 18 fallen medgiva dock direkt möjligheten av denna synpunkt.

Bland de oregelmässiga satserna märkas först och främst elva med finit + infinit form: *huar sum sua gör, ok ei sina orsakan giter giort* 27:11, *vm han ei viþer færskæ gerning varþer takin* 42:9, *þen . . . sum innan naat ok aar til iæmnaþa vil dela* 84:1, *sum huar af aþrum*

hauer fangit 118:6, *æn þet nakan skapa hauer fangit* 140:7, *sum han för meþ laghum hafpe fangit* 276:2, *huru man þem i fangilsum skal göma* 285:6, *sipan han friplös var gör* 294:12, *æt han lytis bot agher taka ællæ ei* 328:8. Likaså, om man antager sammansmältning av partikel och verb: *þa þe naat haur saman lighat* 57:1. Därjämte ett vidhängt adverbial: *æt han sæþ sina læter vte standa aat þranglöso male* 146:9. Endast fem av exemplen ha personl. pron. som subjekt och verbet på tredje plats; jfr ÖG. — Exempel med verbalpartikel sist: *ok lanzmæn agha honum fölghia ok gisla sætia, þe han felogher ok siker ær a* 17:1, *huat hælder þe barn haur saman ælla ei* 68:9, *þen staþ þe þet köp giorþo a* 109:1, *a þen dagh hæreæzhöfþingin honum legger före a första þinge* 136:4, *aar fore mark huaræ sum han saker ær aat* (hs R etc. saknar aat, hs G etc. tillägger fyrstunne, hs CDHMNOPT etc. tillägger æw förstunne) 226:6. Fyra av de fem exemplen ha personl. pron. som subjekt och verbet på tredje plats. — Övriga: *æt nakar pianisto man af alder ællæ krankdom ær æi siæluer för* 24:8 (jfr bisatsens ordställningsförhållanden i nutida svenska), *æn han pianist for ma ei vppe halda* 31:5.

I MELL kunna ung. 350 exempel föras till slutställningstypen. Fördelningen på olika grupper av satser visar intet anmärkningsvärt.

Magnus Erikssons stadslag har ävenledes typen *hwat hælder man köper döt ella qwikt* 175:4 (= andraplatsställning), liksom *hwat han hælder far til eller fraa* 291:15, 310:4 och *hwilke thet hælt æru i stadhenum* 169:4. — Den moderna bisatstypen med rörlig bestämning *eigh, aldrigh*: *at thet eig timar vtan medh fullum skiælum* 117:8, 131:7, 171:8, 179:7, 202:3, 247:5, 274:1, 312:5. Nysvensk bisatsbyggnad skönja vi även i: *Nw tha nokor mædh wilia hogger sunder akkaris stræng ella the fæst ...* 230:6, *hwilken a mote foghatans ok borghamæstaranna dome eig wædhjar innan atta dagha epter thet domber dömpder ær* 252:8, *huru the aff stokholm epter marknadha skulu medh them köpslagha ok landzmannum* 169:8, *hwilken man fore thiuffnadh eig haffwer för warit gripin* 384:2. Följande fall utgör endast skenbart undantag från huvudtypen med verbet på andra plats; ett löst tillfogat satsuttryck har skjutits in före predikatet: *at then sami gardhir eller tomt þöm nærwarandom war honom laghlika heem budhin* 109:8. — Relativ slutställning synes mig föreligga i följande fall: *epther thy thet wært ær ok gælder a rættom torghs dagh* 20:6, *epther thy i laghbokenne skriffuat staar i köpmala*

balkanom 24: 1, *then tiidh hwsbondanom budh sændis vm hans skut* 38: 4, *hwilken man . . . som eig ræt gör aff sino godze* 43: 6, *æn flere kulla jnne æru medh bondanom æn en* 49: 22, *then som fadher eller modher medh fullom witnom til forman henne ella henna godz taker i dödhra daghum sinum* 50: 11, *swa at hon skæmd wardher qwinsko sinne* 53: 9, *j hwilkom stadh thetta nokrom budhet wardher aff radhmanna wæghna* 72: 1, *andre siex godhe byamen the borghamestara ok radhmen ther til skipa a radzstuffwu* 86: 4, *then tima thet skipt ær therra mællen* 86: 5, *vtan han bætre ær epter godra manna mætzordhom* 95: 1, *at thet witerliket ær medh stadzens breffwe ok incigle* 96: 9, *at han thet aldrigh wita fik fore siex wikum aff then dagh han fore kombir* 107: 9, *vtan han hona köpt hafuer aff ærfwingium sinum* 110: 9, *vtan han eller hon brutliken wardher til threm örom konungenum ok stadhenum enskylt* 158: 1, *æn . . . han thet seet haffwer mædhwem mannum* 226: 21, *vtan them för vm sæmber vm skiplegghona* 238: 9 (tillhör den moderna bisatstypen, om fast ssg partikel + verb föreligger), *at han tholiken stadga giordhe mædhw skipparum* 240: 1, *at han ella ærwingia hans thet lösa magho innan nat ok aar* 257: 9, *at landz man bysatter wardher fore giæld siin* 275: 6, *vtan han brutliken wardher widh konungh ella konungx raadh* 290: 6, *som til XL marka sak fælder ær i thæssum balkenum* 318: 7, *æ hurw mange the saman æru i fluk ok farnöte* 332: 8, *nw kunno nokre ankoste brista, the bondin them fik til bygning sinne* 350: 5, *the mæn som foghatin ella radhmæn vm byyn sænda epter stadzins ærandum* 370: 2, *sidhan thet laghlyst ær ok lagha witne til taken æru badhe i stadhenum ok hundareno* 391: 6; så även (med två efterställda leder): *kan thet wara at borghamestera ok radhmen kiffuande wardha sin i mellen vm walet* 13: 2, *hwar the tunno fulla medh watn fore manz gardhe nidher slaar medh wilia vm nat ella dagh* 165: 7. — I ett par exempel har sannolikt sammansmältning av partikel och verb skett, varför predikatet står på andra plats: *at thet godzet ater komber oskadhat* 41: 3, *at nokor bort sæl fraan byrdhamannom tomtpt eller gardh obudhnan vp a radzstuw* 105: 7, *hwar mæn saman koma inrikes ella vtan* 263: 4.

De bisatser, som framstå som verkligt oregelbundna, äro i MEST liksom i MELL och SM relativt många — i jämf. med övriga ovan behandlade lagtexter —, men de utgöra dock ett försvinnande fåtal, 14, gentemot de över 400 bisatserna med verbet sist. — Åtta ha

finit + infinit form i stället för omvänt: *hwar sidhan henna malsman skal wara* 49: 11, *tha the framledhis epter fadher ok modher skulu ærffua* 74: 9, *æn thet rumet swa ær laght* 136: 6, *för æn the fore stadzens ræt haffwa waret* 259: 8, *at the i therra laghum eig standa scriffwat* 265: 9, *som han för mædh laghum haffdhe fangit* 323: 1, *æn them skadhî kan hænda* 359: 4, *at hon liiff skal mista* 385: 7. — Två ha verbalpartikel sist i satsen: *weet engin fangoman sin then swa klandat ær fore* 175: 5, *fælle aff i pæningomen epti thy klædhit mindra ok styntra ær til æn thet halda skal* 213: 1. (Exemplen stå långt från utgångspunkten: jfr ovan sid. 41, 42, 43 etc.) — Övriga: *um brut therra som eig swa göra skut som sex* 5: 6, *til hwarîo the thörfftogh æru hælzt i maatto ella wikt* 29: 2, *hwilken som barna godz eig wil swa til sik taka* 71: 2, *swasom the foghaten, borghamæstara ok radhmæn the tiughu marker skulu til threskiptis vpæra* 252: 5.

Bland lagtexterna intar ju Gutalagen en särställning. Avvikelserna från de båda huvudtyperna äro här mera framträdande. (Jfr de Boor sid. 165, 197 f.) Först anför jag de blott skenbara oregelbundenheterna. I följande fall har verbet egentligen följts av paus och stått sist i satsen: *huat sum hann* (hs B saknar *hann*) *heldr ier quindis maþr epa kerldis* 46: 15, 52: 11, 55: 3, 83: 15. — Den moderna bisatstypen med *ai* eller *aldri* före verbet: *en hann ai vindr miþ tolf manna aipi firi standith* 15: 3, 29: 11, 41: 6, 43: 20, 44: 5, 46: 8, 52: 24, 53: 6, 55: 20, 64: 7, 64: 15, 65: 12, 66: 9, 66: 23, 78: 5, 83: 19, 87: 7. Hit för jag även: *et hann huatki varj j þaim scapa rapandi epa valdandi* 33: 1, 40: 18, *þair sum hann þa war i stapin* 17: 12, *þa en hann* (hs B saknar *hann*) *sipan gierir scapa* 65: 9, *en hann þeghar gielðr eptir* 93: 8, *at han heldr vili hafa vereldi þan lif hans* 57: 6, *so et han huergi oratlica firi gieri sinvm cust* 60: 20, *et hinn o schellica hafi takit* 62: 22. — Relativ slutställning: *en hann a bolî sielfs sins bor a gutlandi* 27: 19, *en þet scrjfat ier i fyrsta arj* 45: 14, *fyr þan hann spiel bytir oc half marc fram setr til garz* 64: 12, *en aign ir aldri lagcaupt, vtan meþ þings manna scynian. oc afraþr frammj standi vm atmeli* 68: 2. — Fast verbsammansättning kan tänkas vid: *þan prestr a firir hanum allan cristindom at veita. huart* (hs B *hwat*) *sum hann* (hs B saknar *hann*) *vipir þarf arla epa siþla* 10: 20, *til þes et hann til segr hinum miþ granna vitnum* 64: 21, *þa en þet* (hs B saknar *þet*) *upp*

cumbr firi landa alla 15: 1. Beakta, att i dessa tre fall pronominalinskott kan föreligga; verbet står på tredje plats.

Kvar stå 17 oregelmässigt byggda satser. Sju ha finit + infinit form: *þa en hann mip var takin* 17: 12, *en hann friþ wil hafa* 27: 14, *et hann vereldi vinnj buþit* 30: 16, *so sum hann wiþr ma cuma* 70: 13, *en hann þrysuar hafr ypt* 76: 21, *þa riþi þengat sum hann bandu will hafa dragit* 25: 19, äv. *sum han kirchiu hafr garra* 10: 17. — Exempel med verbalpartikel sist: *mip tuem viþnum þaim sum hann sic scirscutaþi firir a þriþia dygri* 35: 5, *j sama garþi sum han gipt ier j* 49: 16, *vitnum þaim sum han sic schirscutaþi firir* 57: 2, *þar bytir huer spiell sum hann garþ a firir* 63: 17. — Övriga: *sum hann kirchiu gierþi snimst* 12: 10, *en hann andra hafr gart nya* 12: 11, *oc giefi þaim prestj tiunt af sum hann sykir tiþir at oc allan cristindom hafr takit af* 13: 15, *en hann vandreþi hafþi ny gart* 26: 12, *et hann sia ma oyc wagn eþa rus oc kerru* 66: 9, *prest senz vitnj et hann oc tiunt hafi þar esipan hanum af fyrþa* 13: 6. — Samtliga i detta stycke anförda exempel så när som på det sista skulle ha visat normalt byggda satser, om det pronominala subjektet vore borta.

För slutställningstypen har jag antecknat 72 exempel. Korta treledade satser med personl. pron. som subj. utgöra den vida dominerande gruppen (ung. 70 %). Av de övriga märkas en femledad sats: *et hann þar mip þaim i gierþ vari* 13: 4, ett par subjektslösa, treledade satser: *þa en þings at biþar* 18: 19, *fyr enn afraþ fram seti* 69: 1, sex satser med inledningsordet (relativet) som subjekt, alla treledade: *þa en hinir ganga atr mals sum hennj sac kendu* 9: 16, 13: 18, 28: 15, 67: 6, 87: 12, (koord.) 9: 13. Dessa satsgrupper äro små. Överhuvudtaget gäller, att även förhållandena i Gutalagen visa hän på inhemsk utveckling med pronominalinskott som utgångspunkt. Gutalagen skiljer sig i fråga om bisatsordföljden icke mycket från sådana lagtexter som ÖG och DL. (Den står mera fjärran SM.)

(Gutasagan har endast ett anmärkningsvärt fall: *þa war gutland so eluist at þet daghum sanc oc natum war uppj* 93: 14.)

Diplomen.

Den juridiska stilen har sina rötter i lagarnas språk, men också i diplomens. Betingelserna för satsernas utformning ha ofta varit olika på dessa båda språkområden. Bisatsen i våra äldsta svenska urkunder

bör belysas med några exempel. (Jfr de Boor sid. 169, 201.) Genomgångna äro följande urkunder: Svenskt diplomatarium n:r 709 (Brynjolfs stadga, 1281, avskr. från slutet av 1200-talet), n:r 799 (Alsnö stadga, handskrift från omkring 1325), n:r 813 (Skänninge stadga, 1284, avskr. från senare hälften av 1300-talet), n:r 2976 (1333, original?), n:r 3080 (1334, original), n:r 3106 (1335, avtryck hos Hadorph), n:r 3175 (Skänninge, 1335, sen avskr.), n:r 3526 (1340, flera sena avskr.), n:r 3810 (1344, original), n:r 3864 (1344, avskr. från slutet av 1600-talet), n:r 3972 (1345, avskr. från slutet av 1600-talet), n:r 4069 (1346, original), n:r 4108 (1346, original), n:r 4142 (1347, original), n:r 4176 (1347, original), n:r 4218 (1347, samtida avskr.), n:r 5003 (1354, avskr. från senare hälften av 1300-talet).

Vid sidan om de båda huvudtyperna med verbet på andra plats och med verbet sist i satsen förekomma ganska många fall, som kunna synas oregelbundna.

Den moderna bisatstypen anser jag föreligga vid: *som wi hawm saman draghit . . . oc framlepis kunnom saman draghæ* 4069 (V: 562), 4142 (V: 636), 4142 (V: 637), 4176 (V: 662), 4218 (V: 699), 5003 (VI: 479); 3175 (IV: 465), 3175 (IV: 466), 4142 (V: 637), 4176 (V: 662). — Här böra särskilt nämnas en rad exempel, som måste anses utmärkande för diplomens språk (beakta särskilt adverbialets ofta starka ansvällning): *at min hærræ conong magnus mæd uærs capituli radi skipadi pæssæ leð pær iuir* 709 (I: 575), *ath ænghin aptir thenne dagh til dyrfuis at byggia j fornæmdhe aa* (möjl. sammansmältning av *til* och *dyrfuis*?) 2976 (IV: 313), *at min herra Konongen; Gudz* (variant: *Konongen i Gudz*) *heder, Jungfru Sancta Maria til roo oc nadhe, sinæ* (variant: *sins*) *kæra Fadhurs Siæl, oc Fadhurs brodhors, hauer pæt til Ræt oc Lagh giwit, at . . .* 3106 (IV: 408), *for allom wapa oc skapa, sum pe firi pæsson maal kunno i koma* 3864 (V: 377), *nu for pæn skuld at vi for rikisins ærindi skuld bape swerikis ok norikis gitum egh syælue nær varit* 4108 (V: 605), *pa wi mæp gope forhoræn varre ok perræ mannæ som pa næstæ os varo af waro rapæ. wnnom ipær at bliuæ . . .* 4142 (V: 636), *at wi aff wara serdelis nadh hafwm vnt bergxmannomen a Noreberge thænna ræt oc stadhga* 5003 (VI: 479).

I ett par fall föreligger troligen sammansatt verb och normal ordföljd: *til rækker* 4069 (V: 564), *vtdragher, ater komber* 3972 (V: 478), *tilsighiæ* 3972 (V: 480), *til sætyæ* 4069 (V: 567), *bort löpe* 5003 (VI: 481).

Relativ slutställning i andra leden av en koordination: *hwaar sum taker ... eller mædh nokræhandæ aatgiærdh onytt gör firi hanum* 3175 (IV: 466), 3864 (V: 377). Med koordinerade predikat: *at han æller þe efte varn döþ ængum manni i værældinni swari æller ræt gyori af þessom varom jngiældum vtan varom exequtoribus* 4069 (V: 567). — För diplomten utmärkande synes vara, att relativ slutställning ganska ofta förekommer, i det att adverbiala uttryck — ofta av ansenlig längd —, som stå i lösare förbindelse med predikatet, gärna ställas efter verbet. Vid några exempel skönjes, hurusom företeelsen sammanhänger med bisatsens ansvällning: med ett rikare innehåll, med flera leder blir det omöjligt att genast nå den överblick, som slutställningstypen förutsätter, varför satsen bringas till ett preliminärt slut och en led — ibland flera — fogas till efter. Det kan ofta anses vara en eftergift åt bekvämligheten. Företeelsen förekommer emellertid också vid korta satser. Exempel: *at ty alloledis feloghe wari bodhe til lijf ok goz* 3526 (IV: 748), *vtan waart orlof, æller þeræ manna, sum þætt i hænder sæz a wara wæghnæ* 3864 (V: 374), *a þem dagh som Konunger hanom lægger med sino breue* 3972 (V: 480), *hwart æfter þy. som þet löst varþer. af þöm mannom. som ...* 4069 (V: 562), *þe æller þen. þem rættæn rækinscap györæ skula. hwart aar. aff þöm jngældom. j þöm staþ oc tymæ. þær vare executores. fyri læggiæ* 4069 (V: 562), *þæn timæ þe vm landet fara. i warom ærindom* 4108 (V: 606), *þerræ mannæ som þa næstæ os varo af waro rape* 4142 (V: 636), *þæn stafge som vi med iþær för gyorþom. vm berghsens byghningh* 4142 (V: 639), *at bærghit byggjæz skal. fran enom attuntædagh iulæ oc til annærs* 4142 (V: 639).

Särskilda omständigheter ha föranlett objektets placering efter verbet i följande exempel (med kiastisk ordställning): *aff hulka both wi ... haffua skulum halffdelin ok halffdelin skal haffwa bærgit* 3526 (IV: 748).

Övriga från huvudtyperna avvikande satser: *tha wilium wir at þæt kunnukt göres hans hærræ* 813 (I: 669), *æptir þy sum witraste til næmpde þem samansætia medh ordhom* 3106 (IV: 407), *holka foghotha ok the XII Radgiffwara idkeligha waktha skulu medh honum bærsmanna sakær* 3526 (IV: 748), *vtæn thy at han thæt taki mæth rof æller ransværk* 3810 (V: 280), *fyure mæn þem wi þet sætiom i hænder med waro brewe* 3972 (V: 478), *at han obupin kom til polike höghtiþ* 3972 (V: 480). — Finit + infinit form: *vm han ey þænist*

forma at györæ 3972 (V: 476), *þa man lík skal jorþæ* 3972 (V: 479), *som þöm i gömo skuldo haua* 4142 (V: 636).

Slutställningstypen är ganska starkt representerad i dessa diplom. Men de treledade satserna med obetonat pronominalt subjekt spela här en mindre roll än i lagtexterna; de utgöra en tredjedel, men att märka är, att *wi* rätt ofta möter som subjekt, varigenom den satstyp, där jag vill söka en utgångspunkt, får ännu mindre omfång. Överhuvudtaget gäller, att diplomerna visa ett mindre ursprungligt språk än de äldsta lagtexterna. Framhävas bör i detta sammanhang den betydelse, som diplomens språk med tiden fått för lagspråket: i senare lagtexter inflyta ofta bestämmelser, som först utfärdats genom en stadga, kommissioner av lagkunnige män få hand om lagarbetet. Anomalierna uppträda typiskt nog i störst utsträckning i SM, MELL, MESt (dock ej U), likaså den relativa slutställningen.

Stockholms stads tänkeböcker. (Helmik van Nörden.)

Stockholms stads tänkeböcker utmärkas av en helt annan stil än lagtexterna, ehuru beröringspunkter givetvis måste finnas: det är olika slag av juridiskt språk. Större överensstämmelse råder med diplomens språk. Vissa drag framträda i STb starkt förstörade.

Jag har genomgått stadsskrivaren Helmik van Nördens protokoll 1487, 30 april—1489, 6 april, STb 2: 192—342. Jfr Carl Larsson, sid. 128 ff., passim. Undersökningen avser de satser, vilkas predikatsverb står på senare plats än den andra utan att stå sist. Dylika förekomma här i stor mängd. Texten prövas just, emedan dess bisatsordföljd vid första ögonkastet kan te sig ganska förvirrad: frågan är, i vilken utsträckning slutställningen har känts som en särpräglad typ.

Verbet förskjutes ofta till tredje plats genom ett adverb: *huilkit Botolff ey wille til staa* 334: 8. I ungefär 80 fall skulle även nutida svenska fordra eller medge denna framflyttning av verbet. De kunna således avföras från diskussionen. Detsamma gäller satser som *then garden han þa thaler epter Oleff Jönsson handj seck* 324: 14, vilka kunna antagas ha fast sammansättning partikel + verb.

Gruppen med verbet i relativ slutställning är här synnerligen omfattande. Detta är icke svårt att förstå. Meningarna ha icke kunnat

bli utformade med den omsorg, som en väl genomarbetad text kräver. Bisatsen har ofta först med ett antal satsleder bragts i överensstämmelse med ordföljdstypen med verbet sist för att omedelbart utfyllas med ytterligare ett uttryck — ibland t. o. m. två eller tre —, kanske av synnerlig vikt för satsens innehåll men i syntaktiskt hänseende i lösare förbindelse med predikats verbet än satsled, som står före detta. Denna synpunkt anser jag det nödvändigt att särskilt understryka, ty viktigt är, hur satskaraktären har framträtt. Jag vill här anknyta till synpunkter, som ovan framförts. Vad jag där särskilt velat betona, är dels den roll, ett satsuttrycks samhörighet med predikats verbet kan ha spelat, dels den motsättning, som kan ha uppstått mellan olika satstyper, i det somliga satser krävt led + verb, där andra krävt verb + led, dels slutligen motsättningen mellan äldre och yngre språk, mellan olika stilarter.

För författaren har det gällt att utnyttja ett visst stilmedel, nämligen den ordföljd, som markerar bisatskaraktären. Han kan icke ha haft en logiskt skarp och klar föreställning om de faktorer, som konstituera denna karaktär; den måste ha framträtt på annat sätt. Den torde ha byggt på en allmän känsla för skillnaden mellan t. ex. satser av följande slag: (huvudsats) *han hade [vt-]loffuit* — (bisats i talspråket) *som han hade [vt-]loffuit* — (bisats i kanslispråket) *som han vtloffuit hade* 229:32; *han giffuer her Benct sit breff* — *hans egit breff ... som han giffuer her Benct* — *hans egit breff ... som han her Benct giffuer* 232:15; *hon war pa bögden* — *medan hon war pa bögden* — *medan hon pa bögden war* 237:25; *the gingo sin wegh* — *tha the gingo sin wegh* — *tha thee sin wegh gingo* 238:24; *the sato til bordz* — *tha som the sato til bordz* — *tha som the til bordz sato* 249:17; *her Benct forbödh hanom thet* — *thet forbudh, som her Benct forbödh hanom* — *thet forbudh ... thet her Benct Smalennigh hanom forbödh* 256:20; *han wanelzkar henne* — *ath han wanelzkar henne* — *ath han henne wanelzkar* 277:27. Här bör även erinras om följande typ: *her Oleff Andree, som är olderman j Helga lechama gilde* — *her Oleff Andree, som olderman är j Helga lechama gilde* 304:31. — Det väsentliga måste ha varit, att verbet bildar avslutningen av ett samhörigt helt med omkastad begreppsföljd i jämförelse med huvudsatsen och talspråkets bisats. Denna omkastade begreppsföljd har av skrivaren uppfattats som bisats-tecken och stilmedel. Enligt hans språkkänsla har uttryckstypen

varit uppnådd, även om en satsled ställts efter, vilken utgör en integrerande del av satsen men står i lösare syntaktisk förbindelse med predikatet än den framförställda leden.

Efterställning har ofta varit nödvändig, emedan satserna ha varit överlastade. Det har därjämte kanske syntts ändamålsenligt att placera en viktig uppgift sist i satsen för större eftertrycks skull. Ävenså har relativsats kunnat framkalla utbrytning och efterställning av adverbial. — Det torde icke vara nödvändigt, att jag anför alla de ungefär 150 exempel, jag antecknat, men jag återger några, som må belysa företeelsen, särskilt sådana, där slutställningskaraktären kan synas grumlad.

Endast en satsled efterställd, verbet avslutar treledad satsavdelning: *huilkit stoman han köpt hade for xxxvj (36) marck stocholmske* 208: 19, *om the arffdela, som hon til Nic. thaleda pa Gregers Huites wegne* 198: 21, *at Nic. forstacke vorde ther for jnnan* 202: 15, *ath the hörth hade aff Clauus Grabow mwn, Gudh hans siel nade, ath . . .* 325: 30, *all gieldh, som ther kreffuiss kunno j nager mathe* 217: 11, *ath hon jntet hade aff then finszka godz* 225: 18, *hans arffdel, som hanom tilfallen war epter sin fornempde broders barn* 226: 15, *huilkit huss, kellere, tomp och gard the bort byth hade for een annan tree gardh vpsides then . . .* 228: 3, *ath han henne jnförde medh sin sön och lega quinna* 235: 28 (jfr *at han sielff henne jnförde och hans lege quinno och jngen annan* 235: 15), *ath hon ganzska siwk war pa samma tijdh* 238: 13, *tha hon hem kom och jn j byn fördes aff Mwnzsön* 238: 18, *huilkin arffdel her j Stocholm liggende och epterbliffuende är j gamla mwren vestan til* 257: 1, *andra kleder, som tilforen opscriffuede äre pa vj:te (6:te) bladk til ryggie* 259: 17 (tillägget framträder som ett förtydligande av *tilforen*), *tet arff, som the j wario hade epter forscriffne hustru Ingeborgh* 274: 12, *om han noyer breff eller skel hade pa samma mur* 289: 22, *thet schrin, som han til panta hade aff Arffuit Olsson* 297: 23, *til tess var herre och höffwüdzman her Sten hem kommer aff Findlandh* 300: 31, *til tess man seer, huru suennin ganga kan j handenna* 311: 21, *at han jntet hauer aff harniskamakaren* 312: 8, *Jacob Moysse, som nw forstandere är [j] Sielagarden* 313: 25, *som han til sigh bötte aff Siela garden* 330: 7, *for the homoth, som han hanom gjorde pa Almenningx ghata* 333: 21, *som the vtj bodde j theris lyffs tijdh* 339: 23, *j thet husit hans moder och fader vtj bodde pa Kaak bryncken* 257: 22 (för

riktigheten av min bedömning talar den ofta upprepade frasen *som han vtj bodde* o. dyl. 278: 13, 260: 2, 262: 33, 272: 10, 278: 13, 287: 29, 337: 33, 339: 10), *tha fogatten och radith til hopa ware j radstuen* 340: 3, *j thet samma hon henne twagh ok rychtade j bastuen* 236: 25, *som thet nw vpbögt är allaledes* 265: 4 (jfr *som han nw vpbögder är* o. dyl. 197: 21, 208: 17, 224: 18, 228: 19, 232: 9 samt *allaledes som han nw vpbögder är* 253: 16, 255: 4, 258: 9, 260: 9), *om han tet göre wil stadelica* 225: 27, *swmman ther Herman til achters waar pa sith skyp fracht* 333: 14 (jfr *the iij (3) tunnor lax Oleff Eliffsson til achters är* o. dyl. 225: 5, 308: 20, 337: 25).

En satsled efterställd, verbet avslutar fyrledad satsavdelning: *som hans moder hanom giffuit hade j testament* 213: 27, *j (1) forgyilt silff belte . . . , som var herre och höffuitzman her Sten Sture honom til dömpdt hade aff fornempde Hans Falkensten* 213: 34, *at hon ey skamferas skulle til lyff eller lymer* 218: 25, *som the ther til samans satho sina mellan* 219: 32, *at hon nw staa ok bliffue scal til en tijdh* 232: 8, *ath han sant sägie skulle om then pygan han hijt jn j byn förde* 235: 26, *ath hon henne jngenstades wiste til sina granna* 237: 19 (tillägget kan fattas som ett förtydligande av *jngenstades*), *hwru Herman Kreffuitta sigh foreent och forlicht hade medh sine twa stiwffsöner, Hans Degners barn* 243: 13, *som rikesens radh hanom forelagt hade j Arboga* 270: 26, *swa ath nw jntet j gen stander obetalath* 274: 4, *medan han nw sin resa är til sancte Jacob* 291: 6, *huilke peninga forscriffne fatiga man Algute skylloger war for husalön* 304: 12, *ath the henne affstolne äre medh retta stöldh* 308: 12, *tha alt radit medh fogitten Erich Thuresson forsamlede ware j radstuen* 339: 3.

En satsled efterställd, verbet avslutar femledad satsavdelning: *huilka lunda henne tet medh retta tilfallit är j Norland* 291: 29, *ath hon hanom then ene hälffthene salth hade medh then andra helfftene* 204: 12, *som thet thöm förre aff gath är medh ij (2) tölffuer* 304: 34, *huilken gardh framfarne Mickel kötmangara medh sin dandequinne hustru Margit langeliga j theris liffs tijd til Bykirkian her j Stocholm giffuit hade nestom arffuom til atherlösn* 341: 27.

Två satsleder efterställda, verbet avslutar treledad satsavdelning: *tha hustru Cristina thette til stodh j sina sotta sängh j syt ytersta* 195: 4, *en skedh . . . , huilken Gerth malere köp[t] hade j Vyborgh aff enom dandeman, som heeth . . .* 199: 9, *jtem än sade the Laurens*

forscriffne vthlagth haffuer fore Jacob x (10) marck, som 288:16, xxij (22) marck stocholmska . . ., som Hans Priwalk jnseth hade til retta pa the widerthalan ok forlichning, som . . . 309:27, alt thet arff, som hanom erffue borde epter sin kera framlidne fader och moder j fasta grunden 339:21, alla the panter, som hustru Ingeburg Joan guldsmitz jnsat hade j rethhin pa sit huss 302:10, ath han schade finge j stadzsins resa til lyff eller lymmer 339:11.

Två satsleder efterställda, verbet avslutar fyrledad satsavdelning: *en gardh, som thöm en del til ffallen war epter theris forscriffne fader Hemming, Gud hans siel nade, j reth arff 253:7, huilkit altera fornempde hustru Ramfridh hanom vnt hade for xx (20) marck medh hans egin serdelis prest, sina egna messa cleder och lywss medh alla sina tilbehörilse 300:23, som Per Michelsson lagelica vpbudit hade pa radzstuen pa henne wegne 338:11.*

Två satsleder efterställda, verbet avslutar femledad satsavdelning: *huilkit och klarlige fornempde Hans fan Mynden jnwister war for rette epter the samma penninga swmma 240:22, huilkit forscriffne Philpus Jensson Hanse Priwalke samma forscriffne huss, boder ok kelleren fri och quitt vmbewaret vplotth fore sittende retten allaledes vklandreth fore alla födde och ofödde til ewiigh tüdk 310:5, ath hon ok opta hört hade aff hanom bade j hans welmachth ok kranckdom 325:34.*

Tre satsleder efterställda: *huilken gardh fornempde Renholt hanom vplotth fry och quitt medh tomt och bögningk fore xxx (30) marck stocholmske rede peninga 341:28; the skel och wilkor, som han til foren giordt hade och fornempde sin stiuffader fry, quith, lydugh och löss giffuit hade jn fore retten a rettom radzstu dag bade fore fäderne och möderne 213:4; huilka summa fornempde Mans hanom tha strax fornögdt hade vell til tacka j dandemanna nerwaran, then systa pening medh then första 226:23.*

Enligt min mening kan språkkänslan ha grumlats genom dessa exempel med relativ slutställning på så sätt, att stundom leder, som äro absolut nödvändiga för satsens innehåll, ställts efter, emedan satskaraktären markerats av t. ex. objekt + verb, infinit + finit verbform, vilket stått i bestämd motsättning till talspråkets motsvarande satsutformning med verb + objekt, finit + infinit form. Jag vill särskilt peka på följande exempel utöver de ovan nämnda: *helbrödhgde war hon, tha han henne fick hedan aff bönom til sigh 235:9, tha thw*

henne förde heden aff bynom til thin 238: 36, *om han naget thalede pa desse dandequinner her j byn* 250: 30, *swa ath the tet winna her j byn* 273: 6, *om han nagat smider at androm vtan gardz* 276: 2, *ij* (2) *blanadh, ther han giorth hade pa mester Hans trumperes hustru* 233: 1, *om skaden skedder är aff hans forswmelse* 258: 25, (*swa ath Ingewal jntet ytermera taler ther pa* 313: 20, normal bisatsordföljd?).

Slutligen har man så kommit fram till satser, vilka, med objektet, predikatsfyllnaden, verbalpartikeln efter, framstå som starkt oregel-mässiga: *at han forscriffne sin skypper ware lydugh ok hörugh epter thenne dagh* 209: 25, *huilkit wij borgamestere medh fogaten tha for rette spordom fornempde tiwff aath* 212: 17, *thet fornempde Jöns Persson medh sina kera hustru sikh gaffuo jn medh sin hustrues dotter . . .* 229: 14, *aff huilke swmma hon sielfv vpborit hade en pardeel aff* 264: 28, . . . *ok nw pa thenne halffdeel vplade sin fridzskyllingh* 272: 12, *j huilkit nya huss och bögningh fornempda Hwffuendal vpmwrath haffuer och nylacht en grundwal j sin kellere balka höght* 307: 10, *aff tet han loffuidh hade skypper Björn* 311: 14. — Särskilt anmärkningsvärt är även: [*ath han henne wanelzkar och dryffuer w seng ok säte*] *ok pigan haffuer altijdh ner sikh* 277: 27.

Vi påträffa här liksom i lagtexterna och diplomerna exempel med finit + infinit form — i stället för omvänt —, och de äro ganska många: *xij* (12) *marck, som han Oleff kötmangare hade fangith* 233: 25, 201: 27, 239: 13, 239: 15, 249: 20, 250: 32, 262: 11, 267: 11, 270: 29, 275: 13, 284: 17, 296: 30, 297: 4, 312: 35, 312: 38, 320: 29, *at hon henne wille j hel slaa* 239: 14, 267: 15, 271: 15 (= 19). — Denna typ torde bilda utgångspunkten för en rad andra satsutformningar, som vid första ögonkastet synas visa en tämligen godtycklig ordföljd. Med den förklaring, som ovan sid. 33 givits, följer, att vi ha att räkna med motsvarigheter till den synnerligen vanliga relativa slutställningen i en skrift som denna med dess »anteckningsstil» (om textens karaktär se Carl Larsson sid. 131). Så vill jag förklara: *at han töm opinbarlica oreth hade giort for Gudj och dandefolke* 212: 20, *hwem han tet hade antwordet j göme pa malmen* 214: 23, *ath hon mera hade giffuit fore hanom en j retten stodh* 231: 6, *tha han herberge hade fangit medh sin stalbroder* 249: 4, *ath jak jngen hedher kan forwerffua ath sitie och pennes her medh hanom* 268: 1, *ith laxafiske . . ., som Tydecke Hansson handa mellen haffuer hafft j vj* (6) *aar* 291: 31, *ath han for bispen hauer warit medh presten* 308: 7.

— Ytterligare grumljas förhållandena därigenom, att ett adverbial, som får bestämma huvud verbet, stundom placeras omedelbart före detta och således skiljer finit och infinit form åt: *ath thet ärendet langeliga thera mellen war kerliga ok wileliga samptöchth* 195: 6, *huilkith thw mik haffuer skammelica offuerlogit* 267: 18, *alt tet han hanom kan medh retta til thala* 333: 5.

Ännu mera oregelbundna äro: *huilkit Per Slatte til forende annan halffdelin j samma hwss warth hanom vplatit och atte* 272: 11, *om han nager pening haffuer aff androm thagit j[n] vtj samma hus yter-mera än . . .* 319: 30, [*at han kan haffue sin bodh tith hen*] *ok theden swar kan kome j gen* 259: 7.

De klara linjerna i lagtexterna med en mycket framträdande slutställningstyp och relativt mycket få undantag ha således i ganska stor utsträckning blivit utsuddade i tänkeboken. Men förhållandena visa vid en närmare prövning tillbaka på de ordföljdsprinciper, som jag i denna avhandling sökt påvisa för bisatserna i lagtexterna. Att undantag i större utsträckning uppträda i denna sena text, tillkommen som den är under säregna omständigheter, är intet märkligt. Förhållandena äro i stora drag följande. De oregelbundna, från slutställningstypen bestämt avvikande satserna äro ung. 40; relativ slutställning finna vi ung. 150 och absolut slutställning ung. 280 ggr. Också här bekräftar typernas frekvens riktigheten av min uppfattning, att slutställningen framträtt som en markerad företeelse. Vi ha ovan sökt besvara den fråga, som erbjuder sig: vad har gjort denna typ så särpräglad? Det finnes ingen anledning att här i princip förklara företeelsen annorlunda än i lagtexterna: den är självständigt utbildad i vårt språk under vissa psykologiska betingelser och har levat kvar i skriftspråket med stöd av den stilprägel, som den förvärvat. Därmed vare icke förnekad, att utländska ordföljdsvanor med tiden kunnat giva denna typ sitt stöd.

Av intresse är f. ö. blott, att den treledade satsen med obetonat pronominalt subjekt och verbet sist, d. v. s. den typ, inom vilken vi sökt finna utgångspunkten för slutställningsregeln, i STb förekommer i vida mindre utsträckning än i lagtexterna: blott ung. 25 % av exemplen mot i lagtexterna upp till 70 %. Nominalt subjekt spelar större roll än i lagarna; satserna äro ofta längre: även mycket långa satser, fem- och sexledade, äro ej sällsynta.

Legendariet, Medeltida bibelarbeten I.

Legendariet, sådant det framträder i Codex bureanus, visar ganska många exempel, som ha verbet senare än på andra plats men ej sist i satsen. Den moderna bisatsordföljden torde föreligga i följande fall: *at þe aldre sagho bætra gul ok gimstena* 152: 22, *æn han eigh bannape ihesus namne* 166: 3, *at han aldre varpe pæssa hems fange sinna ovina* 175: 6, *æn þa eig vanda sik atar tel guþa dyrk* 501: 10, *huat þe hældar sculdo göra* 515: 8, *at octouianus kunungar gen þy guz son födes læt göra alla almennigns gatu rena* 65: 5, *at han för viste sin döþ* 138: 29, *at han för viste ok vitraþe sina forrapara komo* 139: 3, *at han en vare sandar guþ* 495: 7, *som hon daghleka stundape tel* 151: 7, *at lius a latin hete candela* 8: 24, *at cristet folk mz truldoms listom forvinna alla þinor. ok virþa for cengte afguþa dyrkt* 494: 3. Här bör även nämnas: *Mapren . . . tok at iaua. huat han sanneleca var. þæn sami cellar eigh* 516: 1, där å ena sidan paus måste antagas efter *var* och verbet således stode i slutställning, men å andra sidan placeringen av *sannelika* torde ha skett efter den moderna ordföljdsregeln för bisatser. Exemplet *sua hialpa guz orþ þöm eigh. som þöm eigh höra mz gopvilia* 186: 22 bör förklaras så, att i en relativsats med verbet enligt äldre regler på andra plats har *eigh* skjutits in före verbet liksom i ovanstående exempel. — Den rörliga bestämningen består av »objekt nekat med *ingen*»: *at han cengen kost gat haldet* 18: 15.

Blott skenbara undantag från andraplatsregeln äro följande satser, där sammansmältning av partikel och verb torde föreligga: *vtan han atar gauæ hænnæ klærk mæsson sang* 27: 21, *at han vp stoþe af döþa* 52: 5, *sua som diæwlen vm stride första man mz ato. sua vm stridde guz son diawlen fastande* 207: 2, *at þænne diæwls man vm striper os alla mz truldome* 414: 20, *för æn han hem kom ii sialfs sins hus* 142: 17; på motsvarande sätt bedömer jag: *æn mik eigh atar droghe guz æpte döme* 509: 3.

Även i följande exempel torde andraplatsregeln ligga till grund för ordföljden: *ok böþ hænnæ scynda sik þæþan þit þerra ben (o)brænd lagho scrinlaghþ annan vægh ens hafs sund* 523: 3.

Som oregelmässiga betraktar jag åtta satser. I två av dem ha motsatsförhållande och behovet att framhäva vissa leder framkallat avvikelser från de vanliga ordföljdstyperna: *ok for þy sænde domi-*

cianus han tel patmos ö som ængen hanom hulpe tel likaman ok han ængom tel siælenna 149: 13, *pær ængen af androm fa lan ælla gauor. ok þa ængen löse annan af nöþ* 519: 14. — Den särskilda företeelsen, att finit och infinit verbform komma i denna ordning i stället för omvänt, finna vi några gånger: *som þe a barenne varo brænde* 419: 7, *ihesu christo ærum ui scyldughe sial oc lif som os bathe hauir gyuit* 509: 10. För sig står här: *han giorþe gerna som hon hanom ræþ ok böþ göra* 29: 20 (hs B saknar *hanom* och *göra*, hs C : *rædh oc bödh honum at göra*). — Övriga: *þa han ofra wilde* (hs C *wille offra*) *vm en höghtipes dagh* 3: 22, *at þe wnet haua christum* 501: 12. — Beaktas bör den roll, som obetonat pronominalt subjekt spelar i dessa satser.

De åtta oregelmsässiga fallen måste anses vara tillfälliga avvikelser, om man beaktar, att i Bu förekomma ung. 380 mer än tvåledade bisatser med verbet på första eller andra plats samt ung. 40 bisatser med verbet i slutställning. Den sistnämnda gruppen är tillräckligt stor för att framstå som en särskild typ, men den kan ju dock sägas spela en relativt blygsam roll bland bisatserna. Att märka är, att jag icke till den räknat exempel, som kunna antagas ha den moderna bisatsordföljden: *æn han för var* 18: 20, *at han aldre prætes. hungra ælla þørste* 204: 19 etc. Jag har icke heller i detta sammanhang räknat med *at vitia þe stapa gesus födes oc döptes fastape ok predicaþe. iærtigne giorþe ok döþ þolde* 12: 19, 20, där predikat står mot predikat (Arkiv LI). Gruppens avgränsning är något oklar på grund av nämnda förhållanden samt på grund av osäkerheten vid bedömningen av partikel + verb. Men detta spelar ingen roll för mitt syfte här, som är att påvisa, att typen existerar vid sidan om andraplatstypen, och att i övrigt ingen bestämd ordföljdsprincip utom den moderna med s. k. rörliga bestämningar kan skönjas vid verbets placering.

Treledade satser med obetonat pronominalt subjekt utgöra mer än hälften av exemplen. Långa — mer än fyrledade — satser med verbet sist förekomma inte.

Den del av Codex bildstenianus, som publicerats av Stephens i Fornskriftsällskapets samlingar, uppvisar samma förhållanden som Codex bureanus. Jag anför här blott de exempel, som enligt min bedömning framträda som oregelmsässiga. De äro sex (medan slutställningstypen omfattar ung. hundra fall): *som han hanum louadhe*

fordhum sænda . . . 233: 11, *sidhan læt trayanus sic angra (alt thz) han illa giordhe widh ignacium* 371: 24, *bidh warn herra for mik som mik skilias bödh aff wærlðinne annan dagh aprilis manadh* 457: 6, *at thu mik fæste aldre manne vtan ihesu christo* 556: 7. — Finit + infinit form: *sidhan hon af sancta agnete iomfrw vardh heladh* 907: 4 (annan hand). Jfr till belysning av dylika satser: *ok wiste ey hwat (the) aff ban(nadho) [bansatto] barne skulde göra* 244: 7, där *the* utgör en rättelse, som är av samma hand som manuskriptet. (— Koordinerade predikat: *vppa then tidh ther eth landskap som heeth Sitia skinnadhe oc mote ræth til sik wælladhe tu annar landskap* 906: 8 (annan hand).)

Sveriges medeltida bibelarbeten, första delen, MBI, i Samlingar utgivna av Fornskriftsällskapet, har endast i ringa utsträckning verbet senare än på andra plats (jfr Carl Larsson sid. 128), om man bortser från den moderna bisatsordföljden i exemplen: *æn thz stundom gangær om kring* 33: 20, *at hælghæ mæn æpter domadagh wardha swa liwse oc gönom skære at . . .* 54: 12, *at gudh at ophowe skapadhe oc fiska oc fughla aff watne* 72: 8, *at han aldre ma wardha frawænder aff sinne astundan til sælighheet* 91: 11, *at saraceni æn i dagh byggia ekki stadhlika enom stadz* 185: 24, *at thu aldre skadha mik eller minne affkömd* 198: 30, *at thz fast leedh at hans fadhers dödh* 257: 12, *tha han först sa waar herra i iordhrike* 308: 32, *til thæs han ater wardher skiir dömd* 363: 10, *at mange mæn aff hedhno folke fore wars herra byrdh föddos til gudz nadha mz lönlikom kænedom oc wisan* 450: 28; så även: *æn tho at moyses i genesi talar ænkte aff them* 2: 5, *at ihesus i læstinne kallar moysi lagh gudz budhordh* 443: 7, *fore thy at wars herra likame | vnder altarens sacrament | ær iæmmykin oc alder vnder hwariom lotenom . . .* 324: 8 (paus kan tänkas före och efter adverbialiet *vnder altarens sacrament*), jfr: *Til questionem swaras At vtan iæff | gamblo laghin waro godh* 439: 20. Den rörliga bestämningen är *ænkte* 'intet': *iosep thænte swa tryglika hedhnom herra | at han ænkte wænde sik til gangæ aff hans gotz vtan sina födho* 233: 23. — Då i bisatser med inledningsordet som subjekt andraplatsställning av verbet var möjlig i fornspråket (jfr nysvenskans förstaplatsställning), skulle med inskott av rörlig bestämning före verbet detta komma på tredje plats. Så böra troligen bedömas: *thæsse mæn som her nw boa i landino* 183: 19, *hwilken*

thera mik först biwdher drikka 204: 6, *thz som nw komith ær mz os* 320: 5, *ængin war the borgh eller stadher ther sik ey gaff vnder wart wald* 433: 13.

Normal ordföljd med sammansmältning av partikel och verb föreligger säkerligen vid *at iordhin om kring wændis i korn mz thæskyna krap* 90: 27, *til thæs the fram komo til iordan* 423: 20. Ibland markeras hopsmältningen i vår handskrift genom sammanskrivning: *omwændis* 108: 2, *tilhörir* 119: 8, *wtwalde* 144: 1.

Åtta satser framstå som oregelmässiga avvikelser från huvudtyperna: [*siwnda dagh kallar hon swa som hælge mæn kalladho han fore wars herra byrdh sabbatum*] *som the han hioldo for then första* 69: 22, *at han soma högdhe some nidhradhe mz nakre plikt eller plaghom vnder andra* 101: 29 (här föreligga tydligen speciella omständigheter), *aldre ma thu then doom döma thu ther döma skal alla mænnina* 191: 10, *tha hon mæst qwall hawer aff diæfflenom* 341: 9, [*thy at thæsskyns træ waro hwarior manne til redho i iorsala lande*] *oc mintzst kostadhe fatigha mæn* 499: 8, *æn tha ther skinande liter synis somastadh a hwdhinne* 361: 26. — Finit + infinit verbform: *som han hwarior hafdhe giwith* 116: 3, *som mik gudh hawer iættath oc minom ældra söne* 212: 19.

Absolut slutställning i satser, som ha mer än två leder, förekommer i MBI i ringa utsträckning. Till denna företeelse (med här åsyftad innebörd av speciell uttryckstyp) räknar jag icke fall med rörlig bestämning sådana som *at hon ey skulle* 84: 17, 429: 25, 446: 4, *æn han för war* 136: 13, 243: 20, 302: 13, *som the nw röras* 44: 24, 94: 26, 101: 5, 172: 13, 364: 18, *æn thz sidhan spörs* 33: 30, *hwath hon hælder thænkte* 94: 8, *thz han görla weet* 163: 11, *som thz wæl ma* 350: 30, *alle the som them sidhan hioldo* 324: 3. Exempel, som genom sammanskrivning av partikel och verb torde markeras som tvåledade bisatser i handskriften, förekomma 58: 30, 318: 21, 82: 23, 82: 27, 101: 11, 101: 13, 114: 15, 177: 20, 311: 19; även i följande fall kan sammansmältning av partikel och verb ha skett: *thenne steen ther iak op reeste* 220: 2, *sidhan wi heem komom* 245: 23, *æ hwar the fram koma* 433: 5, *thz ær hælghadoma hws thit som thina hænder saman fæsto* 319: 1, *som dödhelikom diwrom til hörir* 129: 16, 137: 7, 299: 27, *then som brænde oc askona bort bar* 501: 29, *the . . . som them bort leddo eller brændo* 502: 9, *hwa görla at hugzar* 36: 27. — Övriga (18 fall): *hurw thz wara matte* 112: 21, *cayn bodhe ther han sin*

brodher drap 167: 5, *at hon thik forsmar* 185: 6, *thz iak thik sagdhe* 213: 17 (Vulgata: quæ dixi), *æn han swa sipher* 213: 27, *sidherst wi hædhan forom* 245: 20, *hwi han swa gör* 258: 20, *thetta thit folk som thu thik eghnadhe* 318: 30, *som iak thik bödh* 348: 23 (Vulgata: quoc locutus sum tibi), *som iak fagherfærdhogher ær* 364: 24 (Vulgata: quia ego sanctus sum), *tha wi ther komom* 426: 23, *swa som thu thina nadher mik tedhe* 194: 12 (Vulgata: misericordiam tuam quam fecisti mecum), *iæmskyt som gudh nakath creatwr skapadhe* 36: 6, *swa at iosep thz hörir* 242: 9, *hwar twe ioseps sönir fore honum stodho* 258: 10, *som nw sakt war* 146: 4 (annars många gånger: *som nw war sakt*), *ær then ængin ther them raadha kan* 237: 32 (Vulgata: nec est qui edisserat), *hwaa thz ther lagdhe* 245: 24 (Vulgata: non est in nostra conscientia quis posuerit eam in marsupijs nostris).

Sammanfattning.

Avvikelserna från den normala ordföljden, enligt vilken verbet ej står senare än på andra plats, kunna icke, såsom skett, skäras över en kam. Betydelsefullt är, att exemplen i regel ha verbet sist i satsen. Slutställningstypen ger i stort sett intryck av att vara på frammarsch i äldre fornsvenskan. Detta framträder icke endast vid en jämförelse mellan VG I, VG II och VG II Add. utan även i övrigt. I relativt mindre utsträckning gör sig typen gällande i ÖG och DL, i större uti U, H, VM och särskilt SM, MELL och MEst. (Jfr Carl Larsson sid. 129 f.) — Diplomens korthet medger ej gärna en liknande jämförelse; emellertid må det framhållas, att typen spelar en ganska stor roll i de undersökta diplomerna (fram till 1350-talet) och således i ingen mån är främmande för detta litteraturområde. — I STb med dess säregna juridiska stil spelar slutställningstypen en betydande roll. — Även i våra äldsta religiösa texter är denna ordföljd företrädd med tillräckligt många exempel, för att det skall stå klart, att företeelsen utgjort en särskild typ. Men intressant är, att den sällan förekommer i MB I och ej särskilt rikligt i Bu, Bil.

Det är icke tillfredsställande att vid företeelsen i våra äldsta urkunder antaga tyskt (och latinskt) inflytande. Även om man nöjer sig med allmänna överbäganden, synes denna teori föga trolig. Och de konkreta exemplen visa i annan riktning. Ofrånkomligt torde

vara, att pronominalinscottet haft stor betydelse. Men denna förklaring täcker icke alla exemplen — endast treledade satser med personl. pron. som subjekt — och torde i sin hittills framställda form vara användbar endast vid (lag)formler, som stereotypa kvarstå från äldre tid, och i ett litteraturspråk, för vilket förlagor och äldre avfattningar spela en roll. Det måste därför antagas, att slutställningen känts som ett karakteristikum och som följd härav kunnat bliva till en nyskapande faktor i språket med utgångspunkt i tvåledade satser utan utsatt subjekt. Detta torde ha blivit fallet på grund av anslutning till den språklag, som kräver, att verbet ställes sist i ett språkuttryck, vilket bildar ett samhörigt helt (Arkiv LI). Här inställer sig då den frågan, huruvida man måste antaga komplexkaraktär vid led + verb som utgångspunkt. Förhållandena i VG I tala i viss mån därför; enligt fallen i Äldre gulatinglagen skulle det icke vara nödvändigt; övriga svenska lagar befinna sig, synes det, redan på ett framskridet stadium. Allmänna överbäganden föra till följande slutsats. Den snabba utbredningen till mångledade satser och till satser med annat subjekt än personligt pronomen talar för att vi kunna anse bisatserna ha framträtt som innehållskomplexer, oavsett om led och verb stått i närmare förbindelse med varandra. Emellertid synes dock karaktären hos sammanställningen led + verb ha spelat en roll. Detta anser jag framgå av den relativa slutställningen och dess utväxter. Av särskild betydelse är följande synpunkt. Företeelsen måste betraktas som litterär; den torde haft svårt att finna utbredning i talspråket, emedan så fasta ordföljdsregler där utbildats, att de förkvävt tendensen. I litteraturspråket har den kunnat göra sig gällande som följd av viss stilprägling: motsättningen mellan äldre och yngre språk, mellan skrift och tal. Motsatsen mellan det talspråkliga subj. + verb + led och ett skriftspråkligt (subj. +) led + verb torde ofta ha varit starkt framträdande, mest vid uttryck, vilka innebära en intimare begreppsförknippning, vilka äro fastare präglade, t. ex. genom stereotypi, eller vilka av annan anledning känts särpräglade i jämförelse med talspråkets uttryckssätt.

Det utländska inflytandet, som man velat tillmäta en så avgörande betydelse, har enligt min mening vid denna ordföljdsföreteelse endast varit en understödjande faktor, vilken med tiden gjort sig gällande i litteratur, som mera direkt stått under utländsk påverkan. Att i dylika fall bestämma graden av främmande inflytande, är givetvis synner-

ligen vanskligt, eftersom vi enligt min bedömning som grundval ha en inhemsk typ. Främmande påverkan torde ofta med större säkerhet kunna utläsas ur de verkligt oregelbundna satser, som man stundom finner utan möjlighet att anknyta till ursprungliga inhemska satstyper. Denna synpunkt har i viss utsträckning beaktats i denna avhandling, ehuru huvudsyftet varit att visa, att slutställningstypen är en till sitt ursprung inhemsk företeelse.

NAT. BECKMAN
Cod. Holm. B 59.

Då Vidhemsprästen står vid slutet av sin utförliga kyrkobalk på latin, nedskriver han en delvis svårläst rad, av vilken följande är fullt tydligt: *Amen dico uobis nisi habundavit justitia vestra*, fritt översatt »Amen, nu ha vi över nog av er juridik.» Jag nästan misstänker, att läsaren är benägen säga detsamma. Nog och övernog är talat om »Vår äldsta bok».

Att jag trott mig böra tillägga några ord, beror främst därpå, att E. Munksgaards förlag, som givit oss »Corpus codicum islandicorum», planlägger en motsvarande svensk serie och därvid vill ånyo utge vår äldsta codex. Då jag fått i uppdrag att utarbeta inledningen till denna edition och efter 30 år ånyo tog fram boken, visade det sig, att en och annan ny iakttagelse s. a. s. gjorde sig själv. Ibland torde iakttagelserna och av dem föranledda slutsatser behöva motiveras utförligare än som kan ske på det utrymme, som kan anvisas i en fotografisk upplaga. Och för övrigt: Den iakttagelse, som jag kan göra och kontrollera i dag, kan en annan gång vara utesluten emedan handskriften är evakuerad, om inte värre hänt än så.

Trots den Collin-Schlyterska handskriftsbeskrivningens monumentala förtjänster, blir ett och annat oklart. De högst förträffliga författarna ha ju närmast syftat till en redogörelse för de särskilda delarnas textkällor. Blott i andra hand ha de velat utreda dessa olika partiers inbördes förhållanden till varandra. Det har icke varit deras plan att låta hela vår codex berätta sin egen tillkomsthistoria. Det är en sådan uppgift vi här skola ställa oss, för att sedermera draga ett par slutsatser ur berättelsen.

Vi beteckna de olika partierna, resp. skrivarna, med av utgivarna använda bokstäver:

A = första handen, s. 1—86.

(B hör icke hit. Betecknar B 58)

C = (Liber Laurentii, quem scripsit) Lydekinus.

D = Vidhemsprästen Laurentius Diakn (resp. dennes anteckningar och avskrifter).

I motsats mot utgivarna ge vi särskilt tecken åt

Db = Johannitermunkens anteckningar (få och mindre viktiga).

Vid en sådan redogörelse, som den vi nu ämna ge, får man icke bortse från indelningen i lägg. I de partier, som ha regelbundna lägg på 8 blad (= 16 sidor) vartdera, borde man lätt kunna räkna ut, var gränserna gå. Varje läggs sista sida borde ha till nummer ett tal, delbart med 16, och den motsvarande siffran för bladnumreringen vara delbar med 8. Denna enkla ordning har Johan Bure, som skrivit de lättlästaste siffrorna (med sidräkning) en smula trasslat till. Dels har han räknat första bladets yttersida som 0, dels har han (efter något fubblande) beslutat sig för att medräkna det redan på hans tid ur första lägget utskurna bladet. På detta sätt kommer lägg 1 att sluta med s. 15, medan de med 16 delbara talen markera första sidan i nytt lägg.

I A finnes en detalj i läggindelningen, som har intresse. Lägg 5 har på s. 79 den påtagligen som avslutning avsedda frasen *Gæri hwemle pær sig wreþæn*. Därmed är ju själva lagen slut. Resten är sakligt att räkna som »additamenta». Det är möjligt, kanske troligt, att s. 1—79 avsetts att utgöra en bok för sig. Bland additamenten är naturligtvis Brynolfs stadga av 1281 det viktigaste. Terminus post quem är tydligen år 1281, kanske närmare bestämt juli månad det året, då stadgan tydligen är ett översatt synodalstatut vid prästmötet nämnda tid. Detta datum utgör strängt taget terminus post quem för det sista lägget. Någon nämnvärd tid därförut kan väl knappast huvudpartiet vara skrivet.

Då upplagan ger Lydekinuspartiet littera C och Vidhemsprästens bidrag littera D, är detta betingat av kronologiska skäl. Hand D börjar redan på sid. 86 och visar sig därmed (och även med andra anteckningar) vara yngre än A. Men D gör också tillägg på sista sidan av det för C iordninggjorda häftet s. 132. Tidsföljden A, C, D är därigenom fastställd.¹ Det tillägg, som Hand Db gjort s. 100 på av D för annat syfte reserverat utrymme, visar klart, att Db är den allra yngsta handen.

Om C är i korthet att säga, att för Lydekinus gjorts i ordning ett särskilt lägg. Detta har 8 blad, som måst beskåras hårt för att gå in

¹ Alltså icke enbart »på paleografiska skäl», som uppges Arkiv 28, s. 82.

i volymen. Visserligen är ett blad utskuret, men till ersättning ha sist i lägget två blad fastsyetts vid ett omvikt blad. »*Liber Laurentii, quem scripsit Lydekinus*» måste väl beteckna en bok, som skrivits av en Laurentius och renskrivits av Lydekinus. En viss osäkerhet vållas därav, att namnet Laurentii är »deletum» (C.-S.). Perfektparticipet är oegentligt, rättare vore ett »imperfectum de conatu». Kemikalier ha använts för att utplåna skriften, men namnet är fullt läsligt. Om det är det ursprungliga, som icke velat försvinna, eller ett på det otillräckligt rengjorda utrymmet nyinskrivet ord, vågar jag icke avgöra.

Något oegentligt säges i upplagan, att slutet av Lydekinushandskriften är fyllt med anteckningar »ur okända källor». En källa är synnerligen väl bekant. I par. 66 citeras en massa ställen i Gratians Dekretalsamling, och detta sker på sådant sätt, att skrivaren måste antagas själv ha haft tillgång till denna ytterst dyrbara bok och förutsett att hans läsare hade så med. Ett bibliotek, som hade dels en handskrift av VGL I, dels en av VGL II, dels Gratians dekretalsamling var nog en ganska sällsynt företeelse. Ett exemplar av Gratianus skulle finnas i stiftsstadens. Om det i stiftet fanns ännu ett, är nog tvivelaktigt.¹ Och boken gick knappast i handlån.

Det första intryck man får, då man läser om de olika händerna i B 59, är ju, att en bok bytt ägare ett par gånger och att olika ägare gjort helt tillfälliga anteckningar. En annan möjlighet, att de olika skrivarna arbetat under gemensam ledning, dyker senare upp i medvetandet, men den är kanske ändå den sannolikare.

Detta visar sig nog bäst, då man går över till D, som ju gjort de mest omfattande tilläggen. Till en början har Laurentius Diakn, liksom för övrigt i mindre utsträckning Lydekinus, gjort anteckningar i partiet A. I några fall kan man vara oviss om anteckningarnas ursprung. På åtskilliga ställen står enbart ordet *No(t)a*. Vid första påseendet kan man vara frestad fränkänna Vidhemsprästen dessa annotationer. De använda en präntad *H*-liknande *N*-typ, medan *Vhpr.* oftast brukar en mera kursivt betonad typ, lik upp- och nedvänt *U*. Emellertid förekommer den *H*-liknande typen ibland, t. ex. s. 89, 91, 109 f., där i ordet *Nu* båda typerna växla.² Något system för valet

¹ Om bokens höga pris se Ark. 28, s. 85.

² Som bekant är det den *H*-liknande *N*-typen, som gjort källornas *Nerthus* till *Hertha*.

av ställen, som markeras såsom värda uppmärksamhet är här icke lätt att finna. Dock finnes ett fall av intresse. 40 läses: *No(t)a usq(ue) ad rætlöso balk*. Den bestämmelse, som närmast avses, är den som, med tillmötesgående av ett krav från påven, stadgar vallfärd till Rom som straff för vissa svåra brott.¹

De nya lagtexter, som på olika ställen införts i marginalen till A, äro tryckta i upplagan. Detta är däremot icke fallet med de randanteckningar, som avse att göra A-partiet lättare att använda som uppslagsbok. De ha emellertid stort intresse, kanske mindre för sitt innehåll eller sitt språk än för sin placering. De äro nämligen starkt koncentrerade kring Jordabalken. Att en andlig haft så stort intresse för dessa i bokstavlig mening jordiska ting, är påfallande. Och en vanlig kaplan i Vidhem har nog inte haft särskilt stora fastighetsaffärer att sköta. Detta hade däremot stiftsstyrelsen, som helt enkelt var förvaltare av det största fastighetskomplex, som fanns i landskapet.

Det har tydligen legat Laurentius Diakn om hjärtat att så litet som möjligt misspyda den handskrift han hade framför sig. Och denna tanke har han haft i fortsättningen, icke så mycket vid inskrivande av ett lagrum på sista sidan av A:s parti som då han skrev på de följande sidorna. Men tanken har uppgivits, då arbetet fortgått. Handstilen blir ganska vardaglig. Att arbetet följt en viss plan, är uppenbart. Visserligen har smutsbladet vid slutet av A:s sjätte lägg använts för de tillfälliga notiserna om Vidhem, men detta får icke dölja planen i övrigt. Att den direkta fortsättningen på Landamäre, redogörelsen för allmänningar samt ingalunda minst domarereglerna äga organiskt sammanhang med bokens huvuduppgift är ju klart. »Landamäre» är en direkt fortsättning på stycket om Danaholmen. Och Vidhemsnotiserna äro kanske skolexempel på »byarbygning».

Det följande lägget börjar med de små krönikorna över lagmän, konungar och biskopar, alla sedda, som vi snart skola visa, ur juristens synpunkt. Ett par andra tillägg ur lagens nya redaktion följa, och så komma allra sist de två kungliga förordningar, som inleda ett nytt

¹ Man observerar formen *rætlöso*. I VGL I har denna orimligt placerade rubrik den språkvidriga formen *rætlösce*. Att denna avtrycktes bokstavsriktigt i VGL I, kan icke klandras. Men då skrivaren i B 58 uteslöt den meningslösa rubriken, gällde det att få en ersättning. Upplagan hämtar formen ur B 59. Då emellertid Lydekinus (Uppl. s. 261) har den språkriktiga formen *rætlöso*, vilken antagligen hämtats ur en annan handskrift av VGL II, borde givetvis denna form ha använts där.

skede i rättsutvecklingen, rikslagstiftningens skede. Och därmed kunde boken ha varit slut. Men nu infogades det häfte, som gjorts i ordning för Lydekinus, och på dettas sista sida tillfogades ännu ett stadgande ur en handskrift av lagens yngre redaktion. Sist av allt kommer den latinska bearbetningen av kyrkobalken + ett par småting. Volymen har på detta sätt kommit att ge en ganska fullständig bild av rättsutvecklingen i landskapet under ett århundrade från Lagman Eskils tid c. 1225, till 1325, några år efter Biskop Brynolfs död. Att detta skulle varit en frukt av tillfälliga ägares amatörintressen, är väl uteslutet. Allt hänvisar på den centrala myndighet, som hade till uppgift att styra stiftet och som vid tiden för Brynolfs val inom sin krets räknade med säkerhet två söner av Lagman Algot, Brynolf själv och hans broder Petrus Legiferi¹ (= Petrus Algoti) samt troligen ännu en, Nicolaus Algoti.

Man kan mot mitt antagande, att B 59 tillkommit under ledning av någon ämbetsman vid stiftsstyrelsen svara med en fråga: Skulle verkligen stiftsstyrelsen ha nöjt sig med att förse den äldre lagboken med tillägg och rättelser, borde den icke ha skaffat sig ett exemplar av den nya lagen? Härpå vill jag svara: Stiftsstyrelsen kunde gott ha användning för två lagböcker.

Ett par små tillägg till upplagans handskriftsbeskrivning äro att göra. Efter s. 107 är ett blad bortskuret, troligen redan vid volymens färdigställande. En liten remsa är kvar med fullt läsliga ord på första sidan. Andra sidan tyckes ha varit tom. Att avgöra, var texten hör hemma, är icke möjligt. I de medtagna textpartierna saknas ingenting.

Intressantare är tillägget på sid. 149. Där möter ett litet epigram, som är så pass märkligt, att det synes böra meddelas. Det lyder:

Dum mea me mat(er) grauido gestaret in aluo
 Quid pareret fertur consuluisse deos
 Pheb(us) ait puer est. mars. femina. iuno neutru(m)²
 Et cu(m) sim nat(us) ermafroditus eram.
 Querenti let(um) dea sic ait occidit (läs: occidet) armis
 Mars cruce. Pheb(us) aqua. sors q(ue)q(ue) rata fuit
 Arbor obumbrat aquas. ascendo labit(ur) ensis

¹ I Diplomatariet kallar mannen sig »legifer». Detta är oriktigt, såsom Prof. B. Boethius uppvisade vid granskningen av min artikel Algotssönerna i Biografiskt lexikon.

² Med siffror ändrat till iuno mars, femina som är metriskt omöjligt.

Quem tuleram mec(um) (läs casum). labor q(ue) ipse super
 Pes hesit ramis. cap(ut) madit (läs: incidit?) amne tulitque
 Femina mas neutru(m). flumina cela crucem.

Dikten verkar en smula Ovidius och äger onekligen en viss flykt. Min vän Rektor Carl Lindsten hade väderkorn nog att upptäcka, att den finnes i Rieses *Anthologia latina* I. 2: 265.¹ Den har diskuterats i litteraturen bl. a. av Lessing. Traube har i *Abhandlungen der Bayerischen Akademie* I. 19: 317 ff. visat, att den härrör från en Ovidiusimitator Matheus av Vendome, som skrev på 1100-talet. För oss har den närmast intresse som bevis på pariserstudiernas inverkan på vårt prästerskap. Snarast är den väl en pessimistisk betraktelse över celibatet, som gör prästen till ett neutrum. Några av »barbarismerna» kunna förklaras genom att dikten skrivits ur minnet. Efter denna eskapad följer »recta confessio», avtryckt i Reuterdahls kyrkohistoria III. 2: 559.

De glosor och bibelgåtor, som möta vid volymens slut, äro väl en reflex av arbete i skolan. De äro tryckta i upplagans inledning, mera fullständigt lästa i Lorensens »Gammeldanske Gloser i Smaaestykker», (Samfund til Udgivelse af gammel Nordisk Litteratur 1884, s. 66f.). Det obegripliga *nattrokær* bör läsas *matrokær*. Detta ord möter i Cod. Ups. C 20 som översättning till *Creagra*.

Jag vågar nästan tro, att läsaren skall ge mig rätt i att ett arbete, som det i B 59 föreliggande icke kan vara slumpens verk. Det förutsätter en ordnande hand, och denna har uppenbarligen varit »Vidhemsprästens». Att den ordnande handen icke nödvändigt tillhört samme man som den ordnande anden, är ju klart. Laurentius kan ha handlat efter anvisningar av en överordnad. Min identifikation bestrides nu av Ivar Lindquist i den högingressanta skriften Västgötalagens litterära bilagor. Lindquist synes vilja göra Laurentius Diakn icke till en ung präst, som arbetade för sin karriär, utan helt enkelt till en halvlärd klockare i en liten församling, vilken hade skyldigheter mot byn, vilka prästen var befriad från. Och han tillägger en smula förhastat: »Biskopens diakn kallades för resten ärkedjäkne». Det skulle nog varit en ganska märklig klockare, som haft denna rika tillgång till lagsamlingar, kungliga brev och latinska dikter. Troligen har specimensbrådskan här i slutet av boken spelat Lindquist ett litet

¹ Rent språkliga, icke meningsstörande avvikelser rättas icke här ovan.

spratt. Ty i *Byarbygning* skall prästen vara i bondelag, och Laurentius talar själv om för oss, att i sådana ting skall han mot vanliga regler dömas av lekmän. Och ärkedjäknen var absolut icke, såsom Lindquist i ett hastigt ögonblick skrivit ned, biskopens »diakn», hans handsekreterare. Detaljerna skall jag inte gå in på här, då de äro utredda i Lundqvists grundliga avhandling om domkapitlet. I korthet vare nog att säga, att ärkedjäknen och domprosten voro biskopens närmaste män och ställföreträdare. Deras inbördes ställning, som här icke intresserar, växlade på olika håll. I Västergötland hade domprosten Skara som prebende och en skatt »provastagipt» från hela landskapet. Ärkedjäknen åter hade Falköping som prebende och uppbar »faluskäppan», som likaledes utgick från hela landskapet. Att *djakne* in på 1900-talet i Västergötland betecknade skolpojke = prästämne på tidigt stadium, är väl mera vägledande än att i Danmark *Degn* betyder klockare.¹ Något tidigare fanns ett ordspråk »Strunt till djakne, som inte ämnar bli biskop.» Vårt *djakne* motsvaras i Danmark av *Pebling* (östgötalagens *pæplingær*).

Alldeles bestämt kunna vi avböja tanken, att »Vidhemsprästen» skulle ha dött som prästbiträde i Laske-Vedum. Däremot är det fullt möjligt, att det var han, som passerade graderna i Domkapitlet, blev kyrkoherde i Berg, konungens »kaplan»² och till sist biskop i Skara kort före sin död 1356.

En annan av mig uttalad mening, som bestrides av I. Lindquist, är den, att de tre krönikorna, lagmans-, kunga- och biskopskrönikan i Cod. B 59 reflektera lagmannens, icke prästens synpunkter. Lindquist granskar (s. 52) mina skäl ett för ett. Jag har till en början framhållit, att ordningen med biskopen sist från kyrklig synpunkt förefaller underlig. Mycket riktigt framhåller Lindquist, att detta kan bero dels på författaren, dels på en förmedlare, dels på avskrivaren. Avskrivaren kan väl ändå uteslutas, ty vare sig Laurentius var en ung präst eller en djakne, så fanns väl ingen anledning för honom att degradera biskoparna. Den okände förmedlaren är väl ett rent teoretiskt alternativ och så återstår nästan bara författaren. I förbigå-

¹ Se Arkiv 28: 88. Att äldre »djäknar» ännu på 1880-talet kunde få »venia concionandi», belyser i sin mån kontinuiteten.

² Se Diplomatarium Norvegicum VII: 246, där på kungens begäran påven bifaller hans befordran. — En annan kompilator, den som framställt förlägget till »Själinna Tröst», identifieras av I. Thorén »Stud. över Själens Tröst» med Västerås-biskopen Olavus Gunnari.

ende erinrar jag om att avskrivaren tydligen arbetat mycket mekaniskt. Han har visserligen ämnat fullfölja serierna till helgonbiskopen, resp. dennes fader, men icke fullföljt avsikten.

Att tvista med en sådan auktoritet som Prof. Bolin om numismatiska ting faller mig icke in. Men vilken orsak växlingen mellan olika myntsorter än må ha, så kvarstår faktum, att dels »vita» dels svarta (»blå») penningar cirkulerat. Yrkandet, att en skatt, som lekmännen betala till kyrkan, skall kunna utgå i det sämre myntet, är väl ändå rimligare i lekmännens än i klerkens mun.

Allt detta är emellertid underordnade saker. Men den juridiska grundsynen är tydlig. Det är icke fråga om klichéerna »rex justus» och »rex iniquus». Det är fråga om olika nyanser, som icke direkt äro moraliska eller omoraliska. Visserligen prisas den gode biskop Bengt, men mest för sitt arbete med jordiska ting, särskilt kyrkans riktande. Långt större personlig gripenhet präglar lovorden över två lagmän, Karle och Eskil. De ha helt författarens hjärta. Och lagmanssynpunkten fasthålls i de andra krönikorna.

Som exempel skall jag ta en kung och en biskop. Om Inge den äldre veta vi ur isländska källor, att han visade sig trogen kristendomen vid Uppsalablotet och att han hade en stor militär framgång mot den norske kungen. Intet av detta beröres med ett ord av förf., som nöjer sig med att framhålla, att Inge respekterade de särskilda landskapens lag. Detta var för förf. den stora kungadygden, liksom den stora oarten var att som Ragvald trotsa denna. Talet om Inges manliga väsen kan ju ha motiverats med minnen från hans uppträdande i kriget, men detta är icke nödvändigt.

Som exempel ur biskopskrönikan lämpar sig Biskop Bengt d. y. Denne skildras som personligen osympatisk, och han klandras för att han förlösat biskopsstolens egendom i krig. Förmodligen har han deltagit i tronstriderna, snarast på den sida, som icke hade förf:s sympati. Ur kyrklig synpunkt fanns åtskilligt mer att säga om Bengt d. y. Han nämnes som konungens kanslär i ett diplom av c. 1225. Han lyckades få påvens tillåtelse att organisera ett domkapitel i Skara. Och han lyckades få hemprovinsens folk att acceptera påvens kraf på vallfärd till Rom som straff för vissa svåra brott. Det är detta stadgande, som Vidhemsprästen försett med ett »Nota», jfr ovan. Slutligen åtnjöt Bengt det anseende i Rom, att han fick uppdrag som en bland dem, som skulle utforska förhållandena med avseende på

den norske kung Håkons utomäktenskapliga börd. Att en trogen kyrkans tjänare, som skrev något årtionde efter biskopens död, skulle ha förbigått allt detta med tystnad, förefaller ytterst osannolikt. Det kan tilläggas, att den högt prisade Bengt den äldre från kyrklig synpunkt snarast var »electus». Han kallas så på en gravsten och har tydligen icke varit vigd av påven, kanske valts av en riktning, som hyllade en av motpåvarna c. 1160.

Vill man karakterisera förf:s inställning till kungarna, så framträder en viss lokalpatriotisk benägenhet att prisa Stenkils västgötska dynasti. Annars säges gärna något gott om varje kung. Levnadshändelserna beröras lätt, mest ges då något knyter sig till en bråd död eller till någon lokal tradition. Att kyrkans utveckling från intet till betydande maktställning icke fördolts, är ju klart. Att så göra skulle förutsatt en mycket fast vilja. Men oavsett personliga omdömen är det nästan blott kyrkans växande förmögenhet, som väckt livligare intresse. Slutligen talar för min teori två av Lindquists egna iakttagelser: tillvaron av en specifik (enligt L. versifierad) lagmanstradition och frånvaron (på ett intressant undantag när) av »lärd», latiniserande prosastil.

Vad lagmanskrönikan beträffar, så är jag i hög grad tilltalad av tanken på ett »Västgöta lagmanskväde». Försöken att rekonstruera detta äro intressanta, ofta åtminstone bestickande. Allvarliga tvivel hyser jag om *Biarka Mepalby*. Namn av denna typ, typen *Laske-Vedum* för att ta ett i vårt sammanhang närliggande exempel, äro väl tillkomna på en tid, då förbättrade kommunikationer oftare framkallade situationer, där exempelvis *Kinne-Vedum* och *Laske-Vedum* på samma gång voro aktuella för den talande. Skall formen försvaras, får man antaga, att *mepalby* ännu var appellativ och betecknade centrum i Bjarke härad.

Tanken på ett kväde har av mig framkastats i »Ur vår äldsta bok» och avsett särskilt partiet om Karle av Edsvära. Det är möjligt, att »Edsväradynastien» fanns kvar ännu på Biskop Brynolfs tid. Brynolfs farfar hette veterligen Brynolf. Han är antagligen identisk med Brynolf Stallare i Diplomet nr 216. Och det är rätt troligt, fast icke bevisligt, att hans far var lagman Algot II. Lagmanstraditionen kunde på detta sätt också vara en släkttradition.

Emellertid föreligger det anmärkningsvärda faktum, att just det ställe, där både Lindquist och jag tyckt oss spåra poesi av nordisk

typ och särskilt stark känsla, möter en mycket markerad latinism, kanske mer än en. Det gäller hela slutpartiet i stycket om Karle av Edsvära, som lyder: *ok land sith fore ondom mannum frælsædhi han. ok vdömum. hwaðæn af war han saghpær mæd myldri hyggiu laghæ styræri. ok þy war han saghdær kucemilikæ fadþir at fostærlandi.*

En sådan anhopning av predikatsbestämningar före predikatet som den vi här möta i början, är alldeles osvensk. Till och med en sådan konstruktion som eng. *Then out it came* tar emot. Om man tänker sig satsen såsom en primitiv översättning av den typ, som vi i skolan brukade ge efter ordern »plocka orden», tag dem ett och ett i oförändrad ordning, så skulle man kunna konstruera en grundtext ungefär så: **patriam suam a malis hominibus liberabat, et novis (inauditis) maleficiis.* Jag gissar, att detta kunde passera som hjälpligt medeltidslatin.¹ Den följande satsen har han byggt med den i latinet omtyckta men för svenskan ganska främmande »relativa anknytningen». Konstruktionens främlingskap framträder särskilt starkt därigenom, att förf. givit relativsatsen huvudsatsens omvända ordföljd. Den följande satsen har byggts som huvudsats. Jag gissar, att de två varit sammanförda till en, så att den förra satsen ger subjektet, den senare predikativet. *Hyggiu* står i en ovanlig betydelse, som jag tolkar i anslutning till den västgötska betydelsen av verbet *huga* (med öppet *u*), som är minnas, komma i håg. Satsen skulle då ha lytt: **Unde piæ memoriae legis administrator apte dictus est pater patriæ.* Den från Ciceros historia välkända frasen komme på detta sätt i en passande omgivning. Som auktor finge man tänka sig en andlig, som t. ex. haft att tala vid den store lagmannens grav. Det kan synas vara ett djärvt antagande, att familjen skulle låtit uppteckna orden, kanske rista dem på en gravhäll. Men det synes ännu svårare att tro, att så starkt känslomättade ord skrivits exempelvis 100 år efter Karles död.

Min hypotes kanske något komplicerar problemet, men även om ett parti går tillbaka på latinskt original, så behöver detta icke utesluta möjligheten att övriga delar, och kanske även denna gått tillbaka på en fornvästgötsk dikt, vars regler komma det »fornnordiska»(!) mycket nära.

»Vår äldsta bok» har ingalunda förlorat i intresse genom att granskas på nytt ur delvis nya synpunkter.

¹ Jfr Sjunde bönen i Fader vår, Mt 6, Vulgata.

NAT. BECKMAN

En smula språkstatistik.

Allt sedan jag för närmare 15 år sedan i detta arkiv skrev ett par uppsatser om »Statistiken såsom språkvetenskaplig metod»,¹ har det lekt mig i hågen att framlägga en liten serie exempel på metodens användning. Visserligen kunde detta i viss mån förefalla överflödigt, då metoder av antydd art i ganska stor utsträckning kommit till användning, kanske mest i de finländska kretsar, mot vilka jag förhöll mig polemiskt. En rad finländska författare, främst H. Pipping men även hans lärjungar, t. ex. Hollméus och Panelius ha använt matematisk statistik, till och med i något lärdare gestaltning än jag yrkat på. Dessa avse närmast ljudhistoriska frågor liksom mitt eget lilla bidrag till Erikskrönikans rimteknik.² För syntaktiska problem har metoden använts av Carl Larsson i hans »Ordföljdsstudier».

Emellertid trodde jag, att en sammanställning av några hithörande undersökningar skulle kunna ha ett visst värde både i och för sig och för att öka intresset för det statistiska betraktelsesättet. Men för att tjäna det senare syftet skulle fordras två ting: dels skulle problemen kunna behandlas efter relativt enkla metoder och med icke allt för kolossalt material (stickprov), dels måste resultaten ha en icke allt för snävt begränsad räckvidd. Den uppblussande metriska diskussionen tycktes mig ge ett uppslag. Ett par problem ur denna må tagas som exempel.

¹ Arkiv, 43, 245 ff. med följdskrift Därs. 45, s. 216 ff.

² Arkiv 44, 219 ff. Med en detalj rättelse refererat i »Metoder i nordisk språkhistoria» (GHÅ 1941, IV, s. 33). Hollméus, Studier över allitterationen i Eddan, Panelius, Ändelsevokalerna i Upplandslagen. — Min kritik riktades närmast mot B. Sjöros, som trodde sig kunna med material på några få sidor bestämma olika författare i olika delar av Västgötalagens kyrkobalk. Medan Sjöros' finlandssvenska landsmän accepterat den statistiska metodens krav, bygger I. Lindquist djärva kombinationer på Sjöros resultat. (Oläst läst, s. 12.)

I. Är den jambiska och trokaiska versen naturlig för svenskt språk?

Ett bland Risbergs värdefulla uppslag är, att han uppställt rubrikens fråga och sökt besvara den med statistik. Då både jamben och trokén innehålla en stark och en svag stavelse, förutsätter naturligtvis deras utsträckta — under vissa tider dominerande — användning, att »långa» och »korta», betonade och obetonade stavelser ha ungefär samma frekvens. Fyra alexandriner med normal fördelning av manligt och kvinnligt slut innehålla jämnt 50 stavelser. Av dessa stå 24 i höjning och 26 i sänkning, alltså resp. 48 och 52 procent, här med en liten övertikt för de svagare stavelserna. Ta vi åter trokaiska verser av den typ, som möter i Fänrikens marknadsminne eller i Atterboms

Härold för den unga flora / niger blygt min knopp för dig,

så få vi i varje vers, resp. varje verspar, 8 stavelser i höjning och 7 i sänkning. Räknat i procent blir det 53 starkare mot 47 svagare. Ta vi åter versen i Sven Dufva eller Molnets broder, så få vi precis 50 % av vardera slaget.

Hur stämmer nu detta med proportionen i prosaiskt tal? För att få svar på denna fråga har Risberg¹ genomgått en följd av 200 stavelser hos (vardera av) tre författare, Esaias Tegnér d. y., Strindberg och de Geer. Han har funnit följande frekvenser, som jag översätter till statistiskt språk:

$$\text{Tegnér } 63 : 200 = 31,5 \pm 3,2 \%$$

$$\text{Strindberg } 55 : 200 = 27,5 \pm 3,1 \%$$

$$\text{De Geer } 48 : 200 = 24 \pm 3,0 \%$$

Risberg antyder med lätt hand möjligheten, att en viss stilskillnad mellan de tre författarna skulle kunna spåras i dessa siffror. Ser man emellertid på de med \pm antydda »standardavvikelserna», så visar det sig, att områdena komma varandra mycket nära. Säkrare är att slå samman de tre siffserierna till en, vilket ger följande resultat:

$$\text{Alla tre: } 166 : 600 = 27,7 \pm 1,8 \%$$

Siffrornas innebörd är följande: Den första kräver ju ingen förklaring, den är uppkommen genom en enkel division med resultatet i decimalbråk, multiplicerat med 100 för att ge procenttal. Med så

¹ Nysvenska studier 13: 102.

pass litet material måste man räkna med ett medelfel, en standardavvikelse, på ett par procent.¹ Det kan från början sägas sannolikt, att för ett mycket stort material prosa av E. Tegnér d. y. frekvensen av betonade stavelser skulle stanna mellan gränserna 28,3 och 34,7. Det ena är tydligen något mindre, det andra något mer än en tredjedel (33 %), i varje fall långt ifrån en halv (50 %). För en större prosaproduktion, som omfattade alla tre med deras likar borde det stanna vid 25,9 och 29,5 %. Sannolikheten, risken, för att siffrorna skulle komma att avvika mera, är ungefär 1 på 3,0=33 %. Man kan »hålla» 2 mot 1 på att rätta siffran ligger mellan gränserna. Men risken minskas hastigt vid ökning av avståndet, redan tredubbla avståndet, alltså för »alla tre» upp till 33,1 eller ned till 22,3 % är praktiskt taget omöjligt.

Så vitt man kan se av denna analys, har Risberg fått rätt i att för hans begränsade uppgift har det lilla materialet visat sig tillräckligt. Då frågan blott gäller valet mellan jamb—troké eller anapest—daktyl, så har man att räkna med valet mellan 1 : 3 (33 %) eller 1 : 2 (50 %). Och det valet är fullständigt klart.

Då jag rådförde mig med en statistiker av facket om en detalj i min teknik, fick jag en fråga, som överraskade och glädde mig.² Den lydde så: Det vore av intresse att veta, hur den citerade forskaren behandlat mellanformerna. Att frågan överraskade och glädde mig, berodde på erfarenheten, att volymer skrivs av fackmän under den förutsättningen, att en stavelse är antingen betonad (»lång») eller obetonad (»kort»), tertium non datur, och så kommer en utomstående och frågar efter de mellanformer, som äro så viktiga och så förbisedda. Mitt svar kunde bli tillfredsställande. Den viktigaste mellanformen,

¹ Medelfelet beräknas vid enkla problem lättast i absoluta tal. Dess formel är då, om två tal a och b utfylla hela summan, ($n = a + b$) och M betyder medelfelet

$$M = \sqrt{\frac{ab}{a+b}} = \sqrt{\frac{ab}{n}}$$

Om p är procenttalet för a, så blir $1 - p$ procenttalet för b. Medelfelet m i procent = $\frac{M}{n}$ fås ur formeln

$$m = \sqrt{\frac{p(1-p)}{n}}$$

² Om vissa allmänna riktlinjer ha älskvärda anvisningar lämnats av framlidna professorerna Charlier och Wicksell samt nu senare av prof. Quensel och Wold.

den starka bitonen i sammansättningar, behandlar Risberg icke såsom genomgående »lång». Han låter den vara svagt versbetonad i vissa omgivningar och starkt versbetonad i andra. *Aftonvarden* i »Älgskyttarna» får sålunda (i överensstämmelse med Risbergs allmänna teori) gälla som två trokéer, 3'02'0. Men lika felfritt fungerar den (i strid mot Risbergs teori) som sänkning (»kort»), då den står mellan starka stavelser, t. ex. *Lövskog doftar*. Risberg har följt de regler, som gällde, då jamben hade sin största högkonjunktur. Det var den tiden, då man teoretiskt icke kunde komma tillrätta med en sådan vers som

en bullrande' kristall på pärlesanden rinner,

vilken undsluppit själve Creutz och där den svagt bitoniga stavelsen i *bullrande* (301') får uppbära ett taktslag. Denna frihet, som infördes av generationen efter Creutz, skulle, om den tagits med i räkningen, ha avsevärt förbättrat jambens ställning. Om den skulle gjort den till ett fullt naturligt uttrycksmedel för en ohämmad svensk diktning, skall jag icke här inlåta mig på.

Jag skall blott fästa mig vid två ting i den Risbergska statistiken.

För att vid val mellan tvåstaviga och trestaviga takter valet skall kunna falla på det förra, bör fordras, att den naturliga frekvensen ligger närmare 0,50 än 0,33, alltså över 0,41. Vi ha redan sett, att den sannolikt ligger mellan 25,9 och 29,5. Att komma till 40-talet är tydligen alldeles hopplöst. Ty väl att märka: Den tredjedels sannolikhet, som fanns för att det rätta värdet skulle falla utanför de angivna gränserna, innefattar inte bara avvikelser uppåt utan även avvikelser nedåt. Sannolikheten för ett värde över 29,5 stannar ungefär vid en sjättedel (0,17). Vi kunna hålla 5 mot 1 på att vår övre gräns icke överskrides. Möjligheten att nå upp till frekvensen 0,41 blir sålunda ännu mindre.

Hur hårt trycket i själva verket var, har nog förut varit påpekat men belyses av statistiken. Om Camilla äger en sak, så kan denna icke kallas *hennes*. Då detta, som oftast är fallet, saknar huvudton, så är det portförbudet och ersättes faktiskt av det kanslispråksmässiga *dess*. Verbet *älska*, som ju är ganska outhärligt i berättelsen om en kärlekssaga, kan icke använda formerna *älskande* och *älskade*. Och deras heta kärlek kan icke kallas *flammande* utan måste heta *flammig*, vilket väl är ganska opoetiskt.

Men Risbergs statistik belyser också betydelsen av den metriska

reform, som i och genom Fröding införts i vår poesi. Det kunde, om det hade praktisk betydelse, kräva en särskild utredning, om icke rent av en fyrstavig takt vore det allra naturligaste för svensk vers. Men alldeles klart framgår av Risbergs siffror, att en växling mellan tre- och fyrstaviga takter bättre än de genomgående tvåstaviga lämnar utrymme för svenskt ordförråd. Att den metriska teorien så föga bidragit till Frödings reform, är beklagligt. I stället för att — enligt Tegnér's råd — ur stora skalders bästa dikter abstrahera sina metriska regler, ha väldiga och stundom högt kvalificerade krafter ägnat sig åt att undersöka, hur våra verser skola kunna anpassas till de Prokrustessängar, som ärvts från den romersk-grekiska metriken.

Sedan jag sålunda prövat Risbergs statistik med inre kriterier, har jag ansett mig böra bidraga med en liten smula egen statistik, tre à fyra timmars arbete. Jag har följt Risbergs allmänna plan, men utvidgat den en liten smula. Jag har medtagit fyra författare: Kellgren, Tegnér, Geijer och Runeberg, sålunda fyra högt skattade verskonstnärer, och jag har låtit dem representeras av kända stycken litterär prosa, Kellgren av Företalet till Fredmans epistlar, Tegnér av jubelfesttalet 1817, Geijer av inledning till Svea rikets hävder och Runeberg av »I Saarijärvi». Jag har av vardera tagit 250 stavelser, sålunda i allt 1000 stavelser. Geijer från »Det är för att förstå ett folk», Runeberg från »Bland de orter», övriga från början. Ord sådana som *utgiva* (320) ha förbigåtts men skulle om de medtagits icke ha nämnvärt eller ens märkbart förskjutit proportionerna.

Resultatet (lätt avrundat) blev:

$$\text{Kellgren: } 83 : 250 = 33,2 \pm 3 \%$$

$$\text{Tegnér: } 91 : 250 = 36,4 \pm 3 \%$$

$$\text{Geijer: } 77 : 250 = 30,8 \pm 3 \%$$

$$\text{Runeberg: } 90 : 250 = 36,0 \pm 3 \%$$

$$\text{Samtliga: } 341 : 1000 = 34,1 \pm 1,5 \%$$

Risbergs resultat tyckes stå fast, och proportionen mellan starka och samtliga stavelser i hans mening kommer mycket nära 1 : 3.

II. Den s. k. »koriamben».

I dikter, som skrivits på jambisk vers, händer som bekant emellanåt, att den första stavelsen är stark och vid naturlig läsning starkare än den andra. Vid sedvanlig beteckning med raka och krokiga streck

får man sålunda i början en figur — ∪. Detta ser ut som en troké, även kallad koré, och den danske metrikern von der Recke har givit figuren namnet »koriamb». För min del har jag icke använt namnet, då jag anser, att figuren för örat börjar med något annat än en troké, men då olika meningar råda om versens ljud, må här inom citations-tecken kunna som neutral term användas ett ord, som betecknar den grafiska beteckningens av alla erkända utseende.

»Koriamben» ter sig ju som en avvikelse från det regelbundna jambiska schemat, och då vi veta att Creutz var en av tidens metriska teori bunden, mycket sorgfällig diktare, så kunna vi vänta, att han ytterst sparsamt använde en sådan figur. Men om Creutz velat undvika »koriamben», så har han icke lyckats. Redan i fjärde versen av *Atis* och *Camilla* möta vi ganska »upplivat»

Kom, liva upp min vers och mina sinnen rör,

Hur denna vers skall läsas, lider icke ringaste tvivel. I en sats som denna kan »den oäkta sammansättningen», den »särskilda förbindelsen» enligt Akademiens ordbok, få tryck endast vid bestämd motsatsbetoning, och en sådan är i detta fall icke tänkbar. Att söka tänka sig ett verb, som skulle ersätta *liva*, är hopplöst. Läsningen blir alltså:

Kom' liva upp' min vers'.

Den i stycket rådande taktlängden är, då man kommer till fjärde versen, redan klar. Versen kan skanderas strängt efter denna, vilket kan konstateras med metronom, om man har en sådan, eller nästan lika bra genom taktslagets utmärkande genom taktfasta steg, skandering i bokstavlig mening. *Kom, upp, vers*, inträffa exakt på rätta avstånd. Då metern är stigande, anser jag nämnda, som jag tror orubbliga faktum, leda till en analys: enstavig takt + anapest. Med *mina* går det något sämre, vilket skalden säkerligen resonerat bort genom att tänka sig ordet som fristående.

Hur sådana verser tedde sig för tidens teori, veta vi. I femte sången möter versen

Nej de fördömdas kval ej mot min plåga hinner.¹

Denna är, yttrar skaldens vän Gyllenborg (1798): »lika förstörd ur sin vanliga ordning som hans (*Atis*) sinnen.» Visserligen ha vi här

¹ Lättast tillgänglig hos Sylwan, *Den sv. versen* II: 32.

»koriamb» både i versens början och efter mittpausen, men knappast gör den på ett oförvillat omdöme intrycket av förstörd rytm.¹ Hur det tedde sig för skalden själv bör kunna prövas statistiskt. Jag måste då begränsa mig till »koriamber» i versens början. Detta är deras vanligaste plats, fast icke den enda. Jag har räknat de 300 första verserna i »Atis och Camilla». Det gav

Atis och Camilla: $11 : 300 = 3,7 \pm 1,1 \%$.

Tydiligen har Creutz icke favoriserat denna figur, vilket icke är överraskande. Men siffrorna äro ändå alldeles för stora för att medge teorien om koriamben såsom en alldeles abnorm företeelse. Så ofta som i var 27:de vers får väl icke skalden låta känslan spränga rytmen.

Vi gå härifrån till två dikter av Kellgren från den tid, då denne frigjort sig från det slaviska beroendet av fransk-klassicitetens regler. Vi välja Nya skapelsen och Till Kristina. Resultatet blir:

Nya skapelsen $8 : 96 = 8,3 \pm 2,7 \%$.

Till Kristina $19 : 154 = 12,4 \pm 2,6 \%$.

Det kan icke skada att ett ögonblick titta utanför Sveriges gränser. Jag har räknat på 300 vers i början av Miltons Paradise lost, skriven på blankvers. Resultatet blev:

Paradise lost: $47 : 300 = 16 \pm 2 \%$.

Likheten med Kellgren är tydlig. Här börjar var femte till var sjunde vers med »koriamb».

Jag går därifrån till Svea, alexandrinpartiet. Svea föreligger i två former. De ge:

Svea 1811: $23 : 170 = 13,5 \pm 2,6 \%$.

Svea 1812: $22 : 186 = 11,3 \pm 2,3 \%$.

Skillnaden är, som synes högst obetydlig. En bland rättelserna, som utbytt *Hör på naturens röst* mot *Naturen lede dig* beror veterligen på Adlerbeths anmärkning mot versens sakliga innehåll.

Slutligen ett par dikter av Runeberg. De ge:

Adlercreutz: $22 : 150 = 14,7 \pm 3,0$,

Döbeln: $28 : 250 = 11,2 \pm 2,0 \%$.

¹ Jfr hos Runeberg (Fänr. hälsning)

Än' kommer dag, än' är ej allt förbi.

Den vill, som bekant uttrycka Tigerstedts orubbliga lugn.

Någon »symtomatisk» skillnad mellan de två dikterna föreligger tydligen icke. Vi slå därför tillsammans dem till en enhet.

Adlercreutz och Döbeln: $50 : 400 = 12,3 \pm 1,6 \%$.

Innan vi gå vidare, måste ett par ord sägas om mitt sätt att läsa.¹ En jambisk vers kan börja med stark stavelse på två sätt. Båda representeras i Kellgrens verspar:

*Död låg naturen för mitt öga,
djupt låg den för min känsla död.*

Den förra måste läsas 3'003'. Ingen, som kan läsa vers, lägger vikt på detta *låg*. Annorlunda är det med andra raden. Om vi jämföra *Där låg Ka'rl*, med *Där låg han*, så finna vi, att ett personligt pronomen här som ofta annars har mindre anspråk på betoning än ett syntaktiskt likställt substantiv. Detta är sakens syntaktiska sida. Men den har också en metrisk. För att kunna uppbära en följd av två svaga stavelser i sänkningen, måste höjningsstavelsen ha starkare ton än prepositionen *för* har. Läsningen blir alltså *Djupt låg den för 3 3' 0 1'*. En subjektiv, kanske objektiv, men då helt ringa förstärkning på andra stavelsen.

Vidare märkes, att i denna ställning ord av typen 320 läses annorlunda än ofta sker i hexameter. Sven Dufva höll måttet i längd och bredd. Ända sedan jag första gången c. 1877 läste Runebergs dikt om honom, har jag läst

Må'lfyllig var han frisk och sund.

En sådan vers räknar jag till de med »koriamb», resp. enstavig takt börjande. I övrigt har jag lämnat ur räkningen sådana, som enligt mitt sätt att se kunna läsas på mer än ett sätt.

Att dikter av akademisk typ intaga så pass stor plats, beror naturligtvis på att avvikelser från traditionell uppfattning få större vitsord, då man vet, att skalden varit metriskt renlärig.

Efter detta tillfogar jag ännu ett par exempel.

Tegnér's Epilog 1820: $17 : 250 = 6,8 \pm 1,6 \%$,

Dens. Akademisång 1836: $8 : 198 = 4,0 \pm 1,5 \%$.

¹ Sylwans läsning i radio liksom Kellgrens tonsättning i »Musikaliskt tidsfördriv» hade takten, *Du' som av skö'nhet . .*

Användningen är tydligen sparsam. Men så har dikten i stället synnerligen entydiga exempel. Vem kan läsa rent jambiskt, att Bellmans glädje låg

*Ej i' idyller, som han kring sig strött? Resp.
Blott bar'barit var en gång fosterländskt.*

Ur Runebergs Svartsjukans nätter har jag uträknat ett stycke i diktens början och ett i början av Fjärde natten. Det gav (försiktigt räknat):

Början: $16 : 250 = 6,4 \pm 1,6 \%$.

Fjärde natten: $12 : 250 = 4,8 \pm 1,4 \%$.

Det har sagts ganska underbara ting om verser av denna typ. Vi erinra om Gyllenborgs ovan anförda ord. Det har sagts, att vi finna dem i dikternas början, då föreställningen om diktens rytm icke stått klart för skalden, än mindre läsaren¹. Det har sagts, att de äro metriska fel, som vi överse med på grund av dikternas »skaldiska skönheter». Och det har bjudits på regler, att sådant som Tegnér's lystringsrop i början av Svea skall läsas »lugnt och svävande». Sylwan, som icke vågar gå så långt, gör gällande, att en stor skald har en särskild avsikt med sin avvikelse från regeln. Siffrorna visa, att alla dessa förklaringar måste förkastas. Snarare bero verserna icke på en bestämd avsikt utan helt enkelt därpå, att (vilket Sylwan också antyder) de undgått skaldens uppmärksamhet, tillfredsställt hans öra så, att han icke hunnit tänka på den importerade teori, som han antagligen omfattade men icke fick anledning tillämpa. De ha för skalderna varit fullt normala biformer till den jambiska versen, visserligen uppbärande en särskild karaktär, som gjorde dem mindre lämpliga i vissa sammanhang men också utmärkt lämpliga i andra, men de ha absolut icke gällt som några slags nödfallsräddningar.

¹ Med de »fallande alexandrinerna» i början av Svea kan man jämföra slutverserna i Tegnér's Avsked:

Dö på min tunga nu min första sång!

resp. i Runebergs Sandels:

Här skall han leva om ock där begraven.

De torde tåla att läsas högt.

EILERT EK WALL

Nýjamóða.

I Snorres Heimskringla læses följande:

Óláfr konungr hafði landvörn fyrir Englandi ok fór með herskipum fyrir land ok lagði upp í Nýjamóðu, — þar var fyrir þingmanna-lið —, ok átti þar orrostu, ok hafði Óláfr konungr sigr; svá segir Sigvatr skáld:

17. Vann ungr konungr Englum
ótraudr skarar rauðar,
endr kom brúnt á branda
blóð í Nýjamóðu;
nú hefk orrostur, austan,
ógnvalds níu talðar,
herr fell danskr, þars dorrurum
dreif mest at Áleifi.

Óláfr konungr fór þá víða um landit ok tók gjöld af mönnum, en herjafi at ǫðrum kosti. (Heimskringla, ed. Finnur Jónsson, København, 1893—1900, II, sid. 21 f.)

Nästan ordagrant lika är framställningen i den s. k. historiska Olafssagan, vilken numera anses vara ett tidigare arbete av Snorre. Däremot avvika den s. k. legendariska Olafssagan (ed. O. A. Johnsen, Kristiania 1922) och Fagrskinna, vilka ha nästan identisk text, tydligt visande på en gemensam källa. I Fagrskinna heter det kort och gott:

Niundu orrastu atte hann við Nya móðu oc sægir Sigvatr at hann barðez við Dane.

127. Nu hæfir orrostr austan
ognvalldr niu talldar
hær fell danskr þar er dorrurum
dreif mest at Olæfi. (Fagrskinna, ed. Finnur

Jónsson, København, 1902—3, sid. 142).

I den legendariska Olafssagan uppträder ortnamnet i den egendomliga formen (*við*) *Nyggju móðo* (sid. 13).

Framställningarna grunda sig tydligen på Sigvats strof ur den dikt som plägar kallas Vikingarvisur, och som enligt Finnur Jónsson författades 1014—15. Enligt denna dikt utkämpade Olav sin nionde strid, och den sista i England, i *Nýjamóðu*. *Nýjamóða* har aldrig identifierats. Gustav Storm (i översättningen av Heimskringla) gissar att en ort nära London åsyftas, men något skäl för förslaget gives icke.

Nýjamóða, som betyder »den nya floden» (fvn. *móða* 'älv'), bör rimligen vara en förnorskning av ett engelskt ortnamn. Nu saknas en motsvarighet till fvn. *móða* i engelskan (och så vitt mig bekant utanför Norge och Island), och det får förutsättas att *móða* har ersatt ett engelskt ord. Det sannolikaste synes mig vara att *móða* har substituerats för det ganska liknande angelsaxiska *mūða* 'flodmynning'. Det angelsaxiska namnet skulle då ha varit *Nīwamūða* 'den nya mynningen'. Jag finner nu att detta förslag i realiteten redan 1894 framställdes av Sophus Bugge i Bidrag til den ældste Skaldedigtnings Historie, sid. 32, där fvn. *móða* i engelska ortnamn (*Járnamóða*, tydligen Yarmouth, och *Nýjamóða*) föreslås vara av ags. *mūða* 'mynning'. Härledningen av *móða* från ags. *mūða* föreslås för övrigt av Bugge redan 1889 i Studier over de nordiske Gude- og Heltesagns Oprindelse, sid. 389. Den accepteras av Fischer i Lehnwörter des Altwestnordischen (Berlin 1909). Jag finner förklaringen sannolik trots Finnur Jónssons invändningar i Norsk-islandske kultur- og sprogforhold, sid. 68. Att ett älvnamn *Móða* eventuellt ingår i vissa norska ortnamn, utgör intet motbevis, då ett sådant älvnamn snarast är ett egennamn avlett av adj. *móðr*, med betydelsen 'den lugna floden'. Men frågan om härledningen av ordet *móða* är utan betydelse i detta sammanhang, då *Nýjamóða* lätt förklaras som folketymologisk omtydning av ett ags. *Nīwamūða*. En sådan har en utmärkt parallel i *Jarnamóða*,¹ som säkert är en ombildning av ett angelsaxiskt namn på *-mūða*.

Vare sig namnet egentligen betydde 'den nya floden' eller 'den nya

¹ *Jarnamóða* förekommer i Hákonar saga (ed. Vigfússon, London 1887) kap. 290: *kómu af hafi við Járna-móðu i Englandi*. En intressant form av namnet är *Iarnamóðir* (*hofn þa, er Iarnamóðir heitir*) Bærings saga, kap. X, sid. 92 (Fornsögur Sudrlanda, ed. Cederschiöld, Lund 1884), som uppvisar den i nordiska ortnamn vanliga pluralisformen.

mynningen', är förutsättningen för dess uppkomst att en flod har ändrat sitt lopp, ty på annat sätt kan knappt en ny flod eller flodmynning ha uppkommit i historisk tid. Att floder eller åar i England ha ändrat sitt lopp, är intet särskilt ovanligt, särskilt då de flyta genom träskmarker eller låg terräng. Antydningar om sådana ändringar finner man stundom i äldre namnformer som *ealdan Hilæ* 'gamla Hile' (redan 958), *vetus Ancoln* 'gamla Ancholme' (1200t.). Här åsyftas tydligen en äldre strömfåra av en å. Detsamma är förhållandet med ett namn som *Eldee* 'den gamla ån' (1225). Om dylika namn se min *English River-Names* (passim). I de anförda fallen är det fråga om en relativt obetydlig förändring, vilken icke har gällt flodens eller åns utlopp.

Avsevärda förändringar av floders utlopp, vilka ha kunnat giva anledning till uppkomsten av ett nytt namn, ha troligen varit ganska sällsynta, och ett namn *Niwamūða* har endast mera undantagsvis uppstått eller blivit bekant utanför det närmaste grannskapet. Ett känt fall, där en flods utlopp har flyttats en lång sträcka, med namnändring som resultat, må nämnas här. Floden Rother, som nu faller ut i Kanalen vid Rye i Sussex, rann förr vida längre åt öster och föll i Kanalen vid Lympne. Det gamla namnet var *Limenea*, vilket är bevarat i namnet Lympne. Ändringen av flodens lopp anses ha ägt rum på Edward I:s tid (1272—1307). Ännu i förra delen av 1200-talet hade floden i varje fall sitt gamla lopp. Den ursprungliga fåran var ännu fullt synlig i slutet av 1700-talet och kom till användning då The Royal Military Canal anlades på Napoleonstiden. Den nya floden vid Rye kan inte vara *Nýjamóða*, ty den fanns ännu inte på Olav Haraldssons tid. I förbigående anmärker jag att New River nära London är en kanal som grävdes i början av 1600-talet för Londons vattenverk.

Det finns emellertid ett annat fall där en radikal förändring av en flods lopp synes ha ägt rum, vilken har givit upphov till ett namn *Niwamūða*, visserligen bevarat blott i den medelengelska formen *Newemouth* (*Niwemewe*).

Enligt en urkund av 1286 (Placita de Warranto, sid. 736 b) gjorde Roger Bygod, greve av Norfolk, anspråk på *wreccum maris* (vrakgods) »a portu de Newemouth usque ad portum de Haneford et in portu de Herewell' et de Goseford». Då kronans ombud begärde uppgift om med vad rätt detta anspråk framställdes, förklarade han att han

begärde *wreccum maris* »a predicto portu de Newemouth' usque ad quendam locum qui vocatur Bresnes, tanquam pertinens ad manerium suum de Holesle et in predicto portu de Herewell' et de Goseford' tanquam pertinens ad manerium suum de Waleton'. Et dicit quod ipse et antecessores sui a tempore quo non extat memoria semper habuerunt predictum wreckum et eo warranto clamat illud habere.»

Newemouth betyder uppenbarligen 'den nya mynningen'. Det vill sig nu så lyckligt att även den gamla mynningen tycks omtalas i samma urkund, ty abboten av Leiston gjorde anspråk på *wreccum maris* »a portu de Mensmere usque ad portum de Aldemuth'» (anf. arb., sid. 734 b). *Aldemuth*' bör betyda 'den gamla mynningen'. Alla de nämnda orterna äro att söka i Suffolk eller i nordligaste delen av Essex.

Den sträcka för vilken abboten av Leiston krävde strandrätt kan ganska exakt bestämmas. *Mensmere* är nuvarande Minsmere Haven, mynningen av floden Minsmere, som faller i Nordsjön tre engelska mil nordöst om Leiston (i Suffolk), vilket självt ligger ett par engelska mil från havet. Portus de Aldemuth' är att söka sydost om Leiston, ty det område för vilket abboten krävde strandrätt var Leistons strandrensa. Portus de Aldemuth bör då ha varit belägen strax intill Aldeburgh, som ligger strax norr om floden Alde vid havet. Ett egendomligt sammanträffande är här att konstatera. Floden Alde har intet känt gammalt namn. Det nuvarande namnet Alde är först påträffat från förra delen av 1700-talet och ser ut som en reduktionsbildning från *Aldeburgh*, som snarast betyder 'den gamla borgen'. Ett tidigare namn *Fromus* (funnet 1577) är en reduktionsbildning från *Framlingham*, namnet på en ort högre upp vid Alde. Man kunde tänka sig att namnet *Aldemuth* i själva verket betyder 'floden Aldes mynning', men i betraktande av *Newemouth*, som vi nu kommer till, är väl betydelsen 'den gamla mynningen'. Skulle emellertid *Aldemuth* betyda 'Aldes mynning', bevisade namnet att *Alde* är ett gammalt flodnamn, i så fall snarast identiskt med *Aled* i Wales, liksom att Alde en gång hade sitt utlopp vid Aldeburgh i stället för som nu vid Orford Haven c. 10 eng. mil längre söderut. Av det följande torde framgå att i själva verket Alde en gång i tiden hade sitt utlopp nära Aldeburgh.

För lokaliseringen av *Newemouth* är vi inte i fullt lika gynnsamt läge som för *Aldemuth*, men de flesta av de orter som nämnas i samband med *Newemouth* kan säkert lokaliseras.

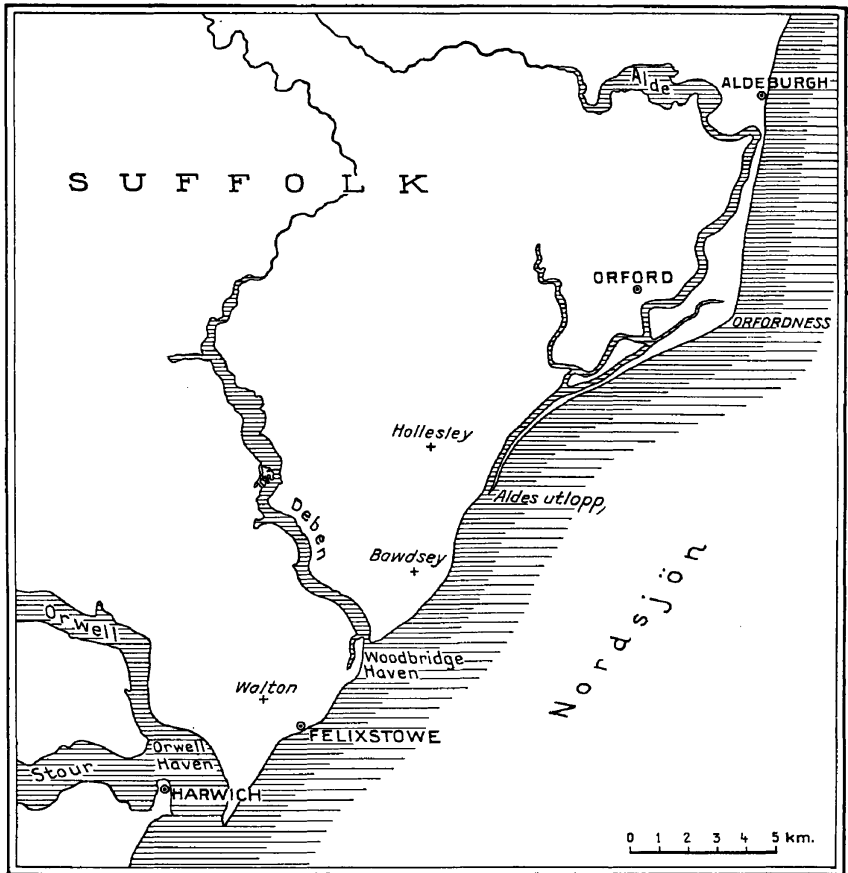
Portus de Haneford, den sydliga gränspunkten för det område där greve Bygod gör anspråk på strandrätt, är att söka vid mynningen av Hamford Water, en djup vik i nordöstra Essex, ett par tre engelska mil söder om Harwich. Hamnen omtalas som *port of Haneford* 1341 Pat,¹ som *Handforth Haven* på ett sjökort av 1533, beskrivet i Letters and Papers XXI, ii. Namnet *Haneford* citeras i Place-names of Essex även från 1254. Någon annan hamn än den vid Hamford Water kan inte gärna åsyftas med *Haneford*, då det är otroligt att det på en kort kuststräcka har funnits två orter med detta namn. Ett annat *Haneford* förekommer verkligen i södra Suffolk, nämligen det nuvarande Handford nära Ipswich (*Haneford* t. ex. c. 1270—80 Bodleian Charters), men denna ort ligger icke vid havet och kan därför icke ifrågakomma här.

Portus de Herewell' är Orwell Haven, mynningen av floden Orwell, som faller i Stour nära dess utlopp vid Harwich. Vanligen kallas hamnen (port of) *Orewell(e)*, t. ex. 1223 Cl², 1224, 1228, 1230, 1235, 1314 f. Pat, eller *Erewell(e)*, t. ex. 1214 Cl, 1215, 1224, 1227, 1275, 1325 Pat. Formen *Herewell* möter även 1325 Inquisitions Miscellaneous. Formen *Erewelle* är äldre och vanligare än jag trodde, när jag skrev English River Names. Den talar för att namnets förra led är det gamla flodnamnet *Earwe*, såsom jag alternativt antar anf. arb.

Hamnen Goseford omtalas ofta i gamla källor, men tycks nu vara försvunnen. Dess läge kan dock anges ganska exakt. Den nämnes, såvitt mig bekant, först 1215 Cl (*Goseford'*), sedan bl. a. 1230 Pat (Johannes, Hervicus och Hugo de Goseford var skeppare från denna hamn), 1271, 1298, 1314, 1322 ib. *Goseford* omtalas flere gånger tillsammans med Bawdsey, t. ex. *Goseford and Baldeseye* 1301 Pat, *Goseford and Baudeseye* 1322 ib., *the port of Goseford by Baldreseye* 1323 ib. En gång omtalas t. o. m. *the town of Baudreseye, situated within the port of Goseford* 1350 ib. Bawdsey ligger c. en engelsk mil från havet omkring 2 engelska mil nordost om floden Debens mynning och omkring 7 engelska mil nordost om Harwich och Orford Haven. Dess område sträcker sig fram till Deben, då kartan upptar Bawdsey Manor strax intill flodens mynning. I listor över hamnar i södra Suffolk och norra Essex nämnes port of Goseford på sådant sätt att den snarast ser ut att ha legat norr om port of Bawdsey. Så är ordningen från norr till söder 1298 Pat: Dunewyz (Dunwich), Orford,

¹ Pat = Patent Rolls.

² Cl = Close Rolls.

Goseford, Baudreseye, Herewych (Harwich). 1326 Pat är ordningen: Dunwich, Goseford, Oreford, Baudreseye, Erewell (Orwell); här är Orford felaktigt placerat efter Goseford. Det är därför möjligt att port of Bawdsey var det gamla namnet på Woodbridge Haven vid Debenmynningen; nuvarande namnet syftar på att hamnen särskilt betjänar Woodbridge ett stycke upp för Deben. Goseford skulle då ha varit en hamn närmare byn Bawdsey; detta passade till uppgiften att Bawdsey låg »within the port of Goseford». Emellertid är det klokast att inte pressa ordningsföljden i källorna. Det är nog för vårt syfte att Goseford låg mycket nära Bawdsey.

Greve Bygod grundar sitt anspråk på strandrätten i *Herewell'* (Orwell) och *Goseford'* därpå att de hörde till hans manor of *Waleton'*. Härmed åsyftas Walton strax intill Felixstowe och ungefär halvvägs mellan Orwells och Debens mynningar och omkring en engelsk mil från havet. Att detta Walton hörde till greve Bygods län är bekant även från andra källor.

Greve Bygod kräver *wreccum maris* mellan *Newemouth* och *Bresnes* och grundar sitt anspråk därpå att sträckan hör till hans *manerium de Holesle*. En kustremsa vid *Holesle* måste åsyftas. *Holesle* är nuvarande *Hollesley* omkring 10 engelska mil sydväst om *Aldeburgh* och ungefär 5 engelska mil nordost om floden *Debens* mynning. Byn ligger på ungefär samma avstånd från havet som *Leiston*. Den enda flodmynning som rimligtvis kan åsyftas med namnet *Newemouth* är *Orford Haven*, *Aldes* nedre lopp och mynning. Namnet *Bresnes*, vars senare led är ordet *näs*, har ingen motsvarighet på mig tillgängliga kartor, och måhända lönar det sig icke att söka bestämma punkten exakt, då på denna kust stora förändringar ha ägt rum, även i historisk tid. Så har den gamla staden *Dunwich* ett stycke norr om *Minsmere Haven* till stor del uppslukats av havet, enligt uppgift på 1000-talet. Att *Bresnes* låg söder om *Newemouth* är klart, då sträckan *Newemouth*—*Bresnes* är en del av sträckan *Newemouth*—*Haneford*.

Man skulle vänta sig att den kuststräcka där *Hollesley* hade strandrätt, alltså sträckan *Newemouth*—*Bresnes*, skulle ligga mittför *Hollesley*. I själva verket är *Aldes* utlopp beläget rakt sydost om *Hollesley*, icke nordost, som man skulle förmoda, och snarast ungefär där den södra gränsen för *Hollesleys* strandområde kunde väntas vara att söka. Antagligen var *Aldes* mynning förr något nordligare lokaliserad än nu; härom mera nedan.

Den här antagna lokaliseringen av *Newemouth* bekräftas av ett andra exempel, som jag helt oväntat funnit, nämligen *Niwemewe* 1295 eller 1296 *Parliamentary Writs*¹ I, sid. 272. Namnet uppträder här i en normanniserad form vad senare leden beträffar (*-mewe* för *-mouthe*; jfr *Zachrisson*, *Anglo-Norman Influence*, sid. 82 ff., där talrika exempel på *-mue*, *-mwe* för *-mouthe* anföras). Namnet förekommer i ett memorandum för »*custodia maris*» i *Suffolk* (och *Essex*, *Norfolk*, *Sussex*). De hamnar där krigsfolk skulle samlas (»*arrivagia*») är här

¹ *Parliamentary Writs and Writs of Military Summons* (Edw. I—Edw. II), ed. *Francis Palgrave*. London, 1827—34.

ordnade efter härad. I Wileford hundred (Wilford hd) är hamnarna *Niwemewe*, *Gosseford*, *Erewelle*. Att döma av ordningen bör *Niwemewe* vara den nordligaste av de tre. Wilford hundred är ett område å ömse sidor om floden Deben och omfattar bl. a. Bawdsey och Hollesley. Den nordligaste byn inom häradet som är belägen vid havet är Boyton, vilket gränsar till Hollesley. Orford Haven och ytterligare ett stycke av nedre Alde befinner sig inom häradet. Enligt denna uppgift måste *Niwemewe* ha legat mellan Bawdsey (eller rättare Goseford) och nordgränsen av Wilford hundred. Det synes mig vara uppenbart att Aldemyningen, där den låg i slutet av 1200-talet, åsyftas med namnet.

Floden Aldes mynning, Orford Haven, har sitt namn av Orford c. 6 engelska mil norr eller rättare nordost om flodens utlopp. Efter Orford kallas Alde på den nedre sträckan stundom Ore. Orford omtalas ofta i äldre källor. Det var förr en ganska betydande ort, som hade stadsrättigheter, sände medlemmar till parlamentet, och hade ett slott som stammar från mitten av 1100-talet. Orten omtalas, så vitt mig bekant, första gången år 1164 i en Pipe Roll (*Oreford*). I en Pipe Roll av 1165 talas om skepp från *Oreford*, vilket visar att hamnen fanns redan då. Slottet nämnes 1166, likaledes i en Pipe Roll. Utan tvivel låg hamnen vid staden, dit den tidens fartyg säkerligen kunde taga sig upp. Ett bevis härför är att i det omtalade memorandum i Parliamentary Writs, sid. 272, hamnen Orford (*Horeford*) uppges ha legat i Plomesgate hundred, häradet norr om Wilford. Senare har hamnen mist sin betydelse, och Orford har förlorat sina stadsrättigheter.

Hur är då förhållandet mellan *Aldemuth* och *Newemouth*? En blick på kartan ger klaven till förklaringen. Floden Alde flyter i östlig eller östsydöstlig riktning fram till en punkt mycket nära havet strax söder om Aldeburgh. Där gör den ett skarpt knä och flyter resten av sitt lopp, icke mindre än 10 engelska mil, i sydsydvästlig riktning innanför en sandbank. Vid Orfordness når banken en bredd av något över en engelsk mil, men på större delen av sträckan är den vida smalare. Där floden ändrar sin riktning är bredden mycket obetydlig. Höjden över havet är ringa. Vid Aldes krök anges den på kartan till 10 fot, men strax söder därom till blott tre fot. Det synes mig mycket sannolikt att Alde en gång nådde fram till havet vid Aldeburgh, antingen norr eller söder om denna ort, och att denna mynning genom havets inverkan har igenslammats, varefter floden måste söka

sig en ny väg innanför den gamla strandvallen. *Aldemuth* skulle då bevara minnet av den gamla mynningen, medan den nya kallades *Newemouth*.

Emellertid är det ingalunda självklart, att Alde på 1200-talet föll i havet just där det nuvarande utloppet är, eller rättare att sandbanken då sträckte sig lika långt söderut som nu. Den sydligaste delen av sandbanken är mycket smal och kan mycket väl tänkas ha bildats senare än dess nordliga och mellersta del. Om så var fallet, blir den citerade källans uppgift om Hollesleys strandremsa förklarlig. Denna skulle då ha omfattat ungefär nuvarande Orford Haven och en kort sträcka å ömse sidor om den. Orford Haven är något över en engelsk mil lång.

Om nu Aldes nya mynning åsyftas med *Nýjamóða*, måste floden ha fått sitt nuvarande lopp, åtminstone i det väsentliga, senast omkring år 1000. Det kan möjligen invändas att det vore märkligt om minnet av den gamla mynningen skulle ha levat kvar efter minst 250 år (1286). Men *Aldemuth* och *Newemouth* betyder i realiteten inte 'den gamla (resp. den nya) mynningen', utan 'hamnarna *Aldemuth* och *Newemouth*'. Att sådana namn ha levat kvar, är intet märkligt.

Om floden Aldes äldre lopp ha vi knappast möjlighet att få definitiva upplysningar, men namnet *Orford* utgör en antydning om att floden hade sitt nuvarande lopp åtminstone vid mitten av 1100-talet. Det är föga troligt att det fanns ett vadställe vid Orford innan Alde ändrade sitt lopp. Namnet har som förra led angelsax. *ōra* 'sandbank' och betyder snarast 'vadstället till sandbanken'. Å andra sidan saknas Orford i *Domesday Book* (1086), och detta kan bero på att orten vid den tiden inte hade nått tillräcklig betydelse för att omnämnas i den stora jordeboken. Detta skulle antyda att Orford först relativt sent har blivit by och stad.

Det finns ingen uppgift om att Olav Haraldsson har utkämpat en strid i floden Aldes mynning, men det är klart att denna mycket väl kan ha varit skådeplatsen för en sådan. Olavs sjätte strid ägde enligt Sigvats *Víkingarvisur* rum vid London; det var förmodligen 1009. Den sjunde var striden på *Hringmaraheidr* vid Ring Mere i Norfolk, säkert 1010. Den åttonde var den vid Canterbury, vilket stormades hösten 1011. Olav kämpade vid dessa tillfällen i Torkel den Höges här. År 1012 gick Torkel i kung Ethelreds tjänst, och några forskare mena att Olav följde Torkel. Snorre hade tydligen denna mening.

Andra mena att så icke var fallet. Om denna fråga, liksom om andra som sammanhånga med Olavs Englandsvistelse, hänvisar jag till Ove Mobergs avhandling *Olav Haraldsson, Knut den Store och Sverige* (Lund, 1941) passim. Jag skall icke inlåta mig på denna invecklade fråga, då dess lösning icke har avgörande betydelse för identifieringen av *Nýjamóða*. Jag förmodar att träffningen vid *Nýjamóða*, som var Olavs nionde strid, ägde rum under Sven tjugeskäggs härnadsfärd till England sommaren 1013. Enligt den angelsaxiska krönikan kom detta år Sven med en flotta till Sandwich i Kent, seglade snabbt runt Östangeln och gick in i Humbermynningen o. s. v. Några strids handlingar i Östangeln omtalas icke i källorna, men det förefaller icke osannolikt att någon dansk avdelning styrt in i Aldemynningen och att en träffning ägt rum där, vare sig Olav Haraldsson har försvarat kusten som Ethelreds man eller han har deltagit i krigståget på Svens sida. Affären har i varje fall varit för obetydlig för att förtjäna omtalas i krönikorna, men den kan ha haft nog betydelse för Olav själv och hans skald för att omnämnas bland Olavs bedrifter. Kronologiska hinder torde icke möta för denna lösning. Olav Haraldssons strider i Frankrike, som följde närmast efter hans strider i England, kunna icke säkert tidfästas, men torde icke behöva läggas tidigare än 1013—14. Enligt Ove Moberg, *anf. arb.* sid. 45, synas de ha ägt rum före 1014—15.

Tillägg.

Professor O. Arngart meddelar mig att enligt honom tillgängliga uppgifter *Goseford* i själva verket tycks ha betecknat en plats vid mynningen av floden Deben, något som väl stämmer med att orten hörde till Walton manor. *Port of Gosford* och *ferry of Gosford* omtalas i Court Rolls of Walton Manor (1400-talet) på sådant sätt att de synas vara att lokalisera till Debenmynningen. I en liten bok om Suffolk av Lilian B. Redstone betecknas på en karta Debens utlopp som *Gosford Haven*, vilket jag förmodar är det gamla namnet.

ARNE BENGTSON

Gotiska (us-)hramjan.

Man har hittills i allmänhet fört got. *hramjan* 'korsfästa' samman antingen med grek. *κρεμάννυμι*¹ eller med fht. *rama*² eller med båda samtidigt^{3,4}. Försöket att inom samma ordrot förena betydelseerna 'hänga upp' och 'Stütze, Gestell, Rahmen' har dock inte slagit väl ut, och sambandet mellan *rama* och *hramjan* å ena, *κρεμάννυμι* å andra sidan, avvisas av Walde-Pokorny.⁵ Utom vad där anföres, kan följande påpekas:

1. Några andra germ. exempel på roten **krem-* 'hänga' kunna ej uppvisas.
2. Got. har i betydelsen 'hänga' den vanliga germ. stammen **hargh-*, **harg-* : *hāhan*.
3. Detta verb förekommer även i betydelsen 'döda genom hängning' (*ushāhan sik* M 27: 5).⁶
4. De övriga germ. orden på **hram-*, **hrem-* måste i så fall föras till annan rot.

¹ Fick Vergl. Wb.⁴ I: 394 (med ?), Persson Wurzelw. 67, Zupitza Germ. Gutt. 114; jfr dock Walde-P. I: 412.

² Kluge Et. Wb.¹¹ under *Rahmen* (med ?), Fick a. a. I: 394 (med ?), Ehrismann PBB 20: 58, Heinertz Et. Stud. 108ff.

³ Grimm D. Wb. under *Rahmen* (sp. 65), Prellwitz Et. Wb.² under *κρέμαμαι*, Curtius Grundz. d. griech. Et.⁵ 155, Kretschmer KZ. 31: 407, Feist Vergl. Wb.³ under *hramjan*.

⁴ H. Reichelt KZ. 46: 330 söker föra *rama* och *hramjan* till samma rot som lat. *carbo* 'kol' m. fl. ord. Grundbet. hos roten skulle vara »schlagen (mit einem stumpfen Gegenstand); aneinanderschlagen, festschlagen». Denna teori har dock icke vunnit anklang och förefaller otillräckligt underbyggd.

⁵ I: 412.

⁶ Jfr Johannisson Verbal o. postverb. part. komp. 68.

Sammanhanget *rama*—*hramjan* är också problematiskt, då det är högst osäkert, om *rama* någonsin haft *hr*-.¹ Även betydelsen av ordet *rama* vållar svårigheter för dem, som söka förena det med *hramjan*. Som Heinertz påpekar,² betyder *rama* aldrig 'säule, pfahl' utan antingen 'liggande stötta' eller 'ram'.³ Heinertz försöker dock föra samman de båda orden genom påpekandet, att den medeltida galgen hade formen av en ram \square . Det förefaller dock egendomligt, att verbet *hramjan* 'korsfästa' skulle hänföra sig till tanken på en ram, medan substantivet för 'kors' är *galga*⁴ »egentligen böjlig gren, ... stång» (Hellquist³). Då det gällde ett för goterna helt nytt begrepp, är det föga sannolikt, att Wulfila skulle ha använt två ord med skiljaktig betydelse för att beteckna detta avrättningsredskap, det ena, sbst. *galga* 'stång', det andra, **hrams*, som stam i *hramjan* med betydelsen 'ram' eller 'liggande stötta'. Någon klar bild av dödssättets art kunde knappast erhållas på den vägen. De motsvarande grekiska orden äro *στανός* »(das Wort = aufrecht stehender spitzer Pfahl, Palisade seit Homer) in uns. Lit. v. dem bei der Kapitalstrafe der Kreuzigung angewandten Marterwerkzeug, ... einem senkrechten Pfahl auf dessen oberem Ende oft ein Querpfahl befestigt wurde (T oder †)»⁵ och *στανόων* »(das Wort = Palisaden errichten seit Thu.) ... kreuzigen, ans Kreuz schlagen».⁵ Om det gotiska uttrycket varit parallellt med det grekiska, borde verbet alltså ha hetat **galgon*, **galgjan* e. d.

Det är påfallande, att got. med denna tydning skulle ha två helt olika ord för 'kors', det ena i verbet *hramjan*, det andra i sbst. *galga*. Detta vore i så fall fullständigt unikt. I samtliga språk, som jag haft möjlighet att kontrollera, finnes endast ett ord för kors, som i regel ingår som stam även i ett verb 'korsfästa'.⁶

¹ Walde-P. I: 487, II: 371.

² a. a. s. 111.

³ Detta stärker ytterligare uppfattningen att *rama* hör till roten **rem-* 'ruhen, stützen' Walde-P. II: 371.

⁴ Belagt 18 gånger (Schulze Goth. Gloss.).

⁵ Bauer Griech.-deutsch. Wb. zum N. T.³

⁶ Angelsaxiskan har fyra ord för kors: *rōd* 'rood, cross, gallows', *gealga* 'gallows, cross', samt de sällsyntare låneorden *cross* och *cruc*. Korsfästa heter *ā-hōn* 'to hang, suspend, crucify'.

Dessutom finnas fraser av typen 'nagla på korset' samt ett par andra fall, som behandlas nedan.

Trots att sammanhanget *rama*—*hramjan* anses ytterst tvivelaktigt, antar Walde-P.¹ att *hramjan* hör till en ieu. rot **qrom*- 'Gestell aus Latten, hölzerne Umzäunung'. Denna rot skulle i övrigt finnas i följande ord:

ags. *hremman* 'hinder, obstruct',² som ursprungligen skulle betyda '*einzäunen', ndl. *remmen* '(ein Rad) hemmen, sperren (*mit einem Balken)', förmodligen isl. *hrefni* 'unterste Planke überm Schiffsboden',³ ry. *krómy* pl. 'Webstuhl', *zakromits* 'mit Brettern umstellen', lry. *prykromjty* 'bändiggen', pol. *s-kromić* 'zähmen, besänftigen', *po-s-kromić* 'hemmen, bändiggen, mässigen', ry. *s-krómnyj* 'bescheiden' m. fl. (Flera anföras ej.)

De flesta här anförda orden ha, som synes, en överförd betydelse, som även kan förklaras från andra utgångspunkter (se nedan). Det är vidare påfallande, att samtliga uttryck skulle gå tillbaka på betydelsen 'hölzerne Umzäunung'. Det finns inte ett enda uttryck anført, vars betydelse ligger ens i närheten av got. *hramjan*. Någon nämnvärd likhet mellan ett kors, även ett sådant enligt Heinertz uppfattning (II), och ett trästaket torde knappast kunna uppletas. Det gäller ju här sunt konkret tänkande och inte abstraherande spetsfundigheter.

De enda ord, som till betydelsen ligga någorlunda nära den antagna roten, äro isl. *hrefni*, ry. *krómy* och *zakromits*.⁴ Isl. *hrefni* har tidigare förts till annan rot, och även Walde-P. är osäker om, huruvida det hör hit.⁵ Även *zakromits* bör avföras. Det betyder enligt Pawlowsky⁶ '(mit Brettern wie mit einem Kasten) umstellen' och föres där samman med ett sbst. *zakroms* 'der Mehl-, Hafer-, Korn-, Futterkasten; Fruchtboden (ein abgetheilte Raum in einer

¹ I: 487. ² Clark Hall. Angl.sax. diet.

³ Fritzner, Cleasby-Vigfusson och Egilsson-Jónsson ha samtliga 'femte Bord ... regnet fra Kjølen af'.

⁴ Även här är det fråga om 'hölzerne Umzäunung'.

⁵ Jfr Walde-P. II: 583, Fick a. a. III: 564, Torp i Tidskr. f. Phil. 3. R. XVI: 144, Falk Altn. Seew. 53.

⁶ Russ.-deutsch. Wb.

Kornkammer)'. Berneker¹ och efter honom Walde-P.² föra dessa ord till olika rötter, men detta är knappast motiverat. Enl. meddelande av prof. G. Gunnarsson finns intet skäl att skilja de slaviska orden på *krom-* från varandra, utan de kunna samtliga föras tillbaka till en rot ieu. **qrom-* i avljudsförh. till ieu. **qrem-* 'schneiden'. Även *krómy* 'vävstol' kan föras dit, då de äldsta vävredskapen, vävbräderna, lika gärna kunde benämnas efter utskärningarna som efter ramverket. Ordet förekommer endast i ryska dialekter, men det har icke varit mig möjligt att konstatera dess ålder och utbredning. Vid redskapsbenämningar som denna finns också möjligheten, att lånord kan föreligga. För en ieu. rot är det i varje fall inte mycket att bygga på. Den ieu. roten **qrom-* 'Gestell aus Latten, hölzerne Umzäunung' tycks alltså kunna avföras ur diskussionen.

I stället vill jag föreslå att föra *hramjan* samman med isl. *hrammr* 'björnram, pl. klor', *hremma* v. 'gripa med klor; klämma, trycka, plåga'. Detta förslag har förut framställts av Vigfusson³ men har, såvitt jag kunnat finna, icke vunnit beaktande. En svårighet är växlingen got. *-m-* : isl. *-mm-*. Isl. former på *-mm-* med sidoförmer på *-m-* i isl. själv eller i övriga germ. språk tyckas emellertid vara en ganska vanlig företeelse, se Noreen Aisl. Gr.⁴ § 318: 10, där bl. a. *hrammr* upptages jämfört med fsv. *ram-*. Magnus Olsen anför i sin inledning till *Volsunga saga*⁴ endast formen *hramr* (2 bel.) jämte många exempel på växling i andra ord. En sådan växling *-m-* : *-mm-*, som i regel anses bero på ett *-n-*inskott⁵, finnes även i andra germ. språk, jfr got. *gramjan*, isl. *gremja*, isl. *gramr*, ags. *zram*, fs. fht. *gram* — isl. *grimmr*, fs. *grim(m)*, fht. *grim*, *grimmī*, (germ. *zrimma-* < idg. *ghremnó-*?),⁶ nht. *Ingrimm*, *ingrimmig*. Denna växling mellan enkel konsonant och geminata är f. ö. icke inskränkt till *m*. Se Noreen a. a. § 318,⁷ där för isländskans vid-

¹ Slav. et. Wb. I: 621 och 622.

² I: 488 och II: 583.

³ Cleasby-Vigfusson Icel.-Engl. Dict. under *hrammr*; *hremma*.

⁴ *Volsunga saga* ok *Ragnars saga Lodbrókar* s. XXXII.

⁵ Noreen a. a. § 318. Jfr dock äv. Loewe, Streitberg, Martinet a. a.

⁶ Feist a. a. under *gramjan*.

⁷ Jfr även där anförd litteratur.

kommande en rad fall anföras. Jfr vidare Loewe Germanische Sprachwissenschaft I: 93f., 97 ff., Streitberg-Michels-Jellinek Germanisch I: 329ff., Martinet, *La gemination consonantique d'origine expressive dans les langues germaniques*.

Substantivet *hrammr* m. betyder i sg. 'björnram', i pl. därjämte 'klor'. Vilken av dessa betydelser är nu den primära? De isländska beläggen ge intet utslag, *hrammr* 'björnram' är tidigast belagt i eddadikterna *Sigrdrífumál* (str. 16) och *Atlamál* (str. 17), *hrammar* 'klor' hos Einarr Skálaglamm i *Vellekla* (o. 986) str. 25: »gammi nás und *hramma*» och i en anonym lausavísa från 900-talet: »und arnar *hramma*». Det sannolikaste torde emellertid vara, att 'klo' är grundbetydelsen, varifrån sedan björnramen fått sin benämning. Klorna är ju den mest iögonenfallande delen. För detta talar även it. *rampa* 'Kralle', *rampo* 'Haken', som enligt Falk-Torp¹ bero av germ. **hrampa-* 'Kralle, Haken'. Den motsatta utvecklingen vore svårare att förklara. Till differentieringen har säkerligen konkurrensen från *kló* bidragit².³ Jfr även motsvarande utveckling hos ty. *Klaue* »1) Unguis die *klaue* mit scharfer spitze, die *kralle*, die dem thiere als waffe dient. ... b) erweitert, von der ganzen tatze oder pfote». ⁴ Jämför särskilt »3) ... b) der bär saugt seine klauen (tatzen) in träger ruhe oder in hungerszeit»⁴ och sv. »*suga på ramarna* ha föga l. intet att leva av, ha det ytterst knappt, '(få) sukta'». ⁵ Utvecklingen av *hrammr* och *Klaue* synes vara fullständigt parallell. Jfr även ty. *Kralle* »1) klaue von thieren a) hauptsächlich die scharfe klaue von raubthieren, ihre waffe (kräftiger als klaue ...) ... c) auch statt der ganzen *tatze* an der die *krallen* sitzen, die ja daran die hauptsache sind.»⁴

Utvecklingen från 'klo', vilken betydelse man torde våga förutsätta för got. **hrams*, till 'spik' e. d. är också ganska välbestyrkt.

¹ Et. Wb. under *Rampe*.

² Jfr Falk Betydningslära s. 43.

³ Möjligen skulle också betydelsen 'ram' ha kunnat uppkomma ur en pl. 'klor' som en kollektiv sg. Jfr fvn. *sax* n. 'kniv': *sax* n. pl. (senare f. sg.) 'sax'; no. dial. *skjære* n. 'egg (på en borr)': fvn. *skæri* n. pl. 'sax' > no. dial. *skjære* m. 'sax'. Se W. Cederschiöld *Genusväxl.* s. 38, s. 277 ff, 32 ff.

⁴ Grimm D. Wb.

⁵ Östergren *Nusv. ordbok* under *ram* 2.

Vi ha en mängd parallellfall, där ord för 'klo' och 'nagel' övergått till att betyda metallföremål av liknande slag. Se t. ex. SAOB under *klo*, Grimm D. Wb. under *Klaue* 7, *Kräuel* 1 o. 4, (*Kralle* 3 b.), *Krapfe* 3 a, b., *Krape*, *Krappe*, *Klammer*, *Klaber*, *Nagel*; gr. ὄνυξ, lat. *unguis*. Visserligen betyder endast ty. *Nagel*, sv. *nagel* ett rakt, spetsigt metallföremål, alltså ungefär = 'spik', men för ett primitivt tänkande torde väl en klo vara mera lämpad för fastnaglingsändamål än en nagel. Det är väl med all sannolikhet spetsigheten, som är huvudsaken, likheten i form är knappast slående i någotdera fallet. Jämför också uttalandet i Grimm D. Wb. under *Klaue* 7 »Im gewerbsleben von werkstücken, die eine der klaue ähnliche thätigkeit und form haben. ... Das ist meist deutlich eine dichterisch bildliche bezeichnung, wie sie im gewerbsleben oft erscheint (s. z. b. *krahn*); aber einzelnes mag vielmehr auf die zeit vor der kenntnis des metallgebrauchs zurückgehen, wo man zu heften und haken wirkliche thierklauen nahm, wie man thierknochen nutzbar zu machen suchte (s. *kegel* sp. 385), so sind auch ὄνυξ unguis zugleich haken u. ä. *kräuel* kralle und haken, ebenso urspr. *krapfe*, *krape* (s. besonders dort die rom. wörter), s. auch *klammer* II, 1; noch mhd. bei Wolfram eine *grifenkla* als *snide* einer lanze Wh 356, 28.»

Verbet *hramjan*¹ betyder alltså enligt min mening ursprungligen 'fastnagla', sedan i den sammansatta formen *ushramjan* 'förstöra, döda genom fastnagling, korsfästa'. En god parallell finns i got. *ganagljan* 'fastnagla'. Sbst. **nagls* är inte heller belagt och betydelseövergången densamma. Ordet finnes en gång i Kolosserbrevet 2: 14: afswairbands þos ana uns wadjabokos raginam seinaim, þatei was andaneipo uns, jah þata usnam us midumai *ganagljangs* ita *du galgin*.² *hramjan* (*ushramjan*) har icke använts här, då det icke gäller korsfästande av en person utan fastnaglande av ett föremål på korset. Även den svenska bibelöversättningen använder här verbet *fastnagla*: »genom att nagla den fast vid korset»³ (1917

¹ Beträffande ordbildningen se Jellinek, Gesch. d. got. Spr. § 235.

² Προσηλώσας αὐτό τῷ σταυρῷ.

³ Jfr bibeln 1541: »och näglt widh korsset.»

års sv. övers.). Användandet av *ganagljan* i detta fall i gotiskan visar, att korsfästandets utförande genom fastnagling var känt för goterna. De funderingar, som Heinertz¹ m. fl. framställt, att korsfästningen uppfattades som ett slags hängning och följaktligen korset som en galge, äro därmed föga sannolika. Jfr även att 'döda genom hängning' uttryckes med *ushāhan*.^{2 3}

Uttryck med betydelsen 'fastnagla' o. d. äro vanliga även i andra språk, då det gäller korsfästning. Så t. ex.:

fht. *er nagalta sie in thaz kruzi* Otfred IV, 25, 13,⁴ *negile in an chriuze* Notker 63, 6,⁴

nht. *ans Kreuz schlagen* (Sprach-Brockhaus under *kreuzigen*),

ndl. *aan het kruis slaan* (Van Malssen Jr Nieuw Duitsch Wb. under *kreuzigen*),

fisl. *dróttinn þinn J. Cr. var á kross negldr* Flat. I, 515^{55, 5}

fsv. *næghla widh korsset, næghla til korsins træ* (Söderwall under *næghla*);

nsv. *korsfästa*.

spa. *clavar* (annageln, festnageln)⁶ *en la cruz*,⁷

ry. *пригвоздитъ* (annageln)⁸ (*къ кресту*),⁹

pol. *przybić* (anschlagen, annageln) *na krzyżu*,¹⁰

tjeck. *přibiti* (anschlagen, anheften) *na kříž*,¹¹

lett. *krustā sist* (schlagen), (ungew.) *kalt* (schmieden).¹²

¹ A. a. s. 111.

² Se ovan s. 1. — Motsvaras av grek. ἀπάγειν.

³ Tyvärr saknas i den gotiska texten alla de ställen, där den grek. förlagan har *καρμάννμι*, men sannolikt översatte Wulfila detta med *hāhan*. Jfr att *hāhan* itr. översätter *ἐκαρμάννμι*, *hāhan* tr. översätter *ἀίρω* 'aufheben, erheben', *athāhan* återger *χαλίω* 'herunterlassen'.

⁴ Cit. efter Graff Ahd. Sprachschatz II: 1017 (under *nagaljan*).

⁵ Cit. efter Fritznér² under *negla*.

⁶ *clavo* = spik.

⁷ Slabý-Grossmann Wb. d. span. u. deutsch. Spr. under *kreuzigen*.

⁸ *звoзбѣ* »metallener Nagel».

⁹ Pawlowsky Deutsch-russ. Wb.³ under *kreuzigen*.

¹⁰ Konarski-Inlender-Goldschneider-Zipper Vollst. Hdwb. d. deutsch. u. poln. Spr.² under *kreuzigen*.

¹¹ Sterzinger Enzykl. deutsch-böhm. Wb. under *kreuzigen*.

¹² Mühlenbach Lett.-deutsch. Wb. under *krusts*.

I det gotiska uttrycket för 'korsfästa' ingår till skillnad från exemplen ovan ingen benämning för 'kors'.¹ Till detta finns en parallell i latinet. Walde-Hofmann Lat. Et. Wb. uppger till *clavus* 'Nagel, Pflock' ett *clāvifigere* 'kreuzigen' med källbeteckningen Eccl. Det har icke lyckats mig att återfinna det åsyftade uttrycket, men såväl Thesaurus Linguae Latinae som Forcellini-DeVit Totius Latinitatis Lexicon uppta ett pret. ptc. *clavifixus* = 'korsfäst' från Ignatii ep. ad Smyrn. l. »Jesum Christum ... vere sub Pontio Pilato et Herode Tetrarcha *clavifixum pro nobis in carne*».² Även här har alltså 'fastnagla' övergått till 'fastnagla på korset'. Detta är i latinet liksom i gotiskan ordets enda betydelse. En ytterligare parallell har meddelats mig av prof. G. Gunnarsson. I fornbulgariskan heter 'kors' *kristi*, men 'korsfästa' *raspēti* eg. 'spänna ut, sträcka isär'.³ Även i ryskan finns motsvarande uttryck som alternativ.⁴ Här är det en annan sida av dödssättet, som dragit uppmärksamheten till sig, men formellt äro uttrycken fullt parallella.

I stället för att nämna, var fastnaglingen sker, ger gotiskan en annan upplysning om den i *hramjan* uttryckta handlingen. Det enkla verbet *hramjan* förekommer nämligen endast en gång.⁵ I alla övriga fall står sammansättningen *ushramjan*.⁶ Som Ture Johannisson visat,⁷ betyda vissa av de med *us*-sammansatta verben i gotiskan »ett förstörande, tillintetgörande» genom det enkla verbets handling. *ushramjan* betyder alltså 'förstöra, tillintetgöra genom fastnagling', = 'korsfästa'. Det är ju ganska naturligt, att fastnaglingen drog uppmärksamheten till sig vid denna form av avrättning. Se exemplen ovan!

Också med övriga hithörande ord stämmer denna uppfattning

¹ Även i det anförda ryska uttrycket kan ordet för 'kors' utelämnas.

² Cit. efter Forc.-DeVit.

³ Miklosisch Lex. palæoslov.-græco-lat., s. 311, 787.

⁴ Se Pawlowsky a. a. under *kreuzigen*.

⁵ Joh. 19: 6 i en mening, där tidigare *ushramjan* stått två ggr: »hropidedun qipandans: *ushramei, ushramei ina!* qəp im Peilatus: nimiþ ina jus jah *hramjiþ*. Här kan betydelskillnad vara åsyftad. Ev. kan användningen av *hramjan* för *ushramjan* bero på upprepningen.

⁶ 17 ggr enl. Schulze a. a. + 3 ggr *miþushramjan*.

⁷ A. a. särskilt s. 68, där äv. *ushramjan* uppföres.

bra:¹ ags. *hremman* 'to hinder, obstruct', eg. = 'gripa, hålla fast', ndl. *remmen* 'bremsen, hemmen' eg. = 'hålla fast', (sal. fränk. *chrammin* 'aanvatting'),²

Ags. *hramma* 'cramp, spasm',³ mlt. *ram*, *ramme* 'Krampf' förhålla sig till isl. *hrammr* som nsv. *kramp* till *krampa*. Se t. ex. Hellquist Sv. et. ordb².

Därmed har man uppnått fördelen att ha förklarat samtliga germ. ord, som säkert innehålla **hram-*, **hrem-* från gemensam utgångspunkt. Kvar stå endast de tvivelaktiga, fht. *rama* och isl. *hrefni*. Om dessa se ovan s. 1 f., s. 3.

Lilly. *prykromyty* 'bändiggen', pol. *s-kromić* 'zähmen, besänftigen', *po-s-kromić* 'hemmen, bändiggen, mässigen' kunna äv. föras hit men också och kanske troligare jämte ry. *krómy* pl. 'vävstol', *zakromb* 'Mehlkasten' osv., *zakromits* '(mit Brettern wie mit einem Kasten) umstellen', *s-kromnyj* 'bescheiden' m. fl.,⁴ isl. *hrefni* »femte Bord ... regnet fra Kjølen af» till ieu. **(s)qrem-* 'schneiden', se ovan s. 3.

¹ Jfr Vercoullie Bekn. Et. Wb.³ (*remmen*), Bosworth-Toller Ågs. Dict. (*hremman*), Hellquist a. a. (*ram* 2 och *ramma* 2); Torp Nyno. et. ordb. (*ram* 1 och *remma*).

² Vercoullie a. a. under *remmen*.

³ Tyvärr ej 'järnkrampa' trots Fick a. a. III: 104, Falk-Torp a. a. (*Rampe*), Walde-P. II: 589 (**[s]qereb(h)-*, nasaliert **[s]qremb-*), Hellquist a. a. (*ram* 2). Hos Walde-P. dock rättat i Corrigenda.

⁴ Berneker a. a. I: 621.

Nogle Tilføjelser til »Runedansk rita og rata».

Da Tekstbindet i det nye Runeværk »Danmarks Runeindskrifter» først udkom efter at jeg havde læst Korrektur paa min Afhandling om runedansk rita og rata, bliver det nødvendigt at tilføje forskellige Anmærkninger (se dette Tidsskrift LVI s. 251 ff.).

I Ordbogen i »Danmarks Runeindskrifter» indregistreres Ordet under: ?ræti (ell. rætti, ?ræddi) [jfr. *sipi*] m. stærkt nedsættende betegnelse med usikker betydning. Der gives en lang Række Litteraturhenvisninger (Spalte 702 f., jf. nærmere min Afhandling); den afdøde Forsker F. Ohrt har i et Brev (af 21/6 1936) nævnt Muligheden af muligt Slægtskab med finsk *raato* Aadsel, Kadaver eller *raatio* Udskud (om Ting). Denne Mulighed, der betydningsmæssigt passer godt i en Forbandelsesformular, maa vist opgives af lydhistoriske Grunde.

I et Brev (af 23/10 1942) meddeler Karl Martin Nielsen — der paa saa fortræffelig en Maade har udarbejdet Ordbogen til det nye Runeværk og Sagleksikonnetts Artikler om Lydforhold etc. — mig, at mine Betragtninger i det hele falder sammen med hans egne Iagttagelser, som det fremgaar af Antydninger i »Danmarks Runeindskrifter». Paa et Punkt kan han dog ikke følge mig, K. M. Nielsen skriver:

Kun paa eet punkt kan jeg ikke følge Dem, nemlig i spørgsmaalet $\bar{e} > \bar{æ}$; selv om denne overgang er foregaaet før litterært, mener jeg ikke, at man har beviser for, at den udtrykkes ved **a** i indskr. Ved **saR**, **sæR** maa man regne med muligheden af forkortet vokal (eller bevaret kort vokal?) i tryksvag stilling, jf. bortfaldet af **r**, der netop begrundes hermed ligesom ældre $\bar{i} > \bar{e}$. Iat paa St Herrestad kan ligeledes skyldes tryksvag brug, jf. *lāta* > *lāta* (hvis ikke fejllæsning for *lit*?). **paR** er tvetydigt. Der er altsaa ingen sikre paralleller til *rata* = *rætta*, og grundlaget for at antage tidligst lydaabning ved **r** og **r** (NB palatalt) synes mig for skrøbeligt. *rita/rata* er en haard nød for en streng ortografisk betragtning; paa Glavendrup maa det have \bar{c} (ell. \bar{i}), paa Glemminge skulde det efter stenens ortografi have **a**, som De ogsaa bemærker s. 257; men disse to ting er jo uforenelige. Naar man ikke har sikre exx. paa **a** for $\bar{æ} < \bar{e}$ — og at **saR** forekommer 2 gange, men aldrig *falaka*, taler for min forklaring — bliver der kun \bar{e} tilbage; selv om man skulde vente *rita* paa Glemminge, er der dog paralleller: Hällestad 3 har *himpaki* (og *pasi*?) ~ *iftir*, Bjerregrav 1 *uar* ~ *pikn*, *tuika*.

Disse Betragtninger, der som sagt blot antydes i det nye Runeværk, kan jeg ikke helt dele og skal derfor endnu en Gang drøfte Spørgsmaalet om Lydaabningen af \bar{e} til $\bar{æ}$ (og det dermed forbundne *rita/rata*).

I Artiklen om Lydaabning (DR¹ Sp. 846) anføres under $\bar{e} > \bar{æ}$: **sar** 42 Jelling 2, **suþiaubu** 216 Tirsted, **lat** 293 †St. Herrestad, **sar** 295 Hällestad 1. I en Anmærkning tilføjes: Formerne **sar**, **sar** og **lat** kan muligvis høre til l med forkortelse på grund af hyppig brug i tryksvag stilling. I Afsnit 1 om $\bar{e} > \bar{æ}$ hedder det i Anm. 3 om *rita/rata* under usikre Eksempler: brugen af i i de ældre indskrifter kunde tyde på, at ordet har oprindeligt *e*. Bag denne — og som det er fremsat her egentlig umotiverede — Antagelse ligger aabenbart Karl Martin Nielsens Ræsonnement (i det ovenfor citerede Brev). De to Eksempler **lat** og **suþiaubu** drøftes ikke i min Afhandling.

Efter Karl Martin Nielsen har vi altsaa Mulighed for $*s\bar{e}_r > s\bar{e}_r > s\bar{æ}_r$ og $\bar{l}e_t > *l\bar{e}_t > l\bar{æ}_t$ i tryksvag Stilling; men Spørgsmaalet er nu: hvor tryksvagt staa **sar** og **lat**.

Dativ **sar** staaar begge Gange saa vidt det kan ses ret trykstærkt: **sa haraltr ias sar uan ...** (St. Jelling) og **askil sati stin þansi eft(ir) tuka kurms sun sar hulan trutin** (Hällestad 1). Om Indskriften paa den store Jelling-sten har Gudmund Schütte for nylig (1942) skrevet følgende:

»... og, — det har man hidtil overseet, men jeg mener at turde hævde det —, den hiatiske Apposition former sig quasi som et Stavrimsvers:

*sa Haraldr
æs ser wan
Danmork alla ok Norwæg
ok Dani gærþi kristna.*²

Det er ganske vist ikke noget korrekt Stavrimsvers, men det kan sammenlignes med de noget formløse Stavrimslinjer, der forekom i Lovtexter, og turde have tilfredsstillet det jævne danske Publikum, der næppe var trænet i ulastelige islandske Skjaldemetra. Og netop ved at staa som Rimstave faar Ordene *sa* og *ser*, *Danmork* og *Dani* først det rette monumentale Eftertryk, det som Harald tilsigtede at lægge i Ordene» (Danske Studier 1941 p. 107).

Selv om Schütte muligvis har Uret — jeg ser bort fra, at det »jævne

¹ Der er brugt følgende Forkortelser: *AphS*=Acta Philologica Scandinavica, *DR*=Danmarks Runeindskrifter, *GG*=Johs Brøndum-Nielsen, Gammel-dansk Grammatik, *Hänninger FskLj*=Nils Hänninger, Fornskånsk Ijudut-veckling, *Kock Lj*=Axel Kock, Svensk Ijudhistoria, *ODS*=Ordbog over det danske Sprog, *Sp*=Spalte.

² Schütte anvender Transskriptionen i DR; dog har han *ser* med *r* for *r* (i DR).

danske Publikum» ikke har været i Stand til at læse Runer — saa paapeges dog, hvad der interesserer i denne Sammenhæng, at *sa* og *ser* skal udhæves.

I Gammeldansk findes *se* for *sæ* (se GG § 162 Anm. 3 og jf. §§ 100 og 147 Anm. 2); denne Form kan bedømmes paa forskellig Maade. Brøndum-Nielsen skriver: »Eksempel paa udebleven Lydaabning i Infortis foreligger muligvis i *se* DgL I: 36^a. 37^a (jf. § 147 Anm. 2); Formen kan være en direkte Fortsættelse af et tryksvagt **seR* (§ 100; jf. Kock Ljh I: 148), mindre sandsynligt udviklet af *sæ* > *sǣ*, som formodet af Hänninger Fsk Lj: 113; flere Omstændigheder gør dog Formen tvivlsom (se § 147 Anm. 2)» (GG I p. 290). Eksempler i Skaanske Lov paa *e* for *æ* er formentlig at bedømme som omvendt Skrivemaade, Udtryk for dialektal (skaansk) Udvikling af *ǣ* > *ē* (se GG § 147 Anm. 2 og jf. § 163 Anm. 1). Formen *se* er tillige behandlet GG II p. 356 f.

Indskriften paa den tabte St. Herrestad-sten begynder: **kitilau lat kaurua kuhl þausi**; den almindelige runedanske Form er **lit, let**. Om **lit** = **lēt, lēt** se GG § 126 Anm. 4 og 162 (hvor **læt** citeres en enkelt Gang fra Gammeldansk der normalt har **lot**).

Hvornaar Forkortelsen har fundet Sted i *sǣR* og *læt* kan ikke siges med Bestemthed; saa meget er vist: op igennem Tiderne har der været Dobbeltformer. Alt synes at tale for trykstærkt *sǣR*, en Form der er Vidnesbyrd om Lydaabningen af *ē* til *ǣ*. Jeg kan ikke med K. M. Nielsen se, at der skulde være Grund til at udskyde denne Form som et usikkert Eksempel; jeg vil tværtimod hævde, at det er et Eksempel af central Betydning. Det er rigtigt, at en runedansk Form **falaka** ikke forekommer, hvad jeg straks skal komme tilbage til.

Svarende til *sǣR*, gammeldansk *sær* (Adverbium) har Lund Kam 1 (DR 303), der er middelalderlig, Dativ *mær*, som kan føjes til GG § 162 og 399, 2, a (= II p. 356); Formen har *æ* og har *r* bevaret (: Dativ *sæ* i Skaanske Lov).

I Ordbogen hedder det under **Sweþiuþ** (Dativ **suþþiaupu** 261 Tirsted, **suiþiuþu** 344 Simris 1) i en Anmærkning: **Suþ** udlæses *Swé-* af I. Lindquist. APhS III (1928—29) p. 306 f. ..., *Swæ-* af v. Friesen, se Bibliografi 1928; jfr. a sp. 939). Bibliografi 1928 = Sp. 262 Breve fra Otto von Friesen 6/1 og 2/3 1928; jeg slutter mig til von Friesens Læsning med *ǣ*.

Der kan være Grund til at se paa det foreliggende Materiale til Belysning af *ē* / *ǣ*. Foruden de allerede omtalte Eksempler er følgende Former af Interesse i denne Sammenhæng:

fiaR Underup I (DR 143), **filaka** Aarhus 6 (DR 68, efter-Jelling), **fela(k)a** (DR 66, efter-Jelling) og Former som **filaki**, **felaka**, **felaga** (se DR's Ordbog), **hirs** Års (DR 131, efter-Jelling), **rit** = *rēt* Gørlev (DR 239), **ret** Åker 1 (DR 370, førmiddelalderlig), **lit**, **litu**, **let**, **letu** i en Række yngre Indskrifter; **litin** = *lēt* til Verbet *lätta* lette, lindre

Bodilsker 5 (DR 378), *rita* = *rētta* rejse (smst.) er svenske Former (jf. DR Sp. 455 og 682). Til denne Eksempelrække hører eventuelt *trebinu* Vester Marie 5 (DR 387), der sandsynligvis indeholder Ordet *trē* Træ (se Sp. 725).

Materialet er spinkelt. Eksemplet *fiar* = *fēar* Gen. Sg. til *fē* udgaar da vi ikke faar Lydaabning af *ē* til *æ* foran Vokal (jf. GG § 162). Det eneste Eksempel fra Tiden før Jellingstenene er Gørlevstenens *rit*. Det er rigtigt at der ikke findes en Form *falaki*, men da i-Runen fra Slutningen af det 10. Aarhundrede bliver brugt = *æ* (se min Afhandling p. 252 f.) har det bevirket, at vi møder a-Runen i langt ringere Udstrækning end man paa Forhaand vilde vente.

I min Afhandling regner jeg med at Lydaabningen af *ē* til *æ* maa være ældre end Monoftongeringen af *æi* til *ē*, men gør dog samtidig opmærksom paa, at Lydaabningen kan være indtraadt til forskellig Tid (p. 259). Gørlevstenen har *rispi stin* (de to ældste Eksempler paa Monoftongering) og *ual* = *wæl* med markeret Lydaabning (GG § 161) og *rit* = *rētt*, hvor man altsaa — efter min Opfattelse — kunde have ventet *rat* = *rætt* med *ē* > *æ*. De to *e*'er kan ikke have været ens, da dette vilde have ført til *æi* > *ē* > *æ*.

Hvor drilagtige Forholdene kan være paa en Runesten ses paa Bjolderup (DR 14), der er middelalderlig (arkæologisk Datering o. 1200). Indskriften lyder: *ketilurnæligirhir*; vi træffer i-, e- og æ-Runen, Transskriptionen i DR er *Kætīl Urnæ liggir her*. Ristemaaden *hir* staar over for *hær* paa Galtrup (DR 152) fra samme Tidsrum (jf. tillige Lønborg (DR 47), †Allerum (DR 336)), *hæræ* (Tisted (DR 156)) og *hæ* (Bregninge T. (DR 184)), som anføres DR Sp. 846 (men ikke Galtrup). Bjolderupsstenens *hir* svarer til Årsstenens *hirsi* (jf. min Afhandling p. 258 f.). En Form *hēr* (vestnord. *hér*) uden Lydaabning af *ē* er tænkelig omkring 1200 (jf. GG § 162 Anm. 3). Bjolderupstenens Ortografi tyder paa *ē* (sml. *ketil* og *urnæ*).¹

Vi vil til Slut vende tilbage til det Ord, der har været Udgangspunktet for alle disse Overvejelser: det gaadefulde *rita* paa Glaven-

¹ Der er maaske intet till Hinder for, at Udtaleformen *her* med *e* har gamle Aner. Ordbog over det danske Sprog opgiver: trykstærkt *hæ'r* ell. (nu næsten vulg.) *he'r* (VII (1925), 1241; jf. GG § 162 Anm. 3). I Ulla Albecks »Farlige Ord. En Rettensnor for rigtig Udtale af dansk Rigssprog» 1942 (godkendt af Statsradiofoniens Sprogudvalg) opgives: *hæhr* (med Stød), *hehr* er vulgært. Som det ses er »Farlige Ord» kategorisk, hvor ODS er noget reserveret. Der er mit Indtryk, at Formen *her* med *e* har bredt sig meget i de senere Aar, og jeg er ikke sikker paa, at den længere kan stemples som vulgær. Udtalen med *e* skyldes aabenbart Paavirkning fra Skriften. Det kan nævnes, at Jysk har Former som: *hær*, *hær*, *hēr*, *her*, *hū*' (se Feilbergs Ordbog). Et *e* i Dialektformer af *her* kan skyldes Lukning af *æ* (normalt udviklet af *ē*) til *ē*, eller det kan være det gamle uaabnede *ē*, der har holdt sig stedvis i Landet.

drupstenen. Hvis Ordet med K. M. Nielsen har kort *e* bliver der kun — saa vidt jeg kan se — en Mulighed tilbage, hvad *t*-Runens Lydværdi angaar (jf. min Afhandling p. 261): *t*; for Former som *renta*, *renda* er umulige (*e* ved Nasal + Konsonant!), og *retta* med *tt* er usandsynlig (ved *ht* > *tt* faar vi *ē*, og ved *nt* > *tt* faar vi ganske vist *e*; men en Assimilation af *nt* til *tt* er ikke videre sandsynlig i Dansk, jf. GG § 250), *redda* er heller ikke sandsynlig (da *dd* forudsætter *đđ*, og vi saa formentlig har at gøre med en Grundvokal *a*). Alt synes saaledes at tale for en Form med *ī* eller *ē*; *rita* sammenholdt med *rata* (paa Glemmingestenen) gør, at man standser ved *ē* (jf. min Afhandling p. 257, 261, 264 og 265). Tolkningen skulde efter dette udgaa fra et — hidtil ukendt — **rētti* eller **hrētti*, en maskulin *an*-Stamme (sml. Ivar Lindquists Forslag om en elliptisk Dannelse til *seiðrētti*, omtalt i Efterskriften til min Afhandling p. 264 f.).

Jeg har endnu et Par Tilføjelser til min Afhandling. Jeg opererer p. 260 med en Dialektovergang (*æi* >) *ē* > *æ* (specielt i skaanske Lovhaandskrifter) efter GG § 163, 1; men denne Overgang er usandsynlig (jf. GG § 163 Anm. 1 og § 147 Anm. 2 og se yderligere mine Bemærkninger om gammeldansk *hœmfœrth* i Arkiv f. nord. filologi LV p. 340 f.). Runeformerne *þar*, *þara* og *rasþi* viser rimeligvis *æi* > *ē* > *æ* eller *æi* > *æ*.

Paa Jetsmark (DR 160) med *hriþ* og Bække II (DR 30) med *hribnā* regner jeg med norsk Indflydelse (se p. 263 Fodnote 1); dette gør DR ogsaa, se Glossaret *riþin* eller *reþin* (Sp. 700), *ræfna* (Sp. 701), Sagleksikonnets Artikel Fremmed Indflydelse Sp. 809. Jf. endvidere Sp. 56 og 197.

HARRY ANDERSEN.

Vkv. 5: lukþi hann alla lind bauga vel.

Nach Neckel (Glossar) könnte *lindbaugr* »schlangenring' (ring in form einer sich in den schwanz beissenden schlange) bedeuten; *lind-* = ahd. *lint* »schlange' (lindwurm)». Solch eine Auffassung wird gestützt durch Ausdrücke wie: *arms ormr* »ring», *armlinnr* m. »armens orm, ring» (Egilsson-Jónsson, Lexicon Poeticum p. 16). Wenn man andererseits *lukþi*, *lykia* mit »einen verschluss (*lok*) herstellen, daher zusammenfügen Vkv. 5^s, ...» übersetzt, so könnte man die Stelle auch so verstehen, dass der Schmied Wieland das schon gerundete Metall zusammenfügt. Dürfen wir dann die Stelle so wiedergeben: er hämmerte das rote Gold an den Edelstein fest; er fügte die »Bogen-Ringe' (d. i. die bereits gebogenen Ringe) richtig (so wie es sich gehört, so wie man es machen muss) zusammen?

Das Wort *lind-* in *lindbauga* wäre damit in dem etymologischen Zusammenhang belassen, in den es nach der bisherigen Erklärung (Schlange) hineingehört; es hätte nur die ursprüngliche Bedeutung 'gebogen; biegsam, das Gebogene, der Ring'; lat. *lentus* »biegsam, zäh, klebrig; langsam, träge; gelassen, geduldig»; *lentare* »geschmeidig machen»; dän. *lind* »biegsam, weich» (**lenpa-*), ahd. *lind(i)* »weich, sanft, zart, mild» as. *lithi*, ae. *līde*, an. *linnr*, anorweg. *linn* »biegsam, gelenk, gelinde»; ahd. *lind*, *lint*, an. *linnr* »Schlange», *linnormr*; ahd. *lindwurm*; an. *lindi* »Band, Gürtel», mhd. *lint(d)* »Band» (WP II 437; Walde-Hofmann 735).

Wenn *lind* in *lindbauga* wirklich eine alte Form darstellt, wie oben angenommen wurde, dann könnte die Form *lind* anstatt *linn* mit verschiedenem Akzent als die Form des Nomens gegenüber dem Adjektiv erklärt werden.¹ In unsere Erklärung fügt sich gut ein, dass in der altenglischen Poesie ebenfalls von »gebogenem, gewundenem, geschlossenem Ring (Gold)» die Rede ist.²

F. MEZGER.

Vkv. 12: *besti byrsíma*.

In der Eddastelle Vkv. 12 *peir er á lögðo bestibyrsíma ok mik bundo* wird von manchen Gelehrten *bestibyrsíma* verbessert in *bestisíma* 'Bastband'; *byr-* wird dabei als unerklärbar ausgelassen . . (vgl. Gering-Sijmons, Kommentar zu den Liedern der Edda II 13).

Boer (Edda II 119) liest *bestebyrþ síma*, das »die aus bast bestehende last der bande», also dasselbe wie *hofgar nauðir* 11, 6 bedeute. Es unterliegt keinem Zweifel, dass die Stelle *vissi sér á hǫndom hofgar nauðir* (Vkv. 11) den Versuch einer Erklärung von *bestibyrsíma* als »schwere, lastende Bande» nahelegt. Andererseits erinnert *nauðir* in dieser Bedeutung an das gotische Kompositum *naudibandi* »Kette, Handschellen».³ Das Kompositum »Notbande» im Gotischen berechtigt zu der Frage, ob nicht auch im Altisländischen ein ähnliches Kompositum, etwa **byrðsíma*, vorliegt. Egilsson-Jónsson *Lexicon poeticum* (²1931) verzeichnet an Kompositen: *alm-síma* »Bogensehne»

¹ Verschiedenheit des Akzents dient manchmal zur Charakterisierung verschiedener Wortkategorien; vgl. J. Wackernagel, *Altindische Grammatik* II¹, (1905) § 6 c α: *ánna* ntr. »Speise» eig. »das Gegessene»: *-ná-* in Verbaladjektiven etc.

² ae. *sincgim locen* El. 264; *locenra béaga* B 2995; An. 303; *wunden gold* Gen. 1931; 2070, 2128; B 1193, 3134; Rā 56 (3) (vgl. auch *wundenmæl*, *wundenstefna*).

³ *naudibandjom eisarneinaim gabundans was* Mk. 5,4; (Mk. 5,3; 2 Tim. 1, 16).

ársíma »Metalldraht« *hársíma* »Haarband« *varrsíma* »Kielwasser« *ørlogsíma* »Schicksalsfaden« (vgl. *ørlogþáttr* HHI 3 und got. *naudibandi*).

Die poetische Sprache hat demnach eine ganze Anzahl Zusammensetzungen; diese haben allerdings nicht die Bedeutung »Lastbände«, die für **byrðsíma* anzusetzen ist. Aber dass man sich eine Last anbindet, davon weiss auch das Altisländische: *hafi sá pá byrði er hann bindr sér sjálfum* (Fms IX 671, 1; Cleasby-Vígfusson 90).

In der altenglischen Dichtung wird »gefesselt, gebunden« gerne ausgedrückt durch *fæst* in Verbindung mit einem Nomen mit der Bedeutung »Fessel«: *írenbendum fæst*, *bendum fæst*, *fetorvrásnum fæst*, *hellbendum fæst*, (*hygebendum fæst*, *oncerbendum fæst*, *of þissum fæstum clomme*). Dass »binden« und »Not« derselben Bedeutungssphäre angehören, geht aus einer ganzen Anzahl von Ausdrücken deutlich hervor: *wítebend*, *hellbend*; *sorgum*, *bisgum*, *eldo*, *súsle*, *witum gebunden*; *wítes clom*; *carcernes clom*; *bende and clomme*; *heardum clamnum*; *hæfteclom* etc.

Geht man von diesen Fügungen aus, so steht man vor der Frage, ob das sonst nicht belegte *besti* nicht in *festi* (Akk. zu *festr* f. 'Band, Fessel, Kette', m; vgl. auch *festiband*) zu bessern ist. In H. H. I 3; 4 wird im Zusammenhang mit dem Schicksalsfaden *festr* gebraucht:

snæro þær af afli ørlogþátto, ... þær um greiddo gullin simo ok und mána sal midian festo ... brá nipt Nera á norðrvega einni festi, ey það hon halda.

Dann dürfte man die so geänderte Stelle

*þeir er á lögðo
festi byr(ð)síma ok mik bundo*

wiedergeben mit »die mir auferlegten als (Schicksals)band Bürdebande und mich banden«. Es darf noch daran erinnert werden, dass *leggia* gerne in Fügungen, die sich auf das Schicksal oder das Leben beziehen, gebraucht wird:

þær (norner) lög lögðo, þær líf kuro alda bornom, ørlog seggia Vsp. 20,9; *era með lóstom lögð ævi þér* Grp. 23,2; *sú mun gipt* (Glück) *lagid á grams ævi* Grp. 52,4; *líf um lagit* Skm. 13, 6; Ls. 48,3.

F. MEZGER.

Aisl. *fiarg-*, *fiörgu* pl., Gott, Götter.

Die Stelle (Lokasenna 19) *ok hann fiörgvall fría* wird gebessert in *fiörg oll* (Sveinbjörn Egilsson) und dann übersetzt mit 'alle Götter' oder 'alle Wesen' (Svend Grundtvig). Für die Bedeutung von *fiörg* bezieht man sich auf *fiarghús* *Atlakviða* 42 (45), das man als 'Gottes-

haus' erklärt (vgl. auch Atlakviða 39 (42)) und *fiargvefr*, das im Sinne von *godvefr* sich findet (in Sk B I 209, 12; vgl. Lexicon poeticum und Sijmons-Gering, Kommentar I 287).

Dass diese Auslegung von *fiorg* wohl richtig ist, wird von der Seite der Etymologie her bestätigt. Anstatt in *fjorg oll* zu bessern, ist es wohl besser *fiorgvall* des Manuskriptes als *fiorgu all(a)* zu lesen, d. h. *fiorgu* als Akk. pl. eines *u*-Stammes aufzufassen. **fiorgr* (*u*-Stamm < idg. **perkú*) gehört der Bildung nach enge zu lit. *perkú-nas* 'Donner, Gewitter; Gewittergott' und *Fjorggynn* 'der Vater der Frigg'; *perkúnas*, *Fjorggynn* würden dann eine *n*-Weiterbildung zu einem *u*-Stamm zeigen gerade wie *fortúna*: **fortu* (vgl. *fortuitus*); *Portúnus*: *portu-s* (Schulze, KZ 56, 287); *tribúnus*: *tribus*; *Neptúnus* vielleicht zu *(*s*)*nep-tu*- 'Feuchtigkeit' (Stolz-Schmalz-Leumann 223).

Ob der *a*-Stamm in *fiarg-hús*, *fiarg-vefr* an der Zusammensetzung hängt, oder ob hier alte Verhältnisse zu Grunde liegen¹ (lat. *quercus*, *ī*: *quercus*, *ūs* = *fjarg*-: *fjorg*-), ist schwer zu entscheiden.

Bei der schlechten Bezeugung lässt sich auch nicht ausmachen, ob **fergu*- ursprünglich hauptsächlich im Plural gebraucht wurde und die Ableitung **fergun*- dann einen einzelnen (besonderen) Gott darstellt (vgl. *druhti*-: *druhtin*-; *genti*-: *kindin*-; *tribu*-: *tribún*- etc.).

¹ Im italischen Sprachgebrauch steht oft bei sakraler oder kultischer Verwendung ein *u*-Stamm oder eine Ableitung zu einem *u*-Stamm neben einem *ō*-Stamm (s. W. Schulze, Zur Gesch. lat. Eig. 473 ff.); Specht KZ, 64, 4 ff. hat für denselben Wechsel auch aus andern Sprachen (und besonders auch aus dem Germanischen) Beispiele beigebracht.

F. MEZGER.

Marius Kristensen.

Då jag första gången träffade Marius Kristensen, var jag ganska kritiskt inställd. Det var vid Filologmötet i København 1892. Vi voro då båda helt unga, resp. 24 och 23 år. Kristensen höll ett föredrag om avledningsändelsen *-else*, som han härledde ur lty. *-enisse*. Han gav också en förklaring på övergången $n > l$. Mot innehållet fanns ingenting att anmärka. Men jag satt hela tiden i spänning och tänkte: »Allt detta står ju hos Fredrik Tamm. När kommer det nya?» Saken var den, att Kristensen inte hade sett Tamms framställning. Vi unga svenska lingvister voro en smula känsliga på den punkten. Det var inte allt för sällsynt, att kollegerna i våra grannländer förbisågo ting, som skrivits i Sverige. Förbiseendet påpekades i vänlig form av Adolf Noreen, och det fanns ju ingen anledning att sedan tvista om saken. Den hindrade på intet vis, att mötet för mig gav behållningen av ett vänskapsband, som hållit i ett halvt sekel, för övrigt icke det enda. Ämnets principiella innebörd har fått aktualitet genom en undersökning helt nyligen. Då den västgötska lagmanslängden i vår enda handskrift från cirka 1325 meddelar, att en lagman *polpe bortvrækelse*, så vill man med Ivar Lindquist fråga: »Kunde det tyska inflytandet redan c. 1250 vara så starkt, att detta ord kan tillhöra urskriften?»

Om Kristensen i sin ungdom råkat förbise ett viktigt svenskt arbete över ett problem, som intresserade honom, så har han i rikt mått gottgjort sin försummelse. Det är nog ingen överdrift, då en författare sagt, att ingen i så hög grad som han bidragit till att göra svensk språkvetenskap känd i Danmark. Hans inställning fick ett karakteristiskt uttryck vid vårt sammanträffande nr 2 i Lund 1898. Det blev helt kort, då vi båda voro upptagna på annat håll. »Jeg skal tale med Axel Kock. Han er jo vores fornemste Sproghistoriker. Det er skammeligt». Så lydte sammanfattningen av läget i Kristensens temperamentsfulla språk.

Vid sekelskiftet flyttade jag över till Uppsala, och där sammanträffade jag åter med Kristensen, som då gjorde ett längre besök i den staden. Mycket voro vi icke tillsammans. Skolan och propedeutiska kurser vid universitetet upptogo hela min tid, på enstaka stunder när. »Märius» var mycket avhållen i filologkretsar i Uppsala. Blott en gång samarbetade vi mera grundligt. Därvid fick jag ett intryck av Kristensens oförbränneliga humor, icke mindre roande

därför, att humorn gick ut över mig själv. Det skulle vara sommar-kurser i Uppsala 1901. Därvid skulle också ges undervisning i norska och danska. Norskan anförtröddes åt mig, som på grund av familje-förhållanden visste en del om det språket. Danskan överlämnades åt Kristensen. Men det behövdes ju också en jämförande del, en redogörelse för de viktigaste skillnaderna mellan å ena sidan det danska, å andra sidan det norska uttalet av ord, som på den tiden ofta skrevos praktiskt taget på samma sätt. Denna lämnades åt mig. Naturligtvis upptog »stöten» ett större parti av framställningen — här beröra vi åter en sak, som Kristensen särskilt intresserat sig för. Jag uttalade några ord och fraser dels med norsk intonation och utan stöt, dels så gott jag kunde med dansk intonation och i varje fall med stöt på vissa stavelser. Vid föreläsningens slut frågade jag Kristensen: »Nå hur gick det med stöten?» »Jo, det var noksaa godt, men det skal bare ikke komme saan to tre Dage efterpaa». Tydligt hade jag för att få stöten markerad använt ett långsamt tempo, som verkade främmande. Då Kristensens text var Andersens »Den grimme Ælling», kunde jag nästa gång glädja auditoriet med att han visat sig som min sanne vän, som sade mig »Ubehageligheder».

Senare fick jag träffa Kristensen som gäst i hans hem och se honom uppträda på »hemmaplan». Han var sedan 1895 anställd vid Askovs folkhögskola, där han senare stannade länge såsom lärare och sist såsom »Medbestyrer». Han hade visserligen en stor kärlek till språkvetenskapen, men han hade rum för en kärlek till: den danska bondekulturen. Detta gäller, vare sig vi tänka på utforskandet av äldre dansk kultur eller höjandet av den nuvarande. Här hade Kristensen en möjlighet att förena de två. Hans dubbla inställning återspeglas också i namnen på de två tidskrifter, i vilka han de följande åren medverkade. Den ena är Indogermanische Forschungen, där han skriver en rad recensioner, ända till dess tidskriften övergår från att lägga an på recensioner till att ge rent bibliografiska översikter. Den andra är Højskolebladet, den danska folkhögskolans organ. En enda föreläsning hörde jag av Kristensen. Kanske tävlade där de lärda tendenserna med de populära. Det gällde att orientera över olika riktningar i språkvetenskapen. Närmast gällde det den danska språkvetenskapens store man Madvig. Kristensen meddelade Madvigs inställning till ett bestämt problem. Utgångspunkten var det ställe hos Cicero (De Divinatione II:84), där den romerska hären håller på att inskeppa sig för en färd till Afrika. En försäljare ropar högt *Cauneas* fikon (från Caunus i Karien). Detta kom att uppfattas som *Cave ne eas* akta dig för att resa. Med denna lydelse kom uttrycket att uppfattas som ett dåligt omen. Madvig intresserade sig, framhöll Kristensen, icke för sakens fonetiska sida. Denna hade (kanske mer för svensk än för dansk uppfattning) emellertid intresse därutinnan, att man nog får modifiera vårt uttal av *cave* för att likheten skall bli förvillande. För Madvig var huvudsaken att förklara valet av kasus.

Stället visar enligt M., att akkusativens är första rangens kasus. (Jfr Lat. Ordföjningslära par. 224, Anm. 1). För en grammatikförfattare, som var på väg att gå till strids mot villfarelsen, att vi skola kunna säga, om substantivet »står i» nominativ eller akkusativ, då en svensk tidningspojke ropar *Aftonbladet* eller en dansk *Politiken*, var denna del av föreläsningen mycket intressant. Om den kunde följas av åhörarnas flertal, är kanske osäkert. Emellertid är att märka, att vad Askovs chef Ludvig Schröder hade önskat, då Kristensen fick sin första anställning (febr. 1895) var just en »Sproglærd af den nyere Skole». Ett par år tidigare hade H. F. Feilberg slagit sig ned på Askov. Och i P. la Cour hade Kristensen en kollega, som inom sitt fack, fysiken, ingalunda stannade vid elementerna.

Några år efter mitt Askovbesök, 1906, hade jag min enda polemik med Kristensen. Denna gällde inte lingvistik utan politik. I en dansk tidskrift »Dansk Folkestyre» hade en svensk man gjort gällande, att den kamp, som fördes till slut i Norge 1905, var striden mellan storsvensk bornerad konservatism å ena sidan och upplyst frihetskärlek i Sverige och Norge å andra sidan. Som skandinav hade jag hävdad, att Sverige eftersträvat en organisation till gemensamt värn. Jag hade också givit uttryck åt min besvikelse över Danmarks bristande förståelse för den svenska synpunkten. Från min landsman fick jag ett svar med temat »förakta sanningen». Från Kristensen, som tertius interveniens, fick jag ett älskvärt svar, där min skandinaviska inställning starkt underströks, fast min bedömning av Danmarks ställning icke kunde biträdas. Varken ögonblicket eller denna publikation lämpa sig för en ingående diskussion av politiska problem av denna art. Men det lilla bidraget till Kristensens karakteristik har jag icke velat undertrycka.

Slutligen fick jag besöka Kristensen i hans hem, sedan han fått en ställning såsom »professor» i betydelsen av vetenskapsman med vetenskapen såsom »profession», yrke, och såsom levebröd. »Professors namn» hade han inte, och det brydde han sig inte om. Om han skulle ha önskat att ha ett lärarekall med plikt, icke blott rätt att undervisa, vet jag icke. Men säkerligen var han djupt tacksam mot de representanter för Carlsbergfondet, som skänkt honom »Livstidsgage», alltså satt honom i stånd att utan ekonomiska bekymmer ägna sig åt sin vetenskap.

Dessa små av tillfälligheter beroende blickar på Marius Kristensens levnadslöpp skola, som jag hoppas, ge en något så när riktig bild av mannen bakom verket. Det är tid att en smula gå in på hans författarskap. Trots den hjälp man har av en bibliografi med inemot 700 nummer, måste det bli ett tämligen godtyckligt urval. Jag har roat mig med att ögna igenom hans recensioner i Indogermanische Forschungen under hans tidigare år i Askov. De stå, synes mig, mycket högt däri, att de i kort och snabb översikt ge det väsentliga i de olika arbetenas innehåll. Jag har tidigare refererat hans beundrande utta-

lande om Axel Kock. Då nu Hesselman framträdde med synpunkter, som delvis gingo utanför Kocks, var Kristensen genast färdig med att fatta och biträda det nya. Han var i den punkten snabbare än hans jämnåriga i Sverige, av vilka läsarens tjänare fungerade som Hesselmans fakultetsopponent.

År 1906 kom en rad arbeten. Då kom doktorsavhandlingen om »Fremmedord i det ældste danske Skriftsprog før 1300». Denna skrift blev ganska snävt bedömd i en recension i detta Arkiv av V. Dahlerup. D. anser bl. a., att då *lavarþ* finnes i Västgöotalagen, och då Saxo nämner, att Knut hertigs folk icke kallar honom konung (*regem*) utan husbonde, herre (*herum*), så ligger ordet *lavarþ* snubblande nära. Kristensen har tydligen avsett att strängt hålla sig till fakta och förbigå även väl bestyrkta hypoteser. Annars vore en sådan kombination just i hans stil. Vissa luckor i litteraturkännedomen torde bero på avståndet från de stora biblioteken.

Men även om man stannar vid Dahlerups negativa inställning till detta arbete, så hade Kristensen vid den tiden en mycket stark ställning. Han hade kommit till femte häftet av sitt i samarbete med Bennike utgivna arbete »Kort over de danske Folkemaal» (börjat redan 1898), och han var i färd med tredje årgången av Danske Studier, som han redigerade i samarbete med Axel Olrik (börjat 1904), och han utgav nämnda år »Nydansk». Om ett par av dessa arbeten har Dahlerup starkt erkännsamma ord. Viktiga bidrag till dansk språkhistoria följa i Arkivet några sidor efter Dahlerups recension.

Redan ett par år senare började Kristensen ett viktigt editionsarbete »Henrik Harpestrengs Danske Urtebøger, Stenbøger og Kogebøger.» Före 1300 ha vi i Sverige inga andra texter av betydelse än lagtexter. Dessa ge naturligtvis en något ensidig bild av språket, särskilt av ordförrådets sammansättning, som ju hade intresserat Kristensen, då han skrev om lånorden i den äldsta danskan. Här hade han en skrift från annat område. Men uppgiften måste locka honom även av ett annat skäl: Nutida folkmedicin innehåller ju åtskilliga rester av sådant, som en äldre tid uppfattade som medicinsk vetenskap. Hur väl han hade arbetat sig in i den medicinska litteraturen utanför Danmark, fick jag genom en tillfällighet ett intryck av. Min fader och hans jämnåriga hade i skolan på 1830-talet fått lära sig en del latinska minnesverser, vilka ofta citerades, men uttalades som prosa. När jag i Danske Studier 1916 citerade ett par av dessa, var den generöse redaktören omgående färdig med att påvisa deras salernitanska ursprung och korrekta form som leoninska hexametrar. De som av Kristensen fått sådan hjälp, äro säkert ganska många. Han var ingen passiv redaktör, även bortsett från de egna bidragen.

Kristensens bidrag äro i hans tidskrift Danske Studier både många och värdefulla. Och därjämte fortsatte han i Højskolebladet att lämna en mängd redogörelser och referat, därvid hans intresse för svenska personligheter och svenska förhållanden fortfarande fram-

träder. Bland andra publikationer, som mottagit talrika och värdefulla bidrag från hans hand må nämnas Dansk Biografisk Lexikon, både första och andra upplagan, där han skrivit biografier över ett mycket stort antal språkmän m. fl. Sedan 1939 var han också medredaktör i detta Arkiv.

Bland senare skrifter av större omfång må nämnas en edition av Paul Helgesøns skrifter. Denne är för svenskar mest känd och kanske en smula ensidigt bedömd såsom Olaus Petris motståndare, Paulus Heliae. K. utgav ännu ett par viktiga medeltida skrifter samt sin vän P. K. Thorsens »Afhandlinger og Breve». De talrika uppsatserna i olika tidskrifter beröra runologi, namnforskning o. s. v.

Från senare år bör kanske främst nämnas hans medverkan i »Danmarks gamle Personnavne» och den lilla samlingen »Folkemaal og Sproghistorie». Redan titeln antyder, att han här anknyter till tidigare arbeten och tankegångar. Arbetet begränsar sig i huvudsak till östnordiska (danska och svenska) dialekter, men det kan ju även inom den ramen ge frågorna en ganska mångsidig belysning. Det förekommer högst olika ting mellan Sönderjylland och Norrbotten. Tidigare översikter av denna art ha väl mest rört sig på ljudlärans område. Kristensen börjar med iakttagelser inom form- och betydelselära, och han övergår därefter till en framställning av ett antal ljudövergångar, vilka han önskar behandla så, att vi, såsom Holger Pedersen har yttrat det, få en verklig fonetisk förklaring till de registrerade övergångarna.

Kristensens verksamhet är sällsynt mångsidig. Men den är icke splittrad. Det är Bondedrengen, som söker orientera sig över sig själv, och över det språk och den litteratur, som hans folk har skapat. Därvid har han varit angelägen att ha fönstret öppet mot de nordiska grannländerna. Det var icke konjunkturen, som förde honom till Askov. Hans åskådning var starkt befreundad med de åskådningar, som skapat denna märkliga gren på den Grundtvigska folkhögskolans träd. Det är kännetecknande, att han i en självbiografi på tal om skoltidens livligaste intryck nämner dels Wimmers runverk, dels söndagsskolemannen H. Ussing. I den väldiga produktionen måste finnas åtskilligt, som är diskutabelt, många förslagsmeningar, som icke komma att stå sig, kanske förbiseenden av samma art, som 1892 års. Men att vi få svårt att glömma honom, är klart. En gammal vän, som icke sett honom på 15 år, har känt honom så levande, att han knappast vill tro, att skilsmässan varit så lång, och har ännu svårare att fatta, att den nu är definitiv.

NAT. BECKMAN.

Recensionen.

Friedrich Maurer, Nordgermanen und Alemannen. Studien zur germanischen und frühdeutschen Sprachgeschichte, Stammes- und Volkskunde. Strassburg 1942. 182 S. (= Arbeiten vom Oberrhein. Veröffentlichungen des Instituts für geschichtliche Landeskunde an der Univ. Freiburg i. Br. Hrsg. von F. Maurer und H.-W. Klewitz, Bd. 1).

Der Verfasser dieses anregenden aber, sei es gleich gesagt, methodisch anfechtbaren Buches sucht die Lösung der Probleme nicht im rein sprachlichen Feld, sondern im »weiteren Umkreis der germanischen Volksgeschichte« (S. 10). Er betont mit vollem Recht die ungemein fruchtbaren Ergebnisse der neueren Sprachgeographie, insbesondere der »von Bonn zuerst ausgehenden sprachgeographischen und kulturmorphologischen Arbeiten« (11), aber er will über die immerhin schon sehr frühe Zeit (etwa das 4. Jahrh.), in die Th. Frings vorgestossen ist, in die germanische Zeit hinaufgelangen. Einen Erfolg verspricht er sich hier weder vom Sprachlichen her noch durch Beiziehung der Nachrichten der antiken Schriftsteller, sondern von der Vorgeschichte. Daran wäre prinzipiell nichts auszusetzen, wenn Verf. sich als Aufgabe gestellt hätte, die deutsche Volksgeschichte zu klären, eine neue Einteilung der germanischen Stämme anzustreben usw., ohne daraus sprachliche Schlüsse zu ziehen. Diese Beschränkung erlegt sich Verf. indessen keineswegs auf, vielmehr tritt er mit recht grossen Ansprüchen hervor, Entscheidendes zur deutschen Sprachgeschichte zu sagen. Das ist nun leider nicht der Fall. Man kann ruhig behaupten, dass Verf. mit seiner Methode kein einziges sprachliches Problem gelöst hat.

Was Verf. im Zusammenhang der germanischen und deutschen Stammeskunde über die Verwandtschaft der germanischen und frühdeutschen Dialekte äussert, ist in seinen kritischen Teilen oft förderlich. Auch seine Hauptthese, dass die Alemannen ursprünglich Elbgermanen waren und dass vielfache Übereinstimmungen mit dem Nordgermanischen sich aus der engen Beziehung der Elbgermanen zu den Nordgermanen erklären, ist sehr interessant. Allenthalben hat man doch wohl mit gutem Grund den Eindruck, dass die Ergebnisse an Unklarheit und Unsicherheit leiden. Sein erstes Anliegen erblickt Verf. in der Bekämpfung eines »wissenschaftlichen Dogmas«, der Ansetzung einer *westgermanischen Spracheinheit* als Zwischenglied zwischen den Altgermanen und den späteren deutschen Stämmen

wie Bayern, Alemannen usw. Ich kann nicht finden, dass Verf. hier viel Neues bringt. Schon Bremer hatte in seiner von der damaligen deutschen Kritik (Much, Roethe) wohl doch unterschätzten Ethnographie der germanischen Stämme die westgermanische »Einheit« als eine Folge eines sekundären geographischen Zusammenhangs erklärt. In der Abweisung der Theorie Wredes, nach der das gesamtdeutsche Gebiet ursprünglich ingwäonisch (anglofriesisch) ist, das Gemeinwestgermanische also mit dem Ingwäonischen gleichgesetzt wurde, stösst Verf. ebenfalls offene Türen ein. Die westgermanische Spracheinheit ist gewiss hypothetisch, ihre Bestreitung aber in gleichem Masse. Was Verf. in seiner Kritik der sprachlichen Parallelen zwischen angelsächsisch—altsächsisch—oberdeutsch—fränkisch vorbringt, ist ohne Beweiskraft, auch das Hauptstück, dass nämlich die westgermanische Konsonantendehnung in jüngerer Zeit erfolgt sein müsse, »da lateinische Lehnwörter wie *putjus*, *pütte*, *pfütze* erfasst worden sind« (71). Denn erstens kann das Lehnwort sehr alt sein, zweitens, wenn jünger, kann es sich einem »westgermanischen« Lautsystem angepasst haben, drittens kann ein germ. **puttia-* vorliegen (s. Hellqvist unter *putt*). Gegen die Behauptung, dass die Tatsache, dass Konsonantenverdoppelungen »westgermanischer« Art auch im Nordgermanischen vorhanden sind, als Argument gegen die westgermanische Einheit zu werten sei, habe ich mich schon andernorts (*Studia neophilologica* 13, 1940, 149) verwahrt. Persönlich habe ich aber nichts dagegen, die »westgermanische Spracheinheit« zu opfern. Die wichtige Erkenntnis der früheren Forschung ist die Existenz des *Nordseegermanischen*, das auf das Süd- und Westskandinavische hinübergewirkt hat.¹ An der Einheit der Angelsachsen, Sachsen und Friesen ist nicht zu zweifeln. Das führt zur Sachsenfrage hinüber, der Verf. S. 47 ff. eine Erörterung widmet.

In dieser schwierigen Frage pflichtet Verf. den Ergebnissen älterer Forscher wie Bremer bei — auch Chr. Walther, Borchling u. a. hätten hier genannt werden müssen — nach denen an der Identität der englischen und der deutschen Sachsen kein Zweifel bestehe. Das »Ur-sächsische« sei noch rein nordseegermanisch, das »Altsächsische« schon nicht mehr, sagt Verf. (51). Das ist richtig, nur zu unnuanciert. Selbst habe ich zu wiederholten Malen, zuerst in der Borchling-Festschrift (1932), dann in der Kock-Festschrift (1934) und anderswo, hervorgehoben und mit Beispielen unterstrichen, dass die echt sächsischen Elemente im Altsächsischen viel dichter liegen, als man bisher angenommen hatte. Neben dem kaiserlichen As. des Heliand, der in der Orthographie sich in mancher Hinsicht dem Fränkischen anpasste, gab es ein volkhaftes As. des Bauernadels, das die Fäden des »ingwäonischen« As. nicht hatte fallen lassen. Ich kann mir gefallen

¹ Vgl. Zs. f. dtsch. Geisteswiss. 1, 201; die Borchling-Festschrift (1932), 36; *Studia neophilologica* 1932—33, 126; *Vetenskapssocietetens i Lund Årsbok* 1935, 20.

lassen, wenn Verf. meine diesbezüglichen Forschungen laut seines Prinzips, »nur die grundsätzlich bedeutsamen Auffassungen« herauszuheben, verschweigt — ich habe ja bloss eine ältere Hypothese stützen wollen —, als Rez., wo ich im Namen der wissenschaftlichen Kritik spreche, kann ich mir nicht gefallen lassen, wenn Verf. gegebene Tatsachen entstellt. Das geschieht S. 48, wo Verf. schreibt: »Aber er (Edw. Schröder) stellt doch auch fest, dass das Altsächsische des Heliand schon lange nicht mehr die reine Sprache der Altsachsen ist, die, wie Schröder meint, um das Jahr 1000 noch in den Eigennamenschreibungen Thietmars von Merseburg zu finden ist.« Das hat Schröder nicht gemeint, wie aus seiner Abhandlung »Sachsen und Cherusker« im Niedersächsischen Jahrbuch 10 (1933), 9 und 17 klar hervorgeht, wo er Thietmars Sprache als »altwarnisch« bezeichnet. Dagegen habe ich in Polemik gegen Schröder die sächsische Sprachform Thietmars in meinem Beitrag »Zum Heliandproblem« in der Kock-Festschrift (Studia germanica 1934, 295 ff.) verfochten.

Ebenso unglücklich und unmethodisch ist Verf., wenn er bei seinem Streben, eine nähere Verwandtschaft zwischen dem Nordischen und Alemannischen zu erweisen, die Frage nach der Natur und dem Ursprung des *i*-Umlauts in den Bereich seiner Untersuchungen einbezieht. Auch hier lehnt sich Verf. an einigermassen feststehende Tatsachen an, wie dass der Anfang des *i*-Umlauts bei den Nordseegermanen zu suchen ist. Von hier verbreitete er sich nach einer nicht seltenen Annahme ins Süd- und Westskandinavische, sowie über das Fränkische ins Oberdeutsche. Letzteres leugnet nun Verf. und meint, dass die Alemannen und Bayern den Keim zum *i*-Umlaut schon mitbrachten, der von den Nordseegermanen durch Vermittlung der Elbgermanen früh zu ihnen gekommen sei. Wesentlich scheint dem Verf. nun (84), dass wie im Oberdeutschen so auch im Nordischen der Umlaut in bestimmten Fällen unterblieben ist. Verf. will offensichtlich ein gewisses Zusammengehen des Nordischen und Oberdeutschen in der Entwicklung des *i*-Umlauts als wahrscheinlich hinstellen. Er parallelisiert die »Störungen und nachträglichen Ausgleichungen« im Nordischen, die Axel Kock durch seine Dreiteilung (1. Älterer Umlaut, 2. umlautslose Periode, 3. jüngerer Umlaut) erklären wollte, mit der eingeschränkten Durchführung des Umlauts im Oberdeutschen! Hier hätte sich die Gelegenheit geboten, sich mit den Ergebnissen auseinanderzusetzen, die ich in einer Reihe von Abhandlungen und Aufsätzen aus den Jahren 1929—1942 (s. die Literaturangaben in den *Studia neophilologica* 13, 103 ff.) gewonnen habe, Arbeiten, die Verf. jedenfalls z. T. bekannt sein müssen, da er Untersuchungen von Brinkmann und Kranzmayer anführt, die auf meine Studien Rücksicht genommen haben. Das hätte ihn vor der durchaus oberflächlichen Erörterung des Umlautproblems bewahrt.

Auch was er S. 89 f. an alemannisch-nordischen Wortgleichungen vorbringt, ist oberflächlich, bzw. falsch. Seine These, dass die Ale-

mannen aus der Gruppe der Elbgermanen herkommen, die an sich richtig sein kann, findet in diesen und anderen Ausführungen nicht die genügende Stütze.

Die Frage, ob das »wesentliche Ergebnis« der Abhandlung, dass »die Südgermanen in einer klaren Kontinuität mit den Nordgermanen verbunden sind« und dass »Nordgermanen und Alemannen gemeinsames germanisches Erbe weitertragen«, bestehen bleibt (181), möchte ich zusammenfassend dahin beantworten, dass die Ergebnisse durchgehends, unsicher sind und dass sie, wofern sie richtig sein sollten, kaum als wesentlich bezeichnet werden können.

Lund im März 1943.

ERIK ROOTH.

Gunnar Blomqvist: Schacktavelslek och Sju vise mästare. De ludo scaccorum. De septem sapientibus. Studier i medeltidens litteraturhistoria. Hugo Gebers förlag. Stockholm 1941. 320 s.

Med sin avhandling *Schacktavelslek och sju vise mästare*, Stockholm 1941, har *Gunnar Blomqvist* givit ett betydelsefullt bidrag till kunskapen om vår medeltida litteratur. Avhandlingen består, som titeln anger, av två partier. Det första är en litteraturhistorisk monografi över den fornsvenska dikten *Schacktavelslek* (i det följande förkortad *Schack.*). Det andra har snarast karaktären av en vidlyftig exkurs. I *Schack.* ingår nämligen ett motiv, som är hämtat ur *Septem sapientes*, och förf. har med anledning härav gjort en grundligare undersökning av de fornsvenska översättningarna av *Sju vise mästare* under jämförelse med en av honom nyfunnen latinsk version av samma verk, varigenom han lyckats närmare bestämma de fornsvenska versionernas plats i *Septem sapienteslitteraturen*. Av stort intresse är den nyfunna handskriften (i Cod. C 7 i Uppsala Universitetsbibliotek, fr. 1300—1400-t.). Den tillhör, liksom de svenska A- och B-texterna, den rikt representerade grupp A och är den enda kända latinska versionen inom denna grupp. Texten, som av *Blomqvist* utgivits i sin helhet, synes närmast gå tillbaka på en fransk förlaga. Den står den svenska A-texten mycket nära, ehuru *Blomqvist* anser, att den troligen ej bör betraktas som dess direkta förlaga. Vid varje textkritisk behandling av den svenska A-texten bör emellertid den nyfunna handskriften vara ett värdefullt hjälpmedel. *Blomqvists* undersökning är sålunda av betydelse både för utländsk och svensk *Septem sapientes*forskning. — I det följande kommer endast den del av avhandlingen, som berör *Schack.*, att behandlas.

I sin undersökning av *Schack.* använder förf. huvudsakligen litteraturhistorisk metod. Han granskar förhållandet mellan den svenska

dikten och dess båda viktigaste källor, *Jacobus de Cessolis' Liber de moribus hominum et de officiis nobilium super ludo schaccorum* (här förkortad Jac., citeras efter Vetters utgåva) och Meister Stefans *Schachbuch*, en lågtysk bearbetning av detta verk, utg. av Schlüter (här förkortad Mst. St.)

På s. 228 ff. ger förf. i tabellform en detaljerad sammanställning av undersökningens resultat.¹ Vidare fastställs vilka partier i dikten, som gå tillbaka till andra påvisbara förebilder. Sedan förf. sålunda klargjort, vilka avsnitt som kunna betraktas som översättningar eller bearbetningar, sammanställer han de partier, till vilka han icke funnit någon förebild. Dessa självständiga stycken anser förf. i stort sett vara tillägg av den svenske bearbetaren, och med utgångspunkt från dessa ger han ett porträtt av »Schacktavelskalden», hans politiska och sociala åskådningar samt hans personliga känslor och erfarenheter.

Förf. är själv väl medveten om det vanskliga i att på detta sätt identifiera förebildslösa partier med självständiga. Det är emellertid uppenbart, att sammanställningen av dessa partier visa, att de så starkt överensstämma i livsuppfattning och framförallt i fråga om politisk åskådning, att de verkligen ge läsaren bilden av en enhetlig författarpersonlighet. Ibland känner man sig dock tveksam, såsom när förf. (s. 162 ff.) söker läsa ut bearbetarens inställning till kvinnan och kärleken. De partier, som Blomqvist här stöder sig på, äro ganska obetydliga till omfånget och ge uttryck åt en i medeltida litteratur rätt vanlig kritisk inställning till kvinnokönet. Det är minst lika troligt, att man här har att göra med interpolationer efter icke direkt påvisbara förebilder, som att de skola betraktas som uttryck för bearbetarens personliga åskådning och bittra erfarenheter.

Den viktigaste av förebilderna till Schack, *Jacobus' schacktraktat*, var, som förf. framhåller, ett av medeltidens mest spridda verk och föreligger i en mängd handskrifter. Ingen textkritisk utgåva av verket existerar, men förarbeten ha gjorts av Köpke, Vetter och Zimmermann. Blomqvist har i en förtjänstfull undersökning (s. 33 ff.) lyckats att närmare klassificera det utomordentligt rika materialet och som det synes lagt en säker grund för kommande *Jacobusundersökningar*. Han har också genom en granskning av personnamn och motiv klargjort, till vilken grupp Schack:s Jac.-förlaga måste ha hört. Möjligen skulle man här kunna göra ett tillägg, som kanske kan bidra

¹ Avslutningsverserna 3307—3322 anges vara utan motsvarighet i dessa förebilder. De synas dock delvis svara mot Jac. sp. 531, som innehåller följande reflexion om girigheten: »Hoc enim vitio nullum deterius est, maxime in principibus rem publicam regnantibus». Häremot svarar Schack. v. 3313—3314:

inthe är enom höfdinge wärra
en göra pänniga til sin herra

till kunskapen om Jac.-förlagens utseende. I kapitlet »De dispoſicione regis» lyder v. 281 »Han skal sithia j konungx loffth». Jac. har på motsvarande ställe (sp. 83) »in solio positus», vilket av Mst. St. riktigt återges med »sitten vp eme stole» (v. 373). Schack:s *loffth* tyder på att dess Jac.-förlaga här haft *solario*, vilket även antages av Söderwall, art *lopt*. Man skulle varit tacksam, om förf. vid sin granskning av de otryckta Jac.-texterna ägnat uppmärksamhet även åt detta ställe, vilket möjligen kunde ha resulterat i en ännu närmare bestämning av den direkta förlagan.

Den grundlighet och skärpa, som utmärker förf:s behandling av Jac.-texterna, gör sig icke i samma höga grad gällande vid hans granskning av Schack:s förhållande till sin andra förlaga, Mst. St. Här ligger också materialet till på ett helt annat sätt. Medan Jac. är traderad i en mängd handskrifter, föreligger Mst. St. endast i ett sent tryck. Möjligheten att närmare bestämma Jac.-förlagan var, som förf. i praktiken visat, ganska stor, medan det däremot torde vara närmast omöjligt att på sakens nuvarande ståndpunkt skaffa sig en klarare bild av den Mst. St.-version, som den svenske bearbetaren använt.

Förf. behandlar frågan s. 74 ff. Han skriver: »Av Meister Stefans Schachbuch finnes ingen handskrift bevarad. Vi känna den endast efter den i Lübeck omkring 1490 tryckta upplagan, av vilka tre exemplar finnas i behåll. Eftersom verket tillkom 120 år tidigare, får man självfallet räkna med textförvanskningar i trycket. Men då Schack. av allt att döma skrevs något efter mitten av 1400-talet (se nedan s. 113 ff.), är det rimligt antaga att dess författare lärt känna Mst. St:s dikt i en form, som i huvudsak stämde med den bevarade versionen.»

Förf:s resonemang förefaller väl summariskt. Under en tid av 120 år kan ett medeltida diktverk genom interpolationer och bearbetningar hinna ändra gestalt ganska avsevärt. Det ringa avståndet i tiden mellan Schack. omkring 1460 och Mst. St.-trycket 1490 har ingen betydelse i detta sammanhang och kan ej motivera antagandet, att Schack:s Mst. St.-förlaga i huvudsak överensstämte med den tryckta versionen. Man kan tvärtom påstå, att det långa tidsavståndet mellan Mst. St.-originalet omkring 1370 och de båda versioner, som förelegat omkring 1460 och 1490, gör det troligt, att dessa senare sinsemellan kunnat förete ganska stora avvikelser. Det enda vi veta om deras förhållande till varandra är, att de återgå på ett omkring 1370 författat original; för övrigt är det intet som hindrar, att de kunna tillhöra två helt skilda handskriftsfamiljer och att Schack:s förlaga därför ganska avsevärt skilt sig från trycket.

Emellertid söker förf. att spåra upp sådana partier i Schack, som kunna tänkas gå tillbaka på översättarens egen Mst. St.-förlaga men icke återfinnas i den tryckta versionen. För att få fram dessa undersöker han motiven. Metoden är föga tacksam i ett fall som detta, då

den ena jämförelseleden, Schacktavelskaldens eget Mst. St.-exemplar, icke längre är känt. Resultatet blir också magert och osäkert. Det förefaller, som om det skulle ha varit mera givande att granska språket, framförallt ordförrådet. Om detta säger förf. (s. 210): »Efter-som Mst. St. haft så stor betydelse för tillkomsten av Schack. är det inte oväntat att man träffar på en mängd *germanismer*, ofta engångsord (ett betydande antal sakna motsvarighet hos Mst. St.)» Man kan tillägga, att sådana lånord förefalla att vara sällsynta i de partier, som av förf. visats vara självständiga tillägg av översättaren. Dessa kännetecknas av ett språk, som är livligt och rikt på ordspråksliknande och folkliga vändningar och är anmärkningsvärt svenskt i sitt ord-förråd (t. ex. v. 909—938, 1256—1324, 1707—1746, 2331—2368). Om lågtyska lånord, som förekomma i en av en lågtysk förlaga beroende fornsvensk text, äro engångsord i fornsvenskan, kunna de med en viss rätt misstänkas för att ha hämtats direkt från förebilden. Det kan därför vara skäl att närmare granska sådana partier, där i fornsvenskan enastående lågtyska lånord förekomma utan direkt motsvarighet i Mst. St.-trycket. Till sådana stycken kan man möjligen förutsätta, att den Mst. St.-handskrift, som översättaren använt, haft motsvarigheter, som icke finnas i trycket, ett förhållande som ingalunda skulle vara oväntat.

Ett koncentrat av dylika lånord finnes exempelvis i v. 182—189, 195—224, vilka, som förf. visat, gå tillbaka på Mst. St. v. 306—312, 319—332. I många fall äro rimorden identiska.¹ Den svenska framställningen är emellertid ovanligt nog betydligt mångordigare än Mst. St.-tryckets. Det vimlar här av lågtyska lånord, bland dessa åtskilliga, som för övrigt icke finnas belagda i fornsvenskan och icke heller ha några motsvarigheter i trycket. Så förekommer *lädughet* fyra gånger i detta parti (v. 184, 187, 198, 202), men är för övrigt icke belagt i fsv. *Lty. leddichheit* är vanligt, men trycket har *ledichgank*. *Leyde staff* v. 189 påträffas icke för övrigt i fornsvenska texter, men motsvarar *lty. leidestaff*, som även en gång förekommer hos Mst. St., ehuru i helt annat sammanhang (Bl. s. 62 not 4). *Bedrövughet* v. 200 heter annars i fornsvenska *bedrövilse* och påträffas icke hos Mst. St. *Drop* v. 203 finnes varken i fornsvenskan eller hos Mst. St., men måste återgå på det lågtyska *trop* 'eländig varelse'. *Bägrisa*, 'äldras', v. 213 är enastående i fornsvenskan och återfinnes icke heller hos Mst. St. Denna anhopning av speciella lågtyska lånord utan motsvarighet i trycket antyder, att förlagan visserligen varit Meister Stefans Schachbuch, men att denna förelegat i en version, som ganska väsentligt avvikit från den nu kända.

¹ Schack. 186 ... j sinne lära: Mst. St. 309 .. in syner lere 188 ... liffwandis människa graff: 311 .. leuendighen mynschen graft 219—220 ... goth ok nogh, ... fogh: 327—328 .. ghe voech, .. gude vnde genoch 223—224 ... tid ffor driff, .. for wtan kijff: 331—332 tyd vor driuen, ... al sunder kyuen.

Ur denna synpunkt kan man även bedöma den passus, som förf. anför s. 91:

2951 ffriu venus scriffwar wt j sit breff
 huru paris skulle hafva fru elena leff
 reth elskog han skal haffwa trinne
 hwar ith brister tha är han minne
 han skal först ware hiertaligh
 stadeligh ok hemeligh.

Stycket saknar motsvarighet i förebilderna. Blomqvist synes mena, att det är ett tillägg av översättaren, som skulle haft en skrift ur den tyska minne-litteraturen i tankarna. Troligen har förf. rätt i att det är en reminiscens ur minne-litteraturen, men som sådan kan det ha ingått redan i Mst. St.-förlagan. Därpå tyder ordet *leff* i v. 2952, vilket med undantag av ett enda belägg hos Suso är belagt endast i Schack. Det förekommer också i v. 845 »ith toktelikt änlit gör henne leff» svarande mot Mst. St. v. 953 »En doghentlik antlat maket se leff». Det i v. 2951—2952 förekommande rimmet breff : leff uppträder också hos Mst. St. (t. ex. v. 1107—1108, 1533—1534).

I detta sammanhang kan man också tänka på Schack. v. 939—957, berättelsen om den anspråkslöse Marcus, som av invånarna i en belägrad stad blir föremål för mutförsök. Som förf. s. 109 framhåller, avviker Mst. St. här ganska väsentligt från Schack, som ansluter sig till Jac. Dock har Schack här en vändning, som tyder på en lågtysk förlaga:

953 tha haffwer jak ther aff mina foog
 ok the behalla gud oc nogh.

De lågtyska lånorden *foog* och *gud och nogh*¹ äro endast belagda i Schack. Som rimpar förekomma de även i v. 219—220:

the som haffwa goth ok nogh
 aff alla handa theras fogh.

Häremot svarar Mst. St. v. 327—328:

De dar hebben ere ghe voech
 Uan erdeschen gude vnde genoch.

Det är icke otänkbart, att de bägge lånorden i v. 953—954 på ett liknande sätt gå tillbaka på Mst. St.-förlagan, som här skilt sig från trycket.

Den svenska dikten är bevarad i två handskrifter, av vilka version A i cod. Arnamagneanus 191 fol., pap. »Cod. Askabyensis» är den mera

¹ Jfr T. Hjelmqvist, Till Schacktafvels lek. Festskrift till K. F. Söderwall, Lund 1911, s. 30 ff.

omfattande, medan B i cod. Holm. D 3 fol. pap. »Fru Elins bok» avbrytes efter v. 1504. A har varit nedskreven år 1492, B har tillkommit omkring 1476. Förf. har i kap. VII, »Förhållandet mellan de svenska handskrifterna. Textförbättringar.» klart visat, att en nu förlorad avskrift funnits mellan originalet, som av förf. på historiska grunder dateras till omkring 1465, och de båda avskrifterna. Dessutom hävdar han (s. 106) »att något eller några mellanled funnits mellan den korrumpierade texten och åtminstone den yngre av de bevarade hss, d. v. s. hs A, ty på grund av de olikheter, som existera mellan hs A och hs B kan man inte gärna föreställa sig att båda omedelbart härstammar från Avskr. 1, än mindre att hs A är en direkt ättling till hs B eller tvärtom». I stamträdet på samma sida antyder han också med ett frågetecken existensen av en handskrift mellan A och den konstaterade mellanleden, Avskr. 1. I det material, som förf. presenterat, kan jag icke finna något, som gör ett sådant antagande nödvändigt. Det hade varit lämpligt, om han här bestämt anfört några exempel på sådana avvikelser mellan A och B, som endast eller åtminstone lättare kunde förklaras genom att man förutsätter en sådan mellanled.

På enstaka punkter kunde man önskat större klarhet och utförlighet vid behandlingen av textfrågorna i den svenska dikten. Några smärre tillägg kunna kanske göras. S. 102 ff. kommenterar förf. det märkliga förhållandet, att i såväl A som B efter v. 171 framställningen plötsligt avbrytes och följande vers försätter läsaren mitt in i ett annat händelseförlopp. Här har sålunda ett antal verser fallit bort. Dessa felande verser återfinnas längre fram i A, efter v. 952, och ha säkerligen stått på motsvarande ställe i B-handskriften, ur vilken dock just här ett par blad rivits bort. Förf. ansluter sig med rätta till Klemmings förklaring, »att dessa 85 verser fyllt ett blad i en äldre handskrift, vilket blivit borttryckt och sedan insatts på orätt plats».

Förhållandet är anmärkningsvärt även ur den synpunkten, att det ger en antydning om beskaffenheten av den handskrift, som råkat ut för olyckshändelsen. Bladet har som nämnt innehållit 85 verser. Det vanliga versantalet i A är omkring 90, i B omkring 80 per blad. Handskriften bör alltså ha varit av samma format som A och B. För övrigt kan man lägga märke till, att lakunen börjar just vid v. 171. Diktens första blad har alltså troligen omfattat 1—85, det andra 85—171. Det är diktens tredje blad, som fallit bort. I handskriften bör verket ha börjat överst på en högersida.

Verserna omedelbart före lakunen äro fördärvade. Förf. kommenterar förhållandet s. 102: »Följderna av den skada, som uppkommit, visar sig dock alltjämt genom den obegripliga och ofullständiga satskonstruktionen ...:

170 ästw inthe huad thw skal wara
warit hafuer och tänk aa haarda».

Förf. tänker sig alltså felet som en följd av versernas omplacering. Eftersom de felaktiga verserna ha samma lydelse i A och B, måste de ha förelegat i samma fördärvade skick redan i den gemensamma förlagan. Tänker man sig alltså textförvanskningen som en följd av att bladet placrats felaktigt, måste detta ha skett redan i den handskrift, som den gemensamma förlagan begagnat. Vi skulle i så fall få ytterligare en handskrift mellan originalet och förlagan, eller också måste man tänka sig, att bladet fallit ut och återinsatts redan i originalet.

Som nyss nämnades, har även B drabbats av en mekanisk skada. Överst på s. 103 omnämner förf. denna i följande ordalag: »... det eller de blad, som rivits ut i denna handskrift ...» Han uttrycker sig här med en försiktighet, som nästan är vilseledande. B slutar nederst på s. 610 »medh okyskhet ok ondan lustha» och fortsätter överst på s. 613 med versen »och liiffdo samman for wthan wandha», vilken, som förf. framhåller, utgör avslutning på ett exemplum, som saknar motsvarighet i A. Pagineringen är yngre — man kan alltså icke av denna sluta sig till, att handskriften ursprungligen haft blott sidorna 611 och 612, alltså ett blad. Hjelmqvist har behandlat frågan och anser, att minst tre blad fallit bort.¹ Eftersom B alltid är minst lika utförlig som A, kan man utgå ifrån, att motsvarande partier i A också funnits i B, vilket också förf. konsekvent räknar med. Dessa partier äro i A enl. Klemmings numrering v. 802—952, 172—256, 953—958, alltså sammanlagt 242. Härtill måste läggas det exemplum, som slutar »och liiffdo saman for wthan wandha». Då varje blad i B upptar omkring 80 verser, bör man alltså räkna med att minst fyra blad fallit bort.

I not 1, s. 103, gör förf. några tveksamma försök att identifiera det exemplum, som slutat med nyss anförda, endast i B bevarade vers. Ett förslag är, att versen skulle vara identisk med v. 1496 »ok liiffdo sidan lenge baadhe», vilken avslutar berättelsen om riddaren, som gick i borgen för sin dödsdömde vän, och förf. ser här ett samband med den omständigheten, att B slutar vid v. 1504. Något dylikt samband kan icke existera. Handskriften avbrytes vid v. 1504 mitt på en sida utan synbar motivering, och luckan i B är ju en rent mekanisk skada, som på intet sätt har med innehållet att göra och med all sannolikhet kommit till, sedan handskriften blivit färdigskriven. Det andra förslaget går ut på att »den omtalade versen kan ha hört till berättelsen om Rosamundas kyska döttrar, vilka till sist blevo lyckligen gifta». Denna berättelse är emellertid både hos Jac. och Mst. St. den sista i kapitlet om drottningen och återfinnes icke på motsvarande ställe i Schack. Det i B antydda exemplet står på helt annan plats, nämligen i kapitlet om löparna. Översättaren följer för övrigt noga exemplens ordning i Jac. (jfr Bl. s. 184). Det troliga är, att denna

¹ A. a., s. 4.

ytterst osmakliga berättelse helt utelämnats av den ganska omdömesgille Schacktavelskalden. Förf. har säkert rätt, när han säger, att man inte kan komma längre än till gissningar, men dessa hans gissningar äro icke sannolika. Men det är icke ovanligt, att Schack. har exemplar, som sakna förebild både i Jac. och Mst. St. (t. ex. Nero-episoden och motivet ur Sju vise mästare), och det troligaste är väl, att det är ett sådant, som föreligger i kapitlet om löparna.

S. 103 ger förf. en tabell, som visar, hur texten fördelar sig på de båda handskrifterna. Man skulle ha varit tacksam, om förf. utförligare dröjt vid en jämförelse mellan de båda handskrifternas omfång och i samband därmed behandlat frågan, hur den ursprungliga översättningen kan ha sett ut, om den varit omfångsrikare än de bevarade handskrifterna ge vid handen. Förf. har på spridda ställen tagit upp frågan, men i en monografi av denna art hade det varit önskvärt med några sammanfattande ord. Om man helt bortser från den mekaniska skadan i B, är det uppenbart, att denna handskrift, så länge den varar, på två väsentliga punkter varit den utförligare. Den har nämligen haft det nyssnämnda exemplet, som slutar »och liifdo samman ...», samt dessutom verserna 1261—1328, i vilka Schacktavelskalden klagar över tidens slappa uppfostringsmetoder. Båda saknas i A. Det första fallet är naturligtvis svårbedömligt, men vad det senare partiet beträffar, är det högst otroligt, att det skulle vara en interpolation i B. Att det saknas i A kan ej bero på någon eventuell defekt i en förlaga, ty sammanhanget störes icke, och versernas antal, 69 stycken, visar, att det icke är fråga om en bortfallen sida e. d. Bägge partierna ha med all sannolikhet uteslutits av A:s skrivare. Troligen är ett liknande förhållande förklaringen till att en så stor del av kapitlet om den andre bonden saknas, vilken möjlighet förf. också antyder s. 187. Saken är också av betydelse för problemet, hur man skall förklara, att A slutar redan vid kapitlet om den fjärde bonden. Har översättningen aldrig fullföljts, eller har verket stympats under avskrivningsarbetet? Förf. föredrar s. 183 det förra alternativet och anför som skäl, att verserna 3311—3322 bilda en godtagbar avslutning. Om man tänker på att de faktiska utelämnarna i A gjorts utan att störa sammanhanget, blir detta knappast något starkt skäl. Det är i själva verket lika troligt, att A eller dess förlaga — liksom B — avbrutit arbetet i förtid. Möjligt är för övrigt också, att den Mst. St.-handskrift, som översättaren använt, varit defekt.

Förf. betecknar sin avhandling som en litteraturhistorisk monografi, och det är därför rimligt, att de rent språkliga problem, som dikten har att bjuda på, komma i andra rummet. S. 106 ff. har han emellertid givit en del välkomna och övertygande förslag till textförbättringar. Åtskilligt återstår dock att göra, och det kanske kunde vara på sin plats att här göra några tillägg.

Ett exemplum v. 355 ff. handlar om, hur Alexanders gamle lärare

ber sin forne lärjunge, att han skall skona en stad, som han belägrar.
V. 365—366 lyder i A:

ok menthe sin ordh for hanom sa föra
at han skulde jnte göra.

B har en både rytmiskt och sakligt bättre formulering:

at han skulde stadhen inte göra.

Att denna lydelse är ursprunglig, framgår av Jac. (sp. 95) »exivit, ut regi preces porrigeret pro salute civitatis» och Mst. St. v. 478 »Bydden vor de suluen stat».

I berättelsen om riddaren, som drog sig undan världen, lyder v. 1363 enligt Klemming sålunda:

han ffor til een (ö) heet capitaria.

Klemming anmärker i Rättelser: »ö upptaget ur B». Hans tillvägagångssätt ger icke en alldeles riktig bild av sammanhanget. Förhållandet är följande: A har, som framgår av Klemmings utgåva, ovanstående rad utan ordet ö, B har ursprungligen samma formulering som A, men ö har senare skrivits till över raden, så vitt man kan se av samma hand. Ordet, som är nödvändigt för sammanhanget och till vilket motsvarigheter finnas både hos Jac. och Mst. St., har tydligen saknats redan i den gemensamma förlagan. Det förhållandet, att B genom sitt tillägg förbättrat förlagens text, är värt uppmärksamhet, hur det än skall förklaras. Skrivaren kan ha haft tillgång till originalet eller någon av de utländska förlagorna, eller också har han helt enkelt varit ovanligt omdömesgill. Man har i varje fall rätt att vid en fortsatt textkritik fästa ett visst avseende vid B:s rättelser.

Den tredje strofen i den bekanta s. k. Äktenskapsvisan har icke blivit tillfredsställande förklarad. Den lyder i A:

655 Är pigan vng
hon är ey twng
at ganga tit som dansas
magma the rada
the ära bradha
hwas som pläga kransas.

B har i sista versen *huwas* omedelbart efter ett struket *hwas*. Söderwall översätter i art. *bradha* detta ord dels med 'hastigt' (tre belägg ur rimkrönikorna), dels med 'snart' (ovanstående belägg ur Schack). Under art. *hwas* 'skarp, vass' anföres under punkt 9 »hwas som pläga kransas» utan översättning. Blomqvist hänvisar till Söderwall, men det är uppenbart, att sista halvstrofen icke ger någon mening.

Som nyss nämndes har man rätt att fästa ett visst avseende vid rättelser i B. Den gemensamma förlagan har i v. 660 tydligen haft

huwas, vilket utan vidare skrivits av i A, medan B visserligen först återgivit det bokstavstroget, men sedan blivit fundersam och förtydligat till *huwas*. Detta ord bör ses i samband med de två andra orden på *-as* i samma strof, *dansas* och *kransas*, och alltså bedömas som en passiv infinitiv av ett verb *huva*, som för övrigt icke är belagt i fornsvenskan, men vars betydelse är genomskinlig. Det står här i motsats till *kransa* 'förse med krans' och kan översättas 'förse med huva'. Egentligen föreligger ingen felskrivning, ty *w* har som ofta annorstädes i fornsvenska texter varit tecken för *uw*, men ställningen efter *h* har helt naturligt givit anledning till missförstånd. *Bradha* är det vanliga adjektivet *bradher*, och översättningen blir: få de råda, så äro de bråda att bära huva, som annars bruka bära krans. En uppsats av Sigfrid Svensson har givit den sakliga kommentaren: kransen (eller kronan) bäres av de ogifta flickorna, huvudduken, även kallad huvan, av de gifta kvinnorna.¹ När kronan dansats av bruden, inträder hon i det äkta ståndet. Hela strofen handlar om giftaslystna unga flickor: de gå gärna till dansen, ty om de få, som de vilja, äro de angelägna att byta jungfrukransen mot den gifta kvinnans huva.

V. 1036 ff. berättas det (enligt A):

ath j domare giorde orät saa
han dömde sinom ouen aaf sit lif
för awund skuld och naagot kiif.

I B lyder den sista versen »för affund haat ok naga kiif» (jfr Hjelmqvist s. 38). Jac. har på motsvarande ställe (sp. 197) »odii et animi livore percussus», vilket visar, att B har den bättre läsarten.

Längre fram i samma avsnitt (v. 1045) förmanas den orättfärdige domarens son, som efterträtt fadern i ämbetet:

och gör orät engom man.

B har en tydligare formulering, »ok döm ey oräth nagen man», vilket svarar mot Jac. sp. 197 »ut timeret iniuste iudicare». Även här torde alltså B:s läsart vara att föredraga.

I den ur *Septem sapientes* hämtade berättelsen om trollkarlen Virgilius berättas, att konungen av Apulien kallar tillsammans sina vise män för att rådslå om, hur han skall kunna besegra Rom, som skyddas av den underbara spegeln. Tre bröder åtaga sig att förstöra den och säga:

1121 then spegil som i rom är giord
och room wärnis medh som gaar aaf ord
honom wiliom wij neder brita
och sedan skal them wärria tryta.

¹ Jungfrukrans och hustruduk, Svenska kulturbilder II, 1929, s. 287 ff.

Mot A:s *wärro* i v. 1124 svarar *wärro* i B. Ingendera av läsarna är tillfredsställande. Uttrycket »dem värro tryta» kan endast översättas med 'skall det tryta dem värre', d. v. s. 'skola de lida större brist' e. d., vilket icke passar särdeles bra i sammanhanget, då ju romarna tidigare icke hade något att klaga över. Formen *wärro* i B ger en antydning om sammanhanget. Originalen har troligen haft *wario*, vilket i den gemensamma förlagan felskrivits och fått formen *wärro* — förväxlingen *ri* : *rr* är paleografiskt lättförklarlig. Formen *wärro* har troget skrivits av i B, men i A omtytt till *wärro*. Ett ursprungligt *wario* ger klar mening: sedan skal them wario tryta, 'sedan skola de sakna försvar'.¹ Man kan jämföra v. 1122 ovan: och room wärnis medh (B: wärs medh).

Ett fall av den i fornsvenska handskrifter vanliga förväxlingen mellan *oc* och *at* föreligger möjligen i berättelsen om romaren Publius, som minskade höjden på sitt hus, emedan det genom takdropp skadade grannarnas. V. 2121 f. lyder:

han sag thet war bygt sa högt op
ok pa annars hws tha ful thes drop.

Meningen blir bättre, om man byter ut *ok* i v. 2122 mot *at*, vilket då naturligt kommer att ansluta sig till *sa* i föregående vers.

V. 2455 handlar om en riddare, som länge troget tjänat sin kejsare. När han på sin ålderdom kommer i trångmål, vänder han sig till denne med bön om hjälp. Då denne svarar undvikande, påminner han om sina forna tjänster:

2469 tha löste han sin klädher op
see här a min bara krop
thessen ärw ok stora wndher
jak fik for tik j the stundher.

V. 2471 är egendomlig, bl. a. därför att n. pl. *thessen* står alldeles isolerat. Lösningen ger Jac., som på motsvarande ställe (sp. 359) har »cicatrices vulnerum», »ärren efter såren». Originalen har säkerligen haft »thessen är ok stora wndher», vilket ju ger god mening och förklarar formen *thessen*.

V. 2959 ff. lyder:

Alfoncius scriffwar aff en man
j arabia landh tha war föddher han
sin endha son han til sik kraffde
sik sighia manga wener han hafde.

¹ *Tryta* är alltså här opersonligt och konstruerat med dubbel ackusativ i överensstämmelse med fisl. *prýtr e-n e-t (foður minn prýtr drengskapinn)*. Samma konstruktion föreligger säkerligen även i Södermannalagens Jordabalk 18 § 1 *iörp mun engin prytæ* (*engin* fattas här av Schlyter som nom.). Intet hindrar att uppfatta de under *pryta* anförda exemplen i Sdw. på analogt sätt. — Tänkbart är även, att *them* i Schack. kan uppfattas som dativ.

Den sista versen är tydligen skadad. Motsvarande ställe hos Jac. (sp. 479) lyder: »fuit Arabs philosophus, habens unicum filium, quem interrogavit, quot amicos requisierit.» Schack:s original har sannolikt haft: »sik sighia huru manga wener han hafde.»

Blomqvist har ss. 101, 107, 108 givit exempel på, hur ordningsföljden mellan verserna rubbats under avskrivningsarbetet. Samma sak torde ha inträffat i det parti, som beskriver de enkla sederna i det gamla Rom:

967 paa inthe annat war thera akt
 en holla thera stad medh frid ok endrakt
 ok haffwa ther til mögelig thära
 970 inthe war annath thera begära
 tha somme aff thom bliffwa dödh
 wiliokt armodh war thera nödh
 the mwnde ey swa mykit egit haffwa
 ath the ther medh kunno komma til graua.

V. 971—972 ha sannolikt blivit omkastade. Originalen bör ha haft:

970 inthe war annath thera begära
 972 wiliokt armodh war thera nödh
 971 tha somme aff thom bliffwa dödh
 the mwnde ey swa mykit egit haffwa
 ath the ther medh kunno komma til graua.

S. 169 ff. behandlar förf. den kända s. k. äktenskapsvisan, detta märkliga inskott i Schack, som med frän realism beskriver de olyckliga följderna av allt för stor åldersskillnad mellan kontrahenterna i äktenskapet. Visans moral framlägges i sjunde och elfte stroferna:

679 En gammal man
 fawisk är han
 som tagher wnga maar ...
 703 En vnger man
 flug galen är han
 som tagher kärling gamla ...

Förf. anför liknande motiv från engelsk, fransk, tysk och dansk litteratur. Särskilt betonar han sammanhanget med Danmark och ansluter sig till Hjelmqvists på språkliga skäl grundade förmodan, att visan går tillbaka på ett danskt original (Hjelmqvist s. 21). Han har emellertid varit mycket sparsam på upplysningar om visans plats i den svenska litteraturen. De danska parallellerna härstamma alla från flygtryck och visböcker från 1600-talet. Det hade varit önskvärt, att förf. även undersökt de svenska visböckerna från denna tid. Ett

liknande motiv återfinnes i Samuel Älfs visbok, nr. 35, »Een Lustig wysa, Om Een Gubbe och Een Jungfru».¹

Deet waar Een gammel man
grå håår och skægg tå hadhe han,
Han frya till een Jungfru vngh
ty hoon waar honom ledz och tung
höör huru widare kom

...

Bröllopet stodh medh hast
afftonen nalkasz fast
Gubben skulle till sängen gå
Jungfrunes sorg begyntess tå
att hoon den gubben skulle nåå.

o. s. v.

Det är alltså tydligt, att genren odlats även här i landet, vilket ytterligare bestyrkes därav, att till namnet kända 1600-talsförfattare tagit upp motivet. Motsatsen ung mö: gammal gubbe finnes även i en 1648 tryckt visbok på Kungl. Bibl. »Någre sköne Lustige och Liuflike Wijisor, den frögdefulle Vngdomen til Lust och Behag ... aff Andr. Ar. Reg. Str.» Författare är enligt en sannolikt riktig anteckning på K. B:s exemplar den bekante versteoretikern Andreas Arvidi Strengnensis. Visan har formen av en monolog, lagd i en flickas mun:

5

En gammal här præsenterar
Sin tjänst medh rödhe Gull
Jagh honom wist kasserar
Fast han haar Tunnor full
Ney, Ney, iagh gör thet icke
För Gullet tu migh ey får
iagh achtar tigh ey så mycket
Thet wåller tin grå Håår.

11

Wil tu medh migh kärleek öfwa
ney, ney tu gamble Stock
Ey må tu migh så bedröfwa
tu luchtar som en Bock
Tu äst kaller och iagh är warmer
krokot ästw i Rygg
Then liggia skal vppå min Arm
Skal wara snab och snygg.

¹ 1500- och 1600-talens visb. III s. 217.

Den mest slående överensstämmelsen erbjuder dock Israel Holmströms burleska visa om den unge mannen, som gifter sig med en gammal käring (Hanselli 6, s. 198, jfr även Wrangel, *Det carolinska tidehvarfvets komiska diktning*, Lund 1888, s. 147, där även några likartade, hittills otryckta visor av Holmström nämnas). Överensstämmelsen har antytts redan av Schück, som i *Illustrerad svensk litteraturhistoria*, 3:e uppl. s. 394 skriver: »Det är kanske mer än en tillfällighet, att en av hans visor i denna stil så starkt påminner om en svensk medeltidsdikt — den så gott som enda erotiska vi hava före reformationen — att det förefaller nästan som ett plagiat.» Att Schück här syftar på Holmströms »Vijsa» och Schack:s Äktenskapsvisa är uppenbart. Man kan jämföra Äktenskapsvisans elfte strof med Holmströms första:

703 En vnger man
 flug galen är han
 som tagher kärling gamla
 fför päninga skul
 silff eller gwl ...

Men var iag icke viller?
 Jo, viller var iag nog,
 När iag gick sta å frija
 Ha, ha frija
 och för en unger pijsa
 Den gamla käringen tog

Jag tänkte herre blifva
 Af käringens pengeskatt ...

Hustruns svartsjuka tar sig uttryck på liknande sätt i de båda dikterna:

tw maa ey lee
 ey a andra see
 ok enga tagha j hand
 kan hon thet ffra
 at tw gör saa
 hon giffwer tik ether blandh

Men om iag råkar narras
 Med pijsan någon gång
 Så bannas hon och dundrar
 Ha, ha dundrar
 att grannen sig förundrar
 På sådan svanesång.

Det är lätt att påvisa ytterligare överensstämmelser i detaljer, som emellertid oftast äro mindre smakfulla.

Att i enlighet med Schücks antydan tänka sig, att Holmströms dikt är ett plagiat, är väl mindre rådligt. Det är knappast troligt, att denne kommit över någon litterärt traderad form av äktenskapsvisan. Dikten tillhör en litteraturart, den burleskt erotiska, som väl alltid haft en bred och pålitlig publik, vilken troligen i regel varit mindre tillgänglig för annan litteratur, men i gengäld haft lättare att lägga visor av detta slag på minnet. Dessa ha därför haft större möjligheter än andra att leva ett rikt liv i den muntliga traditionen — i skrift eller tryck fixeras de mera sällan, huvudsakligen endast under sådana perioder, då den litterära smaken har en mer gynnsam inställning till genren, exempelvis vid tiden för 1600-talets burleska visdiktning, representerad av Holmström. Man kan lägga märke till Gruner Nielsens påpekande (*Danske Skæmteviser*, Khvn 1927—28, s. 327, 329), att en del av de danska visorna i denna genre ännu påträffas levande i nordisk tradition. De ha säkerligen sjungits och varit väl kända under medeltiden och 1500- och 1600-talen, och Holmström har troligen endast tagit upp och bearbetat någon allmänt känd, ehuru sällan nedskriven visa, som stått Äktenskapsvisan mycket nära. Tydligt är i varje fall, att Äktenskapsvisan icke är så ensamstående i den svenska litteraturen, som man kan frestas att tro av Blomqvists framställning.

De invändningar, som här ha riktats mot Blomqvists avhandling, äro mestadels av filologisk art och kunna närmast anses som kompletteringar. Sina betydande resultat har förf. som nämnt uppnått med hjälp av historiska och litteraturhistoriska metoder, och han har härigenom skapat goda förutsättningar för en behandling av dikten ur lingvistiska synpunkter, icke minst genom den fängslande inblick han givit i en medeltida bearbetares litterära verkstad. Arbetet utgör ett framgångsrikt genomfört försök att sätta in ett medeltida diktverk, som av förf. betecknas som »ett av de värdefullare alstren inom den svenska medeltidslitteraturen» i sitt europeiska och nationella litteraturhistoriska sammanhang.

Stockholm.

CARL IVAR STÅHLE.

Meddelanden.

Till huvudredaktör för 'Arkiv för nordisk filologi' efter professor Erik Noreen, som flyttat till Uppsala, har utsetts professor Karl Gustav Ljunggren, Lund. Professor Noreen har utsetts till medredaktör efter professor emeritus Otto von Friesen.

Till medredaktör efter dr Marius Kristensen har utsetts professor Peter Skautrup, Aarhus.

GUSTAF LINDBLAD

Frågan om översättningen av Nya testamentet 1526 i belysning av urkundens relativa satsfogning.

I.

Att Nya testamentet 1526 i språkligt avseende är ett heterogent verk, har under de sista decennierna tydligt uppvisats. Vid kartläggandet av urkundens verbalböjning (Wide), ordföljd i vissa huvudsatser (Alving), ortografi (Nat. Lindqvist), verbalsammansättning, behandling av namn (Ljunggren), temporala satsfogning (Bjerre) och ordval i största allmänhet (Adell) har man sålunda iakttagit betydande differenser mellan olika partier av Testamentet.¹ Med utgångspunkt i de språkliga förhållandena ge sig även flera forskare i kast med den intressanta men intrikata frågan om översättningen av NT 1526.

Bland dessa bör främst Nat. Lindqvist nämnas, vilken i Studier över Reformationstidens bibelsvenska (i sht s. 89 och 183) gör klart, att ortografien från stor vacklan i urkundens förra hälft stadgar sig efter vissa linjer och i senare delen från och med Galaterbrevet (samt i det sist skrivna Allmänna Förspråket) uppnår tämligen stor konsekvens.

I sistnämnda parti — normalspråksområdet — anser Lindqvist, att Laurentius Andreae varit den språkligt bestämmande. I Testamentets förra del spårar han inflytande från minst 3 personer: huvudredaktören Laur. Andreae, tryckaren och Olavus Petri. Den sistnämndes språk skulle vara att finna företrädesvis i Johannesevangeliet, Romarbrevet och 1. brevet till korintierna.

¹ En fyllig framställning av den filologiska diskussionen omkring NT 1526 före år 1936 möter i Artur Adell, *Nya testamentet på svenska* (1936) s. 150 ff.

Lindqvist räknar alltså med flera — fastän helt få — översättare. Enligt en äldre litteraturhistoriskt grundad uppfattning hade Olavus Petri så gott som ensam utfört översättningen (H. Schüek, Öfversättaren af thet Nya Testamentit af år 1526 (1891) m. fl. arbeten), en teori som förfäktats även av filologer, exv. Palmér (Arkiv XXXXII s. 20 ff och 134 ff) och Neuman (Arkiv XXXXIV s. 1 ff). Det oregelbundna språket förklara dessa bero på, att korrektorer, renskrivare el. sättnare ingripit — detta skulle i synnerhet gälla ortografien — eller också att skilda förlagor använts för olika partier (se nedan).

Karl Gustav Ljunggren (Studier över verbalsammansättningen i 1500-talets svenska, i sht s. 180 ff) påpekar, att evangelierna och Apostlagärningarna med avseende på verbalsammansättningen stå i motsättning till breven och Uppenbarelseboken. I belysning av de resultat, som Nat. Lindqvist kommit till, finner Ljunggren det mest sannolikt, att olika personer varit verksamma i förra och senare delen av Testamentet (Olavus Petri resp. Laur. Andreæ?). Mot denna slutsats har Palmér (Undersökningar i Olavus Petris språk IV s. 71 ff) opponerat sig. Han gör nämligen gällande, att den större frekvensen av fast verbalsammansättning i breven snarast beror på inflytande från den tyska bibelöversättningen, och anknuter därvid till teologen Staves iakttagelse, att beroendet av Luther är större i de dogmatiska breven än i de företrädesvis berättande evangelierna. Det varierande språkbruket på denna punkt skulle alltså enligt Palmér ej betingas av förhandenvaron av olika översättare utan av olika förlagor för skilda partier.

Birger Bjerre (Nordiska konjunktionsbildningar med temporal innebörd II s. 228 ff) uppvisar, att Matteus- och Johannesevangelierna stå i särklass, i det att de övervägande använda den temporala konjunktionen *när*; medan de övriga större böckerna huvudsakligen nyttja *då*. Härav sluter han, att mer än en översättare arbetat på NT 1526.

Artur Adells utgångspunkt vid försöket att lösa översättningsproblemet är de historiska källornas vittnesbörd, men han gör även språkliga iakttagelser av stort intresse. Adells huvudtes (se Adell, Nya testamentet på svenska, i sht s. 189 ff) är, att den år 1525 planeerade s. k. katolska översättningen förverkligades och lades till grund för NT 1526. Detta innebär, att ett 10-tal primäröversättare skulle ha existerat, bland vilka dock Adell endast namngiver en: Olavus

Petri. Denne skulle ha översatt Johannes evangelium. Som initiativtagare till och ledare av arbetet (speciellt av den senare delen därav) utpekas Laurentius Andreæ, vilken antages ha författat AllmF och ev. översatt de lutherska förorden och inarbetat glossorna (a. a. s. 97).

Denna teori om ett 10-tal primäröversättare anser Adell bestyrkas även av ordvalet i urkunden. Sin undersökning av detta i Primäröversättarna av Nya testamentet på svenska 1526 (Skandia XI. 1938) sammanfattar han s. 62 på följande sätt: »Det torde knappast vara möjligt att en och samme översättare varit verksam inom två av de fem första böckerna i NT 1526. Med en sannolikhet, som gränsar till visshet, bör man vara berättigad att antaga, att den fortsatta undersökningen av ordvalet i NT 1526 evident skall visa, att fem olika primäröversättare varit verksamma i evangelierna och Ag. Huruvida någon av dessa översättare därjämte varit verksam i senare böcker inom NT 1526, därom är det för tidigt att ännu framställa en förmodan. I varje fall synes redan nu säkert, att nya översättare med från de övriga avvikande ordval uppträda i NT:s senare del».

I en recension av Adells förstnämnda arbete understryker Lindqvist (Kyrkohist. årsskrift XXXVII s. 275 f), att språket erbjuder väsentliga skiljaktigheter de olika böckerna emellan, i synnerhet i urkundens förra hälft (f. ö. påpekat redan i gradualavhandlingen Reformationstidens bibelsvenska s. 3), men varnar för att räkna med lika många primäröversättare, som det finns skilda språkmiljöer i NT 1526. Äldre svenska bearbetningar av bibelböcker kunna nämligen i viss utsträckning ha lagts till grund för översättningen, varvid Lindqvist särskilt tänker på Uppenbarelseboken.

Den hittillsvarande diskussionen om översättningen av NT 1526 kan alltså ej sägas ha lett till något entydigt resultat. Tvärtom står åsikt mot åsikt. Större klarhet torde emellertid kunna uppnås genom ett ännu noggrannare utforskande av Testamentets språk.

I föreliggande studie tages ett steg i denna riktning genom en granskning av den relativa satsfogningen i NT 1526, vilken icke tidigare varit föremål för systematisk undersökning. Därmed lämnas även ett bidrag till den filologiska diskussionen om urkundens tillkomst.

Som man efter tidigare språkliga undersökningar kunnat vänta, är den relativa satsfogningen långt ifrån likriktad hela urkunden igenom. Det vacklande språkbruket på denna punkt är till och med i hög grad påfallande. Detta belyses i avsnitt II. I den därpå följande avdel-

ningen (III) diskuteras de slutsatser rörande översättningen, vilka kunna dragas av denna växling, och slutligen (IV) undersökes två presumerade översättares (Olavus Petri och Laur. Andreæ) relativsyntax (i autentiska skrifter) och jämföres med Nya testamentets.

II.

1. Korrelatet.

Ett särskilt intresse erbjuder det personbetecknande korrelativpronominet i generaliserande relativkomplex med hypotetisk bibetydelse. I modern svenska finna vi i dylik ställning pronomina *den* eller — då totalitetsbetydelsen särskilt poängteras — *var och en*, t. ex. *den som dräper, han är hemfallen åt Domstolens dom* B 1917,¹ *Matt V 21* och *var och en som vredgas på sin broder, han är hemfallen åt Domstolens dom* ib. V 22.

Även i NT 1526 påträffas *then* som »generaliserande-hypotetiskt» korrelat — och detta i samtliga böcker, t. ex. *then som bedher han får* Matt VII 8;² *then ther öron haffuer till ath höra han höre* Mark IV 9; *Then tigh slåår på thet ena kinbenet, them holt och thet andra till* Luk VI 29; *then migh effterföljer han skall icke wandra j mörkret* Joh VIII 12; *Then sina hustru elskar han elskar sigh sielffuan* Ef V 28; *ty then til gudh komma wil, han motte troo ath gudh är til* Hebr XI 6; *Men then ther skodhar vthi frijhetennes fulkommen lagh ... then samme wardher salugh vthi sin gerning* Jak I 25 och *Then ther öra haffuer han höre huadh anden sägher församlinganar* Upp II 7.

Hwar och en i samma ställning är jämförelsevis sällsynt i NT 1526 men knappast begränsat till något särskilt parti. Ganska stor användning finner det i Joh br. Exempel: *hwar och en som hörer thessen min oordh, och gör ther effter, han lijknas wedh en wijs man* Matt VII 24; *hwar och en som troor på honom han skall få syndernes förlatelse* App X 43; *Hwar och en som troor vppå honom skall icke skemmas ther aff* Rom X 11 och *Hwar och en som nekar sonnen, han haffuer icke heller jadhren* 1 Joh br II 23.

¹ B 1917 = Gustav V:s Bibel, stadfäst 1917.

² Vid citathänvisning till NT 1526 avse romerska siffror kapitel och påföljande arabiska (ej föregångna av komma) vers.

I motsats till förhållandet i nutida ledig svenska möta emellertid i NT 1526 som generaliserande-hypotetiska korrelativpronomina även *hoo* och *hwilkin*, vilka i denna funktion pläga benämnas obestämt relativa pronomina — en mindre lämplig terminologi (jfr Lindblad, Relativ satsfogning i de nordiska fornspråken s. 27 ff, i sht s. 39). Exempel: *hwilken som dräpar, han är skyldogh ath domen skall gå offuer honom* Matt V 21 (jfr B 1917 *den som dräper, han är ...*); *hwilken som seer på ena quinno til ath begära henne, han haffuer allo redho giordt hoor medh henne j sitt hierta* Matt V 28 (jfr B 1917: *Var och en som med begärelse ser på en annans hustru, han har redan begått äktenskapsbrott med henne i sitt hjärta*); *hoo som helst sagde till thetta berg: löfft tich hädhan ...* Mark XI 23 (jfr B 1917 *Om någon säger till detta berg: Häv dig upp ...*); *Hoo idher hörer han hörer mich* Luk X 16 (jfr B 1917 *Den som hör eder, han hör mig*) och *hwilken som hörer min oordh, och icke troor, icke dömer iach honom* Joh XII 47 (jfr B 1917 *Om någon hör mina ord, men icke håller dem, så dömer icke jag honom*).

Beläggen på *hw*-pronomina äro emellertid icke någorlunda jämnt fördelade över hela urkunden utan påträffas företrädesvis i partiet Matt—Kor (ca 125 ex.). Normalspråksområdet¹ åter uppvisar endast 17 exempel. Låt vara, att sistnämnda parti icke är fullt hälften så stort som det förra, så är skillnaden i frekvens dock frappant.

Det bör vidare påpekas, att den påfallande ringa förekomsten av *hw*-pronomina i normalspråksområdet icke beror på, att detta överhuvud gör mindre bruk av generaliserande-hypotetiskt korrelat än evangelierna. Upplysande på denna punkt är en jämförelse mellan den fsv. översättningen av Upp (i MB II) och den nysvenska. Den förra uppvisar ej mindre än ca 15 exempel på *hw*-pronomina med denna innebörd (*Hwilken* 335, 20; *hwar* 335, 31; *hwa* 336, 14; *hwilken* 337, 10; *hwar* 337, 15; *hwilken* 338, 1; *hwilken* 338, 5 etc.), den senare endast 2 (*hoo som helst icke tilbådho willdiwrens beläte, the skulle dödhas* XIII 15; *Hoo ther legger någhot här till, offuer honom wardher gudh leggiandes the plåghor som screffna äro j thenne book* XXII 18). *Hw*-pronominet i den äldre texten motsvaras i regel av *then* i den yngre: fsv. Upp 335, 20 *Hwilken som haffwir öra høre huat andhen sigher* ~ nysv. Upp II 7 *Then ther öra haffuer han høre huadh anden sugher*; fsv. Upp

¹ Till normalspråksområdet föres i fortsättningen även RomF, som väl vid sidan av AllmF är sist tryckt. Se Henning, Arkiv XXXXVI s. 135 not 2.

337, 10 *hwilken som winner oc gømer in til cendan myna gærninga, iak skal giffwa honom wald iffwir hedhningana* ~ nysv. Upp II 26 *then ther winner och håller mijn werk in till endan, honom skall iach geffua mact offuer hedninganar* o. s. v. I normalspråksområdet är sålunda *then* det dominerande pronominet i generaliserande-hypotetiskt relativkomplex.

Undersöka vi slutligen *hwilkin's* och *hoo's* inbördes förekomst — nota bene då de ha betydelsen 'den', 'om någon' — göra vi den intressanta iakttagelsen, att vissa böcker föredraga det förra pronominet, andra det senare. Se tabell I!

Av de större böckerna gynna Matt, Joh och Rom *hwilkin*. I Joh är det ensamrådande, inalles 36 belägg, exv. III 18 (2 ggr), 36 (2 ggr); VI 35 (2 ggr), 51, 54 och 56. Matt har 42 exempel därpå, exv. V 19 (2 ggr), 21, 22 (3 ggr), 28, 31, 32; X 22, 37 (2 ggr), 38, 39 (2 ggr), 40 (2 ggr), 41 (2 ggr), 42; XII 30 (2 ggr), 32; XIII 9, 12; XVIII 4 och 5, mot 2 belägg för *hoo*-typ, nämligen *hoo som hålst* V 32 och *hwar* XXIII 16. I Rom är *hwilkin* i majoritet (7—3). Av de smärre skrifterna uppvisar AllmF endast *hwilkin* (2 ggr: s. 4 och 12) och Petr såväl *hwilkin* (1 g. 2 Petr I 9) som *hoo* (1 g. 1 Petr II 6).

I övriga urkunder, där obest. relativt *hw*-pronomen med innebörden 'den', 'om någon' förekommer, möter *hoo* ensamt eller är åtminstone i majoritet. Luk har sålunda endast *hoo* (18 ggr: VI 47; IX 5, 24, 62; X 16 (2 ggr) o. s. v.), och så har även den på generaliserande-hypotetiska relativkomplex fattiga Apg (3 belägg: VIII 19 (?); IX 2 och XIII 39). Mark uppvisar 14 *hoo* (VI 11; VII 10; VIII 34, 35 (2 ggr), 38 etc.) och 2 *hwilkin* (IX: 35; X 11). Motsvarande siffror för Kor äro 4 och 3. *Hoo* följes i Luk och Mark av *som hålst* 7 resp. 10 ggr.

I en rad brev slutligen är *hoo* det enda mötande obest. relativa pronominet: Gal 1 g, Tess 1 g, Tim 1, Joh br 3, Hebr 2, Jak 2 och Upp 2 ggr. RomF uppvisar även *hoo* (1 g). Normalspråksområdet föredrager alltså *hoo* (14—3). Blott 2 ggr möter *hoo som hålst*.

Till sist kan påpekas, att i generaliserande relativkomplex med koncessiv (vindicerande) betydelsenyans möter så gott som undantagslöst *hoo*-typ, t. ex. *hwem som helst j förlåten synderna them förlåtas the, och hwem som hålst j behollen them, them äro the behålna* Joh XX 23; *Föör then skul äst tu vtan vrsaak o menniskia ee hoo tu äst som dömer* Rom II 1 och *thå är hon frij ath giffua sigh enom androm i wäll, hwem hon will* 1 Kor VII 39.

Tabell 1.

Obest. rel. pron. med innebörd 'den',
'om någon' i NT 1526.

Antalet belägg
hoo-typ hwilkin-typ

Allm F	—	2
Matt	2	42
Mark	14	2
Luk	18	—
Joh	—	36
Apg	3	—
Rom F	1	—
Rom	3	7
Kor 1—2	4	3
Gal	1	—
Ef	—	—
Fil	—	—
Kol	—	—
Tess	1	—
Tim	1	—
Tit	—	—
Filem	—	—
Petr 1—2	1	1
Joh br 1—3	3	—
Hebr	2	—
Jak	2	—
Jud	—	—
Upp	2	—
Gloss	—	—
S:a	58	93

Tabell 2.

Oinledd relativsats i NT 1526.

Antal belägg
relativsats oinledd
överhuvud relativsats relativsats

relativsats överhuvud	oinledd relativsats	% oinledd relativsats
125	10	8
387	38	10
191	17	9
539	46	9
376	77	20
500	35	7
126	14	11
292	27	9
345	47	14
98	5	5
93	6	6
41	4	10
68	6	9
62	3	5
127	3	2
27	2	7
9	1	—
152	3	2
108	6	6
233	5	2
47	1	2
22	—	—
314	20	6
173	31	18
4455	407	9

Endast i Matt påträffas en gång klart vindicerande *hwilkin*, nämligen *Om högtides daghen plögade landzhoffdingen giffua folkena en fänga löösz, hwilken som the begäradhe XXVII 15.*

2. Oinledd relativsats.

Som av tabell 2 framgår, möter oinledd relativsats i samtliga böcker i NT 1526 utom i en, det till omfånget obetydliga Judas' brev. Frekvenssiffrorna äro dock något växlande i urkundens olika delar. Lägst äro de för skrifter, som tillhöra normalspråksområdet (Tim, Petr, Hebr och Jak endast 2% oinledda relativsatser), och i detta

taget som helhet uppgå de relativlösa satserna till endast 5% av samtliga relativa bisatser. Evangelierna, Apg och de båda första breven (Rom, Kor) hålla sig över denna procentsiffra, och den ledande ställningen intager Joh, där ungefär var femte relativsats saknar speciellt inledningsord. Närmast följer Kor (14%). Märk vidare, att denna satstyp är ofta företrädd även i marginalanteckningarna (18%).

Av dessa frekvenssiffror kan man ej utan vidare sluta sig till, att senast nämnda partier av urkunden stå i särklass och kunna misstänkas ha annan (resp. andra) översättare än t. ex. Petr och Hebr. Oinledd relativsats möter nämligen endast under vissa betingelser, vilka f. ö. under tidernas lopp förändrats samtidigt med relativkonstruktionens utveckling (se Lindblad, *Relativ satsfogning* s. 94 ff).

För NT 1526 kunna som huvudvillkor för den oinledda relativsatsens existens uppställas: 1) korrelatet skall utgöras av demonstrativpronominet *then*; 2) relativsatsen skall därvid följa omedelbart efter *then* (kontaktställning) och 3) innehålla ett led att placera före finita verbet (alltså minst tvåledad bisats). Exempel: *monge propheter och rettferdughe haffua begärat ath see thet j seen* Matt XIII 17; *Thet vthur menniskionne går thet besmittar* Mark VII 20; *Sääl bort alt thz tu haffuer* Luk XVIII 22; *then vpskar han tagher lön* Joh IV 36; *hoo kan bereda sikh medh gerningar til thz gott är* RomF s. 210; *sidhan iach wort man, ladhe iach bort thet barnslighit war* 1 Kor XIII 11; *gudh är then all ting giordt haffuer* Hebr III 4 och *the homom stungit haffua* Upp I 7.

Frågan är nu, om dessa förutsättningar för den oinledda relativsatsens förekomst äro för handen i större utsträckning i Joh (och Kor) än i exv. Matt och Hebr. I så fall utgör nämligen den växlande frekvensen intet vittnesbörd om varierande språkbruk i NT 1526.

En undersökning synes emellertid ge vid handen, att den varierande förekomsten icke bör få sin förklaring på denna väg. Det existerar alltså i NT 1526 en viss heterogenitet, vad bruket av oinledd relativsats beträffar.

Johannes-evangeliets särställning i detta avseende framgår bl. a. därav, att oinledd sats här ett par gånger möter även efter korrelat, som ej utgöres av *then*, nämligen *han vnfångar honom mich vthsendt haffuer* XIII 20 och *Oordhen iach talar till idher* Joh XIV 10. Kor har även ett liknande undantagsfall: *Widh wår berömelse iach haffuer j Christo Jesu wår om herra* 1 Kor XV 31.

Båda dessa böcker ha även 3 exempel på oinledd relativsats omedelbart efter korrelat, som består av *then* + substantiv (halvkontakt), t. ex. *Tagher hijt the fiskar j nw fiskiadhen* Joh XXI 10 och *jemwål för then hughnot han fångit hadhe vthaff idher* 2 Kor VII 7. Företeelsen är i den övriga delen av urkunden mycket sällsynt. Enstaka exempel ha antecknats i exv. Rom, Kol och Upp.

Vid bedömandet av det jämförelsevis höga procenttalet för oinledd relativsats i Glossorna bör hänsyn tagas till den tendens till koncentrerad framställning, som här gör sig gällande.

3. Relativerna.

Som inledningsord till bestämd kasuell relativsats — d. v. s. relativsats, där korrelatet ingår i bisatskonstruktionen som ett substantiviskt element; se Lindblad, Relativ satsfogning s. 25 — uppträda i NT 1526 partiklarna (adverben) *som* och *ther* samt pronomina *hwilkin*, *then*, *hwes* och *hwars*. En undersökning av dessas frekvens belyser ytterligare urkundens heterogena karaktär i språkligt avseende. Icke endast proportionen mellan nämnda relativter varierar starkt i de olika böckerna — något som Nat. Lindqvist i Arkiv LII s. 148 not 2 påpekat utan att dock ingå på de enskilda fallen — utan det inträffar t. o. m., att en typ har en ansenlig frekvens i en del av urkunden, medan den helt saknas i en annan. En översikt av beståndet av relativter i NT 1526 lämnas i tabell 3.

I samtliga böcker utom Kol är partikeln *som* det vanligaste relativet. Det har f. ö. antecknats inalles 2669 gånger. Procentuellt sett möter det oftast i Matt, där drygt 9/10 av de inledda relativsatserna öppnas därmed. Närmast följa Joh och Rom med procentsiffrorna 84 resp. 79. Luk, Apg, Kor, Gal, Petr, Joh br, Jak, Jud och Upp bilda en mellangrupp (60—75 %). Markus' evangelium uppvisar endast procentsiffran 55, och de icke tidigare nämnda böckerna i normalspråksområdet uppnå ej ens denna. Kol kommer allra sist. Endast 1/3 av de relativförsedda satserna nyttjar där *som*.

Partikeln *som* fungerar i bisatsen som subjekt, objekt eller postpositionellt. Den sistnämnda användningen av relativpartikeln är emellertid begränsad till böcker, som speciellt gynna *som*. Utom i Matt, Joh och Rom möter den sålunda endast i Luk, Apg och Petr (inalles ett 30-tal belägg). Exempel: *han är then samme som om scriffuit*

Tabell 3.
Relativer i best. relativsats i NT 1526.

	Antal inledda relativsatsar	<i>som</i>		<i>ther</i>		<i>hwilkin</i>		<i>then</i>		<i>hwes</i>		<i>hwars</i>	
		antal fall	%	antal fall	%	antal fall	%	antal fall	%	antal fall	%	antal fall	%
Allm F	115	61	53	10	9	26	23	18	15	—	—	—	—
Matt	349	318	91	4	1	23	7	3	1	—	—	1	0
Mark	174	95	55	42	25	11	6	25	14	1	0	—	—
Luk	493	313	64	40	8	105	21	28	6	6	1	1	0
Joh	299	251	84	4	1	27	9	14	5	3	1	—	—
Apg	465	331	71	22	5	60	13	49	11	2	0	1	0
Rom F	112	45	40	7	6	30	27	29	26	1	1	—	—
Rom	265	208	79	3	1	37	14	16	6	1	0	—	—
Kor 1—2	298	209	70	18	6	47	16	24	8	—	—	—	—
Gal	93	69	74	2	2	15	16	7	8	—	—	—	—
Ef	87	39	45	8	9	31	36	9	10	—	—	—	—
Fil	37	18	51	3	8	13	35	3	8	—	—	—	—
Kol	62	20	32	2	3	34	55	6	10	—	—	—	—
Tess 1—2	59	32	55	5	9	15	24	7	12	—	—	—	—
Tim 1—2	124	62	50	4	3	31	25	27	22	—	—	—	—
Tit	25	12	48	1	4	5	20	7	28	—	—	—	—
Filem	8	4	—	—	—	1	—	3	—	—	—	—	—
Petr 1—2	149	92	62	10	7	36	24	10	7	—	—	1	0
Joh br 1—3	102	77	75	15	15	5	5	5	5	—	—	—	—
Hebr	228	120	53	16	7	57	25	31	13	4	2	—	—
Jak	46	29	63	6	13	4	9	7	15	—	—	—	—
Jud	22	15	68	1	5	4	18	2	9	—	—	—	—
Upp	294	177	60	39	13	26	9	52	18	—	—	—	—
Gloss	142	72	52	13	9	35	24	22	15	—	—	—	—
S:a	4048	2669	66	275	7	678	17	404	10	18	0	4	0

är Matt XI 10; *the gingo och komo in till en stadh som the Samaritanar vthi booddhe* Luk IX 52; *Thenne är then som iach haffuer talat om Joh I 30 och Gudh som all nådh affkommer* 1 Petr V 10.

Den andra relativpartikeln, *ther*, är icke på långt när så vanlig, inalles 275 belägg. Största bruket därav gör Mark, där ungefär var fjärde inledda relativsats nyttjar *ther*. Närmast följa några brev i urkundens slut: Joh br, Jak och Upp (15, 13 resp. 13%). Sällsyntast är *ther* i Matt, Joh och Rom, endast 4, 3 resp. 4 exempel, vilket innebär, att procentsiffran för dessa är 1.

Vad den syntaktiska användningen av *ther* beträffar, kan påpekas, att det huvudsakligen möter i två ställningar:

1) Styrts av preposition — i samtliga böcker utom Joh, Rom, Gal och Joh br. Exempel: *trätiyo sylffpeninga ther han som såldes wart medh betalat* Matt XXVII 9; *sengena, ther then borttaghe mannen vthi lågh* Mark 11 4; *the stycker ther tw om vnderwijster* är Luk I 4 och *åff them ther iach skulle lost aff få* 2 Kor II 3.

2) I subjektsställning omedelbart efter *then*, t. ex. *The ther helbryghda äro, behöffua icke läkiaren* Mark II 17; *then ther hörer, och icke gör ther efter, han är lijker enom manne som ...* Luk VI 49; *Thän ther äter brödh medh mich, han trampadhe mich medh sin foot* Joh XIII 18; *Then ther wäll gör han är aff gudhi* 3 Joh br 11 och *Then ther öra haffuer han höre huadh anden sägher* Upp II 7. Även detta bruk av *ther* möter i så gott som alla böcker. Av de större är det endast Matt, som ej känner till subjekts-*ther*. — Det förtjänar påpekas, att i Mark konkurrerar *ther* starkt med *som* i relativsats, som följer omedelbart på *then* (ca 30 belägg mot 35). Motsvarande siffror för Luk äro ca 25 och ca 100.

Av relativpronomina är *hwilkin* (inklusive sammansättningarna *hwilkin som* och *hwilkin ther*) i NT 1526 det vanligaste: 525 belägg. Det har sin största utbredning i normalspråksområdet. I de båda stora förspråken samt i de flesta breven: Ef, Fil, Kol, Tess, Tim, Petr och Hebr, utgöra *hwilkin*-formerna en fjärdedel eller mera av samtliga relativter. Procenttalen variera här mellan 23 och 55. Det är Kol, som uppvisar den högsta siffran. Sällsyntast är *hwilkin* i Matt, Mark, Joh br, Jak och Upp (6—9 %). Apg, Rom, Kor och Gal följa tätt efter (13—16 %).

Pronominet nyttjas i NT 1526 liksom eljest i stor utsträckning i specialställningar: postprepositionellt, adjektiviskt och genitiviskt, t. ex. *Joseph Maries man, Aff huilka är födder Jesus* Matt I 16; *taghanded til idher troonas skiöld, medh huilkom j kunnen vtsleckia all hins oondas glödhendes skot* Ef VI 16; *för huilka saak phariseerna och här kallas sådana ormars åffödha* Gloss Matt III; *församlingen, huilkers iach en tienare wordhen är* Kol I 25 och *medh sin tilkommilse clarheet, hwilkens tilkommilse skeer effter dieffuulsens werck* 2 Tess II 9. I Matt, Mark, Joh och Apg är *hwilkin* i drygt en tredjedel av samtliga fall styrt av preposition.

Men vidare påträffas detta relativum även i fri ställning — alltså som subjekt eller objekt. Bisatsen är därvid vanligen icke-nödvändig (epexegetisk, parentetisk eller vad man nu vill benämna den), exv.

merkes doch icke annat ther medh än åldersmennena hvilka nu kallas prester AllmF s. 11; *Thenne är then som Esaias propheten taladhe om, hwilkin som sadhe* Matt III 3 och *förbidha hans son vthaff himmelen, hwilkin han vpwäct haffuer aff dödha* 1 Tess I 10.

Partikelförsett *hwilkin* möter i testamentet 150 ggr, därvid följt av *som* 123 ggr, t. ex. *Himmilriket är likt enom konung, hwilkin som giorde bröllop åt sin son* Matt XXII 1 och *en bäck widh fåråhuseth, Hwilken som heet på Hebraiska Bethesda* Joh V 2, och av *ther* 27 ggr, exv. *the scrifftlärda ... hvilka ther vppåta änkjors hws* Mark XII 40 och *Jesum Christum ... hwilken ther moste intagha himmelen* Apg III 20. Drygt hälften av dessa belägg påträffas i Lukas' evangelium (81), varvid dock bör anmärkas, att ej mindre än 75 *hwilkin* som höra hemma i Jesu släkttavla, Luk III 23—38. Närmast följer Rom med 13 *hwilkin* som och 1 *hwilkin ther*. AllmF, RomF, Filem, Joh br och Jud uppvisa inga exempel därpå, övriga skrifter ett eller några få.

Vad den syntaktiska användningen av det sammansatta relativuttrycket beträffar, kan påpekas, att det fungerar som subjekt utom i ett fall: *för mina brödher skul ... hwilkom som barna vthkorilsen tilhörer* Rom IX 4, och att predikatsverbet i regel följer omedelbart efter. Se ovan anförda exempel! Exempel på mellanständig bestämning möter emellertid någon gång, t. ex. *Jesum Christum, hwilkin ther dödher är för oss* 1 Tess V.

Vi övergå härefter till pronominet *then*, som dels ensamt, dels i förening med partiklarna *som* och *ther* fungerar som relativum, t. ex. *then rettferdugheet ... then j hiertat är* AllmF s. 10; *Moses, then j hopes vppå* Joh V 46; *Nu faren j effter ath dödha migh som är then man then idher hafuer sagt sanningena* Joh VIII 40; *all barn j Bethleem, och j alla grenszer ther omkring, the som tweggia åra och ther förnedhan woro* Matt II 16 och *noghre heerdar the ther wakade och hóllo word* Luk II 8. I många fall, t. ex. i de båda sistnämnda, synes mig *then* även kunna uppfattas som determinativt pronomen, men detta problem lämnas i denna framställning därhän.

Relativt *then* har liksom *hwilkin* sin största utbredning i normal-språksområdet. I RomF, Tim och Tit möter det i ungefär 1/4 av samtliga inledda relativsatser och i AllmF, Jak och Upp i ca 1/7. Av evangelierna leder Mark (14%), medan Matt bildar motpolen. Det sistnämnda evangeliet skiljer sig nämligen från samtliga övriga böcker i Testamentet genom att aldrig använda ensamt *then* som

relativum, och sammansatt relativuttryck, innehållande detta pronomen, har endast antecknats i 3 fall, exv. *all barn j Bethleem, och j alla grenszer ther omkring, the som tweggia åra och ther förnedhan woro* II 16. Samtliga 3 exempel äro emellertid problematiska; *then* kan här även uppfattas som determinativt korrelat. Är det sistnämnda avsett, saknar Matt exempel på relativt *then*.

Relativiskt *then* nyttjas nästan alltid som subjekt eller objekt. I förra fallet följes det liksom *hwilkin* stundom av partikel men anmärkningsvärt nog vanligen av *ther* — efter *hwilkin* mötte ju oftast *som*. *Then ther* som relativum har sålunda antecknats 103 ggr, *then som* endast 35. Som objekt står relativiskt *then* liksom *hwilkin* ensamt. Liksom det i fri ställning mötande *hwilkin* hör det också företrädesvis hemma i icke-nödvändig relativsats, exv. *och fåår godhetennas anda then oss Christus förwertfuat haffuer* AllmF s. 10; *effter gudz wår frelsares befaling och herrans Jesu Christi then wårt hopp är* 1 Tim I 1; *wår frelsares Jesu Christi herligha oppenbarilse, then sigh sielffuan gaff före oss* Tit II 14 och *iach hörde ena röst likerwiss som harpolekares the ther leekte på theras harpor* Upp XIV 2.

Slutligen skola vi studera de relativet, som beteckna genitiviskt förhållande. Är korrelatet pluralt, brukas endast pronominet *hwilkin* (11 belägg, 10 gånger formen *hwilkers*), t. ex. *prester, hwilkers embete war ath vphålla gudz oord* AllmF s. 11; *hans tienare ... hwilkers ende bliffuer effter theras gerningar* 2 Kor XI 15; *them som syndat hadhe, hwilkers croppar förfollo j öknen* Hebr III 17 och *hedninganar ... hwilkers taal är såsom haffzens sand* Upp XX 8.

När korrelatet är singulart, nyttja emellertid olika böcker olika relativet. Matt uppvisar *hwars* (1 g), nämligen *then effter mich kommer ... hwars skoor iach icke är werdh ath bära* III 11. Mark och RomF nyttja endast *hwes* (1 g vardera), nämligen *en quinna hwes dotter hadhe en ful anda* Mark VII 25 och *then affgudhen buken, hwes tienare S. Paulus kallar them* RomF s. 220.

Endast form av *hwilkin* (*hwilkins*, *hwilkers* eller *hwilkes*) påträffas i Ef (1 g: III 7), Fil (1 g: III 8), Kol (2 ggr: I 23, 25), Tess (1 g: 2 II 9) och Upp (3 ggr: IX 11; XIII 12; XX 11).

Majoritet för *hwes* uppvisa Luk (6 *hwes*: I 13, 27, 31; III 16, 17; XII 16. 1 *hwars*: VI 6), Joh (3 *hwes*: I 27; IV 46; VI 42. 1 *hwilkes*: XI 2), Apg (2 *hwes*: XIII 25, III 15. 1 *hwars*: XVIII 7. 1 *hwilkins*: VII 52) och Hebr (4 *hwe(r)s*: VI 8; VII 6; XI 9; XII 25. 1 *hwilkins*: II 10).

Form av *hwilkin* åter är i övertikt i Petr (3 *hwilke(r)s*: 1 Petr II 24 (2 ggr); III 21. 1 *hwars*: 1 Petr III 6). I Rom slutligen påträffas *hwilkins* och *hwes* 1 g vardera (IX 5 resp. II 29).

Vi summera nu våra tidigare iakttagelser. Med utgångspunkt från den relativa satsfogningens utseende kan man då urskilja 3 större partier i NT 1526.

En huvudgrupp bilda Matt, Joh och Rom, vilka såsom obest. rel. pronomen med innebörden 'den', 'om någon' väsentligen använda *hwilkin* och som bisatsinledande element partikeln *som*, medan relativt *ther* är mycket sällsynt. I detta sammanhang kan erinras om Bjerres iakttagelse, att Matt och Joh, vad temporalkonjunktioner beträffar, stå i motsättning till den övriga delen av urkunden.

Dock kunna även vissa skiljaktigheter mellan de 3 böckerna i denna grupp inregistreras. Matt saknar i motsats till de båda övriga relativiskt *then* (möjligen 3 ggr rel. *then som*) och nyttjar vidare pronomet *hwars*, medan Joh och Rom uppvisa *hwes* jämte genitiv av *hwilkin*. Joh slutligen gör betydligt större användning av oinledd relativsats än Matt och Rom.

En andra huvudgrupp utgöra Mark, Luk, Apg och ev. Kor. I motsats till förutnämnda tre skrifter bruka de som obest. rel. pronomen med hypotetisk bibetydelse uteslutande eller huvudsakligen *hoo* och göra vidare ett flitigare bruk av relativt *ther* och *then* än dessa. Som singulart genitiviskt relativum påträffas i Mark, Luk och Apg *hwes*, i de båda sistnämnda även *hwars* (1 g) och i Apg dessutom genitivform av *hwilkin* (1 g).

Bland andra gruppens skrifter intager Mark en särställning på grund av sitt favoriserande av *ther* (25 % av samtliga relativter) och Kor på grund av något större användning av oinledd relativsats. Märk vidare, att obest. rel. *hoo* i Kor endast har en knapp majoritet (4—3).

En viss enhetlighet i relativsyntaktiskt avseende uppvisar slutligen normalspråksområdet. Det gör sålunda på det hela taget betydligt mindre bruk av obest. rel. pronomen än övriga partier av Testamentet. Som dylikt nyttjas därvid i allmänhet *hoo*, dock icke följt av *som hälst* så ofta som i Mark-Luk; se II, 1. Undantag bildar AllmF, som endast känner till *hwilkin* (2 ggr). Som dominerande generaliserande-hypotetiskt korrelerat i normalspråksområdet framstår sålunda pronomet *then*.

Som genitiviskt relativum i singularis är vidare nästan uteslutande form av *hwilkin* antecknad. Endast i Petr möter *hwar^s* (1 g) vid sidan

av *hwilke(r)s* (3 ggr) och i Hebr *hwe(r)s* (4 ggr), som där är vanligare än *hwilkins* (1 g).

Vad proportionen mellan de skilda relativerna beträffar, finns en viss differens mellan AllmF, RomF, Ef-Filem och Hebr å ena och Gal, Petr, Joh br och Jak-Upp å andra sidan. De förra böckerna nyttja nämligen *hwilkin* (och *then*) betydligt oftare men *som* mera sällan än de sistnämnda.

III.

Hur skall heterogeniteten i NT 1526, vad den relativa satsfogningen beträffar, förklaras? Vid ett ytligt påseende synas åtskilliga möjligheter till förklaring erbjuda sig — vid bedömandet av språket i ett översättningsarbete av denna karaktär måste man ju räkna med en mängd faktorer. Men vid ett närmare inträngande i problemet kunna vi avvisa flera av dessa förklaringsalternativer som osannolika.

Först kan påpekas, att den inkonsekventa relativsyntaxen med all sannolikhet kännetecknade redan primäröversättningen (det oarbetade manuskriptet alltså). Granskare, renskrivare, tryckare och andra eventuella »mellanhänder» kunna lätt ha utsatt den yttre språkdräkten, ortografien, för djupgående ingripande men näppeligen i större utsträckning ordvalet, alltså även beståndet av korrelat och relativter (jfr Ljunggren, Studier över verbalsammansättningen i 1500-talets svenska, s. 180 f och Adell, Skandia XI s. 19). Den omständigheten, att angränsande böcker ofta (t. ex. Matt och Mark) uppvisa mycket olikartad relativsyntax, synes mig även borga för, att inga eller endast jämförelsevis få ändringar av relativsyntaxen företagits av »mellanhänder».

Efter detta konstaterande kunna vi koncentrera oss på frågan, om av den relativa satsfogningen att döma en eller flera primäröversättare existerat.

Det förra alternativet synes, hur man än vrider och vänder på problemet, mindre antagligt.

Att en översättare under ett större arbetes gång utan påverkan av förlagan kan variera sitt språkbruk i viss utsträckning, kan man ej komma ifrån. Men i NT 1526 äro inkonsekvenserna, vad relativsyntaxen beträffar, alltför grova och framför allt olikheterna de skilda böckerna emellan alltför påtagliga, för att man skulle

kunna vara tillfreds med hypotesen om en enda översättare. Absolut uteslutet synes det mig vara, att en och samma person utan stöd av förlaga vid översättning av flera skrifter i en konsekvent använder obest. rel. *hwilkin* för att i en annan lika envist hålla sig till det synonyma obest. relativa *hoo*.

Men förlagor kunna ju ha spelat in? Kan man t. ex. icke tänka sig, att heterogeniteten beror på tillvaron av en enda översättare, som följt utländsk förlaga, vari motsvarighet till växlingen i NT existerar, eller olika främmande förlagor för olika partier? Detta låter sig måhända säga, när det gäller att förklara de växlande förhållandena vid verbalsammansättningen i NT 1526 men ej vid relativsyntax. De presumerade förlagorna: Versio vulgata, Erasmus' latinska översättning, Luthers tyska bibel och danska NT 1524,¹ kunna nämligen ej ha givit incitament till den varierande relativa satsfogningen i det svenska Nya testamentet.

De obestämda relativpronomina *hwilken* och *hoo* motsvaras sålunda båda i Versio vulgata och i Erasmus' översättning av *quisquis*, *quicumque* eller *qui* (mera sällan *omnis* eller *si quis*) och i Luthers företrädesvis av *wer*. Det danska Nya testamentet 1524 slutligen nyttjar visserligen såväl *huo* (*som helst*) som *hwilken*, men någon motsättning mellan å ena sidan Matt—Joh—Rom och å andra sidan övriga böcker vid bruket därav kan ingalunda iakttagas.

Den växlande användningen av oinledd relativsats kan ej heller få sin förklaring med utgångspunkt från främmande förlagor. Latinet och tyskan känna ju ej till denna typ av relativsats, och i da NT 1524 är dylik en stor sällsynthet — endast 2 belägg i de 10 första kapitlen i Matt — och i alla händelser ej vanligare i Joh än i de övriga böckerna.

Det vacklande bruket av relativerna, inklusive de genitiviska, kan ej heller förklaras på detta sätt. Latinet har ju endast ett kasuellt egentligt relativum (*qui*; gen. *cuius*) och tyskan två (*der*, *welcher*, gen. *dessen*). Det danska NT 1524 uppvisar visserligen nästan samma

¹ Av dessa arbeten ha följande editioner använts: Vulgata, Bielefeld 1849 (I Polyglotten-Bibel zum praktischen Handgebrauch, bearb. v. R. Stier und K. G. W. Theile); Novum testamentum latinæ, Moguntia 1536; Die September-bibel. Das Neue Testament deutsch von Martin Luther, 1522, Berlin 1883 (I: Deutsche Drucke älterer Zeit in Nachbildungen, hrsg. v. W. Scherer) resp. Thette ere thz Nøye testamenth paa danske, Wittenberg 1524.

inledningsord till relativ bisats som det svenska NT 1526 men ej samma fördelning av dessa på de skilda böckerna. Som sing. genitiviskt pronomen nyttjas f. ö. här endast *hues*, t. ex. *thend ... hues skow ieg er ick bequeme at bæere* Matt III 11 (NT 1526: *hwars*) och *thet første dyuer, hues dødelige saaer som lechter bleff* Upp XIII 12 (NT 1526: *huilkers*).

Men nu kan man väl även räkna med en enda översättare, som följer dels fornsvenska, dels främmande förlagor?

Denna möjlighet synes tvivelsutan rimligare än de båda tidigare anförda men torde liksom dessa kunna lämnas å sido. En enhetlig ledning av arbetet hade med all sannolikhet medfört normalisering av den relativa syntaxen. Man kan lämpligen studera Gustav Vasas bibel 1541, vars Nya testamente (= NT 1541) — en reviderad upplaga av NT 1526 — nästan genomgående nyttjar obestämt relativt *hwilken*. Detta pronomen har alltså — jämte *then* — ersatt *hoo*-formerna i NT 1526, t. ex. Mark VI, 24;¹ IX, 79, 80, 89, 93; X, 27; Luk IX, 9, 59, 108 och Apg XIII, 92.

Att korrelativt *hoo* någon gång kvarstår i NT 1541 torde bero på förbiseende eller särskilda omständigheter. Förekomsten i Luk IX, 56 kan sålunda betingas av krav på omväxling (IX, 53 *Hwilken migh effterfølha wil*; 55 *then som wil behålla sitt lijff*; 56 *hoo som mister sitt lijff*; 59 *Hwilken som blyies widh migh*).

Vidare möter i Nya testamente i Bibeln 1541 som genitiviskt relativum i sing. endast *hwilkens*, vilket sålunda ersatt *hues* och *hwars* i NT 1526, exv. Matt III, 24; Mark VII, 52; Luk I, 36, 67, 75; III, 38, 40; VI, 15; XII, 38; Joh I, 57; IV, 92; VI, 88 och Hebr VII, 15.

Slutligen kan anmärkas, att oinledd relativsats användes något mera jämnt i NT 1541 än i NT 1526. Partikellös relativsats i vissa böcker i NT 1526 (speciellt Joh) motsvaras sålunda i NT 1541 i viss utsträckning av partikelförsedd, t. ex. Joh. XIII, 52, 58; XIV, 21; XVIII, 24; XXI, 23; 1 Kor XI, 3; XV, 60 och XVI, 7. Överhuvud kan man emellertid spåra avtagande frekvens av oinledd relativsats vid jämförelse mellan de båda testamentena. Exempel på, att oinledd relativsats ersattes av inledd, möta sålunda även i andra böcker än Joh och Kor, t. ex. Mark XIII, 37; Luk I, 151; Rom XI, 70 och Hebr

¹ Vid citathänvisning till NT 1541 följes Nat. Lindqvists edition av Nya testamente i Gustav Vasas bibel (Upps. 1941), varvid kapitel och rad angivas (obs! komma mellan romersk och arabisk siffra i detta fall).

III, 8. Däremot är det ytterligt sällsynt, att inledd relativsats ersättes av oinledd exv. Matt XIII, 21.

Relativsyntaxen talar alltså mot, att en enda person verkställt översättningen av NT 1526, och ger snarast vid handen, att man måste räkna med flera — åtminstone tre — primäröversättare. Skillnaden ifråga om relativsyntaxen mellan de tre partier av NT 1526, vilka angivits i slutet av föregående avsnitt, är nämligen så stor, att en och samma person ej gärna har kunnat vara verksam som översättare inom två av dessa.

Att de enskilda översättarna, vad den relativa satsfogningen beträffar, på vissa punkter rönt inflytande av förlagor, synes emellertid sannolikt. Så torde användningen av *then* som relativum kunna bero på influens från Luthers bibelöversättning. I de fsv. bearbetningarna av Apg och Upp finns det knappt något säkert exempel därpå, och i fsv. litteratur överhuvud äro de säkra beläggen få (jfr Lindblad, Rel. satsfogning s. 121 och 171 f och där anf. litt.). Att relativiskt bruk av *then* snarare bör tillskrivas främmande påverkan än inhemsk utveckling, vilket senare E. Olson (Pronomet *den* i nysv. s. 88 ff) antager, framgår även därav, att denna användning av *then* ej hör hemma i folkligt språk.

Vid en jämförelse mellan de svenska och danska testamentena kan man knappast värja sig för intrycket, att Mark och Luk vid sitt val av generaliserande-hypotetiskt korrelativpronomen rönt påverkan av den danska översättningen. Redan det flitiga användandet av *hoo som hälst* väcker misstankar. Detta sammansatta pronomen (med innebörd 'den', 'om någon') är nämligen synnerligen vanligt i da. NT 1524, medan det mera sporadiskt möter i y. fsv. litteratur. Vidare finner man vid en jämförelse mellan ett par varandra motsvarande kapitel i de båda översättningarna så långt gående överensstämmelser, i vad det gäller den obestämt relativa satsfogningen, att de ej gärna kunna tillskrivas slumpen.

Danska NT 1524.

Svenska NT 1526.

Markus' ev. kap. VIII.

34. <i>Huo somhelst wil følge meg</i>	<i>Hoo som hälst mich will fölia.</i>
	B 1541: <i>then</i>
35. <i>huo sijn lijff vil beuare</i>	<i>hoo som will beholla sitt lijff.</i>
	B 1541: <i>then som</i>

35. *huo siin lijff for tabet* *hoo som mister sitt lijff. B 1541:
then som*
38. *huosomhelst meg, oc mine taale blyes* *Hoo som hilst blyies widh mich
B 1541: then som*

Markus' ev. kap. IX.

- (35. *Om nogen wijl were thend første*) (*Huilkin som vill then främste wara
= B 1541*)
37. *Huosomhelst for annamet it aff szodane smo børn* *Hoo som hilst anammar itt barn.
B 1541: hwilken som*
37. *huosomhelst meg annamer* *Hoo som hilst anammar mich.
B 1541: hwilken*
40. *hwilken icke er emod oss* *then ther icke är emoot oss = B 1541*
41. *huosomhelst ther foor giffuit ether at dricke* *Hoo som helst giffuer idher dricka.
B 1541: hwilken som*
42. *huosomhelst ther worder fortørnendis en aff the smo* *hoo ther förarghar en vthaff the små. B 1541: hwilken som*

Lukas' ev. kap. IX.

5. *huo som helst icke foorannamit ether* *hoo som helst icke anammar idher.
B 1541: hwilke*
24. *huo som foor tabit sit lijff for meg* *hoo som mister sit lijff = B 1541*
26. *huem myn oc mynes taale foor-skiemmit* *Hoo som blyies wedh mich. B 1541:
hwilken som*
48. *huosomhelst foor anammit thette baarn* *Hoo som helst anammar thetta barnet. B 1541: hwilken som*
48. *huo som helst mig annamir* *hoo som helst mich anammar.
B 1541: then*
48. *hwilken som mindst er iblant ether* *then ther mijnst är jbland idher =
B 1541*
50. *hwilken icke er emod oss* *then ther icke moot oss är = B 1541*
- (62. *ingen hwilken sijn haand legger paa plougen*) (*Hoo som säter sin hand till plo-ghen. B 1541: hwilken som*).

Man finner sålunda, att den svenska översättningen använder generaliserande *hoo* endast, när den danska brukar detta — på ett undantag när: Luk IX 62, där i NT 1524 ett annat uttryckssätt möter. Där den danska texten har det sammansatta *huo som helst*,

nyttjar även den svenska detta, med undantag för Mark IX 42. Lågg emellertid märke till, att det efter generaliserande *hw*-pronomen sällsynt uppträdande *ther* i detta fall är gemensamt (*huosomhelst ther* ~ *hoo ther*). Då da. NT 1524 uppvisar *hwilken*, använder däremot det svenska testamentet *then*, 3 ggr. Denna kuriösa överensstämmelse i användandet av *hoo* och *hoo som hålst* ger anledning till förmodan, att översättaren eller resp. översättare av Mark och Luk haft Mikkelsens danska bibelöversättning till hands. Denna hypotes styrkes möjligen därav, att Mark och Luk nyttja genitiven *hwes* (Mark 1 g, Luk 6 ggr — därjämte 1 *hwars*), vilken är speciellt utmärkande för da NT men sällsynt i 1400- och 1500-talets svenska litteratur.

Den möjligheten bör vidare hållas öppen, att någon eller några av böckerna helt eller delvis återgå på fornsvenska bearbetningar. Man torde kunna antaga, att flera av Nya testamentets skrifter i fornsvensk tid översatts, fastän endast översättningar av Apostlagärningarna och Uppenbarelsboken äro bevarade till eftervärlden. Mellan de båda editionerna av Apg ha emellertid icke några karakteristiska likheter med avseende på relativsyntaxen iakttagits. Däremot uppvisa såväl den fornsvenska som nysvenska redaktionen av Upp formen *hwilkers* (*hulkars*), t. o. m. några gånger på motsvarande ställen, t. ex. fsv. Upp 359, 18 ~ nysv. XVII 8 och fsv. Upp 365, 13 ~ nysv. XX 7 (N. Lindqvist, *Bibelsvenskans medeltida ursprung*. Nysvenska studier VIII: 205, 210).

Därmed ha vi funnit en anknytningspunkt mellan relativsyntaxen i Vadstenalitteraturen och NT 1526. En annan torde vara bruket av partikelförsett *hwilkin*, som är särskilt vanligt i Vadstenalitteratur (Lindblad, *Rel. satsfogning* s. 119 f) och i NT 1526, såsom tidigare påpekats, möter 150 ggr. Den ymniga förekomsten av *hwilkin som* i Jesu släkttavla Luk III 23—38 (ej mindre än 75 fall) har också föranlett N. Lindqvist (*Arkiv* LII s. 146 not 2) att antaga, att denna passus härrör från en förlaga av Vadstenaextraktion.

I B 1541 har *hwilkin som/ther* undanträngts av mindre tunga relativter. Dess Nya testamente har endast i några få fall bibehållit det sammansatta pronominet, nämligen Matt I, 4 (*Thetta är Boken aff Jesu Christi börd, hwilken som är Davidz son*); XI, 22; Luk XX, 59 och Apg XI, 64. I övriga fall ersättes det av *som*, *hwilkin*, *then*, *then ther* eller omskrives. Belägg på sistnämnda förfaringssätt påträffas Matt III, 3 (*hwilkin som > som*); Matt XIII, 69 (*hwilkit som >*

hwilket); Matt XXII, 1 (*hwilkin som > som*); Mark XII, 92 (*hwilka ther > Hwilke*); Luk III, 11 (*hwilken ther > then ther*); Luk III, 55—93 (*hwilken som > hwilkin* 75 ggr) och Luk V, 44 (*hwilken som > hwilken*). Det inskränkta bruket av det partikelförsedda *hwilkin* i den för yngre religiöst språk normgivande Gustav Vasas bibel medförde pronominets avskrivning i denna stilart. De få exempel därpå, som B 1541 uppvisar, övertagas emellertid i Karl den tolfte's bibel och möta i nytryck av denna. Först i B 1917 äro de ersatta av enkelt relativ.

IV.

Två personer antagas på goda grunder ha haft del i översättningsarbetet: Laurentius Andreæ och Olavus Petri. Vad är nu karakteristiskt för deras relativsyntax?

För att kunna besvara denna fråga har jag undersökt Laur. Andreæ's litterära kvarlätenheter, som emellertid tyvärr inskränker sig till några få brev (L. Andreæ's egenhändiga manuskript i Nat. Lindqvist, Reformationstidens bibelsvenska, Bilagor) samt en kort religiös skrift: Een kort vnderwisning om troona och godha gerningar (= Troona). Största försiktighet måste alltså iakttagas vid dragande av slutsatser om Laur. Andreæ's språkbruk.

För Olavus Petris vidkommande har jag genomgått Stockholms tänkebok för år 1525 (StTb 1525) samt flera av hans tidigare religiösa arbeten: Swar påå tolf spösmål, Swar vppå jtt ochristelighit sendebreff (= Ochrist. sendebreff), Itt fögho sendebreff til Paulum Helie, En Christelighen formaning til Sweriges jnbygggiare ... (= Formaning), Een liten vnderuisning om Ehteskapet (= Ehteskapet), Een liten book j huilko closterleffwerne foreclarat warder (= Closterleffverne) och Om gudz ordh och menniskios bodh och stadhgar (= Gudz ordh), samtliga i O. Petri, Saml. skr., ed. Hesselman. I.

Vad generaliserande-hypotetiskt korrelerat beträffar, så möter hos L. Andreæ endast några få belägg därpå och då *then*, t. ex. *then som honom haffuer, han haffuer fullgiordt laghen* Troona 7. Olavus Petri åter nyttjar i detta fall även *hw*-pronomen, *hwilkin* ca 10 ggr, exv. *hwilkin som haffde nogot godz i(n)ne m(edh) sich ... han skulle ffaa th(et) i ffraa sich* StTb 33; *hwilkin som tagher sich före och wil förmena them wxra medh theras hustrwer, han skall sätiäs aff sitt embete* Ehteskapet 457, 19; *hwilken thet icke haller han skal fasta en dagh* Closterleffverne 514, 3

och *Hwilken nw thenna wijssdom och kundskap haffuer, han haffuer ewinnerlighit lijff* Gudz ordh 529, 12. Exempel på *hoo 'den', 'om någon'* ha endast antecknats i ett par fall, exv. *hoo sich vpsätter emoot welligheten, han vpsätter sich emoot gudz skickelse* Formaning 323, 28.

De oinledda relativsatserna utgöra drygt 10 % av samtliga relativsatsers i såväl StTb 1525 och Ochrist. sendebreff — utvalt som representant för Olavus Petris äldre religiösa arbeten — som i L. Andreæ egenhändig manuskript. I Troona äro de emellertid något sällsyntare, ca 7 %.

Vad inledningsorden i bestämd relativsats beträffar, kan hänvisas till följande tabell:

	Olavus Petri				Laur. Andreæ			
	StTb 1525		Ochrist. sendebreff 20 sid.		Egenhänd. man.		Troona	
	Belägg	%	Belägg	%	Belägg	%	Belägg	%
<i>som</i>	182	73	105	66	48	49	41	57
<i>ther</i>	4	2	11	7	19	19	4	5
<i>hwilkin</i>	58	23	27	17	8	8	15	20
<i>then</i>	6	2	16	10	23	24	13	18
<i>hwes</i>	0		1	0	—		—	
S:a	250		160		98		73	

Denna översikt antyder, att Olavus Petri och Laurentius Andreæ använda de skilda relativtyperna i något olika utsträckning. Bruket är f. ö. skiftande i samma författares skrifter, vilket i viss utsträckning kan sammanhånga med stilarten. Man torde emellertid kunna fastslå, att den förstnämnde reformatorn använde partikeln *som* i avgjort större utsträckning än den sistnämnde. Det bör anmärkas, att detta relativum i alla excerperade Olavus Petri-texter återfinnes i åtminstone 2/3 av samtliga inledda relativsatsers och att det här ofta är styrt av preposition, något som antecknats endast 3 ggr hos L. Andreæ. Denne synes gynna *then* (och *ther*) på bekostnad av *som*.

I Olavus Petris skrifter påträffas vidare genitiven *hwes* — men icke *hwars* eller *hwilkins* —, näml. *Christus (hwes stadhallare påwen berömer sich wara)* Ochrist. sendebreff 158, 9 och *mannen ... til hwess beläte och hielp hon och skapat är Ehtskapet* 447, 25. Som pluralform nyttjas *hwilkers* (1 g), nämligen när *Christus vthsende sina apostilar, j hwilkers stadh äre nw biscopar och prester* Formaning 355, 6. Från Laurentius Andreæ arbeten finns intet belägg på genitiviskt relativum.

Något som ej framgår av den tabellariska specifikationen men som kräver ett visst beaktande är, att Olavus Petri i såväl StTb som de religiösa arbetena nyttjar det sammansatta relativet *hwilkin som (ther)*, t. ex. *gori(us) holste och frans strabuk huilke som betygade m(edh) theres eedh StTb 134 och gudz ordh är ewight blijffuandes, och är icke meer än jtt och enfollelighet, hwilkit som beteknas medh the monga ordh Gudz ordh 529, 24, medan intet exempel härpå är noterat i Laur. Andreæ's autentiska material.*

Nat. Lindqvist gör (Arkiv LII s. 145 ff) i polemik med Neuman gällande, att de syntaktiska betingelserna för det sammansatta relativets förekomst ej äro för handen i L. Andreæ's skrifter, en åsikt som jag ej kan biträda.

Enligt Lindqvist skulle *hwilkin som/ther* knappast vara att finna utom i distansställning efter korrelat i obestämd form, och dylik satsfogning skulle felas i L. Andreæ's autentiska arbeten. Emellertid finnas exempel härpå i Troona, t. ex. *Ehuru godha gerningar synas the som vthan Gudz Anda göras* (s. 6).

Men vidare är denna definition av det sammansatta relativets användning alltför snäv. Detta möter nämligen i viss utsträckning efter korrelat i bestämd form (såväl kontakt- som distansställt), t. ex. *iomfrun hulkin som sculde fødha gudh Birg IV 237, 22 och kärleken, huilken ther är fulkomlighetennes band Kol III 14, och även efter kontaktställt obestämt substantiv; se exv. språkprovet från StTb 134 ovan!*

Finner man nu någonstades i NT 1526 en relativsyntax, som någorlunda överensstämmer med den i Olavus Petris autentiska skrifter? Svaret blir: ja, i Joh och Rom. Gemensamt är bruket av obest. rel. *hwilkin*, av genitiven *hwes* och av relativerna *som, ther, hwilkin* och *then*. Även proportionen mellan de sistnämnda är någorlunda överensstämmande. Ur relativsyntaktisk synpunkt finns alltså intet hinder för, att Olavus Petri översatt Joh och Rom eller endera boken. Jämför Nat. Lindqvists spårande av Olavus Petris språk till Joh, Rom och 1 Kor och Adells antagande, att Olavus översatt Joh.

Påträffar man då någonstades i Testamentet satsfogning av ungefär samma struktur som den i L. Andreæ's litterära kvarlåtenskap? Denna fråga är svårare att besvara, då materialet från L. Andreæ's autentiska arbeten är väl sprött för att läggas till grund för en jämförelse. Nästan samma proportion mellan de olika relativtyperna

uppvisa emellertid Troona, AllmF, Tess, Tim, Hebr och marginal-anteckningarna, såsom framgår av följande översikt.

	<i>som</i>		<i>ther hwilkin then</i>	
	%	%	%	%
Troona	57	5	20	18
AllmF	53	9	23	15
Tess	55	9	24	12
Tim	50	3	25	22
Hebr	53	7	25	13
Glossor	52	9	24	15

Ett karakteristikum för L. Andreaes relativsyntax var vidare avsaknaden av det sammansatta relativpronomet *hwilkin som*. Samma är förhållandet med AllmF, RomF, de smärre förspråken och glossorna — om man undantager de i Matt.

Det är i detta fall icke så mycket att hålla sig till, men har Laur. Andreae verkat som författare i NT 1526, så bör det av relativsyntaxen att döma ha varit i vissa delar av normalspråksområdet: företrädesvis i AllmF. Jämför Lindqvists hypotes, att L. Andreae varit den språkligt bestämmande i normalspråkspartiet, och Adells, att han författat AllmF och ev. översatt de lutherska förorden och inarbetat glossorna.

Slutresultatet av denna undersökning blir alltså: Den relativa satsfogningen i NT 1526 företer stora olikheter de skilda böckerna emellan. Denna variation synes få sin rimligaste förklaring, om man antager, att flera primäröversättare — åtminstone tre — existerat. Ha Olavus Petri och Laurentius Andreae uppträtt som författare, böra de enligt relativsyntaxens vittnesbörd ha varit verksamma den före i Joh och Rom, den senare i vissa partier av normalspråksområdet, företrädesvis i AllmF.

PIERRE NAERT

Utvecklingen av suffixet i fvn. norrönn, suðrönn osv...; nyisl. hafrænn m. fl.

Fvn. hade som bekant följande åtta (kända) adjektivbildningar av ovan antydda typ: *nodrönn* (*norrönn*), *suðrönn*, *auströnn*, *veströnn* (som bilda en grupp för sig) samt *aldrönn*, *fjalldrönn*, *hærrönn* och *einrönn* (översättningar i det följande) med ett flertal avledningar och ett substantiv *dulrcæna* utan motsvarande adjektiv.¹ Därtill kommer, som vi skola se längre fram, ett flertal nyisl. bildningar.

Det suffix, som möter i dessa bildningar, har för länge sedan väckt de lärdas uppmärksamhet, och det råder numera väl knappast något tvivel om dess etymologi, åtminstone om man ej försöker gå för långt tillbaka i tiden. Ficks uppfattning (Vgl. Wb. d. indog. Spr.², s. 848) att vi här ha att göra med ett suffix *-rónja* avlett »Von rinnan rann, vgl. goth. *urrinnan* 'aufgehen'» kan knappast vara riktig. [Jfr också Hægstad-Torp, *Gamalnorsk Ordb.*, s. LXI, där författaren (Torp) laborerar med en form *-rænn* (<*-rónja*) utan att ge någon etymologi för den.] Vi ha här snarare en germ. motsvarighet till det lat. suffixet *-āneu-* med betydelsen 'kommande från' eller 'hemmahörande i', som möter i *exterrāneus* 'ausländisch', *mediterrāneus* 'mitten im Lande, mittelländisch, binnenländisch, fern vom Meere' (Georges, *Lat.-deut. Handwb.*)² o. s. v. (Kluge, *l. c.*; Hellquist, *SEOB*², art. *norr*, s. 706, sp. 1.)³

¹ Fvn. *valrönn* (Kluge, *Nom. Stamm.*, § 217) finnes icke. Åtminstone känna varken Fritznér, *Lex. poet.*, Vigf., Hægstad, Erik Jonsson eller Björn Haldorsen (BH i forts.) till det. Ordet saknas likaledes i nyisl.

² Översättningar av lat. glossor äro hämtade ur detta arbete, vilket ej anges i forts.

³ Kluges och Hellquists anförande av lat. *extrāneus* som enda ex. är mycket missvisande, eftersom detta ord sannolikt är bildat på *extrā* (Walde, *LEWB*, art. *exterus*). En bildning **extrā-āneu-* > *extrāneu-* är naturligtvis tänkbar men föga trolig. Vi ha här snarare en bildning på *-neu-*.

Enligt W. Otto (IF 15, ss. 15—25) skulle man i detta lat. suffix ha en utvidgning med ie. *-eo-* av abstrakta på *-āna*, jfr *Leuāna* 'die Göttin, unter deren Schutze die neugeborenen Kinder standen, wenn sie von der Erde aufgehoben wurden', till *leuō* 'heben', vilket dock med hänsyn till de ifrågavarande ordens betydelse verkar alldeles otroligt.

Enligt H. Eisinger (Wortbildungen mit dem Suffix *-aneo-*, s. 47) rör det sig här om en utvidgning av ie. *-āno-* med *-eo-*. Till denna åsikt ansluter sig Leumann (IF 40, s. 116 ff.). Om *-eo-* = ie. *-eǵo-* se Stolz-Schmalz, Lat. Gr., Hb. d. Altertumsw. II:2, s. 205 f; om ie. *-eǵo-* se Brugmann, Vgl. Gr.² II:1, § 122.

-āno- ensamt betyder redan 'kommande från' eller 'hemmahörande i', jfr *altānus* 'ein Südwestwind; jeder Seewind, weil er vom Meere her (*ab altō*) weht', *īnsulānus* 'zu den Inseln gehörig, eine Insel bewohnend', *Āfricānus* 'zu Afrika gehörig, afrikanisch, in Afrika, aus Afrika'. Dess ursprung är ganska dunkelt (se härom Stolz-Schmalz, *o. c.*, s. 223 f.). Enligt Brugmann (*o. c.*, § 192) har det uppstått i anslutning till *-ā-*nomina, och denna förklaring torde väl vara den rimligaste. Ett intressant problem är att veta vad *-eo-*utvidgningen har för funktion. Enligt min mening ha vi här en närmast tautologisk bildning av förstärkande karaktär. Ie. *-eǵo-* är nämligen intet annat än en avljudsvariant av *-(i)ǵo-* (Brugmann, *o. c.*, § 122), som bl. a. bildar sekundära adjektiv med betydelsen 'som hör till' eller 'som har kommit av' (Torp, *o. c.*, § 13, 1 b), en betydelse, som påminner starkt om den hos *-āno-*, ex. ie. **patr-ǵo-s*, gr. *πάτρ-ιο-ς*, lat. *patr-iu-s*, och mycket riktigt kan *-eu-* i lat. uppträda med samma innebörd som *-ānu-*, ex. *mediterreus*. Som man ser ändrade alltså tillägget *-eo-* intet i betydelsen hos det simplex, som det lades till: *Herculāneus* betyder det samma som *Herculānus*.

Men om suffixets rätta form i nord. numera kan anses som säker och om vi ej sväva i fullständig okunnighet om dess förgerm. ursprung, är vår kännedom om dess utveckling icke lika tillfredsställande. Denna bjuder emellertid på åtskilligt av intresse i både formellt och semantiskt hänseende, och särskilt nyisl. visar härvidlag ganska märkliga företeelser, varför vi ha funnit det vara väl värt mödan att ta upp frågan i dess helhet och behandla den systematiskt.

De äldsta av de nord. bildningarna med betydelsen 'kommande från' resp. 'hemmahörande i' (två betydelser, som det i praktiken

knappast går att åtskilja) hos suffixet äro med all säkerhet de fyra adjektiven för väderstrecken: fvn. *nordrónn* 'nordlig, som er fra Norden' — *norrónn* 'hjemmehørende i eller kommen fra nordrlønd'; norsk, tilhørende den norske Gren af den nordgermaniske Folkestamme, eiendommelig for *nordmenn*; hjemmehørende i, kommen fra, eiendommelig for Norge'; *sudrónn* 'sydlig, fra Syd kommende'; *austrónn* 'som er kommen østenfra'; *vestrónn* 'vestlig, fra Vesten'.¹ Det är också de enda, som äro samgerm., jfr fhty. *nord(a)róni*, *sundróni*, *óstróni*, *wēstróni* med flera kombinationer: *nordóstróni*, o. dyl. (Schade); ags. *norderne*, *sūderne*, *ēasterne*, *westerne* (eng. *northern*, *southern*, *eastern*, *western*) [-*ern(e)*] i st. för *-*rene* är metates].

Till dessa ord har man som bekant och säkert ganska tidigt bildat substantiv på -*ön*: *norróna* f. 'Nordenvind, norsk Sprog; norsk Text eller Oversættelse', *vestróna* f. 'Vestenvind' och ett svagt verb: *norróna* 'oversætte paa det norske Sprog'.

Men vid sidan av ovannämnda bildningar som *mediterrāneus* o. s. v. hade det folkliga latinet (*lingua rustica*) bildningar, där suffixet -*āneu-* hade en annan funktion. Det var verbalsuffix med innebörden 'utövande en viss verksamhet' eller 'träffad av en viss verksamhet och därigenom försatt i ett visst tillstånd'. Detta suffix lades, tillsynes helt godtyckligt, både till presens- och preterital- ja t. o. m. till participstammar. Ex. (av bildn. med bet. av ptc. pret. 'träffad av en viss verksamhet o. s. v.'): (*uinum*) *praeligāneum* 'vorher ausgelesen', i st. för **praelēctum*; (*porca*) *praecidānea* 'vorher geschlachtet', i st. för **praecisa*; (*oleam*) *conditāneam* 'eingelegt, eingemacht', i st. för *condita* (Leumann, *l. c.*, s. 117; Stolz-Schmalz, s. 206). För Leumann (*l. c.*, s. 121 f.) är denna ändelse intet ursprungligt participbildande suffix utan har kommit att tjänstgöra som sådant genom felaktig anslutning till andra bildningar: »die frühbezeugten, den Partizipialableitungen vorangehenden Verbalbildungen sind als solche schlechthin unverstündlich; sie werden an einer oder mehreren Stellen durch irgendwelche Verkennung aus mit -*eo-* erweiterten Nominalableitungen auf -*anus* erwachsen sein». Flera försök till tolkning av detta mystiska formans känner jag icke till.

¹ Här liksom i det följande, när ej annat angives, äro översättningarna av de fvn. glossorna hämtade ur Fritzner.

Jag ställer nu till komparatisterna frågan om ie. *-āno-* i det *-āneo-*, som det här är fråga om (jag utgår nämligen från, att *-āneo-* även här är en utvidgning av *-āno-*), ej kan vara = ar. *-āna-* »in den themavokalloren Tempora des Mediums (und Passivs), z. B. Präs. *bhid-ānā-s* Perf. *bibhid-ānā-s* zu *bhid-* 'finden'» o. s. v. (Brugmann, Kurze vgl. Gr. d. indog. Spr., § 387, 4 a)¹ och då vara besläktat med, ja kanske rent av stå i avljudsförhållande till det välkända participbildande suffixet *-^e/_ono-*. Brugmann (*l. c.*) förmodar en viss släktskap mellan dem, och det ymniga bruket av *-āneu-* som participbildande suffix i lat. väcker starka misstankar i den riktningen. Dock måste jag erkänna, att jag ej kan anföra någon parallell till den sammanblandning av *-^e/_o* och *-^ä/_ā*-serierna hos suffix, som detta mitt antagande skulle innebära.

Men hur skall man nu förklara tillägget *-eo-*? Om detta tillägg hade någon funktion i det adjektivbildande suffixet, är det fullständigt omotiverat här. Enligt min mening bör det förklaras som en analogibildning. Man hade vid sidan av varandra adjektiv på *-āno-* och på *-āneo-* med snarlika eller identiska betydelser, jfr *exterrāneus* och *īnsulānus*. Därefter bildade man till participsuffixet *-āno-* en variant *-āneo-* enligt följande proportion: adj. *-āno-* \simeq *-āneo-* : ptc. *-āno-* \simeq *x*; *x* = *-āneo-*. Sedan trängde denna sista form ut *-āno-*. Detta skedde av skäl, som för mig förbliva outgrundliga.

Om det verkligen förhölle sig så, att *-āno-* här var besläktat med *-^e/_ono-*, — vilket jag personligen tror, att det är, — hade vi i lat. *-āneu-* att göra med ett sammanfall av två suffix av olika ursprung: *-āneu*⁻¹ [*-āno-* (ursprung?) + *-eio-*] och *-āneu*⁻² [*-āno* (i avljudsförh. till *-^e/_ono-* ptc.-suffix) + *-eio-*].

Det må vara med detta hur som helst; ett faktum står fast och det är huvudsaken: *-āneu-* användes i lat. (redan i det ålderdomligaste kända skedet av detta språk, se W. Otto, *l. c.*, s. 16) som participbildande suffix.

En rest av detta ordbildningssätt ser jag nu i det tidigt (Hárb. 44) och väl belagda adj. *aldrónn* 'gammal' (Fritzner, Lex. poet. m. fl.),² som ju till betydelsen är lika med ej mindre än två andra ptc. pret. (eller verbaladj.): *aldinn* och *aldradr* och om ordet är ärvt och ej nybildat i analogi med ej belagda ord av samma typ går det tillbaka på en urg. grundform **aldrōniāz* (ie. **altrāneiōs*).

¹ Samma författare i Vgl. Gr.² har ingenting om ett ar. *-āna*.

² BH sammanblandar tydligen detta ord med ett helt annat, jfr nedan s. 10.

Det skulle vara synnerligen frestande att i stamkonsonantismen (*ld* och ej *ll*), vilken kan förutsätta suffixbetoning, se en bekräftelse på vår tes, att vi här ha att göra med ett verbaladjektiv bildat med ett suffix, som måste ha burit tonen. Men ett sådant faktum är ingenting att bygga på, ty *d*-et kan lika väl förklaras genom analogi med *aldr*, *aldradr*.

Att detta ord ej har någon belagd motsvarighet i något annat germ. språk behöver ej förvåna. De vid den tid, som det här rör sig om, kulturellt mindre utvecklade övriga germ. folken behövde icke flera ord för ett och samma begrepp. De redde sig bra med fhty. *alt*, fsax. *ald*, ags. *ēald* eller fhty. *gamal-* (i egennamn), fsax. *gigamalōd*, ags. *gamol*. Fvn., den litterärt mest utbildade av alla germ. dialekter, har ensam tagit vara på denna vid sidan av *aldinn* och *aldradr* ur praktisk synpunkt ganska överflödiga form. Alldeles utan betydelse härvidlag torde det ej vara, att ordet är väl belagt i poesi, lika ofta som i prosa (4 ggr) och hos flera författare; av de prosaiska beläggen äro nämligen två (FM VI, 65 o. 96) av samma författare (jfr Fritzner, *Lex. poet.*). — Ordet kan också ha bildats först i sarnordisk tid efter andra liknande avledningar, som (av en slump) gått förlorade i förlitterär tid på hela det germ. området.

Att detta suffix, både såsom denominativt och deverbativt (alltså i bildningar av typen *exterrāneus*, *norrónn* och *praecādāneus*, *aldrónn*), uppträder endast i lat. och germ. är mera ägnat att glädja än att bekymra oss. Det är nämligen icke det enda suffix, icke ens det enda innehållande *-n-*, som dessa två språk ha gemensamt gentemot alla andra ie. språk, utan de två formella företeelser, som man brukar anföra som gemensamma för dessa språk med uteslutande av andra, äro just suffix på *-n-*: *-no-* och *-nē*, det förra bildande kollektivtal av iterativtal: ie. **duis-no-i* lat. **bis-nī* > *bīnī* '(je) zwei'; fvn. *tvennir* (för **tvenni*) 'to inbyrdes forskjellige'; det senare bildande — genom ett märkligt sammanträffande — adverb svarande på frågan *unde?* — precis som *-āneu-*, *-ān-* i *exterrāneus*, *norrónn*: lat. *supernē* 'von oben her'; got. *aftana* 'δπισθεν von hinten', *innana* 'εσωθεν von innen' (Feist), fvn. *aptan*, *innan* 'id.' (Brugmann² II:1, § 186; Loewe, *Germ. Sprachw.* I, s. 17). Vi måste här ha att göra med gemensamma nybildningar härstammande från den av Loewe (*o. c.*, s. 16) omtalade tiden av »ein auf Nachbarschaft, vielleicht sogar auf politischer Einheit beruhender engerer Verkehr zwischen Germanen und Italern».

Av någon betydelse i detta sammanhang torde också det förhållandet vara, att i de germ. och ital. språken begreppet 'gammal' eller närastående begrepp gärna uttrycktes med verbaladjektiv, jfr, utöver redan nämnda fvn. *aldinn* och *aldradr*, lat. *ad-ultus*; got. *us-alpans*, *alpeis* (<ie. **altijos*); fhty., mhty., nhty. *alt*; fsax. *ald*; ags. *ēald*; o. s. v. (<ie. **altós*) — vari ie. *-to-*, resp. *-t-* ffr utvidg. *-jo-*, äro participsuffix (Kluge, EWB, art. *alt*) —; fsax. *gigamalód*.

[En kompromissform mellan *aldradr* och *aldrónn* är *aldródr* (Nj. 2 = F. Jónsson, Skjald. AII, s. 198: BII, s. 211).¹]

Av de hittills studerade orden var det självfallet väderstrecksnamnen och bland dem av naturliga skäl *nor(ð)rónn*, som hade den största användningen, och av bägge formerna: *norðrónn* och *norrónn* var den senare, med bortfall av *ð* mellan de bägge *r*-en, den ojämförligt vanligaste. Fritzner har två belägg på *norðrónn* mot ett trettiootal på *norrónn*. Dessutom ha de av detta adjektiv avledda substantiven och verben endast formen utan *ð*: *norróna*.

I uttalet av dessa ord gick stavelsegränsen mellan bägge *r*-en, *o*: *nor/rón-*. Vad som vid de övriga orden (med undantag av *aldrónn* möjligen; jfr nedan s. 8), där man också hade en uppdelning —*/rón-*, kunde bibehålla känslan av *r*-ets tillhörighet till roten, nämligen närvaron av grundorden *sudr* o. s. v., fanns icke här, och ingenting var naturligare än att uppfatta det senare *r*-et som uddljud i ändelsen och att abstrahera ett avledningssuffix *-rón-*, alltjämt med betydelsen 'kommande från' eller 'hemmahörande i'.² En dylik felaktig upplösning av en sammansättning är över huvud taget ingenting ovanligt ehuru den ofta sker under långt mindre gynnsamma betingelser än fallet är här, jfr nysv. *narv*, *ni*, *nypon*, *på*, *sarv(e)*. Vad suffix angår är ett sådant fenomen icke heller enastående.

Av substantivbildande suffix ha vi i germ. *-st(i)*, »väsentligen upp-

¹ Riktigare vore att, som Finnur Jónsson i sin »Rettet tekst» gör, skriva *aldrædr*, ity ordet är belagt endast i en strof författad »frühestens» under »der 2. hälfte des 13. jhs.» (F. Jónsson, Nj., s. XXXIII), en tidpunkt, då *ø* hade övergått till *æ*. En *v. l.* är *aldradr*.

² Detta tyckes ha anats redan av Vigf. (s. XXXIV). Kluge (Nom. St., l. c.) utgår från en germ. form *-ónja* men går från *norrónn* till de här längre fram anförda formerna (*fjallrónn* o. s. v.) utan vidare kommentar än att »Im skand. hat das suffix etwas an boden gewonnen». BH tyckes t. o. m. betrakta detta morfem som ett självständigt ord. Han har näml. en art. »*Rœnn*, *similis*, *item pertinens ad*, lignende; ogsaa: som hører til. (Obs!) *Hinc* alldrænn, einrænn, norrænn etc.»

kommet genom sammansmältning av *-ti* med ett föregående stamslutande *-s* ... men sedermera lösryckt ur dylika ord och använt även vid andra stamslut^o (E. Olson, Appell. sbst., s. 332), ex. fvn. *hlust* f. 'Øre' till *V *k̄leu-* (E. Olson, o. c., s. 331 f. jämte litt.); *-linga* (<*-l-inga*) i ex. nysv. *tvilling* (*ibid.*, s. 26 f.); (f)sv. *-ning* v. s. av *-ing* (*ibid.*, s. 441 ff.) m. fl.

Av adjektivbildande ha vi i ty. *-ern* < *-er* (mest pluraländ.) + *-en* (fhty. *-in*, got. *-ein* = lat. *-inu-*), ex. (ljudlagsenl.) *gläsern*, *hölzern*; (analog.) *bleiern*, *steinern* o. s. v. (Wright, Hist. Germ. Gr. I, s. 155 f.); *-keit* < mhty. *-(e)c + heit* (*ibid.*, s. 151 f.; jfr även Jespersen, Die Sprache, s. 373 f.).

Med hjälp av detta suffix kunde man nu bilda nya adjektiv. Vi erhöillo sålunda i första hand

fjallrönn (poet.) 'fjældrön', stammende, kommende fra fjæld(e)' (Lex. poet.), om vind (Anon. (X)) I B 8, d. v. s. från år 996), jfr *nordrönt* (*vedr*), *norróna* f. 'nordanvind', — jämte, avlett av ett adverb, *hërrönn* 'indenlandsk' = *hérleznkr*. En parallell till denna bildning av adjektiv på rumsadverb är nhty. *dasig*, *hiesig* (Kluge, EWB), *dortig*.

Men det nyvunna suffixet inskränker sig icke till den bemärkelse, som det har i dessa ord, näml. 'kommande från' eller 'hemmahörande i'. Vi träffa näml., redan under klassisk isländsk tid, på bildningar, där det har en helt annan innebörd. Det rör sig om

einrönn 'saadan som i sit Væsen og sin Adfærd skiller sig ud fra Folk i Almindelighed'; '*misanthropus*, menneskefjendsk; *pervicax suo consilio confisus*, egenraadig, egensindig; *absurdus*, urimelig' (BH), vartill *einrónliga* 'egensindig, afstikkende' (Lex. poet.), och *dulræna* f. (fno.) 'Indbildning, hvorved man bedrager sig selv'.

Det förhållande, att vi i fallet *einrönn* ha att göra med en adjektivisk avledning av ett grundtal, gör ingen svårighet. Sådana äro vanliga i språken i allmänhet. Jfr lat. *unicus*, got. *ainaha*, fhty. *einac*, o. s. v. 'einzig', fb. *inoks* 'einzig, allein, Mönch, wilder Eber' (Walde, Feist). Vad som försvårar saken är suffixet. Här synes det ha innebörden 'av en viss (sinnes-)beskaffenhet'. Men varifrån har det fått den? — Av de hittills behandlade orden, — och dessa utgöra med *einrönn*, *einrónliga* hela det belagda fvn. beståndet av ord på *-(r)ön-*, — ser jag endast *aldrönn*, som kan bilda en utgångspunkt. Vi ha sett (ovan s. 3), att det suffix, som ingår i detta ord, i en fjärran forntid hade

innebörden 'träffad av en viss verksamhet (eller process) och därigenom försatt i ett visst tillstånd'. Det är denna innebörd, som suffixet har i *aldrónn*. Nu kan man tänka sig att det är från denna bemärkelse, som den betydelse, vi ha i *einrónn*, har utvecklats sig. Semantiskt möter detta intet hinder. Den feluppdelning *ald-rónn*, som då skulle föreligga, kan också förklaras: det synonyma *ald-inn* kan bära skulden härför. Det förhållandet, att suffixet, i det ord, som sysselsätter oss nu, hängts efter ett ord av en ordklass, som ej brukar bilda verbaladjektiv (såvida därtill hörande ord ej först bildat verb), är ej heller någon verklig svårighet, ty förutsättningen för att denna bildning kunnat ske är att suffixet förlorat sin verbala karaktär. Men det är just denna förlust, som är svår att fatta. Ordets verbala natur borde ju ha funnit ett stöd i det synonyma paret *aldinn* och *aldradr*, vars suffix ej gärna kunna ha uppfattats annat än som verbala. Dessutom är det ganska besynnerligt, att ett som verbalsuffix så föga produktivt morfem kan ha urspåret på det sättet och blivit, som vi skola se i fortsättningen, ganska produktivt som nominalsuffix. Eller kanske vi måste räkna med existensen av ett flertal ej belagda verbaladjektiv bildade med dess hjälp, som lättare kunnat ge upphov till den utveckling, som vi konstaterat här?

Jag kan som sagt ej se varifrån vårt suffix annars kunde ha fått den innebörd det har i det ord, som sysselsatt oss nu, men ett sådant antagande väcker för stora betänkligheter för att jag skall kunna framlägga det annat än med ett stort frågetecken.

Samma innebörd har suffixet i *dulræna*. Detta substantiv synes förutsätta ett adjektiv *dulrónn*. Detta adjektiv är belagt först i nyisl. (*dulrænn*, se s. 9). Bildningen står t. o. m. participialbildningen *aldrónn* ännu närmare. Vid sidan av *dulrónn* har man nämligen *dulinn* med samma betydelse som den, som måste sättas för *dulrónn*, nämligen 'indbilsk, som har store Tanker om sig selv'. — En svårighet utgör *æ*-et i detta ord. Texten där ordet (ett *ἀπαξ*) förekommer, *Speculum regale*, är som bekant norsk och vi kunna ej ha att göra med en övergång *ó* > *æ* som i isl. Det rör sig möjligen om något slags folketymologisk ombildning, vars mening jag emellertid ej lyckats upptäcka.

När vi nu komma till nyisl. märka vi två saker: för det första har detta språk behållit de flesta av de bildningar, som vi nyss gått igenom (om än ej alla bemärkelser av desamma); för det andra har det i ej

ringa utsträckning vidareutvecklat det nyvunna suffixet *-rónn-* och med detsamma bildat nya ord.

Vi ha sålunda, i nyisl. ljudgestalt, *norrænn* (fvn. *ó* ger som bekant nyisl. *œ* [a₂]) 'nordlig; nordisk, skandinavisk; (old-)norsk, (old-)islandsk', *norræna* f. 'Oldnordisk, Islandsk' (bet. 'nordanvind' har gått förlorad), *norræna* vb 'översätte til Islandsk (Oldnordisk)' *suðrænn* 'sydlig (om Retning); sydlig, hörande hemma i Syden, sydlandsk'; *austrænn* 'kommende østen fra, østlig, spec. norsk; asiatisk, orientalsk'; *vestrænn* 'kommende fra Vest, — spec. vestlig (om Vindretning)'; *vestræna* f. 'vestlig Luftning'; *aldrænn* (dock blott i poesi); *einrænn* 'sær; lunefuld', *einrænlega* 'sært, paa en sælsom Maade'; *dulræna* f. 'Mysticisme' (obs. den ändrade betydelsen!) (Bl. liksom i övrigt i forts.). — Förlorade äro sålunda *fjallrónn* och *hérrónn*, vilket egentligen är litet mer än det procentuellt ser ut att vara, ity att de äro två självständiga ord (av fem belagda), medan väderstrecksnamnen bilda en grupp, som av naturliga skäl håller samman, vilket gör att man i en statistik ej gärna kan tilldela var och en av dess beståndsdelar samma värde som helt obesläktade ord.

Till nybildningarna måste man av metodiska skäl föra två avledningar av ovannämnda ord, näml. *austræna* f. 'østlig Luftning' och *suðræna* f. 'Søndenvind' (Bl., Tillæg). Dessa ord äro icke belagda i fornspråket, dock sannolikt blott av en slump.

Här kunna också nämnas fyra först i nyisl. belagda men möjligen äldre bildningar:

einrænlegur 'selsom, paafaldende, sær'. [Fornspråket hade *einrónlíga* (s. 7) men detta betyder kanske icke att det nödvändigtvis hade adjektivet också.],

dulrænn 'mystisk, hemmelighedsfuld, (»overnaturlig»)'. [Fornspråket hade *dulræna* (s. 7).],

hafrænn '(om Vinden) bläsende fra Havet' och

útrænn 'bläsende ude fra Havet'. (Dessa ord saknas hos BH men han har däremot sbst. *hafræna* (ej *útræna*), jfr nedan.)

Semantiskt ansluta sig de två sista orden närmast till de ovan behandlade fvn. *norrónn* och *fjallrónn*. Formellt står *útrænn* det likaledes på ett adverb bildade *hérrónn* (s. 7) närmast.

Till dessa adjektiv har man bildat de svaga substantiven

hafræna f. 'Paalandsvind, Havluftning' (hos BH) jämte sammansättningen *hafrænusnúningur* m. 'det, at Vinden, naar der forud har blæst fra Land, vender sig til en Havbrise',

útræna f. 'Søbrise, Paalandsvind' (saknas hos BH), bildningar, med vilka man jämföre fvn. *norróna* i betydelsen 'nordanvind'.

Utän motsvarande adjektiv ha vi

landræna f. 'Landbrise, Fralandsvind' (saknas hos BH).

Säkrare karaktär av yngre bildningar ha följande avledningar av *einrænn*: *einræni* n. 'Egensindighed, Særhed', *einrænisháttur* m. 'Egenhed, Særhed'; *einræningur* m. 'Særling', *einræningsháttur* m. = *einrænisháttur*, *einræningshyggja* f. 'Partikularisme', *einræningslegur* (adv. -lega) 'sær, egensindet', *einræningsskapur* m. 'Isolation; Særhed'; *einrænast* 'skille sig ud fra andre, søge Ensomhed, være sær'.

Logiskt synas betydelserna hos orden av denna grupp vara att ordna så: 1) ensam (jfr 'søge Ensomhet' som betydelse av *einrænast*) — 2) som skiljer sig från mängden, av egenartad (sinnes-)beskaffenhet, originell, egendomlig — 3) nyckfull (*einrænn*). Dock är betydelse 1) ej belagd i fvn.

Sannolikt efter *einrónn einrænn*, — särskilt om ordet verkligen haft den av BH angivna betydelsen '*misanthropus*, menneskefjendsk', — har man bildat

alrænn '*humanus, genialis*, omgjængelig, blid i Omgang' (BH); 'venlig mot alle, omgængelig'.

Torp (s. LXI men ej i själva ordboken) upptar ordet som »gamalnorsk». Det är ett missförstånd. Ordet finnes ej hos Fritzner. Torp har tydligen funnit ordet hos BH och ej tänkt på (ja kanske ej vetat), att författarna till denna ordbok upptagit ord ur det nyare språket (utan att alltid utmärka dem med *N. O.* som det står att läsa i »Forerindring», s. IX!); jfr Erik Jonsson (s. XV), Bl. (s. VII). Erik Jonsson har uttryckligen ordet som nyisl.

Att ordet finnes hos BH visar oss emellertid, att det måste ha föreläggat redan i slutet av 1700-talet.

Formuleringen av rubriken i detta lexikon (*alldrænn* s. *alrænn*) synes visa, att den, som står för denna rubrik, sammanblandat detta ord med det ovan (s. 4) behandlade *aldrónn*, vars innebörd han tydligen icke kände. En övergång *lr* > *ldr* är nämligen ej känd i isl. (jfr *ellri*, *allra* gen. pl., o. s. v.).

Semantiskt detta ord närmast stående ha vi *þjóðrænlegur* 'almenntyttig', i ett arbete från 1821—27. (**þjóðrænn* är ej upptaget hos Bl.)

Samma anmärkning angående missbruk av BH kunde man göra vid följande ord, som Torp (*l. c.*) anför som »gamalnorsk»,

undrænn 'absurdus, urimelig' (BH), vartill

undræna 'absurditas, Urimelighed; *ludibrium spectaculum*, Gjækkeri, Narrestreger' (id.).

Att orden äro upptagna hos BH visar att de måste ha varit brukliga i slutet av 1700-talet, men det är svårt att bilda sig en uppfattning om deras senare öde. Erik Jonsson anför bägge orden men efter BH och utan att förse dem med det tecken, som eljest anger, att ett ur denna källa hämtat ord »sammenstemme(r) med Nutidens Brug». Bl. anför *undrænn* och *undræna* i betydelsen 'Narrerri, Narrestreger' också efter BH. Endast för bemärkelsen 'Underlighet, Urimelighed' av *undræna* har han ett belägg ur den nyisl. litteraturen. Men detta belägg är mycket dåligt; det är ur en starkt arkaiserande dikt av Eggert Ólafsson och säger följaktligen ingenting om det levande språkbruket. Zoëga känner icke till någotdera ordet.

En av mig tillfrågad islänning förklarade, att han trodde sig komma i håg att ha träffat *undræna* i en dikt (tydligen Eggert Ólafssons) men ej förstått det.

Efter allt att döma höra alltså dessa ord ej längre till det levande ordförrådet.

Vad ordens bildning angår ha vi emellertid tydligen med en avledning av substantivet fvn. *undr*, nyisl. *undur* n. 'Under' att göra. Eftersom ordet icke är belagt i fvn., kunna vi icke här antaga en avledning med den äldsta formen av suffixet: *-ón-* utan måste laborera med ett *-ón-*. En utveckling *undrrænn* eller *undurrænn* (beroende på hur gammal bildningen är) > *undrænn* torde dock icke vara så otänkbar. Det kan exs ha skett under formell påverkan av *undrun* f. 'Forundring; Beundring'. Svårare är att med säkerhet utreda den semantiska innebörden hos suffixet. För mig är den här ungefär densamma som hos *einrónn*, näml. 'av en viss beskaffenhet'. Alltså *undrænn* 'underlig, urimelig' = egentl. 'av en underlig beskaffenhet'.

Gruppen av följande bildningar

hjárænn 'afvigende, uligartet; sær; dum, fjantet',

hjáræna f. '1. Særhed. — 2. sær og fjantet Person; Fjante', jämte avledningarna

hjárænulegur 'sær, fjantet', — adv. *-lega*,

hjárænumaður m. = *hjáræna* 2.,

hjárænuskapur m. 'Særhed og Fjantethed',

*hjárænu*sljóleiki m. 'Apati',¹

hjáræningslegur 'sær; dum, fjantet'

bjuder på vissa svårigheter.

För att börja med dateringen, kan substantivet *hjáræna* dateras från före 1683, eftersom det finnes hos Andreae (*Lexicon islandicum*; A i forts.).²

Andreae översätter ordet med '*Rationis expers*' = *rænulaus* och avleder det tydligen av *ræna* (jfr noten), som han översätter med '*Ratio*'. Att *hjáræna* emellertid icke kan betyda detta, visar ordspråket: »*gott nafn heimskum að heita hjáræna*» 'gott Navn til den dumme at hedde Fjante' (Bl.). Av detta ordspråk att döma måste *hjáræna* vara en fördelaktigare benämning än *heimskur* 'dum', vilket är alldeles otänkbart, om ordet betyder det som Andreae vill ha det till att betyda.

Det kan icke heller ha något att göra med ett *ræna* med betydelsen '*Ratio*' (A, BH) av den enkla anledningen att *ræna* aldrig har kunnat betyda 'ratio'. Enligt Vigf. betyder ordet 'consciousness, one's senses', enligt Bl. 'Bevidsthed; Energi'.³ 'Bevidsthed, consciousness, one's senses' måste naturligtvis vara ordets ursprungliga betydelse; därav utvecklar sig betydelsen 'Energi' osökt enligt formeln: 'medvetande' → 'självmédvetande' → 'energi'.⁴

Ordet *hjáræna* kan icke heller ha någonting att göra med ett *ræna* med denna betydelse, ty då skulle det snarast betyda 'bevidsthedslös, uden Sans og Samling' = *rænulaus* (Bl.), vilket det icke gör.

För övrigt kan det från början icke heller ha haft en så pejorativ betydelse som '*Rationis expers*', knappast '*mentis inops, misellus, Fjante*' (BH) heller, ty i så fall hade man svårt att förstå den semantiska processen, som då hade fört ordet till betydelsen 'Særhed' (Bl.).

¹ I detta ord är det *sljóleiki*, som betyder 'apati'. Vad *hjárænu-* tillägger, kan jag icke utreda.

² Under rubriken *ræna* (stavat *ræna*; æ = ú lika väl som æ hos denna författare). Under rubriken *hjáræna* finner man den fantastiska översättningen '*Catasta*'. Ordet *catasta* betyder 'das Schaugerüst, a) zur Ausstellung verkäuflicher Sklaven; b) ein eisernes Gestell (Bett, Rost), unter dem Feuer angemacht wurde, als Folterwerkzeug für Missetäter u. Märtyrer, die darauf gelegt wurden, ein Marterbett, -rost; c) als Tribüne, um einen Vortrag zu halten'. Vilken blunder, som här föreligger, är jag icke i stånd att utreda.

³ Hur det förhåller sig med den oklara etymologien av detta ord, är en sak, som ligger utanför ramen av denna undersökning.

⁴ Därtill avledningen adj. *rænn* 'dristig' (Bl.).

En dylik försvagning av betydelsen hos ett pejorativt ord skulle vara alldeles oerhörd. (Vad det från början måste ha betytt, skola vi se strax.)

Nu är det så, att adjektivet *hjárænn* icke finnes upptaget i de gamla (resp. äldre) lexika, som dock ha substantivet (A, BH, Vigf.). Men detta förhållande får icke leda till att betrakta adjektivet såsom sekundärt i förhållande till substantivet (vilket då kunde vara ett stöd för Andreae etymologi). En brist i dessa mer eller mindre ofullständiga lexika är ingenting att bygga på a priori.

För mig är det adjektivet, *hjárænn*, som är primärt. Dess bildnings-sätt är emellertid något ovisst.

Bildningen kan förstås som en avledning av *hjá* i betydelsen 'ved Siden af nogen eller noget' med suffixet *-ræn-* i bemärkelsen 'hemmahörande i'. Sålunda: *hjárænn* 'hemmahörande vid sidan av' → 'avvikande, olikartad', sedan, genom en vanlig betydelseutveckling från det neutrala till det pejorativa (jfr ty. *schlecht*), 'dum, fjantet', med bemärkelsen 'sær' svävande mellan bägge polerna.

Men den kan också tolkas på ett annat och enligt min mening mera tillfredsställande sätt, nämligen sålunda: 1) Man hade sedan gammalt bildningen fvn. *einróenn*, nyisl. *einrænn*. 2) Man har så småningom kommit att betrakta detta ord som en sammansättning, d. v. s. man såg i det i detsamma ingående elementet *-ræn-* mer än ett morfem, man såg i det ett riktigt semantem med den ovan omtalade innebörden 'av en viss (sinnes-)beskaffenhet' och t. o. m. det viktigaste elementet i sammansättningen. Denna tankegång är mycket naturlig. När man i ordboken läser den långa raden av bildningar på *ein-*, av vilka de flesta (åtminstone av dem, där man känner första ledet som ordet *ein-* '1') äro sammansättningar med en andra komponent av genomskinlig betydelse, och kommer till *einrænn* och dess avledningar, söker man instinktivt efter »betydelsen» hos andra komponenten, en betydelse, som är så genomskinlig hos de föregående såsom exs *einróma* 'enstemmig; (mus.) unisono, enstemmig'; *einrúm* n. 'Enrum'; *einræði* n. 'Egenraadighed, Stivsindethed; o. s. v.'; *einræmi* n. 'Monotoni'. 3) Med detta semantem (som visserligen aldrig lösgjorts från de sammansättningar, vari det ingick, och blivit självständigt ord) har man bildat en annan »sammansättning»: *hjárænn*, där det är det semantiskt viktigaste elementet. *hjá-* hade här ursprungligen den i fvn. belagda betydelsen 'avvikande från (en viss

norm)', jfr fvn. *hjámall* 'uvillig til at lempe sin Tale efter andres Mening' d. v. s. 'som alltid har en *avvikande* mening'; nyisl. *hjálitur* bl. a. 'afstikkende m. H. t. Farve'. Vi erhålla sålunda den neutrala betydelsen 'afvigende, uligeartet'. Från denna betydelse till en pejorativ är det bara ett steg och nyisl. har flera nybildningar där prefixet *hjá-* har denna innebörd, ex. *hjasögn* f. 'Fordrejelse', *hjasögull* 'lögnahtig', *hjátrú* f. 'Overtro', *hjátrúaður* 'overtroisk'. *hjárænn* utmärker sig här därigenom, att det vid sidan av den pejorativa betydelsen 'dum, fjantet', bibehållit den ursprungliga neutrala (jfr ovan). Det är dock mycket möjligt, att denna betydelse endast är en ny restitution av de lärda och sålunda för ett blott artificiellt liv i språket. För detta antagande tyckes tala, att BH icke känner den utan har *hjáræna* 'mentis inops, misellus, Fjante', *hjárænulegr* 'mente non integer, enfoldig'. Denna bemärkelse är för övrigt ej heller känd av Zoëga, som översätter *hjárænn* med 'strange, queer, odd, foolish'.

Vad det formella beträffar, är det alltså min mening, att den primära bildningen är adjektivet (*hjárænn*). Därav har man avlett substantivet *hjáræna* [och (antagligen senare) **hjáræningur*, som ju förutsattes av *hjáræningslegur*]. Till *hjáræna* har man bildat ett flertal avledningar. Bland dessa avledningar finna vi *hjárænulegur*, och det är möjligt, att detta till formen fylligare ord mer eller mindre har konkurrerat ut det enkla *hjárænn*, vilket kunde vara en förklaring till, att detta ord ej finnes upptaget i de äldre lexika.

Hur det än förhåller sig med frågan hur *hjárænn* är bildat, är det under alla omständigheter icke den enda bildningen på *hjá-*, som vid sidan av sig har en på *ein-* med närstående betydelse, jfr fvn. *hjámall* 'uvillig til at lempe sin Tale efter andres Mening': *einmáll* 'paastaaelig, envis i sin Tale'.

Dessutom måste på ett eller annat sätt en betydelse 'av en viss sinnesbeskaffenhet' ha utvecklats sig hos *-ræn-*, och detta ordelement måste ha uppfattats som semantiskt viktigast. Eljest kunde ordet

sannrænn 'retsindig'

icke betyda vad det betyder, utan skulle snarare betyda 'sannfärdig'.

På samma sätt är det endast den nu generella betydelsen 'av en viss beskaffenhet', som kan göra följande bildningar förstaeliga

leikrænn 'dramatisk', egentl. 'av en teaterpjäs' (*leikur*) beskaffenhet',

ljóðrænn 'lyrisk', egentl. 'av en sångs (*ljóð*) beskaffenhet',

sagnrœnn 'episk', egentl. 'av en sägens (*sögn*) beskaffenhet',
lïstrœnn 'kunstnerisk anlagt', hos Sigurður Nordal (1920), och
velrœnn 'mekanisk', hos Guðmundur Finnbogason (1912).

De två sistnämnda orden ha möjligen bildats av de författare, hos vilka de äro belagda. Dessa äro nämligen kända ordbildare.¹

I detta sammanhang av nya lärda bildningar vill jag nämna den svårplacerade filosofiska termen

hugrœnn '1. subjektiv. — 2. idealistisk'.

Av en islänning har jag fått adjektivet *ljúdrœnn*, som skulle betyda 'demokratisk'. Det finnes emellertid icke hos Bl.

Till slut kommer jag till en företeelse, som ur kronologisk och logisk synpunkt borde ha behandlats tidigare, nämligen i anslutning till bildningarna *norrœna*, *vestrœna*, *hafrœna*, *útrœna* och *landrœna*, men som jag föredragit att förlägga hit, emedan den representerar det från ursprunget fjärmast liggande stadiet i utvecklingen av morfemet i fråga. Det gäller substantivet

rœna f. 'Brise'. Redan hos BH: '*aura lenis pelagica*, en sagte Blæst fra Søen af'.

BH förklarar ordet såsom kommande av *Rán* f. '*mare, Thetis*, Havet, en Havgudinde', lämnande härvidlag ett praktexempel på folketymologi. Det torde nämligen även på hans tid ha varit självklart, att senare ledet i exs *hafrœn-* (BH har bara *hafrœna* men det spelar ingen roll alls i vårt resonemang) måste vara identiskt med det i fvn. *fjallrôn-*, alltså att *œ-* i *-rœn-* är den nyisl. motsvarigheten till det fvn. *ó-* i *-rôn-* och följaktligen ej kan ha någonting att göra med *á-* i *Rán*. För övrigt är *Rán* ett utpräglat poetiskt ord, som för det första icke betyder '*mare*' utan 'Havets Gudinde' och för det andra knappast kunde tänkas ha gett upphov till så många tydligen folkliga bildningar, som fallet vore, om BH's etymologi vore riktig. Denna etymologi är naturligtvis att sätta på BH's (eller någon bearbetares av ordboken) privata konto. Hur hade den nämligen kunnat förliskas med ett ord som *landrœna*, om den verkliga hade varit folklig och utbredd?!

¹ Sedan detta lämnats till tryck har prof. Jón Helgason meddelat mig ordet *úfrœnn* 'organisk'. Enligt Jón Helgason bildades ordet för ett trettiotal år sedan av läkaren Guðmundur Björnsson.

Blöndal (liksom Zoëga) har icke någon särskild rubrik för detta ord, utan han anför bemärkelsen 'Brise' under samma rubrik som det redan omtalade *ræna* f. '1. Bevidsthed; 2. Energi'. Han brukar dock ha olika rubriker för homonymer, jfr art. *vegur* 'Vej': *vegur* 'Ære, Hæder', m. fl. Att vi här ej kunnat ha att göra med samma ord är dock uppenbart, lika uppenbart som att detta *ræna* måste vara abstraherat ur ord som *vestræna*,¹ *hafræna*, *útræna* eller *landræna* (jfr nedan), där det ansetts utgöra det semantiskt viktigaste elementet, medan de förra leden, *vest-*, *haf-* o. s. v., betraktats såsom bestämningar därtill (jfr BH's etymologi).

Vi ha här ett synnerligen intressant exempel på hur ett enkelt grammatikaliskt verktyg kan bli självständigt ord.

Lika vanlig som den motsatta företeelsen är, — man tänke på fvn. *-átta*, *-dagi*, *-dómr*, *-líkr*, o. s. v., fr. *-ment*, — lika enastående är den, som möter här. En — visserligen ganska dålig — parallell härtill är dock ital. *accio* 'cattivo, brutto' (Vocabulario della lingua italiana, Milano 1941), d. v. s. 'dålig, usel'. Detta ord är egentligen adjektivändelsen lat. *-aceu-*, som i ital. bildar pejorativa, exs *asinaccio* 'en dålig åsna', *tempaccio* 'ett dåligt väder', men det har så småningom kommit att användas som självständigt ord (Sandfeld, Sprog. v., s. 96). Skillnaden i förhållande till isl. *ræna* är dock den, att själva naturen av de bildningar, vari suffixet ingick, och italienska språkets system över huvud hindrat att man i det kunnat se något i förhållande till dessa bildningar primärt semantem, vilket, som vi sett, skett i isländskan.²

Det vore till sist intressant att veta vad slags semantisk företeelse vi ha i denna abstraktion.

Efter Zoëga att döma, har man ett tydligt förallmänligande av begreppet. Ordet betecknar det enkla, abstrakta begrepp, som är gemensamt för alla andra ord, där *-ræna* ingår: jfr *sudræna* 'southerly breeze', *austræna* 'eastern breeze', *vestræna* 'westerly wind, w. breeze',

¹ Vi ha sett ovan (s. 9), att *norræna* saknas i nyisl. i betydelsen 'nordanvind'.

² Man kan även tänka på det i flera övriga språk förekommande nysv. (-)ism. Men någon parallell till den isl. företeelsen är det icke, eftersom detta ord icke har något liv oberoende av de ord, ur vilka det lösgjorts och knappast heller kan tänkas någonsin erhålla ett sådant. — Sedan detta satts har min uppmärksamhet blivit riktad på ett mycket intressantare fall: amerikansk eng. *ade* 'fruktsaft', abstraherat ur *orangeade*, *lemonade*, osv. . . . (W. v. Wartburg, Einführung in Problematik und Methodik der Sprachwissenschaft, s. 78.)

hafrcæna 'sea-breeze', *útræna* id., *landrcæna* 'land-breeze': *rcæna* 'light breeze off sea or land'.

Men nu anför Blöndal ordet endast för Skaftafellssýslur på södra Island. Om ordet verkligen förekommer endast där, — vilket dock icke alls är säkert (jfr Fortale, s. XI, r. 25 ff.), — ha vi snarare en tankeellips. I detta landskap har man nämligen av geografiska skäl — landet är skyddat mot nordan- och västanvindar genom höga fjäll och jöklar — föga anledning att tala om någon annan bris än den, som blåser från havet (från söder eller öster). Där måste alltså ordet *rcæna* ha samma innebörd som de på stället antagligen uteslutande brukliga termerna *haf-* och *útræna*, *sudrcæna* och *austræna*.

Här föreligger emellertid ett problem, som ej kan lösas utan en mycket noggrann språkgeografisk undersökning på den fjärran liggande och just nu tyvärr oåtkomliga ön.

Jag sammanfattar de i denna studie ernådda resultaten i följande tablå:

Ursprungl. funktion:		Nominalsuffix		Verbalsuffix	
Ursprungl. innebörd:		'hemmahörande i' 'kommande från'		'träffad av en process och därigenom försatt i ett visst tillstånd'	
Språk- skede	Form				
	-ón-	?	<i>norrónn</i> <i>norréna</i> <i>sudrónn</i> 'nordanvind' osv. <i>vestróna</i> 'västanvind'	<i>aldrónn</i> ?	'av en viss (sinnes-) beskaffenhet'
Fvn.	-rón-		<i>fjallrónn</i>	<i>einrónn</i>	
	-rcæn-	<i>hjárænn</i>	<i>vestræna</i> <i>landrcæna</i> <i>austræna</i> <i>sudrcæna</i> <i>hafrcæna</i> <i>útræna</i> } <i>rcæna</i>	<i>(dulrcænn)</i> <i>alrcænn</i> <i>þjóðrcænlegur</i> <i>undrcænn</i> — ? — <i>hjárænn</i>	<i>sannrcænn</i> <i>leikrcænn</i> <i>ljóðrcænn</i> <i>sagnrcænn</i> <i>listrcænn</i> <i>vélrcænn</i> <i>lífrænn</i> <i>hugrcænn</i> <i>ljóðrcænn</i>

ÅKE OHLMARKS

Till frågan om den fornnordiska skaldediktningens ursprung.

Den fornnordiska skaldediktningen i hela sin märkvärdigt snirklade förkonstling, den fria ordställningen i satsen, den konstrika kombinationen av allitteration med hel- och halvassonans, systemet av heiti och kenningar av olika grader ända upp till de mest invecklade, flerledade gåtkenningar, allt detta har alltid erbjudit ett lika intressant som svårlöst problem. Hur har en sådan diktart kunnat uppstå? Att allt från dess ursprung uppfatta genren som en relativt sen, barock förkonstling i stil med marinismen, är av kronologiska skäl icke utan vidare möjligt, då stilen möter oss tämligen välutbildad redan under förra hälften av 800-talet och sålunda i ålder ingalunda står eddadikterna efter, snarare tvärtom.

Sedan några årtionden ha förklaringarna av skaldediktningens ursprung i stort sett följt två linjer, som vi något förenklande kunna kalla den hovceremoniella teorien och den magiska teorien. Alltsedan Heuslers inlägg i Walzels »Handbuch der Literaturwissenschaft» 1923¹ har forskningen lutat allt mera avgjort åt den hovceremoniella förklaringen. Man kan knappast undgå att lägga märke till, att det stora flertalet skaldedikter med tidsbetonad aktualitet och under starkt smickrande beröm vänder sig antingen till en furste (konung eller jarl) eller till en framstående hövding, vilken behandlas och apostroferas som om han hade varit en furste. Skaldediktningen skulle alltså ha utvuxit ur ett slags typisk hovpoesi, ur ceremoniösa lovkväden över den regerande monarken. Men ett hovliv, inom vars ram dylika kväden skulle ha kunnat växa fram som en fullt naturlig och

¹ Die altgermanische Dichtung, s. 109 ff. o. särsk. 119 ff.

konsekvent ingrediens, överensstämmer icke med vad vi eljest veta om hur det gått till vid de folkligt betonade dryckeslagen i gammal bondestil på kungsgårdarna under nordiskt 800-tal. Den fornnordiske konungen var aldrig ett i isolering levande högre väsen, som man skulle nalkas med proskynes och under skygga och svassande riter, utan en *primus inter pares*, som alltid satt bänkad mitt ibland sin hird och med vilken hirdmännen kunde språka fritt och ogenerat och under former av någotsånär likställighet. Detta har också gjort, att man bemödat sig om att söka skaldestilens ursprung utanför nordiskt område. Heusler, som jämförde den skaldiska konststilen med den geometriska upplösningen redan i de första stilarna av folkvandringstidens djuornamentik,¹ sökte under inflytande från Salin² även för skaldestilen efter ett ursprung hos goterna och räknade med dess framväxande ur ett gotiskt hovceremoniel, som utbildats med den senantika hovbyzantinismen som mönster. Bugge³ å andra sidan tänkte sig ett starkt iriskt inflytande, som i Norge kommit till uttryck vid 800-talets mitt eller senare.

De senaste inläggen till frågan om skaldediktens ursprung ha gjorts 1941 av Jan de Vries samt 1943 av den unge lundahistorikern Ove Moberg; båda ansluta sig i huvudsak till den hovceremoniella teorien. För de Vries⁴ ligger denna diktarts upphov uteslutande i »das Preislied», som skulle ha utgjort »ein Teil des höfischen Zeremoniels» och från början ha varit ett slags kultiskt intronisationskväde, med vilket den nye konungen rituellt hyllades vid sin tronbestigning. Som vi senare närmare kommer att se, ligger det otvivelaktigt en riktig känsla bakom detta förmodande av den lärde holländske religionshistorikern, även om frågeställningen måste formuleras något annorlunda.

Ove Moberg,⁵ som i modern stil vill ge en »ekonomisk och social» förklaring av skaldediktens fenomen, tar till utgångspunkt mankenningarna av typen »ringbrytare», »guldförlösare»: skalderna skulle huvudsakligen ha prisat furstarna framför allt såsom frikostiga med

¹ s. 134 ff.

² Altgermanische Tierornamentik; Heusler hänvisar ss. jämförelsematerial till fig. 551—55.

³ Bidrag til den ældste Skaldedigtningens Historie, Chria 1894, s. 54 ff.

⁴ Altnordische Literaturgeschichte I, 1941, s. 68 ff.; jfr. hans uppsats i Europäischer Wissenschaftsdienst 1942.

⁵ Den fornnordiska skaldediktningens uppkomst, Acta philol. scand. 1943, s. 193 ff.

guld och skänker, d. v. s. diktarten förutsätter ekonomisk högkonjunktur och guldrikedom vid 800-talets norska furstehov. Traditionerna om de äldsta norska skalderna anknyta vidare dessa till Norges Sydvästland, och det var väsentligen från dessa trakter som Island koloniserades, en omständighet som skall hjälpa till att förklara, varför det blev isländarna, som så småningom ensamma övertogo skaldediktningen i de nordiska länderna. Men just i detta sydvästland ha gjorts fynd av keltiska smycken från tidigt 800-tal, vilka i förening med myntfynden visa, att det är härifrån vikingatågen i västerled utgått under vikingatidens glansperiod. Härigenom skapades de materiella betingelserna för uppkomsten av rika och välsituerade hövdingar i Sydvästnorge, den nödvändiga förutsättningen för den fornnordiska skaldediktningen, vars utövare under det första skedet voro knutna just till Sydvästnorge.

Mot Mobergs bevisföring kan följande anmärkas:

1. Furstarna betecknas i skaldediktningen varken uteslutande eller huvudsakligen som frikostiga »guldförlösare»; betydligt vanligare äro kenningar och *heiti* vilka utmärka dem som tappra krigare (typ *herskerðir*, *jarla einbani*, *hræva lækjar hauks bræðir* etc.), åtskilligt vanligare äro beteckningar som sträng och duglig landsfader eller som hirdens herre (typ *allvaldr*, *gumna stjóri*, *landvörðr*, *lofða hilmir*) och minst lika vanliga äro hänvisningar till den förnåma härstamningen (typ *ættstórr brands Ullr*, *sonr Tryggva*) eller till namnkunnigheten (*frægr flugþverrir*, *ordsæll jöfurr*) och vänskapen med ännu förnåmare furstar (*ræsir kærr keisara* för Knut den mäktige och *konungs spjalli* för en jarl).¹ Det är med andra ord *furstens ära* som prisas i alla sina olikartade schatteringar, och till den hör utom tapperhet i krig, duglighet som regent, ädel börd, berömdhet och uppskattning hos kolleger ävenledes den urgamla nordiska hövdingadygden frikostighet, men blott som ett led bland många andra, icke som någon starkare betonad huvudsak. I Eyvinds Hákonarmál finns t. ex. blott *en* frikostighetskenning gentemot *sex* makt- och tapperhetskenningar och i Hallfreds *erfidrápa* över Olaf Tryggvason möta två frikostighetskenningar gentemot mer än 15 tapperhetskenningar och ett tiotal makt- och hirdstyrarkeningar, andra typer att förtiga. Att ta frikostighetskenning-

¹ Jfr. materialsamlingen hos R. Meissner, *Die Kenningar der Skalden*, 1921, s. 259—364.

arna till utgångspunkt för en generell förklaring av skaldediktens ursprung är alltså metodiskt omöjligt.

2. Det är ej heller riktigt, att traditionen anknäyer de äldre norska skalderna uteslutande till Sydvästlandet. Moberg har anfört, att Bragi förbundits med en kung Hjörri i Hordaland, att Ölvir hnúfa var son till en hövding i Firdafylke, dit alltså även Skallagrim anknäytes, att Tjodolf stammade från Agder och Torf-Einar jarl från Möre samt att Eyvindr skaldaspillir var av Ölvir hnúfas ätt. Det visar sig emellertid vid en genomgång av materialet,¹ att en lika stor anknäytning föreligger till Tröndelagen. Ulf den oarge, som enligt B-redaktionen av Skáldatal på en natt diktat ett skaldekväde om sig själv, var herre i Namdalen och till samma tidiga tid, omkr. 800, hör Kálfr hinn þröenzki; vidare hade Audun illskælda en frände i Naumdælafylke, och en frände till Audun var även skalden Ulf Sebbason, som Audun skulle ha plagierat. Slutligt kan framhävas, att Eyvind skaldaspillir föddes och uppfostrades på sin fars gård Sandnes i södra Hålogaland, strax norr om Naumdælafylket. Men även till Oplandene och trakterna kring Viken anknäytas de norska skalderna från första skedet. Torbjörn hornklofi hade en frände i Oplandene och bonden Bárðr i Oplandene är bekant som skald från Olaf Tryggvasons tid. Slutligen måste Guthorm sindri ha varit en inflytelserik hövding med sätesgård i Viken-trakten, ty han omnämnas som fredsmäklare mellan Harald härfagre och dennes far Halfdan svarte och som mångårig god vän till dem båda, en roll som knappast är tänkbar för en kringflackande eller i en annan del av landet bosatt hirdskald. Vi se sålunda, att traditionen tvärtemot Mobergs påstående fördelar de äldre skalderna tämligen likformigt över hela Norge, eller rättare: koncentrerar dem till alla de tre kulturcentra: Sydvästlandet, Tröndelagen och Viken, utan någon mera markant övervikt för någotdera. Detta är ju också det enda rimliga. F. ö. är, som Moberg själv påpekat, traditionen både sen och rätt otillförlitlig och dessutom för Mobergs frågeställning tämligen värdelös, då det naturligtvis inte är tvunget, att den besjunge fursten skall bo i samma fylke, där skalden blivit född eller har sin släkt. Tvärtom reste ju den begåvade

¹ Edda Snorra Sturlusonar, ed. Arnarnagnæana, T. III, Hafniae 1880—87, s. 251 ff. och F. Jónsson, Den oldno. og oldisl. Litt:s Hist., 2 Udg. Khvn 1920—24, I, s. 413 ff.

skalden långväga från, inte bara från Tröndelagen och Sydvästlandet till Viken utan även till Danmark, England och Sverige, för att fram-bära sina kväden inför konungarna. Och mig veterligen har vi inte reda på en enda furste från Sydvästlandet, som blivit prisad i en skaldedikt, men desto flera från Vestfolddynastiens arvländer vid Viken. Tjodolf från Agder diktade till kung Rognvald heidumhår i Vestfold ett ättekväde, som enligt A. W. Brögger¹ måste vara tillkommet i hjärtat av det gamla Vestfoldriket, vid dynastiens gravplatser, och alltså vila på topografisk inlevelse i trakterna vid Viken. Men dessa furstar av »den norska Ynglingagrenen» ha föga eller intet att göra med vikingatågen i västerled; de härstamma med största sannolikhet från den uppländska båtgravkulturens småkungar nedom Ynglingarnas Uppsalatron,² alltså från de ekonomiskt och kulturellt blomstrande mellansvenska kretsar, vilkas påverkan från folkvandringstidens mellaneuropeiska, icke minst gotiska kultur utretts av bl. a. Sune Lindqvist.³ Det är sålunda minst lika naturligt att med Heusler söka efter ett ursprung i gotiska ceremonialkväden som att med Moberg söka det i Sydvästnorge vid tiden efter 800 — inte minst emedan Eggjumstenen från 600-talet och den svenska Rökstenen från 700(eller 800)-talet, vilka båda uppvisa fullt utbildade skaldekenningar och skaldiska stilkriterier, i tiden ligga avsevärt före de sydvästnorska västervikingatågens uppkomst- och blomstringstid.

Nu är det emellertid i hög grad tvivel underkastat, om man verkligen kan söka skaldediktningens ursprung i ceremoniella hyllningskväden till regerande furstar och med dem jämförbara högtställda personer. Man bör alltid ha i minne, att det endast är en del av skaldekvädena och därtill icke ens den övervägande delen, som utgöres av lovkväden till levande furstar. Lika många eller flera, åtminstone av de bevarade kvädena från äldre tid, utgöras av s. k. *erfíkvæði*, *erfidrápur*, d. v. s. minneskväden över avlidna furstar och hövdingar, och ytterligare andra äro bildkväden, beskrivande de figurliga framställningarna på en sköld eller i en hall, eller ättekväden, genealogiska dikter som

¹ Borrefundet, 1916, s. 34 ff., Vestfoldminne I, 1924, s. 21 f.; jfr. W. Åkerlund, Studier över Ynglingatal, 1939, s. 11 f.

² Jfr. Ohlmarks, Studien zur altgermanischen Religionsgeschichte, Leipzig 1943, s. 203 f.; se även Ohlmarks, Das Grabschiff, Ztschr. f. syst. Theol. 1941, s. 156.

³ Ynglingaättens gravskick, Fornvännen 1921, s. 182 ff.

uppräknade de olika medlemmarna i en dynasti alltifrån dess mer eller mindre gudomliga ursprung, eller helt enkelt mytologiska bragdkväden, huvudsakligen behandlande Tor. Därtill kommer den överflödande mängden av enstaka strofer, diktade på fri hand vid det ena eller andra tillfället, de s. k. *lausavísurnar*. Av de äldsta bevarade kvädena, dem från 800-talet, är intet enda lovkvåde över levande furste. Brages Ragnarsdrápa och Tjodolfs Haustlǫng äro båda sköldekväden, Ynglingatal är ett ättekvåde och Harald hårfagres Snæfríðardrápa är ett arvkvåde. Först med Torbjörn hornklofis Glymdrápa från 900-talets början möter en skaldedikt, som utgör lovkvåde över en levande hövding. Skaldestilen är också rent logiskt sett så illa lämpad som möjligt för ett vanligt lov- och hyllningskvåde. Idén i ett dylikt måste ju först och främst vara den, att den hyllade monarken och hans gäster, vilka inviterats för att bevittna hans heder, verkligen förstå vad som säges, att stilen är klar och medryckande, något som absolut inte kan sägas om den till direkt obegriplighet tillsnirklade skaldestilen med dess stereotypa kampskildringar i tekniken »på stället marsch».¹ Man jämföre den förhållandevis enkla och rakt på sak gående stilen i de klassiska hyllningsdikterna, såsom t. ex. Horatius' oden till Maecenas eller Augustus. Ett kungligt hyllningskvåde, som man utan påverkningar från annat håll primärt ansett sig vara nödsakad att stilisera i de mest gåtfulla och braskande omskrivningar, med den mest invecklade och svårbegripliga ordställning, i en över alla mått skruvad och snirklad form, där faktiskt ingenting kunde nämnas med dess rätta namn, kan icke utan vidare ha utgått varken från ett nordiskt eller ett germanskt kungahov. Se vi skaldestilen som en ursprungligen germansk-nordisk hyllningssångstil, komma vi alltid att stå inför den gåtfulla motsatsen mellan denna konststils framväxande och det enkelt folkliga, oceremoniösa och bondebetonade liv, som våra talrika prosakällor betyga från kungsgårdar och kungsgillen i det gamla Norden. Man kan av dessa olika grunder icke blott vara berättigad utan rentav nödsakad att ställa sig direkt skeptisk gentemot hela den hovceremoniella förklaringslinjen och att i stället pröva, i vad mån den andra teorien, den om skaldestilens magiska ursprung, kan ha fog för sig. Rent *a priori* tvingas man in på dylika tankelinjer, då ju skaldestilen för sitt syfte är irrationell och just

¹ Jfr. Heusler, a. a., s. 127.

irrationaliteten är ett integrerande moment i religionens och övertrons väsen.

I sin geniala tolkning av Eggjumstenens runtext påvisade Magnus Olsen,¹ att vi här faktiskt ha ett antal fullt utbildade och delvis mycket komplicerade kenningar av samma slag som i skaldediktningen: »blod» kallas *ná-scer* »lik-sjö», »varg» heter *miss-yrki* »missdådare» (använt i betydelsen »hämnnare») och för dativformen *Ormari* »åt Ormarr» begagnas, därest Olsens tolkning är riktig, en hel kenning-rebus: *fiskr oruki nauim suemade* »fisken som orygglig simmar genom likströmmar», d. v. s. döds- och likdjuret »orm», plus *fokl íf sliti na galande* »fågeln som skriar om den sliter lik», d. v. s. »örnen», isl. *ari*; men *orm* plus *ari* ger *Ormari*. För »kälke» begagnas i samma inskrift heitit *húni* »björnunge». Det är också fullt konsekvent och för den skaldiska kenningtekniken typiskt, att den i en utförd bild behandlas som en person och säges vara *bor-modr* »borrtrött», d. v. s. försedd med utmattande borrhål; »världen» heter också fullt skaldestilmässigt *gotna land*. Eggjumstenen låg inne i graven och har aldrig varit synlig ovan jord. Dess text omtalar dessutom, att den ristats utan att kniv, d. v. s. järn, kom när den och utan att den någonsin belysts av solen, att den ej får blottas och ej handhas av män med ond blick eller magiskt förvillat sinne.

För forntidens människor liksom för diverse mer eller mindre »primitiva» folkslag än i dag hade en människas namn en helt annan betydelse än för oss: namnet var i viss utsträckning mannen själv. Om hans ära ökades genom en särskild handling, erhöll därmed också personligheten en ny och rikare valör och rymdes icke längre i det gamla namnet: genom en särskild, rituell akt, *nafnfest*, tillades honom ett hedrande binamn, som sedan alltid nämndes tillsammans med hans gamla namn. Den som fick makt över namnet fick också makt över namnets bärare. I Finnsäggen om Lunds domkyrkobygge förmår jätten intet, så snart Sankt Lars har gissat vad han heter. Särskilt farligt har det alltid varit att nämna de dödas namn: om namnet uttalades, följde lätt den döde själv efter; gengångaren kommer när man kallar på honom. Det är sannolikt därför Ormars namn dolts så omsorgsfullt genom en dubbel försiktighetsåtgärd: dels har namnet dolts i en gåtfull kenningrebus, dels har denna rebus, där den ristats

¹ Norges Indskrifter med de ældre Runer, udg. ved S. Bugge og M. Olsen, 3: 2 (1919), s. 77 ff.

på stenen, aldrig skådats vare sig av dagens öga eller av någon levande, ristaren själv undantagen. Ormarr har varit en farlig person, och man har fruktat genfärd av honom efter döden. Farlig var han inte minst emedan han låg ohämnad och hans efterlevande tydligen saknade möjlighet att på normalt sätt bringa hämnden till utförande. Det återstod då ingenting annat än att på magisk väg söka få den rättmätiga hämnden utmätt,¹ så att den döde kunde vila i fred och de efterlevande gå säkra för hans vredgade gengångare, och hur det gick till, därom lämna de inledande raderna av inskriften upplysning. När stenen ristats färdig, begöts den med blod och lades mellan de fyra uppskjutande knopparna (»kejparna») på en kälke; dessa »kejpar» hade ristats med hämnande ofärdsrunor, vilka genom friktionen mot den blodvåta stenen under transporten nöttes bort och på det sättet »sändes ut i världen» med adress till Ormars dråpare. Sedan restes stenen i graven som ett slags protokoll över vad som skett. I inskriften frågas: *huvar ob kam harris a hi a lat gotna* »vilken av runflocken blev det som kom ut i världen?» och svaret gives genast i kenningrebusen: »åt Ormarr är född en hämnare», d. v. s. det var de riktiga hämnaderunorna, som blevo bortnötta och sända åstad mot den skyldige. Ristarens dilemma har tydligen inte varit så litet. För att åvåga-bringa hämnd över Ormarr har han måst meddela Ormars namn, men om han gjorde det, löpte han risk att »kalla på» den farlige döde och mana fram hans gengångare. Han löste problemet på ett nog så finurligt sätt: Ormars namn omskrevs på ett sätt, så att det samtidigt både sades och icke sades, och stenen med namnet doldes i graven, dit alltså den döde genom själva ristningen bannades, så att han aldrig skulle kunna lämna denna plats för att oro sina efterlevande.

Eggjumstenen ger oss en tydlig fingervisning i vilken riktning vi skola söka lösningen av problemet om skaldestilens uppkomst. Magnus Olsens hävdande, att Eggjumversen varken är skaldedikt eller eddadikt utan fornnordisk begravningsritual är såsom generell utsaga knappast helt riktigt.² Att det inte rör sig om en eddadikt, är icke svårt att se, men likheterna med skaldestilen äro så stora och så påfallande, att antagandet av ett sammanhang helt enkelt är oundgängligt. Ej heller känna vi något enda ytterligare fall av den märkliga

¹ Jfr. v. Friesens teori om tillkomsten av Rökstenens inskrift: Rökstenen, Runstenen vid Röks kyrka etc., Sthlm. 1920, s. 88 ff.

² Jfr. Schück-Warburg, Svensk litteraturhistoria, 3 uppl., I, s. 24.

»begravningsritual», det här är fråga om. Det gäller ju ej heller begravningen utan det magiska framskaffandet av hämnden; det är därför stenen ristats och därför den gnidits mot runorna på kälkens »kejpar». Men samtidigt var det nödvändigt att undvika att nämna den döde vid hans rätta namn, och icke endast honom, utan allt, som på något sätt stod i samband med honom, omskrevs. Stenen med hans namnkenning vågade man heller ej nämna, den åsyftades med ett *hin* »den här»; det blod, som hälldes över stenen och alltså kom i beröring med namnkenningen, kallades »lik-sjö»; kälken, på vilken stenen låg, hette »den borrrötta björnungen»; och den hämnare, som framskaffats åt honom, hette »illgärningsman». Likstilen fasthölls f. ö. konsekvent även i namnkenningen själv: likflodsfisk och fågel som skriande sliter lik. Det är möjligt, att denna namnkenning själv citerats på stenen efter ett ättekväde över den döde: den är strängt rytmisk och dess två långrader stavrimma dubbelt med varandra.

Den äldsta skaldedikt, av vilken eljest fragment bevarats, är sannolikt ett arvkväde, en dikt vari död mans ära prisas. Det gäller inskriften på Rökstenen, vilken enligt Henrik Schücks teori skall dels i citat, dels i sammandrag återge det arvkväde, som framfördes vid den fallne Vamods gravöl: när inskriften, i den ordning vari Schücker läser den, oförmedlat hoppar från »det säga vi för det andra» till »det säga vi för det tolfte» skall detta bero på att i den med nödvändighet sammanträngda texten just andra och tolfte, men däremot icke de mellanliggande stroforna anföras.¹ Enligt min mening är denna tanke fullständigt riktig. Det ideligen upprepade *sakum ukminni*, »det säga vi de unga männen», kan svårligen betyda: »detta skriva vi så att de förbigående unga männen kunna läsa det», ty på 700-talet, då skillnaden mellan tala och skriva var oändligt mycket större än nu och då runristningen var en från talandet och det normala språket grundskild, sällsynt, farlig och magisk konst (som på stenarna alltid annars betecknas som *rista*, *varitan* etc.),² har man knappast om denna runristning kunnat använda metaforen »säga». Dessutom ha »de unga männen» inte kunnat läsa runorna: det var en och annan sällsynt gammelmans fruktade konst. *Ukminni*, »die Jungmannschaft», är sannolikt beteckning på en sluten skara av yngre stridbart folk, antagligen den fallne unge hövdingens husfolk, hans »hird»,

¹ A. a., I, s. 132 ff.

² Jfr. även I. Lindquist, *Religiösa runtexter II*, 1940, s. 20 ff.

inför vilken arkvädet framsades vid gravölet. *Sakum ukmínni þat* betyder alltså: »Detta framsäga vi i ättekvädet för det unga husfolket». Särskilt sedd från den äldre fadern Varins ståndpunkt, han som lät resa stenen, har nog gravölspubliken till större delen bestått av »ungfolk». Av arkvädet har citerats en hel strof i fulländad *kvíðuhátt* och i en skaldisk stil, som fullständigt kan sidoställas med t. ex. *Ynglingatal*. Det är den berömda strofen om *Þiáuríkr hinn þurmuþi*, Theoderik den store, som fått figurera bland Vamods anfäder, lika väl som den mytiske Fjolner och den knappast mindre mytiske Vanlandi bland Rognvald heidumhárs. Här ha vi två fullfjädrade furstekenningar: *stillir flutna* och *skati maringa* samt hästheitit *guti*; strax efter citatet möter satsen: *þat sakum tualfta hvar histR SigunnaR naR itu uituanki a*, där vargen betecknas med den praktfulla kenningen »(trollkvinnan) Siguns häst», troligen även den ett citat ur arkvädet. Rökstenen tillhör mellansvenskt 7- eller 800-tal. Dess arkväde har varit samtidigt med Ulf den oarge och Erp den lutande i Norge, i den mån dessa i *Skáldatal* nämnda äldsta skalder ha varit historiskt fullt säkra personer, något som vi i och för sig icke ha någon direkt grund att betvivla.

Av de tre äldsta århundradenas skaldedikter äro nära hälften av alla längre, fullständigare bevarade kväden *erfíkvæði* eller sannolika *erfíkvæði*, d. v. s. de stå ingalunda de rena lovkvädena efter. Under 900-talet förryckes dock proportionerna tack vare den konstlade renässans av furstelovkvädet, som Hakon jarl inspirerade inom sin skaldekrets.¹ Enbart om Hakon själv ha sju eller åtta lovkväden diktats och framsagts för honom själv på Hladir av skalder som Eyvind skaldaspillir, Einar skálaglamm, Torleif jarlsskald, Vigfúss Vigaglúmsson, Tind Hallkelsson och Hallfred vandræðaskald; till samma krets hör även Kormáks drápa till Hakons son Sigurd jarl, berömd för sitt varierade mytologiska kortstef efter varje helming av själva stefjabalken. Frånräkna vi dessa dikter äro av 45 skaldedikter från tiden fram till år 1000 ett 10-tal säkra eller antagliga arkväden, lika många lovkväden eller fragment av lovkväden, fyra bildkväden, sex Torsdrápur eller fragment av dikter om Tor samt två ättekväden. Under 1000-talet stiger antalet arkväden till

¹ Om denna skaldekrets och dess stilistiska karakteristika jfr. särsk. H. de Boor, *Die religiöse Sprache der Völuspá und verwandter Denkmäler*, *Deutsche Islandforschung*, I 1930, s. 68 ff.

minst 15. Rent statistiskt sett ha vi alltså lika stor rätt att antaga, att skaldedikten har sitt ursprung i arkvädet som att den skulle härledas ur lokväden över levande furstar. Kronologiskt sett blir ett sådant antagande ganska sannolikt, om vi betänka, att den första kända skaldestrofen, den som citeras på Rökstenen, med ganska stor visshet tillhör ett arkvåde från 700-talet, medan vi över huvud icke känna några lokväden till levande furstar före 900-talet.

Det var av synnerligen vital betydelse i det förkristna Norden, att varje fri man, särskilt om han innehade någon hövdingställning, blev ordentligt »ärvd» vid sin död, d. v. s. vederbörligen besjungen i ett arkvåde, som framfördes på gravölet. Därom lämnar Egilssagan besked. Den sluga dottern har narrat den gamle skalden, som beslutat sig för att svälta ihjäl av sorg över sonen Bødvars död, att dricka mjölk, varigenom alltså hela svälten är förgäves. Därefter söker hon locka honom till att dikta ett arkvåde över sonen, ty hon vet, att endast dikten kan återskänka honom livsmod: *Nú vilda ek, faðir, at vit lengðim líf okkart, svá at þú mættir yrkja erfikvæði eptir Bødvar, en ek mun rísta á kefli, en síðan deyju vit, ef okkr sýnisk. Seint ætla ek Þorstein son þinn yrkja kvæðit eptir Bødvar, en þat hlýðir eigi, at hann sé eigi erfðr, því at eigi ætla ek okkr sitja at drykkjunni þeiri, at hann er erfðr.*¹ Slutet av detta uttalande, där tydligtvis *erfðr* toges i två betydelser, dels en speciellare »besjungen i arkvåde», dels en allmännare »ärvd med arkvädesöl», kan översättas: »Men det duger icke, att han icke får sitt arkvåde (genast genom vår försorg), ty jag tror knappast, att vi kommer att sitta med vid hans gravöl (så att vi *där* kan se till att han får ett hederligt arkvåde)»; och den ende eljest överlevande fränden, brodern Torstein, vore icke den man, att man kunde förvänta något arkvåde av honom. Inför detta argument böjde sig Egil, ty det dugde sannerligen inte, att en man som Bødvar, en glansfull, lovande gode- och hövdingsson, finge bli utan arkvåde. Så diktar han Bødvars gripande, 25 strofer långa erfikvæði *Sona(r)torrek*, som alltså framfördes, säkerligen av Egil själv, vid den sjödoöde sonens snart därpå firade gravöl. När kvädet var färdigt, säger sagan, satte sig Egil åter i sitt högsäte; han har väl repeterat och memorerat kvädet från samma plats, varifrån det vid arvölet skulle framföras inför grannar och fränder.

¹ Texten efter Nordals redaktion i *Ísl. fornrit 2*, s. 245.

Det är ytterst anmärkningsvärt, att i detta arkvåde, som alltså i princip var diktat för den dödes äras skull, den dödes namn ingenstädes nämnes. I str. 5, 9, 11, 17 och 20 figurerar han som *sonr*, i str. 4 som *frænda hrørs koglar*, i str. 7 som *snarr þótr af sjölfum mér*, i str. 10 som *minn cettar skjöldr*, i str. 18 som *burr, kvánar sonr*. Ur arkvädes-teknikens synvinkel betraktat har Sonatorrek följande disposition: Str. 1—7 sonens dödssätt och faderns förlamande sorg; 8—9 hämndens utsiktslöshet; 10—12 den dödes ära och förnäma egenskaper; 13—17 faderns ensamhet; 18 den dödes apoteos: han har gått till Odin; 20 en andre sons tidigare död vidrörd; 21—25 kvädets mytisk-eskatologiska slutfall. Av Harald hárfagres *erfidrápa* över sin älskade Snæfrídr är blott första strofen bevarad,¹ men den överensstämmer ur innehållslig synvinkel fullständigt med Sonatorreks inledning: hon är död för alltid och min sorg stor. Ej heller här nämnes den dödas namn utan omskrives med *dána mey* »den döda kvinnan». Sonatorreks »jag kan icke hämnas honom» motsvaras av Snæfríðardrápas »jag kan icke väcka henne». Det är icke omöjligt, att detta moment i det arkvåde, som jag gissar ligger bakom Eggjumstenens kenningrebus, motsvaras av det positiva »åt Ormar är född en hämnare».

Gemensamt för dessa tidigare arkväden från tiden före 950 tycks vara, att de samvetsgrant undvika att nämna den dödes namn. Detsamma är förhållandet i de gravölsparentationer, som vid svenska begravningsgillen i nyare tid höllas över den döde. Louise Hagberg anför i sitt digra arbete »När döden gästar»² ett par sådana tal, hållna av prästen, klockaren eller någon prominent gravöls-gäst, alltid i synnerligen rituellt stereotyp stil, och vari dels den dödes förtjänster utredas, dels det fastslås, att begravningen och gillet ha varit hederliga och efter alla konstens regler. Då talaren nämner den döde, kallas han »vår saligen döda christendomsbroder», »vår aflidne christendomsbroder», »den saliga menniskan»; aldrig nämnes hans namn. Syftet med gravölet, parentationen och begravningens hela ritus är detta: efter en hederlig begravning föreligger mindre fara för att den döde går igen. Det är alldeles självfallet även detta som ligger bakom, att man icke får kalla den döde vid hans rätta namn på gravölet; om han nämnes kan han komma, och störst risk för genfärd föreligger dels för den närmsta frändrekretsen, dels strax efter dödsfallet.

¹ Skjaldedigtn. B I, s. 5.

² Sthlm 1937, s. 438 ff.

Alltså är gravölet ett särskilt farligt tillfälle. Frazer har samlat belägg från en mängd folk jorden runt på samma föreställningskomplex, tabuerandet av den dödes namn.¹ Bland australierna, särskilt i Victoria, är den dödes namn under sorgetiden tabuerat; man omtalar honom som »den förlorade», »den stackars människan som icke längre finns till». Då personnamnen här ofta äro vanliga djurnamn, få ej heller dessa uttalas, utan synonymer därför måste uppfinnas: om alltså *Waa* »Kråkan» är död, får under sorgetiden efter honom fågeln »kråka» kallas *narrapart*, osv. Bland de amerikanska indianerna utbytas alla namn, som likna den dödes; i allmänhet gäller tabut blott under sorgetiden, men ibland är det permanent. Bland Kiowaindianerna får man inte nämna den dödes namn i hans släktingars närvaro; i NV-Amerika äro även namn på nära fränder till den döde tabuerade, ty den döde kommer tillbaka inte endast då han hör sitt eget namn utan även då han hör sina kära anförvantes namn nämnas. På Nikobarerna och Nya Guinea äro personnamnen ofta vanliga appellativa, vilka då efter personens död måste utbytas mot andra, hämtade ur andra dialekter eller helt främmande språk; på så sätt uppstå med tiden långa synonymlistor för mängder av ting. Hos abiponerna i Paraguay bilda stammens gamla kvinnor en namngivningskommitté, som vid dödsfall uppfinner nya ord i stället för de fonem, som ingått i den dödes namn. Tabuering av dödas namn är dessutom känd från samojeder, todas i Sydindien, mongoler, tuareger, ostafrikanska stammar samt folk på Filippinerna, Borneo, Madagaskar etc., och även bland albanerna i Kaukasus.

De döda voro alltid farliga, och de efterlevande fasade alltid för att få besök av dem efter döden. Man har på många ställen i världen trott, att de nyss avlidna under den närmaste tiden efter dödsfallet hade särskilt lätt för att »gå igen», antingen som »levande lik» (i så fall särskilt mobila innan ännu kroppen förmultnat)² eller också som andar, som ännu svävade omkring i närheten av de sinas boningar. Den döde förändrade radikalt sina egenskaper efter döden, förstörde dem och vände dem i farlig riktning; han verkade närmast som en ond naturkraft, en personifikation av den hemska dödens avund

¹ The Golden Bough, a Study in Magic and Religion. 3 ed., Part II: Taboo and the Perils of the Soul, s. 349—374.

² Jfr. Wilh. Wundt, Völkerpsychologie: Mythos und Religion, 2. Aufl., I, s. 82 ff.

mot det blomstrande livet; hans oavlåtliga strävan var att dra sina närmaste med sig i graven, för att de inte skulle ha det bättre än han. Det är givetvis de smittosamma epidemierna, som på skilda ställen av jorden föranlett denna tro. H. J. Klare, som till en mycket nyttig materialsamling hopställt de isländska sagornas uppgifter om de döda, yttrar om den dödes stegrade makt och farlighet: »Die Steigerung der menschlichen Masse betrifft Körpergrösse wie geistige und körperliche Leistungsfähigkeit ... Menschliches Vermögen, auch noch so gesteigert, genügt nicht, des Toten Macht zu erfassen. Es sind gerade neue, den gewöhnlichen Lebenden unerreichbare Fähigkeiten, die ihre riesigen Dimensionen ausmachen.»¹ Eller som Hardarsagan uttrycker saken: *Sóti var mikit tröll í lífinu, en hálfu meira, síðan hann var dauðr.* Laxdœla varierar samma tanke, då det här om den döde Hrappr heter: *Svá illr sem hann var víðreignar þá er hann lífdi, þá jók nú miklu víð, er hann var dauðr.*² Det var ytterst av fruktan för dessa farliga egenskaper, av fruktan för att av gengångaren själv bli dragen med i graven, som man särskilt under den första tiden efter dödsfallet och bland fränderna, alltså alldeles särskilt i frändernas krets på gravölet, undvek att nämna den dödes namn och allt som hade att göra med hans personlighet.

Om det i det gamla Norden verkligen hände, att den döde infann sig på sitt arvöl, bådade detta de fruktansvärdaste olyckor. Klassisk är Eyrbyggjas kusliga skildring av de s. k. Frodå-undren.³ Torodd och hans män hade omkommit på sjön, och sedan detta blivit bekant, höllo hans son och arvinge Kjartan samt hans gamla mor Turid på sätesgården Frodå ett hederligt *erfi* efter honom, och dit inbjödos alla grannarna. Mitt i arvölet kommo emellertid den döde och alla hans män in i dyvåta kläder; man försökte ta väl emot dem, men de gingo in i *eldaskálinn* och hälsade på ingen. Alla gästerna flydde i skräck, men de döda sutto kvar tills elden på härden gått ut. Samma procedur upprepades varje kväll under hela arvölstiden, och när arvölet var över, kommo även den förut avlidne Tori vidlegg med sina sex mulldöda män, alla med mull i kläderna. Under den närmaste tiden hämtade de döda den ene efter den andre av gårdens folk till sig, och nästa kväll syntes den nye döde i den hemska skaran kring

¹ Die Toten in der altnordischen Literatur. Acta phil. scand. 8, 1933, s. 47 f.

² Jfr. a. a., s. 47.

³ Senaste textredaktion i Ísl. fornrit, 4, s. 145 ff.

elden. Om man under arvölet oförsiktigt råkat nämna Torodds namn eller ej, omtalas icke, men otroligt förefaller det knappast, att olyckan kunde ha framkallats på ett liknande sätt.¹

Magiker eller nödställda människor, som i särskilt syfte önskade uppväcka en död ur graven för att få visa råd, måste naturligt tillämpa den rakt motsatta taktiken gentemot dem som önskade freda sig för besök av den döde. En viss dödsuppväckningsritual spåra vi som vaga konturer i ramen till en speciell genre av eddadikter, relativt sena anhopningar av mytisk och magisk visdom, som lagts i munnen på en ur graven uppväckt völva eller jättkevinna.² I Grógaldur väcker Svipdag sin döda moder med orden:

*Vaki þú Gróa, vaki þú góð kona,
vek ek þik dauðra dura:
ef þú þat mant, at þú þinn mög bæðir
til kumblðysiar koma.*

I Hyndluljóð väcker Freyja den döda jättinnan Hyndla med en liknande fras:

*Vaki mæer meyja, vaki mín vina,
Hyndla systir er í helli býr.*

Det är samma tre moment, som nämnes vid båda uppväckningarna: den dödas namn, hennes bostad (*kumblðys*, *hellir*) och hennes ära och förnämliga egenskaper, på ett smickrande sätt framhållna (*góð kona*; *min vina*, *Hyndla systir*). Här äro vi framme vid en ytterst väsentlig punkt: det är icke namnet allena, som ger den dödes personlighet; dit hör också och med nödvändighet den obrutna äran i dess olika schatteringar.

Vilhelm Grønbech har till fullo utrett ärans betydelse som nödvändig betingelse för ett liv som människa i fornnordisk åskådning.³ Den ärelöse, nidingen, var likställd med en död eller en ofödd, han kunde saklöst dödas, alla skydde honom som en pestsmittad, han ägde

¹ Jfr. dock att Eyrbyggjas författare kommer med det märkvärdiga uttalandet, att sjödöda män ansågos bli väl mottagna hos Rán, om de blevo sedda på sitt eget arvsöl; härtill ställer sig dock utgivaren E. Ól. Sveinsson (Ísl. fornrit 4, s. 148, not 2) rätt skeptisk.

² Jfr. Å. Ohlmarks, Totenerweckungen in Eddaliedern. Arkiv f. nord. filol. 1936, s. 264 ff.

³ Vor Folkeæt i Oldtiden, särsk. Lykkemand og Niding.

intet hem, inga anförvanter, tillhörde intet samfund; kort sagt: han hade mistat något, som för hans tillvaro som människa var lika viktigt som livet självt. Dessa två faktorer: livspotensen och manna-äran var det, som konstituerade den samhällseliga, människovärdiga personligheten såsom fullberättigad medlem av ätten. Livet doldes i namnet; om man nämnde namnet, nämnde man en levande varelse, men därför icke en hel och full människa i ätten, ty egennamn hade ju också djur, nidingar och vättar. För att ge ätt- och samhällsmänniskans hela och fulla personlighet krävdes icke blott namnet utan också en hänvisning till hennes obrutna ära, betingelsen för hennes liv inom ätten, d. v. s. hennes liv som människa. För att frammana en döds personlighet räckte det alltså inte så säkert med blotta namnets nämnande, man måste också göra en hänvisning till att detta namns bärare i livet hade sin heder obruten kvar. Det är därför Gróa kallas *góð kona* och Hyndla gudinnans väninna och syster, när dessa båda skola uppväckas ur graven.

Såväl indoeuropéerna som många andra folkslag ha trott, att människans personlighet icke är en evig och odelbar helhet, vilken i döden som en med jaget identisk själ lämnar kroppen, liksom man lägger av sig en förbrukad dräkt. Denna föreställning, den renodlat animistiska, som också ligger bakom våra kristna föreställningsserier, är egentligen hemma i kulturer av motsatt primärkulturellt ursprung mot vår egen och dem med oss besläktade kulturerna. Alltsedan Tylor¹ och Frazer² känna vi ju primitiva folk, som mena att människan icke har en utan ett flertal »själar», vilka dessutom, särskilt efter döden, kunna vistas på olika ställen. Motsvarande föreställning har av Kees³ utretts för de gamla egypternas vidkommande, enligt vilkas tro efter människans död de olika komponenterna av hennes personlighet gingo åt olika håll: *ach* förklarades i döden, *ka* gick till de dödas himmel, *ba* satt som fågel kvar på graven, *namnet* bevarades i ättens hågkomst, *skuggan* upplöstes osv. En liknande folklig föreställning ligger säkerligen också bakom den medvetet indogermanske och som reaktion mot dravidisk animism och djursjälstro uppträdande Buddhas förkunnelse, att personligheten blott var summan av dess

¹ Primitive culture.

² The Golden Bough, 3 ed., XI, s. 221 f.

³ Totenglaube und Jenseitsvorstellungen der alten Ägypter, Lpz. 1926, s. 56 ff.

olika komponenter, vilka i döden gingo var åt sitt håll, för att eventuellt i reinkarnationen på ett nytt sätt förenas till en ny varelse.¹ Romarna uttryckte tanken fullt konsekvent: den avlidnes *manes*, i plur., d. v. s. de efter döden skingrade komponenterna av den levande personligheten. Och på samma sätt: finns det någon, som på allvar kan mena, att den eländiga, blodlösa och relativt ärelösa skuggan från Hades i Odysseéns *Nekyia* utgör hela personligheten av den strålande hjälten Achilleus?² Att även i Norden likartade föreställningar ännu efter ett halvt årtusendes kristen tradition kunde komma till uttryck, se vi t. ex. av Messenius' berömda gravinskrift: »Härunder vila Doctoris Johannes Messenii *ben*, *själen* är i Guds rike och *ryktet* över hela världen».

Det nordiska arvölet över den döde hövdingen eller storbonden hade nog sin största betydelse icke för den dödes eftermäle utan för den efterlevande arvtagaren. Detta ligger ju i själva termen *erfi*, *erfikkvædi*, varigenom uttryckes, att det är ett arv, som tages av den efterlevande arvingen; det är en av samtliga fränder och grannar bevittnad akt, genom vilken den dödes gods, klenoder och maktställning överförs på arvtagaren. Det ovan anförda citatet ur *Egils-sagan* visar, att det centrala i arvölet, *erfit*, var *erfikkvædit*; detta är i gammal tid så essentiellt, att tydligen *erfa e-n* helt enkelt kan betyda »dikta arvkvæde över någon». För att fullt förstå vad det verkliga var som skedde vid *erfidrykkjan*, då *erfikkvædit* framfördes, måste vi söka tänka oss in i den fornnordiska livsåskådningen kring ätten och den från ättled till ättled bevarade fribondelyckan, och det sker fortfarande bäst efter de av Grønbech med säker intuition tecknade konturerna. Så länge han var i okvald besittning av äran och lyckan var varje fri och självägande bonde en makthavande, och denna hans makt och ställning var det, som vid hans död skulle rituellt överföras på hans arvtagare. Hans kvarlåtenskap var av två slag: en materiell del, det efterlämnade lösöret och jordagodset, och en lika viktig eller än viktigare immateriell del, den dödes ära och lycka, betingelsen för hans ställning som makthavande i större eller mindre skala. Vid arvölet skedde överförandet av såväl den materiella som den immateriella delen av kvarlåtenskapen på arvtagaren; först efter *erfit* var

¹ Jfr. t. ex. Tuxen, Buddha och hans lära, s. 95 ff.

² Jfr. till denna fråga på grekisk botten t. ex. Cl. Lindskog, Odödlighet. Människan är sig evigt lik, Sthlm 1942, s. 24 ff.

arvtagaren verklig ägare till den avlidnes egendom. Den rit varmed den immateriella kvarlätenskapen och därmed maktställningen övertog, var arvkvädet. Det var av största vikt för arvtagaren, att i detta just två moment med skärpa framhävdes: 1) Den döde var verkligen död och avförd till en annan värld, d. v. s. arvtagaren var berättigad att ta arv efter honom, och arvet kunde icke jävas av någon, ej heller av den döde själv, som bevisligen icke längre fanns i någon form på jorden; 2) Den döde var under hela sitt liv en man av den högsta lycka och ära, utmärkt av alla de egenskaper, som konstituera den fulla och hela mannaäran i alla dess skiftningar, och han dog ärorikt och på höjden av sin heder. Som bekant har Frazer från skilda folkslag samlat ett rikhaltigt material över föreställningen, att en hövding måste dö med hela sin själsliga och kroppsliga vitalitet i fullt behåll, för att dessa egenskaper, som utgöra betingelserna för hans kapacitet att vara hövding, skall kunna obrutna överföras på efterträdaren.¹ Det är detta, som ligger bakom det rituella dödandet av konungen hos vissa folk, så snart det allra minsta tecken till svaghet eller ålderdom börjar visa sig: hans liv måste avklippas snabbt medan ännu hela livskraften är i behåll; om denna livskraft genom en långvarig sjukdom eller ålderdomssvaghet långsamt ebbar ut, tills den slocknar av sig själv i döden, då finns ingen livskraft och därmed ingen härskarpotens kvar för efterträdaren att ta i arv. Det är samma tanke, som på nordisk botten ligger bakom oviljan och skräcken för att dö strådöden. Särskilt en furste och hövding måste falla för vapen, antingen i kamp med fiender eller för egen hand, medan ännu hans livskraft, en sista gång glansfullt dokumenterad i den sista vapenhandlingen, är i fullt behåll. Det prisas som en ovansklig lycka, att den ålderstigne Harald hildetand ännu förmår bestiga sin stridsvagn och anföra sina män i Bråvallaslaget samt att han mitt i denna sista kraftansträngning förunnas att falla, genomborrad av spjut. Det är säkerligen ingen tillfällighet att hans frände och besegrare Sigurd Ring förtjust passade på tillfället och föranstaltade ett glänsande arvöl efter den fallne: genom detta överförde han den på höjden av livskraft och ära stupade härskarens legitima maktfullkomlighet på sig själv som arvtagare.³ Det första av de förlorade kvädena, som

¹ The Golden Bough, 3 ed., Part III, s. 14 ff.

² Jfr. skildringen hos Saxo, ed. Holder, s. 261 ff.

skola ha funnits om Brávallaslaget, har troligen varit det arkvåde, i vilket Sigurd Ring »ärvde» Harald, och det är icke helt omöjligt, att traditionen, att det var Odin i egen person som hämtade den fallne hem till sig, stammar från detta postulerade arkvåde. Det måste ha varit ett huvudintresse för Sigurd Ring att framhäva, icke blott att Harald föll på höjden av kraft och ära utan också att han upptagits till Odin och sålunda icke längre fanns kvar på jorden, aldrig kunde som gengångare jäva arvet.

Eljest har i Norden i viss utsträckning den obrutna äran fått ersätta den i primitivare skikt fordrade obrutna livskraften som betingelse för maktens överflyttande från den döde makthavaren till hans arvinge, men ännu i islendingasagornas relativt sena värld kunna båda potentierna härvidlag gå hand i hand. Bryggan dem emellan har tydligen varit den för successionen fordrade våldsamma, d. v. s. ärofulla döden. När i Grettissagan Torbjörn ferdalangr hävdar att storbonden Ásmunds död av ålderdomssot var ärelös och ynkelig, är detta en grov smädelse, icke mot den dödes minne utan mot arvtagaren Grettir, som också omedelbart hämnas skymfen genom dråp. Torbjörn yttrar: *Lítit lagðisk nú fyrir kappann, því at hann kaþnaði í stofureyk sem hundr, en eigi var skaði at honum, því at hann gerðisk nú gamalærr. Þeir svara: Þú talar undarliga við þvilíkan mann, ok eigi myndi Gretti vel líka, ef hann heyrði.* Grettir, som hört samtale, gick Torbjörn in på livet med orden: *Þat spái ek þér, Ferdalangr, sagði hann, at þú deyir ekki í stofureyknum, ok þó má vera, at þú verðir ekki ellidaudr.*¹

Efter ovanstående är det självklart, att det i arkvädet över en avliden *furste* var alldeles särskilt viktigt och oundgängligt, att dennes glans och obrutna ära allsidigt framhölls, liksom det framhävdes att han var slutgiltigt död och upptagen i krigarparadiset. Det äldsta med full säkerhet kända arkvädet över en konung, det anonyma Eiríksmál, skildrar i form av en dialog mellan Odin och einherjarna hur Erik blodyx med hela sin skara av fallna mottages i Valhöll med de största hedersbetygelser och i spetsen för fem slagna konungar; här framhäves målande både den dödes obrutna ära och hans slutgiltiga ingående i Valhöll (str. 8: *gakk í höll horskr*). I Eyvind skaldaspillirs erfidrápa över Hakon den gode, möjligen tillkommen i anslutning till Eiríksmåls ram, finna vi ännu tydligare samma två motiv

¹ Texten efter Isl. fornrit 7, s. 126 (redigerad av Guðni Jónsson).

framhävda: str. 2—8 Hakon var en väldig och ärofull kämpe; 9—13 valkyrjorna hämta honom till Valhöll; 14—18 Odin hälsar genom Hermod och Brage fursten välkommen i Valhöll, trots att han var kristen, ty han hade skonat helgedomarna; 19—21 tre slutstrofer, där dels hans definitiva ankomst till de hedniska gudarna, dels hans förnåma egenskaper summariskt framhållas. Det är kanske inte så svårt att gissa, varför arkvädesdiktaren måste i trots mot allt förnuft och just därför med ständigt upprepad emfas låta denne alltigenom kristne och mot hedendomen fientlige konung bli mottagen av Valhölls gudar som kär gäst: den hedniska arkvädesritualen har tydligtvis så fordrat. Arvingen, den hedniske Harald gråfäll, har antagligen krävt, att den vedertagna ritualen riktigt iaktogs, ty därpå hängde det, om han skulle erkännas som i sina rättigheter legitimt insatt konung efter den avlidne. Efter Harald gråfälls död togo hans båda bröder hans arv och regentanspråk gentemot Hakon jarl; i hans av Glum Geirason diktade *erfidrápa* säges också rakt på sak i en av de sista bevarade stroforna, att den fallnes båda bröder, desamma som apostroferas i första strofens invokation »*hlýði mildingar*», lovat skalden rika skänker (för arkvädet).¹ Drápan har följande disposition: str. 1 Harald är död; 2—8 han utmärkte sig på skilda slagplatser som en oförvägen och ärofull kämpe; 9—11 kungen, som också var sällsynt givmild, stupade för Hakon jarl; 12 hans liv och död styrdes av Odin och gudarna (hos vilka han alltså nu är).

I sin egenskap av rituell handling, med vilken den gamle furstens maktställning och härskarkraft överfördes på den nye, utgjorde arkvädet i viss mån en rättslig handling och måste preciseras med hänsyn till sina uppgifter med en viss juridisk ackuratess. Därför var det egentligen strängt oundgängligt, att den avlidne furstens namn nämndes: Hakon den gode är död och hans son övertar härmed makten! På samma sätt måste med utförlig specificering på ett eller annat sätt också hans ära och dess olika schatteringar såsom tapperhet, givmildhet, duglighet som regent etc. framhållas såsom in i dödsögonblicket obruten. Men nu stod arkvädesdiktaren och hans uppdragsgivare inför samma dilemma som Eggjumstenens ristare: om man

¹ Efter F. Jónssons upplösning: *en ek veit, at hvaðarr tveggja bródir hans hefr heitit mér góðu.*

nämnde namnet och hela den med namnet förknippade lyckan-äran, då hade man därmed också personligheten själv i hela dess fullhet, och därmed löpte man den fruktansvärda risken att kalla tillbaka den döde själv ur graven, att — buddhistiskt uttryckt — återförena med varandra de vid döden från varandra åtskilda grundkomponenterna i den dödes personlighet, det i namnet gömda livet och den i de refererade handlingarna och egenskaperna gömda äran. Detta måste till varje pris undvikas, och därför har man i de ursprungliga arkvädena måst tillämpa en alldeles speciell taktik: den dödes namn har man dels måst undvika, dels också i ytterst förtäckta, magiskt ofarliga men ändå för de närvarande förståeliga ordalag antyda; allt som i övrigt hade med hans personlighet att göra, d. v. s. alla schatteringar av hans hövdingaära, har man ytterst omsorgsfullt måst omskriva, dels med helt nya ord, *heiti*, dels också med mer eller mindre vidlyftiga bildliga liknelser, *kennningar*.

I dessa arkväden ha vi enligt min uppfattning att söka den fornordiska skaldediktningens ursprung, och i deras av fruktan för genfärd från den döde använda, magiskt betingade noa-ord ursprunget till skaldestilens viktigaste kriterier, *kennningar* och *heiti*. Av dessa omskrivningar samt i allmänhet av behovet att undvika allt, som hade att göra med den dödes person, utan att dock lämna det onämnt, härleder sig också den dunkla och skenbart godtyckliga ordställningen, medan det klangfulla meter- och rimsystemet måste bero av den pompa, med vilken man måste ha önskat omgiva en så högtidlig akt som insättandet av den nye härskaren i hans rättigheter efter den gamles frånfälle. Jan de Vries har alltså haft en riktig känsla, då han förklarar skaldedikten som utgången ur furstliga intronisationskväden; man måste blott komma ihåg, att det knappast går att, som han gjort, söka de skaldiska stilkriteriernas ursprung huvudsakligen eller enbart i ett svassande, byzantiniserat hovceremoniel. Deras ursprung är religiöst-magiskt och har med den lika allmänmänskliga som outrotliga skräcken för den återvändande döde att göra. Man kan, med en ännu vidare tillämpning, gentemot både de Vries och hela den hovceremoniella förklaringslinjen ställa gamle Frazers konstaterande, »att det mysterium, som så ofta omger kungliga personers namn, icke är något isolerat fenomen, icke godtyckligt uttryck av hovmannamässig servilism, utan helt enkelt en speciell tillämpning av en allmän primitiv tanke-lag, som omfattar vanligt folk och gudar såväl som konungar och

präster». ¹ I de äldst betygade germanska arkväderna, de över Beowulf och den gotiserade hunnerkonungen Attila, ² löste man på så sätt problemet att nämna den dödes namn utan att dock kalla honom upp ur graven, att man lät ett antal ryttare under ritt runt vederbörandes bål eller gravhög framsäga arkvädet. Både genom den av hästarna bildade cirkeln och genom den kretsformiga rörelsen inestängde man den döde och hindrade honom från att bege sig utom kretsen; man bannade honom att stanna kvar på gravplatsen, även om han hörde sitt namn nämnas. Och att namnet nämdes, veta vi av Jordanes' referat (efter Priskos) av arkvädet över Attila, vars identitet där omsorgsfullt preciserades som »den store hunnerkonungen Attila, Mundzuku son». De runt Beowulfs hög ridande arkvädesrecitatorerna voro icke färre än tolv, och då vi för själva sakens skull få anta, att de rudit så tätt intill högen som möjligt, måste vi därav sluta, att hästarna följt så tätt intill varandra, som de rätt gärna kunde: d. v. s. den rörliga bannkretsen skulle icke ha någon lucka, genom vilken den döde vid hörandet av sitt namn kunde slinka ut. Det är samma tanke, som ligger bakom den alltsedan megalittiden vanliga seden att omge jordhögen, i vilken den dödes grav befinner sig, med en tät kedja av större eller mindre klumpstenar, liksom en markgrav, vilken som helst, från mellersta järnåldern kunde erhålla en dylik stenkrets ovan jord, de s. k. domarringarna. ³ Alla dessa arrangemang hade samma syfte: att kvarhålla den döde inom gravens råmärken och så förhindra genfärd. — Ur Beowulfs text sluter Heusler till ett regelrätt gotiskt arkväde från 500-talet över kung Hygelac. Det är i så fall icke omöjligt, att detta, som blott är ett århundrade äldre än Eggjumstenen med dess utbildade skaldestil, redan varit i besittning av det skaldiska arkvädets principiella stilkriterier.

Omskrivning av direkta personnamn, ofta av synnerligen rebusartad natur i stil med Eggjumstenens omskrivning för *Ormari*, förekommer — som vi kunde vänta — så gott som uteslutande i den äldre, hedniska skaldedikten, den som till tiden ligger före Stiklastad-

¹ Den gyllene grenen (svenska upplagan), I, s. 312.

² Ref. hos Heusler i *Die altgermanische Dichtung*, 1943, s. 113 ff.

³ Jfr. Sprockhoff, *Die nordische Megalithkultur: Urgesch. Deutschlands*, 3, och Ohlmarks, *Studien zur altgerm. Rel.-gesch.*, s. 13 ff. med därst. anf. litt. — Så länge varje sten i kretsen ligger på sin plats, är kretsen »låst», även om ibland rätt stora luckor finnas mellan stenarna.

slaget. Det äldsta fallet möter redan i Brages Ragnarsdrápa, där *Svanhildr* omskrives med *Foglhildr*.¹ Till 900-talet höra Egils två omskrivningar av sin vän Arinbjörns namn, den ena i Arinbjarnarkvida: *birkis ótta bjóðabjörn*, den andra i en lausavisa: *arnstalls sjóttulbjörn*. Från samma sekel är Kormáks omskrivning av namnet *Bersi* »björn» med appellativet *háðbyggvir*, ett föredöme, som tydligtvis efterbildats på 1100-talet, när Rúnolfr Ketilsson omskriver ett annat »björn»-namn, *Bjarni*, med appellativet *úgtanni*, samt Vigastyrns omskrivning av sitt eget namn Styrn »oro» med *bilgrönduðr* och Gísli Súrssonns omskrivning av *Þórgrímr* med *fjolu vinar tál-grímr*. Besläktad är taktiken hos Tind Hallkelsson, då han med ett namnutbyte i st. f. *Gillings gjöld* »diktning» säger *Hraudnis gjöld*, en metod som efterbildas på 1200-talet av Sturla Tordarson, när han kallar en viss *Gizurr* omväxlande *Ódinn* och *Gautr*, emedan *Gizurr* även var ett Odinsnamn. Det största antalet av de med större eller mindre säkerhet — åtminstone enligt Finnur Jónssonns datering — till 900-talet hänförliga omskrivningarna av personnamn möta oss dock i Grettes *Ævikvida* och lausavísur i *Grettissagan*. Sitt eget namn, som ju även är ett *orma-heiti* omskriver han i *ævikvidan* med *pundar beðju þvengr*, i en av Jónsson som äkta betecknad lausavisa med *fjalla þinull* och i två såsom oäkta betecknade strofer med *lautar áll* och *grundar hængr*, d. v. s. enligt samma princip som när Eggjumstenen kallar ormen slagfältets fisk. I *ævikvidan* heter vidare Torstein drómundr *stálgóðs* (bet. för »jätte») *bana* (alltså guden Tor) *Regins skáli* (sten) *ok rauða hafs stórskíp*, och namnet *Þórbjörg* omskrives *reyni-runnr* »rönträäd», i anslutning till ordspråket »rönnen är *björg Þórs*, Tors räddning». I en av Grettes »äkta» lausavísur kallas *Þórbjörg* oxnamegin *Hafla fangvinar fress Arfs ok Gneista afl*, d. v. s. »jätten Haflis nedkämpares, alltså Tors, björn samt oxarnas kraft», och i en »oäkta» strof heter Hallmundr *lítill steinn ok hnefa land*. Grettegestalten, som den beskrives i den i all gammal tro, sed och övertro sällsynt fast rotade släkt-sagan, visar märkligt nog även i övrigt en påfallande ömskinnad känsla för årans sårbarhet och betydelsen för arvtagaren av den dödes ärofulla eftermäle, allt föreställningar, som enligt här framlagda uppfattning hänger intimt samman med arkvädets och därmed personkennningens uppkomstmiljö. Till sist kan nämnas, att Olaf den helige

¹ Exempelen äro hämtade ur det hos Meissner, a. a., s. 84 ff. anförda namnkenningsmaterialet.

i en lausavísa omskrivit namnet Ingibjörg med *gramr ok brattir hamrar*. — Det är tämligen självfallet att så småningom även mytologiska egennamn följa personnamnens exempel och, liksom följande ett gängse mode, omskrivas även de.¹

I den äldsta arkvädestekniken måste undvikandet och omskrivandet av den dödes namn ha spelat en mycket stor roll. Därom vittnar dels Eggjumstenens kenningrebus på Ormars namn, dels också, att de från tiden före 950 kända arkväderna ingenstädes omtala namnet på den avlidne. Som vi sett spelar personnamn-omskrivningen också en icke oväsentlig roll, åtminstone inom vissa skikt av skaldedikten i allmänhet. Att denna roll dock icke blivit ännu större än vad den är, beror väl till god del på den omständighet, som Egil i en lausavísa ganska träffande uttryckt med orden: »Jag döljer sällan en kvinnas namn i versen, ty männen vilja ju förstå dikten.»² En blick på ovan anförda material visar också, att han hade rätt: personnamnomskrivningen blev lätt *alltför* ogenomskinlig för att i större utsträckning kunna komma till användning. I stället för personnamnet använder man också i regel en betecknande mankenning. Om genom ett flertal sådana mankenningar personen träffande belyses från olika sidor, får man dock tillräckligt klart preciserat, vem det rör sig om, även utan namns nämnande. Denna metod har också den fördelen, att man i mankenningarnas variation kan med alla önskvärda schatteringar inlägga alla de olika moment av den höga och obrutna ära, som det var arkvädets viktiga syfte att påvisa såsom befintlig hos den döde. I senhednisk tid, efter 950, har dock känslan för namnets tabu i arkvädet likväl så småningom mildrats eller försvunnit, men bredvid det nu nämnda namnet kvarstå som vältaliga minnen från tabueringstiden mankenningarna i hela sin brokiga och blomstersmyckade prakt. Ända fram till Stiklastadslagets

¹ Till tiden omkr. år 1000 hör Eilif Godrúnarsons omskrivning av *Lopt* (ack. av *Loptr* »Loki») med *gammeið*, »gamens väg», d. v. s. *lopt* n. »luft»; i anslutning till detta få vi väl anse Haukr Valdísarsons omskrivning av Odinsnamnet *Hár* som *hauða hasl*, d. v. s. *hár*, n., »hår» tillkommet. Slutligen har Ófeigr Skíðason kring 1000-talets mitt i kenningen *Áms ok Austru settir*, »diktkonsten», utbytt egennamnen *Suttung* och *Fjalar* (eller *Galar*?) mot de ekvivalenta *Ámr* och *Austri*.

² Skjaldedigtn. B I, s. 45 f., enl. F. Jónssons upplösning: *Felk sjaldan nafn Hlés víta Skuldar í niðjerfi aarmýils Narfa ... , þvít geir-Rótu gøtva gnýþings reiðendr munu þreiða bragar fingrum at veigum rógs ræsis*.

tid eller längre förekomma också egennamnen i arkväderna relativt sällsynt och endast i en bestämd situation, nämligen där det direkt säges, att vederbörande är död eller att han mottages i Valhöll, d. v. s. där egennamnets nämnande är juridiskt oundgängligt, i det protokoll över den gamle furstens död, som måste föreläggas, för att den nye fursten skall kunna tillträda makten. På de fyra ställen i Eiríksmál, där Eriks namn nämnes, gäller det just upptagandet bland gudarna. I Eyvinds Hákonarmál omtalas den fallne 20 gånger, men blott vid de tre tillfällena, i str. 10, 18 och 21, där hans upptagande i Valhöll försäkras, nämnes namnet Hákon: str. 10: *es Hókoní hafa með her mikinn heim bónd of boðit*; str. 18: *es Hókon bóðu heilan koma róð öll ok regin*; str. 20: *síz Hókon fór með heidin goð, morg es þjóð of þeud*. I Hallfreds erfidrápa över Olaf Tryggvason omtalas på samma sätt kungens person ej mindre än 52 gånger, men av dem äro alla utom 5 konstrikt varierade mankenningar. Av de fem gånger namnet, *Áleifr*, nämnes, är den första sannolikt *stef*¹ och måste därför frånräknas; de fyra återstående beröra allesammans situationer, där det försäkras, att konungen är död: str. 15: svärdet bet dödsdömda mäns bröst; vem av hjältarna, sade man, hade tapprast följt Olaf (i döden)?; str. 17: förrän Erik erövrade Ormen och vann seger, doppades månet spjut i blod invid Olaf; str. 22: man säger, att Olaf sluppit levande från striden, men det är icke sant; str. 29: aldrig skall en furste som Olaf åter födas. I Glum Geirasons Gráfældardrápa omtalas den fallne Harald gráfäll hela 25 gånger, av vilka de 22 äro varierade mankenningar och blott de tre nämna kungens namn. I dessa tre fall märka vi en intressant innehållslig stegring från slutstridens början över dödsfarans annalkande till fallet: str. 7: *víðlendr Haraldr of bað verðung vinda sverðum at morði*; str. 10: *Haraldr varð at ganga í gogn þeiri geirdrótt*; str. 11: *daudi Haralds*.

I en analys över ärebegreppet i de klassiska isländska släktsagorna² har jag tidigare sökt påvisa att den fornnordiska mannaäran konsti-

¹ Det gäller den fria helmingen str. 10, vars enkla och lättfattliga komposition, allmänna innehåll och exceptionellt korta rader lägga antagandet av en ursprunglig *stef*-helming, som alltså i den okorrumpade dikten upprepats flera gånger, synnerligen nära: *Eigi látask ýtar | enn, þeirs víðast nenna, | fremra mann of finna | folkreifum Áleifi*.

² Die klassischen Isländersagas und ihr Ehrbegriff. Studien zur altgermanischen Religionsgeschichte, Lpz. 1943, S. 209 ff.; även i »Der völkische Gestalt des Glaubens», Lpz. 1943.

tuerades av ett flertal mödvändiga betingelser, bland vilka de viktigaste voro den ädla härstamningen, den orrygliga tapperheten och skickligheten i strid, trofasthet och högsinhet, ledaregenskaper, duglighet och ett hövdinglikk uppträdande samt flotthet och givmildhet. En undersökning av mankenningarnas innehållsliga grupper visar, att det just är dessa samma egenskaper, som i ständigt varierande och braskande ackumulering formelartat tilläggas de apostroferade eller apoteoserade hövdingarna. Det är de olika delaspekterna av deras ära, som framhävas.

Mankenningar, som framhäva den ädla börden, äro t. ex. *hugdyggr sonr Tryggva* i Hallfreds erfidrápa över Olaf Tryggvason, *ættstórr brands Ullr* i Tord Kjalbeinssons Eiríksdrápa, *fríðr fráneygr niðr fylkis Dana* i Sighvats erfidrápa över Knut den mäktige. I andra skaldedikter finna vi liknande. Egil betecknar i Høfudlausn Erik blodyx som *áttstudill*, Gullþósu-Þorðr besjunger *Jóans ættstudill allfróðr*, Arnórr jarlaskáld betecknar Torfinn som *Endils ættstafr* och *ættbætur allríks Torf-Einars*, Einar skálaglamm använder om Harald blátand den verkligt pompösa bördskenningen *áttstudill ættar Hilditanns*; Sighvatr kallar i sina V'ikingavísur Olaf den helige *arfvoðr Haralds*, Hallar-Steinn i Rekstefja Olaf Tryggvason *Tryggva arfþegi*. Andra dylika på *erfínyti*, *arfnyti*, *arfþegi*, *erfivoðr*, *erfimeidr*, *arfvoðr* osv. ha anförts av Meissner.¹

Mankenningarna av typen »tapper krigare» äro utan jämförelse de vanligaste av alla och så översvallande talrika, att det icke skulle löna mödan att uppräknas dem alla eller ens deras mångfaldiga typvarianter. Det må vara nog sagt, att man icke kan finna en flock, en drápa, ett fragment eller en lausavísa från första till sista århundradet av skaldediktningens mer än halvtusenåriga historia utan att sådana kenningar i större eller mindre tal formligen välla ut emot en. Vi kunna som prov anföras några exempel från de äldre bland de mera typiska erfidrápurnar: Gráfeldardrápa: *sverðfoldar Freyr, sverðleiks reginn, naddskúrar nærir, vargþeðandi, mætra hjalta malm-Óðinn, hollr gætur Glamma sóta, skæialfr Atals dýra, byrjar þrafna Beima*; Eyvinds Hákonarmál: *jarla einbani, ægir Eydana, jarla bági*; Hallfreds erfidrápa Oláfs Tryggvasonar: *frægr flugþverrir, dáðqflugr dolga fangs þorr, hnekkir hertryggðar, sás framði gunni, þollr geima skævaðar, herskerðir, vinda myrðir, varghollr hirðir víðis veltireiðar með hardan*

¹ A. a., s. 350 f.

hnitvegg, breta stríðir, Týr Heðins meyjar, Heita dýrbliks dynsæðinga hungurdeyfi, þverri ulfa sultar, mækis móts margaukandi; Sighvats erfidrápa Ólafs Haraldssonar: sóknþorinn, engla stríðir, skjöldungr hers, flóttskjarr faðir Magnúss; Tormods Torgeirsdrapa: hlunna hestrennir, hafstóðs Móði, valdr há-Sleipnis tjalda, frækn stillir vandar drasils, margrjóðandi fetils stíga, rjóðandi undlinns, stýrir flóðs æsidýrs, vágvigríðandi, gunnar sviþrunnr, undlinns þorr, sverðrjóðr, þorr hrafn jagrlígra hlýra, dýrr hlýra jóstýrandi, skeljeggr hjörgaldrs Njórðr, stíðr strenghreins þorr, dýrr hneitir folkþjors, hræva lækjar hauks bræðir, hjarrar þjorr, sá inn ríki reggs rækjandi.

Redan av denna lilla provkarta framgår, att de viktigaste huvudtyperna (innehållsligt sett) av krigarkenningarna äro: 1) tapper krigare utan specificering om till lands eller vatten (svärdrödfärgare, flykt-skygg, pilskurens närare etc.), 2) krigare till lands (den som ger korpén eller ulven föda), 3) sjökrigare (skeppens styrare), 4) besegrare eller motståndare till vissa specificerade folk eller personer (jarladräpare, engelsmännens motståndare etc.). Då ett behov förelegat, att ytterligare omskriva de grundbestämningar, som begagnats i dessa fyra grupper av krigarkenningar, är det utan vidare klart, att vi här kunna ha ursprunget till de talrika kenningarna av namn på länder och folk (typ: *Haralds haukey, Ellu cettleið, myrkmarkar Hlödvin*) samt särskilt på allt som står i samband med strider i allmänhet, till lands eller till sjöss. Särskilt dessa sistnämnda omfatta en väldig grupp av kenningmaterialet; Meissner¹ anför dem i öfverväldigande antal under olika rubriker; vi ha först och främst vapen: stridsyx, pil, spjut, svärd, skyddsvapen, sköld, hjälm, brynja, vapen i allmänhet; därefter: kamp, blod, lik samt valplatsens djur: korp, örn, varg, falk, orm etc. och dessa djurs kroppsdelar: näbb, klo, svans, vingar; så ha vi sjöstridernas sfär: skeppen och alla delar av och tillbehör till skeppen samt havets djur: fisk, valfisk etc.

Trofastheten och högsinnet kommer mest fram i attributiva adjektiv såsom *enn góði, góðr gramr, margdýrr, mildr faðir Magnúss, ríklundaðr gramr, hreinn konungr, dyggv* och *nýtr*, men även i ett heiti som *mildingr* »furste», vilket dock även kan ha givmildheten som bakgrund. Eljest ta de allra flesta furste-heitina fasta på dugligheten, ledaregenskaperna, förmågan att värja sitt land, förmågan att regera,

¹ A. a., s. 144—222, 112—126, 116.

förmågan att vara en avhållen och in i döden följd hövding för hirden, maktställningens omfattning, bisterheten mot landets fiender: *landreki*, *landvörðr*, *lands ráðandi*, *Frakklands stýrir*, *folkverjandi*, *ræsir*, *stillir*, *vísi*, *fylkir*, *dróttinn*, *hlífskjöldr*, *stjóri*, *høfðingi*, *allvaldr*, *ríkir*, *gramr*, *folkstríðir*, *deilir*, etc. Ur de tidigare excerperade arkvädena kunna som exempel på omskrivningar med denna bakgrund anföras: *gumna vinr*, *allvaldr*, *gramr*, *grundar vörðr*, *orðrakkr jofra þrýstir*, *gumna sættir*, *konungr Nóregs*, *fylkir*, *hilmir* i Gráfeldardrápa; *vísi verðungar*, *gramr enn gláðvaeri*, *siklingr*, *vísi*, *allvaldr*, *konungr*, *ræsir*, *konungmaðr* i Hákonarmál; *hólða skyldir*, *þjóðar sessi*, *næfr allvaldr*, *gumna stjóri*, *skyli*, *ríkr gramr*, *landvörðr*, *gramr þrændi*, *virða dróttinn*, *dróttinn Nordmanna* i Hallfreds erfidrápa över Olaf Tryggvason; *ársæll jofurr*, *andskoti Adalráds*, *landreki*, *jofurr Jótlands*, *hlífskjöldr Dana*, *fylkir* i Sighvats Knútsdrápa, osv. — Flottheten och det hövdinglika uppträdandet kan ligga i adjektiv som *ítr* eller *margdýrr*, *fríðr jofurr*, *lofðungr* etc. samt möjligen i det som höviskt *heiti* nyttjade välska lånordet *sinjór*, anseendet i allmänhet i kenningar som *orðsæll jofurr*, *jarla vinr*, *ræsir kærr keisara*.

En icke ovanlig typ av man- och i synnerhet furstekeningar tar fasta på givmildheten; det är den bekanta typen »ringbrytare», »guldets fiende», »rikedomens fördelare», »den som sätter guldets i rörelse» osv., men den får som nämnts icke överskattas med hänsyn till sin vanlighet, och den står t. ex. långt efter typen »tapper krigare» och även efter omskrivningar av typen »folkstyrare». I Hákonarmál ha vi exemplet *bauga Týr*, i Gráfeldardrápa *sendir sævar báls* och *ógnarstafr tanna Hallinskíða*, i Hallfreds erfidrápa *ógræðir armgrjóts* och *margdýrr rýrir mund-jökuls*, i Tords Eiriksdrápa *gollkennir*, i Tormods Torgeirsdrápa *hreytir þægs handar grjóts*.

Om från början den dödes namn och allt, som haft att göra med hans personlighet, hans ärofulla egenskaper av olika slag, med andra ord allt som i en sammanlagd summa kunde medföra risken att framkalla den döda människan full och hel på scenen, tabuerats och omskrivits, då är det också utan vidare klart, att man på samma sätt tabuerat alla kroppsdelar, organ och utsöndringar som tillhört honom. I denna belysning ha vi att se kenninggrupperna 44—57, 59—68 i Meissners katalog, d. v. s. hjärna, hår, öra, öga, ögonbryn, ögonhår, tårar, panna, ansikte, näsa, skägg, mun, käkben, tänder, tunga, uppkastning, bröst, hjärta, sinne, axlar, hals, nacke, ryggrad,

underliv, arm, hand, finger, fot, tå samt troligen även 103—104 mat och dryck. I den ovan anförda dödsuppväckningsformeln ha vi sett, att det var av vital betydelse att precisera den dödes vistelseort, hans bostad, och på motsvarande sätt ha vi alltså rätt att anta, att hithörande sfär tabuerats och omskrivits i det äldsta arvkvädet. I detta sammanhang ha vi väl att se de flesta lokalkenningar, d. v. s. Meissners nr. 1—20 och 101. Guld- och silverkenningar, nr. 87, stå givetvis i direkt samband med mankenningar av frikostighetstypen. Därmed är hela systemet av kenningar och *heiti* tämligen restlöst förklarad med den här försökta utgångspunkten.

Den uppfattning, jag här skisserat av arvkvädet som en engångsrit i samband med kunga- eller husbondemaktens överflyttande från den avlidne innehavaren till hans arvtagare, ett slags attest på att 1) dödsfallet verkligen inträffat, 2) den döde ingått i den andra världen, 3) hans ära ännu i dödsögonblicket stod på sin höjdpunkt — och därmed ett slags hinderslöshetsbevis för arvtagarens berättigande att taga arvet — denna uppfattning stöddes väsentligt av iakttagelsen, att tydligen varje norsk konung och regent under det äldre skedet fått sitt arkvåde samt att för var och en endast föreligger ett sådant arkvåde. Över Halfdan svarte och Harald hårfagre äro inga arkväden bekanta, men vi ha all rätt att anta, att nu förlorade dylika förefunnits, sannolikt »virkade» av deras speciella skalder Guthorm sindri och Torbjörn hornklofi. Över Erik blódyx är Eiriksmál, över Hakon den gode Hákonarmál, över Harald gráfäll Gráfeldardrápa arkväden; det är icke osannolikt att Tind Hallkelssons drápa om Hakon jarl varit jarlens *erfidrápa*, åtminstone om man följer Finnur Jónssons tidigare, i »Skjaldedigtingen» tyvärr åter uppgivna omplacering av stroferna;¹ Hallfred har diktat arkvädet över Olaf Tryggvason, Tord Kolbeinsson över Erik jarl, Tord Sjáreksson över Olaf den helige, Sighvat över Knut den store, Arnor över Magnus

¹ I sin tidigare omgruppering af strof- och helmingenheterna, vartill hänvisas i Skjaldedigtn. B I, s. 138 N, låter t. ex. F. J. dikten sluta med den för ett arkvåde lika typiska som oundgängliga kadensen i str. 8: *pá ævi Hþkonar, þess er veitti hræva glæs goglum gnótt, veit öld, meðan aldir byggva Yggs man* etc. Här betecknas alltså Hakon som en, som har levat: hans *ævi* »(avslutade) levnadstid». Även sedan F. J. uppgivit denna enda förnuftiga gruppering (åtminstone av str. 8), kan han inte finna något sammanhang i den traderade ordningen: »Rækkefølgen af disse vers og de enkelte halvvers er næppe i alt rigtig» (a. st.).

den gode och Harald I hårdråde. Om Olaf den helige finns visserligen ännu en *erfidrápa*, författad av kungens livskald Sighvat Tordarson, men denna diktades icke efter dödsfallet utan ett helt årtionde senare och var intet arkväde i vår mening utan ett slags festkantat, när Olafs stora helgonskrin av guld invigdes i Nidarosdomen, och den slutar också i vederbörlig mirakel- och mässodagsstil. Först inemot 1100, då hednisk tradition och livsstil långsamt ebbar ut, blir det möjligt, att en död hövding kan få mer än ett arkväde.

GÖSTA BERGMAN

Mer eller mindre skånska drag i Esaias Tegnér's språk.

Tegnér's skriftspråk var i det hela rätt fritt från provinsialismer. Den främsta orsaken härtill var utan tvivel den, att han tog i arv ett litteraturspråk som hade gått igenom den franskt klassiska reningsprocessen och som i synnerhet vad versen beträffar principiellt var kallsinnigt gentemot lägre språk i olika former, således även folkspråket, dialekten. Man kan i detta sammanhang erinra sig ett uttalande som skalden gör i ett brev till Franzén den 24 febr. 1827:

men mánne icke ändå Poésien, med undantag af det rent comiska, fordrar ett slags adelskap i Språket, svårt att förena med det alltför borgerliga, som väl mera hör till lifvet än till Konsten?

Det förhållandet, att Tegnér bytte språklig miljö, flyttade från Värmland till Skåne, och det vid en ålder — 17 år — då språkvanorna åtminstone beträffande det centrala ordförrådet och grammatikens elementer redan grundlagts, bör också ha skärpt hans öra för provinssiella språkdrag och tvingat honom att ta ställning till vad som kunde anses vara språkriktigt. Man kan tryggt utgå från att motsättningen mellan hans värmländska och skånskan i Lund måste ha framstått mycket tydlig och väl varit en överraskning för honom. På den tiden stod ju också det bildade talspråket på ömse håll i starkare beroende av den omgivande landsbygdens tal än nu.¹

¹ Att Tegnér ibland behövde rådfråga Sahlstedts ordbok framgår av hans boklån. A. Silow, Tegnér's boklån i Lunds univ.bibl. s. 54 upplyser att han lånat A. Sahlstedt Svensk Ordbok med latinsk uttolkning (1773) vid tre tillfällen, 1804, 1805 och 1806. Detta arbete skaffade han sig sedermera själv, det upptas nämligen i bokauktionskatalogen efter honom (1847). Även Sahlstedts grammatika, 2:a uppl. (1798), förekommer i denna katalog.

Helt obekant med sydsvenskan kan visserligen Tegnér inte ha varit när han kom till Lund. Han hade två bröder som redan studerade där, och i hemmet hade han i sin tidiga barndom hört småländska, ty man kan väl utan vidare anta att hans far, Esaias Lukasson T., död 1792, som var född i Tegnaby socken (numera sammanslagen med Hemmesjö, ett par mil sydöst om Växjö), gått i skola i Växjö och studerat i Lund, talade Kongamål, låt vara av mera bildad typ. Även kronobefallningsman Jacob Branting bör ha talat småländska, bördig som han var från Växjöbiskopens prebendeförsamling Gårdsby. Läser man den unge Esaias brev till Elof (1793, 1799), M. Lagerlöf (1793), J. Branting (1798, 2 st.) och Chr. Myhrman (1798), alla sålunda från Värmlandstiden, får man dock det intrycket att de provinsiella drag som där överhuvudtaget förekommer, tämligen genomgående är värmländska. I det första vackra brevet till Elof där elvaåringen redovisar för sin flitiga läsning av latin och franska, skriver han »om aftonen», »om Söndagen», »om Onsdagen» i betydelsen »på aftonen», »i söndags», »i onsdags» i överensstämmelse med bruket i värmländskan där det heter »om sömdan» när man syftar på förgången tid, men »te söndan» om man avser framtiden. Märk också »Om Söndagen voro vi åt Hjelleskata», dvs. *till* Hj., och »hon får ej *stunder* skrifva», allt värmländska, liksom imp. *skick*: »Om Du har Kölmarken hos dig så *skick* honom ändteligen hit med nästa Post.» I brevet till Elof 1799: »Jag tycker at det vore bra *stolligt* och förnedrande äfven».

Beträffande värmländska drag i Tegnér's skrifter kan f. ö. hänvisas till Louise Zegolssons uppsats i Pedagogisk tidskrift 1899, s. 74—85: »Spår af värmländskt inflytande i Tegnér's språk». Ett och annat tillägg till denna i övrigt värdefulla förteckning skulle nog kunna göras. Bl. a. saknar man *hvittna* 'bli vit' som återfinnes i Flyttfåg-larna: »hararna *hvittna*, och rönndrufvan glöder» (2: 97) och på ett par ställen till: »på *hvitmande* lockar» (1:100), »hennes skuldbelastade hufvud började att *hvittna* till skörd» (7:130; tal 1832). Om detta liksom om flera av de värmländska drag Zegolsson påvisat, gäller att de också hör hemma i Skåne. Det gäller t. ex. om uttalet av *fördold* som rimmor med *våld* i Det eviga (2: 25) och *kram* (subst.) som rimmor med *lam* (subst. 'får'). Över huvud har ju värmländskan många drag gemensamma med skånskan och det sydvästsvenska språket i det hela, varför det ofta är omöjligt att avgöra om en form hos Tegnér beror av den ena eller andra dialekten. Jfr flerstädes nedan. Zegolsson

framhåller att det värmländska inflytandet är sällsynt i Tegnérns senare dikter och att prosan alltid är dialektfri. Det senare är inte alldeles riktigt, om man som sig bör tar hänsyn också till breven.

De följande anmärkningarna grundar sig på en genomläsning av Tegnérns skrifter i Wrangel—Bööks kritiska upplaga, och vid citat anger siffrorna band och sida i denna. Om citatet är hämtat ur ett tal eller ett brev, anges detta jämte året för tillkomsten, t. ex. 6:54 (br. 1836). Vid citat ur dikterna avser året, då sådant anges, diktens publiceringstid.

De sydsvenska inslagen i Tegnérns skriftspråk får nog med få undantag antas ha varit omedvetna för skalden. Man har det intrycket att han velat skriva »högspråk» och att hans rättesnöre har varit det centralsvenska litteraturspråket sådant det behandlats av Kellgren, Leopold m. fl. Man observerar hur han skriver »en hel *vicka*», 3:307 (1817) o. fl., varom se Hesselman Sveamålen 19 och Åkerblom Runii sv. rim 167; likaså »Men samhällslifvet *utvecklar* eller *invecklar* sig allt mer och mer», 6:136 (anför. i undervisn.komm. 1826).¹ Han har den uppsvenska vokalismen i *gret* impf. 1:31 (1806); 8:5 (Sång 5 april 1836); 9:85 m. fl. och *begret*, 1:9 (1799), som i övrigt var naturlig för honom som värmlänning. Detsamma är fallet med *let*, t. ex. »det *let* som när vindar om våren / ... stöta i dalarna hop», 2:197, som dock ofta ersättes av *låt*. Om *het*, t. ex. »hennes far *het* von der Lancken», 9:440 (br. 1841), se Bergman Utvecklingen av samn. *ē*, s. 47. Han har vidare, särskilt under tidigare år, flera exempel på neutr. adj. och perf. part. på *-it* i st. f. *-et*, t. ex. »helt och *hållit*», 1:316 (br. 1804); 8:611 (br. 1839); »var ej *brutit* opp», 2:100; »ty det blef aldrig *skrifvit*», 2:176; »blifvit *afbrutit*», 3:237 (inträdestal 1819); »De se i hjertats lönnhvalf fast det är *slutit*, / och långa år få gällda hvad stunden *brutit*», 5:16. Man kan jämföra »helt och *hållit*» hos Geijer Om falsk o. sann upplysn. 14 (1811), »gullgult *knutit* hår» hos fru Lenngren (Et sätt at göra Herdaqväden 1797) osv., Sandwall i komm. till Lucidors skrifter s. 16 (med anl. av *inskrifwit* perf. ptc. ntr.), Hesselman Sveamålen 29 och K. G. Ljunggren Några språkdrag och stildrag hos C. J. L. Almquist 20 (Vet.-Soc. i Lund. Årsbok 1941). T. skriver i *fjol*, inte i *fjor* som var talformen i hans omgivning både i

¹ Både *vicka* och *utveckla* fanns dock säkerligen redan på Tegnérns tid även i *talspråket* — åtminstone det bildade — liksom det nu tillhör stadsdialekten i både Lund och Malmö. I folkmålet på landsbygden däremot *uga*.

Lund och Växjö. Endast en gång förekommer den sydsvenska formen: »På det att nu ej måtte gå som i *fjor*», 5:504 (br. 1825). Ett par gånger möter en så utpräglat uppsvensk form som *sporr*: »Ingen utväg! intet *sporr*!», 3:5; »han har *sporrnö*, till att jaga», 7:13, varmed kan jämföras »Minsta *spårr* / Dertil i manuscriptet fins-*ej*» hos Kellgren (Ljusets fiender). *Fvinger* har genus ntr. genomgående, t. ex. »och pekade med *fingeret* på luden björnskinnsman», 5:120, trots att både värml. och skå. har den-genus (Bergman Sydliga provinsialismer i det bildade talspråket, Arkiv f. nord. fil. 56:145 f.). Flera exempel finns på att svaga mask., som inte betecknar levande varelser, ändas på *-a*, t. ex. »Ända från Wirestad nyttjade jag *släda*», 1:287 (br. från Stockholm 1803); *lia*, 1:98, 116; »så länge ännu en *lia* går i Norden», 3:243 (inträdestal 1819); »den bleke Öfverläraren med timglas och *lia*», 6:136 (anför. i undervisn.komm. 1826) m. fl.; »Herr BruksPatrons *tanka*», 1:277 (br. 1802); »i min *tanka*», 3:471 (br. 1821); 5:528 (br. 1825); 7:408 (br. 1833); *tanka*, 9:442 (br. 1841); 9:578 (br. 1844) m. fl.; »*eftertanken* stum», 1:81. »Liksom *Månan* i det höga», 1:170; *månan*, 2:101.¹ »Kung Carl, den *unga* hjelte» och »den *höga* yngling» i samma dikt, 3:66, är väl också en tribut åt uppsvenskan. De många exemplen på osynkoperad artikelvokal i fall som *brodren*, 1:164; *dottren*, 1:181; *fadren*, 8:611 (br. 1839); *fåglen*, 2:117; *födslen*, 1:138; *hungren*, 1:18 (1801); *ifren*, 8:617 (br. 1839); *jämren*, 1:24 (1801); *lagren*, 1:6 (1799); »med *lagren* i sitt mörka hår», 8:48 (Minnessång över J. O. Wallin 1839) men samma år »och *lagern* växer i den skönas famn», 8:47; *lefren*, 3:481 (br. 1821); *modren*, 9:46 (dikt 1840); *preglen*, 3:470 (br. 1821); *segren*, 1:4 (1799); 9:50 (dikt 1840); *solfjädren*, 7:513 (br. 1835); *språkreglen*, 8:71 (tal 1836); *systren*, 7:421 (br. 1833); *Södren*, 6:359 (tal 1830), 9:86; *vintrén*, 1:180, 9:578 (br. 1844); *äldren* 1:14 (1801), 2:9; *ångren*, 1:18 (1801), 1:204, 9:85 kan i och för sig uppfattas som anslutning till det äldre skriftspråket. Då han t. ex. skriver: »För

¹ I sin undersökning om »A. Sahlstedt och den svenska substantivböjningen» 124 f. (1919) visar G. Lindblad hur *lia* nästan oinskränkt härskar i litteraturen till c. 1860, hur *måna* har sin största frekvens före 1800 men är synnerligen vanlig långt ned på 1800-talet, ja tillåtes som rimform ännu av SAOL 1874—1889, hur *släda* börjar försvinna efter c. 1850 men ännu brukas av Strindberg i Sv. öden 1:399 (1883) och hur *tanka* förekommer i ungefär samma utsträckning som *tanke* under tiden 1800—1850. Sahlstedts ordbok 1773 upptar dock i alla dessa fall endast sing.-formerna på *-e*. Jfr om denna fråga nu senast K. G. Ljunggren a. a. 7 f.

min del sätter jag *Fadrens* Alexandriner långt öfver sonens Hexametrar», 4:234 (br. 1822), är det en anspelning på bibelns »fadren, sonen och den hel. ande». Även det samtida centralsvenska skriftspråket behöll i vissa ord alternativt dessa osynkoperade former.¹ Men den rikliga förekomsten hos Tegnér, även i brev, gör det antagligt att de starkt understötts av det samtida talspråket, bildat som obildat, i Lund och Växjö. Naturligtvis möter man även synkoperade artikelformer på rent uppsvenskt vis, t. ex. *morgonsoln*, 2: 66 (Svea). När T. i ett brev 1838 skriver »de influtna *medeln*», 8: 546, erinras man om de hyperkorrekta skrivningar som man kan få i skoluppsatser av skånska gymnasister: de vet att de inte får skriva *fåglen* och *cykeln* i enlighet med talet, utan *fågeln* och *cykeln*, och så i hastigheten ändrar de *medlen* till *medeln*.

Jag övergår så till de mer eller mindre säkra skånska företeelserna. Här möter man först en uttalsform, räkneordet m. m. *en* med lång vokal. Det är rimställningen, som här skulle kunna lämna besked om uttalet. *En* rimmar sålunda med *sen* 'långsam', 1:118. I detta som i de följande exemplen är det fråga om betonat *en*. Det rimmar vidare med *gren*, 5:93, 5:166; *sken* 5:141; *återsken*, 8:33; *en liten en* rimmar med *sten*, 5:142; *hvar och en* med *sten*, 5:175. Sammansättningen *ensam* rimmar med *gemensam*, 2:33, 4:53, 5:93; *ensamt* med *gemensamt*, 8:33, och *öfverens* med *Rhens*, 5:198. Dylika rim är naturligtvis inte bevisande, det kan ju föreligga synrim, men deras talrika förekomst kan tala för att T. räknat med långvokaliskt uttal. Om så är fallet har man här ett skånst drag. Både värmäländskan och dialekterna i de närmast till Värmland gränsande landskapen Dalsland och Väster-

¹ Sahlstedt upptar i sin Sw. gramm. 23 (1769) endast best. form *Foglen*, *Nycklen*, *Modren*, *Wintren*, men i 2:a uppl. (1798) är det ändrat till *Fogeln*, *Nyckeln*, *Modern*, *Wintern* och han tillägger för säkerhets skull: »Sålendes heter det icke *Fogelen*, *Foglen* ...». I sin ordbok (1773) anger han ännu genomgående best. form *Fadren*, *Foglen*, *Stöflen*, *Födslen* etc. Omsvängningen till förmån för de uppsvenska och medelsvenska talformerna måste alltså ha skett efter 1773. Botin Sv. spr. i tal o. skrift 69 (1777, 1792) erkänner *Modren*, *Systren* etc. Leopold skriver i Afhandling om svenska stafsättet 205 (1801): »Man skrifer *vintren* och *vintern*, *sedlen* och *sedeln*. Det sednare är tvifvelsutant rättast. Välljudet kan dock någon gång fordra det förra, änskönt dessa tillfällen torde vara sällsynta». Ännu Sv. akad. språklära 99 (1836) medger både *Hedern* och *Hedren*, *Fadern* och *Fadren*, *Vintern* och *Vintren*, om det också säges att den förra ändelsen är »rättare».

götland har åtminstone numera kortvokaliskt uttal av *en*, varom närmare Sydl. prov. 133, not 1.

Då T. skriver: »Med *näbbet* under vingen», 9:116, så överensstämmer genus med skånskan. Huruvida det också varit skalden bekant från Värmland är ovisst. I det bildade talspråket i Karlstad nu heter det *näbben*, likaså i dial. i Ransäter, men i Dalsland och Västergötland förekommer genus ntr. Se därom närmare Sydl. prov. 141.

Några pluralböjningar har intresse. Av *vers* 'versrad', 'dikt', 'rimmeri' har T. pluralerna *verser*, *versar* och *vers*, t. ex. »Jag tycker mindre om hans *verser*» (näml. Choraëus'), 1:302 (br. från Stockholm 1803); »jag skrifvit dem några *verser*», 7:310 (br. 1832); »De *versar* som jag gör», 1:48; »hans *versar*», 1:298 (br. 1803); »*versarna* öfver BeckFriis», 4:256 (br. 1822); »Jag bifogar emedlertid några *versar*», 7:325 (br. 1832); »Fransyska *versar*», 8:327 (Sjelfbiogr. ant. 1839); »i rimmade *vers*», 5:393 (br. 1825); »De gamle mätte sina *vers* geometriskt», 5:412 (br. 1825); »han skrifver rätt artiga *vers*», 6:464 (br. 1828); »Sådana *vers*», 9:381 (br. 1840). Om pluralformerna av detta ord i vår äldre litteratur yttrar sig G. Lindblad med anledning av Sahlstedts pl. *werser* (1773). Enligt L. förekommer alla tre formerna i ä. nsv., dock med öfvervikt för *verser*. Under tiden 1700—1773 förekommer alltjämt de två förstnämnda formerna men inte *vers*. *Versar* möter hos Hof Skrifts. 174 (1753) jämte *verser*, Rosén i Göteb. mag. 1759 (»Man skrifwer rättare *versar* för *verser*»), Bliberg Acerra (1737), Dalin Arg., G. F. Gyllenborg Vitt. och i Instr. f. Bibelkomm. (1773). Efter publiceringen av Sahlstedts ordbok förekommer de tre formerna i litteraturen om varandra med ungefär samma fördelning utan att Sahlstedts formgivning synes på något sätt ha inverkat. Av intresse är att sing. *ett vers* efter 1773 endast är antecknad hos några sydsvenska författare, nämligen Reuterdahl (1838), Hedenstierna (1894) och Bååth (1901). Plur. *vers* finner man emellertid hos Moberg (1815), Rydqvist och SAOL 1874—1883, 1900 (och man kan tillägga den sista upplagan, som anger att pl. *vers* »stundom» förekommer). Plur. *versar* förekommer efter 1773 hos Möller (1790), Weste (1807), Schillers gram. (1855, tr. i Göteborg), Moberg (1815), Rydqvist 2:309 (pl. *-ar* »i skrift mindre omtyckt»). Beträffande förekomsten i bildat talspråk nu av plur. *versar* gjorde jag en undersökning 1936 — ordet i betyd. 'psalmverser' ingick i min frågelista rörande sydliga provinsialismer men upptogs icke i uppsatsen i Arkiv f. nord. fil. 56. Det framgick att formen

tillhörde hela södra Sverige t. o. m. Kalmar—Eksjö—Nässjö—Tranås—Mariestad—Skara—Strömstad. Norr om denna linje erkändes formen i enstaka uppgifter, nämligen från Skänninge, Karlstad (bestreds av en annan sagesman), Åmål (bestreds av en annan sagesman), Luleå. Plur. *vers* uppgavs samtidigt från Lund. I de rena folkmålen känner jag *versar* (*vär̄sa*, *var̄sa* o. d.) utom från Skåne från Halland (t. ex. Halmstads hd enl. S. Nilsson), Småland (t. ex. Ö. Härad enl. Gadd och Hedström), Västergötland (jfr Hof Dial. Vestrog. 52: *Vär̄sarr*); däremot heter det *verser* i Bohuslän (åtm. normalt enl. Janzén; äv. *vars* n. förekommer enl. Lindberg Skeemålet), Närke (t. ex. Lillkyrka, ULMA), Östergötland (t. ex. Söderköpingstrakten enl. K. Franzén), Blekinge (t. ex. Förkärla enl. M. Pettersson). Gotlands form på *-ar* är dubbeltydig då i dial. *-ar* och *-er* har sammanfallit. Ur *e*-mål, såsom i S. Tjust i Småland, kan heller inga slutsatser dras. Det är uppenbart att *vers* n. i svenskan väsentligen är sydsvenskt; jfr da. och no. *et vers*, *to vers*, fvn., mlty. och ags. *vers* n. Tegnér bör ha tillägnat sig denna pluralform i Lund. Plur. *versar* kan han möjligen ha haft med sig från hemmet — fadern har väl sagt *psalmversar*. Denna pluralform torde i varje fall lika litet på Tegnér's tid som nu ha tillhört det uppsvenskt färgade litteraturspråket, den tillhör väsentligen syd- och västsvenskt orienterade författare.

Pluralis av flerstaviga neutra på *-e* eller annan obetonad vokal förblir någon gång, men mycket sällan, oböjd i överensstämmelse med skånskan och värmländskan: »dina *Echos* röst», 1:114 (1804), »Och tusende *eko* i fädernetrakt / upprepa sången om Jemtlands jagt», 3:129; »För dina toner mina sorger veko / och utur nordiskt hjerta fromma *eko* / i månet godt och bättre bröst än mitt / anslogo ...», 9:236; »Emedlertid kunna sjuklighet och ständiga näringsomsorger väl nedtrycka starkare *sinne* än mitt», 4:182 (br. 1822); »något om mina egna *förhållande*», 5:526 (br. 1825); »i flere *afseende*», 4:241 (br. 1822); »i de *hybble* som återstå af staden», 8:525 (br. 1838). Om denna gamla böjnings förekomst i dialekterna och det bildade talspråket se Sydl. prov. 136.

Jag nämner här även några fall av plur. *land*, där man hade väntat *länder*, då det alltså är fråga om »del av den fasta jordytan som utgör området för en stat . . ., rike» (SAOB, L 158): »Sverge och Island lära vara de enda *land* i Europa der ingen farande post finnes», 4:181 (br. 1822); »en god Recension är i alla *land* likså sällsynt som ett godt

Poëm», 5:385 (br. 1825); »i alla *land*, der denna tanke ännu ej gjort sig gällande», 7:129 (tal 1832); »Fäderneslandet, som är den sämsta af alla tidningar, om icke af alla *land*», 7:239 (br. 1831); »som i alla andra konstitutionella *land*», 7:510 (br. 1835). Denna plural tillhör allttjämt skånskt talspråk, även bildat, jfr Sydl. prov. 139, not 1, liksom den förekommer i da. dial. och i ä. da. poesi; eljest heter det ju numera i da. i plur. *Lande*, föråldrat *Lænder* (ODS). Märk dock att Dalin i sin ordbok (1853) anger plur. *land* för en stats, ett rikets område, varför det är möjligt att den nuvarande fördelningen mellan *land* och *länder* i riksspråket är ung.

I Skåne, inte i Värmland, har Tegnér tillägnat sig uttrycket *i tide*, som möter en gång i brev 1815: »Härom skall jag i alla fall *i tide* underrätta», 2:445. Här föreligger en gammal böjningsform, antingen ack. pl. *tipir* eller datt. pl. *tipum*. Jfr A. Janzén Grolandastenen 26 och Sydl. prov. 175. Ur ordbildningens synpunkt är av intresse former som *eke* med sammansättningarna *ekebord* och *ekebänk* samt *eneris*: »Gåfvan var kunglig att se, ty de bugtiga plankor af *eke* / voro ej fogade hop som anmars», 5:24; »ur skåp af *eke*», 5:34; »Gamla runobalkar ligga strödda på *ekebord*», 5:190; »*ekebänken*», 5:122; »Mälarns strand med *eneris*», 9:83. *Eke* n. 'ekvirke, ekskog' tillhör, såsom SAOB, E 361 säger, mästan bl. södra o. mell. Götal. Jfr också mina Sydl. provins. 181 f. betr. *ene* och *grane*. Subst. *eke* saknas också i Sahlstedts ordbok, däremot upptar han utom *Ek bark*, *Ekskog* och *Ekvirke* även formerma *Eke bark* etc. ävensom *Enebär* jämte *Enbär*. *Eke* saknas likaledes hos Serenius (1734), Lind (1749) och Möller (1755). Å andra sidan har den i Landskrona födde Weste *eke* 'ekskog' i sitt lexikon (1807). Beträffande *eke*- som första sammansättningsled säger SAOB, E 354, att den ännu under 1600-talet är vida vanligare än *ek*-. Vid mitten av 1700-talet är *eke*- och *ek*- ungefär lika vanliga, under 1800-talet får *ek*- övervikt. Numera har *eke*- en bygdemålsfärgad l. ålderdomlig prägel. Enligt Götling Västsv. ordbildn. 74 f. går ordbildningstypen *eke* 'ekskog, ekvirke', *ene*, *grane* osv. i dialekterna numera icke norr om Västergötland och södra Östergötland (sjösystemet Boren—Roxen—Glan—Bråviken). Tegnér's *eneris* kan emellertid inte bedömas på samma sätt som *ekebord* och *ekebänk*, då här kan ingå en tvåstavig form av *en* 'enbuske' som t. ex. på Dal och i Bohuslän heter *ener*; jfr Sydl. prov. 182. Kallstenius Värml. sv. dial. 187 känner »*ēnēbuskē* m. fl. komp. med *ēnē*». Han har därjämte några andra

exempel på bindevokalen *-e-*, såsom *aspelöv*, *björkeve* (från v. Värmland). Vad man med säkerhet kan säga är sålunda att Tegnér's *eke* 'ekvirke' icke är värmländska utan ett sydligt ord, i här föreliggande fall skånska.

Några syntaktiska iakttagelser. Av skånskt ursprung är rimligtvis Tegnér's bruk av *där* i st. f. *det* såsom formellt subjekt, varom se Sydl. prov. 160. I såväl dikter som tal och brev förekommer det ymnigt. Endast några få av de överflödande exemplen skall anföras. Det äldsta jag vid upprepad genomläsning av första bandet av Tegnér's Saml. skrift. funnit är: »Och nu blef *der* lysning och vigsel utaf / Och brudsäng på vanliga viset», 1:183 (c. 1805). Det förekommer i den raljanta dikten »Förlofvade och Gifte». Nästa exempel finner man i verserna »På Eva Myhrmans Bröllopsdag»: »Dock *der* gror ju på hvart berg / Nordens myrthen nog för dagen. / Lingonbusken . . .», 1:211 (1806). I övrigt kan anföras: »*der* strömmar en flod / af offerblod / kring verdens urna», 2:15 (1808); »Men *der* är intet Geni i det hela», 2:416 (br. 1812); »*der* ligger ett rosenskimmer öfver det hela, som påminner om en sydligare himmel», 3:206 (inträdestalet i Sv. ak. 1819); »*ty der* lefver i alla fall blott en och samma ande uti dem», 4:261 (br. 1823); »*Der* ligger hos F[ranzén] alltid någon hel och gedigen poetisk idé till grund», 5:376 (br. 1825); »*Der* växte uti Hildings gård / två plantor under fostrarns vård», 5:5; »*Der* gro många vattenskott på kunskapens träd», 6:212 (tal 1828); »*Der* kom en annan tid: ditt sinne / blef kallt», 7:41; »*Der* låg ett uttryck i de milda dragen», 8:3 (1836); »*Der* låg tvärtom i hans väsende något obetydligt», 8:325 (Sjelfbiogr. ant. 1839); »Men *der* äro flere orsaker som bestämma mig», 9:423 (br. 1841). Detta bruk av *där* som numera i det bildade talspråket är inskränkt väsentligen till Skåne, Halland och Blekinge och som tillhör danskan, kan alltså beläggas hos Tegnér tidigast 1805 och då i dikter med vardagligt och skämtsamt innehåll, vilket i sin mån stöder förmodan att det är tillägnat under intryck av skånskt tal. Det är onödigt att här anta danism.

I sin inträdespredikan i Stävie och Lackalänga våren 1813 säger Tegnér: »Men *icke* är det om mig, *icke* är det om eder *ej heller*, som jag i dag skall tala», 2:294. Denna dubbla negation återkommer i några brev: »men jag [vet] *icke* hur det skall kunna ske i sommar *ej he[ller]*», 8:471 (br. till Brinkman 1837); »men jag får *icke* komma dit *ej heller*», 8:647 (br. 1839); »att man *ej* hade några anslag för andra

Skolor *ej heller*, icke heller för Gymnasier och Akademier», 8:661 (br. 1839). Som jag wisat i Sydl. prov. 171 har denna konstruktion sin motsvarighet i skånskan och halländskan, både i dialekterna och i vardagsspråk bland bildat folk, ehuru talspråksformen är *inte ... iheller*, där *iheller* motsvarar fsv. *eih hålder*. Även i äldre danska finns exempel härpå, såsom hos Holberg: »saa drak jeg *ei heller icke*».

Det rikliga bruket av *vara* som hjälpverb vid bildningen av tempus perfektum av intransitiva rörelseverb som *gå*, *komma*, *resa*, *rymma*, inte minst i breven, pekar måhända på sydsvenskt, skånskt och efter 1826 även småländskt inflytande. Några exempel bland mängden: *gå*. »Säkert är att Engelska skepp redan *äro gångna* för att hämta dem», 1:362 (br. 1807); »Napoleons equipager skola *vara gångna* till Spanien», 2:376 (br. 1809); »Den lilla mening som förut fanns deri är nu också *gången* förlorad», 4:212 (br. 1822); »fordom han följde er dit, nu är han *gången* förut», 6:18; »O Sveas ära, sköna morgonstjerna, / hur är du *gången* ned!», 7:7 (1832), »Nu är han *gången* han ock!», 9:139 (Kronbruden). — *komma*. »om Cantzlern är *komen* til Skåne», 1:266 (br. 1801); »Skulle några böcker *vara komna* från R- till mig», 1:281 (br. 1802), »Som likväl denna tid *ej ännu är kommen*», 1:333 (br. 1805); »I dag är D... *kommen* till staden», 2:364 (br. 1808); »Jag är nu *kommen* till min Småländska bestämmelseort», 5:592 (br. 1826); »Jag är *kommen* hit för att söka göra slut på detta skamliga oskick» 6:361 (tal 1830), »Thilda är nu *kommen* till Uddevalla», 8:486 (br. 1837); »Visboken var ännu *ej kommen* då jag for från Sleswig», 9:414 (br. 1841). — *resa*. »i fall du skulle *vara rest*», 2:429 (br. 1813); »Budet . . var *rest* innan jag återkom», 4:384 (br. 1824); »*Äro* Åkerhielms ännu *resta* . .?», 5:591 (br. 1826); »är . . *rest* till Stockholm», 8:526 (br. 1838). — *rymma*. »En fånge är då åtminstone *rymd* ur det academiska fängelset — men till ett värre», 5:574 (br. 1826). — *stiga*. »*stigen* ned», 2:49.

Det är inte minst i breven som detta bruk av hjälp verbet *vara* förekommer. Det återspeglar också sannolikt Tegnér's talspråk. För den nuvarande värmländskan är denna perfektbildning främmande; jfr härom Sydl. prov. 162f. Därmed är visserligen icke sagt att den var främmande för värmländskan på Tegnér's tid. Såsom doc. T. Johannisson som är sysselsatt med en undersökning om denna syntaktiska fråga meddelat mig, synes typen *vara kommen* etc. i viss utsträckning ha förekommit i litteraturen ännu inpå 1800-talet i så gott som hela Sverige. Emellertid är det anmärkningsvärt, att en

annan samtida värmlänning, Geijer, i sina Minnen (1834) som ju delvis har formen av brev, såvitt jag kan se inte en enda gång använder formerna *vara kommen, gången* etc. Däremot finner man exempel på konstruktionen i hans övriga brev (i Saml. skr.). Då dessa former i våra dagar överhuvud taget möter hos författare från trakter norr om Öster- och Västergötland och Bohuslän, synes de i det hela tjäna ett stilistiskt syfte, att ge stilen karaktär av ålderdomlighet eller högtidlighet.¹ Det är nog fallet redan 1839, då dalkarlen Wallin i Dödens ängel skriver: »I ären komne, I skolen gånga», liksom senare i Heidenstams novell Skeppet i Karolinerna, då denne låter kapten Ressler säga: »Jag fördöljer intet . . . men förliten er däruppå, att i elfte timmen få de svenske alltid hjälpen. Sällan få de henne förr». Då svarar prästsonen: »Det är nu natt, och tionde timmen är nyss liden. Låt oss hoppas!» När så brigantinen Svenska Lejonet kommer som ett spökskepp seglande i den ljusa sommarnatten, säger Ressler: »Elfte timmen är kommen.» Detta är uppenbart biblisk stil. Jfr Nya test. 1526, Matt. 20 kap. i liknelsen om vingårdsmannen: »Och när the komo fram / som widh ellofte stundena *kompne woro* / fick hwar thera dagspenning».

Det fallet då perfektet omedelbart följes av adverbial bestämning, alltså typen *gången ned, kommen hit, stigen ned*, tycks numera² ha en mera begränsad förekomst än fall av typen *han är gången, kommen* utan adverbial. Jfr Syd. prov. 163 där en enkät beträffande förekomsten i bildat talspråk av uttrycket *han är gången ut* redovisas.

En gång skriver Tegnér *är utgått* (= har utgått), nämligen i sin inträdespredikan i Stävie och Lackalänga våren 1813: »när vi . . . känne, . . . att vårt väsende är från honom *utgått* och skall till honom återvända», 2:297. Man är frestad att jämföra detta visserligen enstaka exempel med modernt dialektbetonat talspråk i Lund och Malmö, i vilket det heter *han är gått ut*, vilket i sin tur direkt svarar mot da. *han er gaaet ud*.

Både värmländskt och skånskt inflytande synes kunna ligga till grund för bruket av *att* i fall som följande: »Folkens lif dör ut hvar helst det gamla minnets lampa slocknar; och det är förgäfvets *att* den nya tiden tänder sin gazupplysning i dess ställe», 4:99; »Hvad

¹ Jfr Martin Ivarsson i Nysv. stud. 11:67 f.

² Jfr däremot i Sveriges Rikes Lag 1734, cit. efter faksimilet av den första i antikva tryckta uppl. av år 1780, Stockholm 1934: »huru elden är *kommen lös*», s. 79.

Svenska Acad. angår så var det förgäfvets *att* jag för honom klagade dess nöd», 4: 313 (br. 1823); »Jag vet icke om det är med flit *att* Walter Scott nästan alltid låter det väsendtliga interesst falla på bipersonerna», 4: 343 (br. 1823). SAOB, A 2621, preciserar fallet så: »efter föreg. adverbieell bestämning hvilken logiskt tillhör *att*-satsens verb, men för eftertrycks skull blifvit inryckt i en opersonlig sats o. ställd framför *att*-satsen ss. dess korrelat: som». I sådant fall är *att* enligt ordboken numera mindre vanligt och »i sht hvard.» Det har emellertid sin motsvarighet i fsv., da., ty., eng. och fra. I Sydl. prov. 173 redogör jag för en utfrågning rörande förekomsten i bildat talspråk av det likartade uttrycket *det är så sällan att jag dricker kaffe* som uppgavs kunna förekomma i Skåne, Halland, Älmhult, Västervik, Uddevalla (mindre vanligt), Karlstad och Kristinehamn.

Vad ordvalet beträffar tycks de skånska eller i det hela sydsvenska orden vara fåtaliga. Jag bortser då från en del rena dialektglosor som begagnas någon gång fullt medvetet i förtroliga brev, särskilt i breven till dottern Disa. Hon kallas sålunda ibland »lilla *Däkan*», såsom i br. 1840 (9: 374). Ordet förekommer ju också i Kronbruden: »den bärs blott af däkor i Varend», 9: 141, där det är kursiverat i trycket och i en av handskrifterna ytterligare i not förklaras vara »provincialism för flicka», 9: 628. I brev till Disa förekommer likaledes flera gånger adj. *nim*, t. ex. »Men som det nu är får jag en fullständigare föreställning än förr huru det är att icke vara *nim*, utan trög, dåsig, dum och flegmatisk», 7: 540 (br. 1835); »Hufvudsaken är att man är litet *nimm*, och då kan man säga allehanda som annars ej passade», 8: 487 (br. 1837). Jfr Rietz vilken i betyd. 'som lätt fattar i (eld), eldfängd' känner det från Skåne och Halland och i betyd. 'läraktig, qvick, som har god fattningsgäfv, lätt att lära och förstå' från samma landskap jämte Småland. I ett brev till M. von Schwerin från 1839 säger han sig komma att sakna »lille Henrik som kallar sig sjelf Biskop och säger att han är Morfars *käledägg*», 8: 600. Jfr Rietz *kele-dägge* 'kelet barn' från Skåne, *kelededge* från Blekinge och Småland, till *dägge* m. lamm som uppfödes med främmande mjölk då lammets moder dött.

Men bortsett från dylika fall och naturligtvis även från påtagliga danismer, har jag inte lyckats finna många säkra skånska eller sydsvenska uttryck.

I vissa fall slås man visserligen av överensstämelsen med ännu gängse uttryck från Lund, men det är då icke sällan frågan om ord

eller talesätt som ännu vid 1800-talets början möter hos författare från skilda delar av landet, medan de numera lever blott som relikter i Skåne och andra perifera landsdelar. Ett sådant fall är *rask* i betydelsen 'frisk'. Alltjämt lever ju förbindelsen *rask och kry*, men det enkla *rask* är nu enligt min språkkänsla föråldrat i mellersta Sverige. Däremot är det levande i Skåne, liksom i Danmark. Tegnér använder det ofta i sina brev. Ex. »Anna är på Spektaklet, men har anmodat mig att framföra sin vördsamma helsning från henne och Barnen som äro *raska*», 2:375 (br. 1809). »Alla mina ungar äro *raska* och springa som kid i dalarna», 3:307 (br. 1817); »Jag har förkyllt mig under vägen, och ej varit rätt *rask*», 9:416 (br. 1841). Om äldre bruk av *rask* i denna mening vittnar t. ex. Bellman 3:129: »Vi tyckas *raska*; / Men hvad är vårt lif? Ett bloss!»; Geijer Brev 311 (1838): »Äfven jag fagnar mig åt att vi ha våra barn friska och *raska* och att de hemma omgifva Mamma till hennes glädje, som jag hoppas få dela»; Atterbom i 3 SAH 37: 116 (1842): »hoppas jag då vara så *rask* (efter mitt illamående), att jag kan söka upp Dig»; Lundgren MålAnt. 1:99(1847): »Jag har varit litet opasslig, men är nu *rask* igen».

Av samma slag är uttrycket *rakt fram* i betydelsen av 'direkt, utan omsvep': »en följd af min gamla vana att säga min mening, äfven oombuden, *rakt fram*», 2:382 (br. 1810). Jag känner uttrycket väl från Lund, jämte *rakt ut* som har samma överförda betydelse, skå. dial. *rakt ud*. Man kan jämföra da. *ligefrem*¹ och *lige ud*. I SAOS finner man också mycket riktigt många belägg på *rakt fram* i denna betydelse från skånska författare, t. ex. »nalkas Gud *rakt fram*, utan alla omgångar», Melin Pred. 3:115 (1852), »(Faust) låter . . oss *rakt fram* blicka in i sin föresats», Lysander Faust 125 (1875). Härtill kan läggas ett citat från Böök Storskolan 15 (1940): »Innan träet var målat, fick man *rakt fram* lust att sätta tänderna i det». Å andra sidan är det äldsta exemplet från Leopold 5:115 (1833): »ty ingen älskar *rakt fram* falskheten». Belägg från Livijn och Crusenstolpe kan vara skånskt påverkade då ju bägge en tid studerade i Lund. För Ridderstads del kan man dock inte gärna anta sådant inflytande. Han skriver i Samv. 1:220 (1851): »Inga gåtor . . rent spel . . och *rakt fram*, som farmors eldgaffel». Även om det kan vara rimligt att Tegnér lärt sig detta talesätt i Lund, så kan tydligen ingen bevisning företes att så varit fallet.

¹ Jfr T:s danism 9:222: »Den första stilen är för allvarsam, / för jordiskt sansad och för *lika fram*.»

I den lilla albumdikten På Hölje, från 1838, skriver Tegnér: »Det är mycket skönt på Hölje / innanför och utanför, / . . Blommor *utanom*, och innan / alla blommors drottning, quinnan», 8:28. *Utanom*, som adv. och som prep., är ännu fullt levande i Skåne, även i bildat talspråk; jfr Sydl. prov. 175. Men vi har även här att göra med ett uttryck som på Tegnér's tid måhända inte var så tillbakaträngt som nu. Man finner det i varje fall under förra delen av 1800-talet hos några författare även utanför Sydsverige, t. ex. Adlerbeth Aen. 50 (1804): »*Utanom* staden ligger en höjd och ett tempel»; Atterbom Minnest. 1:113 (1847): »af någon annan *utanom* Gibraltarsundet belägen ö-grupp». När Strandberg 4:59 (1857) skriver: »Var god och vänta blygsamt *utanom*» så kan det bero på skånskt inflytande, och för Sturzen-Beckers del får man även räkna med möjligheten av danism, vilket också Hylén gör i Danismer hos O. P. Sturzen-Becker 30 (1916). Att blekingen Fabian Månsson i Rättf. 2:402 (1916) skriver »*utanom* henne (= kyrkan)» är endast i sin ordning. Från äldre tider finns många exempel i SAOS, bl. a. från Upp. 4:8 i NT 1526: »(Djuren) woro *vihan om* och innantill full medh öghon»; Bureus Suml. 69 (c. 1600): »Her Abram . . hadhe två loungar them satte han in i ett kar och hölt en katta *utan om* karet».

I ett brev från 1826 skriver T.: »Om det går . . något bud från Sirköping så var god och låt det *höra till* hos mig», 5:574. Det stämmer alltjämt med skånskt talspråk, såsom fil. lic. V. Welander, Malmö, och fil. mag. Sven Benson, Lund, bekräftar. P. Naärt, Lund, påpekar för mig att uttrycket förekommer hos Vilhelm Ekelund Passioner emellan 6 (1927): »Man kunde *höra till* hos Euripides eller hos Menander, om man intresserade sig för ämnet». Enligt SAOB, H 2378, förekommer det vardagligt »numera bl. i vissa trakter»; belägg från RP 7:94 (1637), Weise 2:66 (1771), Cavallin (1875). Östergren Nusv. ordb. anger uttrycket som »Mindre vanl. än 'h. efter' l. 'h. åt'.

Tegnér skriver: »Herrliga haf, / vid din svällande barm *har* jag *hemma*, / väldigt mig kallar din brusande stämma» 9:95. Den dikt, Hafvet, vari stället förekommer, är en översättning av ett lyriskt parti i B. S. Ingemanns De Underjordiske. Et bornholmsk Eventyr (Kiöbenhavn 1817), såsom påpekas i kommentaren till Tegnér's Saml. skr. Går man till originalet finner man att stället (s. 57) lyder: »Herlige Hav! / Ved din svulmende Barm har jeg hjemme, / Vældig mig kalder din brusende Stemme». Man kan betrakta uttrycket *har* . . *hemma*

som en danism eller en scanism, närmast är det ju föranlett av Inge-
manns danska. Men Tegnér torde ha känt det också från Lund,
där det alltjämt är fullt brukligt. ODS 8:207 säger om *»jeje* ell. (nu
kun) *have hjemme*», att det betyder »have sit hjem et ell. andet sted,
bo, holde til, ogs. m. bibet.: føle sig godt til pas (hjemme) et sted». Efter
'blive, være, høre hjemme osv.' uppfattas det nu som förbindelse
med adv. *hjemme*, ehuru det egentligen är en objektsförbindelse med
Hjemme, jfr fvn. *eiga heima*, fsv. *ägha hema* till fvn. *heima* n., fsv.
hema(n) n. Söderwall återger fsv. *ägha hema* med »hafva sitt hem,
'ha hemma'» och belägger det från Bil. 464: *sagdhe sik ther ägha
hema*; äv. MB 1:255, Fr. 1432, ST 451. Man lägger märke till att
Söderwall omger *ha hemma* med apostrof, han hade väl en känsla
av att det var provinsieilt. SAOB, H 761, anmärker att *hemma* före-
kommer »i vissa trakter, bygdemålsfärgat» i betydelsen »hem, hemvist;
särsk. i uttr. *ha(va)*, förr äv. *äga hemma ngnstädes*, hava sitt hem . . ,
vara l. höra hemma ngnstädes». Äldsta belägg från 1587, TbLödöse
15: »The andre, som *ätthe hemma* ij Marstrand». Går man till SAOS
finner man som äldsta exempel på *ha hemma*: »*Ha hemma* på ett ställe»,
Lindfors (1815); »*Jag har hemma* i byn här bredvid» (sagt av en
skjutsbonde), Wallmark Resa, 3:e uppl., s. 102 (1832); »nära kungs-
gården var en »troll-stuga», der troll *hade hemma*», SvFolks. 1:457
(1849); »Den (= äkta kaprifol) *har hemma* i S. Europa», Agardh o.
Ljungberg 3, 1:260 (1857); »som blott *har hemma* i Latinska poesien»,
Lysander RomLittH 1:93 (1858); »första Mose-bok . . känner till sägner
som ögonskenligen där *hafva hemma*», Tegnér i UVTF 12:106 (1875).
Därjämte förekommer belägg från E. Wigström, Ola Hansson och
Hans Larsson. Exempler pekar söderut; betr. P. A. Wallmark kan
erinras om att han var född i Halland och hade studerat i Lund,
och Hyltén-Cavallius och Stephens, utgivarna av SvFolks. hade ju
smäländska försänkningar; det citerade stället förekommer i redo-
görelsen för en sagovariant från södra Småland. Uttrycket har väl
tidigare varit mera spritt i Sverige men f. n., och efter allt att döma
även på Tegnér's tid, har det sin starkaste ställning i Sydsverige.

I ett brev från 1817 skriver Tegnér: »sjukdomen *tecknar sig* att bli
långvarig», 3:325. I Syd. prov. 237 har jag betr. detta uttryck hän-
visat till E. Ljunggren Levertins danismer i Festskr. t. K. F. Söderwall
355 (1911) som erinrar om att *teckna sig till* är »gammalt godt syd-
svenskt riksspråk, utförligt exemplifieradt af Lindfors (1815) och

Cavallin (1875)», varjämte jag citerade skå. dial. *de täjnar si ti räjn* och da. *det tegner til en god Høst*. En mönstring av beläggen i SAOS styrker uppfattningen att vi här har att göra med ett väsentligen till sydsvenska författare inskränkt uttryck. De äldsta exemplen är följande: »Nu *tecknar ded sig* väl någett bettere (med höbärgningen)», AOXenstierna 2:485 (1622); »Är och om närwarande åhr (1629) ey allena aff lärde män synnerligen prognosticerat / vthan *thet tecknar sigh* och fast vnderligen», Baazius Upp. Y 6 b (1629). B. var rektor i Växjö från 1613, kyrkoherde i Jönköping 1624 (NordFamiljeb., 3:e uppl.). Vidare: »*Det tecknar sig* i år til et frucktbart år, se huru tjokt kornet står», Lagerström Jeppe 13 (1736). Det danska originalet har här visserligen ett annat uttryck: »Det lader sig ansee i Aar til et frugtbar Aar . . .» (Festudgaven 1922, Comoedierne 1:168). Lagerström var uppfostrad i Pommern och länge bosatt i Göteborg. Därefter kommer två citat från Dalin: »I Upland hade Evangeliske Predikanter oförsiktige nit så upretat almogen, at *det tecknade sig til* upror», Hist. III, 1:129 (1760—61) och »så at här nu *teknade sig . . til . . fred*», Hist. III, 2:168 (1761—62). Nästa belägg är från Växjö: »Nu har wähl febren kastat sig och *teknar sig til* hugnelig restitution», VDAkt. nr 449 (1783). Nästa exempel: »(A. är) ung, men *teknar sig* at blifva en ordentlig, arbetsam och snäll karl», Porthan BrCalonius 186 (1795; tr. 1886); »Han menade på, att sakerna *tecknade sig* bra i de 3 stånden!» Liljecrona RiksdKul. 27 (1840; tr. 1917) — C. W. Liljecrona blev 1815 auditör vid Skånska karabinjärregementet, 1832 utgivare av Skånska Correspondenten —; »Öfwerallt *tecknar det sig till* en god gröda», Snällp. 1848, nr 2, s. 2, sp. 1; »hur slaskiga ha ej de senare årens vintermånader varit? Och *det tecknade sig* på samma sätt i år», SDS 1899, nr 598, s. 3, sp. 2. Bland exemplen från 1900-talet märkes sådana från A. Gellerstedt, Selma Lagerlöf som även eljest har flera påtagliga skånska provinsialismer, T. Segerstedt och Fr. Böök.

Klart skånskt och småländskt är slutligen *hugga* i betydelsen 'meja, skära, slå': »Allt kött är hö, och höet skall falla / Och blomstren skola *huggas bort*», 2:213. Om betydelsen 'meja' på detta ställe inte är alldeles oomtvistlig, så är den så mycket säkrare i ett brev från 1842: »Min råg är nu *huggen*», 9:482. *Hugga* säges nu i dial. i Skåne, Halland och av Småland i delar av Kronobergs och Jönköpings län liksom i da. dialekter. Även i det bildade talspråket i de nämnda landskapen hör man alltjämt detta ord, varom se Syd. prov. 191.

Ernst Albin Kock.

När Ernst Albin Kock den 5 augusti 1943 78-årig hastigt rycktes bort, drabbad av hjärtförlamning, avbröts en lång, ovanligt mångsidig men samtidigt också mycket följdriktig forskargärning. Kock gjorde mer än någon annan svensk forskare i våra dagar skäl för beteckningen germanist. Han innehade med den äran professuren i tyska språket vid Lunds universitet från 1906 till 1929, men det var en gång mycket nära, att han hade bytt ut den mot motsvarande lärostol i engelska, till vilken han fick första förslagsrummet, och han skulle otvivelaktigt som professor i nordiska språk ha varit samma prydnad för sitt universitet. Denna i vår specialiserade tid allt annat än vanliga kompetens var frukten av alltifrån början högst målmedvetet och systematiskt bedrivna studier. En samtida har berättat, hur den unge studenten Kock på 1880-talet tilldrog sig sina studiekamraters uppmärksamhet bl. a. genom de stora pappersark, på vilka han under trägna biblioteksstudier uppgjorde jämförande tabellariska sammanställningar och översikter i diverse frågor. Den utan all tvekan viktigaste riktlinjen i hans egen forskning blev också strävan att låta de germanska språken ömsesidigt belysa varandra. Han framhöll själv gärna både muntligen och skriftligen farorna av den fortskridande specialiseringen och nödvändigheten av en bred plattform. Hans formulering i 'Fornjermansk forskning' (1922) må anföras: »Det fulla jenomträngandet av ett fornspråks ordsfatt, satsbyggnad och stil kräver i första hand ett intensivt jämförande av allt till fornspråket självt hörande material. Också det nutida språket kastar här och där ljusglimtar över det gamla. Men detta räcker ej. Utsikten måste vidgas. Luckorna måste fyllas. Det jämförande studiet måste utsträckas till de närmast besläktade fornspråken jämte deras fortsättningar framåt i tiden. Även sysslandet med mera avlägset stående språk hjälper till: det riktar erfarenheten, vidgar vyerna, jiver nya uppslag. Eller negativt: det tar bort den värsta trångsyntheten.»

Ernst Albin Kock levde som han lärde. Efter att i gradualavhandlingen 1897 ha behandlat de engelska relativpronomina, utförde han senare vackert vitsordade undersökningar över samma pronomina i hög- och lågtyskan. När han hade utgivit tre medelengelska versioner av benediktinregeln, dröjde det icke länge, förrän en utgåva av vissa versioner av samma regel på medellågtyska var färdig. Under

första hälften av sin forskarverksamhet inriktade han sig på de västgermanska språken, men även gotiskan fick sitt, bl. a. genom en utgåva av Skeireins jämte översättning och kommentar, och han hade ofta anledning att vid arbetet på västgermansk mark draga nytta av sina grundliga kunskaper i de nordiska språken. Liksom fallet blev med hans gode men mycket olikartade vän Sigurd Agrell, drogs hans intresse emellertid alltmera över till ett av den nordiska språkforskningens problemrikaste specialområden. Senare hälften av hans forskargärning kom sålunda att i allt större utsträckning gälla den gamla norskisländska diktningen, och nu blev det tvärtom ofta hans förtrogenhet med det västgermanska materialet som fick hjälpa till att lösa de nordiska problemen. En antydning om vidden av hans språkliga intressen ger också det förhållandet, att han sedan 1935 var hederspresident i Ido-akademien.

Två hos såväl människan som forskaren Ernst Albin Kock mycket framträdande drag var kravet på sunt förnuft i livet i allmänhet och inom språkforskningen i synnerhet samt intresset för problem. »Sunt förnuft» var en älsklingsfras hos honom, och hans eget sunda förnuft reagerade t. ex. kraftigt mot den utveckling, som i Tyskland föregick det nya världskriget. Andra uttryck för hans idealistiska rationalism var det antydda ido-intresset och de individuella, mera »judenliga» stavningsregler, som han förblev trogen in i döden. Intresset för problem och »huvudbry» åter tog sig många uttryck. Spel av de mest skiftande slag beredde honom mycket nöje — han var under flera år ordförande i Skånes schackförbund, och redaktionen för Svenska Akademiens ordbok brukade anlita honom som sakkunnig i allt som rörde spel. Olika slags ordgåtor, charader, rebusar osv. fångade också gärna hans intresse och var väl representerade i de anteckningsböcker, i vilka han med tiden hopbragte ett rikt stoff av självupplevda anekdoter och annat förstklassigt underhållningsstoff, som han gärna serverade gästerna i det vackra och gästfria hemmet.

De antydda, skenbart osammanhängande dragen är ägnade att belysa den mest framträdande sidan i Kocks vetenskapliga produktion — att med hjälp av omsorgsfull komparativ metod och sunt förnuft söka knäcka språkliga nötter och samtidigt göra den forngermanska diktningen större rättvisa, att ställa viktiga delar av den i en bättre dager. 1902 lästes för första gången i Anglia en sedan ofta återkommande rubrik: 'Interpretations and emendations of Early English texts'. Därmed var den väg beträdd, som alldeles särskilt skulle bli Kocks egen. Till Lunds universitets jubileum 1918 kom 'Jubilee jaunts and jottings. 250 contributions to the interpretation and prosody of Old West Teutonic alliterative poetry'. 'Plain points and puzzles' heter en 1921 utgiven samling av tolkningar och emendationer av fornengelska textställen, men den karakteriserande titeln skulle lika väl kunna nyttjas om Kocks många övriga samlingar av liknande typ — de innehåller dels en myckenhet, som i ljust av det från andra

språk hämtade jämförelsematerialet ter sig som plain points men också många puzzles, som visserligen ibland kan lösas med hjälp av liknande metoder men som också ofta tarvar våldsammare medel.

I Arkiv för nordisk filologi 35, 37, 38 offentliggjorde Kock en serie 'Bidrag till eddatolkningen', vari bl. a. Finnur Jónsson kritiseras. Finnur Jónsson avvisade åtskilliga av Kocks välmotiverade tolkningar på ett sätt, som föranledde Kock att i fortsättningen ofta låta sin vassa penna prestera inlägg av den högsta kritiska och polemiska skärpa — alltid eleganta och utstuderade men stundom mindre lyckliga med tanke på den rent sakliga diskussionen. 1922 kom det första angreppet på Jónsson och »den isländska skolan», som Kock gärna uttryckte sig. Det bar titeln 'Fornjermansk forskning'. En översikt, en vidräkning och ett antal nya tolkningar — dessa sistnämnda avser huvudsakligen Eddica minora. Vid denna tidpunkt var det som Kock på allvar kom in på det verksamhetsfält, där han kom att göra sin ojämförligt största och mest uppmärksammade insats, den norsk-isländska skaldediktningen. I ett föredrag 1940 (tryckt i 'Jahrbuch des Auslandsamtes der deutschen Dozentenschaft' Heft 2. 1943) skildrar han, hur han år 1922 vid granskningen av ett isländskt ords betydelse upptäckte, att vissa förvirrade och obegripliga strofer i den av honom s. k. Köpenhamnsupplagan, dvs. Finnur Jónssons 'Den norsk-isländske Skjaldedigting', lät tillrättalägga sig lekande lätt och förbluffande enkelt. »För mig öppnades ett överraskande perspektiv. Väg banades för ett nytt studium. Följande år, i september 1923, riktade jag det avgörande slaget mot utgåvornas ordkaos — mot hullerombuller-systemet». 1923 utkom alltså det första häftet av huvudverket 'Notationes norrœnæ. Anteckningar till Edda och skaldediktning' — 1941 hade det hunnit få 26 efterföljare.

Kock kom snabbt till det resultatet, att forskningen i edda- och skaldediktningen behövde saneras från grunden. Han fann Finnur Jónssons textutgåva (Skjaldedigtn. A) föga tillfredsställande, men ännu värre brister uppvisades i den s. k. rättade texten (Skjaldedigtn. B) och i 'Lexicon poeticum'. Ofta mycket bristfälligt traderade texter hade under århundradenas lopp ytterligare vantolkats, och Kock kunde peka på en ändlös rad »Verschlimmbesserungen» — en av de allra värsta sorterna var den typ av tmesis, som han brukade beteckna med nyckelordet »-sinn ... blöd-». Kock ställde nu upp sin huvudtes, att skaldediktningen var i vida högre grad än man dittills hade förstått präglad av »sunt förnuft», det var meningen, att den trots många mer eller mindre invecklade konstgrepp skulle begripas av åhörarna — och av skalderna själva. Den praktiskt taget obegränsade frihet, varmed uttolkarna dittills hade behandlat stoffet för att få in en begriplig mening i stroferna, hade skaffat skaldediktningen dess dåliga rykte för en förkonstling in absurdum. Om man vida segare än »den isländska skolan» hade gjort, höll fast vid handskrifterna och endast i nödfall företog emendationer och om man så gick till verket med en så allsidig

komparativ metod som möjligt, så kunde man nå fram till oerhört mycket enklare — och därför säkrare — lösningar, ja många av de värsta stötestenarna kunde lekande lätt avlägsnas.

Nu går det emellertid långt ifrån alltid att på detta sätt få fram en antaglig text ur de bevarade handskrifterna, och Kock har själv företagit en mängd textändringar, men dessa brukar vara väl motiverade genom vitträckande paleografiska, stilistiska eller metriskä utredningar. Självfallet måste han t. ex., när han nått fram till den viktiga regeln »allitterationssystemets sista stav (huvudstaven) får icke komma närmare versslutet än i antepenultima», företaga ändringar i de få avvikande fall han mötte. En annan av honom formulerad viktig regel, som också kan ge anledning till ändringar, är att »i nominalförbindelser av typen Gottes Wort eller Wort Gottes är det regelbundet det första ledet som allittererar» osv. Det är icke som hittills så ofta varit fallet, fråga om »lappningar, stympningar, saltomortaler» utan »mina ändringar lämna form, tanke och språkligt förnuft i fred. En lätt omflyttning med talrika omisskännliga motstycken i de sinsemellan avvikande handskrifterna är det enda, likformiga, enkla medlet.»

Det är en mycket lång rad textställen Ernst Albin Kock har hunnit behandla i de 3428 paragraferna i Notationes, och i band 54 av Arkiv för nordisk filologi påbörjade han en serie anteckningar till 'Íslenszk Midaldakvæði', vars återstod vid hans bortgång förelåg tryckfärdig. Den skoningslöst förda striden mot »den isländska skolan», dvs. egentligen Finnur Jónsson och hans föregångare (som visst icke alla var islänningar), blev en vacker seger; uppgörelserna i senare delar av Notationes med några yngre tyska forskare är relativt svaga efterdyningar. De flesta av de av Kock hävdade principerna är egentligen så självklara, att varje nutida forskare måste acceptera dem. Genågorna har därför nästan uteslutande rört detaljer och att Kocks inlägg icke kunde vara det sista ordet i alla de frågor, i vilka han yttrade sig, var han själv den förste att erkänna. »Vid sidan av hundratals såvitt jag kan se slutjiltiga tolkningar och analyser stå direkta misstag, som jag efterhand rättat, och antagligen icke så få, som ännu vänta på rättelse», lyder ett yttrande av honom (Not. § 2701), som vittnar både om hans självkänsla och hans självkänedom. Han fick ibland höra förebräelser för den mosaikartade karaktären hos hans huvudverk, vilken onekligen ännu så länge har gjort detta svåröverskådligt. Intet vore emellertid oriktigare än att av den yttre uppläggnings draga den goetheska slutsatsen: »Die Teile hat er in seiner Hand, / fehlt leider nur das geistige Band.» Att han i hög grad ägde »das geistige Band» visar han mycket ofta genom koncentrerade översikter och sammanställningar, och i det tjugosjunde häftet av Notationes hann han fram till en ytterst värdefull tabellarisk översikt över rytmen, allitterations- och assonansförhållandena i den vanliga drottkvättsversen. Redan på ett tidigt stadium lade han upp mångsidiga register,

som nu är under tryckning och som kommer att väsentligen underlätta framtida forskares bekantskap med Notationes. Han hann också fram till den stora syntesen — i hans kvarlåtenskap finns i fullt tryckfärdigt skick en ny 'Den norsk-isländska skaldediktningen' redigerad efter de i Notationes följda linjerna, med fortlöpande hänvisningar till dessa. Även om man måste medge, att hans tes, att den enklare upplösningen av en strof är den mera sannolika, icke är helt utan undantag, framstår hans insatser för utforskandet och belysandet av den gamla norsk-isländska diktningen som storartade. Han var själv den förste att framhålla det epokartade i sina forskningar, men han hade också den stora tillfredsställelsen att få allt flera medforskares oförbehållsamma erkännande på den punkten. Han ville och lyckades i stor utsträckning visa, »dass dieselben allgemeinen Gesetze menschlichen Denkens und Dichtens, die für Kalidasa und Homer, für Vergil und Dante, für Cædmon und Cynewulf, für Shakspeare und Goethe, für Tegnér und Ibsen galten, auch für Eyvindr Skaldaspillir und Gunnlaugr Ormstunga ihre Gültigkeit behielten, dass Bragi, Eilifr und Sigvatr nicht länger dastehen müssen als sonderbare Anomalien in der Geschichte von der geistigen Entwicklung der Menschheit» (i Deutsche Rundschau 1928, Not. § 2701). Men härtill läge man den vitträckande betydelse hans gärning måste få för historieforskningen — principen om skaldedikternas ofantliga värde som samtida källor fastslogs ju redan av Snorre, men en vanställd och vantolkad skaldestrof är givetvis endast ägnad att föra historikerna på villovägar.

Ernst Albin Kock var icke bara den lärde problemlösaren, som arbetade på ovanligt besvärlig mark. Han hade själv en icke obetydlig formell begåvning, som ofta yttrade sig i förträffliga metriska tolkningar av de ställen som han behandlade. I sina inre cirklar var han också känd som lycklig tillfällighetsdiktare, icke minst i uddigt epigrammatisk stil. Han kunde också i vers vända sig mot sin främste vetenskaplige motståndare — ett prov på hans förmåga i den vägen finns som introduktion till en del av exemplaren av 'Fornjermansk forskning', medan han andra gånger till sin stora harm blev hindrad att i Lunds universitets årsskrift offentliggöra dessa sin pennas alster.

Minnet av läraren och människan är av lätt insedda skäl dömt att blekna långt före minnet av forskaren, men just därför måste här ytterligare några ord sägas om Ernst Albin Kock. Han var en boren undervisare. I sin ungdom var han lärare i ett privathus i Tyskland och vid flera engelska skolor, och han verkade i många år vid Lunds privata elementarskola och andra skolor — säkerligen med mycken framgång. Hans akademiska undervisning utmärktes i högsta grad av klarhet och lättfattlighet — det var aldrig svårt att följa med hans något lågmälda men alltid distinkta framställning, som på något sätt stod så väl i samklang med hela hans yttre framträdande, i strikt elegans, alltid — såvida icke någon gång vis major föreläg — med en ros i rockuppslaget. Den strävan efter reda och klarhet i framställ-

ningen, som var så karakteristisk för hans frände Axel Kock, var sålunda i hög grad även hans. Hans läroböcker — ofta mycket schematiska — utgör förträffliga vittnesbörd. Under fem år tillhörde han redaktionen för Svenska Akademiens ordbok, och det föll då på hans lott att utarbeta en 'Handbok för redigeringen av Svenska akademis ordbok' (1904), en praktiskt betonad men långt ifrån lätt uppgift, för vilken han var som klippt och skuren.

Som examinerator var han fruktad av nybörjarna och ansedd som mycket svår, kuggningsprocenten uppgavs vara stor, och det saknades icke helt kontroverser, som drogs inför offentligheten. Närmare besett visade det sig, såvitt jag kan bedöma förhållandena, att Kock hade höga fordringar på tentandens prestationer i examensskrivningen, som ingalunda brukade vara avskräckande svår. Manfallet var här stort, och många fick företaga upprepade vandringar uppför Tunavägen, innan de upptäckte sitt namn på den på dörren till hans villa anslagna listan över dem som godkänts i det skriftliga provet. Hans kursfordringar för den muntliga tentamen var små, men även här fordrade han, att måttet skulle fyllas. Om tentanden icke tidigare hade kommit i personlig beröring med honom, gjorde han i den muntliga tentamen synnerligen ofta den angenäma upptäckten, att examineratorn var lika charmerande välvillig och lika stor gentleman som läraren. Den fränhet mot motståndare och den stridbarhet, som präglar mycket av hans författarskap, när han kämpade för sina principer, märkte man intet av i det personliga umgänget — jag vet också, att han kunde utveckla stor älskvärdhet vid sammanträffanden med forskare, som han tidigare i den vetenskapliga polemiken behandlat allt annat än älskvärt. Han var glad och spirituell men samtidigt prudentligt måttfull i sällskap, och han var högt skattad i sin stora vänkrets, bland studenterna i Kalmar nation, vars inspektor han länge var, och icke minst i Filologiska sällskapet, där han in i det sista var en trägen såväl åhörare som föreläsare. Där framlades ofta för första gången hans nya rön och nya tolkningar, och där knöt han nya vänskapsband med yngre forskare. Den andliga vitaliteten motsvarades i det längsta av kroppslig spänst. Han spelade gärna tennis, men hans främsta rekreation under många år fram till det nya världskriget utgjorde de långa kryssningarna runt Östersjön med kuttern Sommarsol.

Ernst Albin Kock rycktes hastigt bort, men kanske hade han en känsla av att hans livsverk närmade sig sin fullbordan. I en helt nyligen publicerad liten uppsats (se s. 3 rad 18) lägger han fram fyra synnerligen eleganta tolkningar, om vilka han säger, att de kommit till »kurz vor Torschluss». Resultaten av den kamp, som han hade fört med vettets vapen, gjorde, att han med sinnesfrid kunde se detta »Torschluss» nalkas.

KARL GUSTAV LJUNGGREN.

Kritiken mot ortnamns- och dialektinstitutet i Göteborg.

Läsningen av E. Abrahamsons och Otto A. Larssons genmälen (Arkiv 56) på A. Janzéns starkt kritiska anmälan (i Arkiv 55, 189 ff.) av den förstnämndes doktorsavhandling, »Västsvenska ordstudier» (1936), gav mig som första intryck den uppfattningen, att Janzén måtte ha begått åtskilliga svåra misstag. Detta kunde inte annat än beröra mig illa i min egenskap av undersökningsledare hos Institutet för ortnamns- och dialektforskning, och såsom den således för dess verksamhet närmast ansvarige. Det var nämligen på grundval av det genom Institutet insamlade dialektmaterialet som Janzén framställt sina anmärkningar. — Det stod genast klart för mig, att jag borde söka vinna full visshet om hur saken låge till. Vore påståendena i de båda genmälena riktiga, kunde Institutet anses vara ganska svårt komprometterat i deras ögon som ha, eller komma att få, anledning att anlita dess samlingar, och vilkas fulla förtroende då inte längre med fog kunde påräknas. Och jag var likaledes genast på det klara med, att de misstag och felaktigheter, som sålunda kunde visa sig med rätta ha tillvitats Institutet, förbehållslöst borde erkännas.

Efter moget övervägande har det befunnits lämpligt att undertecknad, som dock intet haft att skaffa med de tidigare inläggen (se Janzén a. st. 189 noten), likväl tager till orda i saken. Den nödvändiga granskningen av genmälenas motpåståenden har utförts dels av Janzén, som på sin tid framförde anmärkningarna mot Abrahamson, dels av Institutets allmogeuppptecknare, herr Erik Larsson, detta genom kontrolluppteckningar ute i orten våren 1943. Den sistnämnde var nämligen den som 1936 i bygden kontrollerade dem av Abrahamsons uppgifter i avhandlingen, som förefallit honom misstänkta, och vars väsentligen då gjorda anteckningar lågo till grund för Janzéns specialkritik mot författaren (se Janzén a. st.). Därför har Erik Larsson denna gång önskat framträda personligen; och Arkivets redaktion har intagit en replik av honom i detta häfte.

Herr Otto A. Larsson karakteriserar Erik Larssons tillvägagångssätt vid kontrollbesök i ett visst fall såsom »provokation». Jag ska bekänna,

att jag vid läsningen härav sade mig, att de för dialektuppteckning inte särdeles gynnsamma omständigheter varunder dessa E. Larssons senaste uppteckningar tillkommit, lätt kunna ha gjort deras värde omtvistligt; de kunde, menade jag, ha förelätt utfrågaren, om vars psykologiska blick för människor och situationer jag inte hade säkra intyg, att använda en icke önskvärd examineringsmetod, en metod som han säkerligen icke begagnat i sina andra, mångåriga och omfattande uppteckningar, där han utan svårighet tycks ha vunnit sina meddelares förtroendefulla medverkan. Jag delgav Erik Larsson dessa mina misstankar. Han ansåg sig icke kunna bekräfta dem. Och nu har han själv beskrivit vad som förefallit, både vid besöket hos Alfred Larsson (Otto A. Larssons far) och vid samtalen med de övriga meddelare han anlitat.

Erik Larssons förutsättningar och egenskaper som dialektupptecknare ha framhållits i Institutets redogörelse för sin verksamhet under åren 1917—1932 (i Gbgs o. Bohusläns fornminnesförenings tidskr. 1932-1933). Hans förträfflighet i alla avseenden har sedan dess bekräftats; hans omedelbara språksinne och språkvetenskapliga begåvning ha också ådagalagts under det krävande arbetet på den bohuslänska ordboken. Han behärskar fullt sitt eget sockenmål, Ytterbymålet i Inlands Södra härad, alltså i grannhäradet i söder till det härad vars dialektdrag just varit föremål för särskilt meningsutbyte. I den mån E. Larsson representerar en yngre generation, har han tillfälle till kontroll hos de gamla. Under de systematiska kompletteringarna med Institutets »frågestommar» över hela landskapet har han förvärvat en enstäende kännedom om bohuslänska dialekter; hans samvetsgrannhet torde hindra honom att lämna några uppgifter om de skilda målen på vilka han inte är säker, och som till äventyrs kunde bero på oförmåga att hålla dem isär. Min egen, liksom Janzéns, sakkunskap på området får kanske anses tillräcklig för att vårt omdöme, efter ett så långvarigt samarbete med E. Larsson, ska ha vitsord. Han är överhuvud en alltigenom pålitlig och vederhäftig person. Detta omdöme om hans uppteckningar uttalas också av de tvenne av Institutets vetenskapliga medarbetare som själva behärska sina bohuslänska dialekter, och som begagnat Larssons uppteckningar därifrån: Lic. Arnold Lund (Tossenemålet, Sotenäs hd) och Fil. kand. Gösta Framme (Tjärnöområdet, Vette hd). Och något i annan riktning gående uttalande om E. Larssons kvalifikationer är mig icke bekant (utöver de båda nu föreliggande svaromålen). (Jag avstår från att presentera intyg; man får försöka tro mig ändå.) Anmärkningsvärt är i övrigt, att E. Larsson mycket hastigt tillägnade sig en vetenskaplig framställningsform som fyller de krav man brukar ställa på fackmännens.

Hur förhåller det sig nu med riktigheten av de båda genmälenas repliker och argument? Svaret ges av E. Larsson i detta häfte. Kanske dock inte hela svaret. Larsson lämnar några av Otto A.

Larssons motpåståenden obemötta, nämligen nr 4, 11 slutet (jfr Abrahamson s. 323 nederst), 13 och 15. De beröra inte viktigare ting. I den mån E. Larsson menat sig inte kunna replikera — varom jag dock är oviss —, hade detta helst bort vidgås (såsom skett ifråga om ett av momenten i nr 11). — Den slutsats jag nu själv drager av den förda diskussionen är den, att Institutet kommit mycket lindrigare undan än jag först vågat hoppas. Det som bibragt mig denna syn på saken, är främst att E. Larsson visat opålitligheten i det sätt varpå Abrahamson förskaffat sig just det här betydelsefulla materialet. Det går nämligen inte an, att med i och för sig aldrig så kunniga och vederhäftiga meddelare, som kanske dock inte äro utrustade med särskilt utvecklade språkkänsla, gno igenom alla tänkbara bildningar till en viss avledningsändelse eller förstavelse, och så bokföra hela hopen av dem som meddelaren mer eller mindre bestämt godkänner, såsom i lika mån tillhörande dialektens fasta ordförråd. Låt oss tänka oss, att jag på detta sätt prövar igenom substantiven på *-lek* i svenskt riksspråk. Avledningsändelsen anger ju 'grad av en viss egenskap'. Fasta bildningar äro inte många: *storlek*, *tjocklek*, väl också *grovlek* och *hårdlek* — *kärlek* har gått sin egen väg i betydelseutveckling —; men en hel rad torde vara — eller borde vara — mer eller mindre möjliga, resp. verkligen förekomma (om ock blott få av dem vore klara vinster för språket): *tunnlek*, *smallek*, *starklek*, *svaglek*, *mjuklek*, *skönlek*, *finlek*, *sölek*, *surlek*, *saltek*, *fagerlek*, *färslek*, *torrlek*, *våtlek*, *stoltlek*, *snälle*, *stränglek*, *tröglek*, *mörklek*, *blindlek*, *ljuslek*, *sannlek*, *varmlek*, *kallek* osv. Bara man satt i gång, vet man efter en stund inte rätt var gränsen går mellan brukligt och obrukligt. Låt oss också, med tanke på Abrahamsons *nöd*-ord, försöka t. ex. med verben på *små*-. Ingen tvekar inför *småprata*, *smågräla*, *smågnola*, *småsjunga*, *smågnälla*, *småskratta*, *småskoja*, *småle*, *småspringa*, *smårinna*, *småsvära*, *småvärka*, *småregna*, kanske inte heller inför *småblöda*, *småfnysa*, *småskrika*, *småhosta*, men hur är det med *småhoppa*, *småropa*, *småtjuta* (jfr *stortjuta*), *småskaka*, *smådarra*, *småbråka*, *småäta*, *småtjata*, *småleka*, *smågråta*, *småmumsa*, *småskutta*, *småtrava*, *smålipa*, *småstöta*, *småbrinna*, *småslå*, *smådricka* osv.? I det nummer av tidskriften *Idun* jag just haft i min hand (1943 nr 27), finner jag (s. 4): *Tilltaget att sköta så mycket arbete på en gång småretade den mera konventionella delen av Helsingfors societeten*. De flesta av ovanstående verb förefalla mig möjligare än detta (reciprokt *småretas* går däremot bra). Eftersom min språkkänsla inte är bohuslänsk, måste jag naturligtvis avstå från att i Abrahamsons samlingar av ord på *-og(e)* och *nöd*- utpeka dem som i själva verket äro mer eller mindre tillfälliga, resp. blott teoretiskt möjliga. Det är en motiverad principiell varning jag funnit påkallad. Säkert torde vara, att Institutet inte är komprometterat genom att en så stor mängd av de ifrågavarande orden saknades i dess samlingar. — En sak tillkommer: Abrahamsons uppgifter förutsätta, att alla hans här anlitade allmogemedelare kunnat noga skilja på adj. och

subst. på *o*, på verb och subst. på *nö(d)*-. Detta är otänkbart, även om Abrahamson tillverkat vägledande — i så fall säkerligen i många fall konstlade — exempelsatser. Märk ytterligare, att det är Otto A. Larsson, och inte Abrahamson själv, som nu genomgått ordlistorna (se Arkiv 56, 330), och som sedan på grundvalen därav ombestyrt intygen! Kan resultatet härav vara pålitligare än det av den utmärkt skicklige Erik Larssons utfrågning?

Utöver de av E. Larsson behandlade punkterna i genmälena tar jag mig anledning att beröra ett par speciella fall i Abrahamsons genmäle. — Denne säger nu (s. 323), att han »har bevis för att *kāwəʔ* (skrivet *kāuəʔ*) med översättningen 'provisorisk mangel' funnits i Göteborgsinstitutets egna Jörlanda-samlingar». Han åsyftar egna, en gång till Institutet överlämnade uppteckningar från Jörlanda; men just där står *kāuəl*, med tunt *l*. Just detta vittnar om riksspråkspåverkan (jfr nu E. Larsson s. 4). En best. form *kāwən* o. d. finns naturligtvis, men dess äkta obest. form är *kāwlə*.

Om ordet **bakunge* säger Abrahamson (samma sida): »Vid min disputation förnekades på det bestämdaste förekomsten av *bāgōgə* m. 'ytbråda av sågad timmerstock'. Nu har t. o. m. Erik Larsson lyckats finna detta ord. Att senare led i *bakunge* är suff. *-unga*- liksom att ordet ombildats och blivit svagt mask. är så självklart, att det ej behöver diskuteras». Det är ett uttalande i min extra opposition som åsyftas. Men Abrahamson har inte uppfattat vad saken gällde (eller han missminner sig). Jag återger hela mitt yttrande efter mitt vid tillfället använda ms: »*Bakunge* kan icke riktigt bedömas utan insikt om att det är en ombildning av boh. **bakon* (av **bak-hūn*): *bāgon* Orust och Tjörn, Lane hd, *bāgun* Rest. osv. I Landv. heter ordet *bākoma*, i Forsh. finns ssgn *bāgunabrēa*. Bildningarna på *-unge* ha attraherat.» Detta är ju något helt annat.

Den anmärkning jag vid disputationen framförde beträffande ortnamnet *Rapegil* (se också Janzén 194, där också en annan etymologi än Abrahamsons föreslås), nämligen att uttalet nog utgjorde ett hinder för att *gil* 'klyfta' inginge, torde Abrahamson däremot ha bemött med framgång (s. 323), trots att hans egen uttalsform är riksspråkspåverkad.

Huvudsyftet med min opposition ex auditorio, vars övriga innehåll jag inte här ska beröra, var att påtala respondentens avsiktliga, och därför oförsvarliga, underlåtenhet att rådfråga göteborgsinstitutets samlingar. Men jag omnämnde också »det verkligt förtjänstfulla i avhandlingen»; och detta fann jag vara »en utomordentlig flit, högst rikhaltiga och i stort sett goda materialsamlingar, entusiasm, spårsinne, sinne för det folkliga ('Wörter und Sachen') osv.» —

Jag vågar uttala, att Institutet genom vad som förefallit inte förverkat det förtroende som det hittills åtnjutit.

HJALMAR LINDROTH.

Svar

på Erik Abrahamsons och Otto A. Larssons genmälen.

Emedan Janzéns anmälan (i Arkiv 55) av Abrahamsons gradualavhandling till stor del grundar sig på mina uppgifter, må det kanske inte anses obefogat, att jag nu på en del punkter bemöter Abrahamsons och Otto Larssons genmälen (Arkiv 56). I synnerhet har Otto Larsson, som utan att egentligen ha angripits t. o. m. i större utsträckning än Abrahamson själv bemött Janzéns kritik, gjort en del uttalanden som jag önskar bemöta.

Redan före Abrahamsons disputation våren 1936, då jag såg ett par sidor i hans avhandling, uttryckte jag för professor Lindroth min förvåning över det framlagda ordmaterialet. Han var emellertid då liksom även sedermera obenägen att tvivla på ordens existens. Under våren 1938 gjorde jag en del dialektuppteckningar i de socknar, varifrån Abrahamson hämtat den huvudsakliga delen av det sydbohuslänska dialektmaterialet. Dessa uppteckningar ingingo som ett led i det kompletteringsarbete som Institutet för ortnamns- och dialektforskning vid Göteborgs Högskola låtit utföra i länet. Då jag alltså befann mig på ort och ställe var det ett lämpligt tillfälle att få utrönt huruvida de egendomliga orden i Abrahamsons avhandling verkligen existerade, samt att om de så gjorde få dem med i mina egna uppteckningar. Detta tillfälle begagnade jag mig av och utvalde ett relativt stort antal av de sydbohuslänska orden, som jag systematiskt genomfrågade. Resultatet föreligger i huvudsak i Janzéns anmälan. På grund härav var det självfallet med stor förvåning som jag tog del av den av Abrahamson och Larsson framlagda ordförteckningen med de därtill fogade intygen. För den som äger någon kännedom om dialektuppteckning, måste redan det förefalla alldeles otroligt, att man skulle kunna plocka ihop ett så pass stort antal rena dialektord och sedan få tag i ett flertal personer, bosatta i olika socknar, som känner till och med full insikt om innebörden kan lämna skriftligt intyg på, att samtliga ord existerar. Ofta träffar man ju meddelare för vilka ett och annat även av de mera vanliga dialektorden kan vara okänt. För mig själv, som utan positivt resultat hos de pålitligaste meddelare jag kunnat leta upp, efterfrågat ifrågavarande ord minst en gång i var och en av socknarna Norum, Spekeröd, Jörlanda, Romelanda och Solberga, måste det ju te sig ytterligt gåtfullt, att Otto Larsson blott genom att vända sig till någon granne eller, som

det visat sig vara fallet, någon annan medlem i samma syskonkrets, kunde få samtliga ord utan undantag belagda i fyra av de nämnda socknarna. Jag tänkte också på vilken svårighet jag själv hade att få tag i mitt enda belägg på ordet *bønog* m. 'bottenström'; och nu skulle Otto Larsson uppe i skogsbygden ha träffat fem personer som icke blott kände till ordet, utan t. o. m. kunde intyga att det uttalades *bönnonge*.

För att om möjligt skingra det mysterium som intygen onekligen utgjorde, har jag nu uppsökt samtliga intygsgivare, utom fru Maria Svensson, som nu är död. Den förste jag uppsökte¹ hänvisade till ordförteckningen under framhållande av att denna innehöll allt han kände till. Samtliga intygsgivare hade nämligen fått ett särtryck vardera. Något därutöver ville han inte inlåta sig på. På två ställen såg jag att särtrycket innehöll ordförteckningen jämte intygen. Åtminstone på ett par ställen hade man blivit anvisad att ta fram det, om någon kom för att förhöra sig om saken. Nästa person som jag besökte, var i motsats till den förste inte alls ovillig att besvara mina frågor. Med honom genomgick jag samtliga ord som finnas upptagna i ordförteckningen på s. 325—326, alltså de allra flesta av dem som Janzén omnämnt i sin anmälan. På grund av meddelarens arbete, måste han avbryta vårt samtal innan vi genomgått även de på de övriga sidorna upptagna orden. Av de genomgångna orden förklarades blott sju vara kända, och ändå medräknar jag då tre ord som sades vara osäkra eller sällsynta samt ett ord som var känt blott av en annan familjemedlem. Det var dock ej blott denne intygsgivare som förklarade flera av de i ordförteckningen upptagna orden vara okända, även om jag inte på alla ställena genomgick större partier därav utan blott tog stickprov. Sålunda var t. ex. *bönnong(e)*, *skarpenol* och *skarpensör* okända ord för ytterligare två av Otto Larssons meddelare. På ytterligare ett ställe trodde man sig ha hört ordet *bönnonge*, men betydelsen var okänd av intygsgivaren, medan en annan familjemedlem trodde att ordet använts som beteckning på en jordfast sten. På ett ställe var *stenkräppo*, *halko*, *hälla* och *stå på håll* okända saker, medan man på ett annat ställe ej kände till ordet *flitro*. Samtliga intygsgivare, utom den som jag först besökte, ha alltså förklarat något eller några, i två fall rätt många ord vara för dem okända. Jag kanske i detta sammanhang bör påpeka, att jag observerat, att de nytillkomna orden ej intygats av alla meddelarna samt att fru Anna Johansson blott intygat de ord som i ordförteckningen anförts från Norum. Att de ord som intygsgivarna förklarat vara för dem okända verkligen äro

¹ Jag undviker avsiktligt att nämna några namn. Det är min uppfattning att allmogemän, som blott göra sitt bästa för att stå till tjänst med upplysningar, ej i onödan böra dragas in i en för dem ovidkommande strid. Även med tanke på att de flesta meddelarna tycks på ett eller annat sätt vara bekanta med den Larssonska släkten, synes det mig olämpligt.

upptagna på vederbörandes intyg, har jag också förvissat mig om genom avskrifter av de i Landsmålsarkivet i Lund deponerade ordförteckningarna.

Om man återigen, som Otto Larsson gör på s. 331, skulle vilja låta påskina, att jag utfört mitt arbete i en atmosfär av irritation, så vill jag redan på förhand bestämt motsäga detta. Hos tre av intygsgivarna varade mitt besök ett par timmar och på två ställen blev jag mitt under arbetet bjuden på kaffe.

Voro intygen redan från början ett mysterium för mig, så är det efter min undersökning ännu mera oförklarligt huru de tillkommit. Ett par av intygsgivarna förklarade, att de endast intygat sådant som de kunde stå för; ändå befunnos flera av orden vara okända för dem. Utan att på något sätt kunna förklara intygens tillkomst, vill jag alltså här påstå, att intygsgivarna ej känna till alla ord som äro upptagna på deras intyg. Men jag påstår inte att vartenda ord är okänt i bygden. Inte heller Janzén har förklarat alla ord i den av Abrahamson uppgjorda ordförteckningen såsom »obefintliga». Detta söker dock både Abrahamson och Larsson göra gällande, då de (s. 322, 323, 325, 330, 331) tala om »såsom obefintliga förklarade ord» o. dyl. Det är blott ett fåtal ord om vilka Janzén säger att de icke existera. Om de allra flesta säger han blott att de voro okända av de tillfrågade meddelarna. Se t. ex. s. 191. Jfr också vad Janzén på s. 195 säger om ordens existens. När Abrahamson (s. 322) säger att »Janzén påstår (s. 191—193), att subst. på *-oge* och adj. på *-og* — med undantag av *rammoge* m. 'fuktighet (i jorden)', *rammog* a. 'fuktig' och *svalog* a. 'sval' — saknas i Spekeröd, Jörlanda, Solberga och Romelanda socknar» har han missförstått Janzéns anmärkning. Janzén säger nämligen (s. 193) att av de många orden på *-oge*, *-og* som Abrahamson anför i sin avhandling blott de nämnda orden återstå, »där förf:s uppgifter fullt överensstämma med de vid kontrollen inhämtade». Förut har han nämnt tre subst. och ett adj. som väl äro kända men ha från Abrahamsons uppgifter avvikande betydelse eller uttal. Och naturligtvis menar han inte att det ej skulle kunna finnas andra ord på *-oge*, *-og*. Man kan således instämma med Abrahamson (s. 323) att subst. på *-oge* och adj. på *-og* ännu i dag äro kända och levande i de nämnda socknarna. Jag vill också ge Abrahamson det erkännandet, att det är han som fäst uppmärksamheten på, att det i denna bygd finnes fler subst. och adj. på *-o* än i de kringliggande socknarna.

Jag anser mig också böra nämna något om sammansättningarna med *nöd-*. Under min senaste militärtjänstgöring frågade jag vid ett tillfälle en kamrat från Torslanda, han var fiskare till yrket, om jag fick låna hans tidning, när han själv hade läst den. Jag fick den genast, ty han svarade, att han »bara sitter och nöläser». När jag frågade om ordet *nöläsa* hör hemma i hans dialekt svarade han nej; han hade bildat det tillfälligtvis. Denna episod förefaller mig vara rätt belysande. Själva bildningssättet är inte helt främmande för den sydbohuslänska dialekten, varför man har möjlighet att bilda en tillfällig samman-

sättning. Vid min undersökning beträffande intygen fick jag belagt ordet *nödreka* 'dricka i onödan'. Uppgiften föreföll mig pålitlig, trots att min egentlige meddelare i det hemmet, det var en av Otto Larssons meddelare, ej ville vidkännas ordet. Utöver de av Janzén (s. 194) omnämnda orden har jag förut fått ett par belägg på ordet *nöbräna* 'brinna dåligt'. Som beteckning för samma sak förekommer också uttrycket *dæ når a brænær*. Jag vill med detta ha sagt, att jag håller för sannolikt att sammansättningar med *nöd-* kunna förekomma i större utsträckning än som framgår av de få belägg jag lyckats erhålla, men det är min bestämda uppfattning, att Abrahamson för att få material till sin avhandling (s. 97—113) pressat fram alldeles för mycket.

Så vill jag också på några punkter bemöta Otto Larssons uttalanden. Jag avstår dock från att på varje punkt, där jag anser att hans påståenden äro felaktiga eller oegentliga, bemöta honom. Det intryck jag fått av hans genmäle är främst, att hans barndomsdialekt till stor del gått förlorad för honom. Och att han (s. 332—334) utan betänkande anför sådana saker som *fèlki*, *kvågi*, *fèbi*, *fèbi*, *hæla* 'slutta' och *kæwæt*, vilka, om de någon gång förekomma, blott användas av personer med mycket upplöst dialekt, visar ju bristande kännedom om det genuina målet. Även hans uppgift (s. 330) att han skulle kunna meddela en åtskilligt fylligare samling subst. och adj. på *-o* än den Abrahamsons avhandling upptar, anser jag bevisa, att han inte längre har någon konkret bild av sin födelsebygds mål. Det är ej första gången som en person med blott ett dunkelt minne av sitt mål söker göra detta ålderdomligare än det verkligen är. Man känner till ett gammalt uttal och tillämpar detta på ord som aldrig haft ett sådant uttal. Men hurudant resultatet i dylika fall kan bli visar tydligt en sådan sak som *håtko* 'halka'. Här har man tillämpat *-o*-formen på riksspråkets *halka*, medan den genuina dialektformen *håtkø* (*hålkø*) inte på något sätt kommer till synes.

Av Otto Larssons relaterande av mitt besök hos hans far (s. 331) känner jag själv igen mycket litet. Jag kan inte minnas, att Alfred Larsson bad mig, att jag skulle avlägsna mig, och jag märkte inte heller, att han på något sätt kände sig irriterad. Det förefaller mig emellertid möjligt, att han, då han efteråt fått vetskap om att hans uttalanden använts som vapen mot Abrahamson, känt förtrytelse häröver. För att försvara sig har han då troligen framställt mitt besök något annorlunda än det i verkligheten var. För en person i hans ålder är det heller inte så lätt att ha ett konkret minne av ett visst händelseförlopp. Då Alfred Larsson nu är död, kan ju inte Otto Larsson genom honom få ändrat sin uppfattning om mitt besök, och därför vill jag själv göra ett försök. Då jag frågade Alfred Larsson om han ville meddela mig något ur sin dialekt, blev hans svar avvisande. Han sade sig ha meddelat Abrahamson allt han kände till samt sade sig ha tröttnat på att stå till tjänst som meddelare. Han var emellertid rätt språksam och berättade en del om Abrahamson och sitt umgänge

med honom. Under tiden passade jag på att fråga om några stycken ord ur Abrahamsons avhandling. Han gav mig då villigt klara och bestämda svar. Att vi talade om *àræl* 'ugnsbotten' är riktigt, men att jag skulle ha förklarar ett så vanligt ord vara för mig okänt, kan icke vara möjligt. Vad skulle jag väl vunnit därmed? Hur Otto Larsson har fått uppgiften att jag skulle ha frågat hans far efter *hælo* 'sluttande' och *hælo* 'sluttning' vet jag ej; i Janzéns anmälan kan han i varje fall inte ha fått den annat än genom felläsning. Jfr anmälan s. 195. Samtidigt vill jag framhålla, att jag ej fann Alfred Larsson vara någon dålig meddelare, samt att Janzén icke ifrågasatt hans trovärdighet eller framställt honom som ovederhäftig, vilket Abrahamson påstår på ett ställe (s. 322) och Otto Larsson på två ställen (s. 330). Jfr de ställen där Janzén (s. 193, 195) omnämner Alfred Larsson. Att Otto Larsson kan berättas om mitt tillvägagångssätt, att »samtliga» som höra på rubricera det som »provokation» håller jag för möjligt, men detta bevisar ju ingenting.

Otto Larsson synes också av mitt korta besök hos hans far vilja dra den slutsatsen, att jag ej lyckats skaffa mig någon synnerlig kännedom om dialekten. Jag kan då nämna, att jag vid mina ordinarie uppteckningar i regel haft ett tiotal meddelare i varje socken. Många av dessa ha upprepade gånger flera timmar å rad med stor beredvillighet meddelat mig de gamla orden. Under mina försök att få tag i de egendomliga orden ur Abrahamsons avhandling anlitade jag vid min undersökning 1938 c:a 25 personer. Hos nära ett tiotal personer efterfrågade jag hela partier, medan hos de övriga blott enstaka ord efterfrågades såsom stickprov.

I det följande vill jag bemöta det mest anmärkningsvärda i de påstående Otto Larsson gör i sin i moment uppdelade kritik (s. 332—335).

Janzéns uppgift om *kræppoge* på s. 193 är delvis missvisande. Läsaren får där den uppfattningen, att även jag fått betydelsen 'trång bergsklyfta' belagd. Så är emellertid icke fallet. I samtliga socknar fick jag betydelsen 'trängsel'. Även betydelsen 'trångmål' finnes. Jag kan nämna att jag 1940 upptecknade maskulint genus även i Romelanda. Nu säger Otto Larsson (s. 332) att en viss klyfta i närheten av hans barndomshem kallades *kræpot*. Om just denna klyfta har jag ej lyckats få någon uppgift, men i denna trakt finnes det bergpass både i Jörlanda och Solberga som kallas *kræpot*. Däremot känner man icke något *kræpot*, och även själva formen förefaller befolkningen osannolik. Även jag tycker det vore egendomligt, om man jämte ett rätt vanligt neutralt konkretum *kræpa* och ett kanske ännu vanligare maskulint abstraktum *kræpo* också skulle ha ett neutralt konkretum *kræpa*.

Med anledning av Otto Larssons uppgifter (s. 332) om formerna *fèlkata*, *fèlkavån*, *fèlki* och *fèlko* med betydelsen 'slipprig, slemmig', vill jag framhålla som min uppfattning, att *fèlkata* är ojämförligt vanligast. Ordet *fèlkavån* anger, att den sak som man säger det om blott

i mindre grad är eller börjat bli slipprig och slemmig. Formen *fèlke* förekommer icke i genuint mål. Sådana adjektiv som i dialekten har en form på *-atə* ha icke därjämte någon genuin form på *-i* (*-i*). Formen *fèlko* förefaller mig ytterst osannolik. Självt har jag icke påträffat någon växelform på *-o* av adjektiven på *-atə*.

Vad här sagts om de nyss anförda formerna äger tillämpning även på formerna *ktägata*, *ktägavun*, *ktägn* och *ktägo* (s. 333). Jag vill nämna att formerna *krägə* och *hèlkrägə* fick jag i Norum såsom alternativ till formerna med *-k-*. I mitt eget mål, Ytterby-målet, har jag emellertid endast hört former med *-r-*. Formerna med *-k-* synes alltså förekomma inom ett mycket begränsat område. Såsom ett exempel vill jag omtala, att det framgår av mina uppteckningar från 1938, att jag för denna ordgrupp anlidade tio meddelare, men att ingen av dem kände till former på *-o*.

Otto Larsson påstår (s. 335) att jag »grovt felaktigt återger dialektuttale». Han nämner också (s. 333) ett par ord som han anser att jag feltecknat. Först ha vi ord sådana som *gørpa*, *sørpa* och *lurpa* (Otto Larsson anför de av mig icke belagda enstaviga formerna), där vokalen enligt hans förmenande är *ø* och icke *u*. Det är min uppfattning, att stamvokalen i dylika ord är synnerligen labil. Ljudet är stundom mindre »mörkt» än det typiska *u*, men det torde ej vara fråga om ett »brett» *u* utan snarare ett »spetsigt». I vissa ord, t. ex. *gørpa*, ha vi säkert ett labilt mellanljud mellan *u* och *ø*, medan vi i *lurpa* ha ett mera typiskt *u*. Att Otto Larsson i dessa fall använder tecknet *ø*, är ej förvånande. Man får ju anta att han påverkats av Abrahamsons beteckningssätt, och i dennes dialektmaterial påträffas saker som *bręga* s. 'brygga', *bęskə* 'buske', *gęlv* 'golvt', *hęvə* 'huvud' och *smęla* 'smula'. I verkligheten är stamvokalerna i dessa fall *ø* i *brygga* och *u* i de övriga orden.

Beträffande min beteckning *hędə*, *hędə* 'hetta' och *fędə* 'fetma' samt *fędə* 'fet', som Otto Larsson (s. 333) klandrar, har jag kunnat konstatera, att mitt öra är likadant funtat nu som 1938. Redan 1930 upptecknade jag *hędə* 'hetta' och *fędə* 'fetma' i Solberga. Även ett par av Otto Larssons meddelare sade mig att dessa ord uttalas med »två d». Att orden *hęd* 'het', *fęd* 'fet' osv. ha lång vokal, har ju inte bestritts.

Otto Larsson har i viss mån rätt, då han (s. 333) talar om *håla* 'slutta'. I Janzéns anmälan (s. 193) står i uttrycket *stå på halle* en alternativ form *håla* inom parentes. Denna form fick jag i Jörlanda, liksom även verbet *håla*. Jag har nu konstaterat att *håla* är vanligt i trakten kring Otto Larssons föräldrahem, även om flera meddelare tror att *håla* är mest genuint, vilket det säkert är. Självt använder jag alltid i mitt dagliga tal (Ytterby-mål) formen *håla*. Jfr för övrigt *håll* 'håll' i Abrahamsons avhandling, s. 170. Det *sta på hal*, som Otto Larsson omnämner, har jag, trots dennes motsatta påstående (s. 333), ej upptecknat.

Det är lätt att bevisa, att den av mig upptecknade och av Janzén som den äkta anförda formen *låtspæl* ej är överensstämmande med genuint mål. Men mina meddelare ville ej kännas vid den mera »genuina» form som Otto Larsson (s. 333) anför, och min praxis är att jag tecknar upp orden i den form jag får dem, om ej meddelaren vill kännas vid en mera genuin form. Även den mindre genuina formen kan ha sitt speciella värde, t. ex. såsom bevis på att ordet först i relativt sen tid kommit i bruk.

Otto Larssons uppgift (s. 334) om *èldo* och *måysjido* anser jag vara värd uppmärksamhet.

Det förvånar mig att Otto Larsson i Jörlanda har hört *bønóya* 'bottenström' »tusentals gånger» (s. 334), då han under sin vistelse där tillbragt den mesta tiden i skogsbygden på ett relativt stort avstånd från kusten.

Trots att Otto Larsson ävenledes »hört och sagt *ske* tusentals gånger» (s. 334), torde Janzén ha fog för sitt påstående (s. 194) att något *sked* n. 'utfartsväg' icke existerar men väl *skede*. Man kan väl t. ex. ej påstå att *släd* m. 'slåde' och *spad* m. 'spade' förekommer, därför att man påträffar de mest av yngre personer använda, upplösta formerna *slæ* (*slé*) och *spa* jämsides med *slê* (*slê*) och *spâ*.

Angående formen *ærm* 'arm', som Janzén (s. 195) bestrider, vill jag nu blott meddela, att jag under min senaste militärtjänstgöring träffade en kamrat från Solberga som påstod sig ha hört formen. I bygden har jag emellertid inte heller vid den senaste undersökningen kunnat få formen belagd. Jag har nu efter sju meddelares utsago antecknat, att uttalet är *ærm*, ej *ærm*.

Till slut kan jag ej underlåta att påpeka ett förhållande som jag frapperats av under mitt arbete med att kontrollera ord ur Abrahamsons avhandling. I företalet till denna nämner Abrahamson, att han hopbragt ett material som omfattar omkr. 250 000 belägg. Man har ju skäl anta, att en relativt stor del därav är hämtad från det syd-bohuslänska undersökningsområde, varifrån han hämtat så stor del av materialet till sin avhandling samt att just de behandlade orden äro särskilt noga efterforskade. Otto Larsson säger också (s. 331) att Abrahamson på upptecknandet av dialekten i denna trakt »nedlagt tusentals timmar». Ett så oerhört omfattande dialektuppteckningsarbete bör ha skänkt Abrahamson en ingående kännedom om dialekten. Av flera ställen i avhandlingen får man emellertid ej denna uppfattning. Jag vill här ta fram några exempel. På s. 45 skriver Abrahamson: »Medan sboh. **kräppoge* är ett neutralt konkretum, är vg. dial. **kräppuge* ett maskulint abstraktum». Han synes alltså ej känna till, att ordet även i syd-bohuslänskan är ett maskulint abstraktum. Det är förvånande att han kunnat undgå att få kännedom härom, då han upptecknat ordet i fyra socknar. Däremot har han fått en betydelse som jag, trots systematiskt efterfrågande, ej lyckats få belagd.

På ungefär liknande sätt förhåller det sig med lienamnen. Att namnet *skarpen* fortfarande är rätt väl känt i södra Bohuslän är obekant för Abrahamson (se s. 136). Men de egendomliga namnen *skarpenord* och *skarpensöder* har han lyckats få i fyra socknar (s. 135). Likaledes synes han ej känna namnet *twutryckaren* från Bohuslän. Han anför det blott från Västergötland. Från Bohuslän, t. o. m. från fyra socknar, anför han *twuträckaren*, ett namn som ingen av de personer jag tillfrågat känner till. Vid min senaste undersökning i bygden frågade jag ett par meddelare om verbet *träcka* 'draga', som Abrahamson anför i en not på s. 135. Betydelsen 'draga' var okänd, men man kände till ordet i ett speciellt uttryck: *han åd sa möt han kunnä träcka* 'han åt så mycket han förmådde'. Jag vill också nämna, att jag ej kan minnas mig någonstades i Bohuslän ha tecknat upp något egentligt namn på den sjunde lien. Denne sades nämligen vara »en att slå på slättmarkerna (eller slätten) med». Det förefaller mig också mycket osannolikt, att man i västsvenska skogsbygder någonsin haft råd att hålla sig med sju olika slag av liar. För mig har alltid namngivningen framstått som ett skämt. Det är alltid något original eller någon inflyttad person som säges ha haft alla dessa liar. I Jörlanda uppgavs det vara en »tjörbo», dvs. person från Tjörn.

På s. 170 säger Abrahamson att ordet *hall* även betecknar 'spis'. Detta är missvisande. Det är här ej fråga om en spis i vanlig mening utan en inmurad spishäll, motsvarande själva överdelen på en spis. Det är alltså hällen som är det dominerande.

I sitt genmäle (s. 322) använder sig Abrahamson av en underlig bevisföring, då han säger, att det framgår av Otto Larssons uppteckningar, att ordförrådet i Spekeröd, Jörlanda, Solberga och västra Romelanda är synnerligen enhetligt. Det må vara att så är fallet, men inte kan uppteckningar efter Otto Larssons meddelare bevisa detta. Han har nämligen lyckats påträffa huvudparten av sina meddelare inom ett mycket begränsat område. Om man bortser från Norum, äro alla meddelarna födda eller bosatta inom en kvadrat med c:a sex kilometers sida. Hans samtliga meddelare i Romelanda och Solberga ha sin födelseort belägen på mindre avstånd än två kilometer från Jörlanda-gränsen, och den ende representanten för Spekerödsdialekten är född och bosatt i socknens sydöstra del blott c:a en halv kilometer från nämnda gräns.

Den slutsats man måste komma till är således, att Abrahamson vid sitt arbete med att skaffa material för sina etymologiska undersökningar obestriddigt gått alltför lättvindigt tillväga och ej utnyttjat den grundliga kännedom om dialekten som hans kolossalt omfångsrika uppteckningsarbete bör ha förskaffat honom.

Hälltorp, Kungälv's Ytterby.

ERIK LARSSON.

Recensioner.

Albert Wifstrand: Andlig talekonst. Bidrag till den svenska predikostilens historia. (Samlingar och studier till svenska kyrkans historia, utg. av Hilding Pleijel, 6). Stockholm 1943. 183 s.

Professor Albert Wifstrands innehållsrika bok om andlig talekonst ger icke endast den teologiska predikoforskningen klara och grundläggande riktlinjer för en välbehövlig omläggning av dess arbete utan har även att erbjuda filologen en värdefull orientering inom ett område som hittills i blott ringa grad varit föremål för ord- eller stilforskning. Området är icke alldeles lättillgängligt, även om forskningsmaterialet erbjuder sig i överflödande mått. Det kräver icke bara teologisk och kyrkohistorisk omsikt och en säker bibelkännedom utan även en fast förankring i den grekisk-romerska kulturvärlden både i dess förkristna och efterkristna aspekt. Den kyrkliga talekonsten har varit så nära förbunden med den allmänt humanistiska bildningen att man icke kan behandla den åtminstone under dess äldre skeden utan att denna bakgrund ständigt är present. Å andra sidan är den naturligtvis tidsbetingad och har i viss utsträckning påverkats av den allmänt litterära utvecklingen och det psykologiska tidsläget. Även om predikokonsten är en av de mest konservativa av de litterära uttrycksformerna, kan även på den tillämpas det gamla ordet: och dock rör den sig.

I sina två första och sitt sista kapitel ger Wifstrand en allmän översikt av predikostilens historia. Han låter den strid om predikostilen som uppstod särskilt i Frankrike och England under 1600-talet utgöra en vändpunkt, och han går från denna först vidare till våra dagar för att sedan börja med kyrkofäderna och gå fram till 1600-talet. Det är en översikt av synnerligen högt värde, som även filologen måste skatta sig mycket lycklig att äga tillgång till.

Mellanpartiet av arbetet är ägnat åt enskilda stildrag i historisk belysning och således av rent filologisk art. Först sysslar förf. med det viktiga och fundamentala drag i predikostilen som utgöres av förhållandet till bibeln. Icke ens citeringen ur denna har skett på samma sätt under olika perioder, och de bibliska ingredienserna i själva språket ha också skiftat. Särskilt påfallande är den roll som arkaiseringen därvid spelat. Detta gäller främst 1700- och 1800-

talen, då kyrkobibeln språk kändes som ålderdomligt i förhållande till dåspråket. Men arkaistiska stildrag kunna också ha sitt ursprung från den äldre andaktslitteraturen eller från psalmboken. En speciell stilegendomlighet som enligt förf. härstammar från den äldre uppbyggelselitteraturen är en del abstrakta sammansättningar som beteckna själsliga egenskaper, känslor o. d. och som varit särskilt älskade av schartauanerna. Sådana äro t. ex.: »otrosfruktan», »härlighetsuppenbarelse», »bönetröghet». De äldsta av dessa uppträda i 1700-talets pietistiskt-herrnhutiskt influerade predikan.

Inflytande från bibeln poesi har bidragit till formandet av det poetiska språk som i stor utsträckning kännetecknar predikostilen. Hit hör användningen av genitiv i sådana uttryck som »syndens stämpel», »börens eld», »hoppets stjärna», framför allt när huvudordet utgöres av en metafor som får sin förklaring av genitiven. Bibliska paralleller äro t. ex. »min vredes ris», »rättfärdighetens sol». Dessa genitiver förbindas ofta efter nytestamentligt föredöme med adjektivepitet, t. ex. »trons kristallklara bölja», »tidens upprörda hav». Kyrkofäderna upptogo dylika uttryck i sin förkunnelse, och i svensk predikan kommo de in på 1600-talet, vilket väl troligen får anses som ett barockdrag.

Som en särskild kategori av epitetet rangerar W. de intensifierande, ss. *oförläknelig, omätlig, underbar* osv. De förekomma i modern predikan av mera retorisk art, men också hos predikanter som ha en psykologiserande och historiebetraktande läggning. Som en parallell på profant håll nämner förf. Ellen Key. Hos de frikyrkliga är detta stildrag förnämligast ett arv från väckelserörelserna, som övertagit det från 1700-talssentimentaliteten.

Ett viktigt inslag i predikostilen är användningen av synonymer. En mycket intressant uppgift hos W. är att de tvåledade synonymerna av typen »fröjd och glädje» tyckas väsentligen ha upphört med 1800-talets slut. Om orsaken härtill nämnes dock ingenting. Som W. också påpekar, ha tautologierna sitt ursprung från olika håll. Bland annat erbjuda Gamla Testamentets poetiska böcker vissa mönster. I den hellenistiska sakprosan hade många synonymer blivit konventionella, och språkbruket övertogs av den latinska kurialprosan och fortlevde medeltiden igenom. Man kan kanske med W. säga att tautologien egentligen icke tillhör den högre stilen, och den är ett synnerligen utbrett prosastildrag. Men man får samtidigt komma i håg att den har varit synnerligen vanlig även i poesien. Rolf Pipping anger den som ett av de tre mest utpräglade stildragen i Erikskrönikan. Man ställer måhända kyrkan mitt i byn, om man med Biller framhäver att den till sitt väsen är ett emfatiskt uttrycksmedel (Biller, *Etude sur le style des premiers romans français en vers*, s. 43). Trikolien användning inom predikan har även den på senare tid väsentligen begränsats. En retoriker som Wallin älskade den, men den förekom-

mer talrikt även hos pietisterna. W. påpekar motsvarigheterna i bibeln, men även trikolien stora frekvens i romerskt juridiskt, sakralt och retoriskt språk. Härifrån kom den över till de latinska kyrkofäderna. Dessa och liturgien ha påverkat de följande tiderna fram till Luthers lilla katekes: »för skada, farlighet och allt ont». Trikolien och polykolien förenas ofta med anafor, varom W. också ger en utredning.

I avsnittet om periodbildningen vänder sig förf. mot Leufvéns påstående att de korta meningarna i den nutida predikan bero på en adaptation efter utvecklingen inom den profana skönlitteraturen. Han visar med en rad exempel att de korta meningarna ingalunda äro något nytt utan ha förekommit hos många framstående äldre predikanter, bl. a. hos Magnus Fredrik Roos, som varit synnerligen läst i Sverige. W. slutar med följande uttalande: Periodernas längd och korthet har alltså växlat ganska mycket under tidernas lopp, och varje tid har haft företrädare för båda slagen (s. 128). Man lär väl emellertid svårligen komma ifrån att relationen mellan de båda sidornas företrädare har förskjutits högst väsentligt och att detta har samband med de långa periodernas allt svagare förankring i det profana språket.

Detta sammanhänger på visst sätt med det inflytande från normalprosa och vardagsspråk, varom W. talar i ett följande avsnitt. När man som hos Waldenström är alldeles borta från pappersprosan, är man också borta från de långa periodmeningarna. Sin stilöversikt avslutar W. med utredningar om hänvändelserna till åhörarna och om de i predikningarna förekommande liknelserna och exempelberättelserna. Här liksom på många andra ställen kommer W. också in på de karakteristiska skillnaderna mellan kyrklig och frikyrklig förkunnelse.

Vad som här har refererats kan blott ge en allmän föreställning om huvudlinjerna i bokens stilistiska exposé. Sidorna äro packade med iakttagelser och exemplifieringar. Att dessa senare icke äro försedda med sidhänvisningar måste man beklaga för kommande filologiska forskares räkning, fastän man väl förstår orsakerna varför så icke skett. Stilhistorikern har här att hämta ett rikt mått både av material och synpunkter, då det gäller ett fortsatt utforskande av den religiösa stilens historia. Men även för utforskandet av svensk prosastil i allmänhet bör Wifstrands arbete bli av stort värde genom det jämförelsematerial som där lämnas. Närmare konfronteringer med filologisk forskning på närgränsande områden bör även kunna bli till gagn vid det fortsatta arbetet på utforskandet av predikostilens historia. Den svenska stilhistorien har fullgoda skäl att med glädje hälsa detta verk av en klassisk filolog och giva det plats bland sina bästa och värdefullaste forskningsalster.

Lund.

SIXTEN BELFRAGE.

Walter Åkerlund: *Studier över Ynglingatal*. (Skrifter utgivna av Vetenskaps-Societeten i Lund. 23.) Lund 1935. 274 s.

I 1935 offentliggjorde Walter Åkerlund her i Arkiv för nordisk filologi en avhandling om 'Fornnordiska ordföljdsprinsipper'; den var vesentlig bygget på svenske landskapslover, med paralleller hentet fra Norges gamle lover og sjeldnere fra andre norrøne tekster. Hans »Studier över Ynglingatal» må ses som en fortsettelse av ordföljdstudiene, her som der er det verbets stilling som er det ytterste mål for undersøkelsen. For å belyse saken historisk vil han prøve å komme bak de skriftlige kildene, og da er den norrøne poesien eneste middel. Valget av Ynglingatal som undersøkelsesobjekt er heldig; det er det eldste skaldekvad vi kan datere med noenlunde historisk visshet, versemålet er enklere enn dróttkvætt og synes a priori å gi mer plass for naturlig ordfølge; på den annen side har det likeoverfor Eddakvadene den fordel at de strenge krav til stavelsetall beskytter mot forvanskninger.

Men Ynglingatal hører til de mest omdebatterte av skaldekvadene, og første halvdel av Åkerlunds bok går vesentlig med til å drøfte og ta stilling til litteraturen om diktets alder, herkomst og tolkning. Med de fullstendige litteraturhenvisninger og forfatterens forstandige kritikk vil denne del av arbeidet være en uvurderlig hjelp for alle som heretter skal nærme sig Ynglingatal. Åkerlund anser det bevist at Ynglingatal er »ekte», dvs. fra den tid og av den skald som tradisjonen sier; det må være yngre enn synkopen og eldre enn Háleygiatal; og da Ragnvald Heidumhár sannsynligvis er død før Ragnvald Rettiibeine blev født, kan litt før 900 passe for kvadets tilblivelse — etter Snorres tidsregning. For å vise at en undersøkelse av Ynglingatal er i stand til å gi beskjed om ordfølgen i prosa hos skalden og hans samtid, tar forfatteren for sig Gísl Illugasons Erfidrápa etter Magnus berrføtt; fra den tid (ca 1105) anser han prosaen kjent fra skriftlige kilder. Gísl's dikt er i fornrydislag, og ordstillingen gir et tilfredstillende bilde: den er som i prosa, om man regner fra de forskyvninger som innskudd og adverbiale komplemente kan virke. Det skulde altså være forsvarlig å trekke slutninger om normalprosaens ordfølge også av Ynglingatal. Men først får vi en detaljert tolkning av kvadet; denne har dobbelt hensikt, å finne den rette tekst og oversettelse av Þióðolfs dikt og dertil å trekke ut det historiske innhold av strofene, sagt i nøktern prosa. Meningen er å stille innhold og form overfor hverandre og på den måten få tak på skaldens personlige andel i verket; det er en god idé, men da må også rubrikken »innehåll» gjengi strengt det strofen sier, hverken mer eller mindre. Åkerlund er ikke helt nøiaktig; str. 2, f. eks., *ok siklings / svigþes geira / vágr vindlauss / of víða skylda* 'Han drunknade nämligen i mjödkaret' — men det har forfatteren fra Snorre, for i strofen står ikke et ord hverken om kar

eller drukning. Eller han sier for lite, som str. 25, hvor navnet Skjalv er kommet bort. Tekstbehandlingen er vesentlig kritisk refererende, men har også gode nye forslag, som til str. 50 og 55.

Tolkningen av str. 123 *Rép Óláfr / ofsa forþum / vípre grund of Vestmære* danner bindeledd over til siste del av boken, den stilistiske analyse og ordfølgestudiene. Her bygger Åkerlund videre på en iakttagelse som er gjort av Schüek og av Magnus Olsen: strofen minner i ordvalg og oppbygning så sterkt om Røkstenens *Ræip þiaurík* / *hin þormópi stillík flotna*, / *strandu Hræipmarax* at det må være en sammenheng. Denne tenker han sig slik at Þiódolf har kjent Røksteninnskriften og har kalkert sin strofe over den, »helmingarna om den mäktige storkonungen ... ha varit mönster för helmingarna om den obetydliga småkonungen» (s. 122). Og ikke bare det; i kapitlet »Ynglingatals utformning» kommer han til at første linje *Ræip þiaurík* med sine tre stavelser — en licentia poetica i fornyrdislag — har inspirert skalden til å skape et helt nytt versemål, med veksel av 3- og 4-stavelse linjer: *kviðuhátt* (s. 178). Han finner støtte for teorien i det at både Røkstrofen og Ynglingatal konstrueres slik at hver linje fylles av et ordkompleks som danner en logisk enhet, mens helmingen og ikke den 8-linjete strofen er grensen for hvert hele utsagn. At Røkstrofen og Ynglingatal hører til samme art diktning, er sikkert nok. Men å slutte til en så direkte sammenheng synes dristig i betraktning av at det er de to eneste minnesmerker vi har bevart av det slag før Háleygiatal ca 950, og vi må regne at slike kan ha eksistert helt fra like etter synkopetiden. S. 170 sier Åkerlund selv i en litt annen forbindelse at »ingen tvekan kan råda därom, att en lång utveckling har gått före dikter som Ynglingatal», og s. 18 sier han hvor det er om å gjøre å bortforklare likheter med Völuspá, like frapperende som den med Røkinnskriften, at »vi ha att räkna med en kanske mycket gammal skatt av dikter, strofer eller verser, som kunnat avge ett poetiskt språk, kunnat påverka enskilda skaldar ...» — riktignok sier han der også at Völuspá er et »samlingsverk» kittet sammen av slike flytende bruddstykker, en påstand som han neppe hadde kommet med om han hadde studert Sigurdur Nordals Völuspá-kommentar like ivrig som han har studert Neckels. Forfatterens eget og sikkert riktige syn på den diktning som må ha gått forut for den vi kjenner, og som må ha blomstret nettop i tiden mellom Røkstenen og Ynglingatal, burde manet ham til større forsiktighet. Det er ikke umulig at Þiódolf fra Hvín har kjent innskriften på en sten i Øster-Gøtland, men det er ingenlunde nødvendig å tro det; og om han vilde hedre Ragnvald ved noen vers som minnet om den, burde han valgt en mer staselig konge som parallell enn han som døde av fotverk, og som faller ynkelig igjennem ved siden av Røkstenens praktfulle *skati mæringa* høit til hest.

Den siste og viktigste del av boken, den stilistiske analyse og undersøkelsen av ordfølgen, er meget givende og svekkes ikke på noen

måte om man legger mindre vekt på den direkte sammenheng mellom Ynglingatal og Røkstenen. Især bør Åkerlunds studier få betydning for vårt syn på norrøn verslære og skaldekunstens utvikling. Han viser hvordan metriske regler om allitterasjonens plass kan opstå spontant på grunn av det setningsinnhold som må fylle strofen. Således må Nermans regel for allitterasjonen i kviduhått: allitterasjonen ligger i første linje aldri, i tredje alltid på første stavelse, forenkles; skalden har bare forlangt at den alltid skal ligge på første fullt aksentuerte stavelse; men det blir i 1. 1 aldri første, fordi denne linjen må inneholde »satsbörjan»; i 1.3 derimot står nomen, subj. eller obj., som har fullt trykk og følgelig allitterasjon. De to unntagelser *til Byleists* og *of brynialfs* blir (da ingen metriske feil, men bare stilistiske variasjoner. Dette og flere lignende resultater bør være et memento for metrikerne; det gjelder å få tak på hvad som er relevant, hvad skalden har tilsiktet, før man begynner med statistikken. Åkerlund viser forøvrig meget morsomt hvordan denne ytre metrikk har fått innflytelse på skaldediktningens utvikling alt i gammel tid; også skaldene har likesom moderne skaldeforskere hatt tendens til av eldre skalders tilfeldige »ofte» å gjøre et regelbundet »alltid», slik at stadig strengere metriske avarter oppstår. Åkerlund kunde nevnt Snorre og hans 102 mønsterstrofer.

I avsnittet om ordstillingen polemiserer Åkerlund mot Kuhn, som har hevdet at verbet i »bundne» setninger opprinnelig har stått sist i norrønt som det enclade gjør det i tysk, og at dette er et samgermansk trekk med indoeuropeiske aner. Åkerlund finner at den normale ordstilling i Ynglingatal og den som altså skalden selv har brukt i daglig tale, er den han bruker i de små innledningssetningene *Hitt vas fyrr* o. l. hvor verbet alltid står på annen plass i setningen som ellers i norrønt og andre nordiske språk. Men i strofen gjør andre faktorer sig gjeldende, rimkrav og psykologiske momenter kan til en viss grad forskyve den naturlige rekkefølge av ordene. Når verbet i disse strofene så ofte står sist, forklarer han det dels av at det som forholdsvis trykklett må vike plassen for nomen som skal ha allitterasjonen, dels av at det er verbet som binder hele setningen sammen, og at meningen blir tydeligere når (det står som avslutning på en innviklet setning. Han regner også med predikatsledd, bestående av flere ord, (gruppepredikat), der verbet står sist, og finner denne konstruksjon igjen i urnordiske runeinnskrifter. Resultatet sammenfatter han s. 272 slik at det har vært to uttrykksmåter, en analytisk med predikatet på annen plass i setningen som hørte hjemme i daglig rask tale, og en syntetisk som krever overblikk over hele setningsinnholdet fra først av og med verbet sist, denne ordstilling hører hjemme i monumentalstil og i poesi.

Undersøkelsen er vanskelig, og man sitter ofte med et »men» på lebene når Åkerlund jonglerer med de bestemmende faktorer, og lar snart rimtvang være avgjørende for ordfølgen, snart ord og ordfølge

avgjøre plaseringen av rimet. Han må vel ha tenkt sig en vekselvirkning, og det er meget plausibelt. I alle fall, undersøkelse av ordstillingen i norrøn skaldepoesi har lenge vært et av norrøn filologis største desiderata. Vi har all grunn til å takke forfatteren for at begynnelsen er gjort og på en så innsiktsfull og tankevekkende måte.

Oslo.

ANNE HOLTSMARK.

Gunnar Leijström och Jón Magnússon, Isländsk-svensk ordbok, Kooperativa förbundets bokförlag, Stockholm 1943.

Som Gunnar Leijström i förordet påpekar har man i Norden länge saknat en lätthanterlig och billig ordbok över nyisländskan. Sigfús Blöndals utmärkta ordbok är alltför skrymmande och dyr för att kunna vinna någon större spridning bland dem, som endast önska ett hjälpmedel vid läsning av nyisländsk skönlitteratur. Man kan säga att Gunnar Leijströms och Jón Magnússon's *Isländsk-svensk ordbok*, som utkom i våras, fyller — på ett på det hela taget ganska tillfredsställande sätt — denna lucka. Den blir en god hjälp åt alla dem, som efter preliminära grammatiska studier av nyisländskan, vilja öva sig att läsa lättare texter på detta språk. Mycket mer kan man tyvärr inte säga att den är. Arbetet är naturligtvis oanvändbart i vetenskapliga syften och även som praktiskt hjälpmedel vid läsning av svårare litteratur, t. ex. vers, torde det ej så sällan lämna en isticket.

Boken börjar med ett par sidor om »Nutida isländskt uttal». Titeln *Uttalsregler* hade varit betydligt mera adekvat. Författarna (eller författaren o: Leijström?) ge oss i själva verket intet annat än några anvisningar om hur de nyisländska skrivtecknen skola utläsas. Detta är naturligtvis fullt berättigat i ett arbete, som främst avses att vara ett hjälpmedel vid *läsning* av litteratur. Men man saknar ändå en framställning av det isländska ljudsystemet. En sådan hade dock inte behövt uppta mer än två sidor. Med de uttalsregler, som ges i ordboken, är det omöjligt att bilda sig en uppfattning om detta system.

Men inte nog med detta, framställningen innehåller en del oegentligheter. Jag uppehåller mig inte vid en sådan som begagnandet av ordet *lítka* (sic!) som ex. på ord innehållande *í* (något verb *lítka* finns inte men väl *litka*, alltså med *i*, 'färga') utan dröjer ett ögonblick vid allvarligare saker. På s. XIII heter det att »*g* uttalas som explosivt *g* i uddljud». Det säges inte att det är tonlöst, liksom *b* och *d*, om vilka intet ord säges. Det är inte heller sant att »*g* uttalas som *k* i slutljud, fördubblat eller efter konsonant». I dessa ställningar ha vi med *tonlöst g* [*ǰ*] att göra. Det finns ingenting om uttalet av *p*, *t*, *k* mellan vokaler. Det kunde dock ha varit av ett visst intresse att ha reda på

att dessa ljud uttalas som tonlösa *b*, resp. *d* och *g*.¹ Det står heller ingenting om att alla tonande spiranter, likvidor och nasaler [*v*, *ð*, *ʒ*, *l*, *m*, *n*, *r*] mer eller mindre förlora sin ton i slutljud (ej endast efter tonlös konsonant) och bli alltså *ʒ*, *ð*, *ʒ*, *l*, *m*, *n*, *r*. Om *f* står det tvärtom uttryckligen att det »uttalas som *v* ... i slutljud efter vokal». Om *ll* heter det att det »uttalas *ddl* i inljud ... och i slutljud» (s. XIV). Det är dock ett av det första man lägger märke till, när man kommer till Island, att denna grupp är tonlös, särskilt i slutljud, alltså = [*dʒʃ*].

Dessutom saknar man här och där inuti ordboken en fonetisk transkription av ord, vars uttal ej kan listas ut av den fonetiska inledningen. Ex. *hérna* [*çəʎna*], *náungi* [*náuŋgi*], precis som om det stavades *náungi* eller *nangi*.

Efter några böjningsmönster, en förteckning över starka och oregelbundna verb och en (mycket nyttig) översikt över avlednings-suffixen följer själva ordboken. I inledningen förklaras att författarna med hänsyn till ordbokens format varit tvungna att så mycket som möjligt inskränka det medtagna ordförrådet. Sålunda ha (delvis) uteslutits: »föråldrade mer sållsynta eller dialektala ord», »sammansatta ord» och »nybildningar». Samtidigt pekar Gunnar Leijström på svårigheten med att bestämma var gränsen skall gå. Vi måste naturligtvis ge honom rätt häri. Det är t. ex. praktiskt taget omöjligt att säga om ett ord ur den gamla poesien aldrig kommer att påträffas i en modern text. Islänningarnas välkända konservatism gör att vilket fornisländskt ord som helst när som helst kan upptagas av en författare; särskilt vanligt är detta fallet med diktarna, och den ännu endast mycket ofullständigt excerperade nyisländska litteraturen torde innehålla belägg på praktiskt taget alla fornisländska ord. Vad nybildningarna angår är bruket av dessa ofta mycket individuellt. En säger *búðarstúlka*, en annan *afgreiðslustúlka* '(kvinnlig) expedit, biträde', osv. ...

Men man tycker ändå att författarna varit bra snåla vid bestämmandet av de utvalda glosorna. Det finns ingen anledning som helst att utesluta sådana vanliga ord som *akkur* m. 'fördel' eller *shekta* f. 'liten fiskesbåt' m. fl. Särskilt omotiverade och märkbara äro sådana utelämnanden när de drabba ord ur semantiska familjer, vars övriga medlemmar äro representerade. När man medtar *ett* 'familj', *cettkvísl* 'släkte', *tegunð* 'art' och *afbrigði* 'varietet', finns det ingen som helst anledning att utesluta *deiltegunð* 'underart', ett utelämnande, som ej kan motiveras med det argument, som kunde göras gällande för utelämnandet av *undírett* och *undírettkvísl*, nämligen att dessa bildningar förstås av sig själva. I en ordbok som innehåller nio (om ej fler) ord för 'svans, stjärt o. s. v.' blir man förvånad att inte finna

¹ Se vidare om dessa frågor Einar Haugen, On the Consonant Pattern of Modern Icelandic, Acta Linguistica II, s. 99 ff., med litteratur.

vél n. 'fågelstjärt', som visserligen är mera litterärt men inom litteraturen ej torde vara ovanligare än det medtagna *stél* 'id.'

Man förstår att vissa sammansatta ord ej behöva medtagas, nämligen sådana, vars betydelse direkt framgår av sammansättningsleden. Men ord som *hlýhugur*, *samhugur* m., *samhygd* f., alla tre 'sympati', kunna ingalunda sägas höra till sådana genomskinliga semantem; jfr *samhugi*, som betyder 'enighet'. Sak samma med *yfirskilvitlegur* 'översinnlig, metafysisk, transcendental'. När man medtar *búnaðarfélag* 'lantbrukssällskap' kunde man åtminstone ta *búnaðarfræði* f. 'lantbrukslära' och *búnaðarþing* n. 'lantbruksmöte'. Samma anmärkning om *hugsunarferill* m. 'tankegång', vars frånvaro verkar egendomlig i en artikel, som upptar *hugsunarháttur* 'tänkesätt'.

Det kan i många fall vara onödigt att uppta utrymme med ett adverb, när dess betydelse ej avviker från det motsvarande adjektivets, men ett adverb som *göfuglega* borde ha medtagits, ty det är rent förstärkningsord och betyder 'utomordentligt', vilket inte alls framgår av *göfuglegur* 'ädel', vilket om *göfuglega* ej medtogs i sin tur ej behövde vara med, då det till betydelsen ej skiljer sig från simplexet *göfugur*. På tal om avledningar: den som är okunnig i fornvästnordiska står oförstående inför ett adjektiv som *gífurlegur* 'utomordentligt stor; häftig, våldsamt'; en artikel *gífur* n. 'jättekvinna, häxa' skulle upplysa honom. Ordet är inte så mycket ovanligare än *gýgur* 'jättekvinna', som är medtaget. Man förstår utmärkt att ej alla poetiska ord kunna medtagas, men när man tar *drösull* 'häst' får man ju i all rimlighets namn ta det oändligt mycket vanligare *drasill* med också!

Det mera familjära talspråket är ganska inkonsekvent och styvmoderligt behandlat. Författarna offra över en rad på att upplysa oss om att *draumur* »i slangspråket i Reykjavík» betyder »tjusig», »jätte», men de nämna, inte ens under artikeln *blessa*, interjektionen *bless*, som torde vara det oftast använda uttrycket för 'adjö'.

Författarna kunna inte ursäkta dessa utelämnanden med några utrymmesskäl. Deras ordbok vimlar av fullkomligt onödiga lånord som *afþankadur*, *annexía*, *apótek*, *sérdeilis*, *serimónía* o. s. v. o. s. v., som islänningarna omsorgsfullt undvika och som det för övrigt, även om det förekom i en text, aldrig skulle falla någon in att slå upp.

Om de medtagna orden vore välöversatta vore emellertid blott halv skada skedd. Men så är tyvärr inte alltid fallet. Många ord äro antingen ofullständigt, för långrandigt eller felaktigt (eller åtminstone svagt och missvisande) översatta.

Ofullständigt: *fiskur*, bet. 'torsk' borde ha medtagits (man säger nämligen *þorskur* endast när det gäller att skilja denna fiskart från andra samtidigt omtalade; annars heter torsk alltid *fiskur* — jfr sv. *fisk* i samma bet.); — vid *flekkóttur* 'fläckig, spräcklig' saknar man uppgift om vilka djur som detta uttryck användes om (i det konkreta fallet får, hundar och kattor). En dylik uppgift finns dock vid *skjóttur* och *skjöldóttur*; — *framrás*, bet. 'utlopp (åt känslor)' saknas; — *navust*

'båtskjul', ordet betyder minst lika ofta '(omhägnad) landningsplats (där man kan dra upp båtarna på land)'; — *rjómi*, bet. 'det finaste av ngt, högsta hönset i korgen' kunde ha medtagits; — *tillbrigði*, bet. 'form' (zool., bot.) borde ha medtagits; jfr ovan vad som sagts om *deiltegrund*; o. s. v.

För långrandigt: Denna ofullständighet kunna författarna ej heller ursäkta med några utrymmesskäl. Det hade tagit 1 cm i anspråk att införa bet. torsk för *fiskur*, vilket hade varit nyttigt, medan 5 cm upptagas av uppgiften »(matricaria inodora var. phæocephala)» om *baldursbrá*, en uppgift som är onödigt samt formellt och sakligt felaktig (lat. släktnamn stavas med stor bokstav och *baldursbrá* (som *baldersbrá*) betecknar hela arten, ingen speciell varietet!). Det finns också en hel massa ord, som äro översatta med långa förklaringar, medan ett enda gott svenskt ord hade räckt. Ex. *álitamál* »sak som man kan ha delade meningar om». En sådan sak kallas omdömesfråga eller smaksak på svenska. Dylika långrandiga omskrivningar — som i och för sig ofta kunna vara lärorika — äro särskilt beklagliga i en ordbok som skall kunna användas av »islänningar vid översättning från isländska till svenska» (Förord).

Felaktigt (svagt och missvisande): »karl» som översättning av *náungi* är mindre lyckat; ordet betyder 'kille, grabb; gubbe; figur'; — *taka dræmt í* (*undir* är kanske vanligare) *e-ð* »ge undvikande svar» är väl grovt; uttrycket betyder 'i sitt svar ej visa större förtjusning över ngt, svara långsamt och motvilligt'.

I förordet tillkännager Gunnar Leijström sin avsikt »att i en snar framtid ... utgiva ett mindre tillägg till ordboken». Man vet hur opraktiska sådana tillägg äro. En annan, omarbetad och utökad, upplaga synes mig mera påkallad. Det är — trots ovanstående kritik av vissa punkter — min övertygelse att den tämligen lätt kunde göras till en riktigt bra bok.

Lund.

PIERRE NAERT.

Niels Clausen Lukman, Skjoldunge und Skilfinge. Hunnen- und Herulerkönige in ostnordischer Überlieferung. Classica et Mediaevalia. Dissertationes III. København 1943. Gyldendal.

Lukman behandelt in seiner Dissertation ein Stoffgebiet, auf dem seit Axel Orlriks Tod im Jahre 1917 von dänischer Seite so gut wie nichts gearbeitet bezw. publiziert worden ist. Als Historiker bringt er ganz neue Gesichtspunkte heran und bestreitet nicht nur die Historizität der Skjoldunge und Skilfinge, sondern identifiziert auch (S. 110 ff.) *Healfdene—Halfdan—Haldan* mit *Huldin, Hroðgar—Roo—Roe* mit *Roas, Ohlere—Ottar* mit *Octar, Eadgils—Adils* mit

Attila, d. h. also, einen Teil der ältesten dänischen und schwedischen Könige mit hunnischen Königen, ausserdem (S. 125 ff.) *Hrodulf*—*Hrolf* mit dem Herulerkönig *Rodulf*. Er misst seinem Ergebnis erhebliche Tragweite für verwandte Probleme zu, regt u. a. eine Revision der besonders in Schweden verbreiteten Auffassung der Ynglinge-Überlieferung an. Die Arbeit verdient allergrösstes Interesse, da sie an zentrale Fragen der dänischen und schwedischen Geschichte und Altertumskunde rührt.

Grundtvigs Identifikation des Geatenköniges Hygelac mit Gregor von Tours' Chochilaicus, der auf einem Zug gegen die Hetwaren im Frankenreich etwa 520 fiel, genügt nach Ansicht der dänischen Historiker nicht, um auch die Zeit der übrigen Könige im »Beowulf« zu bestimmen (S. 16 ff.); selbst ihre Lokalisierung ist wie in andern sagenhaften und dichterischen Überlieferungen nicht glaubwürdig. Auch die archäologischen Stützen für ihre Historizität hält Lukman für unzulänglich, selbst den Ottarshög bei Husby in Vendel, in dem eine Münze von 476 gefunden ist. Dass die Bewohner der Gegend den Spottnamen Vendilkråka tragen, erörtert er gar nicht, obwohl er doch entscheidend zu sein scheint, nicht nur für die Geschichtlichkeit Ottar Vendilkråkas, sondern auch für den alten Streit um die Geaten des »Beowulfs«, den er zu Gunsten der Götener erledigt.

Lukman datiert (S. 20 ff.) den »Beowulf« mit L. L. Schücking um 900, unter Heranziehung der sprachlichen Kriterien Morsbachs, die das Gedicht nach 700 und vor 730 ansetzen, und der Namenuntersuchung Björkmans, der festlegt, dass nur der Name Hygelac seiner Sprachform nach für eine Überführung nach England im 6. Jahrhundert spricht, der somit im Gegensatz zu allen anderen steht, die später überführt sein müssen, aber doch Schückings viel spätere Datierung ablehnt. Die meisten Forscher halten bekanntlich an der Datierung um 700 fest, die mit Morsbachs und Björkmans Studien vereinbar ist, vor allem, weil die Mischung von Christentum und Heidentum in Northumberland und Mercia um diese Zeit der um 900 ähnlich ist, ja, die Tatsache, dass Christus im Epos überhaupt nicht genannt wird, passt gut zu der Missionswirksamkeit der irischen Mönche, die noch unabhängig von Rom waren.

Aber die Datierung ist von untergeordneter Bedeutung, wenn man, wie Lukman selbst, annimmt, dass der »Beowulf« auf älteren nordischen Quellen beruht. Diese habe ich teilweise zu rekonstruieren versucht (»Zur Geschichte des Beowulf«, Kopenhagen 1935). Die Aufgabe gleicht der eines Kunsthistorikers, der einem alten Bauwerk gegenüber steht, über dessen jahrhundertelange Geschichte jegliche Dokumente fehlen. An Stilmerkmalen stellt er verschiedene Schichten fest, entdeckt sogar verschiedene Mauersteine und baut danach die Entstehungsgeschichte auf. Ich habe etwa 500 Stabreimverse als Bruchstücke älterer Dichtung ausgesondert, die der festgeprägten, anschaulichen, realistischen Handwerkskunst der mündlichen Über-

lieferung angehören, und in sehr eindringlichem Stilvergleich ihren starken Gegensatz zu den etwa 2700 übrigen Stabreimversen, der Schreibearbeit des christlichen Verfassers, dargestellt. Ferner habe ich festgestellt, dass von den 687 Beowulf-Wörtern (die sonst nirgends in der ags. Literatur vorkommen) 112 nur in den älteren Teilen, 542 nur in den jüngeren gebraucht werden; das sind die verschiedenen »Mauersteine« im Bau dieser Dichtung. Bei der Untersuchung der älteren Schichten im »Beowulf« merken wir bei jedem Schritt, dass wir uns auf skandinavischem Boden und in der Völkerwanderungszeit befinden, z. B. ist die Sitte, einen Toten im reichgeschmückten Schiff ins Meer hinauszusenden, als schwedisch anzusprechen, und die eigentümliche Adoption mit reicher Gabe an goldgeschmückten Gebrauchsgegenständen als Grundlage eines politischen Schutz- und Trutzbundes gehört der Völkerwanderungszeit an; in der Wikingerzeit hört man von Ziehsöhnen, nicht mehr von Waffensöhnen. In diesen Quellen des »Beowulf«, die im Umriss, aber mit reichem realistischem Einschlag, zu rekonstruieren sind, wird ausführlich von dänischen und schwedischen, geatischen (götischen) und hadubardischen (lango-bardischen) Königen berichtet.

Im 2. Kapitel (S. 34 ff.) weist Lukman methodisch im ganzen einwandfrei hunnische Traditionen in einer Anzahl Adils- und Haldansagen nach. Nur die Gleichsetzung vom Hallenbrand bei Adils mit dem bei Etzel im Nibelungenlied (S. 68 ff.) ist entschieden abzuweisen, weil es so zahlreiche nordische Vorbilder gibt.

Es ist aber ein methodischer Fehler des 3. Kapitels (S. 88 ff.), dass Lukman die hunnischen Traditionen mit den angelsächsischen und nordischen Quellen auf einmal vergleicht trotz des Zeitabstandes zwischen ihnen, mag er nun 300 oder gar 500 Jahre sein. Er behandelt aber nicht nur diese beiden Traditionsgruppen als Einheit, sondern er vernachlässigt sogar die Berichte des »Beowulf« in auffallender Weise und hält sich überwiegend an die späteren nordischen Überlieferungen. Auch die Methode seines grossen Vergleichs ist unzulänglich. Seine Parallelen betreffen überwiegend allgemeine Erscheinungen ohne jene Übereinstimmungen charakteristischer Einzelheiten, die erst eine wirkliche Beziehung wahrscheinlich machen. Von den 21 Punkten des Vergleichs zwischen Attila und Adils (S. 119 ff.) kann ich nicht einen einzigen als genügenden Beweis der Identität anerkennen, sodass auch ihre Häufung nicht überzeugt. Ein wirklich glücklicher Fund ist der Name der hunnischen Burg *Herta* (S. 115), dem *Heorot* im Beowulf lautgesetzlich entspricht, aber er kann von einem dänischen König oder einem Skalden vom Süden übernommen sein. Beim Vergleich (S. 117 f.) zwischen *Aetius*, Roas' Freunde, und *Ecgbæow*, dem Freunde Hrodgars, gibt es einige erwägenswerte Übereinstimmungen. Beide suchen, nach einem Totschlag, am fremden Hofe Zuflucht, beider Söhne besuchen später die Freunde der Väter. Aber *Aetius* ist bekanntlich ein weströmischer General von grosser

geschichtlicher Bedeutung, den Roas mit hunnischen Heeren unterstützt, um in das politische Spiel einzugreifen, Ecgbeow ist einer von den unzähligen landesflüchtigen »Recken« (ags. wrecca) der Zeit, für den Hrodgar das Wergeld zahlt und damit seinen Gefolgschaftseid und seine Dienste erkauft.

Das 3. Kapitel ist ohne Zweifel das schwächste der Dissertation. Die Identifikation der Hunnenkönige mit den Skjoldungen und Skilfinnen ist m. E. auf Grundlage der Berichte im »Beowulf« abzulehnen.

Dagegen gelingt es Lukman im 4. Kap. (S. 146 ff.) überzeugend darzutun, dass *Hrolf Krages* nordische Tradition mit der des Herulerkönigs *Rodulf* in so zahlreichen charakteristischen Einzelheiten übereinstimmt, dass eine sehr enge Beziehung unbestreitbar ist. Hrodulf im »Beowulf« hat ein von Rodulf durchaus selbständiges Schicksal, das Lukman nicht in Betracht zieht. Auch in diesem Fall ist also die Identifikation unannehmbar; aus der Darstellung Lukmans ist vielmehr zu folgern, dass die beiden Könige auf Grund der Namensgleichheit schon vor oder in der Wikingerzeit im Norden zu einer einzigen Gestalt verschmolzen sind.

Es ist merkwürdig, dass Lukman gar nicht auf den Gedanken gekommen ist, die eigentlichen hunnischen Traditionen im Norden zum Vergleich heranzuziehen. Zwei Beispiele: in den Edda-Gedichten wird der Rhein genannt und einige Namen der Hunnen-Gegner sind mit denen geschichtlicher Burgunder identisch, in der Hunnenschlacht der Hervararsaga wird der Dnjepr genannt und die Goten sind ihre Gegner; in beiden Fällen sind also die geographischen und geschichtlichen Verhältnisse wenigstens in schwachem Umriss bewahrt. Sollten wirklich neben diesen eigentlichen Hunnentraditionen der Völkerwanderungszeit eine andere existiert haben, die man als »Schlüsselroman« von den Hunnenkönigen bezeichnen müsste, weil sie in ihr verkleidet als dänische und schwedische Könige auftreten?

Das kann Lukman nur annehmen, weil er sich kein anschauliches Bild von dem Leben, den Lebensbedingungen und dem Wesen germanischer Heldendichtung der Völkerwanderungszeit gemacht hat. Die Vorgeschichte des »Beowulf«, die nachgewiesene Existenz von älteren Heldendichtungen schliesst ein, dass etwa im 6. Jahrhundert eine reiche Blüte dieser Kunst im Norden gedieh und dass es Pflegstätten für sie gab, Königshallen mit grossen Gefolgschaften, die dem Vortrag der Skalden lauschten. Ihre Kunst hatte in diesem Kreise die Funktion, die jungen und älteren Krieger anzuspornen, indem sie die Vorfahren und ihre Taten als Vorbilder heraufbeschwörte. Diese Kunst ist von einem heroischen Pathos getragen, das sie in dramatischen Szenen mit leidenschaftlichen rednerischen Entladungen zu einem tragischen Ende treibt. Über diesem Idealismus darf man aber ihren starken Realismus in allen geschilderten Einzelheiten nicht übersehen. Wie es auch mit der Historizität der im »Beowulf« vorkommenden dänischen und schwedischen Könige bestellt sein mag, man kann u. a. auf Grund

der älteren Schichten dieses Gedichts eine lange Reihe lebender Bilder aufbauen, die im Schulunterricht angewendet werden können, um das Leben der Völkerwanderungszeit im Norden anschaulich zu machen, weil die Schilderungen so wirklichkeitsnah und reich an realistischen Einzelheiten sind.

Hat Lukman es sich nicht etwas zu leicht gemacht, die Glaubwürdigkeit des »Beowulf« zu erschüttern, auch was die Lokalisierung der Könige angeht? Ist es wahrscheinlich, dass die in diesem realistischen Rahmen als heimische Könige dargestellten Gestalten ganz fremder Herkunft oder reine Erzeugnisse der Dichtung sind?

Ich bin bei meinen Beowulf-Studien u. a. zu der Überzeugung gelangt, dass die älteste Grundlage des Werkes ein Gedichtzyklus von den Skjoldungen war, ähnlich dem Gedichtzyklus von den Nibelungen, der in der Edda bewahrt ist. Wie dieser zur Prosa der Volsungasaga aufgelöst ist, so jener zur Prosa der *Skjoldungasaga*, die Snorri nennt, von der die Hrólfsaga kraka einen Teil bildet, die in Arngrims lateinischem Auszug bewahrt ist und die Saxo und die anderen Schriftsteller benutzen. Deshalb stelle ich der These Lukmans meine folgende Formulierung entgegen: es gab heimische Traditionen von den Skjoldungen und Skilfingen, auf die in der Wikingerzeit und im Hochmittelalter hunnische und herulische Traditionen gepfropft sind.

Auch die Historizität dieser Könige des 5. und 6. Jahrhunderts ist noch einmal zu erwägen. In den verstreuten Andeutungen und Episoden des »Beowulf«, die mit der phantastischen Haupthandlung in keinem oder losem Zusammenhang stehen, sind drei Königsgeschlechter, je in drei Generationen untereinander chronologisch klar verknüpft sind. Nur der eingefügte Märchen- und Sagenheld Beowulf schafft Unordnung, da er seinen Mutterbruder Hygelac jung nennt! Ersetzt man ihn durch seinen Vater Ecgþeow, um zur Wirklichkeitswelt durchzudringen, so fällt alles in seine rechte zeitliche Ordnung zurück. Zieht man die chronologisch klare Verflechtung dieser dänischen, schwedischen und geatischen Könige mit in Betracht, erscheint es nicht mehr völlig verfehlt, die ganze grosse Gruppe auf Grund des Todes Hygelacs um 520 im gleichen Zeitalter anzusetzen. Der »Beowulf« ist und bleibt Dichtung, und wir können ihn nicht als historische Quelle bezeichnen. Aber mit allem Vorbehalt gegenüber vielen Einzelheiten sind seine Schilderungen Spiegelbilder geschichtlicher Wirklichkeit des 5. und 6. Jahrhunderts in einer Mischung von Dichtung und Wahrheit!

Lyngby—Kopenhagen.

WALTER A. BERENDSOHN.

Norges innskrifter med de yngre runer, utgitt for Kjeldeskriftfondet, med hjælp i forarbejder av Sophus Bugge, Oluf Rygh og Ingvald Undset ved Magnus Olsen. Første bind. Oslo 1941. X + 244 pp., 2 pl.

I det foreliggende første bind af Norges innskrifter med de yngre runer behandles ca. en fjerdedel af det materiale, som det færdige værk vil komme til at omfatte. Det drejer sig om Østfold, Akershus (med Oslo), Hedmark og Opland fylker. Ialt er der paa de 244 sider behandlet 89 større og mindre, vigtigere og ligegyldigere indskrifter.

Det er et saare fortjenstfuldt arbejde at foranstalte en udgave af disse indskrifter. For den, der som anmelderen gang paa gang har haft brug for norske inddskrifter med middelalderens runer, ikke alene enkelte eksempler, men saa stort et materiale som muligt til udarbejdelse af statistiske oversigter, og som hidtil har maattet søge dette materiale spredt her og der i kendte og ukendte tidsskrifter, hvor runeformerne ofte ikke har kunnet gengives, er det et uvurderligt gode, at en fjerdedel af disse indskrifter (og forhaabentlig snart alle) endelig foreligger i en samlet udgave. Enhver, der arbejder med runerne, disse minder, som fremfor meget andet taler deres stille sprog om Nordens indre enhed — og egenraadighed — vil med levende interesse gribe det bidrag til de nordiske runeværker, som Magnus Olsen her har givet. Men midt i glæden over, at det længe savnede værk endelig er kommet igang, kan det heller ikke forties, at der paa forskellige punkter kan gøres indvendinger imod det. Det bliver anmelderens væsentlige opgave i det følgende at paavise disse punkter.

I fortalen, hvor det norske runeværks historie kort er skitseret, stilles det i udsigt, at værkets ældre del, Norges Indskrifter med de ældre Runer (1891—1924), ad aare vil blive forsynet med et tillægsbind indeholdende nyttilkomne indskrifter. Denne plan kan snarest forklæres som resultat af ønsket om at holde liv i den gamle udgave. Men det er i virkeligheden et stort spørgsmaal, om den geniale Sophus Bugges minde egentlig kan være tjent med det. Rettelser til de tidligere udgivne indskrifter (og af saadanne vil det nye bind kræve mange), vil faa kernen i det gamle værk til at smuldre, og det vil i høj grad være nødvendigt kritisk at fremdrage netop fejlene, som Sophus Bugge begik og maatte begaa baade paa grund af sin personlighed og sin tid. Han er uden tvivl bedst tjent med, at hans monumentale værk engang for alle staar som et stolt minde over ham og hans særprægede geni. Langt fra at bøde paa det med tillæg vil det eneste rigtige utvivlsomt være hurtigst muligt at færdiggøre den nu paa-begyndte udgivelse af de yngre indskrifter og saa omgaaende erstatte den uhjælpeligt forældede »Norges Indskrifter med de ældre Runer» med en helt ny og tidssvarende udgave.

Jeg har med vilje understreget den ærbødighed for det gamle, som gav sig til kende i det omtalte løfte om et kommende tillæg til Norges Indskrifter med de ældre Runer, og som jeg selv fuldtud deler og

blot dyrker paa en anden maade end Sophus Bugges arvtager Magnus Olsen; den samme indstilling præger nemlig i høj grad ogsaa det nu foreliggende bind af Norges innskrifter med de yngre runer. Paa titelbladet møder, sammen med udgiverens, stadig navnene Sophus Bugge († 1907), Oluf Rygh († 1899) og Ingvald Undset († 1893) som forfattere, hvis forarbejder direkte er benyttet. Navnlig gælder dette Oluf Rygh, af hvem store dele af teksten er forfattet, kun forsynet med større eller mindre tillæg ved Magnus Olsen. Dette forhold gør, at værket som helhed er mærkeligt springende i stilen; det er højst irriterende og giver læseren en underlig flov fornemmelse, naar han glæder sig over et stykke af Magnus Olsen, som forekommer ham særlig vellykket, saa at komme i tanker om, at nu er det jo Oluf Rygh, der har ordet — og omvendt. Utvivlsomt havde det været at foretrække, om Magnus Olsen selv havde skrevet bogen med forsvarelig brug af forarbejderne (som om nødvendigt kunde have været flittigt citeret i noter); værkets enhed og klarhed havde vundet meget derved.

Den enkelte indskrift er behandlet paa følgende maade: først gives en oversigt over tidligere utrykt og trykt litteratur. Det kunde — dette gælder navnlig den vanskeligt tilgængelige utrykte litteratur — ønskes, at oplysningerne om disse kilders indhold havde været noget fyldigere angivet, end det er sket her. En mellemvej mellem de enkelte stikord, som anføres for den citerede litteratur i det danske runeværk (de forekommer mange at være for sparsomme) og den fyldige citering af ældre litteratur i min udgave af Islands runeindskrifter (denne udførlige citering forekommer mange at være for fyldig) havde sikkert været tjenlig. Det er egentlig af liden interesse for brugeren at faa at vide, at en indskrift er behandlet eller omtalt i et eller andet haandskrift i udlandet, naar der ikke samtidig gives nøjagtig oplysning om, hvad sagen drejer sig om. De tilfælde, hvor dette hensyn er taget, er uden tvivl for faa.

Efter den fyldige litteraturliste følger beskrivelsen af mindesmærket og tolkningen af indskriften. Ofte er, som allerede nævnt, dette afsnit formuleret af Oluf Rygh (af og til med enkelte rettelser foretagne af udgiveren). I de fleste tilfælde er behandlingen dog helt igennem foretaget af Magnus Olsen, hvis rige fantasi, som det vil fremgaa af de følgende bemærkninger, undertiden udfolder sig saa vidt, at en mere tør og pedantisk betragtning af de faktiske forhold maaske turde være paakrævet.

Ved slutningen af bindet, der ledsages af et foreløbigt register (som tænkes erstattet med de fuldstændige indholdsfortegnelser ved udgavens afslutning) savner man i høj grad et oversigtskort, hvorpaa mindesmærkernes plads var markeret. Forhaabentlig vil saadanne kort ledsage den fuldstændige udgave, men allerede her havde et oversigtskort over de behandlede landskaber været paa sin plads.

Af særdeles stor vigtighed i et epigrafisk værk — og tillige det, man

først lægger mærke til — er afbildningerne. Vel kan der ikke af runeindskrifter endnu fremskaffes saa gode billeder (det gælder baade direkte fotografier og fotografier af papaftryk eller aftryk i andet materiale), at de tilnærmelsesvis erstatter selve runemindet, men der kan gennem de nævnte metoder nogenlunde gives brugeren af værket midler i hænde til med temmelig stor nøjagtighed at kontrollere sikkerheden af de forelagte læsninger. Dette er saa vidt gørligt sket i det danske runeværk og i de sidste bind af det svenske. Man undres da med rette, naar man i det foreliggende bind af det norske stilles over for en række illustrationer, af hvilke kun ganske enkelte opfylder de krav, som maa stilles til et epigrafisk værk af 1941. En række eksempler (der desværre er af den beskaffenhed, at den kan forøges ad libitum) vil tjene til at oplyse dette:

Nr. 1, Askim kirke, en klokkeknebel. Indskriften er anbragt rundt om den trinde metalstang. Her bringes en række ret utydelige detailfotos af indskriften.¹ Mere praktisk havde det været at bringe et »udrullet» billede (i plastelina f. ex.) af hele indskriften; det havde desuden været smukkere.

Nr. 8, Skjeberg kirke II, en bygningssten med indskrift og skulpteret mandshoved. Fotografiet p. 12 burde have været bedre; man faar kun et saare fragmentarisk indtryk af det interessante (og for en stilhistorisk datering vigtige?) mandshoved, hvis type tilmed ikke er beskrevet i teksten. Et følgende detailfoto af indskriften er ikke godt. Det er uskarpt, og belysningen har ikke været heldigt valgt; adskillige bistave skraat ned mod højre er saagodt som usynlige.

Nr. 11, Hvaler kirke, en klokke med omløbende indskrift. Her bringes, til brug for indskriftlæseren, en kalkering, som uden tvivl er udmærket. Men selv den omhyggeligste kalkering indfører dog altid et stort usikkerhedsmoment. Her burde være bragt fotografier af nye papaftryk (de nævnte fra 1889 har næppe været egnede) til sammenligning med kalkeringen.

Nr. 14, Tose II, en sten. Her har udgiveren grebet til en forældet fremgangsmaade, idet han bringer foto af et gnidebillede af en del af indskriften. Selvom resultatet i dette tilfælde nogenlunde synes at kunne erstatte et papaftryk, er det dog klart, at en metode, der bestaar i, at et stykke papir lægges paa indskriftfladen og derefter overgnides med blyant eller lignende, maa give et efter moderne begreber højst utilfredsstillende grundlag for videre arbejde med indskriften. De vedføjede fotografier (p. 36) er ikke egnede til at hjælpe synderligt; ved den utydelige fig. 1 forvirres man tilmed paa grund af en uheldig trykfejl i indskriftgengivelsen, der har binderunen fla, mens det faktiske forhold, som ogsaa vist i den endelige læsning, er, at kun fl

¹ Saaledes kan det f. ex. ikke afgøres om rune 3, som teksten siger, har formen R; fotoet synes nærmest at vise R.

er binderune; fig. 2 paa samme side er næsten ulæselig (især **kör**; og i fig. 3 er a-bistaven i binderunen **ar** usynlig.

Hvor vigtigt det er, at man ved første givne lejlighed sikrer sig saa godt illustrationsmateriale som muligt og ikke henskyder arbejdet til bedre tider, viser forholdet ved nr. 22, Frogner kirke, en ristning i kalkpudsen. Her forefandt en indskrift i kalkpudslaget, af hvilken værket bringer et fotografi, der blev taget inden en fuldstændig afdækning havde fundet sted. Efter dette foto ser det ud til, at man endnu bedre havde kunnet fotografere indskriften efter foretagen fuldstændig afdækning, men dette fandt ikke sted; og engang mellem 1919 og 1937 er indskriften gaaet tabt. Til støtte for læseren foreligger da kun Magnus Olsens kalkering, som tilmed er en »renskrift», udarbejdet hjemme med støtte i en skitse (et sværteaftryk?) taget paa stedet. Unægtelig et utilfredsstillende og usikkert grundlag for den runolog, der maatte ønske at sætte sig ind i indskriftens nøjagtige runeformer.

Nr. 25, Nannestad kirke, døbefonten. Her bringes et detailfoto af indskriften, som kun for enkelte runers vedkommende er nogenlunde tilfredsstillende. Især er det vanskeligt at konstatere runerne i den i forvejen paa originalen utydelige sidste linje. Opgaven, at fotografere indskriften, der er anbragt i tre lodrette linjer paa kummens yderside, hører maaske ikke til de letteste, men alligevel maa man antage, at der har været mulighed for en betydelig bedre gengivelse. Og her, som saa mange andre steder, havde uoptrukne og optrukne papaftryk ved siden af originalbillederne været paa deres plads.¹

¹ Den omhyggelige (og lidet muntre) gennemgang af de enkelte runers former, som fylder en god del af teksten, har man egentlig ringe glæde af, naar runeformerne ikke samtidig kan konstateres paa illustrationerne — og kunde de konstateres var beskrivelserne delvis overflødige. Fyldige bemærkninger om runeformerne havde deres fulde berettigelse, ja var nødvendige, i tidligere tiders indskriftudgaver, hvis tegninger eller træsnit ikke kunde være objektivt nøjagtige; skal nutidens fotografier have nogen fordel fremfor ældre illustrationsmetoder, ligger en væsentlig del af den bl. a. deri, at man gennem dem kan fritages for den dødkedelige runebeskrivelse eller i hvert fald kan faa den indskrænket det mest mulige. Men desværre er fotografierne i Norges innskrifter med de yngre runer altsaa ikke af en saadan kvalitet, at de muliggør nogen lempelse af den gammeldags metode. Forøvrigt er den minutiøse beskrivelse af runeformerne ikke ganske gennemført. Ved nr. 15, Oslo I, en klokke fra Akershus garnisonskirke, faar man af fotoet p. 41 absolut indtryk af, at rune 1 i indskrift B, r, er en stuprune. I hvert fald er tegnet af en saa tvivlsom karakter, at der her, fremfor mange andre steder, havde været grund til klarlæggelse af sagen. Samme sted, men i indskrift A, havde det været behageligt at faa nøjagtige oplysninger om rune 10, a, omkring hvilken partiet vistnok maa være molesteret paa en eller anden maade; fotografiet viser snarest 2 usikre a-runer.

Gennem store partier af bogen maa man, hvor man venter et fotografi, lade sig nøje med en kalkering, som regel udført af Magnus Olsen. Hvorvidt disse kalkeringer er fuldt nøjagtige i alle enkeltheder, kan man jo ikke afgøre; i hvert fald maa det fastholdes, at kalkeringen gengiver, hvad undersøgeren har set, hvorimod den let udelader svagere spor; da den tilmed ikke i synderlig grad kan skelne mellem virkelige runespor og tilfældige furer, tillader den ikke bogens bruger at faa nye ideer. Der er maaske ingen grund til at tro, at nogen ny-læsninger eller nytolkninger vilde fremkomme, selvom en mere moderne fremgangsmaade var anvendt, men det er og bliver et kedeligt faktum, at enhver mulighed herfor er udelukket. Kalkeringer kan være nødvendige af forskellige aarsager, men man undrer sig dog nu og da, naar man ikke ser denne nødvendighed. Ved nr. 29, Nørstebøstenen, forbavses man over at der ikke i stedet for kalkeringen er bragt et optrukket foto. Paa det tilsvarende uoptrukne er indskriftens tværlinje ved stenens top helt ulæselig. Naar et tilfredsstillende fotografi ikke kunde tages (eller i hvert fald ikke er blevet taget), havde det atter her været rimeligt at anvende papaftryk af denne detail.

Rækken af indvendinger mod det forøvrigt altfor sparsomme fotografiske materiale bliver længere og længere, jo mere man arbejder med værket. De fleste af indskrifterna i Lom kirke (nr. 30—52) er ikke fotograferet, men bringes i kalkering. Blandt de faa, der gengives fotografisk, er nr. 36, men højst uheldigt er der skaaret et stykke bort af clichéen, saa toppen af runerne delvis er gaaet tabt. Hvordan dette i det hele taget har kunnet ske og tilmed undgaa redaktionens opmærksomhed, er en gaade. Og hvad skal man stille op med illustrationerne til nr. 42 (p. 88)? Her bringes et foto og en dertil svarende kalkering, en i og for sig fuldt forsvarlig fremgangsmaade ved epigrafisk udgiverarbejde. Men næppe en eneste af kalkeringens 45 runer er læselig paa fotografiet, skønt man har Magnus Olsens ord for at runerne »er skarpt og tydelig ristet således at læsningen neppe frembyr tvil på noget punkt«. Et lignende forhold støder man paa ved behandlingen af nr. 54, en bjælke i Vågå kirke, hvor der igen bringes et unyttigt fotografi og en kalkering.

Hvor mærkværdig usikkert man i det hele taget har staaet overfor den fotografiske tekniks muligheder, afgiver illustrationerne til nr. 59, Fåberg-stenen, et eksempel paa. Her bringes først (p. 125) et nydeligt situationsbillede af stenen paa dens tidligere plads i parken i Lillehammer. Men under behandlingen af selve indskriften har man fundet det opportunt at bringe et udsnit af dette samme fotografi, der aldeles ikke er optaget med epigrafiske, men med rent monumentale hensyn, i forstørret maalestok, hvorpaa man om muligt læser endnu usikrere end paa situationsbilledet! Her havde et papaftryk (eller endnu bedre et selvstændigt detailfoto) atter været paa sin plads — og havde tilmed kunnet spare udgiveren (og læseren) for den

største del af Oluf Ryghs to sider lange beskrivelse af de enkelte runers former.

Illustrationsmaterialet er altsaa, som det vil være bemærket af det foregaaende, saare forskelligartet. Foreløbig er der nævnt fotografier, kalkeringer og gnidebilleder(!). Men indenfor disse grupper er der endnu grund til at gøre opmærksom paa et par særlige varianter. Side 163, i Bjørn Hougens meget vigtige karakteristik af den ringe-rigske gruppes billeder og ornamentik, et afsnit, som netop kræver fuldendt illustrering for at komme til sin ret, optræder et optrukket foto af Vang-stenen. Men optrækningen er efter alt at dømme foretaget, ikke med vanddrørt kridt eller kønrøg, men paa den maade, som Ole Worm anvendte for 300 aar siden, naar han med et stykke tørt kridt fulgte furerne i stenen. Resultatet er ikke smukt og burde ikke have været anvendt i et epigrafisk hovedværk af 1941. Det er ganske ubegribeligt, at E. S. Engelstad har villet anvende den metode, naar han dog er saa moderne i sin fremgangsmaade, at han, som det udtrykkelig bemærkes, har undersøgt stenen med »lyskaster». Liden trøst faar man, naar man slaar op paa det sted i teksten, hvor Vang-stenen er specielt behandlet og gengivet i uoptrukket fotografi (p. 233). Her kan ornamentikken nemlig overhovedet ikke iagttages. Et lignende forhold gør sig gældende ved afbildningerne af nr. 66, Gran-stenen IV. Af den findes p. 187, under hovedbehandlingen, et uoptrukket foto, hvorpaa ornamenterne ikke (men vel indskriften) kan iagttages. Under de indledende bemærkninger (p. 186) nævnes det, at der side 164 skal findes et foto, hvor ristningerne er optrukket med tusch. Slaar man saa op der, i Bjørn Hougens interessante behandling af runestensornamentikken, stilles man ikke overfor et fotografi, men overfor en ualmindelig uheldig stregtegning! Det ringe hensyn til den moderne epigrafiske videnskabs tarv viser sig ogsaa paa anden maade i dette for øvrigt for sparsomt illustrerede afsnit:¹ et billede af Hunnestadmonumentets billedsten med jættekvinden paa ulven er (p. 171) gengivet i Magnus Petersens træsnit. Netop dette værk hører nu ikke til hans bedste, og da baade optrukne og uoptrukne fotografier allerede i en aarrække har foreligget i det danske runeværks arkiv, kunde en moderne illustration let have været fremskaffet. Samme sted kunde man, men det var maaske ikke saa ligtel at vide, ogsaa have erholdt et fuldstændigt billede (gengivet i Nordisk Tidskrift, Letterstedt, X, 1934 p. 431) af den side 172 efter det svenske runeværk gengivne Ledberg-sten. I det norske runeværk mangler den nederste del af ornamentet, et smukt skib.

Ovenstaaende mange bemærkninger om illustrationsmaterialet forekommer maaske en og anden overflødige. Men den, der selv i en aarrække har beskæftiget sig med runeindskrifter og som gang paa gang

¹ Der savnes bl. a. afbildninger af det p. 169 omtalte relikviestimpe fra Liebfrauenkirche i Maastricht og af Bambergskrinet.

har staaet i den vanskelighed at skulle træffe en afgørelse paa grundlag af en illustration i en anden forfatters værk, ved, hvor afgørende vigtigt det er, at der netop paa dette punkt ikke i noget tilfælde gaas paa akkord. Er et foto ikke blevet tilfredsstillende, viser det sig ved den endelige textaffatning, at et aftryk af den eller den detail er ønskelig, eller at et optrukket foto kunde gavne, ja saa er der ikke andet for end atter at begive sig til indskriften. Der findes i Fornvæn-
nen 1932 (p. 321 ff) en vigtig afhandling om den specielt runologiske illustrationsteknik: »Tekniske hjælpemidler og metoder i epigrafiens tjeneste», forfattet af Erik Moltke. I det norske runeværks første bind ses dette arbejde desværre ikke at have sat frugter.

Magnus Olsen har, siden 1903, beriget den runologiske litteratur med en meget lang række afhandlinger af vidt forskellig art, men saa godt som alle prægede af hans ganske specielle, fantasibetonede indstilling overfor det problem han til given tid beskæftiger sig med. Exempler vil det være unødvendigt at anføre paa dette sted. Disse vidtspændende og, det maa indrømmes, altid meget lærerige, excuser af en meget lærd mand gør afhandlingerne overmaade morsomme og spændende at læse, og naar de fremkommer som tidsskriftsartikler og enkeltafhandlinger, kan ingen med rette indvende noget imod at de fremsættes. Men det er et stort spørgsmaal, om det kan forsvares at inddrage store dele af en officiel publikation som Norges innskrifter til offentliggørelse af stof af denne art. I et værk som det foreliggende ønsker læseren, til brug for videre benyttelse, at kunne se saa sikkert og hurtigt som muligt, hvad den enkelte indskrift indeholder (dens text, saa vidt den kan læses; dens tolkning, saa langt den kan gives; dens runeformer; dens historie; dens paralleler). I hvor ringe grad udgiveren paa dette punkt har taget hensyn til sin læsers tarv, vil tydeligt fremgaa af et par af de nedenfor anførte enkeltheder, hvormed anmelderen foreløbig har kommenteret sit exemplar af det foreliggende første bind:

Side 10 (nr. 7, en sten i Skjeberg kirke) glæder man sig over, at det arkæologisk er lykkedes at fastsætte en terminus ante quem for en runeindskrift. Der læses: »Kirken ... kan efter sin type henføres til tiden henved 1300.» Side 11 frydes man, naar det viser sig, at rune-
stenens specielle datering (som jo ellers altid er saa saare usikker) passer smukt med denne terminus: »At Indskriften er fra saa sen Tid som 1300, synes mig navnlig at godtgjøres ved Runen þ for ð og ved Runen ʀ for d (Sophus Bugge).» Mindre glædelig er saa den tilhørende fodnotes oplysning, at kirkens datering i det væsentlige er fastsat efter den (fuldkommen usikre) datering af indskriften!

Det blev før fremhævet, at den stærke anvendelse af ældre forskeres redaktionsanlæg fra den tid, da der først blev arbejdet paa en udgivelse

af disse indskrifter, undertiden kan virke forstyrrende paa læseren. Som eksempler herpaa skal nævnes behandlingen af Nr. 21, en ligsten fra Aurskog kirke. Her gengives indskriften efter Oluf Ryghs gamle læsninger, hvor runerne 12 og 34 optræder som 4. Først i fodnoter faar man oplysning om, at udgiveren foretrækker at læse disse runer 4. Det havde, af hensyn til den der søger oplysning om, hvad der staar paa Aurskog-stenen, og som derfor uden at gennemlæse hele teksten slaar op paa runegengivelsen, været mere praktisk i denne at finde udgiverens (rigtige) opfattelse; saa kunde Oluf Ryghs (forkerte) synspunkt om nødvendigt have været anbragt i en fodnote.

Som behandlingen af den her valgte indskrift er typisk for værkets principielle anvendelse af ældre forskeres arbejder, er den samlede fremstilling f. ex. af nr. 9—10 Bjørnstad-texterne I—II betegnende for udgiveren. Indskrift I skal ifølge hans opfattelse hentyde til et stengærde mellem de to gaarde paa Bjørnstad. Herom føler man sig nu egentlig ikke overbevist trods Magnus Olsens paastand, at »den reale tolkning ... torde være umiddelbart innlysende», men man indrømmer muligheden. Og her er vi netop ved et springende punkt i hele dette nye runeværks anlæg: Den samlede tolkning af Bjørnstad-indskrifterne I og II munder ud i en vidtrækkende, men fuldkommen usikker konstruktion — farlig for den ukritiske læser, der i det officielle runeværk søger resultater og ikke muligheder. Den historiker eller kulturhistoriker, som vil bygge videre paa den kun altfor indholdsrige text til de to Bjørnstad-indskrifter, vil begaa en halsløs gerning, saa vist som man endnu efter de to indskrifteres fremlæggelse i runeværket stadig maa stille sig selv følgende spørgsmaal: 1) Er Bjørnstad I tolket rigtigt, og drejer den sig virkelig om rejsningen af et stengærde? 2) Er Bjørnstad II tolket rigtigt og drejer den sig virkelig om præsten? 3) Har de to indskrifter overhovedet noget med hinanden at gøre? Disse tre spørgsmaal kan ikke siges at være sikkert besvaret gennem runeværket, og saa længe det ikke er sket, kan det umuligt være runologens opgave i det højofficielle runeværk (men vel i afhandlinger af mere privat karakter) at spinde historien saa langt, som det er sket her.

Af og til er fremgangsmaaden, der anvendes for at naa til en textfastlæggelse, ikke helt tillidvækkende. Et eksempel herpaa findes p. 84. Her læses i indskriften (nr. 36, Lom kirke VII) først et mandnavn (temmelig tvivlsomt) *āni*. Efter en herpaa følgende lønrune følger et ord, der (sandsynligt) kan tolkes som et stednavn i dativ *huali*. Paa dette spinkle grundlag opstilles nu følgende ræsonnement: I lønrunen »har vi å søke den preposisjon som gårdnavnet *Hváll* forbindes med, når der skal uttrykkes ophold på stedet. Denne preposisjon er *á*. »på»: *á Hváli*. Følgelig blir lønrunen med 4 kvister til høire å lese som *a*, d. v. s. fjerde rune i annen ætt o. s. v.» Ganske uden hensyn til, om den forelagte tolkning er rigtig eller ej, tør det paastaas, at her jo er læst som fanden læser biblen: baglængs. I virkeligheden er

først tekstens indhold fastslaaet, derefter kan det ses, hvilken rune der er skrevet! Nu er det tilmed saa uheldigt, at der i virkeligheden ikke staar **huali**, men **hualis** (hvilket s forklares som en — overflødig — relativ), og ikke **ƿeist** (ristede), men **ƿeis**; endelig bør det heller ikke glemmes, at tolkningen af den ovenfor omtalte lønrune ikke er epigrafisk sikret. Disse forhold synes unægtelig at godtgøre, at hele denne tolkning burde have været henvist til en fodnote eller i hvert fald tydeligt karakteriseret som et tolkningsforslag, men p. 85 bemærkes yderligere om den endelige tolkning (»Åne (Arne?) på Kvåle (er det som) ristet»): »Man (o: Magnus Olsen) venter at der i denne inrissning ligger noget mere enn en blott og bar tilkjennegivelse av at en bestemt person har ristet runer eller at han, i all almindelighet, har funnet tilfredsstillelse i at hans navn fantes skrevet i det hellige hus.» Herefter henvises saa til den videre kulturhistoriske udvikling (anført under behandlingen af nr. 57, Ringebuindskriften II), som, desværre kun underbygget af Magnus Olsens storslaaede fantasi, giver den i sig selv temmelig intetsigende indskrift pulserende liv. Naar man (o: anmelderen) hellere ønskede hele denne udvikling henvist til i det højeste en fodnote eller et tillæg, er det navnlig fordi man, naar man tager fornuften fangen, egentlig slet ikke venter, at Lom-indskriften VII indeholder andet end et almindeligt ønske om at kradse sit navn ned. Dertil er folks lyst til at skrive deres navne alle mulige og umulige steder for gammel og for almindelig. For de kritiske læsere, d. v. s. for de specielle runologer, kan det maaske være ret ligegyldigt, under hvilken form en tolkning fremsættes, men for den almindelige benytter af bogen — jeg tænker her ikke paa lægmand, men paa historikeren og filologen — der i det samlede indskriftmateriale søger eksempler til belysning af et og andet problem, er det højst uheldigt, at der paa det sted, hvor man venter noget endeligt, sikkert, i virkeligheden er anført noget højst problematisk.

Et nyt eksempel paa denne specielle form for stærkt udvidet eller haartrukken tolkning byder nr. 49, Lom kirke **XX**. Her læses, under en sammenhængende indskrift (**ekhæfiuæritþarmaninakranne**), to enkelte runer: **β** **bo**. Disse to runer forsøger Magnus Olsen at tolke som navnet **β** **†** **R** **β** **†** **R**, **bærþor**, *Ber(g)þórr*, idet **β** læses som binderune af **β** og **þ**, **†** »uddrages» fra linjen ovenover, **R** ligeledes; **†** læses som *o*, **R** tages atter fra øverste linje. Lad dette nu være hvad det vil, enhver kan sikkert selv dømme om den reelle værdi af dette tolkningsforsøg. Værre er det, at der nu bygges endnu videre paa dette stof. Grunden til, at Magnus Olsen har faaet den idé at læse indskrift **XX**'s **bo** som *Bergþórr*, er egentlig den, at man i en anden indskrift, nr. **XXI**, der ligesom nr. **XX** er malet med tjære paa træværket, virkelig læser dette navn: **β** **†** **R** **β** **†** **R**. Nu drager Magnus Olsen da følgende slutning: »en annen ting får vi kjærkommen veiledning om, *Nr. XX og nr. XXI må være skrevet av samme mann*, noget som man ikke lett var falt på å tenke sig om man bare rent utvortes hadde sammenlignet »hendene»

i de to runetekster.» Hvor retfærdigt det er at anholde den maade, hvorpaa disse slutninger er fremsat, viser sig for øvrigt hos Magnus Olsen selv, der under behandlingen af nr. XXI udtrykker sig betydeligt mere hypotetisk om dette forhold: »Der synes å være grunn til å anta at nr. XXI er skrevet av samme mann som nr. XX.» Forøvrigt tyder runeformerne, for saa vidt man tør dømme efter de forelagte kalkeringer, ikke meget paa, at nr. XX og XXI skyldes samme mester.

Endelig maa endnu paapeges den konstruktive fantasi, som giver sig til kende ved behandlingen af visse løsrevne runer og binderuner. Den hører efter anmelderens mening ikke hjemme i »runeværket». I nr. 31 (Lom kirke II) bestaar indskriften af en binderune, der opløses til navnet *Maria*.¹ Sikkerheden af dette resultat er højst tvivlsom, og man mindes kun altfor tydeligt Finn Magnusens tolkninger af de gamle islandske bønders bomærker, hvori han fandt sagatidens heltensnavne.

I den følgende indskrift, nr. 32 (Lom kirke III) synes det meget tvivlsomt, om de ganske løsrevne og forkludrede runespor virkelig er rester af et ave *Maria*. De kan vel være saa meget andet end just dette. Af samme art er ogsaa tolkningen af den enkeltstaaende rune F paa en kiste i Lomen kirke (nr. 74). Den opfattes som begyndelsen til en ikke fuldført fupark-indskrift. En anden indskrift paa samme genstand (nr. 75) bestaar af en trylleformel, som tydeligt er i familie med den, der findes i *Bósa-saga*, paa *Gørlev-stenen* og paa *Ledberg-stenen*. I det forhold, at *Gørlev-stenen* bl. a. ogsaa bærer en (fuldstændig) fupark, finder Magnus Olsen nu nogen støtte (forresten den eneste) for sin ovenfor nævnte tolkning af det løsrevne F .

Endnu et par tolkede binderuner optræder, af samme art som de lige omtalte fra Lom kirke. Nr. 80, *Øye kirke II*, er en binderune, som Magnus Olsen omtaler som »åpenbart en variasjon av *Maria-monogrammet*». Han støtter sin opfattelse med en henvisning til »det klart uttrykte *Maria-monogram* i Lom kirke (se ovenfor) og i *Hurum kirke*» (nr. 87, samme tegn som i Lom). Jeg tvivler meget stærkt paa, at her er tale om andet end skikkelige bønders bomærker, og jeg tror det kan være farligt at udtrykke sig saa sikkert, som det er sket her; man kan i fremtidige værker af kulturhistorisk art vente sig sætninger som f. ex. »*Maria-monogrammer* udført med en enkelt binderune kendes fra flere norske stavkirker» — og rigtigheden heraf turde dog ret beset være højst usikker.

Mærkværdigt nok sker det enkelte gange, at man savner henvisninger til parallelfænomener. Som et særlig iøjnefaldende eksempel herpaa skal blot nævnes følgende: Nr. 53, *Ulstad-blypladen*. Her anføres *Oluf Ryghs* gamle udtalelse: »Om den runebeskrevne *Blyplades*

¹ Er opløsningen rigtig, maa r være stuprune, hvilket teksten, der ellers er mer end omhyggelig nok med sine runebeskrivelser, ikke bemærker.

oprindelige Bestemmelse kan der neppe være Tvivl: den har været en Amulet, baaren som Beskyttelsesmiddel ...» I et tillæg af Magnus Olsen anføres en Udtalelse af Sigurd Grieg: »Det kan neppe være tvilsomt, at kleberstenen med korset oprindeligt har ligget på brystet av et lik, og at blyplaten med pater noster og evangelistenes navner innrisset, har været anbragt der for å gi den døde fred i graven.» I virkeligheden er det tvilsomt om nogen af disse bestemmelser er den rigtige. Ulstad-blypladen synes snarere at være en parallel til lignende runeminder fra Alvastra, Sigtuna og Odense, og det forekommer højest mærkværdigt, at der ikke i det norske runeværk er henviser til disse tre transplantationsamuletter, som uden tvivl er blevet nedlagt i en begravelse for at overføre en sygdom fra en levende til den døde. Magnus Olsen henviser kun til tre lignende norske fund: Madla-korset og de to Bru-kors, og regner med at de er nedlagt (Bru-korsene i en Bronzealder-røse) for at beskytte mod gengangere.

De vigtigste indskrifter, som behandles i dette bind, er uden tvivl nr. 61—62, Alstad-stenen. Det ser ud til, at Magnus Olsen kun paa et enkelt punkt rokker ved den læsning, som i 1933 blev fremsat af Lis Jacobsen (Norske Oldfunn VI p. 21 ff). Lis Jacobsen læser begyndelsen af indskrift I: »Jorun rejste denne Sten efter aularni, Ql-Arnir», Magnus Olsen: »Jorunn reiste denne sten efter au-aun-». Striden drejer sig især om sidste ords femte rune, som Lis Jacobsen vil læse r, Magnus Olsen u. Til støtte for sin læsning henviser Magnus Olsen til fotografiet p. 140, »som neppe tør sies å være misvisende». Men fotoet synes unægtelig snarest at tale for læsningen r. Det samme indtryk faar man ved at betragte det papaftryk, som foreligger i Nationalmuseets runearkiv i København. Den ejendommelige spiral i det specielle r følges flere steder tydeligt i afslagningen, men det maa indrømmes, at runen i sammenligning med de øvrige r-runer i denne indskrift er noget misdannet.

Enten mandens navn nu var Ql-Arnir eller maa stilles in blanco fortsætter indskriften med henblik paa ham: is (h)ana -- (t)i. Det sidste ord har Lis Jacobsen læst *|1|, hiti, (: hendi, »ægtede»). Magnus Olsen foreslaar bl. andet hati el. ahti (: átti, »eide», »var gift med»). Men naar han indrømmer, at »heller ikke muligheten *††| hati uten videre kan avvises» (note 2 p. 142), saa kan jo heller ikke læsningen hiti »uten videre avvises», som det unægtelig er sket her ved den stille forbigaaelse af Lis Jacobsens læsning. Forøvrigt synes papaftrykkene paa dette punkt at tale mod Lis Jacobsens læsning, men tredjemands kritik er ilde stillet, da fotografiet i Norges indskrifter med de yngre runer ikke tillader et nøjagtigt studium af det paagældende parti, og da der ikke foreligger et foto af disse runer i det danske runearkiv.

Den fornemste forskel mellem Lis Jacobsens og Magnus Olsens tolkninger af Alstad-stenens indskrift I ligger imidlertid i de sidste ord. Lis Jacobsen tolker hele indskriften: »Jorun rejste denne Sten

efter Ol-Arnir, som tog hende til Eje og førte hende vestenfra Ringerike **uruiā** \times **au(lu)** [astapi], fra Vé til Olvastad.» Magnus Olsen holder fast ved den ældre opfattelse, at det ikke er bruden, men stenen, der føres fra Ringerike, og læser: »Jorunn reiste denne sten efter ... som (ei)de (d. e. var gift med) henne, og (hun) førte (den) utenfra Ringerike **urulb** \times **au-**, *ór Ulføyj(u)*, fra Ulvøy.» Epigrafisk set lader begge læsninger sig forsvare, saa det maa blive en skønssag, hvilken af de to tolkninger man tør slutte sig til. Tager vi begge læsninger under eet synes indskriften med sikkerhed at indeholde følgende: »J. rejste denne sten efter NN., som ejede (ægtede) hende og førte fra Ringerige vestfra, ...» Saa længe runerne **uru** - - \times **au** - - ikke er sikkert tolkede (og det bliver de næppe) kan man ikke siges at være naaet væsentlig videre. At der i Tyrifjorden, 100 km. fra runestenens plads, findes en *Ulvø*, hvor Alstad-stenens stenart forekommer og hvorfra den muligvis kan være transporteret, forekommer mig ikke at være af nogen større vægt, naar Magnus Olsens læsning *Ulvøy* i indskriften er saa usikker som den faktisk er.¹ Det vil i alle tilfælde forekomme mærkværdigt, om stentransporten, som c. 1000 næppe har været synderlig vanskeligere end f. ex. i 1850, overhovedet skulde være omtalt i den fornemme indskrift, selvom muligheden, som eksempler viser, naturligvis ikke kan udelukkes, hvorimod hele indskriften falder ret naturlig, naar baade »ejede» og »førte» stilles med »hende» (Jorunn) som objekt. Det turde da være tvivlsomt, om Magnus Olsen med rette om sin egen tolkning kan skrive, at »innholdet av smalsideinnskriften kan betraktes som fastslått i det vesentlige».

Sidste del af Alstad-stenens indskrift I indeholder runerne **auk munta stain** - - - - **ir þusi**. Det læderede ord udfylder Lis Jacobsen **mailir**, **mætir**, Magnus Olsen foreslaar (med tvivl) **mætir**; den førstes tolkning bliver »Øgmundes (kunstnerens) sten forkynder dette», den andens »*ok mynda-steinn (mæt)ir þausi*», »og billedstenen begge hedrer(?)». Magnus Olsen deler altsaa **aukmunta** i to ord, hvilket nok kan være muligt, men i hvert fald ikke har epigrafisk hjemmel; mellem de øvrige ord i denne del af indskriften er der skilletegn, men ikke her.² Naar sagen faktisk ligger saa usikkert, er det unægtelig uheldigt, at udgiveren, hvis egen læsning virker saa ejendommelig og uventet, ikke paa dette sted tager stilling til Lis Jacobsens tolkning.

I Alstad-stenens anden indskrift (II) er man tilbøjelig til at følge Magnus Olsens tolkning, der falder noget naturligere end den, som Lis Jacobsen fremsatte. Det synes ganske rimeligt med Magnus Olsen

¹ Resultatet af den i sig selv højst interessante geognostiske undersøgelse ved prof. V. Goldschmidt synes mig kun at være det, at der ikke fra geologisk side kan indvendes noget mod Magnus Olsens læsning.

² I runegengivelsen p. 143 er der højst uheldigt anbragt skilletegn mellem **auk** og **munta**.

at opfatte **karpa** som betegnelse for Gardarike, Rusland, og altsaa betragte indskriften som et minde om en, der er død paa rejse, fremfor med Lis Jacobsen at søge en ukendt norsk lokalitet i disse runer. Uden tvivl gør Magnus Olsen ret i at læse **u(i)taulms**, Vitaholm, ikke **ustaulms** (Lis Jacobsen); at rune 2 i dette ord er **i**, **l**, og ikke **s**, ¹, fremgaar ganske vist ikke af det foto, som bringes i det norske runeværk, men derimod af et papaftryk i Nationalmuseets runearkiv i København, som er gengivet af Lis Jacobsen i Norske Oldfunn VI, pl. VI fig. 20—21.

København.

Anders Bæksted.

W. NORLIND

Bibliografi för 1938, 1939 och 1940.¹

I. Bibliografi, litteraturhistoria och biografi.

Bibliografi.

- Afzelius, N.* Svensk litteraturhistorisk bibliografi. 55. 1936. (Samlaren. N. F. 19. 1938. 54 s.)
— — 56. 1937. (Därst. N. F. 20. 1939. 46 s.)
— — 57. 1938. (Därst. N. F. 21. 1940. 34 s.)
Andersen, H. Bibliografi over nordisk Stilforskning 1890—1938 (1939). (NsvSt. 19. 1939. S. 148—191.) (Anm. NTBB. 27. 1940. S. 165—167 av *N. Afzelius*.)
— *Andersen, P. & Widding, O.* Bibliographie der nordischen Philologie. 12. Mitte 1936—Mitte 1937. (APhS. 12. 1937—38. S. 315—413.)
— — Bibliography of Scandinavian philology. 13. From the middle of 1937 to the middle of 1938. (Därst. 13. 1938—39. S. 261—368.) (Anm. Archiv für das Studium der neueren Sprachen. 177. 1940. S. 113 av *W. Horn*.)
— — Bibliographie der nordischen Philologie. 14. Mitte 1938—Mitte 1939. (Därst. 14. 1939—40. S. 275—370.)
Björn, A. Norsk arkeologisk bibliografi 1900—1935. (Univ:s oldsaksamling. Arbok. 1935—36. S. 1—51.)
Blöndal, S. Sjaldgæft islenzk — sænskt brúðkaupsrit. (De libris. S. 16—19.)
Carlson, W. H. Scandinavian collections in the libraries of the United States. (PSS. 15. 1938—39. S. 217—238.)
Collijn, I. Sveriges bibliografi intill år 1600. Bd 1. H. 6. Tillägg till bd 1—3. Alfabetiskt register till bd 1. Typografiska tabeller 1483—1525. (1) s., s. 367—383, I—XXXVII; (2), XXXVII s. Upps. 1938. (Skrifter utg. av Svenska litteratursällskapet. 10: 18.)
[*Dallby, N.*] Bibliografi över de under 1937 från trycket utgivna, huvudsakligen svenska skrifter och uppsatser, som röra modersmålsundervisningen. (Årsskrift för modersmålsläraarnas förening. 1938. S. 133—157.)
— — under 1938 ... utgivna ... skrifter ... (Därst. 1939. S. 152—180.)
— — under 1939 ... utgivna ... skrifter ... (Därst. 1940. S. 145—169.)
Einarsson, S. Publications in old Icelandic literature and language 1936—37. (PSS. 15. 1938—39. S. 239—252.)
— — 1938. (Därst. 16. 1940. S. 138—148.)
Elfstrand, P. Svensk historisk bibliografi. 1937. 107, (1) s. (HTsv. 58. 1937. Bil.)
— — 1938. 111 s. (Därst. 59. 1938. Bil.)
— — 1939. 113 s. (Därst. 60. 1939. Bil.)

¹ Av utrymmesskäl ha åtskilliga inskränkningar måst göras. — Böckernas format är 8:0, där ej annat angives. Förteckning över starkare förkortningar av tidskriftstitlar m. m. bifogas vid slutet av bibliografien. Några skrifter, tryckta före 1938, som icke kommit att medtagas i föreg. årsbibliografier, anföras även här.

- Elovson, H.* Landsmåls litteratur. (Svenska folket genom tiderna. Översikts- och registerbd. Malmö 1940. S. 131—150.)
- Finnbogason, G.* Örlög skinnbókanna. (De libris. S. 37—44.)
- G. B. E. H.* Nya bidrag till Jämtlands och Härjedalens bibliografi. (Jämten. 32. 1938. S. 242—246. 33. 1939. S. 271—277. 34. 1940. S. 276—278.)
- Gobom, N.* Ett okänt svenskt Rostocktryck från 1500-talet. (NTBB. 24. 1937. S. 211—215.)
- »Hercules vid skiljövägen» första gången på svenska. Ett unikt Rostocktryck i Linköpings stiftsbibliotek. (Linköpings biblioteks handlingar 1937. S. 9—43.)
- Götlind, J.* Litteratur på västgötamål. (Vestrogothica. 4. 1938. S. 18—27.)
- [*Hallberg, S.* & *Johansson, J. V.*] Förteckning över Otto Sylwans intill den 22 augusti 1939 utgivna skrifter. Gbg 1939. 37 s.
- Haugen, E.* Studies in Norwegian literature during 1936. (PSS. 15. 1938—39. S. 12—25.)
- Hermannsson, H.* Íslenskar rimbækur og almanök. (De libris. S. 45—55.)
- Hägg, E.* Bibliografi över svensk folkminneslitteratur, utkommen under åren 1928—1930. (FoF. 25. 1938. S. 174—204.)
- Jahresbericht über die Erscheinungen auf dem Gebiete der germanischen Philologie. Hrsg. von der Gesellschaft für deutsche Philologie in Berlin. 56 (N. F. 14), Bibliographie 1934. Berl. & Lpz. 1938. (6), 336 s.
- — 57 (N. F. 15), Bibliographie 1935. Berl. & Lpz. 1939. (6), 340 s.
- Jansson, S. O.* Bibliografi över svensk folkminneslitteratur, utkommen under åren 1931—1933. (FoF. 26. 1939. S. 169—187.)
- Jensen, S. H.* En oversigt over den litteratur, som behandler stednavne med endelsen -lev. (SoK. 7. 1939. S. 65—96.)
- — (Därst. 8. 1940. S. 52—64, 71—73.)
- Johannessen, Hjørdis.* Skrifter og skriftstykke av professor Indrebö. (Heiderskrift til G. Indrebö. Bergen 1939. S. 307—314.)
- Johansson, J. V.* Variantexemplar av Stiernhielms Ulfilas-edition. En bokhistorisk undersökning. Gbg 1939. 21 s., 4 faks.-bl. (GHÅ. Bd 45. 1939. Nr 4.)
- Liljefors, R.* Register till tidskriften Svenska landsmål ock svenskt folkliv 1878—1938. H. 1—2. X, (1) s., s. 1—130; s. 131—174. Sthm 1940.
- Ljunggren, K. G.* Nordiska personnamnsordböcker. En översikt med anledning av »Danmarks gamle Personnavne». (Scandia. 13. 1940. S. 117—133.)
- Svenska dialektordböcker. En översikt. (VSLÅ. 1938. S. 18—37.)
- Äldre Hallandsskildrare och Hallandsskildringar. (Vår bygd. Hallands hembygdsförbunds årsskrift. 22. 1937. S. 3—20.)
- Madsen, V.* Katalog over Det Kong. Biblioteks Inkunabler. 2. Kbh. 1936—38. (2), 573, (2) s. (1—2 anm. NTBB. 25. 1938. S. 115—117 av *I. Collijn.*)
- Marstrand, S.* Norsk arkeologisk litteratur 1936—1937. (Viking. 1. 1937. S. 221—225.)
- — 1937—1938. (Därst. 2. 1938. S. 159—163.)
- — 1938—1939. (Därst. 3. 1939. S. 129—132.)
- — 1939—1940. (Därst. 4. 1940. S. 173—178.)
- Nielsen, L.* Danmarks middelalderlige Haandskrifter. En sammenfattende Oversigt. Kbh. 1937. VI, 188, (3) s. (Anm. HTda. R. 10: 4. 1937—38. S. 447—450 av *Ellen Jørgensen.*)
- Nordal, S.* Íslenzkir bókamenn. (De libris. S. 131—144.)
- Norlind, W.* Bibliografi för 1936 och 1937. (Ark. 54. 1939. S. 250—300.)
- Olason, P. E.* Skrá um handritasöfn landsbókasafnsins. Bd 3. Rvík 1935—37. XI, 579, (1) s. (1—3 anm. NTBB. 25. 1938. S. 266—269 av *S. Blöndal.*)
- Raabe, G. E.* Litt om den første dansk-norske utgave av Snorre Sturlason: Norske Kongers Krönike. (De libris. S. 145—153.)
- Schlottig, K. H.* Gustav Neckels Werke und Schriften. (Beiträge zur Runenkunde. S. 176—192.)

- Schnell, I.* Sörmländsk forskning 1937. (Sörmlandsbygden. 7. 1938. S. 125—132.)
 — — 1938. (Därst. 8. 1939. S. 147—154.)
 — — 1939. (Därst. 9. 1940. S. 159—160.)
- Sigfússon, B.* Islandsk litteraturforskning 1914—1939. (Edda. 40. 1940. S. 104—112.)
- Sjödén, L.* Peder Svarts litterära originalhandskrifter. (NTBB. 25. 1938. S. 18—34.)
- Skautrup, P.* Litteratur vedrørende Jylland 1936. (SoK. 6. 1938. S. 99—109.)
 — — 1937. (Därst. 7. 1939. S. 142—152.)
 — — 1938. (Därst. 8. 1940. S. 85—96.)
- Sommerfeldt, W. P.* Bibliografi 1936—37. (For. t. no. fort. bev. Årsb. 1936—1937. S. 231—257.)
 — — 1938—39. (Därst. 1939. S. 187—223.)
- [*Steffen, E.*] Gotländsk bibliografi. 1936—1937. (Gotländskt arkiv. 10. 1938. S. 81—102.)
 — Gotlands litteratur 1938—1940. (Därst. 12. 1940. S. 59—74.)
- Streitberg, G.* Germanisch. (Indogermanisches Jahrbuch. 22. Jahrg. 1938. Bibliographie des Jahres 1936. S. 256—293.)
 — — (Därst. 23. Jahrg. 1939. Bibliographie ... 1937. S. 288—343.)
 — — (Därst. 24. Jahrg. 1940. Bibliographie ... 1938. S. 307—350.) [Jämta H. Krahe.]
- Svensk litteraturhistorisk bibliografi 1900—1935. H. 1—2. S. 1—88, 89—168. Upps. (tr. Tierp) 1939. (Skrifter utg. av Svenska litteratursällskapet. 29.)
- Walde, O.* Ett sällsynt danskt tryck. (Gotländskt arkiv. 10. 1938. S. 34—38.)
 — Psalmdiktaren Hans Christensen Sthen och hans Vandrebok. (NTBB. 25. 1938. S. 65—72.)
- Wijk, Margit.* Aperçu bibliographique des ouvrages de philologie romane et germanique publiés par des Suédois de 1937 à 1939. (Studier i modern språkvetenskap. 14. 1940. S. 169—200.)
- Wikström, F.* Förteckning på artiklar i Språk och Stil årg. 1 (1901)—20 (1920). (NsvSt. 20. 1940. S. 167—205.)

Litteraturhistoria.

- Adell, A.* Primäröversättningarna av Nya Testamentet på svenska 1526. (Scandia. 11. 1938. S. 16—63.)
- Anderson, S. A.* The attitude of the historians toward the old Norse sagas. (PSS. 15. 1938—39. S. 266—274.)
- Bartol'd, V. V.* Arabskie izvestija o rusach. [Arabiska underrättelser om ruserna.] (Sovetskoe vostokovedenie. 1. Moskva & Leningrad. 1940. S. 15—50.)
- Beckman, N.* »Västgötalaghandskrifternas kronologi». (Ark. 54. 1939. S. 241—249.)
- Bennett, J. A. W.* The beginning of Norse studies in England. (SBVS. 12. 1937. S. 35—42.)
- Berendsohn, W. A.* Stilkritik am Beowulf-Epos. (Ark. 54. 1939. S. 235—237.)
- Blöndal, S.* Nabites the Varangian. With some notes on the Varangians under Nicephorus III Botaniates and the Comneni. (Classica et mediævalia. 2. 1939. S. 145—167.)
 — The last exploits of Harald Sigurdsson in Greek service. (Därst. 2. 1939. S. 1—26.)
- Boor, H. de.* Hat Siegfried gelebt? (PBB. 63. 1939. S. 250—271.)
- Brady, Caroline.* Óðinn and the Norse Jǫrmunrekkr-legend. (PMLA. 55. 1940. S. 910—930.)
 — The date and metre of the Hamðismál. (JEGPh. 38. 1939. S. 201—216.)

- Caldwell, J. E.* The origin of the story of Bøthvar-Bjarki. (Ark. 55. 1940. S. 223—275.)
- Dannert, L.* Konungastýrelsens politiska áskáðning och skriftens datering. (HTfin. 23. 1938. S. 43—60.)
- Eckhardt, K. A.* Der Wanenkrieg. Bonn 1940. (5), 109, (1) s. (Germanenstudien. 3.)
- Nordische Chronologie. Bonn 1940. (6), 47 s. (Germanenstudien. 2.)
- Einarsson, S.* Æfintýraatvik í Auðunar þætti vestfirzka. (Skirnir. 113. 1939. S. 161—171.)
- Envall, P.* »Om sommaren sköna». »Dalavägisaren» och dess författare. (Dalar-nas hembygdsbok. 1938. S. 8—48.)
- Gordon, Erma.* Die Olafssaga Tryggvasonar des Odd Snorrason. Berl. 1938. 110, (1) s. (Diss.)
- Grüner-Nielsen, H.* Den shetlandske Hildina-vise og Sophus Bugges Tolkning. (Heidersskrift til G. Indrebö. Bergen 1939. S. 139—165.)
- Gudmundsson, S.* Athugasemdir við bók drs. Einars Ól. Sveinssonar, »Um Njálu, I». (Árbók hins íslenska fornleifafjelags. 1937—39. S. 57—68.)
- Landnámið í Gnúpverjahreppi. (Därst. 1937—39. S. 92—97.)
- Hagnell, Eva.* Are Frode och hans författarskap. Lund 1938. (7), 173, (1) s. (Diss.) (Anm. HTsv. 59. 1939. S. 204—205 av *N. B[eckman]*. — Lychnos. 1939. S. 456—457 av *V. Jansson*. — M. 47. 1940. Sp. 200—201 av *S. A. Krijn*. — Neophilologus. 25. 1939. S. 72—73 av [*A. G.*] *van H[amel]*.)
- Heinertz, N. O.* En författarfråga. [Ang. författarskapet till den Emil Olson tillagda »Förteckning på i svenska språket förekommande umbärliga främmande ord» etc.] (Moderna språk. 33. 1939. S. 196—198.)
- Helgason, J.* Gauks Saga Trandilssonar. (Heidersskrift til G. Indrebö. Bergen 1939. S. 92—100.)
- Hempel, H.* Die ältesten germanischen Heldenlieder. (Zeitschrift für deutsche Bildung. 16. 1940. S. 221—231.)
- Hollander, L. M.* Sigvat Thordson and his poetry. (PSS. 16. 1940. S. 43—67.)
- Holtmark, Anne.* Om de norske kongers sagaer. (Edda. 38. 1938. S. 145—164.)
- Hovstad, J.* Humor hos dei gamle nordmenn og islendingar. (SoS. 46. 1940. S. 184—192.)
- Hugo, H.* Rimkrönikan om Linköpings biskopar. (KÅ. 40. 1940. S. 128—174.)
- Indrebö, G.* Agrip-Hryggjarstykki. (Ark. 55. 1940. S. 342.)
- Jónsson, G.* Um útgáfu fornrita. Nokkurar athugasemdir. (Árbók hins íslenska fornleifafjelags. 1937—39. S. 140—145.)
- Jänichen, H.* Die Wandalen in der Heldensage. (Altschlesien. 7. 1938. S. 254—262.)
- Källquist, E.* Den äldsta versionen av Kellgrens »Mina löjen». (Historiska och litteraturhistoriska studier. 15. 1939. S. 125—135.)
- Lárusson, Ó.* Ætt Egils Halldórssonar og Egils saga. Rvík. 1937. 38 s. (Studia islandica. 2.) (Anm. Ark. 55. 1940. S. 136—139 av *Anne Holtmark*.)
- Lie, H.* Noen metodologiske overveielser i anl. av et bind »Íslensk fornrit». (MoM. 1939. S. 97—138.)
- Lützenberg, K.* William Morris as critic of old Norse literature. (Edda. 40. 1940. S. 301—320.)
- Tyrffing into excalibur? A note on William Morris's unfinished poem, »In Arthur's house». (PSS. 15. 1938—39. S. 81—83.)
- Luloman, N.* Ritter Tynne und Choten Bludovič (Alarics Zug gegen Rom im Jahre 408 und die Entführung Placidias in nordischer und russischer Überlieferung). (APhS. 14. 1939—40. S. 211—272.)
- Lundmark, E.* Redaktionerna av Olavus Petris svenska krönika. Översikt och gruppering av handskrifterna. (VSLÅ. 1940. S. 13—76.)
- Magoun, F. P.* Zum heroischen Exorzismus des Beowulfepos. (Ark. 54. 1939. S. 215—228.)
- Malone, K.* Humblus and Lotherus. (APhS. 13. 1938—39. S. 201—214.)

- Mohr, W.* Entstehungsgeschichte und Heimat der jüngeren Eddalieder südgermanischen Stoffes. (ZfdA. 75. 1938. S. 217—280.)
- Moser, H. J.* Eddische Melodien. (Germanien. 1939. S. 72—77.)
- Müller, F. M.* Vom Sinn der isländischen Dichtung des 13. Jahrhunderts. (Germanien. 1939. S. 487—494.)
- Müller, Maria.* Verhüllende Metaphorik in der Saga. Ein Beitrag zur Kulturpsychologie Altislands. Würzb. 1939. (4), 78, (1) s. (Bonner Beiträge zur deutschen Philologie. 8.) (Diss. Bonn.) (Ann. DLz. 61. 1940. Sp. 804—808 av *W. Mohr.*)
- Naumann, H.* Der germanische König und seine Dichter. (Zeitschrift für deutsche Bildung. 15. 1939. S. 150—160.)
- Zur altgermanischen Götterdichtung. (Beiträge zur Runenkunde. S. 147—154.)
- Neckel, G.* Die Lage der 'Insel' Thule. (VSLÄ. 1939. S. 128—129.)
- Nijhoff, P. O.* Flóamanna saga and Landnáma. (JEGPh. 37. 1938. S. 3—6.)
- Nordal, S.* Snorre i Reykholt. (Nordens kalender. 1937. S. 109—125.)
- Sturla Þórðarson og Grettis saga. Rvík 1938. 32 s. (Studia islandica. 4.) (Ann. Ark. 55. 1940. S. 136—139 av *Anne Holtsmark.*)
- Noreen, E.* Det rättslösa konstverket. Praktisk textkritik. (Svensk litteratur-tidskrift. 2. 1939. S. 42—48.)
- En fattig munk från Finland. (Korrespondens. 37. 1938. S. 268—269.)
- Författarfrågor i Lejonkulans dramatik. Undersökningar jämte två textbilagor: »Nachspiel» och »Troas». Lund 1938. 150 s. (SVSL. 22.)
- Författarfrågor i »Nya eller Karlskrönikan» (RK 2). (Ark. 55. 1940. S. 197—208.)
- Jöns Budde och den svenska bibeln. (Till Gustaf Carne den 21 oktober 1938. Malmö 1938. S. 77—80.)
- Olsen, B. M.* Um íslendingasögur. Kaflar úr háskóla-fyrirlestur. Búið hafa til prentunar *S. Blöndal* og *E. Ó. Sveinsson*. Rvík 1937—39. IV, 427, (1) s. (Safn til sögu Íslands. 6:3.)
- Olsen, Ellen.* Dannevirkevisens *Porte* og *Taarne*. En kildekritisk undersøgelse. (DSt. 1938. S. 137—141.)
- Pipping, R.* Ordspråksstudier. Hfors 1938. 82 s. (StNF. 28:3.) (Ann. FoF. 26. 1939. S. 145—146 av *H. C[elanders].*)
- Paasche, F.* Gamle oversættelser. (NTL. N.S. 16. 1940. S. 404—412.)
- Sahlgren, J.* Sägnerna om trollen Finn och Skalle och deras kyrkobyggande. (Saga och sed. 1940. S. 1—50.)
- Sawicki, S.* Die Eufemiavisor. Stilstudien zur nordischen Reimliteratur des Mittelalters. Lund 1939. (7), 234 s. (SHVSL. 28.) (Ann. Ark. 55. 1940. S. 350—360 av *R. Pipping.* — GGA. 1939. S. 292—293 av *E. Schröder.*)
- Schlauch, Margaret.* The *Dámusta saga* and French romance. (MPh. 35. 1937—38. S. 1—13.)
- Schütte, G.* Episoderne med Hygelac og Ongentheow. (DSt. 1940. S. 49—58.)
- Seip, D. A.* Ágrip-Hryggjarstykki. (Ark. 54. 1939. S. 238—239.)
- Strömholm, D.* Ingjaldsdramat. Upps. & Sthm (tr. Upps.) 1939. 53 s.
- Svanfeldt, G.* Posten 1768—1769 och dess författare. Ett litteraturhistoriskt bidrag till studiet av frihetstidens sista skede. Sthm (tr. Upps.) 1937. XV, 749 s., 1 bil. (Diss. Upps.)
- Sveinsson, E. Ó.* Sagnaritun Oddaverja. Nokkrar athuganir. Rvík 1937. 51 s. (Studia islandica. 1.) (Ann. Ark. 55. 1940. S. 136—139 av *Anne Holtsmark.*)
- The Icelandic family sagas and the period in which their authors lived. (APhS. 12. 1937—38. S. 71—90.)
- Sylvan, O.* Johan Henric Kellgren. Levnad och författarskap. Omarb. uppl. Sthm 1939. 387 s., 1 pl.-bl. (Populärvetenskapliga föreläsningar vid Göteborgs högskola. Ny följd. 9.)
- Tilander, G.* Dancus og Agogo Mago på svenska. Två obeaktade källor till Peder Månssons Bondakonst. (APhS. 14. 1939—40. S. 83—101.)

- Tratknigg, G.* Kultisches Brauchtum in der altisländischen Saga. (Germanien. 1939. S. 57—60.)
- Turville-Petre, E. O. G.* The traditions of Víga-Glúms saga. (Transactions of the Philological society. 1936. S. 54—75.)
- Törnquist, H.* Olika händer i Flatöboken. (Aarb. 1938. S. 91—98.)
- Wagner, F.* Les scaldes et la poésie scaldique. Un chapitre de l'histoire littéraire du Moyen âge Scandinave. (Revue belge de philologie. 17. 1938. S. 747—774.)
- Wahlgren, E.* A Swedish-Latin parallel to the *Joca Monachorum*. (MPh. 36. 1938—39.)
- The maiden king in Iceland. Chicago 1938. (3), 68 s. (Diss.)
- Wesselski, A.* Ein deutsches Märchen des achtzehnten Jahrhunderts und die Historie om Kong Edvard af Engelland. (APhS. 13. 1938—39. S. 129—200.)
- Vries, J. de.* Het Snjófríðlied van Harald Schoonhaar. (De libris. S. 165—172.)
- Young, J.* Two of the Irish »Mirabilia» in the »King's Mirror». (Études celtiques. 3. 1938. S. 21—26.)

Biografi.

Goldberger, P. Danskarnas insats i lingvistik. (OoB. 49. 1940. S. 545—549.)

Agrell, A.

- Landquist, J. & Lindquist, I.* Sigurd Agrell. (VSLA. 1937. S. 99—111.)
- Nilsson, M. P.* Per Sigurd Agrell. (HVSLA. 1937—138. S. XVII—XXII.)

Björnson, G.

Marstrand, C. J. S. Suderöyingen Gaut Björnson. (NTS. 10. 1938. S. 375—383.)

Brögger, W. C.

- Mohr, W.* Professor Dr. W. C. Brögger 1851—1940. (BMÅ. Årsberetning 1939—40. S. 3—6.)
- Shetelig, H.* W. C. Brögger. (Naturen. 64. 1940. S. 97—99.)

Dahlerup, V.

Juul-Jensen, H. Verner Dahlerup. (Ark. 55. 1940. S. 328—340.)

Dyrlund, F.

Möller, K. Folmer Dyrlund. (Fra Rask til Wimmer. S. 60—74.)

Götlind, J.

- Celander, H.* Johan Götlind. Några minnesord. (FoF. 27. 1940. S. 49—51.)
- Eriksson, M.* Johan Götlind. Ett minnesord. (SvL. 1939. H. 1. H. 228 fr. början. S. 46—54.)

Hammarstedt, E.

Strömbäck, D. Edvard Hammarstedt. (VSLA. 1939. S. 141—146.)

Hellquist, E.

Skottsborg, C. [Minnestal.] (Minnestal hållna i Göteborgs Kungl. Vetenskaps- och Vitterhets Samhälle å dess högtidsdagar 1933—1937. Gbg 1937. S. 27—31. Bih. till GVVSH. Arg. 55. 1937. Bil.)

Heusler, A.

Meier, H. Andreas Heusler 1865—1940. (PMLA. 55. 1940. S. 881—900.)

Jespersen, O.

Jespersen, O. En Sprogmands Levned. Kbh. 1938. 245, (1) s. (Anm. NTL. N. S. 15. 1939. S. 262—263 av *P. S[kautrup]*.)

Söderbergh, H. Otto Jespersen. (Moderna språk. 34. 1940. S. 215—227.)

Jessen, E.

Bröndal, V. Edwin Jessen. (Fra Rask til Wimmer. S. 75—82.)

Kock, A.

Skottsberg, C. [Minnestal.] (Minnestal hållna i Göteborgs Kungl. Vetenskaps- och Vitterhets Samhälle å dess högtidsdagar 1933—1937. Gbg 1937. S. 59—67. Bih. till GVVSH. Arg. 55. 1937. Bil.)

Levin, I.

Hansen, A. Israel Levin. (Fra Rask til Wimmer. S. 44—59.)

Lidén, E.

Evald Lidén 1862—1939. (GoBFT. 1939. S. 1—2.)

Jansson, V. Evald Lidén †. (NoB. 28. 1940. S. 117—122.)

Lindquist, I. Evald Lidén. (VSLÄ. 1939. S. 147—150.)

Lignell, A.

Gustawsson, K. A. Anders Lignell som upptecknare av dalsländska fornminnen. (Hembygden. Utg. av Dalslands fornminnes- och hembygdsförbund. 1937. S. 25—47.)

— Anders Lignell som upptecknare av värmländska fornlämningar. (Värmland förr och nu. 37—38. 1939—40. S. 11—36.)

Lundebergius, N.

Wilstadius, P. Kyrkoherden Nicolaus Lundebergius i Tolg som forn- och folkminnesforskare. (Hyltén Cavallius-föreningen. Årsbok. 19. 1940. S. 77—93.)

Lyngby, K. J.

Bjerrum, A. K. J. Lyngby. (Fra Rask til Wimmer. S. 83—112.)

Molbeck, Chr.

Glahder, J. Christian Molbeck og Jakob Hornemann Bredsdorff. (Fra Rask til Wimmer. S. 34—43.)

Much, R.

Höfler, O. Rudolf Much †. (Wörter und Sachen. 18. 1937. S. VII—XV.)

Nólsoy, P.

Krenn, E. Der färoysche Dichter Pall Nólsoy und sein Vogellied. Urbana 1939. 72 s. (Illinois studies in language and literature. Vol. 23. No. 4.)

Noreen, A.

Danell, G. Adolf Noreen. Ur en lärjunges synvinkel. (Hågkomster och livsintyck. 19. Upps. 1938. S. 114—130.)

Ófeigsson, J.

Einarsson, S. Jón Ófeigsson — In Memoriam. (JEGPh. 38. 1939. S. 163—166.)

Ohrt, F. C. P.

Hammerich, L. L. Ferdinand Christian Peter Ohrt. 17. November 1873—5. December 1938. (Oversigt over Det kong. danske Videnskabernes Selskabs Virksomhed. Juni 1938—Maj 1939. S. 50—68.)

Schmidt, A. F. Folkemindeforskeren F. Ohrt. (Sønderjydske Aarbøger. 1939. S. 152—159.)

Olson, E.

Beckman, N. Emil Olson. (Ark. 54. 1939. S. 1—8.)

Ljunggren, K. G. Emil Olson. (VSLA. 1937. S. 119—127.)

Noreen, E. Emil Olson. (HVSLA. 1937—38. S. XXXI—XXXV.)

Rask, R.

Andersen, P. Rasmus Rask. (Fra Rask til Wimmer. S. 7—33.)

Rudebeck, P.

Lindblad, S. Petter Rudebeck som fornforskare. (Hyltén Cavallius-föreningen. Årsbok. 17. 1938. S. 105—150.)

Solstrand, V.

Karsten, T. E. Dr Väinö Solstrand †¹⁴/, 1940. (Folkmålsstudier. 8. 1940. S. 1—2.)

Svanberg, N.

Beckman, N. Nils Svanberg 1902—1932. (OoB. 49. 1940. S. 125—140.)

Sverdrup, J.

M[arstrander], C. J. S. † Jakob Sverdrup. (NTS. 11. 1939. S. 342—346.)

Sommerfelt, A. Minnetale over professor dr. Jakob Sverdrup. (Det norske vid.-akademi i Oslo. Årbok. 1939. S. 67—70.)

Thomsen, C. J.

Hildebrand, B. C. J. Thomsen och hans lärda förbindelser i Sverige 1816—1837.

Bidrag till den nordiska forn- och hävdaforskningens historia. 1. Tiden till 1826.

(Diss. Sthm.) 2. Tiden 1826—1837. LXXIII, 521, (1) s.; IV s., s. 523—835,

i portr. Sthm (tr. Upps.) 1937—38. (VHAAH. 44: 1—2 [= F. 3. D. 11: 1—2].)

(Anm. HTsv. 59. 1939. S. 249—256 av *A. Schwück.*)

Thorsen, P. K.

Kristensen, M. P. K. Thorsen og hans Samtid. (Fra Rask til Wimmer. S. 123—134.)

Wiklund, K. B.

Skottsberg, C. [Minnestal.] (Minnestal hållna i Göteborgs Kungl. Vetenskaps- och Vitterhets Samhälle. Gbg 1937. S. 48—51. Bih. till GVVSH. Arg. 55. 1937. Bil.)

Wimmer, L. F. A.

Brøndum-Nielsen, J. Ludvig F. A. Wimmer. (Fra Rask til Wimmer. S. 113—122.)

II. Nordisk språkvetenskap.

1. I allmänhet.

- Andersen, H.* Nogle sproghistoriske Bidrag. 3. (APhS. 12. 1937—38. S. 200—227.)
- Arnholtz, A.* Studier i poetisk og musikalsk Rytmik. 1. Principielt. Kbh. 1938. 424 s. (Diss.) (Anm. Archiv für vergleichende Phonetik. 3. 1939. S. 50—55 av *A. Martinet & V. Holmboe*. — Ark. 55. 1940. S. 147—155 av *B. Risberg*. — DLz. 60. 1939. Sp. 123—126 av *O. Paul*. — M. 47. 1939. Sp. 1—3 av *W. J. W. Koster*. — Neophilologus. 25. 1940. S. 310 av *A. G. van Hamel*. — Studia neophilologica. 12. 1939—40. S. 171—173 av *B. Collinder*.)
- Behre, F.* Middle English *hāk*, a Scandinavian loan-word. (Meijerbergs arkiv. 2. 1939. S. 25—37.)
- Bergman, G.* Språklig skandinavism. (Nordens kalender. 1939. S. 31—42.)
- Bjerre, B.* Nordiska konjunktionsbildningar med temporal innebörd. 2. Lund 1938. VIII, 348 s. (LUA. N.F. Avd. 1. Bd 34. N:r 5.) (1—2 anm. Ark. 54. 1939. S. 301—313 av *K. G. Ljunggren*.)
- Carr, C. T.* Nominal compounds in Germanic. London 1939. XXXVI, 497 s. (St. Andrews university publications. 41.) (Anm. Anglia. Beiblatt. 50. 1939. S. 294—296 av *H. Koziol*. — MLN. 54. 1939. S. 618—622 av *E. H. Sehr*. — MLR. 34. 1939. S. 623—624 av *A. C. Dunstan*.)
- Clausen, S.* Nordisk målsträv. 1—3. Kbh. 1938—40. 208; 143; 143, (1) s. — Retstavningen. Forholdet mellem skrifttegn og tale. (Pedagogisk tidskrift. 74. 1938. S. 298—314.)
- Collin, C. S. R.* Anekdoter om ord. (Korrespondens. 39. 1940. S. 21, 66, 81, 112, 129, 212.)
- Collinder, B.* Finska och lapska språken i Sverige. (Saga och sed. 1939. S. 3—18.)
- Dal, Ingerid.* Ein archaischer Zug der germanischen Pronominalflexion. (NTS. 9. 1938. S. 186—218.)
- Germ. *brân* als Epitheton von Waffen. (Därst. 9. 1938. S. 219—230.)
- Diderichsen, P.* Om Pronominerne *sig* og *sin*. (APhS. 13. 1938—39. S. 1—95.)
- Realitet som grammatisk Kategori. (NsvSt. 19. 1939. S. 69—91.)
- Dokumente zur Interpunktion europäischer Sprachen. Gbg 1939. 57 bl., vikta i 3 dlr. (V^e congrès international de linguistes, Bruxelles 1939.) (Anm. Ark. 55. 1940. S. 360—364 av *K. G. Ljunggren*.)
- Ehrling, S.* Ett syntaktiskt teckensystem. (JEGPh. 38. 1939. S. 382—395.)
- Eklom, R.* Till frågan om de nordiska accenternas uppkomst. (Ark. 54. 1939. S. 161—180.)
- Ekwall, E.* Middle English *o bon*. (Meijerbergs arkiv. 2. 1939. S. 16—24.)
- Gjelsvik, M.* »Det fælles nordiske sprog og retssprog». (Tidsskrift for rettsvidenskap. 53. 1940. S. 184—210.)
- Hansen, A.* Bør vi gå over til et nyt interpunktionssystem? (DSt. 1939. S. 152—157.)
- Lydhistoriske bidrag. (APhS. 12. 1937—38. S. 263—283.)
- Harding, E.* Språkvetenskapliga problem i ny belysning eller Bidrag till nordisk och germansk språkhistoria. H. 2—3. Lund 1938—39. 48 s.; 80 s.
- Hummelstedt, E.* Etymologiskt. (Folkmålsstudier. 5. 1937. S. 240—248.)
- Jansson, V.* Teser försvarade av Adolf Noreen vid disputationskonvent å Värmlands nation. (Nationen och hembygden. 2. 1939. S. 157—167.)

- Janzén, A.* Bock und Ziege. Wortgeschichtliche Untersuchungen. Gbg 1938. 68 s. (GHA. Bd 43. 1937. Nr 5.) (Anm. BSL. 39. 1938. S. 23 av *E. Benveniste*. — GR. 14. 1939. S. 228—229 av *G. Nordmeyer*. — Litbl. 60. 1939. Sp. 228—229 av *A. Götze*.)
- Johannisson, T.* Verbal och postverbal partikelkomposition i de germanska språken. Lund 1939. (3), 381 s. (Diss.) (Anm. Ark. 55. 1940. S. 287—296 av *K. G. Ljunggren*. — M. 47. 1940. Sp. 301—302 av *A. G. v. Hamel*.)
- Karsten, T. E.* Finska ordet 'kyöpeli' l. 'köpeli'. (Budkavlen. 18. 1939. S. 57—59.)
— Till kännedomen om de äldre germanska lånorden i finskan. (Folkmålsstudier. 5. 1937. S. 163—175.)
- Krenn, E.* Die westnordischen Brudervölker im Lichte der Ur- und Sprachgeschichte. (Wörter und Sachen. 19. 1938. S. 203—212.)
- Kruse, V.* Det fælles nordiske sprog og rettsprog. (Tidsskrift for rettsvidenskap. 52. 1939. S. 267—281.)
- Lane, G. S.* Pure labials from labiovelars in Germanic. (JEGPh. 38. 1939. S. 184—200.)
- Langenhove, G. van.* Linguistische studiën. 1. 's Gravenhage [1936]. XXV, 163, (1) s. (Gand. Recueil de travaux publ. par la faculté de philosophie et lettres. 77.) (Anm. Litbl. 60. 1939. Sp. 90—91 av *A. Schmitt*.)
- Lundahl, I.* Studier över bruket av pluralis hos substantiv i fornvästnordiskan och fornsvenskan. (Ark. 55. 1940. S. 43—120.)
- Marquardt, Hertha.* Die altenglischen Kenningar. Ein Beitrag zur Stilkunde altgermanischer Dichtung. Halle (Saale) 1938. XVI, 238 s. (Schriften der Königsberger gelehrten Gesellschaft. Geisteswiss. Klasse. 14: 3.) (Anm. AfdA. 58. 1939. S. 30—34 av *R. Meissner*. — Ark. 55. 1940. S. 284—287 av *Anne Holtsmark*. — DLz. 60. 1939. Sp. 555—557 av *Helga Reuschel*. — M. 46. 1939. Sp. 296—297 av *J. de Vries*. — MLN. 55. 1940. S. 73—74 av *K. Malone*.)
- Meritt, H. D.* The construction $\lambda\pi\delta\ \kappa\omicron\iota\upsilon\omicron\upsilon\delta$ in the Germanic languages. Stanford 1938. 114 s. (Stanford university publications. University series. Language and literature. Vol. VI. N:r 2.)
- Mezger, F.* OE. *gehygd*, *hyht*, *hlyst*, *geþyld*. (Ark. 54. 1939. S. 229—234.)
- Modéer, I.* Den nordiska ryssjans ursprung och ålder. Ordstudier. Upps. 1939. VII, 206 s. (UUA. 1939:10.) (Anm. Rtg. 23. 1940. S. 46—48 av *A. Nilsson*.)
- Noreen, E.* Nordisk språkgemenskap. (Nordisk gemenskap. Sthm 1940. S. 100—116.)
- Olsen, M.* Norröne studier. Oslo 1938. VI, (6), 320 s. (Anm. NTL. N.S. 15. 1939. S. 72—73 av *A[nne] H[oltsmark]*. — PSS. 15. 1938—39. S. 279—281 av *L. M. Hollander*.)
- Pettersson, Sv.* Nord. *fan*, *fanden*, *faenden*. En etymologisk och ordhistorisk studie. (Ark. 54. 1939. S. 80—93.)
- Pipping, R.* Språk och stil. Åbo 1940. 184, (1) s.
— Språk och stil. 1—2. (Finsk tidskr. 125. 1938. S. 202—214, 267—276.)
- Ross, A. S. C.* German dirne, Icelandic perna, middle English perne. (Proceedings of the Leeds philosophical society. 5: 2. 1939. S. 113—124.)
— *Jolaköttur*, *Yullis Yald* and similar expressions. (SBVS. 12. 1937. S. 1—18.)
- Seip, D. A.* Språket i Norden. (NTL. N.S. 14. 1938. S. 409—420.)
- Svanberg, N.* Debatter om stilverenskap. (NsvSt. 19. 1939. S. 1—28.)
- Wessén, E.* Hur värda vi den nordiska språkgemenskapen? (NTL. N.S. 14. 1938. S. 351—357.)
- Wessman, V. E. V.* Om språkets förändring. (Folkmålsstudier. 6. 1939. S. 1—69.)
- Zetterholm, D. O.* Om supradentala ock kakuminala *n*-ljud i nordiska språk. Upps. 1939. 70, (1) s., 1 karta. (SvL. B. 37. 1938. H. 1. H. 224 fr. början.)

2. Isländska och fornorska.

a. Grammatik, lexikografi, stilistik och metrik.

- Andersen, H.* Old Norse notes. (JEGPh. 37. 1938. S. 80.)
- Bergsveinsson, S.* Nasal + Engelaug bzw. Liquida im Isländischen. (Archiv für vergleichende Phonetik. 2. 1938. S. 30—40.)
- Om Islands sproglige Særstilling. (Islandsk aarbog. 13. 1940. S. 75—85.)
- Berulfsen, B.* Sammenfallet av *mæða* og *mæði* i norsk. (MoM. 1940. S. 17—21.)
- Brodeur, A. G. & Brady, Caroline.* Sundramæðri — sammæðra. (PSS. 16. 1940. S. 133—137.)
- Einarsson, S.* Two Scandinavisms in the »Peterborough chronicle». (JEGPh. 37. 1938. S. 18—20.)
- Eskeblad, S. & Liestöl, K.* Lærebok i gamalnorsk. 5 utg. Oslo. 1940. 108, (2) s.
- Harbitz, G. P.* Svinfylkingen. (MoM. 1939. S. 139—155.)
- Heinrichs, H. M.* Stilbedeutung des Adjektivs im eddischen Heldenlied. Würzb. 1938. VII, 124, (1) s. (Bonner Beiträge zur deutschen Philologie. 4.) (Anm. DLz. 60. 1939. Sp. 844—846 av *W. Mohr*. — GR. 14. 1939. S. 308—309 av *F. T. Wood*. — GRM. 27. 1939. S. 440 av *F. R. Schröder*. — Neophilologus. 25. 1940. S. 311 av *A. G. van Hamel*. — PSS. 15. 1938—39. S. 284—285 av *A. M. Sturtevant*. — Skírnir. 113. 1939. S. 202—203 av *A. Jóhannesson*.)
- Hollander, L. M.* Litotes in Old Norse. (PMLA. 53. 1938. S. 1—33.)
- Indrebö, G.* Eit Edda-ord: *tún*. (MoM. 1938. S. 28—31.)
- Jóhannesson, A.* Enkele opmerkingen over de ijslandse woordenschat. (Neophilologus. 22. 1936—37. S. 55—63.)
- Krenn, E.* Föroyische Sprachlehre. Heidelb. 1940. (7), 139, (1) s. (Germanistische Bibliothek. Abt. 1: R. 1: 22.)
- Kuhn, H.* Die altnordischen Infinitive praeteriti. (ZfdA. 76. 1939. S. 122—148.)
- Westgermanisches in der altnordischen Verskunst. (PBB. 63. 1939. S. 178—236.)
- Kvaran, [E. S.] & Fingerhut, [O.]*. Lehrbuch der isländischen Sprache. 2., verb. Aufl. hrsg. von *O. Fingerhut*. Greifsw. 1940. 124 s.
- Lehmann, W.* Das Präsens historicum in den Íslendinga sögur. Würzb. & Anmühle 1939. (2), 67, (1) s. (Diss. Bonn.) (Anm. GRM. 27. 1939. S. 441 av *F. R. Schröder*. — Skírnir. 113. 1939. S. 203—204 av *A. Jóhannesson*.)
- Matras, Chr.* Lidt om Færøernes litteratur og sprog. (Tilskueren. 1939: 1. S. 393—403.)
- Meager, F.* O. Icel. *seg(g)ja*, OHG. *sagēn*, OE. *secg(e)an*, a verb of the first and third weak class and the *-ęjo/e:ē-* formation of the third weak class. (Ark. 55. 1940. S. 209—222.)
- Nordling, A.* Norr. *skorungr* og *skoru(g)*. Hfors 1938. 62 s. (StNF. 28: 2.)
- Olsen, M.* Kögurbarn og kögursveinn. (MoM. 1940. S. 9—16.)
- Til den norrøne grammatikk. (Därst. 1938. S. 72.)
- Olzewska, E. S.* Norse alliterative tradition in middle English. 1. (Leeds studies. 6. 1937. S. 50—64.)
- Reichborn-Kjennerud, I.* Gamle sykdomsnavn. 5. (MoM. 1938. S. 109—112.)
- Noen anatomiske uttrykk i gammelnorsk. (Ark. 54. 1939. S. 201—214.)
- Ross, A. S. C.* Old Norse diphthongs in English. (APhS. 14. 1939—40. S. 2—10.)
- OWN. *Bjarmar*: Russian *Perm*?. (Leeds studies. 6. 1937. S. 5—13.)
- Sandvei, M.* Birgittinernorsk. (MoM. 1938. S. 40—53.)
- Springer, O.* The style of the old Icelandic family sagas. (JEGPh. 38. 1939. S. 107—128.)
- Strömbäck, D.* Små bidrag till isländsk ordforskning. (Ark. 55. 1940. S. 316—327.)

- Sturtevant, A. M.* A derivation of the old Norse word *vǫrd* a poetic designation for 'woman'. (PSS. 15. 1938—39. S. 158—159.)
- Analogical weak preterite forms in old Icelandic. (Language. 16. 1940. S. 48—52.)
- An etymology of the old Norse word *fljóð* 'woman'. (PSS. 15. 1938—39. S. 26—28.)
- Certain types of collective plurals in the Elder Edda. (GR. 14. 1939. S. 126—137.)
- The doublets old Icelandic *skyti*: *skytja*, 'shooter, marksman'. (MLN. 54. 1939. S. 445—447.)
- The future auxiliaries Gothic 'haben' and old Norse 'munu'. (Därst. 53. 1938. S. 423—425.)
- The position of the verb-adverb locution with reference to the verb in the *Elder Edda*. (PSS. 16. 1940. S. 1—21.)
- The shift of gender in the old Icelandic words for the seasons of the year. (Därst. 15. 1938—39. S. 275—278.)
- Western, A.* Tillegg til Streiftog i gammelnorsk syntaks. (MoM. 1939. S. 17—22.)
- Vogt, W. H.* Altgermanische Druck-'Metrik'. Recht unbekümmerte Meinung eines Nicht-Metrikers. (PBB. 64. 1940. S. 124—164.)
- Binnenreime in der Edda. (APhS. 12. 1937—38. S. 228—262.)
- Vågslid, E.* Gamalnorsk riksmål. (Norsk måltidende. 3. 1938. S. 353—480.)

b. Texter, översättningar och kommentarer.

Texter.

- A book of miracles. Ms n:o 645 4to of the Arna-Magnæan collection in the University library of Copenhagen. With an introd. by *Anne Holtsmark*. Copenh. 1938. 27 s. + faks. 4:o. (Corpus codicum islandicorum medii aevi. 12.)
- Annales islandici posteriorum sæculorum. Annálar 1400—1800. Gefnir út af Hinu íslenska bókmenntafélagi.* III, 5—6. S. 449—657, (1) s. Rvík 1937—38.
- Borgfirðinga sögur. Hænsa-Poris saga, Gunnlaugs saga Ormstungu, Bjarnar saga Hítöðlakappa, Heiðarvíga saga, Gísils þáttur Illugasonar. S. Nordal og G. Jónsson gáfu út. Rvík 1938. CLV, 363, (2) s., 2 kartor. (Íslensk fornrit. 3.)*
- Byskupa sögur. Udg. af Det K. nordiske Oldskriftselskab ved J. Helgason. H. 1. S. 1—115. Kbh. 1938.*
- Codex regius of the Younger Edda. Ms n:o 2367 4to in the old Royal collection in the Royal library of Copenhagen. With an introd. by E. Wessén. Copenh. 1940. 32 s. + faks. 4:o. (Corpus codicum islandicorum medii aevi. 14.)*
- Diplomatarium islandicum. Íslenskt fornbréfasafn, sem hefir inni að halda bréf og gjörninga, dóma og máldaga, og aðrar skrár, er snerta Ísland eða íslenska menn. Gefið út af Hinu íslenska bókmenntafélagi. 13: 6 (1561—1562). S. 641—768. Rvík 1938.*
- Early Icelandic rímur. Ms n:o 604 4to of the Arna-Magnæan collection in the University library of Copenhagen. With an introd. by Sir W. A. Craigie. Kbh. 1938. 21, (4) s. + faks. 4:o. (Corpus codicum islandicorum medii aevi. 11.)*
- Íslensk miðaldakvæði. Islandske Digte fra Senmiddelalderen. Udg. af Kommissionen for det Arnarmagnæanske Legat ved J. Helgason. Bd 2. Kbh. 1938. (7), 462, (1) s. 4:o.*
- Svabo, J. C. Färöske Visehaandskrifter udg. for Samfund til Udgivelse af gammel nordisk Litteratur ved Chr. Matras. Kbh. 1937—39. LXXXV, (1), 535 s. S. T. U. A. G. N. L. Skrifter. 58.)*
- The Arna-Magnæan manuscript 557 4to, containing inter alia the History of the first discovery of America. With an introd. by D. Strömbäck. Copenh. 1940. 39, (1) s. + faks. 4:o. (Corpus codicum islandicorum medii aevi. 13.)*

- The Icelandic physiologus. Facsimile edition with an introd. by *H. Hermannsson*. Ithaca, New York 1938. (3), 21 s. (18 s. faks.) (Islandica. 27.) (Anm. MLN. 55. 1940. S. 541—542 av *G. T. Flom*. — Skírnir. 113. 1939. S. 222 av *J. J. Smári*.)
- Pjalar Jóns saga. Dámusta saga. 1. Teksten. Proefschrift door *Louisa F. Tan-Haverhorst*. Haarl. 1939. VIII, CXC, 111, (1) s. (Diss. Leiden.)
- Vatnsdæla saga, Hallfreðar saga, Kormáks saga, Hrómundar Páttur Halta, Hrafn Páttur Guðrúnarsonar. *E. Ó. Sveinsson* gaf út. Rvík 1939. 123, 356, (2) s. (Íslensk fornrit. 8.)
- Víga-Glúms saga. Ed. by *G. Turville-Petre*. Oxf. & Lond. 1940. LVI, 112 s.

Översättningar.

- Arnorr Þorðarson jarlaskáld, Magnúsdrápa, kaldet »Hrynhenda». Oversat af *V. J. von Holstein-Rathlow*. (Islandsk aarbog. 13. 1940. S. 86—93.)
- A verses Edda. Ó-skandináv ereditiböl fordította *Szász B.* [Den poetiska Eddan. Från det fornskandinaviska originalet övers. av *B. Szász*.] Budap. 1938. (A Magyar tudományos akad. könyvkiadó vállalata.) 275, (1) s.
- Canti dell' Edda (dai »Canti degli Dei»). A cura di *Olga Gogala di Leesthal*. Torino 1939. 179 s. (I grandi scrittori stranieri. 87.)
- Edda. Vertaald en van inleidingen voorzien door *J. de Vries*. Amsterd. 1938. 284 s.
- Geschichte von Un der Weisen und ihrer Sippe. Ein altisländischer Siedler- und Heldenroman. Aus der »Laxdæla-saga» übertr. durch *S. Rüttgers*. Langensalza, Berl. & Lpz. 1938. 221, (1) s., 1 karta.
- Gulatingslovi. Umsett frá gamalnorsk av *K. Robberstad*. Oslo 1937. 294 s. (Norröne bokverk. 33.)
- Hollander, L. M.* The lay of Arinbiorn. (Arinbiarnarkviða.) (PSS. 15. 1938—39. S. 110—121.)
- Isländska sagor. Övers. från fornisländskan och utg. av *Hj. Alving*. Egil Skallagrímssons saga. Gunnlaug Ormstungas saga. Sthm 1938. VIII, 322 s., 2 kartbl.
- Soga om Færøyingane. Omsett av *J. Fjalestad*. Oslo 1937. 86 s., 1 karta.
- Soga om Gisle Sursson omsett av *T. Knudsen*. Serprent av *M. Østlid* Lesestykke i nynorsk med tillatne sideformer. Oslo 1940. 45, XI s.
- The Orkneyinga saga. A new translation with introd. and notes by *A. B. Taylor*. Edinb. & Lond. 1938. XV, 1, 437, (2) s., 3 kartor. (Anm. MLR. 34. 1939. S. 471—472 av *G. N. Garmonsway*.)
- The saga of Gisli son of Sour. Transl. by *R. B. Allen*. Illustr. by *R. Kent*. New York 1936. VIII, (2), 148 s.
- Thule. Ausgewählte Sagas von altgermanischen Bauern und Helden. [Übertr. u bearb. von *K. Reichardt*.] Jena 1938. (2), 236 s.

Kommentarer.

- Bouman, A. C.* Völundr as an aviator. (Ark. 55. 1940. S. 27—42.)
- Drube, H.* Die Behandlung der Hrafnkel Saga auf der Mittelstufe der höheren Schule. (Zeitschrift für deutsche Bildung. 14. 1938. S. 424—431.)
- Eckhardt, K. A.* Ingwi und die Ingweonen in der Überlieferung des Nordens. (Zeitschrift der Savigny Stiftung für Rechtsgeschichte. Germanistische Abt. 59. 1939. S. 1—87.)
- — 2. neub. Aufl. Bonn 1940. (7), 96 s., 1 karta. (Germanenstudien. 1.)
- Einarsson, S.* The Freydis-incident in Eiríks Saga Rauða, ch. 11. (APhS. 13. 1938—39. S. 246—256.)
- Flornes, H. M.* »Späterne». Merknadar til ei lausavise av Eyvind Finnsson. (MoM. 1939. S. 15—16.)

- Graf, J. A.* Sem alft af báru. (ZfdA. 75. 1938. S. 304.)
- Gutenbrunner, S.* Eddica. (ZfdA. 77. 1940. S. 12—15.)
- Hempel, H.* Sigurds Ausritt zur Vaterrache. (Beiträge zur Runenkunde. S. 155—169.)
- Hollander, L. M.* Egil Skallagrímsson's Head ransom (*Höfuðlausn*). (PSS. 15. 1938—39. S. 42—57.)
- Some observations on the Head-Ransom episode in the Egilssaga. (APhS. 12. 1937—38. S. 307—314.)
- Holtmark, Anne.* »Vefr Darraðar». (MoM. 1939. S. 74—96.)
- Tillegg til »Vefr Darraðar». (Därst. 1940. S. 7—8.)
- Koch, H.* Zum Prolog der Strengleikar. (ZfdPh. 64. 1939. S. 231—235.)
- Kock, E. A.* Anteckningar till íslensk Miðaldakvæði. (Ark. 54. 1939. S. 94—107.)
- Die Ausdeutung der altnorwegisch-altisländischen Skaldendichtung. (Beiträge zur Runenkunde. S. 134—146.)
- Notationes norrøne. Anteckningar till Edda och skaldediktning. D. 24—26. Lund 1938—40. 35, 60, 105 s. (LUA. N. F. Avd. 1. Bd 34. Nr 1, 7; 37. Nr 2.)
- Krappe, A. H.* The snake tower. (PSS. 16. 1940. S. 22—33.)
- Kuhn, H.* Die Rangordnung der Daseinswerte im alten Sittengedicht der Edda. (Zeitschrift für deutsche Bildung. 15. 1939. S. 62—71.)
- Kukovszky, S.* Völuspá 5, 1—4. (ZfdA. 75. 1938. S. 119—120.)
- Laugesen, A. T.* Fortolkningen af et sted i Kongespejlet. (DSt. 1938. S. 71—73.)
- Ljunggren, K. G.* Anteckningar till Skírnismál och Rigspula. (Forts.) (Ark. 54. 1939. S. 9—44.)
- Lohrmann, H. F.* Die Gisli-Saga in der deutschkundlichen Erziehung. (Zeitschrift für deutsche Bildung. 14. 1938. S. 173—181.)
- Lohse, G.* Das Friedlandsbild der Egilssaga. (ZfdPh. 65. 1940. S. 27—33.)
- Meissner, R.* Litilla sanda litilla seva. (ZfdA. 75. 1938. S. 83—86.)
- Völuspá 2, 5—8. (ZfdA. 76. 1939. S. 218—221.)
- Midtun, S. D.* Ei lausavise av Öyvind Finnson. (MoM. 1940. S. 143—144.)
- Moberg, O.* Slaget vid Svolder eller slaget i Öresund? Lokalisering av Olav Tryggvasons sista strid. (HTno. 32. 1940. S. 1—26.)
- Till frågan om hemorten för de vikingar, som kämpade mot Håkan jarl i Hjörungavåg. (HTda. R. 5: 10. 1940. S. 458—464.)
- Mohr, W.* Wortschatz und Motive der jüngeren Eddalieder mit südgermanischem Stoff. (ZfdA. 76. 1939. S. 149—217.)
- Nijhoff, P. O.* Flóamanna saga and Landnáma. (JEGPh. 37. 1938. S. 3—6.)
- Ohr, F.* Sunn at Urðarbrunni. (APhS. 12. 1937—38. S. 91—101.)
- Otason, P. E.* Athuganir um Passíusálmahandrit. (Skírnir. 113. 1939. S. 176—179.)
- Olsen, M.* Reynir er björg Þórs. (MoM. 1940. S. 145—146.)
- Reichardt, K.* Die Liebesbeschwörung in Fgr Skírnis. (JEGPh. 38. 1939. S. 481—495.)
- Reuschel, Helga.* Wie ein Fuss dem Andern. Zum Aufbau der Hamðismál. (PBB. 63. 1939. S. 237—249.)
- Rüdiger, H. H.* Beiträge zur Bedeutung des Gefühls in den Liedern der Edda. Berl. 1939. 243, (1) s. (Germanische Studien. 215.) (Diss. Lpz.) (Anm. DLz. 61. 1940. Sp. 1138—1141 av W. Mohr.)
- Schreiner, J.* Harald og Havsfjord. (Scandia. 9. 1936. S. 64—88.)
- Sigfússon, B.* Um Ljósvefninga sögu. Rvík 1937. 42 s. (Studia islandica. 3.) (Anm. Ark. 55. 1940. S. 136—139 av Anne Holtmark. — JEGPh. 37. 1938. S. 447 av G. T. Flom. — Litbl. 60. 1939. Sp. 18—21 av A. Heusler.)
- Sturtevant, A. M.* The use of colors in the elder Edda. (GR. 13. 1938. S. 289—299.)
- Therman, E.* Eddan och dess ödestragik. Sthm 1938. 224 s. (Natur o. kultur. 137.)
- Þórðarson, B.* Eiríks saga rauða. Nokkrar athuganir. (Skírnir. 113. 1939. S. 60—79.)

- Tylden, P.* »Nú falla vötn öll til Dýrafjarðar». (MoM. 1938. S. 182—183.)
Wennström, T. Några Edda-ställen. (Ark. 55. 1940. S. 276—283.)
Vogt, W. H. Zu Tryggðamál und Gríðamál. Ihre Formung in Heiðarvíga Saga und Grettla. Die Stellung des Redners. (PBB. 62. 1938. S. 33—42.)
Wood, F. T. A note on Vǫlospá 24. (PSS. 15. 1938—39. S. 84—86.)
 — Two Eddic interpretations. (GR. 13. 1938. S. 139—142.)
Vries, J. de. Het korte Sigurdlied. Amsterdam 1939. 75 s. (Mededeelingen der kon. nederlandse Akademie van Wetenschappen, afd. letterkunde. N. R. D. 2. Nr 11. S. 367—441.)
Zeller, Rose. Die Gudrunlieder der Edda. Stuttg. 1939. XII, 116, (2) s. (Tübinger germanistische Arbeiten. 26.) (Diss. Tüb.)
Åkerlund, W. Studier över Ynglingatal. Lund 1939. (7), 274 s. (VSLS. 23.)

3. Norska.

- Austeinsson, J.* Undersökelse i teknisk terminologie. 2—10. (Det k. norske vid.:s selskabs forhandlinger. 10. 1937. S. 153—156, 157—160, 186—189. 11. 1938. S. 75—77, 86—88, 93—96, 119—122. 12. 1939. S. 70—73, 76—79.)
Berulfsen, B. Fremmedordbok. Under medv. av *D. A. Seip*. Oslo 1940. 269 s. (De tusen hjem's bibliotek.)
Borgström, C. Zur Phonologie der norwegischen Schriftsprache (nach der ost-norwegischen Aussprache). (NTS. 9. 1938. S. 250—273.)
 [*Breidsvoll, E.* & *Liestøl, K.*] Nynorsk ordliste ved det norske samlaget. Oslo 1940. 96 s.
Broch, O. En orddannelse fra familiesproget. (MoM. 1940. S. 130—132.)
 — Rhythm in the spoken Norwegian language. (Transactions of the Philological society. 1935. S. 80—112.)
Dale, J. A. Norsklære. Nynorsk med bokmålstillegg. Oslo 1940. 78, (1) s.
Eitrem, H. & *Sandvei, M.* Rettskrivning 1938. Regler for skoler og privat bruk. Oslo 1939. (1), 70, (2) s.
Eskeland, L. Korleis skal me löysa målstriden? Ei liti utgreiding. Bergen 1937. 32 s.
Försund, R. Norsk og unorsk. Bokmål. Oslo 1939. 79 s.
Gjelsvik, N. Von og veg. Norsk målföring. Norsk eller latinsk stilgrunnlag. Nokre ord til eftertanke for målfolk og bokmålfolk. Oslo 1938. 204 s.
Harbitz, A. Riksmålsordboken. (Samtiden. 49. 1938. S. 45—48.)
Haugen, E. Et norsk ordregister under utarbeidelse. (MoM. 1939. S. 1—6.)
 — Norsk i Amerika. Oslo 1939. 123 s.
 — Norwegian emigrant songs and ballads. (The journal of American folklore. 51. 1938. S. 69—75.)
 — Om en samlet fremstilling av norsk-amerikansk sprogutvikling. Oslo 1939. 10 s. (Avhandlinger utg. av Det norske vid.-akademi i Oslo. II. Hist.-filos. klasse 1938. No. 3.)
 — Phonological shifting in American Norwegian. (Language. 14. 1938. S. 112—120.)
Heggstad, L. Fornorsningsordliste. Rettskrivningsordliste for bokmål med oversettelse til nynorsk. Forkorta utgave av »Fornorsningsordbok». Oslo 1940. 111 s.
 — Norsk grammatikk. Bokmål. Oslo 1940. 79 s.
Haaland, G. Norsk ordliste for bokmålet. Efter kgl. res. av 7. januar 1938. Med flere tillegg. 6. utg. Bergen 1939. 96 s.
Indrebö, G. Den nye rettskrivningi til mötes med den gamle. Bergen 1939. 76 s.
 — Mälreising eller mälblanding? (Norsk aarbok. 18. 1938. S. 132—150.)
 — Norsk og norsk. Oslo 1939. 47, (1) s.

- Iversen, R.* De viktigste metaforene i Henrik Ibsens »Digte» (1875). (Edda. 37. 1937. S. 508—524.)
- Lånord og lønnord hos folk og fant. Saml. 1. Trondh. 1939. (3), 82, (3) s.
- Lånord og lønnord. Små studier. 19—24. (Det k. norske vid:s selskabs forhandlinger. 9. 1936. S. 31—34, 91—94, 118—121, 153—156. 10. 1937. S. 8—11. 11. 1938. S. 160.)
- Rett greitt norsk. Skriftlig målføring. Råd og regler. Oslo 1939. 94 s.
- Johannessen, Hjördis.* Nokre tankar kring talemål og talemålsdyrking. (Norsk aarbok. 18. 1938. S. 120—131.)
- Kolsrud, S.* Randklevs ordsamling. (Heidersskrift til G. Indrebö. Bergen 1939. S. 247—269.)
- Krogstad, T. & Seip, D. A.* Norsk rettskrivningsordliste. 14. utg. Oslo 1939. 79, (1) s. (Den nye rettskrivningen 1938.)
- — Norsk rettskrivningslære etter rettskrivningen av 1938. 11. utgave. Oslo 1939. 56 s.
- Lange, A. & Pedersen, G. N.* Norsk rettskrivningsordliste. Bokmål. 5. oppl. Oslo 1939. 64 s.
- Nilson, S. S.* Sprogreform og stilsifte. (Samtiden. 49. 1938. S. 194—201.)
- Nordling, Maria.* Norsk sprogutvikling. (Finsk tidskrift. 127. 1939. S. 133—146.)
- Norsk riksmålsordbok. Utarb. av *T. Knudsen* og *A. Sommerfelt*. Under medvirking av *K. E. Bødtker*, *U. Mörk*, *J. Mörland*, *R. Ullmann*. H. 22—27. Sp. 257—1664 [måleapparat—skjöl]. Oslo 1937—40.
- Opsund, E.* Skriv norsk. Bokmålsordliste over ord og ordlag som trenger avløyning i norsk lei. Oslo 1940. 73 s.
- Rooy, J. H. van.* Noorse spraakkunst met klankleer voor Nederland en koloniën. Gron. & Batavia 1939. (4), 217, (3) s.
- Rudberg, S.* Björnsons Fortællinger. Sthm & Upps. (tr. Upps.) 1938. 102 s. (Skrifter utg. av Samfundet för stilforskning. 7.)
- Sandvei, M.* Språkstriden i Norge. Övers. från det norska manuskriptet av *Carin Cederblad*. Sthm 1938. 64 s. (Studentföreningen Verdandis småskrifter. 403.) (Anm. Norsk aarbog. 18. 1938. S. 152—158 av *H. J.*)
- Seip, D. A.* Das norwegische Riksmålswörterbuch. (NR. 9: 4. 1939. S. 170—174.)
- En liten norsk språkhistorie. 8. utg. Oslo 1940. 44 s.
- Gamle iakttagelser om de norske tonelag. (MoM. 1939. S. 7—10.)
- Om teaterspråket i Norge for 100 år siden. (Kirke og kultur. 45. 1938. S. 77—84.)
- Språkformen i Norge. Ett försök till närmande mellan riksmål och landsmål. (Nordisk familjeboks månadskrönika. 1938. S. 737—740.)
- Skard, M.* Nynorsk ordbok for rettskriving og litteraturlesnad. Ny omarbeidd utgave ved *V. Skard* i samarbeid med *E. Skard*. Oslo 1939. (5), 198 s.
- Nynorske rettskrivningsreglar. Omarb. utg. ved *O. Midttun*. Oslo 1939. 62 s.
- Skard, S. A. O.* Vinje og antiken. Studier i norsk åndshistorie. Oslo 1938. 448 s. 4:o. (Det norske vid.-akad. i Oslo.) (Diss.) (Anm. DLz. 60. 1939. Sp. 1133—1135 av *O. Klose*.)
- Sverdrup, J. & Sandvei, M.* Norsk rettskrivningsordbok. Bokmål. Oslo 1940. XV, (1), 520 s.
- Thorson, P.* Katanes og norrönt mål. (Heidersskrift til G. Indrebö. Bergen 1939. S. 280—299.)
- Wessén, E.* Norsk-svensk ordlista. 3 uppl. Lund (tr. Malmö) 1938. 69 s. (Skrifter utg. av Modersmålsläraarnas förening. 26.)
- Western, A.* Mere om tonelagene i norsk. (MoM. 1938. S. 73—74.)
- Vogt, H.* Some remarks on Norwegian phonemics. (NTS. 11. 1939. S. 136—144.)
- Voss, J. F.* Norsk målreising på krossvegen. Kvar går leida? (SoS. 44. 1938. S. 34—43.)
- Vågslid, E.* Kva måltilfang bör ein byggja det framtidige norske riksmålet på? (Norsk måltidende. 3. 1938. S. 321—339.)
- Norske namn på vitskapar. (Därst. 3. 1938. S. 339—352.)

4. Svenska.

a. Grammatik, lexikografi, stilistik, metrik och textkommentarer.

- Afzelius, N.* Notiser till Fredmans epistlar. 2. (NsvSt. 19. 1939. S. 115—137.)
 — Till textkritiken av Fredmans epistlar. (NTL. N.S. 16. 1940. S. 421—431.)
- Andersson, O.* Finländare. Två artiklar till belysning av en svensk språkterm. Åbo 1938. 32 s.
- Beckman, N.* En syntaktisk nybildning med anor. (AphS. 13. 1938—39. S. 96—98.)
 — Ett svar [till *Hj. Lindroth*]. (NsvSt. 20. 1940. S. 158—159.)
 — Språkriktighet. (Pedagogisk tidskrift. 76. 1940. S. 172—180. Beriktigande. S. 218. Genmäle [mot *H. Petrini*]. S. 307.)
 — Till supinets historia. (NsvSt. 20. 1940. S. 162.)
 — Tonalitet och vers. (Därst. 19. 1939. S. 138—147.)
- Bengtsson, A.* Varunamn och termer inom textilbranscherna sammanställda. Sthm 1940. 64, (1) s. (Köpmannainstitutets skriftserie. 2.)
- Berg, R. G:son.* Några funderingar om ordföljd och rytmik i vardagsprosan. (Skola och samhälle. 20. 1939. S. 89—98.)
 — Stil- och formstudier i Runebergs Nadeschda. (NsvSt. 20. 1940. S. 101—137.)
- Bergman, G.* Idrottspråket. (Årsbok 1940. Sveriges Centralförening för idrottens främjande. S. 45—53.)
 — Om sotarnas språk. (VSLA. 1939. S. 70—126.)
 — Svenska språket genom tiderna. (Svenska folket genom tiderna. Översikts- och registerbd. Malmö 1940. S. 65—130.)
- Bjerre, B.* Språkriktighet. (Korrespondens. 39. 1940. S. 90—91.)
- Branislav, F.* Švédsky na cesty. Praha [1939]. 139, (1) s.
- Börjeson, B.* Ändringar i Selma Lagerlöfs Legender. (Skrifter utg. av Samfundet för stiltforskning. 6. 1938. S. 49—87.)
- Carlson, A.* Vacklande genus. (Granskaren. 11. 1940. S. 50—54.)
- Dahlgren, W.* En liten språkstudie. (Pedagogisk tidskrift. 74. 1938. S. 237—241.)
 — Människokroppens lemmars namn såsom utgångspunkt för en mängd egendoms-
 ligen uttryck i språket. (Därst. 75. 1939. S. 91—101.)
- Dahlstedt, K.-H.* Allitteration och assonans i Frödings Stänk och Flikar. (NsvSt. 18. 1938. S. 143—189.)
- Danell, G.* Svensk språkhistoria i sammandrag för gymnasier och seminarier. Upps. 1940. 60, (1) s.
 — Är svenska språket värt respekt? (Svensk tidskrift. 27. 1940. S. 227—233.)
- Ek, B.* Tidsuttryck i Bellmans diktning. En stilistisk studie över tidsorden, deras användning och innebörd. (Årsskrift för modersmålslärares förening. 1940. S. 17—39.)
- Elmqvist, A. L.* Swedish gender. (PSS. 15. 1938—39. S. 198—214.)
 — The language of Swedish belles-lettres. (Därst. 15. 1938—39. S. 33—41.)
 — The names of the Swedish definite articles. (Därst. 15. 1938—39. S. 160—161.)
 — The Swedish styles and their names. (Därst. 15. 1938—39. S. 1—11.)
 — Various Swedish equivalents of the English possessive adjective plus a noun. (Därst. 16. 1940. S. 95—113.)
- Elovson, H.* Kongruensregeln. Också en årsrevy. (Folkskolläraernas tidning. 19. 1938. Nr 3. S. 15—16.)
 — Kongruensregeln. En årsrevy. (Därst. 20. 1939. Nr 2. S. 14—15. 21. 1940. Nr 2. S. 12—13.)
- Gjerdmann, O.* Tal och skrift. Ur en föreläsningsserie hållen vid sommarkursen i Mariehamn 1939. (Årsskrift för modersmålslärares förening. 1939. S. 41—57.)

- Gullberg, H.* Berättarkonst och stil i Per Hallströms prosa. Gbg 1939. XX, 446 s., 2 bil. (Diss.) (Anm. DSt. 1939. S. 157—159 av *H. Andersen*. — NTL. N. S. 16. 1940. S. 330 av *Ö. L[indberger]*.)
- Modern stilforskning. Några forskare och problemställningar. (NsvSt. 20. 1940. S. 51—66.)
- Stilen i Almquists »Kapellet». (Årsskrift för modersmålläraryrket. 1938. S. 38—53.)
- Stilstudier i Oscar Levertins ungdomsprosapro. (APhS. 14. 1939—40. S. 129—152.)
- Till Oscar Levertins stilutveckling (stilen i *Lifvets fiender*, 1891). (Årsskrift för modersmålläraryrket. 1940. S. 40—49.)
- Hagfors, K. J.* Några ord om språkriktighet. (Kalender utg. av Svenska folkskolans vänner. 53. 1938. S. 61—72.)
- Hassler-Göransson, Carita.* Det primära ordförrådet och rättstavningsundervisningen. 4 uppl. Sthm (tr. Linköping) 1938. 23 s. (Anm. Folkskolläraryrket. 19. 1938. Nr 44. S. 9—10 av *A. Larsén*. — Pedagogisk tidskrift. 75. 1939. S. 28 av *A. Söderlund*.)
- Till frågan om rättskrivning och ordfrekvens. (Pedagogisk tidskrift. 75. 1939. S. 51—60.)
- Helén, G.* Stildrag i Olle Hedbergs prosa. (Skrifter utg. av Samfundet för stilforskning. 5. 1938. S. 3—46.)
- Hellquist, E.* Svensk etymologisk ordbok. Ny omarb. o. utvidgad uppl. Bd 1. A—N; 2. O—Ö. XII, 721 s.; (2) s., s. 721—1484, (1). Lund 1935—39.
- Hollméus, R.* Kompositionen och stilen i Molnets broder. (Årsskrift för modersmålläraryrket. 1940. S. 50—66.)
- Holm, P.* Bevingade ord och andra stående uttryck och benämningar. Sthm 1939. 292 s. (Anm. Korrespondens. 39. 1940. S. 82 av *W. N[orlind]*. — Pedagogisk tidskrift. 76. 1940. S. 154—156 av *J. Palmér*.)
- Hotzenköcherle, E.* Schwedischer Forschungsbericht. (Mélanges de linguistique offerts à Charles Bally. Genève 1939. S. 379—395.)
- Hummelstedt, E.* Karlfeldts bildspråk. (Finsk tidskrift. 124. 1938. S. 326—339.)
- Ordet födkrok i saklig belysning. (Folkmålsstudier. 5. 1937. S. 221—239.)
- Ordet födkrok. Tillägg. (Därst. 8. 1940. S. 1.)
- Idefors, H.* Vårt modersmåls liv och utveckling. 2:a, delvis omarb. uppl. Lund (tr. Malmö) 1938. 63 s. (Skrifter utg. av Modersmålläraryrket. 32.)
- Indrebö, G.* Litt um rettskrivningsspursmålet i Sverige. (Norsk aarbok. 17. 1936. S. 128—140.)
- Ivarsson, M.* »Den bättre allmogen talar här ren och tydlig svenska». Några funderingar kring en notis från 1730-talet. (Årsskrift för modersmålläraryrket. 1940. S. 67—71.)
- Fredmans epistlar 1940. Några randanmärkingar till en jubileumsupplaga. (NsvSt. 20. 1940. S. 1—27.)
- »Naken ända up til medjan» — än en gång. (Därst. 20. 1940. S. 160—161.)
- Johansson, Karin.* Till Runius 'Andeliga Wisor'. (NsvSt. 19. 1939. S. 194—197.)
- Johnson, W. G.* Beginning Swedish. Rock Island. 1939. IV, (1), 290 s.
- Kallstenius, G.* Självskriften. (NsvSt. 18. 1938. S. 109—111.)
- Känmander, B.* Nils Svanbergs Tegnérstudier. (NsvSt. 20. 1940. S. 138—149.)
- Ordstudier i Strindbergs prosa. (Därst. 19. 1939. S. 29—67.)
- Kivijärvi, E.* Ruotsin kielen oppikirja. [Lärobok i svenska språket.] 3. pain. Hels. 1939. 108 s.
- Kjellén, A.* Öfver werldenes fäfängligheter. Några synpunkter på en Runius-dikt. (Årsskrift för modersmålläraryrket. 1940. S. 72—83.)
- Klingemann, G.* Emfatisk konstruktion. Några jämförande stilsynpunkter. (NsvSt. 18. 1938. S. 28—36.)
- Källquist, E.* Nyåret 1816 och gravdikten över Elof Tegnér. Några textkritiska anteckningar till två Tegnér-dikter. (NsvSt. 18. 1938. S. 86—102.)

- Körner, E.* Den bestämda artikelns bruk vid av adjektivattribut bestämt substantiv i svenskan, engelskan, tyskan och franskan. (Moderna språk. 32. 1938. S. 52—76.)
- Grundlinjer till en analytisk syntax. (Därst. 34. 1940. S. 71—80.)
- Konstrueras verbet *kosta* med objekt eller adverbial? (Därst. 33. 1939. S. 90—95.)
- Langenfeldt, G.* 1850-talets politiska språk. (Arbetarekalendern. 1937. S. 79—89.)
- Det politiska ordförrådet. (Korrespondens. 36. 1937. S. 270—287.)
- Larm, K.* Den bestämda artikeln i äldre fornsvenska. Sthm 1936. VIII, 191 s. (Diss.) (Anm. Ark. 54. 1938. S. 137—145 av *G. Leijström*.)
- Larsson, C.* Bellman och nuet. En grammatisk-stilistisk studie över tempusbetydelser. (Årsskrift för modersmålslärares förening. 1938. S. 74—97.)
- Om den retoriska frågan. (Därst. 1940. S. 112—118.)
- Smärre bidrag. 4. När skall man i skolan lära ut predikatets pluralformer? 5. Den s. k. absoluta komparationen. (Därst. 1940. S. 140—144.)
- Lidén, E.* Fornsvenska bidrag. (Meijerbergs arkiv. 2. 1939. S. 124—139.)
- Fsv., nsv. *jämte*. (Därst. 2. 1939. S. 119—123.)
- Lindqvist, A.* Bidrag till svensk ordhistoria. (Meijerbergs arkiv. 2. 1939. S. 38—54.)
- Lindroth, Hj.* »Mitt i planeten». (FoF. 24. 1937. S. 158—165.)
- Svensk språkhistoria för gymnasier och självstudium. 3 uppl. Sthm 1938. 47, (1) s.
- Vers och musikalisk accent. (NsvSt. 20. 1940. S. 97—100.)
- Ljunggren, K. G.* Adjektivering av substantiv i svenskan. Undersökningar i svensk ordbildnings- och betydelselära. Lund 1939. (3), 321 s. (LUÅ. N.F. Avd. 1. Bd 35. N:r 3.)
- Ett kapitel ur språkets liv. När substantiv bli adjektiv. (NTL. N.S. 15. 1939. S. 466—482.)
- Ändringarna i Almqvists »Det går an». (VSLÅ. 1940. S. 77—99.)
- Låftman, E.* Villkorssatser i modern svenska. En undersökning med rundfråga. (Pedagogisk tidskrift. 76. 1940. S. 219—253.)
- Malmberg, B.* Recherches expérimentales sur l'accent musical du mot en Suédois. (Archives néerlandaises du phonétique expérimentale. 16. 1940. S. 62—76.)
- Malmstedt, A.* Mer och mindre god svenska. 5. (Moderna språk. 32. 1938. S. 154—171.)
- 6. (Därst. S. 261—270. 33. 1939. S. 41—49.)
- Meyer, E. A.* Die Intonation im Schwedischen. Teil 1. Die Sveamundarten. Sthm (tr. Hfors) 1937. VIII, 240 s. (Anm. Litbl. 60. 1939. Sp. 470—473 av *A. Schmidt*. — Zeitschrift für Mundartforschung. 15. 1939. S. 59—60 av *E. W. Selmer*.)
- Mjöberg, J.* Studier i språkets konst. Lund 1939. 211 s. (Anm. OoB. 49. 1940. S. 431—432 av *A. Häggqvist*. — Skola och samhälle. 20. 1939. S. 26—28 av *A. Gierow*.)
- Svenska akademiens ordbok. Den första hälften nu fullbordad. (Nordisk familjeboks månadskrönika. 1939. S. 413—420.)
- Moberg, L.* Alderdomliga ord och uttryck i Heidenstams Folkungaträdet. Upps. & Sthm (tr. Upps.) 1936. 71 s. (Skrifter utg. av Samfundet för stilsforskning. 2.)
- Montgomery, A.* 33000 främmande ord och uttryck jämte vanliga förkortningar i svenska språket. Med förklaringar och uttalsbeteckning. 3 uppl. utökad av *S. Westberg*. Sthm (tr. Hfors) 1937. X, 683 s.
- Nilsson, P.* Militärslang vid Kungl. Skånska Kavalleriregementet, Hälsingborg. (SvL. 1937. H. 1. H. 223 fr. början. S. 19—44.)
- Nordfelt, A.* Om franska lånord i svenskan. (Studier i modern språkvetenskap. 14. 1940. S. 1—48.)

- Noreen, E.* Bellmanstolkning. (VSLA. 1940. S. 2—12.)
 — Fatta Er kort. (Korrespondens. 39. 1940. S. 128—129.)
 — Favoritord. Olle Holmberg — Martin Lamm — Henrik Schück. (NTL. N. S. 16. 1940. S. 303—311.)
 — Filologisk författarbestämning. (Därst. N. S. 15. 1939. S. 608—619.)
 — Finlandssvenska. (Korrespondens. 39. 1940. S. 76—77.)
 — Svensk kommatering. (Därst. 39. 1940. S. 164—165.)
 — Uppsvenskt och götiskt i vårt skriftspråk. (Därst. 37. 1938. S. 61—62.)
Ollén, G. Metriken i Bröllops Besvärs IhogKommelseze. (NsvSt. 18. 1938. S. 113—142.)
Olsson, B. Slå upp språklådan. (NsvSt. 19. 1939. S. 192—193.)
 Ordbok över svenska språket utg. av Svenska akademien. Bd 15 [= H. 149—156, 157—160]. (2) s. Kram—kövan. Sp. 2633—3880. L—leuterera. Sp. 1—560, (2) s. Lund 1939. 4:o.
 — Källförteckning. (1) s., sp. 1—296. Lund 1939. 4:o.
Palmér, J. Undersökningar i Olavus Petris språk. 3. Lund 1939. 198 s. (LUA. N. F. Avd. 1. Bd 35. N:r 2.)
Panelius, O. Ändelsevokalerna i Upplandslagen. Hfors 1940. VII, 295, (1) s. (StNF. 29—30.) (Diss.)
Petrini, H. Om språkriktighet. (Pedagogisk tidskrift. 76. 1940. S. 91—105.)
 — Språkriktighet o. språkutveckling. (Därst. 76. 1940. S. 208—214.)
P[ipping], E. Honungsvecka. (NsvSt. 18. 1938. S. 107—109.)
 — Språkvård och stilideal. (Granskaren. 11. 1940. S. 43—46.)
Rehling, E. & Hasselberg, G. Svensk Ordliste og Sprogbeskrivelse. 3. Udg. Kbh. 1940. 78 s.
Reimer, Linnéa & Lindroth, Hj. Om verbens ändelse i 3. person singularis. (Ark. 54. 1939. S. 181—200.)
Risberg, B. En 1600-talsvisa som »Nachspiel». Textkritiskt behandlad. (Samla- ren. N. F. 21. 1940. S. 125—132, 173.)
 — Textkritiska spånor. 1—3. (NsvSt. 19. 1939. S. 105—114. 20. 1940. S. 28—40, 150—157.)
 — Textkritiska studier till Fredmans epistlar. Sthm (tr. Upps.) 1938. 146 s., (1) s. rättelser. (Nordiska texter och undersökningar utg. i Uppsala av *B. Hesselman*. 12.) (Anm. Ark. 55. 1940. S. 165—189 av *B. Bjerre*. — Litbl. 61. 1940. Sp. 19—21 av *W. Golther*. — M. 47. 1940. Sp. 9—11 av *S. A. Krijn*. — MLR. 34. S. 384 av *E. J. Mc Clean*. — NTL. N. S. 14. 1938. S. 462—463 av *E. W[essén]*.)
Rudberg, G. Svensk Platon-tolkning. (NsvSt. 18. 1938. S. 1—18.)
Schagerström, A. En nymodig stilblomma. (NsvSt. 18. 1938. S. 19—27.)
Stalling, N. C. De studie van de zweedse taal bij het hoger onderwijs. Gron. & Batavia. 1938. 27 s.
Stähle, C. I. Studier i den fornsvenska översättningen av Apostlagärningarna. (Ark. 55. 1940. S. 5—26.)
Sundqvist, A. Brodhelse. (Ark. 54. 1939. S. 240.)
Svanberg, N. Konungastyrelsen. En stilkaraktistik. (NsvSt. 18. 1938. S. 190—209.)
 — Lyrisk stil. Tolkningar av valda svenska dikter. Sthm 1938. 68 s. (Student- föreningen Verdandis småskrifter. 401.)
 — Stilistik. En modern vetenskap. (Nordisk familjeboks månadskrönika. 1938. S. 213—218.)
 — Tegnérstudier. Stildrag i lyriken till 1826. Sthm (tr. Upps.) 1939. (4), 171 s. (Nordiska texter och undersökningar utg. i Uppsala av *B. Hesselman*. 13.) (Anm. M. 47. 1940. Sp. 307—308 av *S. A. Krijn*. — NTL. N. S. 16. 1940. S. 285 av *Ö. L[indberger]*.)
 — Uttrycksfulla metrisk former hos Snoilsky och Rydberg. (NsvSt. 18. 1938. S. 37—85.)
Tenerz, H. Rättskrivningen och ordfrekvensen. (Pedagogisk tidskrift. 74. 1938. S. 284—298. 75. 1939. S. 138—150.)

- Törnquist, N.* Über die Wege und Bedingungen der mittelniederdeutschen Einflüsse auf das Altschwedische. (Deutsch-schwedisches Jahrbuch. 1939. S. 45—59.)
- Uppvall, A. J.* Manual of Swedish phonology with international phonetic transcription. Rev. ed. New York 1938. (6), 38 s. (Ann. PSS. 15. 1938—39. S. 87—91 av *A. L. Elmquist.*)
- Wellander, E.* Predikatets numerusböjning. (Granskaren. 11. 1940. S. 26—28.)
- Riktig svenska. En handledning i svenska språkets vård. Sthm 1939. VIII, 813 s. (Ann. Granskaren. 11. 1940. S. 28—33 av *R. Pipping.* — Skola och samhälle. 21. 1940. S. 7—11 av *H. Gullberg.* — Svensk tidskrift. 27. 1940. S. 128—133 av *G. Jacobson.*)
- Tilltalsord i Norden. (Nordens kalender. 1938. S. 63—71.)
- Vendelfelt, E.* Kommentar till »Hemsöborna». (Årsskrift för modersmålslära-
rens förening. 1938. S. 117—129.)
- Wennerström, Eva.* Stilstudier i Almquist's »Songes». Upps. & Sthm (tr. Upps.) 1937. 49 s. (Skrifter utg. av Samfundet för stilforskning. 4.)
- Wiberg, A.* Ett förslag till en svensk språkvårdande akademi av år 1741. Carl Mauritz Lilliehöks memorial vid 1740—41 års riksdag. (NsvSt. 18. 1938. S. 210—225.)
- Wieselgren, Greta.* Lärobok i svenska språk. Tartu 1937. 207, (1) s.
- & *Wieselgren, P.* Liihike rootsi keele grammatika. [Kortfattad svensk grammatik.] (I: *P. Wieselgren, P. Ariste & G. Suits.* Svensk-estnisk ordbok ... Tartu 1939. S. 21—136.)
- Wijk, Louise E. van.* Några anteckningar om holländskt i Stiernhielms Hercules. (NsvSt. 19. 1939. S. 92—104.)
- Stiernhielms Hercules. (Neophilologus. 24. 1938—39. S. 209—221.)
- Winge, K.* Om ordet masugn. (Blad för bergshandteringens vänner. 23. 1937—38. S. 315—322.)
- Wolf, W.* Kleine schwedische Sprachlehre. [Mit] Schlüssel. 2., verb. Aufl. Heidelb. 1938. VII, (1), 224 s.; 37, (1) s. (Methode Gaspey-Otto-Sauer.)
- Åkerlund, W.* Anmärkningar om en 1700-talsgrammatiker. (NsvSt. 18. 1938. S. 103—106.)
- Östergren, O.* Nusvensk ordbok. H. 71—74 [serpentin—skoning]. Sp. 1281—1294, 1—368. Sthm 1938—39.
- Våra vanligaste främmande ord. Med uttal och förklaring. Uppl. 15—17. Sthm 1938—40. 106 s. (Studentföreningen Verdandis småskrifter. 146.)

b. Texter.

- Arboga stads tänkebok. Utg. av *E. Noreen* och *T. Wennström*. D. 2. 1473—1492. D. 3. 1493—1533. Sthm (tr. Upps.) 1938—39. (5), 411; (7), 403 s. (Samlingar utg. av Svenska fornskriftsällskapet. 53.)
- Aschan, N.* Ur Sunnerbo härads domböcker. 2—3. (Hyltén Cavallius-föreningen. Årsbok. 16. 1937. S. 155—183. 17. 1938. S. 225—262.)
- Bellman, C. M.* Fredmans epistlar. Faksimiledition av 1790 års originaluppl. Utg.: *J. Kroon*. (16), 274, (4) s.; Musiken till Fredmans epistlar. 104 s. Malmö 1940.
- Fredmans epistlar. Texten beriktigad efter de bästa handskrifterna och med inledning och förklarande noter av *E. Risberg*. Sthm 1939. 308 s., 10 pl.-bl., 1 faksimilebilaga. (Jubileumsuppl.)
- Fredmans epistlar. Texten red. av *N. Afzelius* och *E. Noreen*. Musiken i faksimiletryck efter originaluppl. Folkuppl. utg. av Bellmansällskapet. Sthm 1940. 372 s.
- Fredmans sånger. Faksimiledition av 1791 års originaluppl. Utg.: *J. Kroon*. (9), 163, (4) s.; Musiken till Fredmans sånger. 86 s. Malmö 1940.
- Skrifter. Standarduppl. utg. av Bellmansällskapet. 7. Dikter till Gustaf III och konungahuset. Sthm 1938. (4), 218 s., 1 pl.-bl.

- Biblia, thet är all then Helgha Scrifft på swensko. Tryckt i Upsala 1540—1541. Gustav Vasas bibel. [Faksimiluppl. utg. under samverkan med Samfundet pro fide et christianismo. Med en efterskrift av *I. Collijn.*] Malmö 1938. (683) bl., 21 s. 4:o. (Anm. NTBB. 26. 1939. S. 37—38 av *O. Wieselgren.*)
- Dagbok förd i det svenska fältkansliet 26 maj 1630—6 november 1632 (Journal de Gustave Adolphe). Utg. av Kungl. samfundet för utgifvande af handskrifter rörande Skandinavien historia genom *E. Zeeh* och *N. Belfrage*. Sthm 1940. (1), 74 s. & (2) s. titel. (Historiska handlingar. 30:3.)
- En värmländsk skattebok från 1503. Av *S. Samuelsson* och *G. Kallstenius*. (Nationen och hembygden. 2. 1939. S. 49—122.)
- Diplomatarium diocesis Lundensis. Lunds ärkestifts urkundsbok utg. av *L. Weibull*. Bd 6 (1501—1512). Lund 1939. (3), 456 s. 4:o.
- Fornsvenska legendariet. Utg. av *V. Jansson*. H. 1. S. 1—112. Sthm (tr. Upps.) 1938. (Samlingar utg. av Svenska fornskriftsällskapet. H. 181.)
- Handlingar rörande Sveriges historia utg. av Riksarkivet. Ser. 4. Kammarkollegiets protokoll. Med bilagor utg. av Riksarkivet genom *S. Hedar*. 2. 1640—1641. Sthm 1940. (1), VI, (1), 449 s.
- Karlskrönikan. Med inledning av *O. Wieselgren*. Sthm 1938. (13) s., 140 bl. faks. 4:o. (Äldre handskrifter i facsimile. 1.) (Svenska historiska föreningen.)
- Kellgren, J. H.* Samlade skrifter utg. av *S. Ek, A. Sjöding, O. Sylwan*. D. 2. Dikter från och med Stockholms Postens begynnande år 1778. H. 1—2. S. 1—160, 161—370, X s. D. 7. Kommentarer till första, andra och tredje delen. H. 1. S. 1—32, 1 pl.-bl. Sthm 1938—39. (Svenska författare utg. av Svenska vitterhetssamfundet. 9.)
- Källström, O.* En krambod i Vä år 1604. (Rig. 21. 1938. S. 53—72.)
- Lagläsaren Per Larssons dombok 1638. Jämte inledning, förklaringar och register utg. genom *N. Edling*. Upps. & Lpz. 1937. 190 s. (Uppländska domböcker. 4.)
- Latinskt-svenskt glossarium efter Cod. Ups. C 20. Utg. av *E. Neuman*. H. 4. S. 1—80. Sthm (tr. Upps.) 1938. (Samlingar utg. av Svenska fornskriftsällskapet. 179.)
- Lidner, B.* Samlade skrifter utg. av *H. Elovson*. H. 6—7. S. 1—128, 129—368. Sthm 1938—39. (Svenska författare utg. av Svenska vitterhetssamfundet. 14.)
- Ljunggren, K. G.* Uppgifterna om Halmstads kyrka och Halmstads skola i Lunds stifts landebok av 1569. (Föreningen Gamla Halmstads årsbok. 1940. S. 144—161.)
- Länsarkivets aktpublikationer. 3. Handlingar rörande fiskeriet på Gotland. (Gotländskt arkiv. 12. 1940. S. 20—28.)
- 5. Handlingar rörande stenhuggarverket på Gotland. (Därst. 10. 1938. S. 69—72.)
- Mjöberg, J.* Äldre svensk litteratur. Från äldsta tid till och med frihetstiden i urval för den högre undervisningen utg. Lund 1937. 235 s.
- Modéer, I.* Nils Turessons prästgårdsdonation i Mönsterås år 1358. (Stranda. 12. 1938. S. 25—29.)
- Nordenflycht, Hedvig Charlotta.* Samlade skrifter. Utg. av *Hilma Borelius* och *Th. Hjelmqvist*. H. 8. S. 561—716, XII s. Sthm 1938. (Svenska författare utg. av Svenska vitterhetssamfundet. 11.)
- Noreen, E.* Nyfunna dikter av Gunno Dahlstierna. (Samlaren. N. F. 21. 1940. S. 103—118.)
- Norlind, W.* Astronomische Streifzüge in Joen Petri Klint »Om meteorers». (Δράγμα Martino P. Nilsson ... dedicatum. Lund 1939. S. 334—345.)
- Olai, Benedictus.* Een nyttigh läkerei book. Faksimiledition. Med inledning av *O. T. Hult*. Utg. av *J. Kroon*. Malmö 1938. 21, (1) s., 4 geneal. tab. i faks., (12), CXCIX, (6) s.
- Privilegier, resolutioner och förordningar för Sveriges städer. D. 3. (1560—1592) utg. av *F. Lindberg*. 1—2. Sthm 1939. XXIII, 547 s.; s. 549—1036, (2) s. (Stadshistoriska institutet.)

- Registrum ville Malmöyge (Malmö stads medeltida minnesbok). Utg. i faksimilreproduktion med historik och innehållsredogörelse av *I. Andersson* och *L. Ljungberg*. Malmö 1937. 29 s., 1 pl.-bl., 53 faks.-bl. Fol.
- Rudbeck, O.* *Atlantica*. Svenska originaltexten ... Utg. av *A. Nelson*. Upps. & Sthm (tr. Upps.) 1939. (1), 708 s., 1 pl.-bl. Fol. Taflor. Facsimileuppl. utg. av *A. Nelson*. Upps. & Sthm (tr. Upps.) 1938. (4), 40 pl.-bl., 9 s. Fol. (Lychnos-bibliotek. Studier och källskrifter utg. av Lärdomshistoriska samfundet. 2: 2, 2: 5.) (Anm. DLz. 60. 1939. Sp. 926—928 av *M. P. Nilsson*.)
- Runeberg, J. L.* Samlade skrifter. Under red. av *G. Castrén* och *M. Lamm*. D. 10. Kommentar till Dikter 1—3. Av *G. Castrén* och *M. Lamm*. D. 10. Kommentar till Dikter 1—3. Av *G. Castrén* och *S. Belfrage*. H. 1—2. S. 1—160, (2) s.; s. 161—208. Sthm 1938—39. (Svenska författare utg. av Svenska vitterhetssamfundet. 16.)
- Sparman-Palmeron, A.* Om tabak, hwem thet hafwer bracht på banen, hwad för dygder thet med sigh hafwer, hwem thet skal brwka eller ock ther medh affstå. I faksimil utg. av *E. Lund*. Sthm 1938. (6) s., s. 128—133, (1) s. (Bibliotheca nicotiana. 5.)
- Stockholms stads tänkebok 1524—29 m. m. Av M:r *Oloaus Petri Phase*. Utg. genom *L. Larsson*. Register av *S. Ljung*. S. 354—450, (1) s. Lund 1940. (SVSL. 11: 3.)
- Stockholms stads tänkeböcker. N. F. 2—3. 1549—1553, 1553—1561. Utg. genom *J. A. Almquist*. Sthm 1937—39. (3), 290 s.; (4), 406 s. (Stockholms stadsböcker från äldre tid. Utg. af Kungl. samfundet för utgifvande af handskrifter rörande Skandinaviens historia med understöd af Stockholms stad och Samfundet Sankt Erik. Ser. 2.)
- Svenska landskapslagar tolkade och förklarade för nutidens svenskar av *A. Holmbäck* och *E. Wessén*. Sthm (tr. Uppsala). Ser. 3. Södermannalagen och Hälsingelagen. LXIX, 413 s. (Anm. HTsv. 60. 1940. S. 218—219 av *S. Tunberg*. — Tidskrift utg. av Juridiska föreningen i Finland. 76. 1940. S. 241—245 av *R. Hemmer*.)
- Svenska riksdagsakter jämte andra handlingar som höra till statsförfattningens historia. Ser. 1. Tidevarvet 1521—1718. Avd. 1. 1521—1611. D. 4: 3. 1598 maj—december. Utg. av riksarkivet genom *L. Sjödin*. S. 601—960; 1 faks., XVII s. Sthm 1938.
- Svenska skriftprov 1464—1828. Texter och tolkningar utg. av *R. Swedlund* och *O. Svenonius*. Sthm (tr. Upps.) 1938. 10, (4) s., 30 pl.-bl. 4:o. (Anm. HTsv. 59. 1939. S. 236—239 av *H. Brulin*. — NTBB. 26. 1939. S. 38—40 av *A. Nelson*.)
- Then swänkska Argus. Utg. af *B. Hesselman* och *M. Lamm*. [Ny uppl.] D. 1. H. 1. Sthm 1938. (3), 192, 16 s. (Svenska författare utg. av Svenska vitterhetssamfundet. 1.)
- Tirsis och Dafne. Herdedikter från svensk rokoko. Med tjugo teckningar och en litografi av *Y. Berg*. Sthm 1939. 72, (1) s., 1 pl.-bl.
- Arvid Trolles jordebok 1498 jämte åtkomsthändingar och andra därmed samhöriga aktstycken. Utg. med bidrag ur Humanistiska fonden av Kungl. Samfundet för utgifvande af handskrifter rörande Skandinaviens historia genom *J. A. Almquist*. Sthm 1938. (1), 338 s. (Historiska handlingar. 31.)
- Två gravdikter av *G. J. Törnqwist-Adelcrantz* utg. av *E. Noreen*. (VSLA. 1937. S. 45—51.)
- Utdrag ur Magnus Erikssons landslag med inledning, anmärkningar och glossar utg. av *E. Olson*. 3 uppl. Lund 1937. XXVI, 181 s.
- Wadén, I.* Ett kansliarium från Carl IX:s sista och Gustaf II Adolfs första regeringsår. (Scandia. 11. 1938. S. 280—306.)
- Wallenberg, J.* Samlade skrifter. Utg. av *N. Afzelius*. D. 2. H. 2. S. 145—254, 1 faks. Sthm 1939. (Svenska författare utg. av Svenska vitterhetssamfundet. 13.)
- Wieselgren, P.* Superintendenten Gazas Sändebrev till Martin Beer. (Svio-estonica. 1939. S. 3—38.)

5. Danska.

a. Grammatik, lexikografi, stilistik, metrik och textkommentarer.

- Albeck, Ulla.* Dansk Stilistik. Kbh. 1939. 201 s.
— Om Ordspil. (APhS. 14. 1939—40. S. 196—210.)
- Andersen, H.* Gammeldansk hæmfærdh. (Ark. 55. 1940. S. 340—341.)
— Nogle Tilføjelser til Studier i Johannes V. Jensens Sprog. 2. (APhS. 14. 1939—40. S. 75—82.)
— Per Langes Lyrik. (OoB. 47. 1938. S. 435—438.)
— Studier i Johannes V. Jensens Sprog. 2. Nogle morfologiske Forhold. (APhS. 13. 1938—39. S. 99—126.)
- Blatt, F.* De klassiske Sprogs Indflydelse paa Dansk. (SoK. 7. 1939. S. 153—164.)
Brøndum-Nielsen, J. En Adjektivform. (APhS. 13. 1938—39. S. 127—128.)
— Om da. *Rönne*, faldefærdigt Hus. (Beiträge zur Runenkunde. S. 174—175.)
— Om gl. *lītha* og *līta*. (APhS. 14. 1939—40. S. 273—274.)
— Poul Möller studier. Kbh. 1940. 270 s.
- Clausen, S.* Om sprogforbistringen. (Nordens kalender. 1938. S. 59—62.)
»Den skinnsjuke greven» och andra svensk-danska språksvårigheter. Sthm 1938. 20 s. (Häri s. 3—6: *G. Bergman*. Svenska och danska.)
- Diörichsen, P.* Probleme der altdänischen Orthographie. (APhS. 12. 1937—38. S. 116—169.)
- Frøhmos, A.* Død og Pine! — Pinedød! (DSt. 1940. S. 1—15.)
- Glahder, J.* Studier over franske Ord i Dansk. (DSt. 1939. S. 160—161.)
- Grüner-Nielsen, H.* Matthias Moths Landsinsamling af danske Ord 1697—1700. (SoK. 7. 1939. S. 109—136.)
- Hallar, S.* Naturen hos Harald Bergstedt, Otto Gelsted og Thøger Larsen. (DSt. 1938. S. 97—124.)
- Hansen, A.* Bidrag til dansk lydhistorie. (APhS. 12. 1937—38. S. 40—58.)
— & *Skautrup, P.* Haandbog i nydansk grammatik. 1. *A. Hansen*. Indledning til nydansk grammatik. Kbh. 1938. 140 s. (Ann. NTL. N. S. 15. 1939. S. 73—74 av *M[ichella] E[richsen]*.)
- Hundrup, H.* Betydningsændringer. (DSt. 1939. S. 66—74.)
- Jensenius, K.* Udøethed : Uddøethed. Et tekstkritisk spørgsmaal. (DSt. 1938. S. 73—75.)
- Jespersen, O.* Ledsetsningernes (bisetsningernes) systematik. (APhS. 14. 1939—40. S. 65—74.)
- Jørgensen, P.* Frisiske elementer i Stockh. C 40? (APhS. 12. 1937—38. S. 25—32.)
- Kabel, M.* Om verbalpartiklernes Stilling i Gammeldansk. (APhS. 14. 1939—40. S. 110—128.)
- Kristensen, M.* Adjektiverne i Dansk. (DSt. 1938. S. 18—32.)
— Hvorfra havde Rabelais sin danske sprogrøve? (Därst. 1938. S. 142—146.)
— Nogle urigtige fordanskninger. (Därst. 1939. S. 75—78.)
- Kristensen, S. M.* Æstetiske Studier i dansk Fiktionsprosa, 1870—1900. Kbh. 1938. 155 s. (Diss.) (Ann. Tilskueren. 1938: 1. S. 239—250 av *P. Rubow*.)
- Lausten-Thomsen, H.* Nye superlativer. (DSt. 1940. S. 159. Tillæg av *G. Knudsen*. S. 159—160.)
- Mortensen, K.* Holbergiana. (APhS. 12. 1937—38. S. 284—306. 13. 1938—39. S. 215—245. 14. 1939—40. S. 31—64.)
- Munch-Petersen, Valfrid Palmgren & Hartmann, Ellen.* Svensk-dansk Ordbog. Mindre Udg. Kbh. 1939. (4), 156 s.
- Nielsen, N.* Dansk Grammatik for Svenskere. Lund (tr. Malmö) 1939. 114 s.
Ordbog over det danske sprog. Grundlagt af *V. Dahlerup* ... Udg. af Det danske Sprog- og Litteraturselskab. Bd 18. [ry—sixpence]. (6) s., sp. 1—1496, (2) s. Bd 19. [sjagger—skæppevis]. (3) s., sp. 1—1450, (1) s. Kbh. 1939—40.

- Paludan, H. A.* Filologiske Smuler. Studier over franske Laaneords Betydnings-elasticitet i Dansk. Kbh. 1939. (Studier fra Sprog- og Oldtidsforskning. 181.)
- Rasmussen, F.* Johannes V. Jensen og Udviklingslæren. En dokumentation. Kbh. 1940. 94 s. (Nordiske Studier. 2.)
- Schütte, G.* Dansk Tunge i tusend Aars Væxt. Strejflys over Modersmaalets Liv og Strid. 1. Fra Urtiden til og med Reformationen. Kbh. 1938. 203 s. (Ann. NTL. N. S. 15. 1939. S. 261—262 av *P S[kautrup]*.)

b. Texter.

- Danmarks gamle Folkeviser. D. 10. Tekst-Tillæg af *H. Grüner-Nielsen*. H. 2. S. 97—240. D. 11. Melodier udg. af *E. Abrahamsen* og *H. Grüner-Nielsen*. Med Benyttelse af Forarbejder af *Hj. Thuren*. H. 2. S. 1—140. Kbh. 1938. 4:o. (Universitets-Jubilæets danske Samfund. Skrifter. 317, 319.)
- Dansk gennem 300 Aar. 163 Tekster af 113 Forfattere. Udg. til Undervisningsbrug af *E. Thomsen*. Kbh. 1940. 160 s.
- Den jyske lov. Text med oversættelse, kommentar og ordbog ved *P. Skautrup*. Udg. af Jysk selskab for historie, sprog og litteratur. Lev. 4—6. Aarh. 1936—38.
- Kong Valdemars Jordebog. Udg. af Samfund til Udgivelse af gammel nordisk Litteratur ved *S. Aakjer*. H. 6—10. S. 161—240, 241—320, 321—400, 401—480, 481—567. Kbh. 1938—39. (S. T. U. A. G. N. L. 50: 6—10.)
- Mikkel Hansen Jernskægs Digte ved *M. Kabel & H. Toldberg*. Kbh. 1937. 94 s. (Nordiske Studier. 1.)
- Morsing, Christiern Thorckelsen*. Danske skrifter. Pestbog etc. Ved *A. Hansen* og *K. Jensenius*. Kbh. 1937. 74, (1) s. (Klassisk dansk Medicin. 1.)
- Repertorium diplomaticum regni danici mediævalis. Ser. 2. Fortegnelse over Danmarks Breve fra Middelalderen med Udtog af de hidtil utrykte. R. 2. Udg. ved *W. Christensen* af Selskabet for Udgivelse af Kilder til dansk Historie. Bd 9 (Navneregistre). Kbh. 1938—39. (3), 756 s.
- Skriftprøver fra Tiden efter Reformationen til Midten af 19. Aarh. med Tekstlæsninger udg. ved *H. Hjelholt* af Dansk historisk Fællesforening. Kbh. 1940. (2) s., (36 s. faks.), (2) s.

6. Namnforskning.

- Achelis, Th. O.* Hadersleben. (Nordelbingen. 15. 1939. S. 453—456.)
- Ahlbäck, O.* Nådendal, fi. Naantali. (Budkavlen. 18. 1939. S. 87—90.)
- Ariste, P.* Ortnamnen i Pühalepa och Reigi socknar på Dagö. (Svio-estonica. 1938. S. 5—57.)
- Berger, V.* Svenska namn på Amerikas karta. (NoB. 26. 1938. S. 61—102.)
- Berntsen, M.* Stedsnavn i Stavanger by og nærmeste omegn. Stav. 1939. 185 s., 1 karta.
- Bjarnason, P.* Örnefni á Biskupstungna-afrijetti. (Árbók hins íslenzka fornleifafjelags. 1937—39. S. 172—176.)
- Örnefni á Henglinum og hálandinu, sem er áfast við hann. (Därst. 1937—39. S. 191—194.)
- Bjerregaard, N. P.* Navne og Kendingsnavne. (Skivebogen. 32. 1940. S. 53—66.)
- Björnsson, Hj.* Örnefni á Mosfellsheiði. (Árbók hins íslenzka fornleifafjelags. 1937—39. S. 164—168.)
- Broch, O.* Russiske stedsnavn i Nord-Norge. (MoM. 1939. S. 23—29.)
- Bucht, T.* Tämnan (Tämman). Ett norrbottniskt naturnamn. (NoB. 26. 1938. S. 124—128.)
- Byrkjeland J. Reid* i norske kunamn. (MoM. 1938. S. 54—70.)
- Christiansen, H.* En studie over nordnorske husdyrnavn. (NTS. 10. 1938. S. 291—360.)

- Clausen, J.* Gamle Gader i Aarhus. (Östjydsk Hjemstavn. 3. 1938. S. 142—151.)
- Collinder, B.* Lapska ortnamn i Riksgränstrakten. (På skidor. 1937. S. 32—38.)
- Danmarks gamle Personnavne. I. Fornavne. Paa Carlsbergfondets Bekostning udg. af *G. Knudsen & M. Kristensen* under Medvirking af *R. Hornby*. H. 3—5. Sp. 321—480; 481—640; 641—812, XI, (1) s. Kbh. 1938—40. 4:o. (1—3 anm. NoB. 26. 1938. S. 195—196 av *J. Sahlgren*.)
- Danmarks Stednavne. 7. Sönderjyske Stednavne. 5. Sönderborg Amtsraads-kreds. Udg. af Stednavneudvalget. Kbh. 1939. VIII, 428 s.
- Draumland, S.* Örnefni á Vestur-Bleiksmýrardal. (Árbók hins íslenska fornleifa-fjelags. 1937—39. S. 177—182.)
- Drougge, G.* Ortnamnen i Bullarens härad. Gbg 1938. XXII, (1), 384 s., 1 kartbil. (Diss.) (Ingår även ngt utökad med tillägg och rättelser av *A. Janzén* i Ort-namnen i Göteborgs och Bohus län. D. 18.) (Anm. NoB. 28. 1940. S. 175—178 av *V. Jansson*. — GoBFT. 1939. S. 144—150 av *E. Silfors*.)
- Ejerslev, M. P.* Navnegivning i tre vestjyske Sogne. (SoK. 6. 1938. S. 90—98.)
- Eklblom, R.* Ohthere's voyage from Skiringssal to Hedeby. (Studia neophilologica. 12. 1939—40. S. 177—190.)
- Ekenvall, V.* Om ljudutvecklingen i namnelementet -em (< hem) i västgötska ort-namn. (NoB. 26. 1938. S. 129—137.)
- Ekvall, E.* The proportion af Scandinavian settlers in the Danalaw. (SBVS. 12. 1937. S. 19—34.)
- Fortegnelse over Stednavne paa Lolland, Falster, Fyn og Bornholm. Udg. af Sted-navneudvalget. Kbh. 1938. 187 s.
- Friberg, S.* Studier över ortnamnen i Källands härad. Sthm (tr. Upps.) 1938. XIV, 144 s., 3 kartbil. (Diss. Upps.) (Nomina germanica. 5.) (Anm. NoB. 26. 1938. S. 188—190 av *B. Flemström*.)
- Friessen, O. v.* En grupp svenska växtnamn befreundade med *lök*. (NsvSt. 20. 1940. S. 67—95.)
- Furbo, N. C.* Omkring Seberfjord. Kbh. 1937. 64 s.
- Gadolin, C. A. J.* Om användning av »riktiga» ortnamn. (Granskaren. 10. 1939. S. 37—39.)
- Granér, P. O.* Sockennamnet Brunskog. (NoB. 28. 1940. S. 4—7.)
- Grapengiesser, S.* Skule: berget, skogen och byn. En kultur- och namnstudie. (Ängermanland—Medelpad. 1937. S. 105—118.)
- Grötveit, P. N.* Bergens bynavn i gno. tid. (NTS. 11. 1939. S. 247—256.)
- Gutenbrunner, S.* Die germanischen Götternamen der antiken Inschriften. Halle (Saale) 1936. VIII, (2), 260 s. (Rheinische Beiträge und Hilfsbücher zur germanischen Philologie und Volkskunde. 24.) (Anm. Litbl. 59. 1938. Sp. 151—153 av *F. Specht*.)
- Götlind, J.* Kangsister. Ett västgötskt ortnamn. (Falbygden. 4. 1939. S. 61—62.) — Kangsister. Ett västgötskt ortnamn med arkeologisk bakgrund. (NoB. 26. 1938. S. 58—60.)
- Hafström, G.* Dackemåla och Dacke-Pellen. (Hyltén Cavallius-föreningen. Årsbok. 16. 1937. S. 143—154.)
- Hald, K.* Stednavne i Hasle og Vester-Lisbjerg Herreder. (Östjydsk Hjemstavn. 3. 1938. S. 13—18.) — Stednavne i Sabo Herred. (Därst. 5. 1940. S. 48—51.) — Stednavne i Öster-Lisbjerg Herred. (Därst. 1. 1936. S. 159—164.)
- Hamre, H.* Islandske hestnavn. (MoM. 1939. S. 170—181.) — Sandholmane. (Därst. 1940. S. 133.) — Setre på Bömlö. (MoM. 1940. S. 134.)
- Hannqvist, T.* Namnskicket i Österfärnebo socken. Studier i namnkultur och dialekt. (Från Gästrikland. 1939. S. 30—36.)
- Hedström, G.* Näshult. (Sydsvenska ortnamnsällskapets årsskrift. 1937—39. S. 48—50.)
- Heiberg, G. F.* Fimreite. (MoM. 1939. S. 14.) — Fimreite. 2. (Därst. 1940. S. 140.)

- Hejselberg Paulsen, H.* Sönderjydske Stednavne. Nogle kritiske Bemærkninger. (Sönderjydske Aarbøger. 1940. S. 11—52.)
- Holmberg, E.* Till frågan om accentueringen av ortnamn. De skånska ortnamnen på -by. (Sydsvenska ortnamnssällskapets årsskrift. 1937—39. S. 7—23.)
- Holmboe, J.* Mikkelsbørene og Mikkel rev. (MoM. 1939. S. 51—73.)
- Hovi, N.* Litt om stadnamn. Preposisjonerne »i» og »på» i bygdemålet. (Tidsskrift for Valdres historielag. Arg. 18. 1940. Bd 4:3. S. 157—160.)
- Høeg, O. A.* Norske plantenavn. (Naturen. 62. 1938. S. 73—84, 348.)
- Indrebø, G.* Heradet i Aust-Noreg i ljøs frå stadnamni. (SoS. 44. 1938. S. 305—320.)
- Nokre grensenamn. (MoM. 1938. S. 32—39.)
- Norsk stadnamngransking. (NoB. 26. 1938. S. 103—123.)
- Ingers, I.* Namnet Klagstorp. (Sydsvenska ortnamnssällskapets årsskrift. 1937—39. S. 45—47.)
- Ivarsson, M.* Orter och namn i norra Sjuhäradsbygden. (NoB. 27. 1939. S. 41—72.)
- Jansson, V.* Gräfte. (NoB. 28. 1940. S. 66—93.)
- Janzén, A.* His och Hisingen. (NoB. 26. 1938. S. 1—24.)
- Ortnamn på Dal. (Därst. 28. 1940. S. 123—174.)
- Ortnamnen i Inlands s. härad jämte härad Kungälv och Marstrands städer. Gbg. 1939. XIV, (1), 300 s., 1 kartbil. (Ortnamnen i Göteborgs och Bohus län. D. 5. — Institutet för ortnamns- och dialektforskning vid Göteborgs högskola.) (Ann. NoB. 28. 1940. S. 175—178 av V. Jansson.)
- Ortnamnen i Orusts ö. härad. Gbg. 1940. XIV, (1), 219, (1) s., 1 kartbil. (Ortnamnen i Göteborgs och Bohus län. D. 9. — Institutet för ortnamns- och dialektforskning vid Göteborgs högskola.)
- Religion und Ortsnamen. (Deutsch-schwedisches Jahrbuch. 1939. S. 41—44.)
- Öpir — ett önamn eller fjordnamn. (NoB. 28. 1940. S. 8—11.)
- Johnsen, A. O.* Fólkskn—Kristiansund. (MoM. 1940. S. 135—139.)
- Jónasson, A.* Örnefni í Þingvallabrauni. (Árbók hins íslenska fornleifafjelags. 1937—39. S. 147—163.)
- Jónsson, P.* Byggðanöfn og örnefni í Dölum. (Därst. 1937—39. S. 183—184.)
- Kallstenius, G.* Några värmländska naturnamn. (NoB. 28. 1940. S. 20—29.)
- Karsten, T. E.* Bøte-namnen än en gång. (NoB. 28. 1940. S. 43—65.)
- Bøte-namnen än en gång och därmed besläktade sydfinländska Bot-namn. (Folk-målsstudier. 6. 1939. S. 1—10.)
- En blick på finländska dop- och släktnamn. Hfors 1939. 13 s. (Societas scientiarum fennica. Årsbok. XVII B. N:o 7.)
- Något om äldre finländska person- och släktnamn av nordisk härkomst. (Kalender utg. av Svenska folkskolans vänner. 54. 1939. S. 38—45.)
- »Omkring namnet Erik». Ett genmäle. (NoB. 28. 1940. S. 12—14.)
- Kirkevall, G.* Plantor og plantenamn frå Valdres, serleg frå Vestre Slidre. (Tidsskrift for Valdres historielag. Arg. 18. 1940. Bd 4:3. S. 165—176.)
- Klevgaard, G.* Kring bygdemålet. Stadnamn med preposisjon. (Tidsskrift for Valdres historielag. Arg. 17. 1939. Bd 4:2. S. 126—128.)
- Klitgaard, C.* Personnavne og Slægtsnavne i Vendsyssel. (SoK. 8. 1940. S. 75—79.)
- Knudsen, G.* Navnestudier. (DSt. 1938. S. 49—63.)
- Pseudotheofore Stednavne. (NoB. 27. 1939. S. 105—115.)
- Skovrydning i Danmark belyst gennem Stednavnene. (Saga och sed. 1938. S. 43—63.)
- Krenn, E.* Namen und Bedeutung föroyischer Tage. (Wörter und Sachen. 18. 1937. S. 137—142.)
- Kristensen, M.* Gamle Navne. Spredte Iagttagelser og Overvejelser. Kbh. 1938. 72 s. (Studier fra Sprog- og Oldtidsforskning. 177.)

- Krogmann, W.* Der Name Germanen. (Archiv für das Studium der neueren Sprachen. 175. 1939. S. 24—39.)
 — Germani und Ingvaeones. (Därst. 75. 1939. S. 16—23.)
 — Loki. (APhS. 12. 1937—38. S. 59—70.)
Kökeritz, H. Notes on the pre-conquest personal names of Domesday book. (NoB. 26. 1938. S. 25—41.)
La Cour, T. Fluglenavne i danske Folkemål. (DF. 11. 1937—38. S. 14—17.)
Lange, A. Anemonen og dens danske Navne. (DF. 12. 1940. S. 88—98.)
 — Blaastjerne — Bukar — Snerre. (SoK. 7. 1939. S. 97—108.)
 — Trifolium — Kløver. Dens Navne og Stilling i Folkloren. (Därst. 8. 1940. S. 97—112.)
Langenfeldt, G. Den svenska stadens namnskick. (Svenska stadsförbundets tidskrift. 21. 1939. S. 193—200.)
 — Idrottsföreningars namn. Sthm [1938]. 12 s. (Svenska gymnastik- och idrottsföreningarnas riksförbund.) (Ur Svensk idrott.)
 — Namnproblem i de svenska städerna. Sthm 1939. 178 s.
 — Stadsnamnet Gävle. (NoB. 27. 1939. S. 83—86.)
Langfeldt, J. Kielseng bei Flensburg. (NoB. 28. 1940. S. 115—116.)
Lárusson, Ó. Kirkjuból. (Árbók hins íslenska fornleifafjelags. 1937—39. S. 19—56.)
Lidén, E. Svarvelkärret. (NoB. 28. 1940. S. 1—3.)
 — Sv. Kärtared, no. Kölset och besläktade namn. (Därst. 27. 1939. S. 32—40.)
 — Vingmossen, Vingnäs, Vingäng och andra namn på Ving- i landskapen kring Väneren. (Därst. 27. 1939. S. 73—82.)
Lindén, B. Björkskipus- och skipustjärn. Skeppshus och skepp i ortnamn och som ord. (Grudbo på Sollerön. Sthm 1938. S. 500—528. = Nordiska museets handlingar. 9.)
Lindgren, J. & Gentz, L. Läkemedelsnamn. Ordförklaring och historik. D. 2. H. 11—12. S. 241—320 [spansk fluga—svavel, fällt, svavel—torskleverolja]. Sthm. (tr. Lund) 1937—40. 4:o.
Lindqvist, I. Omkring namnet Erik. (NoB. 27. 1939. S. 1—31.)
Lindqvist, A. Varend. (APhS. 14. 1939—40. S. 11—20.)
Lindroth, Hj. Bohusläns häradsnamn. (Göteborgs och Bohus läns kalender. Lands- tingsområdet. Gbg 1939. S. 115—120.)
Lindstén, C. Om by- och gårdnamnen i Asa socken. (Hyltén Cavalliusföreningen. Årsbok. 19. 1940. S. 23—47.)
Ljunggren, K. G. Bennikan. (Sydsvenska ortnamnsällskapets årsskrift. 1937—39. S. 1—6.)
 — Till namnet Klagstorp. (Därst. 1937—39. S. 52.)
 — Undersökningar över nordiska ortnamns behandling i medellägtyskan och medellägtyska drag i gamla nordiska ortnamn. Lund 1937. 169 s. (LUA. N. F. Avd. 1. Bd 33. Nr 7.) (Anm. Ark. 55. 1940. S. 343—350 av *E. Rooth*. — M. 46. 1939. Sp. 236—238 av *A. G. van Hamel*. — Neophilologus. 25. 1940. S. 154 av [*A. G.*] *v[an] H[amel]*.)
Löfman, N. Personnamnen hos Hjalmar Söderberg. En stilstudie. (Svensk litteratur- tidskrift. 2. 1939. S. 104—117.)
Magoun, F. P. Fjfeldor and the name of the Eider. (NoB. 28. 1940. S. 94—114.)
Marstrand, V. Stednavneforskning. (Fortid og Nutid. 12. 1937—38. S. 43—51. Svar av *K. Hald*. S. 51—54.)
Modéer, I. Böte. (NoB. 27. 1939. S. 87—104.)
 — Namn- och ordgeografiska studier. Upps. 1937. (3), 190 s. (UUA. 1937: 12.)
 — Uppländska språkdrag i J. H. Rhezelius' ortnamnsuppteckningar i Kalmar län 1634. (NoB. 26. 1938. S. 42—57.)
Moss, Astrid. Forslag til nye slektsnavn. Oslo 1940. 56 s.
Nordenstreng, E. The fireplace in Old Scandinavian personal names. (NoB. 28. 1940. S. 30—42.)
 Nordisk kultur. 5. Stedsnavn utg. av *M. Olsen*. Sthm 1939. (4), 210, (1) s.

- Noreen, E.* Apertin och Runsvall. Två västsvenska ortnamn med litterära anknytningar. (Korrespondens. 39. 1940. S. 32—33.)
— Några västsvenska ortnamn. (NoB. 27. 1939. S. 171—177.)
- Ohlsson, B.* Blekinguskusten mellan Mörrums- och Ronnebyån. Namnhistorisk undersökning. Lund 1939. XVI, 240, 5 kartor. (Skrifter utg. av Gustav Adolfs akad. för folklivsforskning. 5.) (Diss. Upps.)
- Olsen, M.* *Reid* i norske kunavn. (MoM. 1938. S. 71.)
- Ortnamnen i Värmlands län. På offentligt uppdrag utg. av Kungl. ortnamnskommissionen. D. 8. Kils härad. (3), 108 s. 1939. D. 12. Visnums härad. (3), 84 s. 1939. D. 14. Älvdals härad. (4), 182 s. 1938. D. 15. Ölme härad. (3), 77 s. 1939. D. 20. H. 4. Register. D. Personnamn. E. Ordregister. F. Sakregister. S. 295—341, titel & omsl. 1940. Upps. & Sthm. 4:o. (Sverges ortnamn.)
- Otterström, C. V.* Suderens Navn. (DF. 12. 1940. S. 121—122.)
- Palm, D.* Ångermanlands sockennamn. (Ångermanland-Medelpad 1937. S. 43—68.)
- Palm, Th.* Stav och blotträ. (NoB. 28. 1940. S. 15—19.)
- Pleijel, H.* Våra reformatorers familjenamn. (Ark. 55. 1940. S. 1—4.)
- Qvigstad, J.* De lappiske stedsnavn i Finnmark og Nordland fylke. Oslo 1938. (8), 273, (2) s. (Institutet for sammenlignende kulturforskning. Ser. B. 33.) (Ann. NTL. N. S. 15. 1939. S. 348—349 av *R. Th. Chr[istianesen]*.)
- Randklöv, R. P.* Gamle Stednavne og gamle Beboere i en gammel Landsby. (Östjydsk Hjemstavn. 1. 1936. S. 123—132.)
- Ross, A. S. C.* Jomala. (APhS. 12. 1937—38. S. 170—173.)
- Sahlgren, J.* Den svenska ortnamnsforskningen. (Nordisk familjeboks månadskrönika. 1938. S. 127—132.)
— Det svenska stadsnamnet Piteå. (Beiträge zur Runenkunde. S. 170—173.)
— En järnvägsresa Upsala—Stockholm. Namnororientande krönika. (Upsala Nya Tidning. Juln:r. 1940. S. 5—6.)
— En sjöresa Krusenbergs—Sigtuna. (Därst. Juln:r. 1939. S. 4—5.)
— En sjöresa Upsala—Krusenberg. (Därst. Juln:r. 1938. S. 2—3.)
— Jum och Junkil. En studie över ortnamnen på *-hem*. (Saga och sed. 1938. S. 64—83.)
— Nordiska ortnamn i språklig och saklig belysning. 13. (NoB. 27. 1939. S. 145—163.)
— Nysunds sockens gårdnamn. Några anteckningar. (Nysunds socken. Örebro 1938. S. 79—94.)
— Om våra ortnamns uttal. (NoB. 27. 1939. S. 164—170.)
— Ortnamn som familjenamn. (Nordisk familjeboks månadskrönika. 1939. S. 161—165.)
— Skokloster och Sko. En ortnamnsstudie. (Heidersskrift til G. Indrebö. Bergen 1939. S. 270—273.)
— Stadsnamnet Gävle. Utredning verkställd på uppdrag av Gefle stadsfullmäktiges namnkomité. Lund 1940. 16 s. (NoB. 27. 1939. S. 131—144.)
— Svensk namnbok 1940. På offentligt uppdrag utarb. till vägledning vid val av nya släktnamn. Sthm 1940. 166 s. (Statens offentliga utredningar. 1940:10.)
[—] Svensk namnbok till vägledning vid val av nya släktnamn. Utarb. av inom justitiedepartementet tillkallad sakkunnig. Sthm 1939. V, 106 s. (Statens offentliga utredningar. 1939:4.)
- Sawicki, S.* Über die lechitischen Ortsnamen in Süddänemark. (APhS. 12. 1937—38. S. 179—199.)
- Schröder, E.* Das Schwinden und die Überreste nordischer Namengebung bei den Normannen. (Zeitschrift für Namenforschung. 16. 1940. S. 172—178.)
- Schütte, G.* Gammelnordisk Navneskik i Sønderjylland. (DSt. 1938. S. 171—172.)
— Popular distinction of languages and onomastic restrictions. (APhS. 14. 1939—40. S. 173—180.)
- Sjöstedt, G.* Med djurnamn sammansatta ortnamn i Frosta härad. (Sydsvenska ortnamnssällskapets årskrift. 1937—39. S. 24—44.)

- Skautrup, P.* Navnegivningen i Vadehavet. (Sønderjydske Aarbøger. 1939. S. 241—255.)
- Sønderjyllands stednavne. (Därst. 1937. S. 123—152, 266—272. 1938. S. 173—192.)
- Skjödsholm, A.* Matrikuleringen af Furreby Sogn. (Vendsysselske Aarbøger. 1937. S. 68—87.)
- Skúladóttir, Helga.* Örnefni á Keldum á Rangárvöllum. (Árbók hins íslenska fornleifafjelags. 1937—39. S. 113—139.)
- Skulerud, O.* Um dativ av namnord i nynorsk. Ein etterröknoed i norsk formldre. (Heidersskrift til G. Indrebö. Bergen 1939. S. 187—226.)
- Solheim, L.* Kva skal barnet heita? (Rogaland historielag. Årsskrift. 26. 1940. S. 28—33.)
- Solstrand, V.* Aura och Vanda. (Budkavlen. 18. 1939. S. 59—70.)
- Ståhl, H.* Halländska ortnamn. (Halland. En bok om hembygden. Lund 1938. S. 240—262.)
- Von schwedischen Ortsnamen, ihrer Erforschung, und was sie von deutsch-schwedischen Zusammenhängen berichten. (Deutsch-schwedisches Jahrbuch. 1939. S. 33—41.)
- Suppl. nr 5 till Sveriges familjenamn 1920. Utarbetat inom justitiedepartementet. Sthm 1937. 76 s. (Statens offentliga utredningar. 1937: 50.)
- Svenska släktnamn. 15 500 förslag byggda på växtnamn jämte råd och anvisningar vid namnbyte. Sthm (tr. Borås) 1939. 96 s.
- Sörliæ, M.* Bygdenamnet Hedalen. (Tidsskrift for Valdres historielag. Årg. 18. 1940. Bd 4: 3. S. 134—138.)
- Nokre optekningar om namnet *Hjaltland*. (Heidersskrift til G. Indrebö. Bergen 1939. S. 274—279.)
- Tengvik, G.* Old English bynames. Upps. 1938. XXII, 407 s. (Nomina germanica. 4.) (Diss.)
- Thunman, T.* Växtmotiv i Karlfeldts dikter. (Årsskrift för modersmålsläraernas förening. 1937. S. 257—268.)
- Tunberg, S.* Några namnfrågor ur Nordens äldsta historia. (Fornv. 35. 1940. S. 1—17.)
- Welander, V.* Björnpasset — Björnlå. (Kullabygd. 13. 1940. S. 34. Även i: Sydsvenska ortnamnsällskapets årsskrift. 1937—1939. S. 51.)
- Wenzel, H.* Landschaftsentwicklung im Spiegel der Flurnamen. Arbeitsergebnisse aus der mittelschleswiger Geest. Kiel 1939. 24 s., 2 kartor. (Schriften des Geographischen Instituts der Universität Kiel. 9: 4.)
- Werenskiöld, W.* Gokkra. (MoM. 1940. S. 142.)
- Westman, I.* Nyländska önamn. 2. Landskapets östligaste del omfattande de till Viborgs län anslutna socknarna Pyttis, Kymmene med Aspö och Veckelax. (Folkmålsstudier. 7. 1940. S. 1—120.)
- Wijkander, Klara.* Gamla namn på stränderna omkring Arildsläge. (Kullabygd. 13. 1940. S. 23—33.)
- Wåhlén, H.* Om Landskronas namn. (Skånes hembygdsförbunds årsbok. 1940. S. 106—115.)
- Österberg, Carin.* Båtsmansnamnen i Blekinge och Södra Möre. (Blekingeboken. 17. 1939. S. 103—132.)

7. Dialekter.

a. Grammatik och lexikografi.

- Ahlbäck, O.* Nackårder och korsårder. (Budkavlen. 17. 1938. S. 57—61.)
- Andersen, H.* Ordet ihjel. (SoK. 7. 1939. S. 139—141.)
- Andersen, P.* Udvalg for Folkemaals Virksomheds 1933—38 (med Udkast til Plan for den kommende »Ordbog over de danske Ømaal»). (DF. 12. 1940. S. 17—64.)

- Andersson, S.* Anteckningar om äldre jordbruksmetoder i Ingå. (Budkavlen. 17. 1938. S. 61—71.)
- Ariste, P.* Om länorden i runödialekten. (Svio-estonica. 1939. S. 159—162.)
- Aursland, J.* Tonelaget i Haugalandsmålet. (NTS. 11. 1939. S. 215—234.)
- Beito, O. T.* Litt um Valdresmålet. (Tidskrift for Valdres historielag. Arg. 17. 1939. Bd 4: 2. S. 81—87.)
- Bjerregaard, N. P.* En Lydudvikling i Ommersysselsk. (SoK. 8. 1940. S. 65—70.)
- Bock, K. N.* Sproget i Angel. (SM. 14. 1937—38. S. 67—73.)
- Sprogforholdene i Mellemslesvig. (Därst. 15. 1938—39. S. 39—64.)
- Bucht, T.* Norrländska och tröndska dial. *drol, dröl, dröla*. (Meijerbergs arkiv. 2. 1939. S. 85—98.)
- Christiansen, R. T.* Sudröynorn. (MoM. 1938. S. 1—27.)
- Christie, W. F. K.* Norsk Dialect-Lexikon og nokre folkeminne og brev. *G. Indrebö* gav ut. (BMA. 1937. Hist. antikv. rekke. Nr 1. 261, 374 s.) (Anm. SoS. 45. 1939. S. 191—192 av *O. Midttun*.)
- Dahlström, S.* Anteckningar om sjöfågelfångst med nät. (Budkavlen. 17. 1938. S. 4—20.)
- Einarsson, S.* Sudröy-norn *lgun*. (MoM. 1939. S. 184.)
- Ejdestam, J.* Svenska värseder. Sthm (tr. Upps.) 1940. 59, (1) s. (SvL. B. 40. 1939. H. 2. H. 229 fr. början.)
- Ellekilde, H.* »Folk», »Hundneg» og »Basse» imellem Aabenraa og Flensborg Fjord. (SM. 14. 1938. S. 199—222.)
- Folkmålsstudier från Kors socken av Seminariet för estlandssvensk dialektforskning. [Innehåller: 1. *Pöhl, J.* Anteckningar till ljud- och formläran i Vippalmålet. 2. *Pöhl, J., Engblom, J. & Lagman, E.* Språkprov från Vippal. 3. *Kuma, Vera & Wieselgren, P.* Ortnamn.] (Svio-estonica. 1938. S. 58—112.)
- Franzén, G.* Dra Väling. Ett gammalt östgötskt fiskesätt. (Meddelande från Östergötlands fornminnes- och museiförening. 1937—38. S. 160—163.)
- Gotländsk ordbok. På grundval av *C. och P. A. Säves* samlingar red. av *H. Gustavson*. Bd 1. A—N. VII, (1), 679 s. Upps. 1918—40. (Skrifter utg. genom Landsmålsarkivet i Uppsala. Ser. A: 2.)
- Grötvéd, P. N.* De viktigste særdrag i søröstnorske diplomer i tiden 1300—1350. (MoM. 1938. S. 153—181.)
- Lydverket i lovhåndskrifter fra Borgartingslag 1300—1350. Med et tillegg om søröstnorske diplomer. (Skrifter utg. av det norske vid.-akad. i Oslo. II. Hist.-filos. kl. 1938. Bd 2. Nr 7. 160 s., 9 pl.)
- Om dialektundersøkelser på grunnlag av gamle håndskrifter. (MoM. 1940. S. 102—114.)
- Den språglige sammenheng mellem søröstnorske og båhuslenske mål. (Därst. 1939. S. 156—169.)
- Gustavson, H.* Gutamålet. En historisk-deskriptiv översikt. Upps. 1940. XXVI, 238, (1) s., 5 kartbl. (omtr. av sid. XIX—XXII). (Diss.)
- Inledning till gutamålets studium. Visby 1937. 26 s. (Studieplan i gotländsk hembygdsforskning.)
- Göth, J. A.* Från Kronobergs läns högländ. (Hyltén Cavallius-föreningen. Årsbok. 18. 1939. S. 23—211.)
- Götlind, J.* Nutida dialekter i runskrift. (Budkavlen. 18. 1939. S. 50—56.)
- Ur Västgötaordboken. Några ordförklaringar. (Meijerbergs arkiv. 2. 1939. S. 70—84.)
- Hansen, H. P.* Folkemindeoptegnelser. (SoK. 7. 1939. S. 63—64.)
- Löb i sproglig Belysning. (Därst. 6. 1938. S. 1—9.)
- Heiberg, G. F.* Oppsta'veven. (MoM. 1940. S. 1—6.)
- Hellevik, A.* Om tonelaga i Fjalermålet. (Heidersskrift til G. Indrebö. Bergen 1939. S. 237—246.)
- Hesselman, B.* Ett svenskt dialektord i västnordisk belysning. (Meijerbergs arkiv. 2. 1939. S. 1—15.)

- Holmboe, J.* Om å slå knute på fröstrengen i hasselnötten. (MoM. 1940. S. 115—129.)
- Holmkvist, E.* Undersökningar av Södermanlands folkmål. Torsten Ericsson — den stora gestalten i sörmäländsk dialektforskning. (Sörmlandsbygden. 7. 1938. S. 23—33.)
- Hultman, O. F.* Föreläsningar över de östsvenska dialekterna. Utg. av *R. Pipping* och *O. Ahlbäck*. Hfors 1939. VIII, 290, (1) s. (Efterlämnade skrifter. 2.) (Skrifter utg. av Svenska litteratursällskapet i Finland. 274.) (Anm. Folkmålsstudier. 7. 1940. S. 1—21 av *V. E. Wessman*.)
- Hummelstedt, E.* Östsvenska verbstudier. Morfologisk-semologisk undersökning. Inkoativa verb på *-na* och verb med *k-, l-, r-, s-* eller *t-*suffix i Närpes-målet. Hfors 1939. (2), 157, (1) s. (Folkmålsstudier. 6. 1939. S. 1—157.) (Diss.)
- Ingers, I.* Gammalt Malmöspråk. (Malmö fornminnesförening. Årsskrift. 1938. S. 7—30.)
- Personbeteckningar i en Skånesocken. (SvL. 1937. H. 4. H. 223 fr. början. S. 5—18.)
- Studier över det sydvästskånska dialektområdet. Lund 1939. XVI, 301, (1) s. (Diss.) (Skrifter utg. genom Landsmålsarkivet i Lund. 5.)
- Jansson, V.* Sv. dial. *horva* 'inhägnad liten åker'. (NoB. 26. 1938. S. 138—186.)
- Jeppesen, P.* En sönderjysk dialekts udvikling i de sidste generationer (Lögum-klosterdialekten). Udg. ved Institutet for jysk sprog- og kulturforskning. Kbh. 1938. X, (1), 94 s. (Humanistiske studier. 1.)
- Jespersen, S.* Gamle fiskemetoder. (DF. 12. 1940. S. 65—79.)
- Jonsson, G.* Det gotländska agtaket. (Kulturhistoriska studier tillägnade Nils Aberg. Sthm 1938. S. 236—245.)
- Jonsson, Th.* Vänerfisket vid Kållandsö. (SvL. 1939. H. 1. H. 228 fr. början. S. 55—108.)
- Jørgensen, J.* Östlollandske Ord. (Lolland-Falsters hist. Samfund. 26. 1938. S. 125—131. 27. 1939. S. 90—93. 28. 1940. S. 127—133.)
- Jørgensen, P.* Nordfriesische Beiträge aus dem Nachlass Hermann Möllers bearbeitet und herausgegeben. Kbh. 1938. 152 s. (Det kgl. danske Videnskabernes Selskab. Hist.-filol. Meddelelser. 24. 1.)
- Kallstenius, G.* Dialektala drag i Frödings riksspråkiga diktning. (NsvSt. 20. 1940. S. 41—50.)
- Karsten, T. E.* Beröringar mellan svenskt och finskt folkspråk i Finland med särskild hänsyn till Österbotten. (Folkmålsstudier. 5. 1937. S. 177—220.)
- Det österbottniska *fijund* 'fiende' och närliggande ordbildningar. (Därst. 5. 1937. S. 249—255.)
- Krenn, E.* Isländische Sprachfärbungen und föroyische Mundarten. (Wörter und Sachen. 21. 1940. S. 78—91.)
- Kydland, P.* Gylands-målet. Oslo 1940. 74 s. (Bidrag til nordisk filologi av studerende ved universitetet i Oslo. Utg. av *S. Kolsrud, M. Olsen, D. A. Seip*. 11.)
- Langfeldt, P.* Die Mundart der Sundewitt. Kiel 1939. (6), 110, (1) s. (Veröffentlichungen der schleswig-holsteinischen Universitäts-Gesellschaft. 48.) (Diss.) (Anm. DF. 12. 1940. S. 115—121 av *Ella Jensen*. — Zeitschrift der Gesellschaft für schleswig-holsteinische Geschichte. 1940. S. 450—452 av *B. Grandt*.)
- Levander, L. & Campbell, A.* Dalmålsordboken 1937. (Dalarnas hembygdsbok. 1938. S. 197—207.)
- & *Rombo, [F.]* Dalmålsordboken 1938. (Därst. 1939. S. 121—134.)
- & *Lindén, [B.]* Dalmålsordboken 1939. (Därst. 1940. S. 143—160.)
- Lindblom, K. G.* Utkast till ljudlära för Kristvallamålet (Kristvalla sn, Norra Møre härad, Kalmar län). (SvL. 1939. H. 1. H. 228 fr. början. S. 145—173.)
- Lindroth, Hj.* Bohusl. *vrage* 'förtöjningspåle' och *vrane* 'tryneklämma'. (Meijerbergs arkiv. 2. 1939. S. 55—69.)
- Den nutida dialektforskningens mål och medel. (Saga och sed. 1938. S. 33—42.)
- Ljunggren, K. G.* Något om halländsk folkmålsforskning. (Katrinerbergs elevförbund. Årsskrift. 1939. S. 14—21.)

- Lund, J.* Morsingmålets lyd- og formlære. H. 3. S. 129—262. Aarh. & Kbh. 1938. (Morsingmålet. Udg. af Jysk Selskab for Historie, Sprog og Litteratur ved *J. Lund, A. C. Skyum* og *K. K. Kortsen*. Bd 1. H. 3.)
- Lundström, Gudrun.* Studier i nyländsk syntax. S. 1—96, titel, förord, s. 97—230. Sthm (tr. Upps.) 1939. (SvL. B. 38. 1937. H. 3. H. 222 fr. början. 1938. H. 2. H. 225 fr. början.) (Diss. Hfors.)
- Matras, Chr.* Et færösk ordsprog og en strofe i Hávamál. (MoM. 1938. S. 151—152.)
- Mattsson, H. N.* Från Siljansbygdens andliga värld. (SvL. 1937. H. 4 H. 223 fr. början. S. 61—83.)
- Mikander, M. & Karsten, T. E.* Till frågan om etymologien på 'lakkari' och 'prakkari'. (Folkmålsstudier. 6. 1939. S. 1—3.)
- Möller, K.* Mælken og dens Produkter. (DF. 12. 1940. S. 1—16.)
- Nilsson, S.* Om folkmålen i Halland. (Halland. En bok om hembygden. Lund 1938. S. 226—239.)
- Nordal, A.* Litt norsk folkemedisin. (MoM. 1940. S. 37—48.)
- Nordling, A.* Iakttagelser över västnyländsk accent. Hfors 1938. 8 s. (StNF. 28: 1.) — Västnyl. vast 'vart, blev' omkr. 1800. (Budkavlen. 18. 1939. S. 70—75.)
- Petersson, P. N.* Ordbok över Valldamålet. H. 4—5. [ijönom—kröga, krögare—nola]. Lund 1939—40. (Skrifter utg. genom Landsmålsarkivet i Lund. 3.)
- Pettersson, S.* Blekinges folkmål. En översiktlig framställning. (Blekingeboken. 17. 1939. S. 9—28.)
- Rask, R.* De fynske Bønders Sprog. Bearbejdet og udg. af *P. Andersen*. Kbh. 1938. XLVIII, 99 s. (Udvalg for Folkemaals publikationer. Ser. A. N:r 2. — DF. Tillægsbind til 11 aarg.) (Anm. JEGPh. 38. 1939. S. 328—329 av *G. T. Flom*. — Zeitschrift für Mundartforschung. 15. 1939. S. 53 av *H. Teuchert*.)
- Rasmussen, M.* Om en Ordbog over Vendsherreds Stedmaal (med Prøve). (DF. 12. 1940. S. 99—104.)
- Schmidt, A. F.* Gonis. (DSt. 1939. S. 79—80.)
- Schütte, G.* En bette Sproglære for Sallingbomaal. (Skivebogen. 31. 1939. S. 1—39.)
- Relations between English and Jutlandic. (APhS. 13. 1938—39. S. 369—372.)
- Seip, D. A.* Om infinitiv i östnorsk. (MoM. 1938. S. 81—108. Tillegg. Därst. S. 184—191.)
- Om partisipium («supinum») på *i* i norske dialekter. (NTS. 9. 1938. S. 301—314.)
- Skriftnorm og talemål i Norge i det 13. hundreår. (Därst. 10. 1938. S. 236—290.)
- Selk, P.* Die sprachlichen Verhältnisse im deutsch-dänischen Sprachgebiet südlich der Grenze. Eine statistisch-geographische Untersuchung. Mit 5 Sprachenkarten von *H. N. Andresen* und Sprachproben aus dem Grenzgebiet von *B. Ketelsen*. Flensb. 1937. 171 s. (Beiträge zur Heimatforschung. 3.) (Anm. GGA. 1938. S. 314—317 av *E. Hermann*. — Wörter und Sachen. 20. 1939. S. 93—94 av *W. v. Hahn*. — Zeitschrift der Gesellschaft für schleswig-holsteinische Geschichte. 66. 1938. S. 476—478 av *V. Pauls*.)
- Skastrup, P.* Dialektkriterier og deres værdi. (SoK. 6. 1938. S. 59—80.)
- Jyske ord. (Därst. 6. 1938. S. 56—58.)
- Lidt om östjydsk. (Östjydsk Hjemstavn. 2. 1937. S. 5—9.)
- Skulerud, O.* Tinnsålet. Fyrste bolken. Ljodlære. Bd 2. Oslo 1938. (5). S. 459—786. (Norske vid.-akad.) (Anm. Folkmålsstudier. 7. 1940. S. 22—24 av *V. E. V. Wessman*. — NTL. N. S. 14. 1938. S. 462 av *D. S[eip]*.)
- Stoltz, G.* En flis av Bergensmaalet. (MoM. 1938. S. 137—140.)
- Söderbäck, P.* Svenskbygdens språk. (I: *P. Söderbäck*, Estlands svenskbygd. Sthm 1939. S. 16—20.)
- Sörlie, M.* Om opphavet til Bergens bymål. (MoM. 1938. S. 125—136.)
- Tiberg, N.* Rågösvenskan. (I: *P. Söderbäck*, Rågöborna. Sthm 1940. S. 327—356.)
- Welander, V.* Dialektbenämningar på arbetsvagnen och dess delar. (Till Gustaf Carne den 21 oktober 1938. S. 113—120.)

- Welander, V.* Några benämningar på 'vändbank' i skånemålen. (Meijerbergs arkiv. 2. 1939. S. 99—118.)
- Wessman, V. E. V.* Bidrag till kännedomen om finlandssvenska folkmål. Tillägg till H. Vendells och V. E. V. Wessmans ordböcker. (Folkmålsstudier. 6. 1939. S. 5—119.)
- De finlandssvenska dialekternas labiala vokaler. 2. Kort *ω*, *u*, *å* i huvudtonig stavelse framför kort konsonant. (Därst. 5. 1937. S. 24—134.) (1—2 anm. Ark. 55. 1940. S. 130—135 av *T. Bucht.*)
- Till frågan om äldre bebyggelse och nutida dialektgränser med särskild hänsyn till Nyland. (Därst. 5. 1937. S. 1—20.)
- Ursprunglig kort vokal framför kort slutljudande konsonant i finlandssvenska folkmål. (Därst. 8. 1940. S. 1—26.)
- Växlingen i *~ e*, *ä* i de finl.-sv. dialekterna framför kort konsonant + *a* och framför kort slutljudande konsonant. (Därst. 5. 1937. S. 135—162.)
- Wieselgren, P.* Bidrag till kännedomen om runömålet samlade av *T. Gärdröm*, *P. Wieselgren* och *F. Isberg*. (Svio-estonica. 1939. S. 129—158.)
- Voss, F.* Arendals hymål. Lydlære og formlyre. (MoM. 1940. S. 49—101.)
- Vågslid, E.* Böyging av fyrrtid partisipp til sterke segnord med endinge *i* i norske målføre. (Heidersskrift til G. Indrebö. Bergen 1939. S. 227—236.)
- Akerblom, B. K.* Den dialektgeografiska forskningsmetoden och dess användbarhet vid undersökningen av våra bygdemål. (Folkmålsstudier. 8. 1940. S. 1—8.)
- Kvevlaxmålet i dess förhållande till granddialekterna. En språkgeografisk och bebyggelsehistorisk undersökning av folkmål i mellersta österbotten. (Därst. 8. 1940. S. 1—172.) (Diss. Hfors.)

b. Texter.

- Andersson, P.* Barefålk (Lyngbyortens dialekt). Lund 1937. 96, (1) s.
- Bengtsson, F.* Jens o di andre i byen. Lund (tr. Malmö) 1939. 80 s.
- Flaten, N.* Valdris-rispo. Sannferdiga skröno på Minnesota-Valdris. (MoM. 1939. S. 30—50.)
- Götlind, J.* En västgötsk värningsvisa från Karl XII:s krig. En liten dialektgeografisk studie. (Saga och sed. 1939. S. 30—34.)
- Johansson, L.* Språkprov ur lidmålet. (Jämten. 32. 1938. S. 162—165.)
- Jönsson, N.* Om ordstäv i allmänhet och från Gälds härad i synnerhet. (Gälds härads hembygdsförenings årsbok. 5. 1940. S. 55—67.)
- Kristensen, T.* Fræ mi bet'te ti' å ong·daw. Minder og Oplevelser fra Sydvestsalling. Kbh. 1939. (5), X, 151 s. (Jyske Folkemål. 2.)
- Kristenson, A.* [Några dikter på jämtmål]. (Jämten. 32. 1938. S. 178—183.)
- Lidmål.* Sagor, sägner ock historier, seder ock bruk upptecknade i Frostviken, Jämtland, av *K. H. Waltman*. Ny samling utg. med understöd från Norrlands nations jubileumsfond av *D. O. Zetterholm*. Sthm (tr. Upps.) 1939. XXXII, 245, (2) s. (SvL. B. 39. 1938. H. 4. H. 227 fr. början. — Även i Fornvårdaren. 7: 2—3. 1938—39.)
- Malm, A.* Ordspråk ock talesätt från Vemmenhögs hd i Skåne. (SvL. 1939. H. 1. H. 228 fr. början. S. 109—144.)
- Overgaard, A.* Gamle Talemåder, Sejer og Vendinger fra Hillerslev Sogn. (Historiske Aarbøger for Thisted Amt. 7. 1935—37. S. 398—400. 8—9. 1938—40. S. 149, 398—401.)
- Randklöv, R. P.* Fræ mi Baandomsti. (Östjydsk Hjemstav. 1. 1936. S. 191—192.)
- Sandberg, E.* Två berättelser på mål från Falbygden i Landsmålsarkivets fonogramarkiv. (Falbygden. 4. 1937. S. 50—52.)
- Bröllopsvisa. (Därst. S. 53.)
- Schütte, G.* No smo Blå: å dæn dansk Histår'ri. (Skivebogen. 29. 1937. S. 4—55. 30. 1938. S. 1—44.)
- Skre, R.* Ordtoke på Fana-mål. (Heidersskrift til G. Indrebö. Bergen 1939. S. 113—122.)

III. Runkunskap.

- Agrell, S.* Die Herkunft der Runenschrift. (HVSLÅ. 1937—1938. S. 65—117.)
(Anm. M. 47. 1940. Sp. 233—234 av *A. G. v. Hamel*.)
- Altheim, F. & Trautmann, E.* Grundsätzliches zur Runen- und Felsbildforschung. (Germanien. 1939. S. 449—456.)
- Andersen, H.* Digrafen *ia* paa danske Runestene. (Ark. 54. 1939. S. 45—57.)
— Runeindskriften paa Guldhornet fra Gallehus. En orienterende Oversigt. (SM. 14. 1937—38. S. 131—138.)
- Arnitz, H.* Die Runenschrift. Ihre Geschichte und ihre Denkmäler. Halle a. S. 1938. (1), 122 s., Taf. I—XXXI. (Handbücherei der Deutschekunde. 2.) (AfdA. 59. 1940. S. 24—25 av *S. Sierke*. — DLz. 60. 1939. Sp. 1382—1385 av *H. M. Heinrichs*. — Litbl. 60. 1939. Sp. 84—90 av *G. Bausecke*. — M. 47. 1940. Sp. 107—108 av *A. G. van Hamel*. — MLR. 34. 1939. S. 580—582 av *W. Keller*.)
- Wilhelm Grimm und die deutschen Runen. (Beiträge zur Runenkunde. S. 25—34.)
- & *Zeiss, H.* Die einheimischen Runendenkmäler des Festlandes. Lpz. 1939. XVI, 519, (1) s., Taf. 1—44, 1 karta. (Gesamtausgabe der älteren Runendenkmäler. Bearbeitet im Auftrage des Archäologischen Instituts des deutschen Reiches. Bd 1.) (Anm. AfdA. 59. 1940. S. 41—49 av *W. Krause*. — DLz. 61. 1940. Sp. 55—62 av *W. Mohr*. — Litbl. 61. 1940. Sp. 297—299 av *F. Maurer*. — M. 47. 1940. Sp. 265—269 av *J. de Vries*. — NTS. 11. 1939. S. 280—339 av *C. M[arstrander]*.)
- Bæksted, A.* Fra de islandske runeindskrifter. (Islandsk aarvog. 11. 1938. S. 26—40.)
- Vore yngste runeindskrifter. (DSt. 1939. S. 111—138.)
- Dickins, B.* The Sandwich runic inscription røhæbul. (Beiträge zur Runenkunde. S. 83—85.)
- Enqvist, A.* Runstenen på Frösön och den bundna sjöormen. Ett bidrag till Kättil Runske-sägnsens utbredning. (Rig. 21. 1938. S. 157—168.)
- Friesen, O v.* Sparlösastenen. Runstenen vid Salems kyrka, Sparlösa socken, Västergötland, läst och tydd. Med ett tillägg om den arkeologiska dateringen av *B. Almgren*. Sthm 1940. 133 s. (KVHAAH. 46: 3.)
- Gangl, L.* Altersbestimmung des Pfriemens vom Maria-Saaler-Berg auf physikalischem und chemikalischem Wege. (NTS. 8. 1937. S. 466—469.)
- Guldhornsinskriften. 1. *Nielsen, K. M.* Tawido. 2. *Jacobsen, Lis.* Jeg-formeln. (Aarb. 1940. S. 57—69.)
- Gutenbrunner, S.* Die Inschrift von Eggjum und die Geschichte von Kjalar. (PBB. 64. 1940. S. 229—237.)
- Harder, H.* Die Formenverschiebung der Runen. (Archiv für das Studium der neueren Sprachen. 173. 1938. S. 145—151.)
- Zur Bedeutung von 'leob' und 'leoba' in deutschen Runeninschriften. (Därst. 175. 1939. S. 90—92.)
- Heinitz, W.* Probleme des biologischen Stils in frühnordischer Musik- und Klanggestaltung. (Beiträge zur Runenkunde. S. 119—133.)
- Helmfrid, B.* Rungravhällen i Ukna ödekyrka, Norra Tjust härad, Småland. (Fornv. 34. 1939. S. 154—165.)
- Östsmålands runinskrifter. (Kalmar läns fornminnesförening. Meddelanden. 25. 1937. S. 97—141.)
- Hennig, R.* Zur Frage der Echtheit des Runensteins von Kensington. (Petermanns geographische Mitteilungen. 84. 1938. S. 88—90.)
- Hermansen, V.* Runestenene ved Rundetaarn. Et Bidrag til dansk Museumshistorie. (Historiske Meddelelser om København. R. 3: 2. 1937. S. 332—366.)
- Herrmann, H. A.* Ein unbekannter Runenstabkalender. (Germanien. 1939. S. 266—277.)

- Hofe, A.* Zwei Runenkalender aus der früheren Gottorfischen Sammlung. (Nordelbingen. 15. 1939. S. 50—58.)
- Hougen, B. & Olsen, M.* Runespennen fra Bratsberg. (Viking. 1. 1937. S. 53—73.)
- Jacobsen, Lis.* Et blad af Jonas Skonvigs runestensmanuskripter. (Aarb. 1940. S. 152—164.)
- Jansson, S. O.* Runstavar. (Gruddbo på Sollerön. Sthm 1938. S. 529—540. = Nordiska museets handlingar. 9.)
- Jóhannesson, A.* Einige Bemerkungen zur Runenforschung. (Beiträge zur Runenkunde. S. 1—6.)
- Jungner, H.* När kristendom och fornsvensk gudatro möttes. Ett par runstenars vittnesbörd om heden religion och moral. (Religion och kultur. 9. 1938. S. 70—75.)
- Sparlösastenen i ny tolkning. Asyftar runristningen en hövdingatragedi? (Nordisk familjeboks månadskrönika. 1939. S. 199—203.)
- Sparlösastenen. Västergötlands Rök — ett hövdingamonument från folkvandringstiden. (Fornv. 33. 1938. S. 193—229.)
- Karsten, T. E.* Die Inschrift des Goldrings von Pietroassa. (Beiträge zur Runenkunde. S. 78—82.)
- Knudsen, E.* Vest-Himmerlands Runestene i ny Belysning. (Fra Himmerland og Kjør Herred. 27. 1938. 189—198.)
- Krause, W.* Die Inschrift auf der Urne von Niesdrowitz. (Altschlesien. 6. 1936. S. 239—253.)
- Die Runen als Begriffszeichen. (Beiträge zur Runenkunde. S. 35—53.)
- Runen in Amerika. (Germanien. 1937. S. 231—236.)
- Wesen und Werden der Runen. (Zeitschrift für Deutschkunde. 51. 1937. S. 281—293, 345—356.)
- Zum Stand der Runenforschung. (GGA. 1940. S. 181—205.)
- Kristensen, M.* Runekævlén fra Viborg. (DSt. 1938. S. 45—48.)
- Krogmann, W.* Awi Leubwini. (Archiv für das Studium der neueren Sprachen. 174. 1938. S. 1—9.)
- Der Runenring von Pietroassa. (Wörter und Sachen. 21. 1940. S. 26—52.)
- Kuhn, H.* Das Zeugnis der Sprache über Alter und Ursprung der Runenschrift. (Beiträge zur Runenkunde. S. 54—73.)
- Langenhove, G. van.* Allgemeines zur Runenlehre. (Beiträge zur Runenkunde. S. 7—24.)
- Leyen, Fr. v. d.* Zur Überlieferung des Abecedarium Nordmannicum. (Beiträge zur Runenkunde. S. 103—105.)
- Lindberg, E. J.* Fännässpännet. (Dalarnas hembygdsbok. 1938. S. 122—128.)
- Lindquist, I.* En stenyxa med runinskrift. (GoBFT. 1939. S. 140—141.)
- *Hlewagastia* och *Harigasti Teiua*. Studier i germansk epigrafik och i runologiens hjälpvetenskaper. (Beiträge zur Runenkunde. S. 86—102.)
- Religiösa runtexter. 2. Sparlösa-stenen. Ett svenskt runmonument från Karl den stores tid, upptäckt 1937. Ett tydningsförslag. Lund 1940. 213 s. 8 pl.-bl. (SVSL. 24.)
- Lindhberg, N. & Wessén, E.* Den gotländska runkalendern 1328. Sthm 1939. XX, 153, (4) s., 18 pl.-bl. (KVHAAH. 45: 2.) (Anm. HTsv. 59. 1939. S. 452—453 av N. B[eckman].)
- Ljunggren, K. G.* Getinge-stenens runinskrifter. (Vår bygd. Hallands hembygdsförbunds årsskrift. 23. 1938. S. 45—53.)
- Lodin, S.* Till frågan om Södermanlands kristnande med särskild hänsyn till runstenarnas vittnesbörd. (Teologisk årsbok. 1937. S. 71—97.)
- Marstrand, C. J. S.* Barmeninnskriften. (NTS. 10. 1938. S. 361—370.)
- Ellestadsteinen. (Därst. 10. 1938. S. 371—374.)
- Moltke, E.* Mediæval runeamulets in Denmark. (Acta ethnologica. 1938. S. 116—147.)
- Runestenen paa Einang. (Viking. 2. 1938. S. 111—119.)

- Müller, F. W.* Der Runenstein von Sparlösa und seine Inschriften. (Germanien. 1939. S. 365—374.)
 — Zur Deutung der Sparlösa-Inschrift. (Därst. S. 437—444.)
- Neckel, G.* Die Runen. (APhS. 12. 1937—38. S. 102—115.)
- Nielsen, K. M.* Runeindskrifter i Thomas Bircherods Fyens lands beskrivelse. (APhS. 14. 1939—40. S. 181—195.)
- Nordén, A.* Tysk runforskning under de sista åren. (Fornv. 35. 1940. S. 318—332.)
- Nordling, A.* Varför tycks inga runinskrifter ha utförts i Finland? (Finsk tidskrift. 125. 1938. S. 35—43.)
- Novotny, K. A.* Runen und Sinnbilder. (Germanien. 1939. S. 218—225.)
- Olsen, M.* En norsk runeinnskrift og en islandsk ættartala. (Heidersskrift til G. Indrebö. Bergen 1939. S. 176—186.)
- Orluf, Fr.* Runekævlén fra Viborg. Ny tydning af Worms »Virgula erotica». (DSt. 1938. S. 33—45.)
 — Runologiske Meddelelser. (Aarb. 1938. S. 99—109.)
- Philippson, E. A.* Runenforschung und germanische Religionsgeschichte. (PMLA. 53. 1938. S. 321—332.)
- Pittioni, R.* Zur Frage der Echtheit des Knochenpfriemens vom Maria-Saaler-Berg. (NTS. 8. 1937. S. 460—466.)
- Schilling, H.* Kleine Runenkunde. Magdeb. 1937. 79 s.
- Schlottig, K. H.* Sind die Inschriften der *Ehu*-Brakteaten undeutbar? (Beiträge zur Runenkunde. S. 74—77.)
- Sierke, S.* Kannten die vorchristlichen Germanen Runenzauber? Königsb. & Berl. 1939. (3), 127 s. (Schriften der Albertus-Universität. Hrsg. vom Ostpreussischen Hochschulkreis. Geisteswiss. Reihe. Bd 24.)
- Smirnickij, A. I.* Švedskie runičeskie nadpisy épochi vikingov. [Svenska runinskrifter från vikingatiden.] (Trudy moskovsk. Inst. Ist., filos, lit. 1939. T. 5. S. 211—249.)
- Sveriges runinskrifter utg. av Kungl. vitterhets historie och antikvitetsakademien. Bd 5. Västergötlands runinskrifter. H. 1. *Jungner, H.* Skaraborgs läns runstenar. Granskade och tolkade. 1. Plansch. 120 pl.-bl. & omsl. *Jungner, H.* Älvsborgs läns runstenar. Granskade och tolkade. 1. Plansch. Pl. 121—140. Bd 6. *Wessén, E.* Upplands runinskrifter, granskade och tolkade. H. 1. Färentuna härad. Stockholms stad. Sollentuna härad. Danderyds skeppslag. Lidingö stad. Värmdö skeppslag. (3), 268 s., 112 s. pl. Sthm & Upps. 1940. 4:o.
- Weber, E.* Ein alemannischer Runenbrief. (Beiträge zur Runenkunde. S. 106—107.)
 — Zu dem Wort Rune. (Archiv für das Studium der neueren Sprachen. 178. 1940—41. S. 1—6.)
- Wessén, E.* Om Ingvar den vittfarne, en sörmländsk vikingahövding. (Bidrag till Södermanlands äldre kulturhistoria. 30. 1937. S. 1—17.)
- Zetterholm, D. O.* En runinskrift från Spekeröd. (GoBFT. 1939. S. 71—80.)

IV. Arkeologi, religionsvetenskap och äldre rättsvetenskap.

1. Arkeologi.

a. I allmänhet.

- Anderson, S. A.* Viking enterprise. New York 1936. 164, (1) s. (Diss.) (Anm. PSS. 14. 1936—37. S. 157 av *A. B. Benson.*)
- Archaeological investigations and finds in the Scandinavian countries in the year 1937. (AA. 9. 1938. S. 231—253.)

- Eklblom, E.* Den forntida nordiska orienteringen och Wulfstans resa till Truso. (Fornv. 33. 1938. S. 49—68.)
- Eklholm, G.* Handelsvägarna mellan Skandinavien och det romerska riket. (Scandia. 10. 1937. S. 149—164.)
- Provinsialromerska vinskopor i skandinaviska fynd. (Aarb. 1940. S. 141—151.)
- Gjessing, G.* Merovingertidsproblemer. Nyere finsk och svensk litteratur. (Viking. 4. 1940. S. 131—144.)
- Glob, P. V.* Über C-Brakteaten. (AA. 8. 1937. S. 275—278.)
- Hauge, T. D.* Konservering av jernoldsaker. (Univ:s oldsaksamling. Årbok. 1937. S. 55—64.)
- Holmqvist, W.* Bidrag till frågan om de nordiska guldrakteaternas ikonografi. (Kulturhistoriska studier tillägnade Nils Åberg. Sthm 1938. S. 128—137.)
- Hougen, B.* Et anglonordisk drikkehorn fra Holland. (Viking. 3. 1939. S. 115—128.)
- Langenheim, K.* Die Bedeutung der Wikinger für Schlesiens Vorgeschichte. (Alt-schlesien. 6. 1936. S. 273—316.)
- Lindgren, B. G.* Om importen av ungerska bronskärl i nordisk bronsålder. (Kulturhistoriska studier tillägnade Nils Åberg. Sthm 1938. S. 61—85.)
- Nordén, A.* Le problème des »bonshommes en or». (AA. 9. 1938. S. 151—162.)
- Petersen, C. S.* Stenalder, Bronsealder, Jernalder. Bidrag til nordisk Arkæologis Litterærhistorie 1776—1865. Kbh. 1938. 240, (1) s. (Anm. NTL. N.S. 1938. S. 533—534 av N. M[öller].)
- Selling, Dagmar.* Terra sigillatafynd i det fria Germanien. En översikt i anledning av ett gotländskt fynd. (Kulturhistoriska studier tillägnade Nils Åberg. Sthm 1938. S. 101—114.)
- Thorsen, P.* Bornholms Forhistorie. En kort Udsigt. Rönne 1938. 47, (1) s.
- Winter, H.* Die Nautik der Wikinger und ihre Bedeutung für die Entwicklung der europäischen Seefahrt. (Hansische Geschichtsblätter. 1937. S. 173—184.)

b. Norsk.

- Andersen, A. B.* Steinalderens fartøier. (Naturen. 61. 1937. S. 119—124.)
- Brøgger, A. W.* Elhornøksten fra Hurum-ryggen. (Viking. 2. 1938. S. 121—136.)
- Gullalder. (Därst. 1. 1937. S. 137—195.)
- Bøe, J.* En helligdom med malte veggbilder i Hardanger. (Viking. 4. 1940. S. 145—152.)
- Nordens første invånere. (Naturen. 61. 1937. S. 97—107, 145—155.)
- De Geer, Ebba Hult.* Raknehaugen. (Univ:s oldsaksamling. Årbok. 1937. S. 27—54.)
- Eklholm, G.* Vinskopan från Kvåle. (BMA. 1939—40. Hist. antikv. rekke. Nr 2. 16 s.)
- Fett, H.* Et par nye fund fra Vestlandets bronsealder. (Naturen. 61. 1937. S. 312—316.)
- Fett, P.* Arms in Norway between 400 and 600 A. D. (BMA. 1939—40. Hist. antikv. rekke. Nr 1. 45 s.)
- Beltet fra Hove og nogen andre belter fra folkevandringstiden i Bergens Museum. (Därst. 1937. Hist. antikv. rekke. Nr 5. 15 s.)
- Helleristninger — særlig på Vestlandet. (Naturen. 62. 1938. S. 305—316.)
- Gjessing, G.* En nordlandsbåt fra jernalderen. (Winther-Festskrift. S. 197—207.)
- Ein steinaldersboplass fra bronsealderen. (Naturen. 62. 1938. S. 175—183.)
- Noen nordnorske handelsproblemer i jernalderen. (Viking. 3. 1939. S. 37—54.)
- Nyopdagete veideristninger i Nord-Norge. (Därst. 2. 1938. S. 137—144.)
- Tolkningen av vår steinalders helleristninger. (Naturen. 61. 1937. S. 302—308.)
- Veideristningen på Stein i Ringsaker (Hedmark). (Univ:s oldsaksamling. Årbok. 1935—36. S. 52—68.)

- Grieg, S.* Gravkamrene fra Oseberg og Gokstad. (Viking. 1. 1937. S. 75—135.)
 — Listas jernalder. Bidrag till Vest-Agders eldste kulturhistorie. Oslo 1938. (5), 203, (1) s. (Univ:s oldsaksamlings skrifter. 1.)
 — Vesteuropæiske steinaldershus. Fra de senere års utgravninger. (Naturen. 64. 1940. S. 129—137.)
 — Samfundsforhold på Hedmark i Vikingetiden. (Viking. 2. 1938. S. 83—98.)
Hauge, T. D. Jernbrenning i Gudbrandsdalen i gamle dager. (Viking. 4. 1940. S. 41—83.)
Hougen, B. Osebergfunnets billedvev. (Viking. 4. 1940. S. 85—124.)
 — Pilene fra Storhø. (Därst. 1. 1937. S. 197—204.)
Iversen, Th. Norske båttyper i den gamle tid. (Naturen. 64. 1940. S. 246—257.)
Johannessen, Fr. Båtene fra Gokstadskibet. (Viking. 4. 1940. S. 125—130.)
Kvålen, E. Early Norwegian settlements on the Volga. Vienna 1937. VI, 49 s. (Anm. Byzantinische Zeitschrift. 38. 1938. S. 464—467 av *A. Vasiliev.*)
Lund, H. E. En »tom» eldre bronsealders röisgrav på Skånes i Frol, Nord-Trøndelag. (Det k. norske vid:s selskabs forhandlinger. 10. 1937. S. 121—124.)
 — Fra bronsealder til jernalder. Studier i Rogalands eldre kulturhistorie. (Viking. 3. 1939. S. 55—97.)
Marstrander, S. En gravplass fra folkevandringstid ved Evje nikkelverk i Setesdalen. (Winther-Festskrift. S. 162—196.)
 — Hustuffer på Hvaler. (Univ:s oldsaksamling. Årbok. 1937. S. 137—154.)
Nummedal, A. En stenaldersboplass ved Molde. (Viking. 1. 1937. S. 29—52.)
 — Redskaper av horn og ben fra Finnmark. Foreløbig meddelelse. (Därst. 2. 1938. S. 145—150.)
 — Yngre stenaldersfunn fra Nyelven og Karlebotn i Östfinnmark. (Univ:s oldsaksamling. Årbok. 1935—36. S. 69—129. Tillegg av *T. D. Hauge.* S. 129—131.)
 — Yngre stenaldersfunn fra Nyelven og Karlebotn i Östfinnmark. 2. (Därst. 1937. S. 1—26.)
Petersen, J. Leksaren. (Viking. 2. 1938. S. 151—158.)
Petersen, Th. En skiferspiss fisket op fra Fillfjorden, Hitra. (Det k. norske vid:s selskabs forhandlinger. 10. 1937. S. 180—182.)
 — Et gravfunn fra Merovingertid på Stenfosna, Örland. (Därst. 12. 1939. S. 96—99.)
 — Rester av et skrin med belegg av benplater med skurd i Jellingestil funnet på Reistad i Frol, Nord-Trøndelag. (Därst. 9. 1936. S. 9—12.)
Shetelig, H. En merovingerdolk fra Valdres. (BMA. 1937. Hist. antikv. rekke. Nr 2. 10 s.)
 — En stöpeform til bronsesverd fra Möre. (Naturen. 60. 1936. S. 265—278.)
 — Islands graver og oldsaker fra vikingetiden. (Viking. 1. 1937. S. 205—219.)

c. Svensk.

- Atin, J.* Bohusläns och Göteborgstraktens fasta fornminnen. Sthm 1940. 53 s. (Svenska turistföreningens små häften. Bohuslän 1.)
Anderbjörk, J. E. Gravundersökningar vid Benestad herrgård. (Värendsbygden. Norra Allbo hembygdsförening 1940. S. 63—72.)
 — Nabberör i Böda. Undersökningen av en märklig öländsk båtgrav. (Kalmar fornminnesförening. Meddelanden. 27. 1939. S. 63—72.)
 — Nybble by på Selaön. (Bidrag till Södermanlands äldre kulturhistoria. 31. 1938. S. 18—31.)
Anderesson, E. H. Fornlämningar och fynd i Pjätteryds socken. (Hyltén Cavalliusföreningen. Årsbok. 19. 1940. S. 23—47.)
Arbman, H. Birka. (Svenska turistföreningens årsskrift. 1939. S. 272—287.)
 — Birka. Sveriges äldsta handelsstad. Sthm 1939. 134 s. (Från forntid och nutid. 1.)

- Arbman, H.* Der Arby-Fund. (AA. 11. 1940. S. 43—102.)
- Die Gräber. Tafeln. Sthm (tr. Upps.) 1940. 8 s., 282 s. (Birka. Untersuchungen und Studien hrsg. von Kungl. vitterhets historie och antikvitetsakademien. 1.)
- En bronsåldersbygd. Utgrävningen vid Agdatorp i Nättraby socken, sommaren 1937. (Blekingeboken. 16. 1938. S. 9—24.)
- En bronsåldersgrav från Stora Hallvards i Silte. (Gotländskt arkiv. 12. 1940. S. 11—19.)
- Mälardalen som kulturentum under yngsta bronsåldern. (Winther-Festskrift. S. 83—109.)
- Silverskatten från Stora Ryk. (Hembygden. Utg. av Dalslands fornminnes- och hembygdsförening. 1937. S. 10—24.)
- Vendelfynd. (Upplands fornminnesförenings tidskrift. 46: 1. 1938. S. 1—28.)
- Vikingagravar vid Ulunda vad. (Därst. 45: 3. 1937. S. 261—275.)
- , *Eriksson, M., Lindqvist, S. & Lundberg, O.* Vendel in Upland and the Beowulf poem. (Därst. 46: 1. 1938. S. 77—97.)
- Arne, T. J.* De svenska fynden i guv. Vladimir, Ryssland. (Fornv. 35. 1940. S. 155—166.)
- Domarringar äro gravar. (Därst. 33. 1938. S. 165—177.)
- Arwidsson, Greta.* Armour of the Vendel period. (AA. 10. 1939. S. 31—59.)
- Bronsåldersfyndet från Domta vad i Österunda socken. (Upplands fornminnesförenings tidskrift. 46: 2. 1939. S. 65—80.)
- De finländska runda spännena med ornering i sen stil II. (Fornv. 35. 1940. S. 121—128.)
- Atterman, I.* En värmländsk gulds katt. (Värmland förr och nu. 37—38. 1939—40. S. 37—44.)
- Bagge, A.* Ett skänkt lerkärl från stenåldern. (Fornv. 35. 1940. S. 71—78.)
- & *Kjellmark, K.* Stenåldersboplatserna vid Siretorp i Blekinge. Med bidrag av ... Die steinzeitlichen Wohnplätze bei Siretorp, Blekinge in Schweden. Sthm 1940. 405 s., 3 bil. 4:o. (KVHAA.)
- Behmer, E.* Gotiska kulturinslag i Nord- och Mellaneuropas svärdsformer under folkvandringstiden. (Kulturhistoriska studier tillägnade Nils Åberg. Sthm 1938. S. 118—127.)
- Bellander, E.* Bälrosen — offerrösen. (Kulturhistoriska studier tillägnade Nils Åberg. Sthm 1938. S. 91—100.)
- Gästriklands järnåldersbebyggelse. 1. (Från Gästrikland. 1938. S. 5—156.)
- Berggren, T.* Fasta forn lämningar i Hjortsberga socken i Allbo härad. Inventering. (Norra Allbo hembygdsförenings årsbok. 1936. S. 11—24.)
- Fasta forn lämningar i Kvenneberga socken i Allbo härad. Inventering. (Därst. 1936. S. 55—57.)
- Fornfynd i Hjortsberga socken i Allbo härad. Inventering 1936. (Därst. 1936. S. 25—27.)
- Fornfynd i Kvenneberga socken i Allbo härad. Inventering 1936. (Därst. 1936. S. 58—59.)
- Tillägg till inventering av fasta forn lämningar ... i Norra Allbo i Kronobergs län. (Värendbygd i heden och kristen tid. Norra Allbo hembygdsförening. 1937. S. 66—84.)
- Bertel, G.* En gotländsk släktgrav från äldre järnålder. (Fornv. 34. 1939. S. 343—358.)
- Curman, S.* Hur vår historia räddas. (Fornv. 33. 1938. S. 1—48.)
- Einerstam, B.* En kungshög vid Norrborg. (Sörmlandsbygden. 9. 1940. S. 143—152.)
- Ekholm, G.* Ett uppländskt gravfält från La Tène-tiden och andra fornminnen i trakten av Läbyvad. (Fornv. 33. 1938. S. 69—99.)
- Gravfältet vid Grillby i Knivsta, Uplands största från äldre järnåldern. (Upsala Nya Tidning. Juln:r. 1940. S. 10—11.)
- Grav- och kultplatser för det äldsta Lunda. Givande resultat av undersökningarna vid Rönnängen. (Därst. 1939. S. 16—17.)

- Ekholm, G.* Valloxsäby logbacke. Ett uppländskt gravfält från 1:a årh. e. Kr. (Fornv. 34. 1939. S. 1—34.)
- Engqvist, A.* Ett förhistoriskt guldfynd från Medelpad. (Ångermanland-Medelpad. 1937. S. 97—104.)
- Eriksson, M.* Byar och hamnor i forna tiders Vendel. En studie i uppländsk bebyggelsehistoria. (Upplands fornminnesförenings tidskrift. 46:1. 1938. S. 47—66.)
- Floderus, E.* Berättelse över utgrävning och restaurering av hällkista vid Arnatorp under Engaholm i Aringsås socken, Småland. (Värendsbygden. Norra Allbo hembygdsförening. 1938. S. 65—69.)
- Brandgravar med hängkors. (Fornv. 35. 1940. S. 129—133.)
- Florin, S.* Vrå-kulturen. En översikt över de senaste årens undersökningar av sörmländska jordbruksboplatser från äldre neolitisk tid. (Kulturhistoriska studier tillägnade Nils Åberg. Sthm 1938. S. 15—51.)
- Forssander, J. E.* Bautastenar från bronsåldern. (Meddelanden fr. Lunds univ:s hist. museum. S. 51—61. = HVSLÅ. 1939—1940. S. 95—105.)
- Den spetsnackiga flintyxan. (Winther-Festskrift. S. 15—39.)
- Det forntida Halland. (Halland. En bok om hembygden. Lund 1938. S. 71—106.)
- Det äldsta Skåne. (Skånes hembygdsförbunds årsbok. 1938. S. 1—14.)
- Europäische Bronzezeit. (Meddelanden fr. Lunds univ:s hist. museum. S. 38—111. = HVSLÅ. 1938—1939. S. 78—151.)
- Sveriges förhistoriska bebyggelse. Forskningar och fältarbeten i nordisk förhistoria. Om den arkeologiska forskningens medel. (Svenska folket genom tiderna. Bd 1. Malmö 1938. S. 17—239, 339—413.)
- Vad jorden gömmer. Radiotjänsts arkeologiska serie hösten 1938. En orientering. Sthm 1938. 20 s.
- Vad jorden gömmer. Radiotjänsts fornminnesserie ... bronsåldern. Sthm 1939. 16 s.
- Zwei Fremdlinge in der Frühbronzezeit Schonens. (Meddelanden fr. Lunds univ:s hist. museum. S. 32—51. = HVSLÅ. 1939—1940. S. 76—95.)
- Fredsjö, Å.* Tvenne västsvenska insjöboplatser från stenåldern. (GoBFT. 1939. S. 92—139.)
- Geijer, Agnes.* Die Textilfunde aus den Gräbern. Sthm 1938. 191 s., 20 pl.-bl. & rättelselapp. 4:o. (Birka. Untersuchungen und Studien hrsg. von Kungl. vitterhets historie och antikvitetsakademien. 3.) (Diss.)
- & *Arbman, H.* En detalj i den gotländska mansdräkten under vikingatiden. (Fornv. 35. 1940. S. 145—154.)
- Granlund, J.* Hartstätningar till svepta kärl under äldre järnålder. (Fornv. 34. 1939. S. 257—287.)
- Grenander-Nyberg, Gertrud.* Ett fornfynd och vad det kan berätta oss. (Västerbotten. 1939. S. 30—49.)
- Gustawsson, K. A.* Forntida bebyggelse. (Gruddbo på Sollerön. Sthm 1938. S. 42—55. = Nordiska museets handlingar. 9.)
- Hansson, H.* En ättehöj i Brännkyrka. (Kulturhistoriska studier tillägnade Nils Åberg. Sthm 1938. S. 145—158.)
- Hellman, B.* Norrlands handels- och kulturförbindelser under järnåldern fram till vikingatiden. (Ångermanland-Medelpad. 1937. S. 78—96.)
- Helm, K.* Zu den gotländischen Bildsteinen. (PBB. 62. 1938. S. 357—361.)
- Janson, S.* En Lyngbypilspets från Tjörn i Bohuslän. (Fornv. 35. 1940. S. 68—70.)
- Västsvenska och västeuropeiska stenkammargravar med gavelhål. (Därst. 33. 1938. S. 321—342.)
- Kalling, S.* Fynd från stenåldern vid Sege bro. (Malmö fornminnesförening. Årskrift. 1936. S. 97—110.)
- Kjellén, E.* Nypuptäckta hällristningar i sydvästra Uppland. (Upplands fornminnesförenings tidskrift. 46:2. 1939. S. 81—100.)

- Kjellmark, K.* Kring en gravplan. Något om gravskicket i Jämtland under vikingatiden. (Fornv. 34. 1939. S. 35—44.)
- Markgravar och boplatssfynd i Kiaby i Skåne. (Därst. 35. 1940. S. 18—24.)
- Norra Allbo under stenåldern. (Värendsbygder i heden och kristen tid. Norra Allbo hembygdsförening. 1937. S. 5—31.)
- & *Thordeman, B.* Hällkistan och myntskatten från Räppe i Öjaby socken, Småland. (Fornv. 34. 1939. S. 65—89.)
- Krantz, C.* Bronsåldersrösena som sjömärken. Ett stycke nautisk arkeologi. (GoBFT. 1940. S. 1—29.)
- Lidén, O.* Hällgröpningsstudier i anslutning till nya sydsvenska fynd. Lund 1938. 158 s.
- Sydsvensk stenålder belyst av fynden på boplatserna i Jonstorp. 1. Skivvyxkulturen. 2. Gropkeramikulturen. Lund 1938—40. (6), 210 s. (Diss.); 231 s.
- Linder, Ulla S.* Salemsfyndet. En nyfunnen silverskatt från 900-talet och dess arabiska myntherrar. (Kulturhistoriska studier tillägnade Nils Åberg. Sthm 1938. S. 166—180.)
- Lindqvist, S.* Aktuella stenåldersproblem. (Ymer. 59. 1939. S. 113—130.)
- Gotlands bildstenar. En märklig förhistorisk monumentgrupp. (Nordisk familjeboks månadskrönika. 1938. S. 16—21.)
- Rustkammaren från Valsgårde. Hur en svensk 600-talskrigare såg ut. (Därst. 1939. S. 141—146.)
- Vendelfyndens innebörd ... (Upplands fornminnesförenings tidskrift. 46:1. 1938. S. 39—46.)
- Vår stenålder i ljuset av de senaste årens forskning. (Nordisk familjeboks månadskrönika. 1938. S. 533—540.)
- Lindälv, E.* Fornminnesinventeringen i Halland. (Vår bygd. Hallands hembygdsförbunds årsskrift. 24. 1939. S. 3—20.)
- Lundberg, E. B.* En gotländsk »Vendelgrav». (Kulturhistoriska studier tillägnade Nils Åberg. Sthm 1938. S. 138—144.)
- Lundberg, O.* Fornstig, väg och bygd. Med en uppsats Några drag av vägväsendets allmänna utveckling av *G. Dahlberg*. Upps. 1937. 59 s. (Särtr. ur En vägbok för Uppsala län.)
- Vendelbygden och dess äldsta dombok. (Upplands fornminnesförenings tidskrift. 46:1. 1938. S. 67—76.)
- Vendel som konungasäte och bondebygd. (Därst. 46:1. 1938. S. 29—38.)
- Markendahl, I.* Omkring jättegrytorna i Steneby. (Hembygden. Utg. av Dalslands fornminnes- och hembygdsförening. 1938. S. 93—97.)
- Mogensen, F. & Schnell, I.* Ett försök med elektriska malmletningsmetoder för undersökning av stenåldersboplatser. (Blad för bergshandteringens vänner. 23. 1937—38. S. 92—94.)
- Nerman, B.* En gåtfull bronsfigur. (Kulturhistoriska studier tillägnade Nils Åberg. Sthm 1938. S. 115—117.)
- En »Trundholmshäst». (Fornv. 34. 1939. S. 166—170.)
- Svenska fågelnälar från folkvandringstid. (Därst. 35. 1940. S. 113—120.)
- Vartill ha de stora gotländska skålnålarna från bronsåldern använts? (Därst. 34. 1939. S. 337—342.)
- Niklasson, N.* Fornminnen och forntidsbebyggelse. (Göteborgs och Bohus läns kalender. Landstingsområdet. Gbg 1939. S. 25—28.)
- Grötöringarna. Ett baltiskt importfynd. (GoBFT. 1939. S. 81—91.)
- Nordén, A.* Hällristningarna i forskningens ljus. (Rig. 22. 1939. S. 129—152.)
- Odenrants, R.* En kittel av vikingatyp från Finnmarkerna. (Värmland förr och nu. 35. 1937. S. 91—96.)
- Oldeberg, A.* Ett märkligt bronsåldersfynd från Asle socken i Västergötland. (Falbygden. 4. 1939. S. 63—75.)
- Mörkhultfyndet — ett depåfynd från yngsta bronsåldern. (Fornv. 35. 1940. S. 85—91.)

- Olsson, H.* Praktsporren från Hedvigsdal. (Skånes hembygdsförbunds årsbok. 1940. S. 12—18.)
- Plassmann, J. O.* Wintersonnenwende in der Symbolik des Kivik-Grabes. (Germanien. 1939. S. 29—35.)
- Posse, G.* När byggdes Uppsalatraktens fornborgar? (Upplands fornminnesförenings tidskrift. 46:2. 1939. S. 101—112.)
- Post, L. v., Oldeberg, A. & Fröman, I.* Ein eisenzeitliches Rad aus dem Filaren-See in Södermanland, Schweden. Sthm 1939. 98 s. (KVHAAH. 46:1.)
- Rannsakingar om antikviteter i Södermanland 1667—1686. Av *I. Schnell* och *C. I. Ståhle*. Nyköping 1938. XX, 103 s. (Sörmländska handlingar. 5.)
- Rydbeck, Elisabeth.* Några bidrag till kännedomen om skånsk megalitkeramik. (Meddelanden fr. Lunds univ:s hist. museum. S. 146—167. = HVSLÅ. 1937—38. S. 288—309.)
- Rydbeck, O.* Fangkultur und Megalithkultur in der südkandinavischen Steinzeit. (Meddelanden fr. Lunds univ:s hist. museum. S. 1—146. = HVSLÅ. 1937—1938. S. 143—288.)
- Fornminnen i Villands härad. (Skånes hembygdsförbunds årsbok. 1939. S. 3—20.)
- Några ord om yxor och övertro i gångna tider. (Därst. 1940. S. 1—11.)
- Om vissa fornsakstypers och kulturperioders livslängd i olika delar av Skandinavien. En sammanfattning och en historik. (Meddelanden från Lunds univ:s hist. museum. S. 1—32. = HVSLÅ. 1939—1940. S. 45—76.)
- Über den Gebrauch von Steinwerkzeugen während der Bronzezeit in Schweden. (Δράγμα Martino P. Nilsson ... dedicatum. Lund 1939. S. 430—443.)
- Sahlström, K. E.* Bebyggelse och fosfathalt i norra Västergötland. (Ymer. 58. 1938. S. 42—55.)
- Falbygdens förhistoria. Falköping 1940. 48 s. 4:o. (Särtr. ur Falköping genom tiderna.)
- Schück, A.* Den svenska fornminnesvården. De senaste årens omorganisation. (Nordisk familjeboks månadskrönika. 1939. S. 11—16.)
- Selling, Dagmar.* Svenska spelbräden från vikingatid. (Fornv. 35. 1940. S. 134—144.)
- Sjödahl, N.* Låg Dalarna inom området för stenfolkets verksamhet? En aktuell fråga på 1860- och 1870-talen. (Dalarnas hembygdsbok. 1940. S. 67—86.)
- Stale, H. (Hansson).* Om Kalmar läns forntid. Nya forskningsuppgifter och resultat. (Kalmar läns fornminnesförening. Meddelanden. 27. 1939. S. 21—62.)
- Stenberger, M.* Björnhuvudyxan från Hälsingland. (Fornv. 35. 1940. S. 79—84.)
- Das Västerbjersfeld. Ein Grabfeld der Ganggräberzeit auf Gotland. (AA. 10. 1939. S. 60—105.)
- Ett gravfynd från Backhagen i Tingstäde. (Gotländskt arkiv. 11. 1939. S. 64—78.)
- Ett stenåldersfynd från Väte på Gotland. (Därst. 34. 1939. S. 171—179.)
- Gravfyndet från Autsarve i Fole. (Därst. 35. 1940. S. 297—311.)
- Människan i Gotlands forntid. (Svenska turistföreningens årsskrift. 1940. S. 55—79.)
- Svensson, Brita.* En gjuteriverkstad från bronsåldern. (GoBFT. 1940. S. 96—110.)
- Sörling, E.* Penningväskor från vikingatiden. (Fornv. 34. 1939. S. 45—57.)
- Silverinlagda spjutspetsar från romersk järnålder, funna i svensk jord. (Därst. 35. 1940. S. 92—102.)
- Tellström, B.* Fornminnen i Allerum och Viken. (Kullabygd. 11. 1938. S. 28—32.)
- Tengström, E.* Var låg Vinland det Goda? Några synpunkter på en gammal fråga. (Ymer. 60. 1940. S. 106—117.)
- Thålin, H.* Ringspännen med upprullade ändar. (Kulturhistoriska studier tillägnade Nils Åberg. Sthm 1938. S. 159—165.)
- Tinnberg, K.* Vad flygkameran avslöjat. Den forntida bebyggelsen och de forntida vägarna väster om Gefle. (Från Gästrikland. 1939. S. 22—29.)
- Wagnér, G.* Alseda sockens fasta fornminnen. Alseda (tr. Vetlanda) 1939. 12 s.
- Vejde, P. G.* Två fornborgar i Varend. (Hyltén Cavallius-föreningen. Årsbok. 19. 1940. S. 185—203.)

- Vifot, B. M.* Svensk lausitzkeramik. (Winther-Festskrift. S. 75—82.)
- Wilstadius, P.* Den första fornminnesinventeringen i Allbo härad. »Rannsakingen om gamle antikiteter och monumenter» från år 1667. (Värendsbygden. Norra Allbo hembygdsförening. 1939. S. 19—27.)
- Den första fornminnesinventeringen i Kronobergs län. Prästerskapets rannsakingar om gamle antikiteter och monumenter från år 1667. Med inledning och kommentar. (Hyltén Cavallius-föreningen. Årsbok. 19. 1940. S. 103—165.)

d. Dansk.

- Albrechtsen, E.* Nyböllefundet. En Urnegravplads fra yngre romersk Jernalder. (Fra Danmarks Ungtid. S. 162—185.)
- Becker, C. J.* En Stenalderboplads paa Ordrup Næs i Nordvestsjælland. Bidrag til Spørgsmaalet om Ertebøllekulturens Varighed. (Aarb. 1939. S. 199—280.)
- Nogle nye Oldsagformer, tilhørende den ødanske Enkeltgravkultur. (Fra Danmarks Ungtid. S. 93—111.)
- Berthelsen, W.* Stenalderbopladser langs Vejle Aa. (Vejle Amts Aarbøger. 1938. S. 80—122.)
- Borries, P.* Stejlehøj og Oldtidsgrave. (Aarvog for Historisk Samfund for Præstø Amt. 28. 1939. S. 44—85.)
- Broholm, H. C.* Jelsfundet. En sønderjyds Mandsgrav fra den ældre Bronzealder. (Aarb. 1938. S. 1—20.)
- Mandsdragten i Bronzealderen. (Fra Nationalmuseets Arbejdsmark. 1940. S. 27—42.)
- Nye Fund fra den ældste Bronzealder. (Aarb. 1938. S. 65—85.)
- Studier over Danmarks Bebyggelse i ældre Bronzealder. (Fortid og Nutid. 12. 1937—38. S. 105—117.)
- Tre Kvindegrave fra den ældre Bronzealder fra Gjedsted Sogn. (Aarb. 1940. S. 117—140.)
- & *Hald, Margrethe.* Skrydstrupfundet. En sønderjyds Kvindegrav fra den ældre Bronzealder. Kbh. 1939. 115, (1) s., 4 pl. 4:o. (Nordiske Fortidsminder. 3: 2.)
- Brøndsted, J.* Bronzealderens Soldyrkelse. (Fra Nationalmuseets Arbejdsmark. 1938. S. 81—100.)
- Danmarks Oldtid. Kort over Danmarks Stengrave og Gravskik. Kbh. 1939. 3 kartor, 8 s. text.
- Danmarks Oldtid. 1. Stenalderen. 2. Bronzealderen. 3. Jernalderen. Kbh. 1938—40. 375; 304; 387, (1) s. 4:o. (1 anm. NTL. N. S. 15. 1939. S. 346—347 av *Th. Th[omsen]*. — 1—3 NTL. N. S. 16. 1940. S. 389—403 av *S. Lindqvist*. — OoB. 49. 1940. S. 499—503 av *E. Andersen*.)
- Human figures on a Danish mesolithic Urus bone. (AA. 11. 1940. S. 207—212.)
- To Guldhalsringe fra Folkevandringstid. (Fra Nationalmuseets Arbejdsmark. 1938. S. 29—34.)
- Bundsö, en yngre Stenalder Boplads paa Als. 1. *Mathiassen, Th.* Bopladsen og Oldsagerne. 2. *Jessen, K.* Bundsöskulturens pollendiagrammatiska Stilling. 3. *Jessen, K.* Kornfund. 4. *Degerböl, M.* Dyreknogler. (Aarb. 1939. S. 1—198.)
- Bögelev, N. C.* Egnens Oldtidsminder. (Skivebogen. 31. 1939. S. 63—121.)
- Christophersen, K.-M.* Om tandforholdene hos Danmarks befolkning i den yngre stenalder og i bronzealderen. (Aarb. 1940. S. 70—81.)
- Geijer, Agnes & Ljungh. Hj.* Die Kleider der dänischen Bronzezeit. Einige Bemerkungen über Material und Technik sowie mikroskopische Untersuchungen. (AA. 8. 1937. S. 266—275.)
- Gjessing, G.* Der Küstenwohnplatz in Skjåvika. Ein neuer Fund aus der jüngeren Steinzeit der Provinz Finnmarken. (AA. 9. 1938. S. 177—204.)

- Glob, P. V.* Der Einfluss der bandkeramischen Kultur in Dänemark. (AA. 10. 1939. S. 131—140.)
- En Bronzealdergravplads ved Haarbölle paa Mön. (Fra Nationalmuseets Arbejdsmark. 1938. S. 65—68.)
- Korshøj. En Dobbeltjættestue ved Ubby i Vestsjælland. (Fra Danmarks Ungtid. S. 67—92.)
- Norske Skiferøksker i danske Fund. (Aarb. 1939. S. 296—301.)
- Stenredskaber fra Bronzealderen. (Winther-Festkrift. S. 40—74.)
- Hatt, G.* En vestjysk landsby fra ældre jernalder. (NTL. N. S. 16. 1940. S. 229—244.)
- Himmerlands Oldtid. (Fra Himmerland og Kjær Herred. 27. 1938. S. 57—78.)
- Jernalders Bopladser i Himmerland. (Aarb. 1938. S. 119—266.)
- Jylländskt bondeliv under äldre järnåldern. Omläggning av jordbruket under inverkan av klimatförsämring. (Nordisk familjeboks månadskrönika. 1939. S. 463—469.)
- Oldtidens Landsby i Danmark. (Fortid og Nutid. 11: 3—4. 1936. S. 97—129.)
- Jensen, J. V.* Himmerlands Arkæologi. (Fra Danmarks Ungtid. S. 13—20.)
- Klindt-Jensen, O.* Hvornår begyndte den gallske Bronzeindustri? (Fra Danmarks Ungtid. S. 129—139.)
- Kristensen, H. K.* Digevoldinger. (Aarb. 1938. S. 86—90.)
- Oldtidsboplads og Nutidsplantevækst. (Fortid og Nutid. 11: 3—4. 1936. S. 130—136.)
- Mackeprang, M. B.* Aarslev-Fundet. Et rigt fynsk Gravudstyr fra 4. Aarh. e. Kr. (Fra Nationalmuseets Arbejdsmark. 1940. S. 87—96.)
- Madsen, E. & Kristensen, H. K.* En Hustomt fra Begyndelsen af Jernalderen. (Fra Ribe Amt. 1938. H. 4. S. 162—175.)
- Mathiasen, Th.* Havnelev-Strandegaard. Et Bidrag til Diskussionen om den yngre Stenalder Begyndelse i Danmark. (Aarb. 1940. S. 1—55.)
- Some recently found reindeer antler implements in Denmark. (AA. 9. 1938. S. 173—176.)
- Äldre Stenalder Problemer. (Fortid og Nutid. 12. 1937—38. S. 97—104.)
- Mikkelsen, P. H.* Bliedegn-Graven. Et ualmindelig interessant Gravfund fra romersk Jernalder. Esbjerg 1938. 46 s. 4:o.
- Neuman, H.* Nogle nedgravede Stenkamre fra Haderslev Amt. (Fra Danmarks Ungtid. S. 56—66.)
- Nielsen, A.* Guldhornene. (DSt. 1940. S. 96—119.)
- Nielsen, S. V.* Aars Sogns Oldtidshistorie. (Fra Himmerland og Kjær Herred. 27. 1937. S. 237—286.)
- Norling-Christensen, H.* Dalen-Fundet. Et Gravfund fra romersk Jernalder med romersk Importgods. (Fornv. 34. 1939. S. 288—304.)
- Der Stenlille-Fund. Ein Grabfund aus der römischen Kaiserzeit mit römischen Bronze- und Glasgefässen. (AA. 11. 1940. S. 212—225.)
- Nordiske Glas fra äldre romersk Jernalder. Et Bidrag til den romerske Jernalders Kronologi. (Fra Danmarks Ungtid. S. 140—161.)
- Skröbeshave-Fundet. Et Gravfund fra romersk Jernalder med romersk Importgods. (Winther-Festkrift. S. 117—161.)
- Nörlund, P.* Trelleborg. Efter fire Aars Udgravninger. (Fra Nationalmuseets Arbejdsmark. 1938. S. 69—80.)
- Rasmussen, H.* Dyreføder fra Bronzealderen. (Fra Danmarks Ungtid. S. 112—128.)
- Riismöller, P.* En Urnegravplads fra äldre Jernalder i Lille Vildmose. (Winther-Festkrift. S. 110—116.)
- Hvor gammel er Aalborg? (Fra Danmarks Ungtid. S. 186—205.)
- Rosenberg, G.* Hjortspringfundet. Med Bidrag af *K. Jessen* og *Fr. Johannessen*. Kbh. 1937. 111 s. 4:o. (Nordiske Fortidsminder. 3: 1.)
- Roussell, A.* Udgravninger i en afsides grønlandsk Nordbobygd. (Fra Nationalmuseets Arbejdsmark. 1938. S. 55—64.)

- Raaben, J.* Dyssestuer paa Als. (SM. 16. 1939—40. S. 266—276.)
 — Dyssetidens ældste Gravform. (Därst. 16. 1939—40. S. 277—282.)
 — Oldtidsminder ved Flensborg Fjord. (Därst. 16. 1939—40. S. 53—56.)
 — Soldyrkelsen og dens Indflydelse paa Oldtidens Kunst. (Därst. 16. 1939—40. S. 255—265.)
Schütte, G. Die Wohnsitze der Angeln und Kimbern. (APhS. 14. 1939—40. S. 21—30.)
 — Himmerboernes Oprindelse og Folkeart. (Fra Himmerland og Kjær Herred. 27. 1938. S. 79—100.)
 — Kimbrernes Hjemsted. (Därst. 28. 1939. S. 161—181.)
 — Kimbrene. (Scandia. 13. 1940. S. 277—283.)
Steensberg, A. Brugen af Kortle og Lövkniv i Jernalderen belyst ved nye Fund. (Aarb. 1939. S. 281—295.)
 — Danske Plovtyper i Oldtid og Middelalder. (Fortid og Nutid. 12. 1937—38. S. 12—42.)
Thorvildsen, K. Dobbeltjættestuen paa Kyndeløse Mark. (Fra Nationalmuseets Arbejdsmark. 1938. S. 19—28.)
 — Jordgraven fra Volling. (Fra Danmarks Ungtid. S. 42—55.)
Vebæk, C. L. Bølund. En Boplads fra den ældre Stenalder i Vestjylland. (Fra Danmarks Ungtid. S. 21—41.)
 — New finds of mesolithic ornamented bone and antler artefacts in Denmark. (AA. 9. 1938. S. 205—223.)
 — Vestjyllands ældste Stenalderboplads. (Fra Ribe Amt. 1940. S. 127—139.)
Weibull, L. Kimbrernas boplatser. (Scandia. 13. 1940. S. 284—287.)
Winther, Chr. Et Forslag til Konservering af Jernoldsager. (Aarb. 1939. S. 302—305.)
 — Tydning af nogle Helleristningsfigurer. (DSt. 1939. S. 81—96. 1940. S. 127—149.)
Winther, J. Troldebjerg. En bymæssig Bebyggelse fra Danmarks yngre Stenalder. Tillæg. Rudköb. 1938. 27, (1) s. 4:o.

2. Religionsvetenskap.

- Andersen, A. B.* Bidrag til forståelsen av Bronsealderens religion. (Naturen. 61. 1937. S. 257—264.)
Bing, J. Et møte mellem årtusener. (NTL. N. S. 15. 1939. S. 521—539.)
Birkeli, E. Fedrekult i Norge. Et forsök på en systematisk-deskriptiv fremstilling. (Skrifter utg. av det norske vid.-akad. i Oslo. II. Hist.-filos. kl. 1938. Bd 2. Nr 5. 220 s.) (Anm. NTL. N. S. 15. 1939. S. 420—421 av *R. Th. Chr[istian-sen]*.)
Buttgereit, H. Die Schicksalsauffassung der Germanen. (Zeitschrift für deutsche Bildung. 15. 1939. S. 197—204.)
Cawley, F. S. Loki und *Tekþtr, ein bisher unbekannter indogermanischer Gott. (PBB. 63. 1939. S. 457—464.)
Dumézil, G. Mythes et dieux des Germans. Essai d'interprétation comparative. Paris 1939. XVI, 157, (2) s. (Mythes et religions.)
Flom, G. T. The drama of Norse mythology. (PSS. 15. 1938—39. S. 135—157.)
Gehl, W. Der germanische Schicksalsglaube. Berl. 1939. 265 s.
Hultén, Elsie. Magiska ornament i Mesolithicum? (Fornv. 34. 1939. S. 193—225.)
Leyen, F. v. d. Die Götter der Germanen. Münch. 1938. XII, 322, (1) s., pl. I—XII. (Anm. GGA. 1938. S. 77—81 av *G. Neckel*.)
Lindquist, I. Guden Heimdall enligt Snorres källor. (VSLA. 1937. S. 53—98.)
Ljungberg, H. Den nordiska religionen och kristendomen. Studier över det nordiska religionsskiftet under vikingatiden. Sthm (tr. Upps.) 1938. IX, 342 s. (Nordiska texter och undersökningar utg. i Uppsala av *B. Hesselman*. 11.) (Diss.

- Upps.) (Anm. DLz. 61. 1940. Sp. 371—375 av *H. Schneider*. — GRM. 27. 1939. S. 321 av *F. B. Schröder*. — HTsv. 58. 1938. S. 408—409 av *N. A[hnlund]*. — Litbl. 61. 1940. Sp. 19—21 av *W. Golther*. — KA. 38. 1938. S. 289—298 av *H. de Boor*. — M. 47. 1940. Sp. 24—25 av *J. de Vries*.)
- Nordisk livsåskådning i heden tid. (Nordisk gemenskap. Sthm 1940. S. 117—137).
- Mohr, W.* Thor im Fluss. Zur Form der altnordischen mythologischen Überlieferung. (PBB. 64. 1940. S. 209—229.)
- Ohlmarks, Å.* Anmärkningar och gemäle angående Heimdall. (Ark. 54. 1939. S. 354—363.)
- Ohrt, F.* Om Merseburgformlerne som Galder. En efterladt Afhandling. (DSt. 1938. S. 125—136.)
- Palm, Th.* Tro och kult vid vikingatidens slut. (Svenska folket genom tiderna. Bd 1. Malmö 1938. S. 294—338.)
- Schneider, H.* Die Götter der Germanen. Tüb. 1938. VII, 273 s. (Anm. AfdA. 59. 1940. S. 1—4 av *Helga Reuschel*. — DLz. 60. 1939. Sp. 375—379 av *H. de Boor*.)
- Schück, H.* Ingunar Freyr. (Fornv. 35. 1940. S. 289—296.)
- Serner, A.* On »dyss» burial and beliefs about the dead during the stone age with special regard to South Scandinavia. An archaeological and historico-religious research. Lund 1938. 252, (1) s., 6 pl.-bl. (Diss.)
- Strömbäck, D.* Philologisch-kritische Methode und altnordische Religionsgeschichte. Einige Bemerkungen anlässlich einer Heimdal-Monographie. (APhS. 12. 1937—38. S. 1—24.)
- Strömholm, D.* Nordens gudar och Greklands heroer. Deras sagors danande och inbördes släktskap. Mit einem deutschen Resümee. Upps. & Sthm (tr. Upps.) 1938. 68 s.
- Vogt, W. H.* Religiöse Bindungen im Spätgermanentum. (Archiv für Religionswissenschaft. 35. 1938. S. 1—34.)

3. Äldre rättsvetenskap.

- Austrumdal, S.* B61-tal i Rogaland. Landskyldstudier yver tid-bolken 1300—1838. (Skrifter utg. av det norske vid.-akad. i Oslo. II. Hist.-filos. kl. 1938. Bd 2. Nr 8. 67 s.)
- Carlsson, Lizzie.* Bauer und Hausfrieden im altschwedischen Recht. (NR. 9:2. 1937. S. 61—72.)
- Diderichsen, P.* Barnmynd og arfbet. En retsfilologisk Undersøgelse. (Ark. 55. 1940. S. 297—315.)
- Espeländ, Å.* Odelsbonde og leitendeng. Forelæsning for doktorsgraden. (NFK. 21. 1935. S. 61—72.)
- Geijer, H.* Konungens allmänning och socknarna i Västra Jämtland år 1551. (Fornvårdaren. 7:4. 1940. S. 1—108.)
- Gutenbrunner, S.* Der Kult des Weltherrschers bei den Semnonen und ein altnordischer Rechtsbrauch. (APhS. 14. 1939—40. S. 102—108.)
- Harder, Anna.* Der germanische Ächter. Würzb. 1938. V, 98, (1) s. (Bonner Beiträge zur deutschen Philologie. 5.) (Diss. Bonn.)
- Holmgren, G.* Gamla Uppsala och Mora äng i medeltidslagarnas valföreskrifter. Upps. 1937. 39 s. (Bil. till Upplands fornminnesförenings tidskrift. 45. 1937.)
- Marstrand, C. J. S.* Om tingsteder på Man. (NTS. 11. 1938. S. 384—393.)
- Treen og keeill. Et förnorsk jorddelingsprinsipp på de britiske öyene. (Därst. 8. 1937. S. 287—442.)
- Nordén, Å.* Tingfjäl och häsing. En studie över rätter tingstads inrättning. (Fornv. 33. 1938. S. 283—300.)
- Schultze, A.* Zum altnordischen Eherecht. Lpz. 1939. (5), 99 s. (Berichte über die Verhandlungen der sächsischen Akademie der Wissenschaften zu Leipzig. Phil.-hist. Kl. Bd 91. H. 1.) (Anm. Litbl. 61. 1940. Sp. 260—261 av *H. Liermann*.)

- Skov, S.* Anders Sunesöns parafrase af Skånske Lov. (Scandia. 13. 1940. S. 171—195.)
- Ståhle, C. I.* En bötesbestämmelse i Upplandslagens konungabalk. (Rig. 22. 1939. S. 205—211.)
- Turén, S.* Om »rätt tingsplats» enl. Västmannalagen. (Västmanlands fornminnesförenings årsskrift. 27. 1939. S. 5—16.)
- Vogt, W. H.* Fluch, Eid, Götter — altnordisches Recht. (Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte. Germanistische Abt. 57. 1937. S. 1—57.)
- Voigt, C.* Zur Geschichte des Flensburger Stadtrechtes. (Zeitschrift der Gesellschaft für schleswig-holsteinsche Geschichte. 66. 1938. S. 321—337.)

V. Några recensioner av tidigare utkomna arbeten.

- Abrahamson, E.* Västsvenska ordstudier. 1936. (Anm. Ark. 55. 1940. S. 189—196 av *A. Janzén*. — Litbl. 59. 1938. Sp. 161—162 av *W. H. Vogt*.)
- Andersen, H.* Studier i Johannes V. Jensens Lyrik. 1. 1936. (Anm. Ark. 55. 1940. S. 139—147 av *S. Belfrage*.)
- Arntz, H.* Bibliographie der Runenkunde. 1937. (Anm. Ark. 54. 1939. S. 366—373 av *A. Bæksted*. — DLZ. 60. 1939. Sp. 1585—1590 av *E. Meissner*. — Litbl. 61. 1940. Sp. 297—299 av *F. Maurer*. — JEGPh. 38. 1938. S. 441—443 av *G. T. Flom*. — Lychnos. 1938. S. 405—406 av *V. Jansson*.)
- Aðalbjarnarson, B.* Om de norske kongers sagaer. 1937. (Anm. Ark. 54. 1939. S. 58—79 av *G. Indrebö*.)
- Arnäs, K.* Slavisch-baltisches in altnordischen Beinamen. 1937. (Anm. NoB. 26. 1938. S. 190—195 av *V. Jansson*.)
- Bidrag till nordisk filologi tillägnade Emil Olson den 9 juni 1936. (Anm. Ark. 55. 1940. S. 155—165 av *V. Jansson*.)
- Bing, J.* Fra trolldom til gudetro. 1937. (Anm. Fornv. 33. 1938. S. 183—186 av *A. Oldeberg*. — NTL. N. S. 14. 1938. S. 72—73 av *G. Sv[erdrup]*.)
- Bishop Guðbrand's Vísnaðók. Publ. ... by *S. Nordal*. 1937. (Anm. NTBB. 25. 1938. S. 120—121 av *I. C[ollij]n*.)
- Bröllopsdikter på dialekt ... samlade och utg. av *B. Hesselman*. 1937. (Anm. Budkavlen. 16. 1937. S. 142—143 av *K. R. V. Wikman*. — Litbl. 60. 1939. Sp. 176—177 av *A. Götz*. — M. 46. 1939. Sp. 127—128 av *S. A. Krijn*. — MLR. 34. 1939. S. 472—473 av *E. Mesterton*. — Rig. 23. 1940. S. 159—167 av *N. Afzelius*. — Zeitschrift für Mundartforschung. 13. 1937. S. 247—248 av [*W.*] *Mitzka*.)
- Brøndum-Nielsen, J.* Gammeldansk Grammatik. 3. 1935. (Anm. Ark. 54. 1939. S. 122—137 av *H. Andersen*.)
- Codex regius of the elder Edda ... With an introd. by *A. Heusler*. 1937. (Anm. NTBB. 25. 1938. S. 118—120 av *O. Wieselgren*.)
- Danmarks Stednavne. 5—6. (Sønderjyske Stednavne. 3—4.) 1931—36. (Anm. Ark. 53. 1938. S. 299—303 av *G. Franzén*.)
- Gehl, W.* Ruhm und Ehre bei den Nordgermanen. 1937. (Anm. Litbl. 59. 1938. Sp. 246—249 av *A. Heusler*.)
- Hermannsson, H.* The problem of Wineland. 1936. (Anm. Litbl. 59. 1938. Sp. 387—388 av *W. H. Vogt*.)
- The sagas of the kings (Konunga-Sögur) and the mythical-heroic songs (Fornaldar Sögur). 1937. (Anm. Ark. 54. 1939. S. 379—380 av *E. Noreen*. — PSS. 15. 1938—39. S. 215—216 av *E. Beck*.)
- Hollméus, B.* Studier över allitterationen i Eddan. 1936. (Anm. Ark. 54. 1939. S. 108—115 av *A. Nordling*. — IF. 56. 1938. S. 159—160 av *Annie Heiermeier*.)
- Holtmark, Anne.* En islandsk scholasticus. 1936. (Anm. Lychnos. 1939. S. 476—477 av *D. O. Zetterholm*. — MLR. 33. 1938. S. 309—310 av *G. Turville-Petre*.)

- Jaffé, G.* Geschichte der Runenforschung. 1937. (Anm. *Lychnos*. 1938. S. 521—523 av *V. Jansson*. — PSS. 15. 1938—39. S. 169—170 av *L. M. Hollander*.)
- Janzén, A.* Studier över substantivet i bohuslänskan. 1936. (Anm. NTS. 9. 1938. S. 372—386 av *D. [A.] Seip*.)
- Kinander, B.* Kronobergs läns runinskrifter. 1935. (Anm. Ark. 54. 1939. S. 116—122 av *K. G. Ljunggren*.)
- Krause, W.* Runeninschriften im älteren Futhark. 1936. (Anm. DLz. 60. 1939. Sp. 1585—1590 av *R. Meissner*. — Litbl. 60. 1939. Sp. 1—3 av *A. Schmitt*. — M. 46. 1938. Sp. 59—61 av *J. de Vries*. — MLR. 34. 1939. S. 580—582 av *W. Keller*.)
- Kress, B.* Die Laute des modernen Isländischen. 1937. (Anm. Ark. 54. 1939. S. 363—366 av *G. Leijström*. — MLN. 54. 1939. S. 150—152 av *S. Einarsson*.)
- Kvaran, E. S. & Fingerhut, O.* Lehrbuch der isländischen Sprache. 1936. (Anm. Ark. 54. 1939. S. 158—159 av *B. Kress*.)
- Ljunggren, K. G.* Studier över verbalsammansättningen i 1500-talets svenska. 1937. (Anm. M. 45. 1938. Sp. 303—305 av *S. A. Krijn*.)
- Nomina germanica.* 1935. (Anm. Ark. 54. 1939. S. 313—324 av *V. Jansson*.)
- Noreen, E.* Isländsk läsebok. 1936. (Anm. ZfdPh. 63. 1938. S. 340—341 av *F. Rankke*.)
- Ohlmarks, Å.* Heimdalls Horn und Odins Auge. 1937. (Anm. AfdA. 57. 1938. S. 143—145 av *H. Rüdiger*. — Ark. 54. 1939. S. 342—353 av *B. Pering*. — DLz. 59. 1938. Sp. 446—448 av *O. Klose*. — M. 46. 1939. Sp. 190—191 av *J. de Vries*. — Zeitschrift für Volkskunde. N.F. 9. 1938. S. 87—89 av *G. Neckel*.)
- Olson, E.* In memoriam. 1937. (Anm. Granskaren. 9. 1938. S. 19—20 av *E. Pipping*. — *Lychnos*. 1938. S. 526—527 av *V. Jansson*.)
- Rankke, F.* Altnordisches Elementarbuch. 1937. (Anm. Litbl. 60. 1939. Sp. 244—245 av *A. Heusler*.)
- Rask, R.* Udvalgte Afhandlingar. 1—3. 1932—35. (Anm. Ark. 54. 1939. S. 145—149 av *Chr. Möller*.)
- Risberg, B.* Den svenska versens teori. 2. 1936. (Anm. Ark. 54. 1939. S. 324—333 av *N. Svamberg*.)
- Schütte, G.* Gotthiod und Utgard. 1—2. 1935—36. (Anm. Ark. 54. 1939. S. 334—341 av *S. Larsen*. — 2: AfdA. 57. 1938. S. 175—177 av *S. Gutenbrunner*.)
- Skandinaviska folkmål ... utg. av *J. A. Lundell*. 1936. (Anm. Zeitschrift für Mundartforschung. 14. 1938. S. 122 av *E. W. Selmer*. — Skírnir. 112. 1938. S. 205—206 av *J. J. Smári*.)
- Svärdström, Elisabeth.* Johannes Bureus' arbeten om svenska runinskrifter. 1936. (Anm. Ark. 54. 1939. S. 377—379 av *Hj. Lindroth*. — NTBB. 25. S. 39—41 av *E. Wessén*.)
- Sörlié, M.* Færøysk tradisjon i norrønt mål. 1936. (Anm. Ark. 54. 1939. S. 373—376 av *M. Kristensen*.)
- Tuneld, J.* Prästrelationerna från Skåne och Blekinge av år 1624. 1934. (Anm. Sydsvenska ortnamnssällskapets årsskrift. 1937—39. S. 53—54 av *K. G. Ljunggren*.)
- Wennström, T.* Tjuvnad och fornæmi. 1936. (Anm. IF. 57. 1940. S. 293—296 av *H. M. Heinrichs*.)
- Wessén, E.* Våra folkmål. 1935. (Anm. Ark. 54. 1939. S. 149—157 av *G. Hedström*.)
- Wieselgren, P.* Quellenstudien zur Völsungasaga. 1935. (Anm. Archiv für das Studium der neueren Sprachen. 173. 1938. S. 102—104 av *Annie Heiermeier*. — DLz. 59. 1938. Sp. 1385—1387 av *H. Kuhn*. — MLR. 34. 1939. S. 123—125 av *F. Norman*.)
- Vogt, W. H.* Altnorwegens Urfehdebann und der Geleitschwur. 1936. (Anm. Litbl. 60. 1939. Sp. 105—106 av *H. Liermann*.)
- Zetterholm, D. O.* Nordiska ordgeografiska studier. 1937. (Anm. AfdA. 58. 1939. S. 191—193 av *H. M. Heinrichs*.)

Innehållsöversikt.

- I. Bibliografi, litteraturhistoria och biografi. S. 1—8.
 II. Nordisk språkvetenskap. S. 9—34.
 1. I allmänhet. S. 9—10.
 2. Isländska och fornorska. S. 11—15.
 3. Norska. S. 15—16.
 4. Svenska. S. 17—23.
 5. Danska. S. 24—25.
 6. Namnforskning. S. 25—30.
 7. Dialekter. S. 30—34.
 III. Runkunskap. S. 35—37.
 IV. Arkeologi, religionsvetenskap och äldre rättsvetenskap. S. 37—48.
 V. Några recensioner av tidigare utkomna arbeten. S. 48—49.

Personregister.

Abrahamsen 25. Abrahamson 48. Achelis 25. Adell 3. Afzelius 1, 17, 21, 23, 48. Agrell 35. Ahlbäck 25, 30, 32. Ahnlund 47. Albeck 24. Albrechtsen 44. Alin 39. Allen 13. Almquist 23. Altheim 35. Alving 13. Anderbjörk 39. Andersen, A. B. 38, 46. Andersen, E. 44. Andersen, H. 1, 9, 11, 18, 24, 30, 35, 48. Andersen, P. 1, 8, 30, 33. Andersson, E. H. 39. Andersson, I. 23. Andersson, O. 17. Andersson, P. 34. Andersson, S. 31. Anderson, S. A. 3, 37. Andresen 33. Arbman 39, 40, 41. Ariste 21, 25, 31. Arne 40. Arnholtz 9. Arntz 35, 48. Arwidsson 40. Aschan 21. Adalbjarnarson 48. Atterman 40. Aursland 31. Austeinsson 15. Austrumdal 47. Axnäs 48.
 Bagge 40. Bartol'd 3. Beck 48. Becker 44. Beckman 3, 4, 8, 17, 36. Behmer 40. Behre 9. Beito 31. Belfrage, N. 22. Belfrage, S. 23, 48. Bellander 40. Bellman 21. Bengtsson, A. 17. Bengtsson, F. 34. Bennett 3. Benson 37. Benveniste 10. Berendssohn 3. Berg, R. G:son 17. Berg, Y. 23. Berger 25. Berggren, T. 40. Bergman, G. 9, 17, 24. Bergsveinsson 11. Berntsen 25. Bertel 40. Berthelsen 44. Berulfen 11, 15. Bing 46, 48. Birkeli 46. Bjarnason 25. Bjerre 9, 17, 20. Bjerregaard 25, 31. Bjerrum 7. Björn 1. Björnsson 25. Blatt 24. Blöndal 1, 2, 3, 5. Bock 31. Boor 3, 47. Borelius 22. Borgström 15. Borries 44. Bouman 13. Brady 3, 11. Branislav 17. Breidsvoll 15. Broch 15, 25. Brodeur 11. Broholm 44. Brulin 23. Brögger 38. Bröndal 7. Bröndsted 44. Bröndum-Nielsen 8, 24, 48. Bucht 25, 31, 34. Buttgerit 46. Byrkjeland 25. Bæksted 35, 48. Bæsecke 35. Bödtker 16. Böe 38. Bögelev 44. Börjeson 17.
 Caldwell 4. Campbell 32. Carlsson, Lizzie 47. Carlson, W. H. 1. Carlson, Å. 17. Carr 9. Castrén 23. Cawley 46. Cederblad 16. Celander 5, 6. Christensen, W. 25. Christiansen, H. 25. Christiansen, R. Th. 29, 31, 46. Christie 31. Christophersen 44. Clausen, J. 26. Clausen, S. 9, 24. Collijn 1, 2, 22, 48. Collin 9. Collinder 9, 26. Craigie 12. Curman 40.
 Dahlberg, G. 42. Dahlerup 24. Dahlgren 17. Dahlstedt 17. Dahlström 31. Dal 9. Dale 15. Dallby 1. Danell 7, 17. Dannert 4. De Geer 38. Degerböl 44. Dickens 35. Diderichsen 9, 24, 47. Draumland 26. Drougge 26. Drube 13. Dumézil 46. Dunstan 9.
 Eckhardt 4, 13. Edling 22. Ehrling 9. Einarsson 1, 4, 8, 11, 13, 31, 49. Einerstam 40. Eitrem 15. Ejdestam 31. Ejerslev 26. Ek 17, 22. Ekblom 9, 26, 38. Ekenvall 26. Ekholm 38, 40, 41. Ekwall 9, 26. Elfstrand 1. Ellekilde 31. Elmquist 17, 21. Elovson 2, 17, 22. Engblom 31. Enqvist 35, 41. Envall 4. Erichsen 24. Eriksson 6, 40, 41. Eskeland, L. 15. Eskeland, S. 11. Espeland 47.
 Fett, H. 38. Fett, P. 38. Fingerhut 11, 49. Finnbogason 2. Fjalestad 13.

Flaten 34. Flemström 26. Floderus 41. Flom 13, 14, 33, 46, 48. Florin 41. Flornes 13. Forssander 41. Franzén 31, 48. Fredsjö 41. Friberg 26. Friesen 26, 35. Fræhmos 24. Fröman 43. Furbo 26. Försund 15.

Gadolin 26. Gangl 35. Garmonsway 13. G. B. E. H. 2. Gehl 46, 48. Geijer, Agnes 41, 44. Geijer, H. 47. Gentz 28. Gierow 19. Gjelsvik, M. 9. Gjelsvik, N. 15. Gjerdman 17. Gjessing 38, 44. Glahder 7, 24. Glob 38, 45. Gobom 2. Gogala di Leesthal 13. Goldberger 6. Golther 20, 47. Gordon 4. Graf 14. Grandt 32. Granér 26. Granlund 41. Grapengiesser 26. Grenander-Nyberg 41. Grieg 39. Grüner-Nielsen 4, 24, 25. Grötvedt 26, 31. Gullberg, 18, 21. Gustavson H. 31. Gustawsson, K. A. 7, 41. Gutenbrunner 14, 26, 35, 47, 49. Gudmundsson 4. Gärdström 34. Göth 31. Götlind 2, 26, 31, 34. Götze 10, 48.

Hafström 26. Hagfors 18. Hagnell 4. Hahn 33. Hald, K. 26. Hald, Margrethe 44. Hallar 24. Hallberg 2. Hamel 4, 9, 10, 11, 28, 35. Hammerich 8. Hamre 26. Hannqvist 26. Hansen, A. 7, 9, 24, 25. Hansen, H. P. 31. Hansson, H. 41. Harbitz, A. 15. Harbitz, G. P. 11. Harder 35, 47. Harding 9. Hartmann 24. Hasselberg 20. Hassler-Göransson 18. Hatt 45. Hauge 38, 39. Haugen 2, 15. Hedar 22. Hedström 26, 49. Heggstad 15. Heiberg 26, 31. Heiermeier 48, 49. Heimertz 4. Heinitz 35. Heinrichs 11, 35, 49. Hejlsberg-Paulsen 27. Helén 18. Helgason 4, 12. Hellevik 31. Hellman 41. Hellquist 18. Helm 41. Helmfrid 35. Hemmer 23. Hempel 4, 14. Hennig 35. Hermann 33. Hermansen, V. 35. Hermansson 2, 13, 48. Herrmann, H. A. 35. Hesselman 20, 23, 31, 46, 48. Heusler 14, 48, 49. Hildebrand 8. Hjelholt 25. Hjelmqvist 22. Hofe 36. Hollander 4, 10, 11, 13, 14, 49. Hollmérs 18, 48. Holm 18. Holmberg, E. 27. Holmboe 9, 27, 32. Holmbäck 23. Holmgren 47. Holmqvist 32. Holmqvist 38. Holstein-Rathlou 13. Holtsmark 4, 5, 10, 12, 14, 48. Horn 1. Hornby 26. Hotzenköcherle 18. Hougen 36, 38, 39. Hovi 27. Hovstad 4. Hugo 3. Hult 22. Hultén 46. Hultman 32. Hummelstedt 9, 18, 32. Hundrup 24. Haaland 15. Hägg 2. Häggqvist 19. Höeg 27. Höfler 7.

Ideforss 18. Indrebö 4, 11, 15, 18, 27, 31, 48. Isberg 34. Ingers 27, 32. Ivarsson 18, 27. Iversen, R. 16. Iversen, Th. 39.

Jacobsen 35, 36. Jacobson 21. Jaffé 49. Janson, S. 41. Jansson, S. O. 2, 36. Jansson, V. 4, 7, 9, 22, 26, 27, 32, 48, 49. Janzén, A. 10, 26, 27, 48, 49. Jensen, Ella 32. Jensen, J. V. 45. Jensen, S. H. 2. Jensenius 24, 25. Jeppesen 32. Jespersen, O. 7, 24. Jespersen, S. 32. Jessen 44, 45. Jóhannesson, A. 11, 36. Johannessen, Fr. 39, 45. Johannessen, Hjördis 2, 16. Johannisson, T. 10. Johansson, J. V. 2. Johansson, Karin 18. Johansson, L. 34. Johnsen, A. O. 27. Johnson, W. G. 18. Jónasson, A. 27. Jónsson, G. 4, 12, 32. Jónsson, P. 27. Jonsson, Th. 32. Jungner 36, 37. Juul-Jensen 6. Jänichen 4. Jönsson, 34. Jörgensen, Ellen 2. Jörgensen, J. 32. Jörgensen, P. 24, 32.

Kabel 24, 25. Kalling 41. Kallstenius 18, 22, 27, 32. Karsten, T. E. 8, 10, 27, 32, 33, 36. Keller 35, 49. Kellgren 22. Kent 13. Ketelsen 33. Kinander 49. Kinnander 18. Kirkevall 27. Kivijärvi 18. Kjellén, A. 18. Kjellén, E. 41. Kjellmark 40, 42. Klevgaard 27. Klindt-Jensen 45. Klingemann 18. Klitgaard 27. Klose 16, 49. Knudsen, G. 24, 26, 27. Knudsen, R. 36. Knudsen, T. 13, 16. Koch 14. Kock 14. Kolsrud 16, 32. Kortsen 33. Koster 9. Koziol 9. Krahe 3. Krantz 42. Krappe 14. Krause 35, 36, 49. Krenn 7, 10, 11, 27, 32. Krees 49. Krijn 4, 20, 48, 49. Kristensen, H. K. 45. Kristensen, M. 8, 24, 26, 27, 36, 49. Kristensen, S. M. 24. Kristensen, T. 34. Kristenson, A. 34. Krogmann 28, 36. Krogsrud 16. Kroon 21, 22. Kruse 10. Kuhn 11, 14, 36, 49. Kukovszky 14. Kuma 31. Kválen 39. Kvaran 11, 49. Kydland 32. Källquist 4, 18. Källström 22. Kökeritz 28. Körner 19.

La Cour 28. Lagman 31. Lamm 23. Landquist 6. Lane 10. Lange, A. 16, 28. Langenfeldt 19, 28. Langenheim 38. Langenhove 10, 36. Langfeldt 28, 32. Larm 19. Larsén, A. 18. Larsen, S. 49. Larsson, C. 19. Larsson, L. 23. Larsson, P. 22. Lärusson 4, 28. Laugesen 14. Lausten-Thomsen 24. Lehmann 11. Leijström 19, 49. Levander 32. Leyen 36, 46. Lidén, E. 19,

28. Lidén, O. 42. Lidner 22. Lie 4. Liermann 47, 49. Liestöl 11, 15. Liljefors 2. Lindberg, E. J. 36. Lindberg, F. 22. Lindberger 18, 20. Lindblad 8. Lindblom 32. Lindén 28, 32. Linder 42. Lindgren, B. G. 38. Lindgren, J. 28. Lindquist, I. 6, 7, 28, 36, 46. Lindqvist, A. 19, 28. Lindqvist, S. 40, 42, 44. Lindroth 17, 19, 20, 28, 32, 49. Lindstén 28. Lindälv 42. Lithberg 36. Litzenberg 4. Ljung 23. Ljungberg 23, 46. Ljunggren 2, 8, 9, 10, 14, 19, 22, 28, 32, 36, 49. Ljungh 44. Lodin 36. Lohrmann 14. Lohse 14. Lukman 4. Lund, E. 23. Lund, H. E. 39. Lund, J. 33. Lundahl 10. Lundberg, E. B. 42. Lundberg, O. 40, 42. Lundell 49. Lundmark 4. Lundström 33. Läftman 19. Löfman 28.

Mackeprang 45. McClean 20. Madsen, E. 45. Madsen, V. 2. Magoun 4, 28. Malm 34. Malmberg 19. Malmstedt 19. Malone 4, 10. Markendahl 42. Marquardt 10. Marstrand 28. Marstrander, C. J. S. 6, 8, 35, 36, 47. Marstrander, S. 2, 39. Martinet 9. Mathiassen 44, 45. Matras 11, 12, 33. Mattsson 33. Maurer 35, 48. Meier 7. Meissner 10, 14, 48, 49. Meritt 10. Mesterton 48. Meyer, E. A. 19. Mezger 10, 11. Middtun 14, 16, 31. Mikander 33. Mikkelsen 45. Mitzka 48. Mjöberg 19, 22. Moberg, L. 19. Moberg, O. 14. Modéer 10, 22, 28. Mogensen 42. Mohr 5, 6, 11, 14, 35, 47. Moltke 36. Montgomery 19. Morsing 25. Mortensen, K. 24. Moser 5. Moss 28. Munch-Petersen 24. Müller, F. M. 5. Müller, F. W. 37. Müller, Maria 5. Möller, Chr. 49. Möller, H. 32. Möller, K. 6, 33. Möller, N. 38. Mörk 16. Mörlund 16.

Naumann 5. Neckel 5, 37, 46, 49. Nelson 23. Nerman 42. Neuman, E. 22. Neuman, H. 45. Nielsen, A. 45. Nielsen, K. M. 35, 37. Nielsen, L. 2. Nielsen, N. 24. Nielsen, S. V. 45. Nijhoff 5, 14. Niklasson 42. Nilsson, A. 10. Nilsson, M. P. 6, 23. Nilsson, P. 19. Nilsson, S. 33. Nilson, S. S. 16. Nordal, A. 33. Nordal, S. 2, 5, 12, 48. Nordén 37, 38, 42, 47. Nordenflycht 22. Nordenstreng 28. Nordfelt 19. Nordling, A. 11, 33, 37, 48. Nordling, Maria 16. Nordmeyer 10. Noreen 5, 8, 10, 20, 21, 22, 23, 29, 48, 49. Norlind 2, 18, 22. Norling-Christensen 45. Norman 49. Novotny 37. Nummedal 39. Nörlund 45.

Odenchantz 42. Ohlmarks 47, 49. Ohlsson, B. 29. Ohrt 14, 47. Olai 22. Ólason 2, 14. Oldeberg 42, 43, 48. Ollén 20. Ólsen, B. M. 5. Olsen, Ellen 5. Olsen, M. 10, 11, 14, 28, 29, 32, 36, 37. Olsson, B. 20. Olson, E. 23, 49. Olsson, H. 43. Olszewzka 11. Opsund 16. Orulf 37. Otterström 29. Overgaard 34.

Palm, D. 29. Palm, Th. 29, 47. Palmér 18, 20. Paludan 25. Panelius 20. Paul 9. Pauls 33. Pedersen, G. N. 16. Pering 49. Petersen, C. S. 38. Petersen, J. 39. Petersen, Th. 39. Petri 23. Petrini 17, 20. Pettersson, P. N. 33. Pettersson, S. 33. Pettersson, Sv. 10. Philippon 37. Pipping, R. 5, 10, 20, 21, 32, 49. Pittioni 37. Plassmann 43. Pleijel 29. Posse 43. Post 43. Paasche 5. Pöhl 31.

Qvigstad 29.

Randklöv 29, 34. Ranke 49. Rask 33, 49. Rasmussen, F. 25. Rasmussen, H. 45. Rasmussen, M. 33. Rehling 20. Reichardt 13, 14. Reichborn-Kjennerud 11. Reimer 20. Reuschel 10, 14, 47. Riismöller 45. Risberg 9, 20, 21, 49. Robberstad 13. Rombo 32. Rooth 28. Rooy 16. Rosenberg, G. 45. Ross 10, 11, 29. Roussell 45. Rubow 24. Rudbeck 23. Rudberg 16, 20. Runeberg 23. Rydbeck, Elisabeth 43. Rydbeck, O. 43. Rüdiger 14, 49. Rüttgers 13. Raabe 2. Raaben 46.

Sahlgren 5, 26, 29. Sahlström 43. Samuelsson 22. Sandberg 34. Sandvei 11, 15, 16. Sawicki 5, 29. Schagerström 20. Schilling 37. Schlauch 5. Schlottig 2, 37. Schmidt, A. 19. Schmidt, A. F. 8, 33. Schmitt 10, 49. Schneider 47. Schnell 3, 42, 43. Schreiner 14. Schröder, E. 5, 29. Schröder, F. R. 11, 47. Schultze, A. 47. Schück, A. 8, 43. Schück, H. 47. Schütte 5, 25, 29, 33, 34, 46, 49. Sehrt 9. Seip 5, 10, 15, 16, 32, 33, 49. Selk 33. Selling 38, 43. Selmer 19, 49. Serner 47. Shetelig 6, 39. Sierke 35, 37. Sigfússon 3, 14. Silfors 26. Sjødahl 43. Sjödin 3, 23. Sjöding 22. Sjøstedt 29. Skard, E. 16. Skard, M. 16. Skard, S. 16. Skard, V. 16. Skautrup 3, 7, 24, 25, 30, 33. Skjødsholm 30.

Skottsberg 6, 7, 8. Skov 48. Skre 34. Skúladóttir 30. Skulerud 30, 33. Skyum 33. Smári 13, 49. Smirnickyj 37. Solheim 30. Solstrand 30. Sommerfeldt 3. Sommerfelt, A. 8, 16. Sparman-Palmcron 23. Specht 26. Springer 11. Stale 43. Stalling 20. Steensberg 46. Steffen 3. Stenberger 43. Stoltz 33. Streitberg 3. Strömbäck 6, 11, 12, 47. Strömholm 5, 47. Sturtevant 11, 12, 14. Ståhl 30. Ståhle 20, 43, 48. Suits 21. Sundqvist 20. Svabo 12. Svanberg 10, 20, 49. Svanfeldt 5. Swedlund 23. Sveinsson, E. Ó. 5, 13. Svenonius 23. Svensson 43. Sverdrup, G. 48. Sverdrup, J. 16. Svärdström 49. Sylwan 5, 22. Szász 13. Säve, C. 31. Säve, P. A. 31. Söderbergh 7. Söderbäck 33. Söderlund 18. Sörlie 30, 33, 49. Sörling 43.

Tan-Haverhorst 13. Taylor 13. Tellström 43. Tenerz 20. Tengström 43. Tengvik 30. Teuchert 33. Therman 14. Thomsen, E. 25. Thomsen, Th. 44. Thordeman 42. Thorsen 38. Thorson 16. Þórdarson 14. Thorvildsen 46. Thunman 30. Thuren 25. Thålin 43. Tiberg 33. Tilander 5. Tinberg 43. Toldberg 25. Trathnigg 6. Trautmann 35. Trolle 23. Tunberg 23, 30. Tuneld 49. Turén 48. Turville-Petre 6, 13, 48. Tylden 15. Törnquist, H. 6. Törnquist, N. 21. Törnqvist-Adelerantz 23.

Ullmann 16. Uppvall 21.

Wadén 23. Wagner 6. Wagnér 43. Wahlgren 6. Walde 3. Wallenberg 23. Waltman 34. Vasiliev 39. Weber 37. Vebæk 46. Weibull 22, 46. Vejde 43. Welander 30, 33, 34. Wellander 21. Vendelfelt 21. Wennerström 21. Wennström 15, 21, 49. Wenzel 30. Werenskiöld 30. Wesselski 6. Wessén 10, 12, 16, 20, 23, 36, 37, 49. Wessman 10, 32, 33, 34. Westberg 19. Western 12, 16. Westman 30. Widding 1. Wieselgren, Greta 21. Wieselgren, O. 22, 48. Wieselgren, P. 21, 23, 31, 34, 49. Vifot 44. Wijk, Louise van 21. Wijk, Margit 3. Wijkander 30. Wikman 48. Wikström 3. Wilstadius 7, 44. Winge 21. Winter, H. 38. Winther, Chr. 46. Winther, J. 46. Vogt, H. 16. Vogt, W. H. 12, 15, 47, 48, 49. Voigt 48. Wolf 21. Wood 11, 15. Voss, F. 34. Voss, J. F. 16. Vries 6, 10, 13, 15, 35, 47, 49. Vågslid 12, 16, 34. Wählin 30.

Young 6.

Zeeh 22. Zeiss 35. Zeller 15. Zetterholm 10, 34, 37, 48, 49.

Åkerblom 34. Åkerlund 15, 21. Aakjær 25.

Österberg 30. Östergren 21. Östlid 13.

*Starkare förkortningar av titlar å lärda sällskaps skrifter, tidskrifter
och samlingar m. m.*

AA = Acta archæologica. — **Aarb** = Aarbøger for nordisk Oldkyndighed. — **AfdA** = Anzeiger für deutsches altertum. — **APhS** = Acta philologica Scandinavica. — **Ark** = Arkiv för nordisk filologi. — **Beiträge zur Runenkunde** = Beiträge zur Runenkunde und nordischen Sprachwissenschaft [Gustav Neckel ... dargebracht]. Hrsg. von *K. H. Schlottig*. Lpz. 1938. — **BMS** = Bergens museums skrifter. — **BMÅ** = Bergens museums årbok. — **BSL** = Bulletin de la société de linguistique de Paris. — **C. R.** = Comptes rendus. — **De libris** = De libris. Bibliofile Breve til Ejnar Munksgaard paa 50-Aarsdagen 28. Februar. Kbh. 1940. — **DF** = Danske Folkemaal. — **DLz** = Deutsche Literaturzeitung. — **DSt** = Danske Studier. — **FFC** = F. F. communications. — **FH** = Fynsk Hjemstavn. — **FM** = Finskt museum. — **FoF** = Folkminnen och folktankar. — **Fornv** = Fornvännen. — **For. t. no. fort. bev. Årsb.** = Foreningen til norske fortidsmindesmærkers bevaring. Årsberetning. — **Fra Danmarks Ungtid** = Fra Danmarks Ungtid. Arkæologiske Studier til Johannes Brøndsted paa 50-Aarsdagen 5. Oktober 1940. Kbh. 1940. — **Fra Rask til Wimmer** = Fra Rask til Wimmer. Otte Foredrag ... Kbh. 1937. — **GGÅ** = Göttingische gelehrte Anzeigen. — **GHÅ** = Göteborgs högskolas årsskrift. — **GoBFT** = Göteborgs och Bohuslans fornminnesförenings tidskrift. — **GR** = The Germanic review. — **GRM** = Ger-

manisch-romanische Monatsschrift. — **GVVSH** = Göteborgs K. Vetenskaps och Vitterhets samhälles handlingar. — **HTda** = Historisk Tidsskrift udg. af den danske historiske Forening. — **HTfn** = Historisk tidskrift för Finland. — **HTno** = Historisk tidsskrift utg. av den norske historiske forening. — **HTsv** = Historisk tidskrift utg. av Svenska historiska föreningen. — **HVSLÅ** = K. Humanistiska Vetenskapssamfundet i Lund. Årsberättelse. — **IF** = Indogermanische Forschungen. — **JEGPh** = The journal of English and Germanic philology. — **KVHAA(H)** = Kungl. vitterhets historie och antikvitetsakademien(s handlingar). — **KÅ** = Kyrkohistorisk årsskrift. — **Leeds studies** = Leeds studies in English and kindred languages. — **Litbl** = Literaturblatt für germanische und romanische Philologie. — **LUÅ** = Lunds universitets årsskrift. — **M** = Museum. Maandblad voor philologie en geschiedenis. — **MLN** = Modern language notes. — **MLR** = The modern language review. — **MoM** = Maal og minne. — **MPh** = Modern philology. — **NFK** = Norsk folkekultur. — **NoB** = Namn och bygd. — **NR** = Nordische Rundschau. — **NsvSt** = Nysvenska studier. — **NTBB** = Nordisk tidskrift för bok- och biblioteksväsen. — **NTL** = Nordisk tidskrift för vetenskap, konst och industri utg. av Letterstedtska föreningen. — **NTS** = Norsk tidsskrift for sprogvidenskap. — **OoB** = Ord och bild. — **PBB** = Beiträge zur geschichte der deutschen sprache und literatur. — **PMLA** = Publications of the Modern language association of America. — **PSS** = Publications of the society for the advancement of Scandinavian studies. Scandinavian studies and notes. — **SBVS** = Saga book of the Viking society. — **SHVSL** = Skrifter utg. av Kungl. Humanistiska vetenskapssamfundet i Lund. — **SHVSU** = Skrifter utg. av Kungl. Humanistiska vetenskapssamfundet i Uppsala. — **SM** = Sönderjydsk Maanedsskrift. — **SoK** = Sprog og kultur. Udg. af Institutet for jydsk Sprog- og Kulturforskning. — **SoS** = Syn og segn. — **StNF** = Studier i nordisk filologi. — **S. T. U. A. G. N. L.** = Samfund til udgivelse af gammel nordisk litteratur. — **Sv. Lm** = Svenska landsmål. — **SVSL** = Skrifter utg. av Vetenskapssocieteten i Lund. — **UUÅ** = Uppsala universitets årsskrift. — **Winther-Festskrift** = Winther-Festskrift. Til Købmand Jens Winther paa 75-Aarsdagen 1863. — 16. December 1938. Kbh. 1938. — **VSLÅ** = Vetenskapssocieteten i Lund. Årsbok. — **ZfdA** = Zeitschrift für deutsches altertum. — **ZfdPh** = Zeitschrift für deutsche philologie. — **ZfvglSpr** = Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung.

Till Red. insända skrifter.

Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie. 1942. — Acta Jutlandica. XV. Aarskrift for Aarhus universitet. XV. 1943. — Acta linguistica. Vol. II. Fasc. 4. 1941. — Acta Philologica Scandinavica. Bd 16. H. 3—4. Bd 17. H. 1. — Budkavlen. Arg. XXI: 2—4. 1942. Arg. XXII: 1—2. 1943. — Danmarks gamle Personnavne. I. Fornavne. Utg. av Gunnar Knudsen och Marius Kristensen t. H. 7. Kbhvn 1943. — Dansk Tidsskrift-Index. Aarg. 27. 1941. 28. 1942. — Danske Folkemaal. 13. Aarg. H. 3—8. 1942. — Danske Studier. 1942. H. 1—4. — Folkmålsstudier. Arg. 9. 1943. — Fornvännen. 1942. H. 5—6. 1943. H. 1—6. — Germanisch-Romanische Monatsschrift. Arg. 30. H. 1—12. 1942. Arg. 31. H. 1—3. 1943. — Leuvensehe Bijdragen. Arg. XXXIV. Nr 3—4. 1942. Arg. XXXV. Nr 1—2. 1943. Bijblad. Arg. XXXIV. Nr 1—4. 1942. — Meijerbergs arkiv för svensk ordforskning. 5. Gbg 1943. — Moderna språk. Arg. 36. Nr 8—9. 1942. Arg. 37. Nr 1—8. 1943. — Namn och Bygd. 1943. H. 1. — Neuphilologische Mitteilungen. 1942. Nr 7—8. 1943. Nr 1—6. — Norsk tidsskrift for sprogvidenskap. Bd 12. 1942. Suppl.-bind II. Oslo 1941. — Nysvenska studier. Arg. 23. H. 1—3. 1943. — Ordbog over det danske sprog. Bd 21 (sort—stivøjlet). Kbhvn 1943. — Ortnamnssällskapets i Uppsala årskrift 1942. 1943. — Saga och Sed. Kungl. Gustav Adolfs Akademiens årsbok. 1942. — Sprog og Kultur. (Utg. av Institut for jysk Sprog- og Kulturforskning.) Bd 11. H. 3—4. 1942. — Stavanger Museums Arshefte. 51. Arg. 1940—41. 52. Arg. 1941—42. — Studia neophilologica. Vol. 12. Nr 3. — Svenska landskapslagar tolkade och förklarade för nutidens svenskar av Åke Holmbäck och Elias Wessén. Fjärde serien: Skånelagen och Gutalagen. Sthlm 1943. — Svenska landsmål och svenskt folkliv. 1940. H. 1—3. — Sveriges runinskrifter utg. av K. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien. Band 6. Upplands runinskrifter granskade och tolkade av E. Wessén och Sven B. F. Jansson. I: 2. II: 1. Sthlm 1943. — Svio-Estonica. Årsbok utg. av Svensk-estniska samfundet vid Tartu universitet. Arg. 1940—43. Lund 1943. — Sønderjyske Stednavne. 17. Levering. 1942. 18. Levering. 1943. — Vort nordiske modersmål II. (= Tal nordisk. Ved Dansk forening til nordisk sprogrøgt.) Kbhvn 1943. — Vår bygd. Hallands hembygdsförbunds årskrift. 1943. — Zeitschrift für deutsches Altertum und deutsche Literatur. LXXIX. H. 1—2. 1942.

Abrahamson, E., Västsvenska dialektord. (Särtr. ur Meijerbergs arkiv f. sv. ordforskn. 1943.) — Albeek, Ulla, Stil og Teknik i Blichers Noveller. 110 ss. Kbhvn 1942. — Andersen, Harry, *Blandt* og *iblandt*. (Särtr. ur Danske Studier 1941.) — Dens., Ord og Sansning hos Johannes V. Jensen. (Särtr. ur Danske Studier 1942.) — Dens., Til den gammeldanske Lydaabning (*i > e (> ø)*). (Särtr. ur Acta Philologica Scandinavica 1943.) — Dens., Till *u*-omlyden i Dansk. (d:o.) — Dens., Det nye Runeværk. (Särtr. ur Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie 1943.) — Dens., Indskriften paa Viborg-Spændet. (Särtr. ur Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie. 1943.) — Bergman, G., Provinzialismer och skråspråk. 135 ss. Sthlm 1943. — Dens., Skolan och de nordiska språken. (Särtr. ur Nordisk tidskr. (Lett.) 1943.) — Blicher, St., St., E Bindstouw. Med Oversættelse og Kommentar ved Peter Skautrup. 112 ss. Aarhus 1942. — Blöndal, S. och Stemann, I., Praktisk Lærebog i Islandsk Nutidssprog. 291 ss. Kbhvn 1943. — Brøndum-Nielsen, Johs., Forelæsninger over Skaanske Kirkelov. 46 ss. Kbhvn 1942. — Dens., Danske Sprogtekster til Universitetsbrug. VII. 16 ss. Kbhvn 1943. — Bæksted, A., Runerne. Deres Historie og Brug. 138 ss. Kbhvn 1943. — Carlsson, Gottfrid, Karl Knutssons testamente. (Särtr. ur Historisk tidskrift 1943.) — Carlsson, Lizzie, Nyckeln som rättslig symbol. (Särtr. ur Rig 1942.) — Danver, K., Folktraditioner kring vårdagjämningen. 247 ss. Lund 1943. — Diderichsen, Paul, Viggo Brøndal. (Särtr. ur Gads danske Magasin 1943.) — Dens., Kampen om Sproget. (d:o.) — Edda: Den äldre Edda og Eddica minora I. Oversættelse, Indledning, Kommentar ved Martin Larsen. Kbhvn 1943. — Ejder, Bertil, Karpalund. (Särtr. ur Namn och Bygd. 1942.) — Ejdestam, J., Är tomten ett dragväsen? (Särtr. ur Folkminnen och

Folktankar. 1943.) — Ekblom, R., Ortnamns vittnesbörd om svenskarnas tidiga förbindelser med slaver och balter. (Särtr. ur Språkvetenskapliga sällskapets i Uppsala förhandlingar 1940—1942.) — Ekbo, S., Studier över uppkomsten av supinum i de germanska språken med utgångspunkt i fornvästnordiskan. 187 ss. Uppsala 1943. — Ekwall, E., Studies on the genitive of groups in english. (Särtr. ur K. Humanistiska Vetenskapssamfundets i Lund årsberättelse 1942—1943.) — Elovson, H., Kongruensregeln. — En årsrevy. (Särtr. ur Folkskollärarnas tidning nr 5. 1943.) — Eriksson, M., Hjäll och tarre samt andra ord för översäng och överväning. Ett ordhistoriskt och ordgeografiskt bidrag till sängens och bostadens historia i Norden. 334 ss. Uppsala 1943. — Hajnal, Stephan, Vergleichende Schriftproben zur Entwicklung und Verbreitung der Schrift im 12.—13. Jahrhundert. (Schriftlichkeit und intellektuelle Schichtung. Beiträge zur europäischen Entwicklungsgeschichte. Heft 1. Budapest, Leipzig, Milano. 1943.) — Hald, Kr., De danske Stednavne paa -um. 140 ss. Kbhvn 1942. — Hansen, H. P., Folk bander. Folkloristisk studie. 100 ss. Kbhvn 1943. — Harding, Erik, Språkvetenskapliga problem i ny belysning eller bidrag till nordisk och germansk språkhistoria. H. 5. Lund 1942. — Heusler, A., Die altgermanische Dichtung. Zweite neubearbeitete und vermehrte Ausgabe. 250 ss. Potsdam 1943. — Hildebrand, B., Hans Hildebrand. Till hundraårsminnet. (Särtr. ur Scandia. 1943.) — Hjelmstev, L., Langue et parole. (Särtr. ur Cahiers Ferdinand de Saussure 2. Kbhvn 1942.) — Dens., Omkring sprogteoriens grundlæggelse. 112 ss. Kbhvn 1943. — Ingers, I., Några folkvisor från Gärd's härad. (Särtr. ur Gärd's härads hembygdsförenings årsbok. 1943.) — Internationella bokstavs-beteckningar för fysiska storer och måttenheter. Utg. av Sveriges standardiseringskommission och Tekniska Nomenklaturentalaren (= Tekniska nomenklaturentalens publikationer TNC 1). — Jacobsen, Lis, och Moltke, Erik, Danmarks Runeindskrifter. Lommeudgave. 152 ss. Kbhvn 1942. — Jacobsen, Lis (Runa), Et storværk om Sveriges runeindskrifter. (Särtr. ur Gads Danske Magasin. 1943.) — Johannisson, T., Idrott. En studie över den germanska verbalpartikeln *in-* såsom ordbildningselement. (Särtr. ur Meijerbergs arkiv för sv. ordforsk. 5. 1943.) — Dens., *Afton* (d:o). — Knudsen, G., Gamle Stednavne i Søllerød Kommune. (Särtr. ur Søllerødbogen. 1942.) — Dens., Kultminne i stadnamn. Danmark. (Särtr. ur Nordisk kultur XXVI. Religionshistorie.) — Dens., Marius Kristensen. (Särtr. ur Danske Studier. 1941.) — Dens., Navnet Nilaus (d:o). — Krahe, H., Germanische Sprachwissenschaft. 1—2. 127 + 140 ss. Berlin 1942. (Sammlung Götschen 238, 780.) — Dens., Indogermanische Sprachwissenschaft. 134 ss. Berlin 1943. (Sammlung Götschen 59.) — Krause, W., Was man in Runen ritzte. Zweite verbesserte Auflage. 64 ss. + 16 planscher. Halle 1943. — Kungl. Gustav Adolfs Akademiens minnesbok 1932—1942, utg. av Jöran Sahlgren. 312 ss. Uppsala 1943. — Langenfelt, G., Dopnamnsval och modenamn. (Särtr. ur Almanack för alla 1944 (tr. 1943).) — Larsen, M., se Edda. — Leijström, G. och Magnússon, J., Isländsk-svensk ordbok. XXXII + 412 ss. Sthlm 1943. — Lindberg, F., Stadshistorisk revy 1941—42. (Särtr. ur Svenska stadsförbundets tidskrift 1943.) — Lindblad, G., Relativ satsfogning i de nordiska fornspråken. 210 ss. Lund 1943 (= Lundastudier i nordisk språkvetenskap utg. av I. Lindquist och K. G. Ljunggren. 1.) — Lindblom, Joh., Psaltaren 1560. (Lunds univ:s årsskrift. N. F. Avd. 1. Bd 38. Nr 6.) — Lindkvist, Einar, Om Gästriklands folk-mål. (Särtr. ur Från Gästrikland. 1942.) — Lindquist, Ivar, Målade runinskrifter i Dädesjö ödekyrka, Småland. (Särtr. ur Kungl. Hum. Vet.-samf:s i Lund årsberättelse 1942—43.) — Lindkvist, Natan, Småland — en språkets valplats. (Särtr. ur En bok om Småland. 1943.) — Dens., Folkto och magi i svenska talesätt. (Särtr. ur Saga och Sed. 1943.) — Dens., Rec. av: Nat. Fransén, Nya Testamentet på svenska 1526—1541. En källundersökning. (Särtr. ur Kyrkohistorisk Årsskrift 1941.) — Lindroth, H. J., En hällristning och ett ortnamn. (Särtr. ur Göteborgs och Bohusläns fornminnesförenings tidskrift 1942.) — Liungman, W., Den finska sago-forskar-skolan och karteringsmetoden. (Särtr. ur Folkminnen och Folktankar 1943.) — Ljunggren, K. G., Objekt och adverbial. Studier i svensk syntax. (Lunds Universitets Årsskrift. N. F. Avd. 1. Bd 38. Nr 3.) 212 ss. Lund 1942. — Dens.,

Språkvetenskaplig litteratur i folkbiblioteken. (Särtr. ur Biblioteksbladet. 1942.) — Dens., Supplement till K. F. Söderwall, Ordbok över Svenska Medeltidsspråket. H. 8. (Samlingar utg. av Svenska Fornskriftsällskapet. H. 188.) Lund 1943. — Dens., Språkdrag och språksträvanden i Psaltaren 1560. (Studier till 1541 års bibel. 4. Lunds universitets årsskrift. N. F. Avd. 1. Bd 38. Nr 7.) Lund 1943. — Dens., Almanackorna och det svenska ordförrådet. (Särtr. ur Rig. 1943.) — Dens., Strödda bidrag till svensk ordhistoria. II. (Särtr. ur Meijerbergs arkiv f. sv. ordforsk. 1943.) — Ljunggren, T., De nordiska motiven i Heidenstams »Nya Dikter». (Särtr. ur Nittiotalsstudier tillägnade O. Holmberg. Svensk Litteraturtidskrift 1943. Extrahäfte.) — Lukman, N. C., Skjoldunge und Skilfinge. Hunnen- und Herulerkönige in ostnordischer Überlieferung. 207 ss. Kbhvn 1943. — Malmberg, B., Observations sur le système vocalique du français. (Särtr. ur Acta linguistica. Vol. II. 1940—41.) — Dens., Le système consonantique du français moderne. (Études romanes de Lund. 7. Lund 1943.) — Maurer, Fr., Nordgermanen und Alemannen. (Arbeiten vom Oberrhein. Veröffentlichungen des Instituts für geschichtliche Landeskunde an der Universität Freiburg i. Br.) 182 ss. Strassburg 1942. — Michelsen, W., Hakon Jarl og Erik Glipping. En Studie i den Oehlenschlägerske Tragedies Komposition og Stil. 83 s. Kbhvn 1943. — Modéer, I., Fornvästnordiska verbstudier. (Uppsala universitets årsskrift 1943: 8.) 130 ss. — Dens., Svensk nystavning och nordisk sammanhållning. (Särtr. ur Nordisk tidskrift (Lett.) 1942.) — Naert, P., Des mutations *ct*, *cs* > *pt*, *ps*; *gn* > *mn* et *mn* > *un* en roumain. (Särtr. ur Acta linguistica. Vol. II.) — Dens., Réflexions sur le caractère du mot dans les langues anciennes et dans les langues modernes. (ib.) — Nielsen, K. M., The position of the attribute in danish runic inscriptions. (Särtr. ur Acta Philologica Scandinavica 1943.) — Dens., Danmarkar bot. (Särtr. ur Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie. 1943.) — Nilsson, Albert, Den sentida bebyggelsen på Islands landsbygd. (Särtr. ur Fortnida gårdar i Island. Sthlm 1943.) — Nordenstreng, R., Finn-namnets gåta. (Särtr. ur Ord och bild. 1943.) — Noreen, E., Elof Hellquist. (Särtr. ur Kungl. Gustav Adolfs Akademiens minnesbok. 1943.) — Dens., Svensk stilparodi. (Särtr. ur Bonniers Litterära Magasin 1943.) — Dens., Valda stycken av svenska författare 1526—1732. 237 ss. Sthlm 1943. — Nøsgaard, S., Opmærksomhedens Form er Grammatikkens Oprindelse. 52 ss. Kbhvn 1942. — Observations Strengnenses. Utgivna med inledning och kommentar av Joh. Lindblom och Hilding Peiljel. (Samlingar och studier till svenska kyrkans historia. 5.) 222 ss. Sthlm 1943. — Olivecrona, Karl, Döma till konung. 47 ss. Lund 1942. — Dens., Domen i tvistemål. 252 ss. Lund 1943. — Olsen, M., Kogurbarn og kogursveinn. (Särtr. ur Maal og minne 1940.) — Dens., Hild Rolvsdatters vise om Gange-Rolv og Harald Hårfagre. (d:o 1942.) — Dens., Torv-Einar og Kormak. (d:o.) — Dens., Eldste forekomst av navnet Hlaðir. (d:o.) — Dens., En futhark-innskrift i Lom kirke. (d:o 1943.) — Dens., Sigtuna-amuletten. Nogen tolkningsbidrag. (Avh. utg. av Det Norske Videnskaps-Akademi i Oslo. II. Hist.-Filos. Klasse 1940. No. 3.) — Dens., Grimhilds og Gudruns runeinnskrifter. (d:o 1943. No. 1.) — Dens., Lappisk i en islandsk runeinnskrift. (d:o. No. 2.) — Dens., To nye fund av urnordiske runer (Hammeren B og Fuglset). (Det Kgl. Norske Videnskabers Selskabs skrifter 1940, Nr. 1. Trondheim 1941.) — Dens., Kirkjan á kirkjuvelli. (Särtr. ur Festskrift till G. F. Heiberg.) — Dens., Fosse-innskriften. (Särtr. ur Stavanger museums årshäfte 1938—39.) — Dens., En norsk runeinnskrift og en islandsk ættartafla. (Särtr. ur Heidersskrift til Gustav Indrebø. 1939.) — Ottervik, G., Koordination inkonciner Glieder in der attischen Prosa. 247 ss. Lund 1943. — Palmér, Johan, Undersökningar i Olavus Petris språk. IV. (Lunds Universitets Årsskrift. N. F. Avd. 1. Bd 38. Nr 2.) 109 ss. Lund 1942. — Peterson, P. N., Ordbok över Valldamålet. H. 8. Lund 1943. — Pipping, H., Om enstaviga slutord i Runebergs hexameter. (Särtr. ur Studier i nordisk filologi 31—32.) — Dens., Über die Bedeutung der Wortgrenzen in der mischen und griechischen Metrik. Einige Beobachtungen. (Societas Scientiarum Fennica. Commentationes humanarum litterarum. XIII. 5.) — Pipping, R., Den fornsvenska litteraturen. (Särtr. ur Nordisk kultur VIII: A. Litteraturhistoria. 1943.) —

Pleijel, H., Kyrklig folklivsforskning. Frågelista 1. (= Meddelanden från Kyrkohistoriska arkivet i Lund. 1.) — Dens., Kyrklig folksed. Notiser från 1800-talets Småland. (= Meddelanden från Kyrkohistoriska arkivet i Lund. 2.) — Dens., Kyrklig folklivsforskning. Ett problem och ett program. (Särtr. ur Svensk Tidskrift. 1943.) — Dens., Småländskt folkliv för hundra år sedan. Ur Abraham Rundbäcks minnen. (Särtr. ur Växjö stifts hembygdskalender år 1943.) — Rasmussen, N. L., Studier i norsk mynthistoria under tiden c:a 1270—1513. (Särtr. ur Fornvännen 1943.) — Rooth, E., Das Verb *eratmen* bei Goethe und seine Stellung im System der Verben mit *er*-Präfix. (Särtr. ur *Mélanges de philologie offerts à M. Johan Melander*. 1943.) — Rosell, Erland, Prefixet *o-* i nordiska språk. En betydelsehistorisk studie. Del I: Fornnordiska. 199 ss. Uppsala 1942. — Rosenqvist, A., Der französische Einfluss auf die mittelhochdeutsche Sprache in der 2. Hälfte des XIV. Jahrhunderts. (= *Memoires de la Société néophilologique de Helsinki (Helsingfors) XIV.*) 686 ss. — Runa, se Jacobsen, Lis. — Rydbeck, M., Valvslagning och kalkmålningar i skånska kyrkor. (Skrifter utg. av Kungl. Humanistiska Vetenskapssamfundet i Lund. XXXV.) Lund 1943. — Sahlgren, J., Vingåker och vikingarna. (Särtr. ur Ortnamnsällskapets i Uppsala årskrift. 1942.) — Dens., Ortnamnen kring Barnens ö. (d:o.) — Sandklef, A., Äldre biskötsel i de skandinaviska länderna. (Särtr. ur *Boken om bina*. 1943.) — Dens., Skrock och legendor om bina. (d:o.) — Skautrup, P., Hardiske mål. II. Kildekritiske forudsætninger. 1. Aarhus och Kbhvn 1942. — Skrivregler för ordförkortningar, sifferuttryck m. m. utg. av Tekniska nomenklaturentalcentralen. (= *Tekniska nomenklaturentalcentralens publikationer TNC 2.*) — Sohlberg, G., Ortnamnen i Skee socken, Bohuslän. (Ortnamnen i Göteborgs och Bohus län XX: 1.) 257 ss. Gbg 1943. — Strömbäck, D., Hade de germanska dödsstraffen sakralt ursprung? (Särtr. ur *Saga och sed*. 1942.) — Dens., Snorri Sturluson. (Särtr. ur *Le Nord*. 1942.) — Dens., Den nordiska språkforskningens framväxt i Norge. (Särtr. ur *Nordisk tidskrift (Lett.)*. 1943.) — Dens., Otto von Friesen. (Särtr. ur *Kungl. Gustav Adolfs Akademiens minnesbok 1932—1942.*) — Dens., Gottfrid Kallstenius. (d:o.) — Svenska sagor och sägner (utg. av *Kungl. Gustav Adolfs Akademi*). 5. Sagor och sägner upptecknade av Gabriel Djurklou. Utgivna av J. Sahlgren. I. VIII + 200 ss. Sthlm 1943. 8. Sagor från Närke berättade av Nils Müntzing. Utgivna av M. Forsslund. I. 234 ss. Sthlm 1943. — Svensson, S., Rec. av K. Danver, Folktraditioner kring vårdagjämningen. (Särtr. ur *Rig* 1943.) — v. Sydow, C. W., Finsk metod och modern sagoforskning. Ett svar. (Särtr. ur *Rig* 1943.) — Sørliie, M., Hedalsmålet. Stutt utsyn over lyd- og formlæra med ei ordsamling. 150 ss. Bergen 1943. — TNC-spalten. Korta uppsatser om ord och uttryck, publicerade i *Teknisk tidskrift* under åren 1941, 1942 av Tekniska Nomenklaturentalcentralen, (Tekniska Nomenklaturentalcentralens publikationer TNC 3. 1943.) — de Tollenaere, F., De schildering van den mensch in de oudijtslandsche familiesaga. 160 ss. (K. Vlaamsche Ae. voor Taal- en Letterkunde. R. VI, nr 64. Leuven 1942.) — Walberg, E., Några anmärkningar till fr. *bruman*. (Särtr. ur *In memoriam Kr. Sandfeld*. 1943.) — Dens., Sur un mot français d'origine nordique. Encore une fois *bruman*. (Särtr. ur *Studia neophilologica* 16. 1943.) — Dens., La Vision de saint Foursi en vers français du XIVe siècle. (Särtr. ur *Mélanges de philologie offerts à M. Johan Melander*. 1943.) — Wallström, S., Studier över övre Norrlands språkgeografi med utgångspunkt från Arjeplogmålet. 164 ss. + 16 kartor. Uppsala 1943. — Wellander, E., Språkvård och kulturarv. 48 ss. Sthlm 1943. — Wessén, E., Svensk språkhistoria. II. Ordbildningslära. 113 ss. Sthlm 1943. — Wifstrand, A., Andlig talekonst. Bidrag till den svenska predikostilens historia. 183 ss. (Samlingar och studier till svenska kyrkans historia 6. Sthlm 1943.) — Wikman, K. Rob. W., Värens almanacka. (Särtr. ur *Budkavlen*. 1943.) — de Vries, J., Die geistige Welt der Germanen. 196 ss. + 16 planscher. Halle 1943. — Zetterholm, D. O., Stäva. Ett kartlägningsförsök. (Särtr. ur *Svenska landsmål*. 1940.)

RÄTTELSER:

- Sid. 28 rad 16 uppfifrån står: Þormóður Eyjólfsson, bör vara: Þormóður Ólafsson.
- » 33 » 24 » » varit bebodd, bör vara: med all sannolikhet varit bebodd.
- » 84 » 15 » » glas 97,5 %, bör vara: glasc:a 97,5 %.
- » 108 » 20 nedifrån » Statt, bör vara: Stad.
- » 115 » 5 uppfifrån » graine size, bör vara: grain size.
- » 116 » 23 » » 0,45 %, bör vara: 0,45.
- » 121 » 24 » » Statt, bör vara: Stad.
- » 136 » 11 » » s. 00, bör vara: s. 135.
- » 139 » 3 » » 1552—1555, bör vara: 1547—1552.
- » 140 » 15 nedifrån » färdigskriften 1602, bör vara: färdigskriften 1603.
- » 143 » 5 uppfifrån » finns knappast anledning, bör vara: finns enligt S. Nordal knappast anledning.
- » 144 » 20 » » är skriven, bör vara: är enligt F. Jónsson skriven.
- » 169 » 14 nedifrån » *fláttur*, bör vara: *flátta*.
- » 189 » 18 uppfifrån » s. 00, bör vara: s. 181 ff.